

Coperta seriei: *Petre Vulfănescu*

U

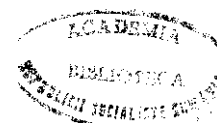
JEAN BART

SCRIERI

II

**SCHITE MARINE
DIN LUMEA PORTURILOR
EUROPOLIS
ÎNSEMĂRI ȘI AMINTIRI
DIN PERIODICE**

Ediție îngrijită, note și bibliografie de
C. MOHANU

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

EDITURA MINERVA - BUCUREȘTI - 1977

**SCHIȚE MARINE
DIN
LUMEA PORTURILOR**

FĂRA PERMIS DE EXPORT

Vaporul, în bazinul ciocurilor. Ghiftuit, cu burta îndopată, înghițise trei mii de tone grâu arnăut. Plecam la Neapoli. încărcarea era pe sfîrșite cînd poposi în curtea docurilor o cireada de boi de export. Nemulțumire generală pe bord. Primim ordin să transportăm o sută douăzeci de vite cornute la Malta.

— Cel mai păcătos carie de dus pe apă e marfa asta vie, zise căpitanul, cătînd instinctiv spre cer să vadă cum se anunță vremea la larg.

— Iar transformăm vaporul în grajd, adăugă necăjit secundul.

— Am ajuns văcari, bombăni bosumflat primul ofițer de punte.

Furios, șeful de echipaj trînti șapca unsuroară în tabla punții de fier și izbucni într-o cascadă de înjurături navale.

— O să le facem vînt la apă și ăstora, dacă vom avea timp rău. Anul trecut n-am aruncat în mare două sute de boi, cînd ne-a prins furtuna la Capul Matapan ?

Șeful vămei, un sanchiu bătrîn, strașnic de formalist și scrupulos în serviciu, era foarte scandalizat că moderna instalație a docurilor noastre ajunge un fel de tîrlă de vite.

— Nu admit nici cea mai mică necurătenie. Dacă voi găsi o urmă de murdărie vă evacuez instantaneu din incinta docurilor, sfîrși domnul șef, dînd ordine severe pentru încasarea taxei de cheiaj pe locul, măsurat cu metrul, unde se grămădise toată cireada.

Cei trei vâcari, sub niște căciuli uriașe cu fundul lat, cu sumanele sure aruncate numai pe umăr, ședeau reze-mați în ghioagele lor nestrujite și ascultau îngrijați oare-cum, deși nu înțelegeau bine ultimele vorbe, rostite cu necaz de șeful vâmei.

Cel mai bătrân, un unchiaș scorojit, cu musteata pe oală, după ce-și descoperi cuviincios pletele cărunte, îndrăzni să vorbească :

— Să nu fie cu bănuială... și să ne iertați, domnule șef, de cuvîntul cel prost... dacă omul, precum prea bine știți, are nevoile lui de ieșire pentru sine, da' mite o vită proastă care nu știe a cuvînta. Bunătatea domniilor-voastre li-o ierta de necuviință... că dacă sunteți dumnea-voastră cel mai mare aci, să cheamă ca un părinte al lor cît or sta și ele pe loc...

— Nu admit absolut nimic, îi ratează scurt vorba dom-nul șef, cătrănit, îndreptîndu-se spre biroul vâmei din port.

— Mă, că abraș om s-arată a fi șăful ista, adăugă în șoaptă unchiașul către ceilalți doi tovarăși.

Sosirea neașteptată a boilor de export ridicase în pi-cioare toate autoritățile de uscat și de apă, răzvrătise lumea zbuciumată în toiul lucrului pe cheuri, turburase întreaga viață a portului.

Și în mijlocul zgomotului infernal de fierării debar-cate, în scrâșnetul macaralelor de la vapoare, în tumultul portului agitat, numai boii — victime nevinovate ale lă-comiei omenești — ședeau liniștiți ca niște sclavi filo-zofi, resemnați, nepăsători de soarta care li se pregătea.

Intre o movilă de cărbuni și alta de pucioasă, încon-jurați de butoaie de coloniale și baloturi cu manufactură, înșirați la linie, legați la conovăț, boii rumegau domol, cătînd în vid cu ochii lor blajini plini de o stoică răb-dare.

Nici nu se mirau măcar de cadrul nou și arid în care poposise. Nici un petic de umbră, nici un colț de ver-deață. Copita nu scurma decît zgură și cenușe pe calda-rimul tare de granit. Tocmai la marginea cheului, pe linia ferată, străluceau ca niște pilituri de aur fire de grîu scă-pate din saci la încărcat. Și vrăbiile, picând din zbor

ca niște gloanțe între șine, ciuguleau cu lăcomie firimitu-rile căzute de la masa portului bogat.

Numai cînd locomotiva trenului de marfă, ca un ba-laur furios forfotind în nori de fum și în ploaie de scân-tei, părea că se repede orbiș în cireada, boii, înfiorați o clipă, se traseră înapoi.

Grămădiți unii în alții, nesiguri pe membrele lor scur-te, aplecau grumazii lați cătînd îngroziți cu capetele în-toarse. Iar coarnele lor lungi, curbate în formă de liră, se izbeau între ele c-un vuiet sec de oase lovite cu ciocan-ul.

Dar s-au deprins boii și cu asta.

Musculoși, calmi, fără nervi, cu osatura robustă și crupa lată, abea se clinteau greoi pe loc, cu mișcări leneșe ca pe niște resorturi moi, slobozind un suflu cald pe cati-feaua neagră și umedă a nărilor deschise.

Rumegau în liniște.

Ce s-o fi reflectând oare în lentilele acelor ochi mari și blânzi, cu irisul negru ca păcura, lucind între genele arcuite, lungi, ca niște fire de borangic albe și roze ?

Sub frunțile acelea plate s-o fi petrecând oare ceva ? Visau câmpuri de mătase, pajiști cu umbră și răcoare, ori meditau asupra vieții lor torturate de bunul plac al omu-lui, ragele creației, sau numai rumegau... și atîta tot ?

Cine știe ?... Cînd se vor dezlega tainele firei desco-perind hotarele ascunse de înțelegere și înrudire dintre om și toate celelalte lighioane care se hrănesc din coaja aceleiași planete ?

A doua zi dimineată cireada sporise.

În port erau o sută douăzeci și una capete de vite. În timpul nopții o vacă mare bălțată fătase un vițel roșu, pintenog.

Un fapt banal în fond — o vacă a fătat.

Dar vaca a fătat în port.

Cine ar fi bănuiră vreodată că o plăpîndă ființă venită pe lume, abea debarcată în port, un fraged vițel de lapte, ar putea dezlănțui furtuni de patimi omenești, conflicte de atribuții între autorități, discuții violente, ciocniri de interese în lumea comerțului maritim al portului ?

Şeful vămei, cu tocul după ureche, cu gazeta de dimineaţă întinsă pe birou, îşi sorbea ca de obicei cafeaua turcească. Pe când îşi căuta enervat prin buzunare cutiuţa cu pastile de zaharină, veni un impiegat vamal alarmat, cu raportul asupra faptului întâmplat în timpul nopţii în zona portului.

— Ei asta-i culmea... poftim, acum s-au apucat dumnealor să-mi şi fete aici în incinta docurilor. Şi, după ce turti cu necaz mukul unei ţigări „Regale” de buza ceştei, şeful, indignat, pufnind pe nări, plecă să constate în persoană faptul la faţa locului.

La faţa locului lumea, gură-cască, se adunase grămadă ca să privească la îmbarcarea boilor în vapor.

Cei trei văcari, când l-au văzut de departe pe şef luînd-o oblu spre cireada, au înţeles că furtuna se apropie. Pitiţi pe după vite, îşi făceau de lucru cătînd pe sub căciulă cu coada ochiului să vadă ce are să se mai întîmple. Dar ochiul ager al şefului, căruia nimic nu-i scapă din toată zona portului, îi şi zărise.

— Dar ce v-aţi apucat, nenorociţilor?... să-mi faceţi staul de vite... să-mi fătăţi aci în incintă... în centrul de exploatare comercială al portului ?

— De, domnule şef, ce să facem — îndrăzni să zică văcarul cel mai bătrîn — ce suntem noi de vină ? Iaca mi-o făcut boclucul boala asta de vacă, mînca-o-ar lupul... că, dacă-i vită fără înţelegere, n-avem ce-i face. Acu zic : dacă o fâtat, o fâtat şi pace... iertaţi şi dumneavoastră, că viţelul ista, odată ce-o venit pe lume, înapoi să cheamă că nu-l mai puteam întoarce. Şi, ca să trăiască, o să meargă şi el cu mîni-sa pe vapor.

— Imposibil !... nu permit asta... se răsti şeful. Viţelul nu-i trecut în permisul de export.

Ianuli, agentul casei comerciale care exporta vitele, sosi gîfîind.

— Vă rog mult, domnule şef — începu el cu blîndeţe — nu ne faceţi dificultăţi la încărcare, vaporul este deja în înlîrziere.

— Cum îţi permiţi dumneata să mă acuzi că-ţi fac dificultăţi ? izbucni şeful iritat. Eu nu-mi fac, domnule, decît strict datoria. Sunt omul legii, domnule, eu sunt funcţionar vechi şi corect în serviciu. Citeşte aci permi-

stal de export. Ce scrie negru pe alb ? Este, domnule, una sută boi şi douăzeci vaci ? Este. Unde vezi scris vreun Vlţel ? Pe ce bază vii dumneata azi şi-mi prezinzi, mă înţelegi, mie funcţionar conştiincios în serviciu, să-ţi fac favorul ca să îmbarci un plus de-un viţel, care vine fără forme vamale, care nu-i trecut în permisul de export ?

— Dar ce trebuie să fac acum, domnule şef ? Dacă viţelul mai întirzia o zi acolo unde a stat pînă acum, el putea să se îmbarce pe vapor. Înapoi nu pot să-l mai dau. Adică trebuie neapărat să mă duc la Bucureşti, să cer audienţă ministrului de Finanţe ca să-i dea viţelului un permis special de export ? Apoi vaporul, gata de plecare, are să aştepte actele viţelului ?

— Asta te priveşte. Eu constat că viţelul e în neregulă, nu are forme legale şi deci trebuie să rămână pe loc. Nu se poate îmbarca fără permisul de export respectiv. E logic ? Ori nu-i logic ? Numai cînd voi vedea cu ochii mei semnătura şi ştampila de la minister, îi permit îmbarcarea pe vapor. Aşa scrie la lege ; eu, domnule, -sunt omul legii, şi dumneavoastră cari faceţi comerţ în ţara asta trebuie să respectaţi legile ţării.

Şeful, ca de obicei, se ambiţionase, ridicase tonul, făta-i spînatecă luase o nuanţă violetă, răsufla profund, că-l strîngea gulerul scrobit — avea gîtul cam scurt şi C&afă dublă.

Ianuli, hotărât ca să-şi păstreze calmul necesar, ca de obicei îl pierduse şi de data asta. Începuse să fiarbă de mînie, tîmplele îi zvâcneau, vocifera, făcînd gesturi cu pumnii strânşi — era om iute, fire inflamabilă, fiind de Origină din Kefalonia.

Şi discuţia lua forme din ce în ce mai violente, schimbîndu-se cuvinte tari acolo pe cheu, în faţa unui numeros public privitor.

Mulţimea, ca întotdeauna, era împărţită în două tabere : pro şi contra îmbarcării viţelului.

Discuţiile se întindeau. Şeful se certa cu agentul, **se-cundul** vaporului cu taxatorul, şeful de echipaj cu impiegatul vamal.

Se îmbarcă ? Sau nu se îmbarcă viţelul ?

Asta era chestiunea care agita masa aceea de oameni care creştea, adunată ca la o comedie.

Hamalii, pe jumătate goi, cu sacul pe umăr, lăsase lucrul și se grămădise în jurul vitelor. Marinarii coborîse de pe vapor ; fochiștii, negri ca niște draci, ieșiți de la căldări ca să răsuflă afară, priveau și ei încântați de întâmplarea asta.

Pe cînd la centrul cercului format încordarea creștea, la periferie, tensiunea fiind mai slabă, se făcea haz și glume.

Unul zicea : „Măi, cum a putut vaca asta să fete în port dacă nu și-a scos permisul vamal de la ministrul de Finanțe ?”

Altul : „Dacă vaca pleacă în voiaj în străinătate și vițelul rămîne în țară, șeful vămei trebuie să-l alăpteze cu biberonul”.

Un fochist, privind cu lăcomie la ugerul plin care atîrna greoi cu pielea fragedă, gata să plesnească, zise rîzînd :

„Mă, fraților, în drumul ista o să bem toți cafea cu lapte proaspăt, nu ne mai trebuie lapte condensat. Nu vedeți ce mașină de lapte îmbarcăm pe bord ?”

Un hamal ghiduș, care-i păcălea pe toți în port, strigă în gura mare o cimilitură :

„Cine știe care-i cel mai prost animal de pe fața pămîntului ?

Tot eu o să vă spun :

Vițelul, mă ! că el are tată bou și mama vacă.”

După un ceas de vorbă fără folos, Ianuli, disperat de încăpățînarea șefului, făcînd spume la gură, strigă aprins, trîntindu-și un pumn în cap :

— *Ama doxa* Să mergem la căpitanul portului, că el e mai mare aci, să judece cu capul lui o comedie ca asta, care nu s-a mai întîmplat de cînd îi portul.

Și Ianuli plecă furtunos, făcîndu-și cu pumnii loc prin mulțime.

— Nu-ți permit, mă înțelegi, veneticule, nici un cuvînt mai mult, scrișni șeful, repezindu-se cu bastonul ridicat deasupra capului.

Pentru că Ianuli era departe și nu mai putea fi ajuns, șeful se opri și tampona cu batista păturită fruntea bro-

”bonată de sudoare, își smunci de cîteva ori manșetele și, recăpătîndu-și calmul necesar, vorbi grav și tare ca să **audă** toată lumea adunată acolo :

— Căpitănia portului nu se poate amesteca aci într-o chestiune pur vamală. Aci eu singur sunt suveran și dau ÎOrdine în zona vamală a portului. Care va să zică : vaca se va îmbarca pentru Malta, vițelul va rămîne pe loc în țară, întrucît nu are permis de export.

După o pauză, în care o liniște solemnă stăpînea mulțimea, șeful adaugă rar și sacadat :

— Cît despre ca-na-lia asta de kefalonit... o să-l învăt eu să mai insulte autoritățile și țara pe care o suge ca o lipitoare de atîția ani de zile. Să-i torni, domnule taxator, un proces-verbal drastic de ultragiu adus în exercițiul funcțiunii.

Înconjurat de întregul stat-major vamal, șeful, rigid, neînduplecat, părăsi terenul pe care era deplin stăpîn. Funcționarii se îndreptară către biurouri ca să se pună pe lucru, avînd să întocmească numeroase acte, concepte, procese-verbale și toate formele legale, pentru a pune de urgență în curent autoritățile superioare asupra conflictului provocat în zona portului de către un vițel de lapte, care nu avea respectivul permis de export.

Conflictul părea tranșat. Ordinea și siguranța portului restabilită prin supunerea oarbă la hotărîrea șefului siaveran în zona atribuțiilor sale vamale.

Dar o neașteptată, îndârjită opunere se ridică de data asta de la o parte interesată în cauză, dar care nu se amestecă în discuția violentă ce abia luase sfîrșit pe cheu.

Vaca — mamă prea iubitoare sau prea încăpățînată — nu convenea să-și abandoneze noul-născut. Se opunea la executarea ordinului vamal. Cu nici un chip nu voia să intre în vapor.

S-au întrebuițat felurite mijloace — blîndețea, înșelăciunea, forța brutală — de prisos. Vaca se opunea cu îndărătnicie de neînvins.

Unul din văcari o mîngia scărpinînd-o între coarne, cum știa el că le face plăcere vitelor. Vaca se imblînzea,

își întindea gâtul cu voluptate, cătînd cu ochii blajini la vițelul care abia își ținea echilibru ; nesigur pe piciorușele lui țepene, părea o jucărie de lemn, primitiv lucrată. Limba aspră a vacii lăsa urme ca de perie pe blănița moale, mătăsoasă, a vițelului.

Îndată ce vițelul dispărea din vedere, vaca se zbătea furioasă, scotea niște mugete sfâșietoare, bolovănea ochii furioși cari scînteiau ca doi cărbuni aprinși.

Trebuia urcată cu forța pe vapor ; doar atîta lume era adunată acolo. Văcarii, marinarii, fochiștii, grănicerii, vameșii, hamalii, tot poporul strâns acolo a dat mină de ajutor.

Așa, cu alai, într-o harmalaie și gălăgie infernală, trasă de coarne, împinsă pe la coadă, mai mult pe sus decît pe pămînt, fu tîrîtă pînă în fața vaporului. Acolo vaca se făcu ghem, înfîngîndu-și coarnele în capul schelei de lemn. Și cînd simți că-i aproape să fie răpusă și răsturnată peste cap cu burta în sus, deodată se răsuci pe loc c-o zvîcnitură desperată, tăind un cerc larg cu coarnele prin mulțime.

Căta cu ochi sîngeroși în jurul ei, coastele i se mișcau ca niște arcuri, bale îi curgeau pe bot și sforăia profund pe nările larg deschise.

— Feriți... c-a turbat ! strigă un hamal, dîndu-se înapoi îngrozit.

Secundul vaporului, care privea manevra de sus, de pe puntea de comandă, se adresă căpitanului :

— Ce-ar fi dacă am îmbarca și vițelul ?

Adică ce se poate întîmpla ?

— O să avem iar scandal cu vama. Nu știi ce catâr e hodorogul de vameș ?

Căpitanul vaporului se ținuse pe tot timpul conflictului la distanță, într-o prudentă rezervă ; avea o veche pică împotriva șefului de vamă care, cu vreo cîteva luni în urmă, îi făcuse acte de contrabandă de porci, fiindcă îmbarcase doi purci pentru hrana echipajului pe bord.

Secundul dădu un ordin în șoaptă.

Un marinar coborî în fugă scările și, după cîteva minute, se întoarse la capul scării cu vițelul în brațe.

Dar un agent vamal îi ieși înainte.

— Nu puteți îmbarca vițelul că n-are permis de export. Așa-i ordinul lui domnu șef.

Un grănicer cu arma în bandulieră veni într-o goană.

Vițelul era amenințat să fie rupt în două. Marinarul îl trăgea de cap și vameșul de picioare.

Cînd începură să apară și alți marinari în capul scării, se auzi un fluierat ascuțit. Grănicerul, amenințat, dăduse alarma. Și într-o clipă garda portului ieși din pichețul docurilor. Pe drum, din fugă, soldații își puneau baionetele la arme ; se auzea în cadență țăcănind încărcăturile de cartușe în gibernele săltate în pas alergător. Marinarii, ca la un semnal dat la posturile de luptă, escaladară în salturi balustrada punții, înarmați cu lopeți de barcă, capete de frînghie împletite în noduri plumbuite și manele de la cabestanul ancorei. Iar de prin găurile vaporului răsăreau fochiștii, cazangii și ungătorii, negri, goi pe jumătate, plini de cărbuni și sudoare, cu ciocane și rangale de fier cari sfîrșiau scoase atunci din jăratecul focurilor.

Căpitanul, de la înălțimea punții de comandă, înțelese dintr-o privire gravitatea situației, căci clipa fatală de ciocnire între cele două forțe, de uscat și de apă, se apropia vîzînd cu ochii ; puse mina pe megafon pentru o măsură repede și hotărîtă, ca pentru o manevră sigură în fața unei furtuni cu care dai piept în largul mării.

Și deodată, de sus, din gura căscată a conului de megafon, răsună ca un tunet, răspicat, în tot cuprinsul portului comanda căpitanului :

„Toată lumea la bord !”

„Echipaj la posturile de plecare !”

„Sus schela !”

„Vira ancora !”

„Mola parîmele de la mal !”

Și sirena vaporului, ca o fiară rănită de moarte, începu să urle prelung cutremurînd văzduhul.

Ca prin farmec garda s-a oprit pe cheu. Soldații au încremenit în loc cu armele pe umăr, cu gurile căscate la jerba de aburi care zbucnea forfotind la gura coșului fumegînd.

Marinarii au sărit într-o clipă pe bord, răspîndindu-se ca un stol risipit. Fochiștii, cazangiii, ungătorii au dispărut în găurile din burta întunecată a vasului. Iar boii de pe punte s-au ghemuit de groază unii în alții, cu grumazii aplecați, cu ochii închiși de stropii fierbinți căzuți din aburul sirenei, și pielea le tremura ca gelatina.

Pentru că vaca de pe mal se apropiase ca să-și miroase vițelul lăsat jos la capul schelei, căpitanul mai dădu un ordin :

„Să se ridice vaca la bord cu palancu de la prova !”

Un marinar, spînzurat ca o minge la capătul macaralei, alunecă în jos pînă la pămînt... Două chingi late trecute ușor pe sub burtă și într-o clipă, fără să prindă de veste, vaca cea Îndărătnică pierdu pămîntul de sub picioare.

Cîteva minute se zbatu în aer, balansată ca un gîndac atârnat de-un fir de ață. Se înălță încet pînă deasupra puntei, apoi fu coborâtă lin și pusă la rînd cu ceilalți cumînți tovarăși de călătorie.

Ancora smulsă, helicea se puse cu zgomot în mișcare și vaporul se dezlipi domol de cheu. Numai cînd vitele simțiră sub picioarele lor nesigure puntea de fier trepidând în cadență, începură a se agita, smucindu-se în legăturile conovățului.

Vaporul, sfârșind manevra de plecare, alunecă de-a lungul cheului, ieșind la larg din bazinul docurilor.

Vaca, îmbarcată în ultimul moment, era legată la capăt, lîngă balustrada puntei. Pufnind pe nări, ea căuta spre mal cu ochii însângerați, cu botul deschis. Prin gîrația vaporului, mai putu să vadă încă o dată vițelul lăsat acolo jos pe chei. Scoase atunci un muget prelung și dureros... Rămase așa cîteva clipe împietrită, cu gâtul întins și ochii țintă la malul care fugea în urmă. Aștepta parcă să-i vie un slab ecou de departe, de-acolo unde instinctul matern o împingea.

Și deodată, zvîcnind înapoi, rupse funia și, ca turbată, se năpusti peste balustrada puntei căzând rostogolită în valuri cu capul în jos, ea un bloc de piatră aruncat de sus în fundul apei.

A fost un moment de spaimă la bord. S-a crezut deodată că a căzut un om în apă. Doi marinari s-au repezit

la manevra bărcii de salvare. Un colac de plută aruncat de sus în cercul în care apa forfotea se văzu deodată săltat de-o pereche de coarne cari ieșeau încet la suprafață.

— Dați-i pace — strigă căpitanul — nimerește ea singură la mal.

Vaca inota, tăind domol apa tulbure, tîrîtă de curentul care o mina spre țarm. Numai capul cu coarnele pe spate se zărea departe ca un punct negru din ce în ce mai mic.

Marinarii de pe punte o urmăreau cu răsuflările stăpînite, măsurînd din ochi distanța pînă la mal.

O barcă se zări desprinsă din gura docurilor.

Vaca era salvată.

Un fochist oacheș, unsuros, care ieșise c-o căldare de zgură pe punte, ceru binoclul timonierului de serviciu ca să privească și el minunea asta.

— Măi — zise înduioșat — vezi cum se luptă să-raca !... parcă mai greu să desparte o vacă de vițel decît o mamă de copilul ei.

TREI DEZERTORI

Vechea canonieră „Alexandru cel Bun”, c-un şlep la remorcă, ancorase de dimineată la coada unui ostrov. Numai în locul acela oglinda scînteietoare a Dunării părea spartă. Apa se oprea acolo învîrtindu-se cîtva timp în loc, în ochiul de anafor format de epava unui vechi vapor, înecat pe vremuri în urma unei ciocniri.

În fiecare vară, Compania de torpile fixe făcea cîte o călătorie de instrucţie, pentru deprinderea marinarilor cu mînuirea materialului explozibil. Se făcea cu asta şi un serviciu navigaţiei, curăţînd fluviul, de la Marea Neagră pînă la Porţile-de-Fier, de toate epavele rămase înecate în drumul vaselor.

Într-o magazie a şlepului încăpeau o sută de marinari, rînduiţi ca sardelele în cutie. În cealaltă magazie se ţinea fulmicotonul. Nu mai rămăsese decît cincizeci de kilograme, căci se făcuse tocmai nouăzeci şi nouă de explozii.

Căpitanul, bucuros că terminase cu bine călătoria odată cu marfa asta buclucaşă care-i stase tot drumul pe inimă, hotărî să pregătească o torpilă mare, cu tot restul de fulmicoton ce-i mai rămăsese. Era a suta şi ultima explozie ce trebuia s-o facă anul acela.

Tot echipagiul aştepta c-un tremur de nerăbdare copilărescă momentul emoţionant al exploziei care da fiori ca un joc palpitant de mare senzaţie în viaţa monotonă de bord.

Pentru că în tot drumul nu se întîmplase nici un accident, oamenii lucrau cu toată siguranţa. Fără nici o teamă rupeau în mîni calupurile de fulmicoton ca pe

şişte bucăţi de halva, umplînd cutiile de tablă care serveau drept torpile fixe, lăsate pe fundul apei după ce **fivau** hermetic închise. Explozia se producea prin curentul electric al unei mici baterii portative.

Curagiul neştiinţei îi făcea pe mulţi să se joace cu poaria la fiecare pas.

Exploziile scoteau la suprafaţă o sumedenie de peşti, jnorţi sau ameiţi, cari pluteau cu burţile albe în sus ca nişte pene duse de curentul apei la vale. Plutonierul, om vechi şi cu experienţă, căci avea trei reangajări, îşi organiza cu pricepere bărcile şi uneltele de pescuit. Oamenii lui mînceau bine şi economie simţitoare se făcea la capitolul de hrană a trupei.

Aproape de ora prînzului. Aşa-i de cald, că aerul parcă fierbe şi apele aburesc în zare. Dunărea, leneşă, îşi lunecă domol undele îneovîindu-se printre ostroavele pustii şi păduroase.

Căpitanul stă la umbră, sub bolta unei răchite argintii. Se îmbracă încet, mulţumit, după o baie răcoritoare.

Lăsase totul în seama plutonierului, om vechi, de toată încrederea. Aştepta să fie anunţat cînd torpila era să fie gata pentru explozie.

Plutonierul intrase la vapor să guste probele şi să pregătească bărcile pentru pescuirea aşteptată. Lăsase torpila în seama sergentului Marin, cel mai priceput şi mai cuminte gradat din companie.

„Să fie cu ochii în patru !” le recomandase plutonierul la cei şase oameni cari lucrau la torpilă.

În momentul cînd căpitanul, cu ţigara în gură, se așezase jos să-şi încalţe ghetele, izbucni deodată o detunătură groaznică. Cîteva clipe locul se zgudui sub el ca în şr-un cutremur de pămînt. Însălmîntat, sări cătînd buimăcit în jurul lui.

Tăcere peste tot. Numai pe mal, în dreptul vaporului, jîntre pămînt şi cer, se ânălţa o coloană de nori cenuşii, fa un imens con răsturnat cu baza în văzduh. Nu era obișnuita coloană de apă pe care o aruncă torpila cu Jundată.

Ca un fulger trecu prin mintea căpitanului înțelesul întregii grozăvii. „Idioții !... au explodat torpila pe mal înainte de a o cufunda.” Cu capul gol, pe jumătate dezbrăcat, se repezi într-o goană nebună de-a lungul malului. Călca orbește prin gropi, se lovea de pietre, se încurca prin bălării, se poticnea prin rădăcini, gonind cu răsuflarea tăiată, cu gura căscată, apăsându-și inima cu mîna stingă. Prin mintea-i înfierbîntată i se învălmășeau în fugă imagini însîngerate : morți întinși, răniți zvîrcolindu-se, bălți de sînge, horcăieli, gemete, tînguiri...

Oamenii de pe vapor și de pe mal alergau cu fețele palide, grămădindu-se în neștire la locul dezastrului. Căpitanul, cu pumnii strînși, își făcu loc prin mulțimea îngrozită, prăbușindu-se aiurit în fundul unei groape adinei, căscată proaspăt în coasta malului spintecat de explozie.

— Ce-ai făcut, nenorocitul ?! izbucni în fața plutonierului, zguduindu-l cu violență de umeri.

Bătrînul, zăpăcit, bîlbîi tremurînd cu mîna ridicată la Adziera șăpeei.

— Fusei pînă la vapor, domnule căpitan. Aci am lăsat pe sergentul Marin cu amorsa și pe caporalul Oprea cu torpila în brațe.

— Unde-i sergentul ?

— Nu-i.

— Unde-i caporalul ?

— Nici el nu-i.

— Cîți morți ? Cîți răniți avem ?

— Nu știu, că nu se vede nici unul dintre cei șase care încărcău torpila.

— Să plece îndată cîțiva oameni să găsească cadavrele ! Să se caute răniții ! Să vie infirmierul cu lada de farmacie !

Infirmierul cu lădița lui de pansamente era la fața locului, dar fără nici o întrebuințare. Nici un rănit și nici un mort nu se vedea. Nici o pată de sînge nu se zărea. Nici un vaiet, nici o tînguire nu se auzea... nici o durere... nici o suferință. Numai șase oameni lipsă la apel — atîta tot. Explozia fusese așa de formidabilă, încît a fost destulă vreme o secundă ca pe unii dintre cei aflați în jurul torpilei să-i rupă în bucăți, azvîrlindu-i în toate

direcțiile, la mari depărtări, iar pe ceilalți să-i pulverizeze complet.

Căpitanul ridică din țarină capătul sfișiat al cablului, caută pe mal cutia cu bateria electrică și, după cîteva clipe de gîndire, își plesni cu palma fruntea udă de sudoare. Găsise pricina groazniciei întîmplări. Cablul rămăsese uitat la borna de contact a bateriei. A fost de-ajuns ca firele amorsei să atingă celălalt capăt al cablului ca, fulgerător, curentul stabilit să producă explozia fulmicotonului.

După vreun sfert de oră au început să vină oamenii trimiși să caute cadavrele.

Ca și trăsnetul, fulmicotonul, în jocul bizar al morței, răspîndise în toate direcțiile țandări de trupuri omenești. Proiectate la înălțime, unele bucăți căzuseră pe cîmp și prin mlașteni, altele în Dunăre și fuseseră luate de curentul apei la vale.

Întregi, nu s-au găsit decît două berete de marinar și un pantof. Încolo — numai **halci** de carne din care picura încă sînge cald, mase informe... bucăți de mîini și de picioare cu pielea întinsă și plesnită. Iar într-un sac de pesmeți s-au adunat cîteva kilograme de carne macră hăcuită mărunt, amestecată cu bucăți de cîrpă din stofă de haine. Tocătura asta de carne omenească a fost găsită prin sălcii, lipită de ramuri.

Cu greutate s-a putut reconstitui incomplect trei trupuri diforme, oribil sfîrticate.

Un picior, de la genunchi, retezat perfect parcă de o mîină abilă de chirurg, fu îndată recunoscut de un recrut.

— Ii a lui don' sergent Marin, că are bocancu particular. Cum să nu-l cunosc, dacă l-am văcsuit eu az-dimineată ?

O mîină fu de asemenea răpede recunoscută. Era a caporalului Oprea. Avea degetele țăpene ca de statuie și două galoane de lînă pe mîneca spențerului cu care fusese îmbrăcat.

Pînă la apusul soarelui, pavilionul tricolor al canonierei fusese lăsat la jumătate, în semn de doliu.

Echipajul se culcase devreme, căci pe a doua zi se hotărîse ridicarea ancorei de plecare des-de-dimineată. Sub un felinar de punte, la masa de la prova, plutonierul încruntat și un furier mărunțel, îngropați într-un maldăr de registre și dosare, scriau de zor, pregătind formele celor dispăruți, cari de fapt nu mai aveau nevoie de nici un act...

Căpitanul, după o zi așa de urîță, se simțea zdrobit. Cu sfortări cumplite se hotărî să lucreze toată noaptea actele privitoare la nenorocirea întîmplată. Se așeză pe punte în aerul răcoros al nopței. Își trase un scaun lîngă masa de lemn, la pupa, în lumina unui felinar de bord.

— Adă-mi din cabină : cerneală, hîrtie, tutun și sticla de coniac !

— Nu mai avem nici un strop de coniac, răspunse somnoros soldatul de ordonanță.

— Adă atunci sticla de rom !

Trebuia să scrie un raport amănunțit asupra întîmplării. Dar sub ce formă să prezinte faptul ? Cum să argumenteze ? Era vinovat ? Desigur că era vinovat. Șase morți. Cum să se apere fără să arunce vina pe alții. Șase oameni uciși într-o secundă. Ce impresăe o să facă întîmplarea asta la comandament ? Cum o să-l judece șefii, camarazii ?... dar familiile celor morți ?...

Un cerc de foc îi strîngea capul și un cui țintuit în frunte părea că-i sfredelește creierul. O nădușeală chinuitoare îi strangula gîtul. Își scoase gulerul. Bău două pahare de rom și începu să scrie grăbit. După cîteva rînduri, se opri. Rupse hîrtia enervat. Tîmplele îi ardeau zvîcnînd. Și în creierul înfierbîntat i se încrucișau imagini nestăpînite.

Se forța să fixeze cu răceală într-un cadru tehnic toate amănuntele pentru explicarea faptelor ; să argumenteze strîns și logic întreg procesul și apărarea de care avea nevoie. Dar nu izbutea să se concentreze. Prin ochii minții, fără să vrea, îi treceau mereu chipurile celor dispăruți. Figurile se complectau tot mai clare, în linii din ce în ce mai precise. Își amintea perfect că văzuse la mîna găsită pe cîmp, mîna caporalului Oprea, un inel de alamă pe unul din degetele acele înțepenite.

În starea de excitare a simțurilor în care se găsea, simțea parcă în fundul nărilor mirosul de sînge proaspăt de la mal, unde zăcea mormanul de carne tocată, învelită într-o foaie de cort.

Își amintea în câte chipuri văzuse oameni murind : bătrîni stingîndu-se de moarte bună pe patul de-acasă, oameni morți în spitale, unii loviți de moarte violentă..., dar cum se poate pulveriza un om nu-și închipuise nici-odată, într-o clipă să dispari... fără să știi... fără să prinzi de veste... fără să scoți un suspin... nimic... nici o durere... nici o suferință.

Cine știe ? Poate că în acea singură clipă e concentrată toată sensibilitatea, în creier fiind chiar sediul vieții. Dar unele insecte au senzații chiar după ce sunt decapitate... și căpitanul, cu tocul în mină, cu foaia albă dinainte, alunecă tot mai adînc în ipotezele fără sfârșit ale unei metafizici încîlcite.

Rătăcind în căutarea misterului morții, se opri tîrziu, încurcîndu-și firul logic în eterna enigmă a creației.

Plutonierul, care se apropiase de masă pășind în vârful picioarelor, tuși de două ori. Căpitanul nu auzea și nu vedea nimic. Cu ochii țintă în vid privea ca un somnambul.

— Domnule căpitan, eu sunt gata cu procesul-verbal și cu formele de scădere a efectelor de îmbrăcăminte. Căpitanul tresări fără să scoată un cuvînt.

Plutonierul, om vechi, cu multă experiență, întinse un varf de hîrtii pe masă, vorbind cu glas domol și blajin :

— Domnule căpitan, în raportul d-voastră să puneți numai trei morți, că așa am trecut și eu în procesul-verbal. Ceilalți trei se cheamă că-i avem deocamdată numai lipsă la apel, că* tot nu s-a găsit nimic din ei ca să putem reconstitui cadavrele. După patru zile, dacă nu se prezintă la corp, îi dăm dezertori conform regulamentului. Știți, oricum sună altfel cînd se zice că avem numai trei morți, în loc de șase.

Și pe cînd îi împingea ușurel călimara și hîrțiile pentru iscălit, plutonierul bătrîn urmărea cu coada ochiului mîna nesigură a căpitanului, care era să moaie din greșeală tocul în paharul de rom golit pînă la fund.

Era târziu de tot când apăru o semilună scânteietoare, prinsă anume parcă în pletele argintii ale răchitei de pe mal, sub care albea foaia de cort acoperind tocătura de carne omenească.

Apa lucitoare și pământul negru dormeau de mult în vâlul fumuriu al unei calme nopți de vară. Rare filfiiri de aripi nevăzute tremurau în cadență, pierzându-se în zenit.

Și o boare umedă, alunecând din sus pe luciul apei, pipăia șovăitor frunzele sălciilor încolăcite, cu fișiri misterioase ca niște suspine fugare.

PLECA UN VAPOR DIN PORT...

Soarele ardea orbitor.

Portul adormise în miezul zilei.

Numai la cheiul vechi de piatră, ritmic, palpita marea în leneșe adieri din larg. Lumina își lua ochii. Și în zare, scînteia întinderea de apă ca o vastă cîmpie de zăpadă sclipitoare.

Imobil, legat la cheu cu frînghii groase de sîrmă, vaporul nostru se odihnea ancorat în rezervă. Luasem masa la aer, afară, pe coverta curată de lemn alb, spălată, lustruită, între alăturile frecate, care străluceau ca aurul în soare. Stam la umbră sub tenda groasă și aspră de pînză de vele.

Era ziua căpitanului nostru. Vechi marinar de rasă, logodit din frageda-i tinerețe cu marea, rămăsese burlac pînă în toamna căruntă a vieții. O soră, singura rudă care-o mai avea, venise eă-l vadă. Era o văduvă în vîrstă. Înaltă, c-o ținută distinsă, umbla îmbrăcată în negru și avea părul alb ca zăpada, cizelat și tras pe tîmple. Vorbea rar și măsurat. Un mister părea că închide ceremonioasa ei melancolie.

După-masă, la cafea, Miron P..., gazetarul, o fire de artist ratat, care iubea cu pasiune marea, își chinuia nervos ciocul castaniu și, cu ochii mici, galeși, căta lung la ultima picătură de piperment care strălucea pe fundul paharului golit ca o pietricică de smarald.

Cu mîna ridicată el schiță un gest maiestuos arătînd spre mare :

— A ! dacă ați ști voi cît vă invidiez... voi, marinarii, trăiți între două infinite... în spațiu... între cer și

*/

apă... în contact intim cu divinitatea... în orizonturi largi citiți sublima carte a Creațiunii, gustați în plin poezia naturii... căci voi, oamenii de mare, sunteți poeți prin instinct... Noi, tereștrii, care ne gheboșim pe birourile infecte, pline de cerneală și de praf, noi, care ne agităm numai între călimară și scuipătoare, ducem o viață de plîns în mizerabila noastră realitate zilnică. Ne înăbușim în lumea mică și închisă a celor patru pereți ca într-un mușuroi întunecat de cîrțită oarbă. Să nu ai alt orizont decît cercul strîmt al orașului ; în fiecare zi aceleași strade, aceleași case, aceleași mutre plictisite... mereu, în fiecare zi, aceeași regulată și monotonă repetiție fără nici o schimbare de decor... ce groaznică pușcărie...

Ce profund sentiment de acea chinuitoare proză a vieții a avut poetul care ne-a strigat într-un acces de disperare : „îmbățați-vă !" Trebuie să fiți în permanentă beți. E singurul lucru în adevăr cuminte. Ca să nu cădeți sub povara timpului, îmbățați-vă mereu, cu vin, cu poezie, cu iubire — după cum vă e firea... numai îmbățați-vă. Dacă n-aș fi avut puțința mai în fiecare an să plec din țară, să călătoresc prin lume, cred că m-aș fi sinucis de mult.

Și, inspirat, cu ochii pierduți în largul mării, Miron începu să declame cu patos :

„*Thalassa ! ' Thalassa* Te salut mare eternă. Te salut mare liberatoare și binefăcătoare... precum te-au salutat odată inimele celor zece mii de greci nenorociți care, în retragerea lor spre Helada, găseau în vuietul valurilor tale ecoul patriei lor. *Thalassa ! Thalassa*

Dar glasul-i fu deodată acoperit de-un muget de sirena care izbucni trezind din somn portul întreg. Tresărind, am rămas asurziți cîteva clipe în profunda sonoritate care vibra în spațiu ca o chemare groaznică din altă lume.

Pleca un vapor din port...

Ca să vedem mai bine, ne-am sculat de la masă, apropiindu-ne de balustrada punții.

Dezlipit ușor de cheu, lin, maiestuos, un cargobot belgian aluneca pe apa moartă a portului, lăsînd în urma-i o diră sclipitoare de perle răscolite în forfotul helicei. Flamura de plecare pentru chemarea pilotului flutura încă sus, la mijloc, între cele două catarge.

Fascinat, Miron sta în contemplare.

— Nici nu vă puteți închipui voi ce emoție îmi strînge inima de cîte ori privesc la plecarea unui vapor din port. Mugetul unei sirene de vapor mă amețește, mă îmbată, mă turbură și mă dezmoștește din viața asta prozaică și limitată. E ca o chemare supremă ce-mi evocă vechi nostalgii, miraje, decoruri exotice din alte lumi îndepărtate spre care mă simt mereu atras.

Noi, cei mai tineri, ascultam tăcuți.

Numai căpitanul întrerupse :

— De ce nu te-ai făcut la timp marinar ? Acum e prea târziu.

— M-au oprit meschine piedici familiale. Eram unicul fiu la părinți. Știi că părinții adesea îșiucid copiii din dragoste, ca și maimuțele care-și strîng puii la sîn pînă îi înăbușă. Întotdeauna m-a atras elementul acesta lichid în veșnică mișcare — oglinda infinitului ; nici unul din spectacolele naturii nu are o mai puternică atracție ca marea.

— Nu cunoști — îl întrerupse din nou căpitanul — cele o sută de răspunsuri la întrebarea : „Ce este marea ?" Nu cunoști părțile tragice, perfidia și capriciile femeiești ale mării. Dacă pentru unii marea e o patrie, o carieră, un obicei, o pasiune — pentru alții e o fatalitate, sclavie, luptă și moarte.

*

«

Pe cînd vorbea căpitanul, mă îndreptai spre un scaun pe care lăsasem cutia cu țigări. Doamna în negru, sora căpitanului, nu se mișcase de la masă. Sta singură ; ținea batista la ochi. Mi se părea că plînge. Cînd a simțit pașii mei, s-a ridicat brusc. Cu ochii tulburi, cu pașii rari, șovăitori, s-a îndreptat spre cabina ei de pe punte,

g

Stingherit, m-am apropiat de căpitan atrăgîndu-i atenția.

— Mi se pare că doamnei nu-i e bine. A intrat înăuntru.

Căpitanul plecă grăbit spre cabină. Noi stam tăcuți și îngrijorați de întîmplarea asta. După cîteva minute căpitanul se întoarse și ne liniști.

— Nu-i nimic... așa face biata soră-mea de cîte ori vede vreun vapor plecînd din port. E o întîmplare tristă, de demult, în legătură cu viața ei.

Și, pentru că între noi căzuse deodată o tăcută răceală, căpitanul simți nevoia, după al treilea rînd de cafele, să înceapă povestirea pe care noi o așteptam așîțați de o curiozitate copilărească.

— Eram tînăr. În al doilea an de ofîterie. Îmbarcat pe un torpilor, stam toată ziua la stația de lansare a torpilelor, instalată la capătul vechiului cheu genovez. Asta era înainte de a începe Hallier lucrările de transformare a portului Constanța. Lîngă noi a stat în vara aceea vreo două luni, la ancoră, un vapor belgian, „Niger”. Avea de făcut niște reparații la mașină.

Era un tip nou de cargobot, încercat fără succes de belgieni. Știu că nici o societate n-a voit să asigure vasul și marfa.

Mă împrietenisem cu secundul. Era un tînăr simpatic : zvelt, cu ochii albaștri de copil, cu mustața și părul ca mătasea aurie. Avea o voce caldă de bariton. Eu, pe vremea aceea, cîntam din mandolină, instrumentul muzical la modă al marinarilor, ca ghitara la frizeri. Făceam împreună adesea serenade sub balconul unor oacheșe grecoaise foarte romanțioase. Pînă cînd, într-o bună zi, mă pomenesc cu soră-mea care terminase școala și venise la o mătușe în Constanța, ca să petreacă vacanța la mare. Ca s-o distrez, o plimbam cu barca și o duceam pe la vapoarele din port.

Vioaie, frumoasă, romantică, a reușit să-l ametească pe belgianul meu de la prima vedere. Ce era de făcut?

Priveam încurcat, zăpăcit, la legătura asta la care contribuiseam c-o senină naivitate. Era iubirea curată, aprinsă de focul primei tinereți. Dar vaporul trebuia să plece. Belgianul avea să meargă cu vaporul la Anvers și să se întoarcă după două luni pe uscat înapoi. În care timp trebuia să pregătim familia de isprava pe care o făcusem în vacanță. Și-au schimbat inelele în fața mea. În ziua plecării : jurăminte, angajamente, lacrimi...

Am privit amîndoi de pe cheu plecarea vaporului. El a învălînt în aer șapca în semn de adio. Ea a fluturat batista udă de lacrimi pînă s-a pierdut vaporul la orizont.

Și... vaporul plecat sub ochii noștri n-a mai ajuns în Bosfor nici pînă în ziua de azi. Nu s-a aflat nimic, nici o știre, nici o urmă n-a rămas. Se știe numai că a plecat și că n-a ajuns la destinație.

Atît și nimic mai mult. Cum și în ce condiții s-a pierdut vaporul nu s-a aflat niciodată. N-a scăpat nici un om. Nici un cadavru, nici un colac de salvare cu numele vasului, nici un semn n-a fost, ca de obicei, aruncat de valuri la țarm.

Probabil că vasul nu avea stabilitate, sau a fost rău încărcat și s-a răsturnat deodată ou fundul în sus.

Oricum, ciudat lucru. Unul dintre sinistrele maritime care n-a lăsat nici o urmă. În zadar au fost toate cercetările și toată corespondența oficială și particulară schimbată între Anvers, Cospoli și Constanța.

Nimic... nimic nu se știe.

Biata soră-mea ! Credeam că are să înnebunească de disperare. Cîțiva ani s-a zbatut așteptîndu-și iubitul să apară. Tîrziu s-a potolit. După multe insistențe s-a măritat c-un medic distins. Trăiau bine. Aveau un singur copil. Acum cîțiva ani, pe cînd medicul se întorcea de la un congres din Neapoli, vaporul pe care se găsea s-a ciocnit c-un vapor grecesc aproape de Messina. În momentul abordajului cică juca șah pe punte c-un prieten. Toți cei care erau afară s-au repezit la bărcile de salvare și au scăpat. El a fugit jos pe scări să-și ia geanta cu bani din cabină. Vaporul s-a răsturnat în cîteva minute. Pe el l-a surprins înăuntru.

Și căpitanul se opri cu ochii în vag. Credeam povestirea sfîrșită. După un timp de tăcere, reîncepu :

— Și... culmea !... acum un an, singurul copil, crescut cu atîtea necazuri, dă examen la școala de marină și reușește întîiul. N-a fost chip să-l împiedicăm de la cariera asta. Altfel e un copil bun, dar foarte încăpățînat. Biata mamă, care are oroare de mare, e zdrobită de disperare.

Un presentiment chinuitor o stăpînește veșnic.

Sunt parcă anuine unele ființe omenești urmărite în viață ca de o fatalitate de misterul abisului mării — cîn-

tată de unii, blestemată de alții —, sfârși căpitanul, aruncînd cu nervozitate mukul de țigară stins de mult între degetele lui uscate.

Tăcuți, pe gînduri, am rămas mult timp urmărind cu ochii în larg un punct negru care se făcea din ce în ce mai mic, pînă se pierdu la orizont departe.

Era vaporul belgian plecat din port în direcția trasată, spre gura Bosforului.

La sud, în fundul zării, numai cîteva pale de fum slab pluteau suspendate, pătînd albastra matasă a boitei pînă ce, resfirate în spațiu, se topiră și ele în azurul cerului de vară.

ÎN VINEREA PAȘTELUI

Primăvară. Dunărea abia se curățise de sloiuri. Săptămîna Patimilor mă apucase într-un mic port dunărean. Șalupa era legată la ponton. Așteptam un ordin de plecare în susul Dunării. Și ca să-mi treacă de urît, mă duceam cu moșul Iancu Pilotul la biserică în serile de denie.

Moșul Iancu era unul dintre cei mai buni piloți de pe Dunăre. Vechi și priceput marinar ; învățase meseria servind în tinerețe pe vapoarele austriace ale primei companii de navigație cu aburi pe Dunăre. Carte știa puțină, se uita pe hartă ca mîța în călindar, dar cunoștea Dunărea cu ochii închiși. Experiența lui în navigația fluvială prețuia mai mult decît bagajul meu științific de calcule nautice, astronomice și meteorologice.

Căutam să-i fur meseria asta care nu se învață din cărți. Tot drumul aveam grijă să-l alimentez cu țigări și coniac din belșug. Bătrînul acesta blajin și sfătos avea din născare ochi de pilot, sînge rece și o ținare de minte uimitoare. Știa istoricul fiecărui punct de pe Dunăre și povestea minunat, c-o fineță deosebită, întîmplări și peripecii din viața lui de marinar de apă dulce.

Slab, uscat și atît de rezistent, că sta zile și nopți întregi la cîrmă.

Nu lua în gură carne de vită și nu suferea să vadă tăind nici un pui de găină. Marinarii rîdeau de apucăturile lui și susțineau că moș Iancu avea de gînd, după retragerea la pensie, să se călugărească, pentru a-și asigura intrarea în rai.

în seara de Vinerea Paștelui, moșu, îmbrăcat curat, cu șapca cercuită de două galoane de argint, își prinse la piept medalia Serviciului credincios clasa I, și prin cheutoarea vestei își trecu lanțul gros al ceasului de aur dăruit de regina Elisabeta, de pe când moșul pilotase iah-tul regal într-o călătorie pe Dunăre.

— Gata, moșule ? Mergem la denie ?

— Gata. Iacă, să-mi iau numai pachetul ista.

— Dar ce ai acolo ? îl întreb văzînd că bagă în buzunar un sul mare de hârtie.

— O lumânare pentru biserică.

Am plecat pe cheu, amândoi tăcuți.

Aproape de biserică încep să-l necăjesc.

— Bine, moșule, știu că ești bisericos, că trebuie să aprinzi o lumînărică la icoane, dar văd că ai luat o lumînare de cele mai mari, parcă am merge la nuntă sau la botez.

— Apoi, vezi, mata, în fiecare an, în Vinerea Paștelui, eu trebuie numaidecît să duc o luminare mare la biserică. Așa-i datorința mea din tinerețe.

Și moș Iancu tăcu. Își puse capul în piept pășind cu ochii în pămînt, preocupat, fără să mai scoată nici o vorbă. Avea parcă ceva pe suflet. Trecu pragul bisericii încovoiat, ca sub o grea povară care-i îndoia umerii slăbiți.

Din strana de lîngă ușă, unde mă opriseam, îl vedeam pe bătrîn mișcîndu-se evlavios prin norii de fum de tămîie, făcînd metanii cucernice în dreptul icoanelor. În genunchi, cu fruntea lipită de lespedea rece, rămase mult timp așa în fața altarului.

Tîrziu, pe cînd ne întorceam în port, încerc din nou să-l necăjesc cu gluma.

— Multe păcate trebuie să ai de ispășit, moșule... ori tot e adevărat ce zice lumea că vrei să te călugărești ?

El tace. Și în loc să zâmbească blînd ca de obicei, se posomorăște și cată țintă în pămînt. Îmi pare rău. Văd că moșul, vesel și sfătos altădată, acum n-are chef de glumă. Tac și eu. Ajungem în dreptul pontonului. Moșul,, în loc să intre pe schele, se așează pe niște butuci de

lemn, rămași pe chei în fața șlepuului. Era încă devreme, nu îmi era somn. Mă așez și eu jos și îi întind o țigară. Simțeam că bătrînul are de spus ceva.

După cîteva minute, scoase un oftat adînc și-ncepu cu glas moale :

— Eu în fiecare an în Vinerea Paștelui trebuie să mă pocăiesc, că am un mare păcat pe suflet.

— Dar cine n-are păcate, moșule ? încerc eu să-l min-gii-

•— Apoi vezi că eu am un păcat mai mare... că am ucis un om.

— Cum se poate ? fac eu surprins. Un om blînd ca d-ta, care nu poate tăia nici un pui de găină, să omoare un om ? Și încep să rid.

— Ferească D-zeu de ceasul rău, zise bătrînul, clătî-nînd din cap. Și începu să povestească o nenorocită în-tîmplare din tinerețea lui.

— Mai demult, pe vremea copilăriei mele, nu se afla căpitan de șlep român. Numai greci erau pe toată linia Dunărei. Mie de mititel tare mi-a fost dragă apa. Am fugit de la școală din Brăila și am intrat băiet de punte pe un șlep care se chema „Hios”, al lui Andronachi, cel care s-o spînzurat de inimă rea că o pierdut o avere în-treagă cu trei vapoare de porumb umed care s-o încins în drum spre Italia.

Căpitanul șlepuului era un kefalonit, Epaminonda, Dumnezeu să-l ierte. Om întunecat, ursuz și zgîrcit. Știa să scoată banul și din piatra seacă. Tot ce aduna trimetea la *patrida* lui. Pe vremea aceea căpitanii de șleपुरi se îmbogăteau repede. Că se furau grînele ou tonele. Șle-paiâi erau pe sub mînă în tovărășie cu hoții de cereale care mișunau pe tot lungul Dunărei. Pe atunci nu păzeau ca acum grănicerii pe toate malurile. Veneam odată cu șlepul plin de griu de la Calafat la Brăila. În Cernavodă ne aștepta o telegramă. Trebuia să rămînem pe loc. Remorcherul avea să se întoarcă la Giurgiu și noi să aștep-tăm venirea lui în port cîteva zile.

Cum era spre Paști, cer voie căpitanului meu să merg pentru o zi la Constanța, unde locuia un frate al tatei,

pilot la căpitania portului. N-am stat mai mult de-o zi și o noapte. Când mă întorc în Cernavodă, șlepul „Hios” nicăieri. Mă gândesc eu că s-o fi întors remorcherul și a luat șlepul în jos spre Brăila. Dar mă răzgândesc, că n-a putut avea vreme remorcherul să facă atîta drum. Mă frămînt, ântreb eu pe unii, pe alții prin port și aflu că șlepul meu se lăsase la vale singur, fără remorcher, în cursul Dunărei, pe firul apei, cu ancora tîrîș, căci era dibaci marinar căpitanul Epaminonda.

Cum stam eu singur amărit pe mal, iacă văd că acostează la ponton un remorcher grecesc venind din jos, dinspre Brăila. Mă duc și prind să cercetez dacă n-au întîlnit cumva în cale șlepul nostru. Un marinar grec îmi spune că a văzut pe „Hios” ancorat la malul stîng, în dreptul satului Topalu. Un fochist bătrîn, care mă auzise întrebînd, zise ca pentru sine, zîmbind pe sub mustață : „Hei, știe el Epaminonda ce face. Mai vestiți hoți ca topălenii nu se află pe toată Dunărea.”

Mă bătea gândul s-o iau singur pe jos de-a lungul malului, dar îmi era teamă că mă apucă noaptea pe drum pînă la Topalu. Văd o lotcă de pescari coborînd la vale. Îi fac semn. Și mă rog de-un lipovean bărbos să mă ia și pe mine în jos, că pot fi și eu de ajutor să trag la băbăici. Am plecat cu lotca pe Dunăre la vale. Curentul apei era tare. Mergeam repede, dar tot pe înnoptate am ajuns în dreptul Topalului. Din depărtare am cunoscut șlepul ancorat pe malul opus, în fața satului. Îmi creștea inima de bucurie. Ajung. Mă sui pe șlep. Mă uit peste tot. Nimeni. Măi, zic, mare poznă și asta... să lase el vasul încărcat, așa, singur. Caut la pupa șlepului, barca nicăieri. O fi plecat cu barca la sat; dar trebuie să pice el acuși, că n-o să rămîie noaptea acolo. Spirtoase nu lua în gură greul niciodată. Să fi avut el vreo amantă în sat, nu știam.

Pe punte erau două cabine cari comunicau între ele. Vreau să intru. Ușa încuiată. Trag, sucesc, și la urmă izbutesc să bag mîna pe sub oblonul ferestrei ca să ajung zăvorul pe dinăuntru. Ușa se deschide. Pipăi și dau peste luminare. N-a fost chip să găsesc nici un băț de chibrit. Prin întuneric mă lungesc pe pat. Ostenit, pătruns pînă la oase de umezeală, trag pătura peste cap și închid

ochii. Ațipisem. Vise urîte îmi tulburau somnul. Parcă umblam pînă la brău într-un lac de sînge. O pușcă ruginită explodase în mîinile mele și-mi scosese umărul drept din loc. Auzeam niște șuierături și mugete îndepărtate. Gemete și scrîșniri prelungite veneau de undeva de aproape. Simțeam clătinarea regulată a șlepului. Fac o sforțare și mă ridic în picioare. Îmi frec tâmplele ca să-mi dau sama de ce-i în jurul meu.

Desigur că s-a stricat vremea. Pe Dunăre s-a stîrnit iar furtună și valuri. Pipăind ca un orb, ies afară pe punte cu capul gol. O suflare de gheață îmi taie răsuflarea.

O noapte neagră. Cerul acoperit. Nourii încărcăți se tîrau parcă pe jos, gonind pe deasupra valurilor vinete, răscolite de furtună. Mă târăsc împotriva vîntului pînă la ancoră. Mai slobod o cheie de lanț. Întăresc legăturile șlepului. Întepenesc cîrma care se zbătea scârțîind în balamale. Și inspectez incuietorile capacelor de la bocalporții magaziiilor de grâu. Pe mal, în fața șlepului, niște sălcii stufoase ca niște umbre negre se incovoie cu gemete nesfârșite.

Singur, buimăcit în bezna nopții, în mugetele vîntului care taie văzduhul, mă simt săgetat de o spaimă cumplită. Și prin minte îmi trece un gând de groază... Nu sunt pe Dunăre atîtea locuri blestamate, unde niciodată nu trebuie să ancorezi ?... De cîte ori nu auzisem asta de la marinarii bătrîni !...

Un dangăt de clopot răzbi bocind în depărtare. Și cîteva steluțe slabe începură a licări, plutind pe malul celălalt. Oamenii din sat ocoleau biserica în noaptea de în-groparea Domnului, în Vinerea Paștelui. Mi-am făcut cruce și parcă îmi venise inima la loc.

Liniștit, am intrat în cabină. M-am lungit, dar n-a mai fost chip să adorm. Mi se încrucișau prin minte felurite gînduri. Adică se pot găsi în lume oameni așa de răi, ca să plece într-o noapte ca asta la furat?... De ce nu?!... Ba tocmai de așa vreme se folosesc hoții de obicei... și căpitanul care nu mai vine... dacă rămîne în sat ?... pînă la ziuă trebuie să stau singur. Și îmi fac planul cum trebuie să mă apăr la un caz de nevoie.

...Dacă o fi și o fi... nu mă las nici mort... doar e vorba aci pe viață și pe moarte... și mă ridic în picioare îmbărbătat, dar learcă de sudoare.

Intru pipăind în cabina de alături. Nimeresc pușca pe care știam că o ține căpitanul veșnic încărcată la căpătâi. Mă întorc și o așez binișor pe patul meu, la Îndemână, închid bine obloanele de la ferestre și, pentru că încuietorile ușilor erau slabe, le înțepenesc câte o bară de fier pe dinăuntru. Dacă se întoarce căpitanul, are să bată în ușă. Dacă vin hoții, nu pot să intre decât spărgând tablele de lemn cu toporul. Eu o să-i aștept ou degetul pe trăgaci.

Mă întind din nou pe pat. închid ochii, hotărît de data asta să dorm tun. Dar auzul mi se ascutea fără voie. Furam cu urechea orice mișcare. Vîntul urla afară, apa plescăia coastele șleului, cârma scîrțîia ca o pană de ferăstrău trasă regulat prin creier.

Luptam ca să-mi alung o teamă copilărească pe care o simțeam cum mă cuprinde. Și din mulțimea zgomotelor care mă impresurau, deosebesc deodată niște lovituri scurte, regulate, cari se apropiau de șlep. Ridic capul și ascult. E tăcâneala lopeților în băbăici; desigur că se apropie o barcă. Se întoarce căpitanul.

O izbitură seacă primește șleul drept în coastă. Sar în picioare. Simt parcă o lovitură scurtă în cap și în pîntece.

Lipesc ochiul de crăpătura dintre oblon și cerceveaua ferestrei.

Tresar. Un fior îmi taie spatele.

Nu-i căpitanul. Sunt patru oameni spătoși cu niște căciuli țurcănești. Se duc drept la bocaportii magaziei de grîu. Aud pocănituri. Puntea de tablă răsună tare. O sudoare rece îmi scaldă trupul. Aud fâsăituri lungi pe tablă. Târăsc, se vede, sacii plini de grîu pe punte, spre barcă. Niște pași rari se apropie de ușă. O mină pipăie înouietoarea de la ușa cabinei căpitanului. O cheie scrîșnește în broască, ușa înțepenită cu bara de fier pe dinăuntru nu se deschide. Cineva pipăie oblonul de la fereastră. Zgîlțîină balamalele. Eu ridic pușca și-i sprijin buza țevii de marginea cercevelei. Oblonul rezistă. Lucrul afară s-a oprit. Aud pașii cari se îndepărtează. Se face liniște. Stau la pîndă. Limba în gură mi-i uscată. Un nod mi s-a pus

în gîtlej. Capul îmi arde și simt bătaile inimei repezi — parcă aș fugi într-o goană nebună. Aud iar pași apropiați de fereastră. între oblon și cercevea apare o muche de topor. Simt răsuflarea celui care apasă pe peretele cabinei dinafară. Aștept cu ochii țintă, cu degetele pe trăgaci.

Deodată, balamalele trosnesc și oblonul sare din loc. înaintea ochilor numai o clipă s-a arătat umbra unui cap mare aplecat în pervazul ferestrei.

Un bubuit de pușcă și un zângănit de geamuri sparte m-a asurzit. Fumul care umpluse cabina m-a orbit deodată.

T

Am tras în plin fără să ochesc măcar. Smucitura pus-tei îmi amortise brațul drept. Abea am putut deschide ușa. Nu se auzea nici o vorbă, nici un vuiet pe punte. Spre prova, am zărit prin întuneric barca dezlipită de șlep. Trei oameni se deslușeau în ea. Unul în fund, la cârmă, doi la lopeți, trăgînd din răspuțeri să scoată barca la larg.

Sub fereastra spartă, pe covertă, un trup zăcea nemîșcat, îmi era frică să mă apropiu. Fac o efortare și mă aplec. îmi tremurau mîinile. Caut să-i văd fața.

Dumnezeule !... mă dau îngrozit înapoi... oe-am făcut ?

Căpitanul Epaminonda sta cu gura căscată, cu ochii deschiși țintă la cer. Se prăbușise trăsmit fără suflare. O moarte fulgerătoare. Toată încărcătura de halice și poște de lup o primise în cap, prin tîmpla dreaptă, numai de la un lat de palmă depărtare.

îl pipăi. Era cald încă.

Ce-i de făcut ?

îmi clănțăneau dinții în gură într-un tremur de frică... de frig. Starn uluit, cu capul gol în suflarea vîntului, în puterea nopții.

Și deodată ce-mi vine în minte ?! Mă aplec. Iau trupul acela moale de picioare, îl târîi pe punte până la marginea șleului și-l împing, făcîndu-i vînt în apă. A căzut ca un balot greu la fund. Și curentul repede l-a și furat, tîrîndu-l la vale.

Am scos apoi o găleată de apă și am spălat frumos puntea de urmele de sînge. Am tras sacii cu grîu până la magazie, am închis capacele bocaportilor și am măturat

urmele de grâu. După ce totul s-a pus în regulă, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, m-am dus în cabină și m-am culcat.

A doua zi pe la amiază, când a sosit remorcherul să ia șlepul, m-a găsit dormind buștean.

— Unde-i căpitanul ? Cum să lase șlepul plin pe seama unui copil ? se întrebau cei de pe remorcher.

— Iacă, a plecat de-aseară cu barca la sat și nu s-a mai întors, le spun eu strângînd din umeri.

Ne-am întors la Brăila. Un marinar bătrîn de pe remorcher i-a luat locul lui Epaminonda pe șlep. N-am povestit la nimeni împlinirea asta. Hoții din Topal n-au suflat nimic ca să nu se afle că erau tovarăși cu Epaminonda. M-am debarcat și am intrat în spital. Șase săptămîni am zăcut în pat de friguri. Și cîțiva ani am rămas c-o durere de cap. De cîte ori auzeam sunetul clopotelor de biserică, îmi apărea cu groază chipul căpitanului Epaminonda.

Moșu Iancu Pilotul nu sfîrșise încă de povestit cînd începură să sune clopotele bisericii din port. Luminile roșii se înmulțeau pîlpîind în negrul nopții. Ieșeau preoții și poporanii cu îngroparea, ocolind biserica în noaptea Vinerei Paștelui.

Pe sus, un stol de păsări de baltă pluteau aruncînd prin văzduh niște țipete prelungi, plîngătoare.

LA BETLEEM

Cu trei zile înainte de sărbătorile Crăciunului, mărețul palat al episcopului catolic era plin de pelerini veniți să ia parte la serbarea Nașterii Domnului în Betleem.

Popii fac o mare concurență hotelierilor din Ierusalim.

Numai vreo șase sute de camere-chilii închiriază cu ziua acest imens hotel al franciscanilor.

Debarcasem aci cu oarecare grijă că va trebui să-mi aleg și să-mi declar confesiunea. Credeam că nu pot fi găzduiți decît catolicii.

Am intrat cu ușurință. Buna primire se datorește, cred, și unei șepci de marină, cu care înlocuisem pălăria pe tot timpul călătoriei în Palestina. Experiența mă învățase că prestigiul șepcei se menține neștirbit încă în lumea Orientului.

„A *Mon capitaine !...*” mă întâmpină c-o jovială exclamație un călugăr franciscan care îndeplinea slujba de *maître d'hotel*, purtînd cu mîndrie la brîu un smoc enorm de felurite chei.

Un om de-o frumusețe rară. Trup de atlet. Capul amiralului Makarov. O barbă castanie se revărsa pe piept despărțită în două, întocmai ca celebra barbă a nefericitului amiral rus înecat în rada de la Port-Arthur.

Pere Melchior cutreierase Africa cinci ani ca misionar și făcuse războiul mondial pe frontul german.

Cu toate că hotelul popilor era plin, simpaticul călugăr care, nu știu de ce, mă trata ca pe un vechi cunoscut, îmi făcu repede rost de-o mică chilie în etajul al patrulea. La masă m-a așezat în fața unei enorme irlandeze cu niște dinți de cal. O bigotă. Mîncă citind *Biblia* pe care

o ținea veșnic deschisă, rezemată de pîntecele unei mari garafe cu vin negru de Nazaret. Noroc că la aceeași masă am întâlnit și două tipuri interesante. Erau doi bătrîni belgieni : unul, profesor pensionar și altul, negustor anticar, retras din afaceri. Deși nu locuiau în același oraș se găseau legați printr-o veche tovărășie de călătorie. Jumătate de an fiecare stă la casa lui, și cealaltă jumătate de an călătoreau împreună în diferite părți ale lumii, după un program studiat și stabilit din vreme. Observau și nota cu grijă tot ce li se părea interesant în cale. Profesorul ținea carnetul de note și combina, după *Baedeker*, itinerarul zilnic. Anticarul făcea plata și ținea carnetul de socoteli încheiate la zi. În tovărășia asta călătoreau mereu, trăind în cea mai perfectă armonie, căci își respectau părerile și chiar unele vîșii care-i deosebeau cu totul. Anticarul era foarte evlavios, nu fuma, dar iubea băuturile alcoolice. Profesorul era ateu, nu bea decît ape minerale, dar fuma după fiecare fel de mîncare.

Din prima zi m-am simțit atras de tovărășia asta. Cu ei am vizitat o parte din locurile sfînte.

În holul hotelului popilor mișunau toată ziua șoferii și călăuzele. De cîțiva ani, automobilele au înlocuit cu totul caravanele de cămile și măgărușii albi. După o lungă țîrguială, tocmai o mașină Fiat, ca să ne ducă la Betleem. Sunt numai opt kilometri. Șoseaua, ca în palmă.

Prin poarta Jaffei, ieșim dintre zidurile cenușii ale cetății Ierusalimului, pe lingă anticul turn al lui David. Drumul duce spre valea Cedronului și lasă în stînga Valea-Plîngerii.

Mașina zboară pe macadamul neted ca asfaltul. Din goană zărim o clădire de piatră albind în marginea drumului, între măslinii palizi și scorboroși. E Fîntîna Magilor. Aci li s-a arătat steaua cari i-a călăuzit spre staulul în care s-a născut Mîntuitorul. De cum începem să urcăm, apare sus pe deal amfiteatrul Betleemului. Amestec bizar de case înfipte într-o coastă stîncoasă.

Muntele Măslinilor se vede în urmă ca o pată neagră. Departe, spre răsărit, abia licărește vag o muche din oglinda Mării Moarte, prelungită în zare de panglica argintie a Iordanului.

O albă cupolă maură se ridică peste verdele buchetelelor de migdali. E mormîntul Rachelei, soția lui Iacob. Aci a închis ochii, dînd naștere unui fiu care s-a numit Beniamin — Fiul durerilor. Mormîntul e venerat de evrei, de creștini și de musulmani.

Ne oprim sus și ne uităm în zare. De pe creasta culminantă cuprinzi c-o singură privire întreaga țară a Iudeei.

Aridă și tristă e țara pămîntului sfînt. Sol chinuit, frămîntat, crispat parcă în dureri. Lipsit de viață, rebel oricărei munci, scheletul pămîntului, ars de un soare nemilos, apare oribil și măreț în eterna magie a misterului biblic. Solemn și dezolant, acest petic de pămînt, tezaur de iluzii și energie, nu este decît un vast și antic cimitir. Pe deasupra lui plutesc veșnic fantome, viziuni milenare din tainicul miraj al unei lumi de mult înmormîntate în acest leagăn străvechi al omenirii.

Larga șosea modernă se oprește în zidurile negre ale arhaicului Betleem. Urcăm încet, cotind pe hudiți strimte, săpate în pantă ca niște șanțuri adinei printre părăi înalți de piatră. Mașini, trăsuri, căruțe și cămile merg numai într-un sens ; nu se pot întîlni pe același drum. Tăcuți și gravi, jandarmii arabi țin ordinea și se feresc să nu fie striviți de vreo mașină ce merge cu viteză.

Convoiul celor ce merg pe jos pe alte drumuri se scurge trăgănat spre vechea biserică. Ne oprim într-o piață largă. Un mare careu cu ziduri de piatră cenușie în blocuri de cetate.

În fund se înalță sumbră celebra biserică, zidită de Constantin cel Mare pe locul în care, se zice, c-a fost staul de vite.

Lumea se îngrămădește într-o pitorească îmbulzeală. Toate neamurile de oameni, de felurite rituri, se întîlnesc aci în noaptea de Crăciun.

Mă opresc lingă grupul femeilor din Betleem, renumite prin frumusețea lor.

Înalte, vînjoase, cu pieptul plin și obraji rumeni, au niște ochi mari, luminoși, încercuiți în sprincene îmbinate și un păr bogat, negru și lucios. Pe cap poartă o găteală, un fel de tiară aurită, de forma unei cetăți în miniatură, peste care plutește o albă maramă brodată. Salbe de bă-

nuți de aur, brățare late de argint, cercei enormi, lanțuri de amulete, odoare de felurite forme scilipesc mișcate într-o muzică de zurgălăi. Cămăși colorate cu mîneci largi, pieptare înflorite și pantofi cu vîrfuri îndoite.

Un englez de lîngă mine întreabă în limba arabă pe una din femei cum o cheamă și ce religie are.

— Asa, arabă cristiană.

Și femeia aceasta din popor, drapată în costumul ei antic, ne privește-e cu atîta mîndrie și noblețe, că pare o regină de rasă orientală.

În drum spre biserică englezul ne spuse surîzînd :

— Betleemul acesta, unul dintre cele mai vechi orașe din lume, care a dat atîția profeți, regi și căpitani celebri, ca David, Asahel, Iosofat, odinioară hrănea cu pîinea lui întreg poporul lui Israel, căci numele biblic Beit-Lehem înseamnă Casa-Pîinii, azi hrănește cu laptele femeilor sale copiii europenilor stabiliți în Ierusalim.

Doicile din Betleem sunt renumite în toată Palestina.

Cu mare greutate străbatem prin mulțime. Nu se vede nici o intrare în marea biserică. Ne aplecăm capetele și trecem încovoiați printr-o porțiță de fier, care închide o gaură în zidul de cetate.

Cu toate măsurile de apărare și totuși mînăstirea n-a scăpat de jaful năvălitorilor : persanii lui Kosroe care au despuiat-o de sfintele odoare ; și mai tîrziu turcii i-au topit plumbul coperemîntului făcînd gloanțe din el.

Trecem de-a lungul unui coridor întunecos și ne oprim în lumina unei porți mari sculptate. Doi călugări franciscani ne măsoară cu ochi pătrunzători.

Intrăm în bîserică. O vastă și impunătoare sală. Cincizeci și opt de coloane monolite, sculptate cu măiestrie, susțin enormele arcade încrustate cu plăci de mozaic. În față, trei altare monumentale scilipesc în lumina ce pîlpline în sfeșnice enorme de argint și în candelă de aur, bătute în pietre scumpe.

Pe lături, în penumbră, se deslușesc mai multe altare ascunse prin unghere.

Biserica e plină. Toate locurile sunt ocupate. Nu-i chip să mai găsim un scaun. Trebuie să stăm cîteva ceasuri în picioare. Răzbat pînă în față, unde găsesc un rînd de scaune goale. Un jandarm arab, armat și încruntat, pă-

zește locurile rezervate pentru înaltul comisar britanic și corpul diplomatic. Cer loc unui tînăr călugăr franciscan. C-o dulce politețe călugărul se scuză și îmi șoptește pe un ton blajin :

— Trebuie să știți că chiar aci, înăuntru locașului sfânt, ordinea și poliția sălii nu sunt în mîna preoțimii... jandarmăria arabă e singura care decide.

Anticarul belgian, evlavios dar practic, își căpătase un loc în schimbul unei sume strecurate tainic în mîna unui grav polițist arab. C-un singur gest discret un tînăr fu sculat din locul său din vreme ocupat.

Mulțimea înșirată pe scaune aștepta cu resemnare începutul ceremoniei. Biserica părea o vastă sală de teatru în care publicul aștepta ridicarea cortinei. Dar spectacolul nu începea, căci Nașterea Mîntuitorului trebuia să întîrzie pînă la venirea înaltului comisar britanic.

Profesorul belgian, lîngă ușa, rezemat de o coloană, își nota impresiile în carnetul lui de drum. Cînd ajunsei aproape de el, îmi spuse în șoaptă :

— Cred că în subsolul mînăstirii e mai interesant decît aci.

Coborîm pe o scară de marmură în grota sfîntă, săpată sub marele altar. O criptă încăpătoare în care de marmură poleită.

În peretele dinspre răsărit e scobită o nișă adîncă : sfînta iesle. Pe o lespede de marmură albă e încrustată o stea de argint cu litere latine : „*Hic de Virgine Jesus Christus natus est*”.

Din tavan coboară suspendate 16 candelă de argint. În peretele dinspre miazăzi e scobită o altă nișă : locul creșei în care a fost culcat Sfîntul Prunc. Alături e altarul magilor. Aci s-au închinat ei aducînd daruri : aur, smirnă și tămîie.

Covoare, stofe, odoare de preț dăruite de credincioși îmbracă pereții sanctuarului venerat. O candelă bătută în pietre scumpe, dată de Ludovic al XIII-lea, se păstrează veșnic aprinsă de atîtea veacuri.

În semicercul din fața sfîntei iesle stau în genunchi 16 călugărițe carmelite, îmbrăcate în alb din cap pînă în picioare. Împietrite, fără să clipească, în extaz religios,

cu ochii pe jumătate închiși, par în lumina palidă a crip-tei niște statui sculptate în marmoră de Păros.

Interesant, pentru un necredincios, să surprindă acolo atâtea felurite chipuri de închinăciune a pelerinilor evla-vioși.

Unii stau prosternați, în nemișcare, ceasuri întregi, cu fruntea lipită de lespezile reci. Alții se zbat frământân-du-se frenetic, se încovoie făcând mătăanii, plângînd cu lacrimi fierbinți, sărută podeaua murmurînd rugăciuni nesfârșite. Un bătrîn se tîrîie în genunchi pînă la altar, lovindu-și chinuitor fruntea de o treaptă a altarului. O femeie stă cramponată de un sfeșnic pe care-l acoperă de sărutări, plîngînd cu suspine sfîșietoare.

întîi ești atins de o vagă, pioasă emoție, care plutește în solemnitatea adorației divine. Simți cum radiază flui-dul mistic exalat din masa omenească ce se topește în-tr-un extaz religios. Pleci turburat, prins de fiori de groază și de milă pentru eterna slăbiciune a ființei ome-nești.

Rătăcim o oră prin lungi și cotite coridoare subterane legate cu mînăstirile grecilor, armenilor și latinilor. În drum prin haosul acestor catacombe dăm peste mai multe capele și altare închinat diferiților sfinți. Ne oprim cî-teva clipe în fața Capelei Inocenților. Locul în care se zice că Irod a masacrat cei 14 000 de copii.

Ieșim la lumină de sub pămînt prin biserica gre-cească. Un călugăr cu o barbă albă de Matusalem ne pîndește la capul scării, c-un disc enorm de argint pe care se adunase o mare movilă de bani.

— Dați ce vă lasă inima !

Abia intrasem din nou în biserica plină de mulțimea care aștepta într-o cucernică resemnare, cînd auzim de afară semnale repetate. Poliția arabă s-a pus în mișcare. Toată lumea în picioare. Clopotele, orgele, corurile încep toate deodată, și bolțile vibrează într-un solemn ecou. Se aud clar trei lovituri date de un puternic și nevăzut cio-can, întocmai ca la teatru înainte de a se înălța cor-tina.

Și, în nimbul albăstriu al fumului de smirnă și tămîie ce se ridică din sute de cădelniți, apare silueta înaltului comisar britanic. În urma lui un lung alai se înșiră. În-tregul stat-major și corpul diplomatic.

Un Hercule englez, ras și roșu, în uniforma lui colo-nială, calcă apăsător trecînd în revistă mulțimea proster-nată. C-o ținută marțială de paradă militară, se oprește pozînd falnic în fața altarului.

Spectacolul de ceremonie a sfînteii slujbe începe.

Profesorul belgian examina cu atenție ținuta solemnă a înaltului englez, privi lung prin ochelarii lui de miop toată mulțimea care umplea vasta basilică a lui Constan-tin cel Mare și, tacticos, își notă în carnet cîteva cuvinte înșirate pe două coloane :

Forță	Platitudine
Imperialism	Turmă
Britania	Orient

După cîteva minute îmi șopti discret:

— Să ieșim. Afară e aerul mai curat decît aci.

Ne-am retras tiptil spre ușă.

Afară, o noapte neagră și rece.

Ne-am îndreptat tăcuți spre apus. Acolo, în marea de întuneric, plutea sfînta cetate. Lumini slabe, răzlețe, abia mai pîlpîiau în noapte, ca niște candelă de veghe uitată într-un cimitir.

ESCADRA INTRA ÎN PORT

În speranța aprobării — care nu mai venea — unei călătorii de instrucții în Arhipelag, am navigat o vară întreagă încrucișând în fața gurilor Dunărei.

Se vede că sultanul Abdul Hamid arătase oarecare semne de plictiseală iscăbind cu un an înainte firmanul de liberă trecere prin Dardanele a vaselor noastre militare. Se zicea pe atunci că rușii găseau motiv să ceară liberă trecere și pentru vasele lor, ceea ce producea mare năduf răposatului sultan, care nu putea suferi să vadă vase de război trecând pe sub ferestrele zăbrelite ale vechiului serai. Guvernul nostru se abținu să mai facă intervențiile convenite și, spre marea noastră mîhnire, furăm nevoiți să ne învîrtim în căldarea Mărei Negre, deși vi-sam călătorii de navigație mondială.

Crucișetorul, bricul-școală și trei torpiloare formau Divizia de Mare, pe care noi o numeam pe scurt, c-o mîndră ironie : Escadra.

Programul era stabilit : patru zile din săptămîină pe mare, în navigație și exerciții la larg, iar trei zile în port. Patru zile portul vegeta într-o somnolență orientală, mai cu seamă că era un an de criză agricolă. Viața își urma cursul obișnuit și monoton pînă într-a cincea zi, cînd cele dintîi pale de fum înnegreau la orizont. De cum se desprindea în zare escadra, începea portul adormit să se deștepte la viață. Ca prin farmec toate se însuflețeau. Ușile balcoanelor se deschideau în lături, perdelele se ridicau, batistele fluturau la ferestrele deschise. Trei zile cheiurile, pline de lume, erau în sărbătoare, mulțimea forfotea pretutindenea. Gospodinele își găseau de lucru cu

scuturatul în balcoane, servitoarele nu mai sfîrșeau cu spălatul geamurilor. Mamele erau mereu cu gura la servitoare și cu ochii la fete. Masa nu mai era gata la timp, bucătăresele zăboveau în piață, unde prețurile se ridicau brusc de cîte ori escadra făcea provizie. Copiii umblau fugari de la școală, cu cărțile la subțioară ; se strîngeau pe cheu căscînd gura la vapoare ; chiar profesoarele întîrziu uneori privind la ridicarea pavilionului, care se făcea dimineța cu solemnitățile obișnuite pe bordul vaselor de război.

Străzile, cîrciumile și cafenelele erau pline de marinari cu gulere albastre, spălate și călcate cu lustru. Cîntece, chioțe și scandaluri se țineau lanț. Poliția și patru-lele aveau toată noaptea de lucru ca să-i culeagă pe cei cari pierdeau măsura.

Bărbații însurați, părinții de familie, treceau posomorîți pe lîngă vapoarele acestea care le turburau liniștea și viața tihnită de provincie. Escadra le sta pe inimă : o grijă, o primejdie vagă părea că-i amenință veșnic, ca jugul străin al unei ocupații militare ; se întrebau bieții oameni cînd vor scăpa și de invazia asta a escadre.

Treizeci de ofițeri și cîteva sute de marinari, toți oameni tineri și zburdalnici, schimbaseră viața micii garnizoane din Sulina.

Amiralul, comandantul escadre, om bun la inimă, dar cam pripit și supărăcios, căutase la început să convingă prin sfaturi și pilde — el nu călca pe uscat decît o dată pe lună — că adevăratul marinar nu trebuie să fie logodit decît cu marea. Trecuse la măsuri din ce în ce mai aspre, ajungînd, pentru a înfrîna debandada, să strîngă șurubul disciplinei pînă la capăt.

Dar parcă era un făcut : după cele mai strașnice ordine urmau cele mai hazlii și mai năstrușnice poze.

Încă din largul mării, cum începea să apară uscatul în vedere, la catargul vasului-comandant fluturau flamurile de semnale împărțind ordine din ce în ce mai severe :

„Vasele vor rămîne în radă la ancoră !”

„Scările ridicate. Nici o barcă nu are voie să plece !”

„Comunicația cu uscatul întreruptă !”

„Toată lumea consemnată la bord !”

„Escadra nu intră în port !”

A doua zi, la ora raportului, se perindau rezultatele :
„Un caporal a fugit noaptea de la bord trecînd în mîini pe frînghia de sîrmă.”

„Un grup de marinari beți a făcut scandal și bătaie cu o ceată de barcagii greci.”

„Un ofițer, căruia nu i se trimesese barca, a venit înot la vapor.”

„Un marinar, surprins la bucătăreasa consulului englez, a fugit coborîndu-se de la etaj în stradă pe catargul pavilionului de la consulat.”

„Doi ofițeri tineri au venit la bord într-o barcă turcească, suiți pe boccelele de rufe, alături de două spălătorese rusoaice.”

„Trei ofițeri au acostat niște doamne cari se plimbau cu soții lor pe cheu. Alți doi ofițeri au abordat pe d-na primăreasă și pe moașa orașului în fața lunei, în dreptul bisericei.”

„Un ofițer în uniformă, călare pe bicicletă, a sărit de pe cheu în mare cu bicicletă cu tot, în fața unui grup de domnișoare.”

„Cîțiva ofițeri tineri în costum de baie, pe plajă, au trecut în partea rezervată pentru baia damelor.” (Urma și o plîngere din partea soților și părinților scandalizați...)

...Și așa mai departe, zilnic, cele mai variate și ciudate cazuri amarau viața amiralului nostru.

Zadarnic se încerca doctorul escadrei, un bătrîn blajin, să-l facă să înțeleagă, prin teorii științifice și amintiri din tinerețe, că este nevoie a lăsa deschisă totdeauna supapa de siguranță, pentru ca să nu explodeze căldura sub o prea mare presiune. Amiralul era din zi în zi mai neîndurător. Dar, o întîmplare neașteptată veni în ajutor pentru a îndulci deodată regimul nautic așa de riguros.

De unde ne venea salvarea ?

•Într-o bună zi vaporul poștal debarcă pe cheul Su-linei un transport de doamne, domnișoare, valize, geamantane și cutii de pălării. Erau cîteva soții și mai multe simpatii ale ofițerilor escadrei. Grupul feminin venise pentru cîteva zile din Galați, sub comanda chiar a doamnei amiral.

La debarcare — decepție : portul gol, escadra în largul mării.

— Vom aștepta. Trebuie să se întoarcă escadra odată în port ! hotărî conducătoarea grupului, care se și grăbi să organizeze cartiruirea și transportul personalului și materialului la cel mai bun otel de pe cheu.

Patru lungi zile de vară s-a văzut grupul acela feminin umblînd fără răgaz pe străzi, pe cheuri și pe plajă, în veșnică așteptare.

Localnicii priveau cu interes, unii cu duioșie, alții cu un zîmbet ușor de gelozie, la grupul multicolor care-și flutura voalurile și muselinele în bătaia vîntului răcoritor, ce aducea adieri de mîngîiere și speranță din largul mării, în arșița țărnelui uscat și însetat.

Un glumeț din lumea portului numise grupul feminin : „Convoiul remorcilor escadrei”. în cîteva ore po-recla aceasta navală circula în toate limbile vorbite în cuprinsul micului oraș cosmopolit.

„Trec remorcele ! trec remorcele !”, se șoptea pe la toate mesele înșirate în fața cafenelelor de pe cheu.

Semne de nerăbdare, de grijă și enervare începură să se arate în convoiul remorcilor. Chinurile ajungeau la culme spre seară, de la ora cînd începea atacul țînțarilor cari veneau dinspre baltă. Roiuri nesfîrșite soseau în vîrtejuri, parcă anume înștiințate că le-a sosit sînge proaspăt și bogat. Trompele nesățioase sugeau cu lăcomie, fără milă, din pielițele fine și nedeprinse, cari se iritau după fiecare pișcătură.

Voalurile nu reușeau să apere figurile, decolteurile și brațele goale amenințate. Evantaliile se mișcau frenetic, cu enervare ; umbreluțe albe, roze, verzi se deschideau și se închideau cu necaz.

Într-o seară, tot convoiul se oprise în fața unei cafenele, ca să privească la o trupă de cîntărețe italiene, cari jucau pe o scenă închisă într-un fel de cușcă de tifon, prin care nu puteau pătrunde țînțarii. Suferind cu resemnare, ascultau ariile napolitane *Funiculi, funicula* și *Mio marito*, urmărind cu atenție gesturile grațioase pe cari le dezordonau țînțarii ce reușeau să se strecoare prin cîte o spărtură a cuștei de tifon.

Convoiul se descompleta. Unele plecau enervate, furioase, cu ochii în lacrimi : se retrăgeau baricadîndu-se în camerile hotelului, închizînd ferestrele pentru a se

apăra împotriva micilor și nemiloșilor dușmani. În năbușeala camerilor închise se dezbrăcau pentru a se liniști, cătînd la petele rămase după pișcături pe corp ; plîngeau în singurătate calmîndu-și întrucîtva nervii iritați.

De dimineată începea iar peregrinarea pe cheiuri și pe plajă. De cîte ori apărea vreun punct la orizont sau vreo pînză albă în zare, tot grupul era gata, în așteptare. Se pregăteau binoclurile, batistele și voalurile ; dar escadra nu se arăta în larg.

Nemulțumiri, surde protestări începură a se ridica împotriva felului cum era condusă această escadră, care nu se mai apropia de port ; dar d-na amiral, cu tact și energie, știa să mențină moralul și disciplina grupului feminin.

Piloții portului, cari făceau de gardă pe cheu, cu ochii la larg și la vîrfurile farului unde se anunța vederea vaselor la orizont, erau neconținut cercetați.

Un pilot bătrîn și ursuz, care fusese întrebat de cîteva ori despre sosirea escadrei, se adresă mirat d-nei amiral :

— Bine, conia, că celelalte mai tinere să aștepte escadra, de, o înțeleg... dar matale, oricum, damă serioasă și mai în vîrstă... mă mir... nu se cade... nici nu șade frumos...

Înainte de a termina fraza, conducătoarea grupului feminin izbucni indignată :

— *Quelle impertinence !...* dar știi cu cine vorbești ? cum îți permiți să fii necuviincios ?...

Noroc că la timp sosi în fugă, cu șapca în mînă, un gardian de la căpitănia portului, cerînd scuze pentru pilotul care nu cunoștea lumea, nu știa bine „rumânește” și nu avusese nici un gînd rău.

Incidentul s-a potolit. Un gardian de la căpitănie fu atașat, ca protecție, pe lîngă grupul feminin. El se ținea pretutindenea la distanță, într-o discretă și respectuoasă ariergardă.

Tocmai a patra zi, după-amează, apărură la orizont în același timp cîteva puncte de fum în linie. În vîrfurile farului se înălță flamura albă c-o bulă roșă la mijloc, în sfîrșit, farul vorbea : „Vase de război” în vedere.

Ca un stol de păsări speriate, întregul grup feminin să ridică de pe nisipul fierbinte al plajei zburînd spre cheu, la piciorul farului verde :

— Se vede !... se vede !... vine escadra !...

Grăbite, emoționate, își deschideau poșetele ca să-și potrivească binoclurile, să vadă în larg escadra care se apropia cu viteză.

Trei puncte negre înaintau năvalnic ca niște bivoli furioși, cu nările deschise, tăind cu botul fața apei, fărîmată în spume. Erau cele trei torpiloare : „Zborul”, „Zmeul” și „Năluca”.

În urma lor, „Elisabeta”, mîndră, impunătoare, aluneca ușor, fără nici o înclinare, fluturînd la catarg flamura de vas-comandant.

În depărtare, „Mircea” se legăna agale cu două pînze întinse ca niște aripi desfășurate în larg.

Escadra era aproape de gura Dunărei cînd, la catargul vasului-comandant, se înălțară deodată fluturînd trei stegulețe colorate. Celelalte vase imitară semnalul. Și dintr-odată, printr-o schimbare de cîrmă, toate vasele abătură în linie, ocolind spre dreapta, luînd brusc altă direcție.

— Escadra nu mai intră în port. A pus capul spre nord. Rămîne afară în radă, zise cu siguranță gardianul căpităniei.

Un freamăt de indignare izbucni în grupul de pe cheu :

„Cum e posibil asta ? De ce-au venit ? De ce se chinuiesc de-atîta timp așteptînd ?” se întrebau toate cu disperare, privind spre vasele cari se oprise, ancorînd în radă.

Gardianul căpităniei se apropie surîzînd pe sub muștață :

— De multe ori face așa domnul amiral. Și pentru că i se cerea lămuriri, gardianul adaugă : Apoi să vedeți, conitelor, cum stă chestia : domnul amiral e om bun la inimă și chiar popular, dar îi serios tare în serviciu lui, precum să și cade. Și lumea asta de port, să iertați, îi tare rea și desfrînată... de cîte ori vine escadra avem scandaluri și daraveli, nu numai cu soldații, dar chiar cu unii din domniile ofițeri mai tineri ; mai dăunăzi a fost

scandal mare cu trupa de harfoniste italiene. Apoi d. amiral, ca să-i mai înfrîneze, anume nu bagă escadra în port și o ține afară în radă.

Pe cînd tot grupul se frămînta nemulțumit și enervat, conducătoarea își păstra calmul : măsură cu privirea distanța pînă la escadră și, după ce vorbe ceva în șoaptă cu gardianul căpităniei, luă o hotărîre eroică :

— Doamnelor și domnișoarelor ! începu ridicînd umbreluța verde în sus, în semn de steag, dacă escadra nu intră în port, să mergem noi la ea s-o aducem.

— Să mergem, să mergem toate ! răspunseră în cor, înfiorate, îmbărbătate de hotărîrea luată.

Numai cînd sosiră cele două bărci mari, turcești, aduse de gardian în fugă, atunci se simți oarecari șovăieli în grupul feminin. Unele, curajoase, erau gata de a înfrunta marea, orice s-ar întîmpla. Altele mai plătînd nu îndrăzneau să se aventureze și făceau diferite obiecțiuni : poate să le surprindă o furtună, nu erau pregătite să meargă pe mare, nu erau nici îmbrăcate potrivit... dacă le vine rău ? nu au nici lămîi, nici coniac, nici... apă de colonie, nu puteau în barcă nici să-și slăbească legăturile corsetelor...

Conducătoarea, ca să le mai îmbărbăteze, întrebă pe un turc bătrîn de la barcă :

— Marea e calmă ? Poți să ne duci în siguranță pînă la escadră ?

Turcul, care ședea grav la cîrmă, începu să rîdă cu poftă și, ducînd două degete la buze, țocăi tare, aruncînd o bezea drăgăstoasă către mare.

— Ioc furtună ! *cioc guezeld!* frumos mare, taman pentru cuconițe !...

În sfîrșit, s-a hotărît imbarcarea. Numai două au rămas pe mal, mărturisind că le-a venit rău privind numai apa mișcătoare a mării. Cum nu era scară la cheu în locul unde acostase bărcile, coborîrea a fost cam grea. Doi turci vînjoși, cu brațele și pulpele goale, bronzate, le luară de subțiori, le ridicară pe sus și le așezară la rînd ca pe niște pachete în bărci.

D-na amiral își luă în barcă toate fetele ce îi erau încredințate în pază și se așeză în fund lîngă turcul de la cîrmă.

Convoiul remorcilor s-a pus în mișcare. Exclamații, dulci înfiorări... e o plăcere să luneci lin în curentul Dunărei la vale. Dar cînd bărcile au ajuns la gură, acolo unde apa dulce întâlnește rezistența apei de mare, și bărcile începură a juca între valuri, țipete disperate izbucniră deodată, înspăimîntînd pe turcii care trăgeau liniștiți la lopeți.

„Vai, ne înecăm ! Să ne întoarcem ! îmi vine rău ! Nu mai pot !” Și o învălmășeală cumplită, pe cînd toate se sculau în picioare, strică echilibrul bărcilor.

Un turc le strigă cam răstit :

— Jos ! toate cucoane pe brînci la fundul bărcei, altfel răsturnăm toate la apă.

Liniștea se restabili. Toate își stăpîneau simțurile, deși suspinau adînc, respirau des, înfiorate, strîngînd tîmplele cuprinse de migrenă, palide, resemnate.

În barca pusă sub conducerea d-nei amiral, disciplina se menținuse mai bine. Cele care sufereau prea tare au fost culcate pe fundul bărcii, la picioarele barcagiilor cu mușchii de oțel, cari lopătau regulat și în cadență, ca niște manivele de mașină în funcțiune.

„Depart, în escadră, pe vasul comandant, amiralul, grav și întunecat, se plimba pe duneta de la pupă cu doctorul bordului. Deodată se opri din mers ; zărise cele două bărci cari se îndreptau spre vasele ancorate în radă. Niciodată nu-i plăcuse lui vizite civile la bordul vaselor militare.

— Ei, asta-i culmea ! izbucni iritat, eu opresc escadra să intre în port, și lumea de-acolo vine să ne atace aci în radă. Și amiralul ceru binoclu, pe cînd dunga dintre sprîncene i se adînci profund.

Bărcile cu încărcătura lor multicoloră se apropiau de vase. Amiralul își șterse grăbit cu batista sticlele binocluului, își ascuți privirea ca atunci cînd trebuia să pătrundă zarea, să cuprindă silueta unui vas la orizont. Deodată păli. La barca din cap recunosc perfect pe Eliza, nevasta lui... vedea bine pălăria ei cu voalul verde, care filfia în vînt ca o flamură, jucînd în spirale grațioase în jurul fesului roșu al turcului de la cîrmă.

Cu mișcări stăpînite, cu buzele strînse, amiralul coborî scările dunetei, își scoase o țigară din pori tabac, o aprin-

se cu un calm admirabil, trase cîteva fumuri adinei pînă în fundul pieptului și, demn, tăcut, trecu pe punte printre șirurile de ofițeri și marinari care-l priveau pe sub gene. Singur, închis în careul comandantului, aștepta.

Bărcile acostară la tribord — la scara de onoare. Doi ofițeri tineri, instalați pe treapta de jos a scării, ridicau cu grație pe sus doamnele și domnișoarele amorțite, care călcau stângace pe puntea de lemn a vasului.

D-na amiral, salutând voioasă șirul de ofițeri care-i făcuse front, spuse zîmbind :

— Ce credeți că n-o să avem curajul să venim pînă aci, să vă aducem noi escadra în port ? ! Și intră singură, calmă, drept în careul comandantului.

Tot grupul feminin s-a descompus, amestecîndu-se cu ofițerii răspîndiți pe punte. Vorbă, rîs, glume și exclamații. Fiecare se întreba ce va hotărî comandantul. Unii, care-l cunoșteau pe amiralul lor, asigurau că nici în ruștul capului nu va reveni el asupra unui ordin dat. Alții, oameni familisti, cu experiență, susțineau că de data asta amiralul va ceda contramandînd ordinul.

„Intră sau nu intră escadra în port ?” se întrebau toți, așteptînd cu nerăbdare să le vie *Caietul de ordine* din careul comandantului.

Emoția creștea pe punte ; se aștepta rezultatul ca în ziua predării unui ultimatum.

În sfîrșit, un zbîrnîit strident de sonerie :

— Timonier ! *Caietul de ordine* !

Pe punte se făcu liniște desăvârșită. Cu respirațiile stăpînite, toți așteptau.

— Atențiune la semnale ! tună vocea ofițerului de serviciu, spre executare.

„Toate vasele vor ridica ancorele ; intrînd în port, vor acosta la cheu !...”

„Libertate de manevră !” fu ultimul semnal care se răspîndi în toată escadra.

Explozii de bucurie izbucniră pe toate vasele. Semnale de trompetă și de siflii, comenzi grăbite, strigăte întrerupte se auzeau peste tot :

„Ancora sus !”

„La posturile de plecare !”

„Mașina încet înainte !...”

Fiecare comandant se grăbea să pună în mișcare mai iute vasul ca să apuce a intra cel întîi în port. Numai amiralul nu mai apăru pe punte pînă a doua zi dimineață.

În port era sărbătoare. Ferestrele se deschideau, bastele fluturau prin balcoane, lumea se aduna pe cheu să primească escadra intrînd mîndră în port. Prăvărie curioase, cercetătoare, se schimbau între lumea de pe cheuri și cea care înflorea punțile vaselor în mers lin spre acostare.

Seara, la masă, în fața unei cafenele de pe cheu, doi ofițeri hazlii, cu halbele dinainte, vorbeau rîzînd cu poftă :

— Văzuși pe amiralul nostru că a închinat steagul,, el care ne amețea cu veșnicul principiu al tacticei ~~na~~» vale : „ordine”, „contraordine”, „dezordine” ? !

INTRAREA CIINILOR
IN ANGLIA
ESTE STRICT OPRITA

Ca un orb uriaș, dus de mână de-un copil, așa intrase pipăind vaporul nostru, remorcat pe-o noapte neagră, în port la Liverpool.

Dimineața, umezeala pătrundea pînă la oase. Puntea de fier — udă. Soarele invizibil, ieșit din mare, rămînea ascuns în pînza deasă de neguri fumegînde. Numai spre răsărit, o pată de un roșu-pal se întindea între cer și apă, pe fundul orizontului de plumb.

Nimic nu era deslușit în jurul nostru. Portul plutea într-un nor de ceață groasă.

În lumina difuză, înecată în aerul saturat de vapori de apă, conturul formelor se ștergea ca într-o vagă pictură mînjită pe o pînză încă udă. Depart, pe cheiuri, gigantice clădiri, coșuri înalte, silozuri, antrepozite, grue și elevatoare, bizar îngrămădite, ca niște fantome monstruoase, apăreau confuz prin ceață — se simțea la distanță viața orașului fantastic de fier și de cărbune.

Prima noapte de port. Vaporul ancorat, la adăpost; dormisem tun, în liniște și siguranță. Ca prin farmec, la vederea uscatului, trecutul tot s-a șters din minte. Uitasem toate necazurile celor douăzeci de zile și nopți de drum chinuitor, pe apă. Uitasem furtuna din golful de Biscaya și ceturile din Canalul Mînecei. Numai trei zile erau pînă la Crăciun. De data asta se nimerise ca sărbătorile creștinești să le facem și noi după lege, pe loc, în port.

Scăpasem de provizie uscată, de carnea sărată la butoi, de pesmeții pietroși în care ne rupeam dinții și ne sîngeram gingiile. Cu o bucurie copilărească aștep-

tam cu toții să călcăm pe uscat, să ne înfruptăm din bunătățile și darurile pămîntului dorit.

Pe bord, o veselie zgomotoasă. Toți se pregăteau de debarcare, să guste din viața orașului, nerăbdători, ca școlarii în ajunul vacanței de Crăciun.

Afară, la pompa de pe punte, se înghesuiau la spălat fochiștii, negri, cu brațele și picioarele goale, tatuați de praful de cărbune. În postul echipajului, la prova, zăpăceală, gălăgie și curățenie generală. Hainele și rufele se amestecau, scoase din sacii în cari marinarii își țineau ghemuită toată zestrea lor.

În fața unui ciob de oglindă doi ungători se îmbrînceau să-și facă toaleta. Unul se chinuia să-și radă tulelele de barbă crescute în lungul drum pe apă. Altul, c-o perie de cizme, își netezea frezura. Crîmpeie de cîntece, strigăte, glume și înjurături se ridicau de jos, din fundul vasului, pe tromba de ventilație, pînă sus pe punte, într-un bîzîit confuz, nepotolit.

Numai secundul, zis și „Soacra vaporului”, neprime-nit, neras de la plecare, cu șapca lui veche, cercuită de galoane înverzite, trasă pe urechi, nu-și găsea astîmpăr în așteptarea inspecției vamale.

— Mai puțină gălăgie la prova și lăsați scara din babord, că vine vameșul englez ! tună vocea groasă a secundului.

După cîteva minute, barca vamei se opri la scară. Treptele de lemn, prinse în buloane, tremurau sub niște tălpi late.

Vameșul englez, un colos învelit într-o haină de piele, buhăit, cu vîrfurile nasului roșu, cu ochii albaștri spălăciți, calcă apăsător pe punte, mormăind ceva neînțeles printre dinții care strîngeau o pipă înnegrită, de spumă de mare. Secundul nostru îl întîmpină c-un ceremonios : „*Good bye !*”

Pe masa din careul ofițerilor erau așezate după anumit rit, lîngă actele de bord, cerneală și condeie, o cutie cu țigări „Regale”, brînză de Brăila, magiun de prune și un clondir de țuică de Văleni.

Secundul, vechi navigator, băgase de seamă că mulți vamași englezi preferau la *breakfast*, dimineața, țuică-

soda în loc de *whisky-soăa*... și formele vamale se făceau cu mare înlesnire la vapoarele românești.

Secundul prinsese de la piloți și vameși vreo două cuvinte englezești, pe care le stropșea vorbind cu gura închisă, convins că poate pronunța c-un veritabil accent britanic.

—• *AU right* ! și umplu cu țuică un pahar mare de apă.

Englezul îl goli dintr-o dată, plescăi din limbă, închise o clipă ochii și întinse din nou paharul.

—• *Delicious indeed ! Delicious indeed !*

Verificarea actelor de bord s-a făcut de mîntuială. Inspecția la magazii era de prisos. Proviziile noastre erau pe sponci.

La al treilea pahar veni și unul dintre ofițerii de punte. Spilcuit, ras proaspăt și pudrat, gata să iasă în oraș.

— Vezi ce oameni cumsecade sunt englezii, ce culantă e vama lor !... Nu ca la noi !... zise secundul înduioșat, cătînd cu ochii galeși la englezul care nu reușea să-și aprindă pipa stinsă de mult.

— Mai cu seamă cînd dă de gustul unei țuici bătrîne ca a noastră, adăugă ofițerul zîmbind pe sub mustăcioara lustruită de-un cosmetic parfumat.

Englezul se sculă greoi de pe scaun. Și după ce dădu pe gît, din picioare, încă o dușcă de țuică sifonată, se îndreptă spre ușă. Secundul se luă după el oferindu-i o cutie de țigări. Englezul silabisi pocit scrisul de pe capac : „Re-ga-Ie. R.M.S.” și băgă cutia în buzunarul de la piept. La ușă întinse mîna solemn bucătarului, care aștepta cu lista de provizii. Miron, bucătarul vaporului, un bondoc cu falci enorme, era gata de oraș, îmbrăcat elegant c-un palton lung de împrumut, c-o pălărie turtită, prea mică pe scăfirlia unui cap rotund și mare.

După un *good bye* răgușit, englezul se îndreptă șovăind spre scară.

Dar, înainte de a pași pe treapta întîia, un lung și plîngător schelălăit de cîine răsună în tot vaporul nostru. Călcuse pe coada lui Machi, cățelul răsfățat al bordului.

A fost un moment de panică.

I

Englezul greoi făcu un salt de elefant, împleticindu-se înapoi, pînă se propti cu spatele de balustradă,

— Oh ! *a dogi*... Oh ! *a dogi*... izbucni făcînd niște ochi mari.

Într-un tremur nervos începu să strige cuprins de furie, răstindu-se cu pumnii încleștați, cu ochii tulburi, cu fața-i roșie învinețită.

Secundul, care se repezise să-l susție, crezînd că a fost mușcat de cîine sau a căzut de apoplexie, căută să-l liniștească. Englezul strigă din ce în ce mai tare :

— Aveți un cîine la bord... și n-ați declarat nimic...

That is extraordinary... un cîine viu, *a living dog* *No ! No ! impossible* în Anglia intrarea animalelor vii este strict oprită !... și englezul se năpusti în jos pe scară, oprindu-se grămadă în fundul bărcii.

După ce se ridică în picioare, mai strigă o dată amenințător :

— Nimeni nu poate debarca !... așteptați pe loc autoritățile poliției portului !

— Să știți că o să avem de furcă. Javra asta de cîine ne-a făcut buclucul, zise rar și flegmatic șeful mecanic, Dimiu, zis și „Englezul”, pentru că servise cîtiva ani pe un vapor englez.

Și pe cînd își răsucea tacticos o țigară groasă adăugă pe englezește :

— *The import of the dogs is strictly forbidden in England.*

— Cum vine asta pe limba noastră ? întrebă șeful de echipaj.

— Adică : „Intrarea cinilor este strict oprită în Anglia”. Asta orice marinar care se respectă trebuie s-o știe. Cum dracu nu v-ați priceput să închideți cotarla asta, cînd știați că vine vama la bord ? O să ne frece urît englezul. I-am căzut în labă.

Căpitanul vaporului, închis în turnul lui de fildeș, izolat în cabina de sus de pe comandă, lîngă camera de hărți, habar n-avea de ce s-a întîmplat pe punte. Dase ordin, ca de obicei, după sosire, să nu-l supere ni-

meni. Avea și el drept la un pic de odihnă după atâtea nopți în care abea ațipea îmbrăcat.

Dar ordinul nu s-a putut respecta pînă la urmă. Prea grave urmări putea să aibă conflictul dintre Machi și vama engleză. Cazul fu adus la cunoștința căpitanului, care se găsea în baie, plutind cu voluptate în apa caldă, pentru a-și dezmoři încheieturile prinse de un vechi reumatism.

Cînd auzi că se așteaptă sosirea autorităților și că legătura cu uscatul e oprită, căpitanul, foc de minie, ieși din apă, roșu ca un rac fierț, și, numai în halatul de baie, coborî în goană scările pe punte.

Om bun, dar iute la minie, căpitanul să aprindea răpede, tuna și fulgera, dar se stingea degrabă.

— De ce n-am fost anunțat pe loc, înainte de a pleca englezul de la bord ? Pentru ce nu s-a închis cîinele cînd știati că vine vama ? Să se pregătească gruiile pentru descărcarea mărfii ! Să se ridice flamura de chemarea pilotului !

O șalupă cu pavilion englez se îndrepta cu toată viteza înspre vaporul nostru. Abia atunci căpitanul își dădu seamă că nu poate primi autoritățile engleze în halat de baie. În cîteva salturi, sui scara spre cabină, să-și schimbe ținuta.

Din șalupa căpitaniei portului se ridică un tînăr ras, uscat și rigid ; pași solemn pe punte, cu mîna dreaptă la viziera șepcei.

— Aș vrea să vorbesc personal cu d-l căpitan al vaporului românesc.

— Imediat. Pofțiți în careu.

În așteptare, secundul se încercă să-l ispitească pe englezul care se ținea înfipt și mut. După obicei, îi oferi țigări „Regale” și țuică de Văleni. Englezul mulțumi, dar refuză net orice tratație, ceea ce făcu pe secund să cugete în sine : „Asta desigur că face parte din vreo societate de temperanță... englezul ori bea prea mult, ori nu bea deloc”.

Cînd apărură căpitanul, englezul, în picioare, grav, măsurat, începu să vorbească :

— Sunt delegat de către *harbour master* (căpitanul de port) ca să mă ocup de cazul d-voastre. Ați introdus

g

în apele teritoriale de sub suveranitatea britanică un animal, fără să-l declarați măcar autorităților vamale. Orice navigator trebuie să știe că importul animalelor vii este strict oprit în Anglia. Faptul este regretabil și foarte grav. Legile engleze sunt foarte severe pentru asemenea contravenții.

— Dar n-a fost nici o intenție. Faptul se datorește numai neștiinței, îi răspunse căpitanul într-o englezească destul de corectă.

—• Legile engleze trebuie să fie cunoscute de navigatorii tuturor mărilor, îl întrerupse englezul, c-o vădită mîndrie.

—• Ei bine, vom plăti imediat amenda cuvenită pentru ca vaporul să nu sufere întîrzieri la descărcarea mărfii.

— Tocmai aci e partea delicată. Pe lîngă sancțiunea care fatal va urma, vaporul nu poate opera pînă ce nu se pronunță autoritatea sanitară a portului. Vaporul trece în carantină. Comunicația cu uscatul — interzisă.

— Cum — izbucni căpitanul — d-voastră împiedecați operația vaporului pentru un cîine ? Asta nici într-un port din lume nu se poate întîmpla. Eu nu pot considera această procedare decît ca o șicană ce se face unui vapor românesc. Și mă voi plînge consulatului de aci și legației noastre de la Londra.

Fără să clipească, fără să-și schimbe tonul, englezul îi ripostă scurt :

— Asta o consider ca o ofensă adusă autorităților portului. Corect și rece, englezul părăsi vaporul cu mîna la viziera șepcei.

— Popor tîmpit, domnule căpitan, englezii aștia, dacă opresc ei descărcarea vaporului pentru un cîine, zise secundul ca să-l mîngîie pe căpitanul care se frămînta iritat, neștiind cum să iasă din încurcătura în care intrase.

Pe bord, consternare generală. Nimeni nu putea debarca. Ce-i de făcut ?

Numai Machi, neștiutor de soarta care-l aștepta, se gudura cochetând cu marinarii de pe punte.

Mai pe toate vapoarele de mare trebuie să fie și câte o pisică. Noi avusesem un motănaș alb, care căzuse răpus într-o luptă cu șobolanii bătrâni, stăpînitorii întunecimelor hambarelor vaporului nostru.

În loc de pisică, aveam un cîine slut și zburlit, care răspundea la numele de Machi.

Al cui era ? Cine îl botezase c-un așa nume ? Nimeni nu știa. Deși nu era trecut în *Rolul de echipaj*? Machi își îndeplinea foarte conștiincios serviciul pe care și-l alesese singur. Făcea pe ajutorul gardianului de noapte, în tot timpul cît vaporul sta ancorat în port. Nimeni nu intra la bord și nici o barcă nu se apropia fără ca Machi să nu vestească, în limba lui, pe marinarul de gardă.

Uneori, în nopțile reci și umede, ținea locul gardianului, care părăsea postul, ațipind înăuntru, la căldură.

Iarna, cățîndu-și un culcuș prin locuri călduroase, Machi năpîrlea regulat; prăjindu-și pielea în dungile făcute de tuburile de la calorifere, ajungea vărgat ca o zebra.

Deși nu era de soi, un cîine pripășit, Machi era răsfățat și îngrijit cu dragostea pe care de obicei o au marinarii pentru cele câteva viețuitoare ce împart cu ei aceeași viață monotonă pe drumurile pustii ale mării.

Înainte de masă, o șalupă cu pavilion galben, de la Serviciul sanitar, aduse la bord pe veterinarul portului.

Un englez scurt, rotund, c-un cap de bulldog, cu niște dinți rari, intra surîzător pe punte.

— *AU right* aveți aci un animal indezirabil și suspect. Aș vrea să fac și eu cunoștință cu el. Să-l examinez numai două minute.

Secundul dădu ordin să fie adus cîinele la fața locului.

Machi, de obicei blînd și prietenos, de data asta se arăta ostil și încăpățînat. Pătruns parcă de un presentiment, se opunea cu îndîrjire. Întepenit pe picioarele dinainte, se încovoia și mîrîia zburbindu-se. Doi marinari îl aduseră mai mult tîrîș pe punte.

Veterinarul își încălică pe nasul lui scurt și gros, ca un picior de marmită, o pereche de ochelari enormi, fixîndu-și privirea asupra cîinelui apucat de-un tremur nervos, ca un inculpat în fața judecătorului de instrucție.

— O !... asta-i ceva rar, exclamă englezul uimit. E un adevărat pui de zebra... și întinse mîna ca să arate dungele regulate de pe spinarea cîinelui.

Machi, cu ochii țintă în sticlele ochelarilor, își zgîrci trupul încordat și clănțani fioros, arătîndu-și colții. Englezul se dădu cu prudență înapoi, privind curios la Machi ca la un animal feroce de-o specie rară.

Mecanicul-șef, abea stăpînindu-și risul, lămuri transformarea cîinelui în zebra. Ca să se încălzească, Machi se lipise de radiatorul caloriferului, care-i pîrlise blana făcîndu-i dungi regulate în lungul trupului.

— E cîine veritabil românesc ? întrebă veterinarul scotînd un carnet din buzunar.

— Da.

— Cum se numește rasa asta ?

Căpitanul, dînd din umeri, se întoarse spre secund ; secundul întrebă din ochi pe mecanic ; mecanicul răspunse scurt :

— Ce rasă ? O javră !

— Javră, pronunță rar englezul și se grăbi să noteze în carnet.

— Cum să scrie cuvîntul acesta ?

— Cum se pronunță, îi răspunse serios căpitanul.

Englezul se arăta foarte bucuros, încredințat că a învățat ceva nou... o rasă nouă de cîini pe care n-o mai întîlnise pînă atunci.

— Care este genealogia acestui cîine ? Ce origină ? Ce ereditate ? Cine au fost părinții lui ? Și englezul înșiră un interogator la care nimeni nu-i putea răspunde.

— Cum — făcu el mirat — în România nu se fac acte, nu sunt registre de starea civilă a animalelor ? Pe ce documente se pot stabili rasele și speciile de animale la d-voastră ?

— Numai pentru caii de curse avem un control, răspunse căpitanul.

— Cum, și cîinii nu se bucură de nici o atenție în România ?

Și englezul, deși nu avea nici un act la îndemînă, se încapățîna să stabilească numai prin observația ochiului său experimentat spița neamului din care cobora Machi.

După ce dăscălecă și încalecă de cîteva ori ochelarii de pe nas, zise grav și pedant :

— E un *griffon* degenerat, combinat c-un *braque*... deși botul e de șacal și urechile de lup de Australia, tipul *canis domesticus borealis*. Și cum Machi, nervos și bănuitor, își ciulea urechile la fiecare vorbă ce auzea, arătîndu-și mereu colții, englezul, care nu-l slăbea din ochi, zise după un moment de reflecție :

— Totuși este un mare dezacord între sistemul dentar și cutia craniană... e un caz foarte curios... și un produs rar.

— Ce regim alimentar are ? Care e baza alimentației lui ?

— Mănîncă de toate, ee-i cade și lui de la bucătărie, răspunse secundul.

— În tot cazul animalul trebuie imediat izolat în boxă. Regimul carnat este cu desăvîrșire interzis. Să i se dea cit mai multă apă de băut pînă i se va face analiza sîngelui. Să i se ia temperatura de trei ori pe zi.

Căpitanul găsi momentul să interviev :

— Cred că nu-i cazul ca vaporul să fie împiedicat ca să-și descarce marfa din cauza unui cîine ?

— D-voastre trebuie să aveți pacientă, noi avem răspunderea. Așteptați analiza laboratorului, care se va prezenta în curînd.

Căpitanul, care simțea că nu se mai putea stăpîni, intră indignat în careu fără să mai scoată o vorbă.

Pe cînd se afla la birou, întocmind o scrisoare către consulat, i se anunță sosirea agentului de vapoare, care trebuia să pregătească descărcarea mărfii.

— Adă-l imediat aici !

— Cică n-are voie cu nici un chip să calce pe bord. Numai din barcă poate vorbi, spuse marinarul de gardă.

Enervat, căpitanul trînti tocul pe birou și ieși pe punte.

— E un adevărat scandal cum ne tratează autoritățile portului. Unde s-a mai pomenit ca pentru o javră de cîine să împiedici operațiile unui vapor în port. D-ta ești dator să intervii imediat cu toată energia.

Agentul, un levantin poliglot, mai mult grec decît englez, în picioare, din barcă, vorbea într-o italo-românească stricată, respectuos, la prova bărcei.

— *Ma*, ce se faco eu ? Dacă nu mi se anunțato la tempo... acum este *tropo tardo*... pacienta... cu englezi no putem joca cumo la Oriento. Cu zoru no merge la ei... pacienta... în cazo de forța-majora...

— Ce forță majoră, domnule — îl întrerupse căpitanul crunt — dacă ne pomenim c-un proces de daune la Tribunalul maritim ?

Agentul nu mai putea răspunde ; pierzîndu-și echilibrul, căzu în fundul bărcei. Șalupa sanitară trecuse cu viteză, făcînd valuri în drumul ei spre scară.

Un bătrîn mărunțel, cu ochelari negri, c-o trusă mare subțioară, păși delicat, în vîrfurile picioarelor, pe punte.

Medicul portului venise să examineze personal echipajul vasului românesc.

Căpitanul încercă să protesteze :

— Avem deja libera practică. La sosire am arătat patenta de sănătate ; este netă, doar nu venim dintr-un port contaminat.

Doctorul îl întrerupse cu blîndețe, desfăcîndu-și trusa cu numeroase și diverse instrumente medicale :

— O vizită medicală niciodată nu strică... e mai bine să se facă...

Secundul schiță un semn către șeful de echipaj.

Un fluierat prelung și un glas tunător răsună în tot vaporul :

„Echipaj la pupa, pe borduri !”

Într-o vînzoleală și un iureș zgomotos, pe punte, se adunau marinarii și fochiștii, ieșiți de prin toate găurile vaporului, înșirîndu-se pe borduri. Și vizita medicală începu.

Răbdător, meticulos, doctorul îi asculta, îi pipăia pînă la piele pe fiecare om. Parcă simțind nevoia unei justificări, el începu să înșire o serie de teorii, desfășurîndu-și întregul lui bagaj medical asupra turbărei.

— Trebuie să știți că pe teritoriul britanic nu există această groaznică maladie, grație controlului strict pe care îl aplicăm. Agentul contagios este un microb special, aflat în sistemul nervos, în glandele salivare și în substanța cerebrospinală a animalului. Să știți — se adresează el către căpitan, cu degetul ridicat — inoculația se poate face și numai prin balele animalului. Microbul încă nu s-a putut izola cu toate încercările lui Pasteur. E drept că nu avem un tratament curativ, dar avem unul preventiv.

Deși căpitanul, plictisit, intrase în careu, doctorul continuă explicările despre supraexcitabilitatea senzitivă și senzorială, dezvoltînd pe larg părerile sale personale asupra injecțiilor subcutanate.

Pînă seara a lucrat lemnarul vaporului, ca să transforme o veche cușcă de găini în boxă pentru Machi.

Răsfățatul bordului, nedepins cu asemenea tratament, se opunea cu îndărătnicie să intre în noua locuință ce i se pregătise; a trebuit să fie introdus cu forța.

Nedumerit, fără să știe cu ce greșise el celor cari altădată îl mîngîiau cu drag, Machi privea printre gratii c-o licărire disperată în ochii lui sticloși. Se ghemuia tremurînd, se zbătea lătrînd furios, pînă obosea căzînd moale, într-un scîncet jalnic, dureros, ca un plîns înăbușit.

Noaptea era un chin. Nimeni nu putea închide ochii de urletele lui. Pe bord era revoltă generală. Toți înjurau și afuriseau javra asta pentru care era consemnată toată lumea la bord. Numai Miron, bucătarul, nu-și părăsea prietenul. Îi aducea cîte un codru de pîine, cîte-un ciolan de ros. Și uneori, pe ascuns, îi da drumul din cușcă. Îl scărpină, îl mîngîia de-a lungul spinărei și-l gîdila la rădăcina urechilor lui blegi. Machi, recunoscător, emoționat, se gudura tăcut și lipea botul de minele stăpînului, privindu-l țintă în ochi; părea că se forțează ca să-și exprime întreaga lui iubire.

«•
!
i
,

A doua zi dimineata se prezentară la bord doi englezi din partea laboratorului de analize. Pe cînd își deschideau cutia cu instrumente, Machi, bănuitor, îi pîndea rotindu-și cu ferocitate ochii lui iscoditori. N-a fost chip să pună nimeni mîna pe el; a trebuit să-l cheme la urmă pe Miron. El numai știa să-l domolească.

Înțepat în pulpă, Machi zvicni în spasmi, pînă ce englezul izbuti să-i ia cîteva grame de sînge pentru analiză.

Căpitanul dase ordin de dimineată să se ridice flamura pentru chemarea pilotului la bord. Voia să schimbe ancorajul, mai aproape de silozuri, în vederea descărcării vaporului. O șalupă de la căpitania portului se apropie fără să acosteze. Pilotul strigă prin megafon:

— Vaporul este în carantină. Nu puteți mișca pînă la noi ordine! Ridicați pavilionul galben de carantină!

Căpitanul, făcîndu-se că nu aude, se urcă furios pe puntea de comandă. Se încăpăținase, hotărît să plece singur, fără pilot.

— Mașina e sub presiune? Gata de ridicat ancora! Și vințul din prova începu să zbirnie în scrișniri sacadate. După cîteva minute ancora era sus.

?*

„Foarte încet înainte!”... Greoi, vaporul se clinti alunecînd lin spre cheul din față.

Abia făcuse helicea cîteva tururi cînd se zări aceeași șalupă venind spre noi cu toată viteza.

— *Stop! Roumanian steamer* ancorați la loc... respectați regulamentul portului!... răsună o voce porunci-toare din pîlnia unui megafon.

Căpitanul trînti în ciudat binoclul de balustradă și strigă la secund să vie să ia comanda vasului,

f

Intrat în birou, așternu la iuțeală un protest energic către Consulatul român, împotriva autorităților portului.

*

După-amează, consulul rumân se prezintă la bord: Un mare negustor englez, retras din afaceri, era investit cu înalta competență de consul onorific al Regatului Român. Nu-i vorba că plătea uneori cam scump onoarea asta. Pe capul său veneau toți marinarii ce dezertau de

pe vasele românești, vagabondînd în căutarea mijloacelor pentru repatriere.

Consulul, un bătrîn respectabil, în jachetă pe talie, cu rozeta Coroanei la butonieră, cu pantaloni călcați pe dungă, păși solemn pe punte, cu pălăria în mînă.

Căpitanul îi ieși înainte. C-o rece politeță îi înșiră toate șicanele făcute de autoritățile portului englez.

Bătrînul ascultă, calm, imobil, pînă la capăt.

— Vă stau la dispoziție — începu el surîzînd cu blîndeță — dar trebuie să aveți pacientă și sînge rece în asemenea dificile situații. La noi se aplică legile cu mare stricteță... trebuie să știți că importul animalelor vii este cu desăvîrșire interzis în Anglia. Nu i s-a permis nici chiar preagrațioasei d-voastre regine, nepoata regelui Eduard, să intre cu un cîine pe teritoriul britanic. Numai animalele tăiate pot fi introduse la noi.

— Va să zică — îl întrerupse căpitanul c-un surîs amar — dacă era tăit cîinele, nu păteam nimic. Să-l tai atunci și să se termine odată toată comedia asta care m-a adus la desperare.

— A ! făcu bătrînul, zîmbind cu indulgență, desigur... dar acum e prea tîrziu, faptul e consumat. Dacă vama îl găsea gata tăiat, n-avea nimic de obiectat, în China sunt anume măcelării pentru carne de cîine... Trebuie să știți că la noi de mulți ani se lucrează pentru ameliorarea raselor de animale. Și dacă n-am lua măsuri așa de drastice s-ar strica rasele, ar degenera diferitele specii selecționate. De aceea nu-i permisă intrarea animalelor vii.

•— Dar puricii și ploșnițele tot tăiate intră în Anglia ? întrebă rîzînd căpitanul, pentru a-și uita necazurile care-l rodeau.

— A !... vedeți... că aceste mărunte animale ne vin numai prin contrabandă, și bătrînul, făcînd un haz neșpus, ștergîndu-și c-o batistă parfumată colțul ochilor cari lăcrămau de veselie : Am remarcat de mult că românii au humor, dar păcat că sunt prea nervoși, sîrși el pregătindu-se de plecare.

Afară pe punte, cu pălăria în mînă, salută solemn bordul aruncînd o privire discretă spre pupa, unde filfia în vînt pavilionul românesc.

0

Căpitanul se mai potolise. Cu țigara între buze se plimba singur pe punte. Pe cînd își repeta mereu în gînd vorbele bătrînului simpatic... „pacientă, sînge rece...” observă la prova un grup de marinari strînși lîngă cușca lui Machi. Se distingea la mijloc o femeie înaltă, într-o manta de ploaie, în mînă c-o geantă de voiai. Nedumerit, curios, făcu semn secundului să vie.

— Dar asta de unde a apărut aici ? După geantă pare c-ar fi o moașă. Asta ne mai lipsea acum... să primim și inspecția moașelor pe bord.

•— Nu-i moașă ; o englezoaică misionară de la societatea de protecție a animalelor.

— Ei, comedia dracului, și ce vrea nebuna asta de la mine ?

— Nimic. Cică a aflat de cazul de la vaporul românesc și a venit să facă propagandă pentru protecția clienților.

Englezoaica, o bătrînă candidă, uscată ca o scîndură de stejar afumat, vorbea blajin, c-un fel de grație în privirea ochilor ei albaștri de faianță. Își desfăcuse pe punte geamandanul burdujit de reviste și broșuri de propagandă.

Marinarii căscau gura fără să înțeleagă ce vorbea cri mecanicul-șef, care o asculta cu atenția încordată. Unii își dădeau ghionțuri și făceau cu ochiul, măsurînd-o din cap pînă la picioare. Și toți îi admirau încălțămîntea solidă, englezească. O pereche de bocanci enormi, impermeabili, cu talpă de două degete grosime.

Ea, fericită că a găsit măcar un om pe vapor s-o înțeleagă, nu-l mai slăbea explicîndu-i scopul și idealul ocrotirii animalelor... „frații noștri minori”.

Îi vorbi de toate animalele în general, și în special de cîine, cel mai credincios tovarăș al omului. Și astfel mecanicul-șef află o sumă de lucruri interesante de care nu avea idee. Se instrui prin propagandă, în cîteva minute, asupra artei heraldice, aflînd că, pe armuri, cîinele, foarte des întîlnit, simbolizează fidelitatea, vigilența și afecțiunea.

Cu această ocazie află și cum s-a făcut lupul cățel. Englezoaica îl lămuri cum s-a domesticit acest animal încă din epoca cuaternară, căci s-au găsit în păturile

acestei epoci oase de ciine amestecate cu urme de-ale industriei omului primitiv.

Și la plecare, propagandista împărți câteva teancuri de broșuri și cărțițele. Marinarii cătau la ele ca mița în călindar. Dar le-au primit bucuroși că erau pe degeaba ; aveau și poze de animale și deseme de obiecte pentru uzul și bunul trai al animalelor : umbreluțe și capișoane cu urechi pentru cai, îmbrăcăminte, botnițe și galoși pentru ciini.

Cîțiva s-au și grăbit să desprindă foile cu poze, ca să le pună în perete, deasupra patului, în cabinele din prova.

*

Ultima vizită în ziua aceea a fost a unui domn grav, îmbrăcat în negru. Din capul scărei a întins un plic mare sigilat, plecînd repede după un ceremonios salut. Secundul, curios, întoarse plicul de câteva ori pe-o parte și pe alta. Nerăbdător, îl duse căpitanului ca să dezlege enigma închisă acolo.

În nimbul unui nour de fum de tutun, căpitanul, în pijama, instalat la birou, lucra intens la un memoriu documentat pentru Legația din Londra, arătînd pe larg dificultățile ce întîmpină vasele cu pavilion român în porturile engleze.

— Deschide-l și vezi ce spune în el, zise căpitanul distrat, de frică să nu-și rupă firul ideilor ce le așternea cu iuțea pe hîrtie.

Secundul se încurcă în traducere și nu reuși să dezlege enigma englezească ce o avea sub ochi.

— Parcă ar fi... așa ceva... ca un fel de anunț de înmormîntare.

Căpitanul tresări :

— Ce înmormîntare, omule, dă-o încoa ! și-i smunci scrisoarea din mină, citind-o dintr-o dată :

„Păstrați memoria celui mai fidel tovarăș al omului...”

Era o ofertă foarte avantajoasă din partea antreprizei cimitirului de ciini al orașului Liverpool.

4»

1

/

— Asta-i culmea... trebuia să am a face și cu pompele funebre pentru ciini. Și căpitanul rupse plicul în bucățele strigînd în gura mare : Să mă lase toată lumea în pace... dispune d-ta cum crezi de vapor ! Nu vreau să mai știu nimic din ce se întîmplă pe bord... lăsați-mă să simt în adevăr că turbez !

Sfintele sărbători ale Crăciunului ortodox — în anul acela de tristă memorie — le-am petrecut tot în carantină.

Pe bord, o jale de cimitir.

Comunicația cu uscatul — cu desăvârșire întreruptă. Șalupele, bărcile din port se fereau ocolind pe departe vaporul nostru.

De pe puntea altor vase, de pe cheuri, se îndreptau, de la distanță, binocluri, lunete, înspre noi — să vadă ce se mai petrece pe bordul vaporului suspect.

— Ce dracu, parcă am fi ciumați, zise un ofițer mai tînăr.

— Nu ciumați... turbați... îl corija mecanicul-șef, calm, flegmatic totdeauna, ca un englez de sînge.

4PM

„Ce suntem noi de vină să stăm închiși la bord ca într-o pușcărie ?”

1'

„De ce să suferim cu toții din cauza unei haite pri-pășite pe vapor ?”

Urgia toată se descarcă pe capul lui Machi, vinovat de toată umana suferință închisă între pereții vaporului în carantină.

Numai bucătarul Miron îi ținea parte oropsitului prizonier.

— Măi fraților, da' ce-i de vină o biată vietate ce nu poate vorbi, să fie închisă în cușcă între gratii, ca fiarele sălbătice ?

Pe bord, într-o continuă enervare, certuri iscate din senin ajungeau aprinse dușmăniile între oameni cari trăise frățește altădată.

Căpitanul, care de obicei în zilele de sărbători se cobora în careu și sta în capul mesei între ofițerii lui, de data asta nu se arată deloc. Rămase invizibil, închis și taciturn.

Numai prin *Caietul de ordine* își afirma suveranitatea pe bordul vaporului suspect.

Și toți descifrau cu groază scrisul acela nervos și încâlcit :

„Să se facă o anchetă severă pentru a se stabili a cui este cinele. Cine l-a introdus fără aprobare pe bord !

Vinovatul va fi amendat și debarcat în primul port românesc !

Cinele va fi aruncat în mare îndată ce vom ieși din apele teritoriale engleze !"

Noroc că ancheta, deși foarte severă, n-a stabilit nimic. Niciodată nu s-a știut al cui era Machi. Nici cine l-a adus, nici data îmbarcării sale.

Căzut parcă din cer. Fără stăpîn.

Cinele vaporului.

Un cîne al nimănui și al nostru, al tuturor cari trăiam alături pe aceeași parcelă plutitoare dezlipită de țară, cu menirea de-a rătăci în depărtări pe ape.

A treia zi de Crăciun i-a venit căpitanului notificarea sancțiunilor :

Amendă pentru că n-a declarat cîinele.

Amendă pentru ofensă adusă autorităților portului în exercițiul funcțiunei.

Amendă pentru călcarea regulamentului portului schimbînd ancorajul fără pilot.

Plata în lire engleze se ridică la o sumă considerabilă.

— Dacă ne-o merge tot așa, isprăvim banii.

— Te pomenești că ne sechestrează vaporul, zise îngrozit secundul.

Al doilea ofițer, mîndru de cultura maritimă proaspătă care o posedă, îl întrerupse prompt :

— Vapoarele proprietate de stat nu pot fi sechestrate, conform Dreptului maritim internațional.

Numai pe timpul mosei limbile se mai dezlegau și se uita necazul în hazul unor glume, aceleași repetate în fiecare zi :

„Dacă l-am lua pe Machi de-un picior și l-am arunca în apă, n-am sfârși oare tot scandalul ăsta ?"

„Dacă legile engleze permit intrarea animalelor tăiate, n-ar fi o soluție să-l tăiem pe Machi, să-l punem la cuptor în loc de purcel de Crăciun ?"

Și masa se sfârșea întotdeauna cu o părere de toți împărtășită :

„Englejii, domnule, sunt un popor tâmpit dacă fac atîta scandal pentru o javră de cîine."

După a șasea zi de carantină, vaporul fu dus la silozuri pentru descărcarea mărfii. Echipajul avea voie să debarce la uscat. Marinarii zburdau de bucurie. Numai calvarul căpitanului nu se sfîrșise încă. O telegramă urgentă venise din țară :

„Raportați imediat motivul opririi descărcării vapor — conflict diplomatic.

Direcția S.M.R."

Căpitanul rămase trăsnit. își plimbă lin mîna pe frunte și la tîmple. N-a comunicat nimic în țară din toată pățania prin care trecuse. De unde putea să știe Direcția ce i s-a întîmplat ? Rămase pe gânduri. N-avea superstiții. Totuși îl încerca o vagă idee ; parcă era ceva făcut, o forță ocultă și fatală care i se pusese în cale pe tot timpul acestei călătorii.

A doua zi, după o discretă anchetă făcută de secund, misterul s-a dezvelit complet. Unul din ofițerii tineri, chiar din prima zi, expediasc o scrisoare în țară, fratelui său, corespondent la *Dimineața*, în care îi descria pățania vaporului ținut în carantină. După prima informație apărută, alte ziare din opoziție, cu obișnuita perfidie, comentară faptul, întrebând guvernul ce fac reprezentanții noștri consulari și diplomatici față de interesele lezate ale vaselor noastre de comerț.

Urmară pe *Caietul de ordine* alte severe dispoziții, cu privire la informațiile care se transmit de pe vapor fără știrea și aprobarea căpitanului. Ofițerii bordului semnară de vedere.

Descărcarea vaporului era pe sfârșite, cînd apăru pe punte un tînăr elegant, învelit într-o manta-raglan, în

cap c-o șapcă englezească, întrebînd de căpitan într-o românească franțuzită.

Era un român, secretarul de legăție, venit direct de la Londra. îl trimisese de urgență ministrul plenipotențiar să cerceteze cu discreție cazul vaporului român la fața locului.

Secretarul îl puse imediat în curent pe căpitan de felul cum comenta cazul presa din țară, și cît de „ambebat” era ministrul său de conflictul diplomatic provocat de un *pauvre petit chien*.

Secretarul părea foarte satisfăcut de misiunea delicată ce-i încredințase Legația română din Londra, căci avea ocazie să cunoască și Liverpoolul. Se instala destul de confortabil în cabina ce îi era pusă la dispoziție.

Masa o lua sus la căpitan. Citea regulat, cu mare atenție, *Figaro* și *Le Teraps*, pentru a fi la curent cu mișcarea politică și diplomatică mondială.

Ofițerul, cel care făcuse pozna cu scrisoarea, de loc din București, susținea că secretarul de legăție era de foarte bună familie, nepotul președintelui Senatului, și pentru că pierduse mari sume la „Intim-Club”, familia stăruise să-l scoată din mediul bucureștean și să-l trimită într-un post diplomatic la Londra.

Secretarul a locuit la bord pînă în ziua plecării vaporului din port.

*

Plecasem.

În urmă, pămîntul britanic se ștergea încet, topindu-se în ceață.

Înainte, oceanul cenușiu se întindea pustiu sub norii de aramă, minaiți de un vînt de gheață.

Vaporul gonia mereu spre sud, zorit parcă s-ajungă la căldură, să vadă iar lumina ; — trăisem fără soare, în penumbră, învăluți în pînzele de cețuri ale apelor de nord.

Pe drum, în larg, urma viața de bord, aceeași și tot aceeași, monotonie egal împărțită în zile și nopți, în carturi, în ore de somn și de serviciu.

Eram de mult în larg.

Condamnatul fusese scos din cușca lui cu gratii. Momentul fatal însă mereu se amîna.

În *Caietul de ordine* scria că în larg să fie executat. Dar nu era precis în care loc anume de pe glob urma ca Machi să fie înghițit de valurile Oceanului Atlantic.

În taină, un complot părea că se urzise în scoica asta pierdută între cer și apă, în căminul plutitor care închidea în el o lume în miniatură. Pe bord se stabilise parcă o înțelegere tacită. În timpul zilei, Machi nu apărea pe punte. Noaptea se ghemuia afară lîngă omul de gardă de la prova. Miron, bucătarul, îi căra mîncare pe ascuns. Toți îl păzeau și-l doseau c-o grijă părintească. Și cinele părea că înțelege singur că-i e oprit să iasă la iveală. Nu mai lătra deloc. Gemea numai adesea, încet, pe înfundate, cuprins de mulțumire cînd își simțea spinarea mîngîiată de marinarii cari veneau de afară uzi, rebegiți de frig, cu minele înghețate,

Pe-o noapte întunecoasă, cînd picături de ploaie — halice reci — cădeau pe puntea goală, căpitanul intrase pentru-un moment la adăpost. În careu, lumină slabă, caloriferul sfîrîia deschis, uitat în colțul lui.

Pe cînd își întindea minele amorțite înspre radiator, căpitanul simți prin întuneric ceva moale mișcînd jos, la picioare. Se aplecă să pipăie... și tresărind se trase înapoi. Două lumini sclipeau în fața lui.

Erau ochii lui Machi.

Bănuitor sta cinele cu burta lipită de pămînt, și ca un vinovat, cu botul întins pe labe, căta rugător cu ochii țintă în ochii stăpînului atotputernic.

Îl recunoscuse. Înduioșat, căpitanul simți nevoia să-l pipăie și să-l alinte, ca pe un copil iubit pe care de mult nu-l mai văzuse.

— Machi!... săracul Machi... Ce-i cu tine, mă?... Cățelul tatei... Machi... Și căpitanul aplecat, sprijinit pe un genunchi, strîngea la piept capul cîinelui. Îi trăgea spre bot urechile flocoase și îi ștergea cu ele ochii umezi. Și mîngîia trupul cald.

Îi scărpină spinarea și burta moale care se strîngea de plăcere.

Mut, înțelegător, Machi își freca labele de hainele ude, lipindu-și botul cu recunoștință de mîinele acelea

reci, pe care le dezmoțea cu limba lui roză și caldă — iar pământul lui de coadă se balansa în cadență, ca un pendul în perpetuă mișcare.

Ieșind din careu, căpitanul își frecă mulțumit mâinile încălzite. Nu-l văzuse nimeni.

A doua zi tot echipajul află cu bucurie că Machi fusese grațiat.

Căpitanul, intrînd în camera de hărți, găsise pe birou *Caietul de ordine* deschis.

În interesul strict al disciplinei de bord, el socoti înțelept să anuleze un ordin scris de mîna lui, rămas fără să fie la timp executat. Și în loc să dea un contra-ordin, cu un creion albastru tăie acele rînduri cari închideau în ele cruda sentință de moarte a unui inocent.

Intram în Gibraltar.

O dimineată albastră. În zare scînteia Mediterana calmă. Și soarele, așteptat de-atîta vreme în drum, răz-bise printre nouri măreț, strălucitor. Toată lumea afară admira escadra engleză care evolua în larg.

Machi, nebunatic, se zbenguia pe punte cătînd să prindă cu dinții pe un fochist, care umbla cu urechile de la bocanci afară.

În ușa bucătăriei, Miron, c-o cratiță în mînă, ieșise ca să privească în zare — lui nu-i trecuse încă necazul pe engleji — și arătînd cu cratița înspre escadră, el zise în gura mare cu un profund dispreț :

— Iaca !... na și engiejii ceia... poftim... cică-i Mare Putere... cum nu le-a fost rușine să-și puie mintea c-un animal ca Machi... un biet cățel nevinovat...

EUROPOLiS

...acolo unde bătrînul
AMUBIU își pierde și apa
și numele în mare...

CAPITOLUL I

Ziua și noaptea se lucra la încărcarea vapoarelor. Numai în miezul zilei portul era mort. Sub ploaia de aur a soarelui de vară, natura întreagă dormea moleșită. Nici o adiere, nici un semn de viață. Pământul și apa, oameni și animale cădeau parcă deodată într-o adîncă letargie. Nici o viețuitoare nu mai mișca pe cheiurile înfierbîntate. Cînd soarele ajungea la zenit, portul mut, poleit într-o lumină orbitoare, părea în arșița zilei un oraș mort, adormit printr-o vrajă, petrificat de veacuri — un oraș fantomă.

O pulbere vaporeasă vibra în unde, plutind în zare ca o muselină transparentă. În rada portului, departe, sub un cer de porțelan, două vapoare negre zăceau ancorate, fixe, ca niște jucării ținute pe marea netedă, albă, sclipitoare ca o placă de mercur.

Lungiți la rînd, sub peticul de umbră la baza piramidei de bulgări de cărbuni, dormeau doborîți hamalii, negri, pe jumătate goi.

În dreptul vămei, lîngă ghereta care da o iluzie de umbră, un grănicer la post pirotea în picioare rezemat de armă.

Cafeneaua din fața debarcaderului era goală.

Afară, sub pînza de barcă întinsă în chip de tendă, erau înșirate cîteva mese de lemn văpsite în verde.

Stăpînul cafenelei, căpitanul Stamatî Marulis, învins, ațipise și el pe un scaun, scăpînd din mînă gazeta favorită : *Patris*.

Un singur mușteriu nelipsit — șeful vămei — își făcea după obicei cura de slăbit; ca să nu doarmă după-

prînz acasă, moțăia regulat un ceas pe zi la cafenea, cu ochelarii pe nas, cu *Universul* pe genunchi. La umbră, sub masă, un ciine flocos visa, mîrînd prin somn. Iar în cușca de sîrmă, deasupra ușei, un canar ca un bulgăras de aur, adormise cu pliscul ascuns în puful de mătăasă ai fulgilor zburliți.

Din sus, dinspre poștă, s-auzi deodată un pas greoi, cadențat. Petrachi Hulub, factorul, pornise la împărțirea corespondenței în oraș.

Se opri în dreptul cafenelei. Ușurel, ca să nu-i tulbure somnul, depuse o scrisoare pe masa lui Stamati și trecu grăbit înainte.

Hulub, poștaş vechi, cuminte, chibzuit, știa el unde anume trebuie să aștepte și unde nu.

În port erau case, birouri de comerț, de unde știa el că-i „pică” în fiecare zi ceva. Om cu socoteală, Hulub își trecea suma în litere și cifre la rînd într-un caiet aparte — carnetul de chicușuri — pe care îl ținea în regulă, la zi, ca un adevărat contabil.

Cafeneaua lui Stamati nu intra în contabilitatea lui. De aceea nici nu întîrzia în drum. Își făcea strict datoria și trecea înainte.

Cu ce nepăsare fusese lăsat plicul acela pe masa de lemn a cafenelei !...

A ! dacă ar fi știut poștaşul ce scrisoare ducea în ziua aceea în vechea lui geantă de piele ?

Dar cine ar fi bănuir o clipă că un simplu plic banal, francat, nici recomandat măcar, închidea o scrisoare miraculoasă, o forță magică, o bombă menită să provoace o formidabilă explozie într-un depozit de praf de pușcă ?

Cine ar fi crezut vreodată că niște slove scrise acolo, într-o grecească proastă, puteau să scapere scînteia unei amorse fulgerătoare care să electrizeze portul acesta adormit în pustietatea Deltei, să tulbure și să ridice în picioare un oraș întreg, să deștepte sentimente, pasiuni, iluzii, gelozii, invidii, ură și răzbunare, stîrnind într-o singură zi, în acest colț uitat de lume, furtuna patimilor ce zac adormite în fundul sufletului omenesc ?

Tîrziu, Bînd se trezi Stamati, buimăcit încă de somn, dădu cu ochii de scrisoarea lăsată de poștaş. O ridică surprins, o învîrti între degete, examinînd adresa și timbrele străine. Rupse plicul și, dintr-o aruncătură de ochi, măsură toată lungimea scrisorii, pînă la capăt. Cînd descifra iscălitura de la urmă, tresări deodată. Își frecă ochii cu dosul palmei... E treaz ?... Nu visează ? Sufocat de emoție, începu să citească în fugă.

Scrisoarea venea de departe, tocmai din America de Sud.

Începea cu : „Iubite frate” și sfîrșea cu : „Al tău frate mai mare, care nu te-a uitat, Nicola.”

Amîndoi frații, Stamati și Nicola Marulis, veniseră de copii împreună la Dunăre, plecați pe o corăbioară-triandin din patrie, de la Hios. Stamati rămase la Dunăre, Nicola, îmbarcat ca marinar pe un vapor francez, își luase lumea în cap. Rudele nu mai știau nimic de soarta lui. Acum, după patruzeci de ani, scria că s-a saturat printre străini ; nevasta i-a murit ; nu are decît o fată ; simțindu-se slab și bătrîn, vrea să se întoarcă la Dunăre, să-și petreacă bătrînețele între neamuri.

Scrisul era încîlcit, într-o grecească împestrită cu vorbe franțuzești, pe care Stamati nu le prea înțelegea. O luă de la capăt, cu ochii lacomi, cătînd să prindă mai mult decît era în scrisoarea care i se părea prea scurtă. Se chinuia, încrețindu-și fruntea, zburîndu-și sprincele stufoase. Cîteva clipe rămase pe gînduri. Un fior de plăcere îl furnică din creștet pînă în tălpi. În zguduirea sufletească în care vibra, simțea cum îi năvălește sîngele la inimă. Gîndurile i se încrucișau c-o iuțală fulgerătoare... Nicola vine din America... America cea bogată... în America se duc toți săraci și vin milionari... Nicola a stat patruzeci de ani în America... și acum se întoarce... ce avere poate să aibă ?... Dacă ar fi plecat și el din tinerețe în America ?... poate să întorcea și el milionar...

Hîrtia îi tremura în mînă. Se încercă a treia oară să citească. Îi jucau literele sub ochi și se împiedeca la fiecare cuvînt.

Se opri din citit. îi veni deodată în minte o idee salvatoare. Și o luă la goană pe cheu, cu scrisoarea în mână, cu capul gol, amețit, beat de emoție.

Se opri la ușa unui birou comercial.

— Logaridis e aici ?

Un craniu socratic apăru dezgolit în cadrul ferestrei.

Logaridis era socotit ca cel mai erudit și înțelept bătrîn al portului. Venise de la Atena ca profesor la Școala 'Comunității elene. După cîțiva ani fu angajat *grammatikos* la cel mai mare birou de comerț din port. Era consultat de compatrioți în toate chestiile grele. Da sfaturi și traducea acte și scrisori din limbi străine.

— *Horiste ! horiste cumbaru !* Poftim, poftim cume-tre la birou !

— Nu... e mai bine afară, îi răspunse Stamati, arătîndu-i scrisoarea.

— Bre ! bre ! făcu bătrînul înțelept al portului, po-trivindu-și ochelarii încălecați pe un nas enorm. Nu-mai o dată bate norocul la ușa omului... numai să știe •să-i dea drumul la vreme.

*

A doua zi, duminică, toate cafenelele gemeau de lume. Nu se vorbea în tot portul decît de scrisoarea Americanului. Toți voiau să-l vadă pe Stamati, să-l hiritisească, să citească slovele cu ochii lor, să pipăie măcar o dată •scrisoarea ce căzuse între ei ca o minune din cer.

Cafeneaua lui Stamati Marulis era pavoazată ca în zile mari, la sărbători naționale. Ca și la 10 mai, afară la ușă filfiau în bătaia vîntului tricolorul românesc și albastru-alb — culorile naționale grecești.

Pregătirile începură dis-de-dimineată. Stamati dase ordin băieților din cafenea să scoată „grădina” afară. Grădina se compunea din opt oleandri palizi, crescuți între pereții de tinichea ai unor bidoane de petrol văpsite în verde.

De cîte ori consumatorii arătau dorința de a-și sorbi •cafelele turcești la aer, în sînul naturei, Stamati scotea grădina afară, înșirînd oleandrii în jurul meselor, pe cheu, în fața cafenelei. Noaptea, grădina mobilă era transportată înăuntru.

în cafeneaua lui Stamati exista o ierarhie bine stabilită, după ocupații, caste și clase sociale.

La una din ferestre, spre cheu, o masă mare era rezervată numai pentru autoritățile naționale, așa-zisa „masă a șefilor” : primarul, polițaiul, șeful vămii, șeful poștei, căpitanul portului, ofițerii, medicul, judecătorul.

În dreptul celeilalte ferestre era „masa diplomatică”, la care veneau consulii de carieră și agenții consulari onorifici. Uneori, foarte rar, se rătăcea și cîte un funcționar de la Comisia Europeană a Dunărei. Anumite prerogative și privilegii, moștenite din regimul capitulațiilor, sub care fusese împărăția Otomană, ridicau în ochii mulțimii pe amployații Comisiunii la cea mai înaltă treaptă diplomatică.

Oarecare distanță, o discretă rezervă totdeauna se menținea cu tact între cele două lumi care se întîlneau în viața portului.

Urmau apoi la rînd mesele căpitanilor de vapoare, de remorhere, de șlepuri, și masa agenților comerciali; hamalii și barcagiii nu intrau aici în cafeneaua elitei.

Pe postavul verde, decolorat, al unui biliard monumental ca un sarcofag antic, zăceau maldăre de gazete răvășite, grecești și românești.

Pe peretele din dreapta : portretul lui Venizelos între regele Carol al României și Gheorghios Protos al Greciei.

Pe peretele din stînga, o marină în colori : crucișetorul „Averof” în nori de fum, spintecînd valurile de sîneală, pe o mare furtunoasă. De o parte, portretul lui Botzaris, și de cealaltă parte, Conduriotis.

Toate mesele, în cafenea și în grădină, erau ocupate. Mulțimea discuta cu frenezie cazul Americanului. Numele lui Nicola Marulis trecea din gură în gură. Ce avere putea să aibă după patruzeci de ani petrecuți în America ? Ce va întreprinde el cu dolarii americani aduși aci la Dunăre ? Se făceau calcule financiare, se croiau planuri, vaste combinații de comerț fluvial și maritim, societăți pe acțiuni pentru vapoare, elevatoare, remorhere, șlepuri; companii de navigație cu rețele de agenții împînzind tot globul, dominînd căile mondiale ale comerțului pe apă.

La masa căpitanilor, Temistocli, vechi căpitan de lungă cursă, bronzat, cu barba neagră, de abanos, cu șapca pe ceafă, își povestea tinerețea. Văzuse și el America pe când își făcea ucenicia de marinar sub ocrotirea unui unchi, mecanic pe-un vapor englez.

— ...Știu să facă bani oamenii de-acolo, dar nu știu să-i cheltuiască. Umblă ca nebunii la fugă pe strade. Unui era să mă cîrpească fiindcă l-am oprit să-mi dea un foc pentru țigară. Că ei nu stau ca noi la o cafea, de vorbă, la taclale și taifas. Muncesc, aleargă și se frămîntă ziua și noaptea. Doi compatrioți pe care i-am găsit în Philadelphia voiau să mă ia cu ei în California.

— Și de ce n-ai plecat? Erai și tu acum om pro-copsit, îl întrerupse c-un surîs ironic un căpitan din capul mesei.

— Pentru că am fost dobitoc. Ce știam eu pe-atunci? Eram un mucos prost, un muțunachi. Nu știam decît să mă țin după fuste. Adică se țineau ele după mine. Că acolo toate lucrurile sunt pe dos. Dacă un bărbat se leagă pe stradă de o femeie, înfundă pușcăria. Nu-i ca la noi; în America femeile se leagă de bărbați. O femeiușcă drăcoasă, o irlandeză cu părul roșu ca focul, pusese ochii pe mine. Și cînd a văzut unchiu-meu că se îngroașă gluma, m-a încuiat într-o cabină de vapor și m-a ținut închis pînă la plecarea din port. Că eu eram în vorbă c-o fată de-a noastră, din Pera, unde mă aștepta să facem logodna.

— Va să zică tot o fustă te-a împiedicat și pe fine î izbucni Iani, căpitan fără vapor, rămas mofluz în urma unui lung proces maritim de avarii.

Uscat, nervos, cu mustățile zburlite, cu ochii injectați, căpitanul Iani începu să explice pe larg, cu mare para-pon, pricina care-l împiedicase și pe el să plece, tocmai cînd era gata să se imbarce pentru America.

— Tot o fustă, o zdreanță m-a oprit, mi-a stricat și mie rostul vieței. Unde aș fi eu acum? Ce n-aș fi făcut dacă plecam atunci? De ce nu-i vine omului mintea la timp?... și, iritat peste măsură, bătrînul, cu mîna osoasă și tare, își trînti un pumn în cap, care sună ca sub o lo-vitură seacă de ciocan. *A ma doxa!*

De la masa căpitanilor de șleपुरi și remorchere, ma-rinari care nu ieșiseră din Dunăre — marinari de *aqua dolce*, cum îi luau în rîs cei de la mare — se apropiau încet cu scaunele, își ciuleau urechile, ca să prindă mai bine tot ce se vorbea la masa căpitanilor veritabili, de la vapoarele de mare.

Toți ascultau cu atenție și evlavie. Unii clătinau din cap, cu melancolie, în amintirea și regretul ocaziilor pierdute din timpul tinereței. Alții, tăcuți, cădeau pe gînduri, cu ochii în vag, pierduți în mirajul Americii văzute prin prisma minții lor... Unde ar fi?... ce-ar fi făcut? dacă plecau și ei la timp, dincolo, peste Ocean? Și fiecare avea ferma credință că ajungea miliardar acolo, în pămîntul făgăduinței, pe care o soartă vitregă nu i-a îngăduit să-l atingă în viața scursă fără de folos.

Și unii, îmbătați încă de iluzii, nu se puteau stăpîni. își croiau planuri absurde arătînd pe larg ce ar face dacă ar veni bogați în patrie, între ai lor. Și toți sfîrșeau cu intenții frumoase, alcătuiind mărețe opere pa-triotice și de largă filantropie.

„Căci s-a dovedit ➡ afirmau ei c-o elenă și antică mîndrie ➡ că grecul rămîne oriunde ar fi același bun patriot și om filotim.”

La masa diplomaților prezida grav consulul elen. Om fin, în vîrstă, dar zvelt încă și elastic. Avea o chelie foarte strălucitoare și niște mustăcioare încîrligate, ne-gre, bine cănite.

Consul veritabil, de carieră. Foarte venerat. Era o mîndrie a coloniei elene. O victorie cîștigată după numeroase stăruinți pe lîngă guvernul din Atena, care se hotărîse în fine să trimită și la gura Dunărei un consul de „carieră” în locul unui simplu „onorific”.

Lîngă el sta *kir* Loverda. Un bătrîn încruntat, cu sprân-cene și mustăți stufoase. Epitrop la biserica grecească, îmbrăcase în argint o veche *Evangelie*, adusă de la Sfîntul Munte, și depusese în biserică o icoană a Sfîntu-lui Spiridon, aruncată de valuri la țarm — ca un semn al cerului — în urma naufragiului unei corăbii, din care nimic nu s-a putut salva.

Consulul, cu veșnicu-i zîmbet fin, enigmatic, care-i strălucea prin sticla ochelarilor solid fixați pe-un nas acvilin, aristocratic, discuta cu episcopul o delicată chestiune a coloniei : prin ce mijloace s-ar putea termina lucrarea începută la localul Școalei elene, față cu afacerile portului, care mergeau din ce în ce mai prost.

În fața lor, la masă, sta Gion Luludi. Măruntel, nervos, cu părul negru, creț ca o blăniță de astrahan. Agent al unei case de export și consul onorific al Danemarcei. După ce-și făcu în gînd socoteala dolarului transformat în lei românești și leptale grecești, puse net chestia care-i preocupa pe toți : „Ce-i de făcut ca să salte comerțul portului și să învingă concurența Galatiului, Brăilei și Constanței ?”

— Eu — începu el c-o voce îngroșată — dacă aș avea un capital mare, aș face o companie monștră de navigație maritimă, cum a făcut Embiricos...

— E mai sigură o afacere la Dunăre, cu șleपुरi și vapoare, îl întrerupse Pesmangioğlu, agentul casei de cherestele, proprietar al unei jumătăți de elevator și consul onorific al Persiei.

Avea numai opt supuși, toți lustragii în port, pentru care i se zicea uneori în glumă și alteori înadins : „Șeful lustragiilor de la gura Dunărei”.

— Cred — spuse consulul — că cel mai nimerit ar fi să se întemeieze aci, unde nu-i nici agricultură, nici industrie, o mare fabrică de hîrtie, din stuful care n-are nici o întrebuințare.

— Halal ! asta îmi place ! izbucni crunt Calavrezo, un bătrîn maltez, greoi și păros ca un urs.

Avea un nas corioat ca pliscul de vultur și din urechi îi ieșeau smocuri de păr, cari se uneau cu mustețile și barba încîlcită.

O avere frumoasă făcuse pe vremuri cu vasul lui de salvare „Union”. O vechitură de ponton cu pompe, transformat din corpul unui vapor înecat. Bătrînul maltez fusese odinioară groaza societăților de asigurare. I se zicea „Piratul”. Cunoscut pe toată Dunărea ca „cioclul” vaselor împotmolite. Vorbea șase limbi. Era marinar, mecanic și scafandrier.

<0

— Fabrică ne trebuie nouă ! mormăi el răgușit, mestecînd parcă ceva între masele. Noi, de copii, din apă am scos banul. Alții să scurme pămîntul și să asude în fabrici ! Noi ne-am hrănit din apă întotdeauna. Care-i nebunul să-și arunce aurul în baltă, pe papură, pentru hîrtie ? Și bătrînul pirat arătă cu mîna lui vînjoasă spre largul mării, c-un fel de amenințare : Noi, care umblăm pe ape, știm să smulgem banul din ghearele valurilor, sfîrși el, trîntind în masa șubredă de lemn un pumn enorm ca un bolovan greoi.

Se făcu liniște. Bătrînul își aprinse țigara stinsă și turtită în țigaretă fabricată de el dintr-un picior de iepure și începu din nou, mai potolit, cu vocea răgușită :

— Ia să faci aici, la gura Dunărei, o companie ca cea din Stambul, cu aparate de salvare, cu doc-flotant, să vedem atunci ne-ar mai trece pe sub nas vapoarele avariate care ne scapă azi din mînă, urcînd întins la Galați, lăsîndu-ne pe noi cu buzele umflate ?... Hei ! Să am eu dolari americani, v-aș arăta ce trebuie făcut aici, la Dunărea noastră...

.

»#

Un bătrînul uscat ca un ciot se apropie de masa piloților. Abia pășea, măruntel, cu niște piciorușe fragile și crăcănate. Avea un cap ca o tîrtăcuță, băgat într-un fîș spălăcit, cu vîrful turtit pe-o ureche. Umbla cu gîtul strîmb din cauza unui enorm canaf negru de evzon, care-i atîrna pe-un umăr. Era cel mai vechi pilot din port. Fusese în serviciul marinei rusești, pe vremea războiului din Crimeea.

— Ia faceți-i loc lui *Barba* Toni. Și toarnă-i un păhărel de mastică de Hios, să mai prindă puteri, făcu voios un pilot de la Comisia Europeană.

— Cum — îl întrerupse șeful piloților — tu nu știi că moșul nu suferă mastică ? El bea numai duzico veritabil.

Bătrînul se așază cu mișcări scurte, nesigure, pe scaun, încetîșor, cu atenție, de frică parcă să nu se demonteze din încheieturi. După ce-i trase o chintă de tusă seacă, dădu de-a dușca păhărelul de duzico tare. Alcoolul pur, otravă grecească preparată jos, în insule,

zgâriindu-i gîtul ca ghearele de pisică, diformă o clipă fața suptă și scrijelată a moșneagului, făcîndu-i o mască de babă zbîrcită.

— Ei, *Barba* Toni, ai auzit vestea cea nouă ? Cică se-ntoarce din America Nicola Marulis, fratele lui Stamat. D-ta l-ai apucat. Îți mai aduci aminte de el ?

— He ! să vedem dacă el și-o mai aduce aminte de mine ! Cine i-a pus cîrma în mînă ? Eu i-am fost cel dintîi dascăl. Eu eram tînăr, dar el era copil, cînd am venit aici pe vremea turcilor, după căderea cetății de la Sevastopoli. îl luasem cu mine ca mus pe cea dintîi faga care lucra la adîncirea canalului, cu cela... de la Comision... cum îi zicea... inginerul cel mare... englezu cu barbă...

— *Sir* Charles Hartley, complectă șeful piloților, surîzînd cu biîndeț.

Evenimentul zilei stîrnise oarecare interes, și chiar o undă de emoție amestecată cu gelozie, printre românii de la masa șefilor.

Conul Tudorachi, șeful vămii, naționalist feroce, era mai îndîrjit decît toți împotriva „palicarilor” îmbogățiți din sudoarea românului, deși nevasta, cunoscută în port sub numele de „Leoaica”, era grecoaică sadea din Galați.

— • Nu-i pot mistui ! declară șeful în gura mare. Pe cît îmi permite rigoarea legilor și regulamentelor, îi ard pe cîți îmi cad în labă, cu formele legale, mă rog, după tariful vamal în vigoare. Posac, ros de invidie, se sufoca discutînd cu aprindere : Asta ne mai lipsea... să vezi de acu mîndria caprelor... care va să zică dacă actualmente abea ie ajungi cu prăjina la nas, dar cînd vor rula dolarii americani... ei vor fi suverani aici în portul nostru, pe teritoriu ista care să cheamă că-i românesc.

— Degeaba, coane Tudorachi, noi nu ne putem compara cu grecii în chestii comerciale. Rasă veche, rafinată de mii de ani... zise Petrăchel Petrașcu, un bărbat frumos, marțial, cu mustați blonde pomădate.

Șeful poliției, ultimul vlăstar al unei vechi familii boierești din fundul Moldovei, părăsise armata ca loco-

tenent, pe vremea celebrei greve a ofițerilor de cavalerie, sub Jack Lahovari — zicea el; gurile rele susțineau că Petrăchel fusese reformat în urma unui scandalos proces, rămas celebru în analele armatei : „Flagrant delict cu nevasta unui ofițer superior”. Cavaler de rasă, cu maniere elegante, vorbind o franțuzească impecabilă, gentil cu sexul frumos, abil și tolerant, Petrăchel era simpatizat de toate naționalitățile și, lucru rar, în grațiile Comisiei Europene. Febleța lui — cum o declara surîzînd — era conul Tudorachi, pe care îl tachina pînă la disperare.

— Nu vezi mata că puterea grecilor nu-i în patria lor, ci afară, în străinătate. Bogătașii lor sunt la Stambul, Cairo, Marsilia, Londra, America...

— Și în România noastră săracă nu-s tot ei ?... Care va să zică, de fapt, eu, român curat, să fiu mereu pîrlit în țara mea... și veneticii să se îmbogățească... bravo... asta îmi place, zise șeful vămii, iritat, roșu de mînie.

Petrăchel nu se lăsă bătut.

— • Vezi că grecii au, în felul lor, dreptate cînd se pretind că sunt cei mai vechi locuitori pe țărmurile din partea locului. Mă rog, din antichitate n-au fost aici colonii grecești ? Ai uitat istoria cu expediția argonauților cari căutau pe aici Lîna-de-aur ?

— De unde ai mai scos povestea asta ? Și de unde știi că cei cu Lîna-de-aur erau greci ? îl întrerupse șeful vămii indignat, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte c-o fină batistă de mătase — mostră dintr-un sort oprit la controlul vamal.

Cînd discuția era în toi, sosi și căpitanul de port, tocmai la timp să-i scoată din încurcătura în care îi băgase argonauții, de cari șeful nu mai auzise din anii claselor gimnaziale, făcute în Fălticeni, orașul său natal.

— Bine că ai venit, căpitane. Ca om citit și umblat, să ne lămurești chestia cu Lîna-de-aur.

Căpitanul de port, ras proaspăt, îmbrăcat în alb din cap pînă în picioare, șterse ușor cu batista praful de pe scaun și, c-un zîmbet îngăduitor, se așeză la masa șefilor. Mîndru, încîntat că poate să-și arate erudiția, începu să explice cum se găsea în antichitate aurul în albia nurilor noastre și cum se spăla întinzîndu-se pe piei de oaie...

— Și — adăugă el — la drept vorbind, argonauții nu erau decît niște pirați ca și toți eroii greci pe cari i-au cîntat poeții antichității. Prima dată cînd țara asta s-a făcut cunoscută lumii a fost atunci cînd au plecat să jefuiască țămurile Mării Negre și ale Dunărei.

— A ! sări conul Tudorachi triumfător, va să zică pirați, tîlhari de mare, ce vă spuneam eu ? Bravo ! m-am luminat. Mă rog asta am vrut să știu. Este sau nu grecul cea mai oață nație din lume ?

La o masă din fund se făcuse socoteala rudelor lui Nicola Marulis. La numărătoare s-au găsit neamuri aproape jumătate din populația portului. Cari nu erau rude erau prieteni sau compatrioți. Printre toți verii, cumnații, nepoții și cumetrii, cel mai sărac, calic, lipit pămîntului, era un văr primar : Ahile Xidias, zis și „Harapul”, cu niște buze groase, răsfrînte, groaznice la vedere.

Pătimaș jucător de cărți, căzuse la treapta de hamal la vaporul poștal ; căra cu spinarea geamandanele călătorilor de la debarcader la otelul din față. De data asta, Ahile, îmbrăcat curat, cămașă albă și basma albastră la gît — guler nu obișnuise niciodată — trecînd de la o masă la alta, cu ochii în lacrimi, sugîndu-și buzele late, povestea amintiri din viața vărului său Nicolachi, pe care-l iubise ca pe un frate. Dealtfel mulți bătrîni se găseau prieteni vechi din tinereță cu Nicola Marulis. Cîțiva compatrioți susțineau cu duioșie că își aduc aminte de el din frageda copilărie, de pe cînd umblau la aceeași școală, în patrie, la Hios.

Pe cînd jos, în cafenea și în grădina de oleandri, lumea roia ca un stup de albine, sus, în balconul dinspre chei, Penelopa, nevasta lui Stamati, primea vizite — musafiri de duminică.

Două vecine, gătite, pudrate, cu buzele de culoarea zmeurei zdrobite, fierbeau pe scaune, așteptînd ca gazda să deschidă vorba despre scrisoarea Americanului. Însetate de știri, sorbeau în silă cafele turcești și siropuri cu sifon.

Penelopa Marulis, o brunetă coaptă, cu ochi mari, negri, focoși, sub o pereche de sprîncene de catifea, avea o siluetă de invidiat. Rece, mîndră, vorbea întepat, cu buzele vinete, strînse peste dantura bogat plombată în aur.

Nimeni n-o văzuse încă punînd piciorul jos în cafe-nea. Și nici la piață nu catadicsea să meargă. Stamati, după obiceiul oriental, făcea toate tîrguielile. Nu se vedea toată săptămîna, numai duminica apărea sus în balcon. Vizitele de obicei le primea într-un *robe de chambre* foarte decolat, de culoarea coajei de lămîie.

Rezervată, discretă, Penelopa se stăpînea. Nu vorbea nimic despre scrisoarea care răscolise portul. Părea perfect indiferentă, deși se chinuise toată noaptea fără să închidă ochii, agitată de emoții, cu mintea aprinsă de iluzii, chinuită de grijele pregătirilor de găzduire a celui așteptat.

Vecinele plecară, învinețite de parapon.

Tocmai jos, în stradă, amîndouă în același moment explodară de indignare :

— Vai ! dragă, ce ființă fățarnică și fudulă e Penelopa asta ! înfîptă e acum, că-i așa de calică, dar cînd l-or intra în gheare dolarii Americanului ? !

CAPITOLUL II

Din prima zi în care debarcase, copilă încă, aci la gura Dunărei, Penelopa simți colții sfișietori ai provinciei meschine. Instinctele ei aristocratice, mîndria și aerele ce-și lua scandalizase orașul.

„De unde — se întreba lumea — fumuri de nobleță și gusturi rafinate la o fată săracă și orfană ?”

„De ce își ținea nasul pe sus, în batista-i parfumată, de parcă toate i-ar fi mirosit rău în cale ?”

„De unde venea ? Din ce familie ?”

„Ce blazon necunoscut avea fata asta debarcată în micul port de la gura Dunărei, într-o lume provincială și cosmopolită ?”

Cînd venise din Constantinopole avea numai 16 ani. În șoaptă se povesteau multe despre familia ei. Dar se știa sigur că mama ei, de o frumusețe rară, se aruncase în Bosfor, din disperare că o părăsise amantul, un căpitan de vapor plecat în Argentina. N-avea nici opt ani cînd o luă s-o crească unchiul ei, Iovanachi Iovanidis, translator la Ambasada rusă din Cospoli.

„Cine-i țișăncușa asta ?” întrebă ambasadorul, luînd-o de bărbie, cînd o găsi într-o zi în cancelarie.

„Vai ! ce delicioasă copilă !” se extazie contesa Katușa, monumentală ambasadoare.

Vara, din cauza căldurilor din Pera, ambasada își lua reședința la Terapia, unde adia un vînt răcoritor de pe Bosfor.

Translatorul avea drept la două camere în palatul de vară, ca să fie în permanență la îndemîna lucrărilor de cancelarie. Unchiul se mîndrea cu nepoțica și o lua pretutindeni cu el. Copila asta, uimitor de precoce, era un număr de senzație în lumea diplomatică de la Terapia. Ofițerii de marină de la bastimentele staționare ale Marilor Puteri o purtau pe genunchi în plimbările lor cu bărcile pe Bosfor, în nopțile cu lună. Era vioaie, îndrăzneată, intra fără sfială peste tot, parcă neam de neamul ei trăise în societatea înaltă, în luxul și atmosfera palatelor de ambasadă.

În timpul seratelor de gală, fetița se strecura prin sălile palatului, rămînea în extaz în fața maiestuoasei scări de marmoră, acoperită de covoare turcești, moi și roșii ca sîngele. Valeții în livrese galonate, cu pantaloni scurți, ciorapi lungi, prinși în jartiere argintii, cu mănui albe, muți, nemișcați, păreau niște statui.

Atrasă din instinct spre lux și strălucire, ea ajungea uneori pînă sus. Tupilîndu-se prin faldurile draperiilor de catifea, spiona cu emoție lumea elegantă care se mișca în lumina orbitoare a policandelor. Admira toalete decoltate, evantalii de pene și dantelă, broșele, brațele, coliere de perle, toate juvaerele cari seînteiau de focul pietrelor scumpe și... flori... flori peste tot. Muzica, freamătul vag al mulțimei, atmosfera parfumată o îmbătau, o fermecau, ca fantasmagoria unui vis feeric.

#

O nepoțică a ambasadorului rus venise de la Odesa. Era cu doi ani mai mică decît Penelopa. O chema Natașa. Un dop de saca. Îndesată, buclată, cam cîrnă, dar foarte drăgălașă, cu niște cîrlionți bălai și ochi albaștri de email. Numai doi ani diferență de vîrstă, dar Natașa era un copil zburdalnic, și Penelopa o prețioasă domnișoară cu pretenții.

Serioasă, reținută, umbla, vorbea cu gesturi studiate. O perfectă miniatură de femeie. C-o ușurință uimitoare, știa să mimeze gesturile, să prindă gamele la piano și, după ureche, fura accentul just al fiecărei limbi — ca levantină, se născuse poliglotă.

Bona Natașei, o bătrînă elvețiană, foarte pedantă, *m-elle* Perrin, desperată că nu poate să înfrîneze și să șlefuiască pe sălbateca rusoaică, drăcoasă ca un băiet, o da mereu de exemplu pe mica Penelope, care, cuminte și deșteaptă, prindea repede toate manierele din lumea bună.

O umbră de vagă gelozie se strecura adesea între cele două copile așa de diferite.

Ca să corecteze lipsa de tact pedagogic a elvețienei, ambasadoarea n-o uita niciodată pe Penelopa de cîte ori cumpăra ceva pentru Natașa. Ajunseser să umble amîndouă copilele aproape la fel îmbrăcate.

„În excursiile și plimbările prin Sтамbul, Penelopa nu lipsea niciodată.

Familia ambasadorului era veșnic însoțită de obișnuitul cavas, un arnăut gigantic, cu niște caiere de mustăți j. cărunte, îmbrăcat în ilic brodat cu fir de aur; purta - iatagan și două pistoale în brîu.

Ceasuri întregi pierdea Penelopa mîncînd cu ochii - lacomi bijuteriile și filigranele expuse în galantarele vechiului bazar din Sтамbul.

Mulți o socoteau pe mica orfană ca făcînd parte din familia ambasadorului, și unii, cari îi remarcaseră ținuta mîndră și gravă, îi spuneau c-o dulce ironie : „Mica prințesă”.

Dar o întîmplare neprevăzută căzu din senin, schimbindu-i brusc macazul vieții.

Într-o zi nefastă, ambasadorul, furios, roșu-vînat de mînie, în urma unei scene violente provocate de un de-

nunț, cîrpi translatorului două strașnice perechi de palme, de s-a clătinat din temelie întreaga ambasadă a Mării Rusii...

„Afară mișelule !... *Greaca fides !...*”

Căzut în dizgrație, fostul translator, peste cîteva zile, căzu din picioare trăsniț de o apoplexie, pe cînd trecea podul de la Kara-Kioi.

Fata, rămasă singură, fără nici un sprijin, fu imbarcată pe un vapor rusesc care pleca pentru porturile dunărene.

Transportată gratuit, orfana debarcă într-o dimineată pe cheul Sulinei, cu batista de dantelă la nas, sufocată de mirosul de iuț și pește sărat, care se îmbibase profund în structura vechiului *parahod* rusesc.

Penelopa venise la singura rudă rămasă în viață, fratele mamei, căpitanul Leonida Iovanidis, un bătrîn uscat, măruntel, care purta niște enormi ochelari negri. Fusesse pilot la Comisia Europeană a Dunărei și, din cauza unei boli de ochi, își schimbase profesia.

Intrase în serviciul unei agenții maritime ca furnizor de alimente la vapoarele cari se aprovizionau la gura Dunărei : *shiphandler*.

Din diferența ce ieșea prin încărcarea facturilor peste prețul pieței, îi pica și lui cîte ceva în fiecare zi. Și pentru că lumea îl vedea forfotind pe la vapoare cu barca plină de zarzavat, ducînd în brațe legături de ridichi, i se zicea în glumă : „Căpitanul Rapanachi”. Iar înfumuratei sale nepoate, palida prințesă bizantină trimisă în exil, băieții îi spuneau : „Contesa de Rapanachi”.

Nu avea decît 17 ani, cînd unchiul a convins-o că menirea ei este să se mărite.

Fără avere, fără familie, ce putea să aștepte ? Preten-denții nu se prea grăbeau. Trebuia să profite de ocazie. Stamati Marulis, pilot clasa I-a la Comisia Dunărei, era un om serios, cam în vîrstă, dar bărbat bun, econom și fără viții. Avea să aibă o casă bună și o fericire potolită.

Și Penelopa s-a măritat.

*

„Ați văzut ce nevestă și-a luat Stamati ?”

„Nu face pentru el.”

P „Asta-i femeie de lux, nu-i de mutra unui pilot.”
Așa vorbea lumea prin cafenelele portului. Iar unii adăugau zîmbind pe sub mustață :

m „Asta nu-i femeie pe care s-o poți lăsa singură acasă.”
Și Stamati, prin meseria lui, era veșnic pe drumuri.
Omul acesta retras și timid, c-o existență ștearsă, lîngă o asemenea femeie fină și admirată, simțea o bucurie vanitoasă, o mîndrie ascunsă, savurînd fericirea posesiei unui juvaer de mare preț. O adora c-o mută pietate și tremura de teama să n-o piardă.

Toate economiile lui Stamati s-au topit din prima lună. Trusou, mobilă, piano, toate au fost comandate la Galați, după gustul Penelopei.

Ea ținea să aibă un interior plăcut.

* El lipsea de acasă cîteva zile pe săptămînă, pilotînd vapoarele pe Dunăre, între Sulina și Brăila.

Pleca tiptil de dimineată la vapor, cu geamandanașul în mîină, cu nelipsita manta de ploaie, de pînză ceruită, după obiceiul piloților din toată lumea.

-- După ce vaporul se punea greoi în mișcare, el, de sus de la comandă, își arunca ochii spre mal; casa lui era cu fața la drumul Dunărei. În primele zile zărea la una din ferestrele deschise o batistă fluturînd la trecerea vaporului.

ir Și mai pe urmă, cu toate că nimic nu se arăta în zare, el își păstra obiceiul, privind din mers la geamurile acele cari rămîneau veșnic închise.

: Singură, părăsită, în balconul dinspre apă, Penelopa rămînea pe gînduri ceasuri întregi, c-o broderie pe genunchi.

p Uneori vîntul de la mare aducea ecouri de fluier și sirene de la vapoarele cari intrau în port. Un fior îi înlgera prin corp. Lăsa orice lucru din mîină, sărea de la locul ei și căta în zare cu binoclul, urmărind toată mișcarea de pe apă.

• Cîte un vapor venind de la mare urca încet, măreț, cursul fluviului.

Ea, curioasă, îl privea cu atîta interes, deși nu cunoștea pe nimeni, parcă aștepta mereu pe cineva care intr-zia să vie.

Dincotro ? De unde venea vaporul ? A trecut desigur prin Bosfor. Și magicul film al copilăriei începea din nou să-i ruleze pe ecranul minții.

Cu ochii închiși pe jumătate, vedea crescînd din sinul mării, gigantic, amfiteatrul Cornului-de-Aur. Pe verdele colinelor, în terase, se înălțau chiparoșii negri cari păzeau cimitirele turcești.

Prin voalul diafan al serei se poleiau cupolele din Scutari, și minaretele ascuțite păreau suliți de aur înfipte în pămînt. În zare clipea regulat ochiul farului din Turnul lui Leandru.

Și Penelopa cădea în reverie, auzind glasul prelung al muezinilor cari chemau credincioșii la rugăciune, simțea aroma pinilor cari lăcrămau, îmbălsămînd cu rășină aerul purificat de adierile vîntului salin din larg.

Și nostalgia trecutului o făcea să plîngă amar paradisul pierdut al Bosforului.

Ce frumos... ce departe... erau locurile copilăriei !...

„Ce viață nenorocită... asta-i traiul pe care l-am văsat ?... Asta-i soarta pe care am meritat-o ?... De ce m-am măritat eu oare ?”

Și întrebările pe care mai toate femeile le pun după luna de miere, ea și le-a pus după cîteva zile de la nuntă.

Stamati, cînd se întorcea acasă, o găsea enervată, capricioasă sau melancolică.

Îngrijat și înduioșat pînă la lacrimi de suferința ei, el căuta s-o mîngîie, s-o distreze, ceea ce pe dînsa o enerva mai tare.

În zadar se frămînta ca să găsească leacuri pentru această boală romantică, pe care el n-o putea bine înțelege.

Că are nevricale era sigur.

„O doctorie contra epohondriei” îi ceruse bătrînului doctor, nenea Tomiță.

„Pacienta trebuie examinată”, îi spusese doctorul. Dar pacienta cu nici un preț nu voia să se arate.

„N-o doare nimic, răul e aici...” și el arăta cu mîna la inimă.

După multe stăruinți, Penelopa se hotărî.

Doctorul, cu vechea lui experiență, de la prima vedere i-a fixat diagnosticul și remediul.

„N-are nevoie de doctorii, nici regim, nici băi. Îi trebuie... și bolborosind ceva, după obicei, în barba lui albă de patriarh, făcu : Hm ! îi trebuie un copil. *La vie... c'est la vie...*”

El a plecat palid, confuz.

Ea, roșie ca vișina, a plecat cu ochii în pămînt.

Ca s-o mai distreze, Stamati o lua uneori cu el, pe vapoarele pe care le pilota, pînă la Galați sau Brăila.

Ce profundă mulțumire avea Penelopa la fiecare drum ! Punînd piciorul pe bord, ea simțea că intră parcă într-o baie de fericire. De cu seară își pregătea costumul de voiaj, ajusta cîte-o beretă băiețească de marinar, sau garnisea pălăria cu voaluri și museline, ca să fluture ca niște flamure în vînt, dîndu-i astfel un exotic aer aristocratic.

De obicei, în zorii zilei, cînd vaporul își balansa mașina și elicea forfotea gata de plecare, Penelopa, zveltă, sprintenă, suia scara, ducîndu-și singură mica ei valiză de voiaj cu trusa de toaletă.

Intra la bord ușor înfiorată, cu iluzia lungilor traversee maritime. Ar fi voit să meargă mereu, la nesfîrșit, un drum fără liman, ca vasul-fantomă care rătăcea fără să poată atinge țărmul.

Stamati, înainte de a-și lua postul la cîrmă, cerea respectuos voie căpitanului să permită imbarcarea soției sale, care — spunea el întotdeauna — scăpase vaporul de cursă pentru Galați.

Chiar și cei mai acri și posaci căpitani nu puteau refuza ; se îndulceau îndată și deveneau gentili, inyitînd pe eleganta doamnă în careul ofițerilor, sau îi întindea pe punte un *longue chaise*, într-un loc ferit de vînt.

E destul o singură fustă să filfie pe puntea unui vas și viața bordului se schimbă ca prin farmec — întregul echipaj începe a se agita electrizat.

Vaporul, însuflețit, intra în sărbătoare ; nu lipsea decît să se înalțe la catarge, în cinstea femeii imbarcate, stegulețele colorate a marelui pavoaz.

Robinetele spălătoarelor din cabine începeau să curgă în plin debit de apă. Ferchezuală generală, de la căpitan pînă la băiatul, ajutor de bucătar.

Spălați, rași, pudrați, ieșeau pe rînd la lumină, făcîndu-și de lucru în jurul ei pe punte. Toți, bucuroși, o sorbeau din ochi cu lăcomie. Pînă și fochiștii, nespălați, nerași, cît ținea drumul, ieșeau cîte unul din tartarul căldurilor ; pe jumătate goi, cu gîtul învelit în șăluțul lor de bumbac, de care se slujesc să șteargă uleiul și unsoarea de pe mașină, ca și sudoarea de pe trup. în figurile negre de cărbuni luceau ochii lor albi, cătînd pe furiș la făptura aceea încîntătoare, căzută parcă din altă lume pe vaporul lor, ca să îndulcească numai cu un zîmbet o zi din viața aspră, monastică, a bordului. Ofițerii, cavaleri servanți, n-o slăbeau nici o clipă. Tot drumul urmau tratații felurite, după naționalitatea și felul vaporului : ceai englezesc, cafea turcească, vermut italianesc, șampanie franțuzească, bomboane rusești, vin de Malaga, portocale de Jaffa, rahat de Syra, țigări egiptene.

Vorbind vreo două vorbe din fiecare limbă, Penelopa reușea să-i cucerească pe toți bărbații aceia, pe care, poate, niciodată n-avea să-i mai întâlnească în viață.

Mulți [o] confundau, socotind-o fata pilotului. Ea îi lăsa în credința lor și, veselă de confuzia ce se făcea, zîmbea de satisfacție.

Privirile de admirație ce i se aruncau le primea cu îndrăzneală ; avea un fel al ei de a-și da capul pe spate și a coborî cu voluptate pleoapele.

Și bietul Stamatî, care nici o clipă nu putea părăsi cîrma, din postul lui, de sus de la comandă, își arunca uneori ochii în jos, pe punte, ca s-o vadă măcar de la distanță. Nu era niciodată singură. O escortă respectuoasă o însoțea pretutindenea. O vedea culcată pe pernele unui *longue chaise*, grațioasă, cu maiestatea unei regine în convalescență.

Modestul pilot simțea adesea fiorul unei bucurii vanitoare, văzîndu-și soția înconjurată de atîția ofițeri, cari o examinau cu spiritul încordat.

Uneori îi trecea cîte-un junghi prin inimă, văzînd-o cochetînd, dar se stăpînea ; își ștergea numai sudoarea de pe frunte și într-o clipă își revenea hotărît, bărbătește.

„Si totuși, își zicea el cu siguranță, e o femeie cuminte, rece și mîndră, sigură pe sine. Cochetăria nu-i un păcat pentru o femeie ca dînsa.”

Un sentiment de rușine parcă îl oprea de a face cei mai mic gest care ar trăda o urmă de gelozie.

Dar ce era fatal s-a întîmplat.

în timpul unei călătorii pe vapor a întîlnit un bărbat pe care nu l-a mai putut uita toată viața — deși auzise că o aventură pe vapor e ca și un accident de cale ferată.

Din momentul în care cunoscuse pe căpitanul Angelo Deliu, ceva nou se ivi în existența ei.

Îl remarcase cum a pus piciorul pe bordul vaporului „Carpați”. O intriga ofițerul acela, zvelt, elegant, care poza într-o rezervă studiată.

La prima vedere el o fixă cu îndrăzneală.

Ea, de obicei îndrăzneată, avu un moment de slăbiciune ; timidă, emoționată, se roșise ca o candidă fecioară? sub ochiul expert care o cîntărea cu precizie.

Privirea aceea avea parcă o strălucire de oțel. Și cînd buzele lui schițau un fin surîs, înduicîndu-i figura, ea înțelese fără cuvinte impresia ce făcuse înfățișarea ei.

Un fulger de bucurie o străbătu, și în taină simțea cum se îmbată de plăcerea conștiinței de a fi frumoasă.

Confuză, subjugată, aștepta. Simțea un fel de necaz nelămurit pentru acel îndrăzneț necunoscut, care o învăluia ca într-o plasă de păianjen, impunîndu-i voința lui de fier. Căci presimțea fatal neputința oricărei rezistențe. Și la un singur gest al lui, gata ar fi să-l urmeze oriunde, roabă, pînă la capătul pămîntului.

Angelo Deliu, din rasa cuceritorilor, abil maestru în tactica și strategia aventurilor galante, mergea aproape g. la sigur în clasarea speciilor de femei.

K Se pipăiau cu ochii de la distanță.

7" Ea îi admira ținuta lui de o bărbăție regească. Era complet în alb, de la șapcă pînă la pantofi ; umeri lați ir și o talie mlădioasă, tenul bronzat, de maur ; ochii lui jj* adinei, arzători, o fixau...

m~ . El examinase femeia *en connaisseur*. Făcu trei pași W apropiindu-se, ca să-și verifice observațiile. Se prezintă

singur c-o eleganță în gesturi și cuvinte, arătându-și surprinderea că o vede pentru prima oară, deși el se găsește de vreo două luni în Sulina.

„Cine ar fi bănuie că într-un colț obscur de provincie, într-o lume așa de monotună și meschină, poți întâlni asemenea figuri de o rară distincție?...”

Ei i se părea o muzică glasul lui. O incinta timbrul acela sonor, care ascundea în vorbe banale o perfectă înțelegere sufletească.

Gîndurile se trădau în privirile lor, care se încrucișau ca lamele floretelor de scrimă. Nu prea aveau ce-și vorbi, dar ochii lor spuneau mai mult decît cuvintele.

I-a fost destul jumătate de ceas de conversație lui Deliu, ca să-i descopere „punctul tangibil” — cum îl numea el — pentru a-i stabili precis specia : „Soție nesatisfăcută... visătoare, romantică... cucerire ușoară... despărțire dificilă... retragere strategică la timp...”

Deliu se temea numai de un singur tip : „femeia-crampon”, care nu-ți lasă — în termeni nautici — „libertatea de manevră”.

În stăpînirea lui, excitată, vrăjită, ca pasărea sub ochiul magnetic al șarpelui, Penelopa sta rezemată de balustrada punții, cu ochii țintă la el, vorbea aiurită, numai ca să-și acopere simțirea.

Despre ce puteau vorbi ? Amîndoi adorau marea ; ea crescuse pe malul apei ; el călătorise mult pe apă ; și c-o măsură justă el se ținea la unison, știa să ridice și să coboare conversația la nivelul femeii care era în fața lui.

El, meloman, s-a angajat să-i dea lecții de mandolină ; ea, poliglotă, să-l învețe a pronunța corect limba engleză — cu toate că și ea păstra încă accentul levantin.

El, de-acum înainte, avea s-o numească „Floarea Bosforului”, și ea, „Amantul Mării”.

Numai cînd coborî în barcă, Deliu schimbă vreo două vorbe de politeță cu Stamati, care venise amărît din postul său de la comandă.

După ancoraj, Penelopa sări zglobie de pe scara vaporului în barcă, drept la pupa, cu mîna pe cîrmă ; știa să manevreze ; avea ochiul sigur — marinăra din instinct.

Deliu, măsurînd din ochi ținuta umilă a pilotului lîngă o femeie așa de focoasă, înțelese într-o clipă tragicomedia acestei căsnicii.

„Picantă femeie... de unde a găsit-o, nenorocitul ?... Cum e posibil o așa bizară împerechere ?” se întreba în taină, meditînd o serie de întrebări fără răspunsuri.

Penelopa, schimbată ca prin farmec, adormi tîrziu în noaptea aceea, îmbătată de o dulce otravă.

Deliu nu putea să închidă ochii, era chinuit de imaginea ei. O vedea în față și profil... îmbrăcată în costumul ei de voiaj... o dezbrăca în minte, pipăind-o imagină : „Ce corp admirabil... ce picior cochet !...”

Se revăzură. Se întâlneau în fiecare zi, în fiecare noapte, departe de ochii lumii, afară, în sînul naturei, pe malul pustiu al mării. Simțiră fericirea iubirii, viața complectă în doi. Își făcură confidențe și planuri ce nu aveau să se realizeze niciodată. Nopti delicioase petrecute în delir — luna de miere pentru femeia asta care iubea întîiași dată.

Se făcuse mai frumoasă. Bucuria, plăcerea o transfigurase, înflorea triumfătoare. În ochii îndrăzneți avea o lîcărire stranie. Tenul palid i se rumenea — avea obraji de femeie iubită. Un surîs cald îi îndulcea discret asperitățile figurei reci altădată. În colțuri, deasupra buzelor umede, vibra puful mustăcioarelor de brunetă arzătoare. Pe stradă, trecătorii întorceau capul după ea, îi admirau mersul săltăreț, piciorul fin și talia mlădioasă...

Nici o remușcare nu cunoscuse. Simțea numai o intensă bucurie, pe care nu știa cum să și-o închidă mai bine în inimă, s-o țină cît mai ascunsă de ochii lumii.

Nu deschidea niciodată gura să-i spună bărbatului pe unde a fost și cum a întrebuințat vremea.

Învechit și ridicol i se părea obiceiul de a da raportul zilnic către soțul-șef, suveran absolut. Cu nici un chip ; nu-i putea suporta autoritatea.

Îl deprinsese ca să n-o întrebe niciodată unde se duce f) 0 de unde vine. Metodic, ea îi făcea educația perfectului soț încornorat.

„Nevasta lui Stamati se compromite... se întâlnește cu un ofițer pe plajă...” Vorbe începură să circule în lumea provincială și cosmopolită a portului.

Zvonul pornise din Cafeneaua piloților, de la gardianul farului mare, Alexe Boroș, poreclit „Vede-Tot”. Numele adevărat îi era Bou-Roșu. Ca să poată intra în serviciul Comisiunii Europene, mulți români își poceau numele. Un oarecare Curjos era român neaoș, cu numele compus din două cuvinte. Străinii erau preferați, pentru ca să nu-și piardă Comisia caracterul ei internațional.

Boroș, de sus, din postul său de observație, de pe platforma farului, vedea ca în palmă tot ce se întâmpla pe mare și pe uscat. Sta la pîndă. Prindea orice mișcare. Vedea, știa totul. Era ochiul și urechea Direcției.

Un fel de grijă, o vagă teamă plutea în jurul farului.

Luneta de mare distanță, arma gardianului, amenința pe fiecare, căci aducea obiectul sau ființa la câțiva metri înaintea ochiului ce sta acolo sus, veșnic de veghe.

Gardianul farului ajunsese un fel de gardian al moralității! acestei înalte instituții internaționale, în care domnea un rigid puritanism, alături de un răspîndit mahalagism diplomatic.

Penelopa se simțea spionată. Asta o irita cumplit. Uneori, tremurînd de furie, c-o legitimă revoltă în suflet, se întreba : Cu ce drept se amestecă lumea în traiul ei ? Ea nu cerea de la nimeni nimic. De ce n-o lasă lumea în pace ? De ce vrea să-i fure fericirea ? Nu era stăpîna pe corpul ei ? Nu era liberă să-și trăiască viața ei ? ! ! Ura înverșunată a amanților pentru restul lumii o izola, o îndârjea din zi în zi.

Spre toamnă se mărise circulația vapoarelor pilotate pe Dunăre. Stamati lipsea mult de acasă.

Penelopa sta pe cărbuni pînă îl vedea plecat. Urmărea după perdele trecerea vaporului. O atrăgea aventura, își arunca o manta pe trupul aproape gol și, grăbită, cu răsuflarea tăiată, alerga la locul de întîlnire, pradă plăcerii fără frîu.

Egoistă și feroce, își căuta cu sete mulțumirea în afară. Fugea cu dezgust de vulgara realitate a căminului, trăia o viață interioară plină de vise delicioase.

La cîteva zile, cînd pilotul se întorcea acasă, intrînd în vîrfurile picioarelor, o găsea culcată — ea se făcea că doarme, sau se plîngea chinuită de migrenă.

Dar... ceea ce era fatal să se întîmple s-a întîmplat.

*

Într-o seară Stamati se întoarse mai devreme acasă ; coborîse fluviul cu un vapor poștal de mare viteză.

Ușa de jos, deschisă. Pe sală, întuneric beznă. Făcu doi pași cu mîna întinsă. Și cînd să apese pe clanță, se opri brusc, tresărind. Auzise bine... șoapte... zgomot de pași... Nu îndrăzni să intre. Își duse mîna la frunte, lovit parcă de un glonte nevăzut. Și împleticindu-se, căuta un punct de reazem. Din cuierul de la perete, de care se sprijinise, căzu ceva jos pe podele. O pălărie, o haină... se aplecă pipăind. Simți sub vîrfurile degetelor niște galoane aspre de fir metalic.

Șapcă de ofițer. Pășind încet, ieși în stradă ; vroia s-o vadă la lumină. Ea o șapcă albă, cercuită cu trei galoane. O strînse cu mîna crispată ; o turti diformînd-o, gata să-i facă vînt în Dunăre. Dar se opri. Făcînd-o ghem, o vîrî în sîn și se încheie la manta.

O durere chinuitoare îi strîngea gîtul uscat. O mînă nevăzută parcă îl sugruma cu încetul. Simțea cum se îneacă. Trăgea aerul rece al nopții, adine, pînă în fundul plămînilor. Simțea o sete cumplită de răzbunare. C-o iuțea amețitoare îi trecu prin minte felurite planuri.

Trebuia să lovească într-un chip oarecare. Vedea sînge înaintea ochilor. N-avea nici o armă la el, dar îi va înfige unghiile în gît, va strînge, va strînge pînă la ultima suflare... și instinctiv el își strîngea pumnii încheștați, cu unghiile intrate în carne.

Dar sta pironit pe loc. Numai cîteva clipe îl torturase setea de răzbunare. Un sentiment de teamă, o lașă slăbiciune îi paralizară mișcările. Avea oroare de zgomot, de scandal, ruptură, divorț, gura lumii... și ținea încă la ea... o iubea. În loc să se întoarcă spre casă, Stamati o

luă încet la vale, pe malul apei, șovăind, cu capul gol, zdrobit, learcă de sudoare.

„Ah !... Penelope... Penelope... de ce mi-ai făcut tu asta”? De ce m-ai nenorocit, Penelope ?...” și izbucni în plîns ca un copil, bîlbîind cuvinte fără legătură. Nu se putea stăpîni.

Un barcagiu îi ieși înainte crezînd că umblă să caute o barcă pentru a trece fluviul. Stamati se opri zăpăcit. Îi era rușine. Își șterse ochii și se îndreptă spre Căfeneaua piloților. Avea o sete cumplită. Gîtul uscat îi ardea. Se opri în ușă ; i se părea că toate privirile sunt ațintite asupra lui.

Nu avu curajul să intre. Plecă înainte. Știa el o căfenea la capătul cheiului. Avea nevoie de liniște^ să chibzuiască singur, să vadă ce-i de făcut... și cit a iubit-o el pe femeia asta... și o iubește încă... Ce avea să facă ? Nu știa. Dar simțea nevoia să fugă de ea, să dispară, să nu dea ochii cu dînsa. Acasă nu se putea întoarce.

Îi veni o idee. Să plece la Brăila.

Se întoarse, luînd-o întins spre biroul de pilotaj. Întrebă ce vapor pleacă dimineața. Sub motiv că are nevoie să fie a doua zi la Brăila, ceru să conducă el vaporul în locul pilotului care urma de rînd.

Și Stamati plecă să se îmbarce pe vaporul „Zara”.

Avea să doarmă pe bord, ca să ridice ancora de plecare de cu noapte.

Din drum văzu lumină la ferestrele Cercului marinei. Instinctiv, pipăi șapca ce o avea în sîn. O idee îi fulgeră prin minte. Dacă ar intra înăuntru? Îl cunoștea bine pe comandantul Crivăț, de pe cînd era căpitan. Bun om, democrat, fără mîndrie ca alții, cari se țineau mari.

Intră respectuos. Un marinar îi tăie drumul.

— Aș vrea să vorbesc ceva în particular cu domnul comandor.

— Poftim aici în birou.

— A ! Ce mai faci, căpitan Stamati ?

— Rău, domnule comandor. Sunt nenorocit. Un ofițer de la d-voastră mi-a stricat casa. Și, descheindu-se la manta, scoase șapca mototol și o puse pe masă. Iacă ce-am găsit la mine...

Un zîmbet fin flutură pe sub mustața cărunță a comandorului.

— De, ce să-i faci, domnule Stamati, așa-s femeile... toate-s la fel... de... vrei să se uite la mine, ori la dumneata ? Să uită la ofițerii tineri... la băieții fercheși... nu la noi... Nici urmă de cinism sau de cruzime nu era în glasul comandorului care vorbea blajin și cu melancolie, în materia asta — urmă el îngăduitor — trebuie Să fii mai filozof... nu-ți strica inima... așa-s femeile, crede-mă că le cunosc prea bine. Să nu spui la nimeni nimic din ce s-a întîmplat. Vei fi satisfăcut. Chiar acum o să. dau ordine severe ca vinovatul să părăsească imediat portul. Las' că-i tai eu dumnealui pofta de aventuri galante !...

Și Stamati, după o călduroasă strîngere de mînă, ieși de la Cercul marinei oarecum mai liniștit.

Simțea parcă un val de mîngîiere că-l cuprinde în drum spre vapor. Se culcă îmbrăcat într-o cabină la „Zara”.

Comandorul Crivăț, om cu tact, chemă imediat pe comandantul garnizoanei.

— A cui este șapca asta care s-a găsit în casa unui pilot ?

— A ! făcu surîzînd comandantul, trebuie să fie șapca lui Deliu.

— Să-și facă imediat bagajele ! La ora 4 dimineața să plece cu vaporul poștal la Galați, să se prezinte la Divizia de Dunăre ! D-ta rămîi răspunzător de executare.

* Comandorul, energic și prudent, avea multă experiență în această materie.

Cu doi ani în urmă, la Chilia, în timpul iernei, cînd erau comunicațiile întrerupte, într-un asemenea caz a fost nevoit să declare stare de asediu în port și să țină o săptămână întreagă trupa sub arme.

După cinci zile, Stamati s-a întors acasă.

Părea vindecăt. Penelopa era bolnavă.

*. Nici o vorbă, nici o aluzie. Niciodată între ei n-a fost vre-o explicație. Orice încercare ar fi creat ireparabilul. Nu voia s-o piardă. O accepta tolerant. Trist și mut, își

ascundea chinul sufletesc, care-i rodea ca un vierme inima rănită. Căuta să ștergă din minte tot ce se întâmplase, dar nu putea. Se judeca pe sine fără cruțare, își făcea rechizitoriul și singur se condamna. Indirect, desigur, el era vinovatul... că femeia asta nu era făcută pentru el... ce îl ținea legat de ea ?... de ce îndura tortura martirului crucificat, fără să poată încerca a se desface de ea ?

Ca să nu mai umble pe drumuri, ca să poată sta mai aproape de casă, Stamati se hotărî să se retragă din pilotaj, în loc de pensiune, Comisia Europeană plătea o sumă, o dată pentru totdeauna (regalul), calculată pe anii serviți. Cu banii luați, el și-a cumpărat o casă pe cheu, cu fața la Dunăre. A făcut acte ca să pună casa pe numele soției, pentru a asigura oarecum viitorul Penelopei. La etaj avea locuința. Jos, cafenea.

Misitii de cereale, navlosiri de vase — mărunte afaceri de port — se încheiau acolo pe loc, la taifas între două cafele turcești.

Mintea iertase, dar inima nu putea să uite. Durerea trădării îl chinuia mereu pe Stamati, rana îi rămânea deschisă ; nu se putea cicatriza și-i sîngera adesea.

Ridicolul, mila insultătoare a prietenilor, îi făcea rău.

Deși era convins că nu putea s-o cucerească și nici s-o stăpînească, el urmărea în taină orice mișcare a ei. Uneori avea insomnii ; otrăvit și hărțuit de gelozie, se scula în puterea nopții, ca s-o vadă dormind. O contempla tăcut, chinuit de curiozitatea de a ști ce se petrece în sufletul acestei ființe de nepătruns... ce visuri, ce secrete închidea în mintea ei ?

Un zid rece de piatră despărțea parcă aceste două suflete, care-și trăiau aparte fiecare viața sub acoperămintul aceluiași locaș.

Rigidă, izolată, ea suferea în tăcere. Orgoliul o împiedica să se plîngă. Păstra cu mîndrie o liniște ostilă.

Și cînd, exasperată, simțea că-i gata să izbucnească, își mușca buzele subțiri, șuierînd vorbele cu răutate, tremurînd de o mînie stăpînită.

Își disprețuia, își ura din ce în ce mai tare tovarășul de viață, așa de răbdător. Nu-l mai putea suferi în

preajma ei. Se făcu bolnavă și sta zile întregi lîncezind în pat. O viață searbădă. O plictiseală de moarte. Numai o vagă speranță îi susținea încă viața ca într-un fir de ată. Aștepta în fiecare zi, aștepta ceva, o întâmplare care s-o libereze, să-i aducă o schimbare în existența ei cenușie.

Numai două prietene o vizitau. Una îi aducea, pe fată, romane de senzație, și alta, pe ascuns, scrisorile ce-i veneau de la Galați.

Purtarea lui Deliu, deși perfect justificată de el, o irita la disperare.

Ea aștepta o evadare, pe care el o amîna mereu.

Cît avea să mai țină asemenea viață ? Nu era nici o scăpare ? Era condamnată pe vecie ?

Cu ce invidie urmărea ea soțiile angajaților de la Comisia Europeană a Dunărei. I se părea că toate înoată în fericire. Cunoscuse și ea în copilărie lumea asta diplomatică. Ce nedreptate strigătoare ! Cîte femei urîte și fără maniere se bucurau de o soartă fericită ! Și ea...

Odată ancoră în port, chiar în fața casei, un' vapor militar rusec.

Albăstriu, elegant, cu alămurile sclipind în bătaia soarelui. Era bastimentul staționar de la Cospoli, care se oprise în treacăt în Sulina.

Emoționată, Penelopa, din balcon, privea cu binoclul pe puntea vaporului. Și deodată păli. Printre ofițerii cari coborau scara, era o femeie blondă, în albastru. I se părea că seamănă cu mica Natașa, nepoata ambasadorului rus. Stăpînindu-și cu greu bătăile inimei, intră în casă. Îi era frică să nu fie recunoscută. Ce rușine dacă ar vedea cu cine și-a legat viața !

După un ceas avut toate informațiile : era chiar Natașa, măritată c-un ofițer din marina rusă, secund pe staționarul din Cospoli, care trecea spre Odesa.

Și Penelopa își plînsese amar în ziua aceea soarta ei nenorocită.

*

În timpul acesta căzu, ca o bombă, scrisoarea miraculoasă din America.

Cu ce satisfacție ascunsă intrase Stamati pe furiș în camera ei, punându-i scrisoarea deschisă pe măsuta de noapte. Ce impresie avea să facă întâmplarea asta norocoasă care venea tocmai din partea familiei lui, pe care ea o disprețuise totdeauna ? Putea și el măcar o dată să apară altfel în ochii soției lui. Își ascundea bucuria, așteptînd efectul scrisorii.

În figura ei neschimbată, Penelopa nu trăda nimic din lupta sufletească ce îi răpise somnul. Amîndoi treceau nopți albe, frămîntați de gînduri, fără să-și deschidă nici unul inima ; fiecare aparte, în tăcere, își făcea planuri și iluzii.

El visa o societate de navigație cu remorchere, șle-puri și elevatoare, din Brăila să împînzească toată Dunărea pînă la Viena.

Cafeneaua avea s-o treacă unui nepot priceput... pusese el ochii de mult pe o casă frumoasă în Brăila, cu vedere spre Dunăre...

Ea visa o vilă ascunsă între chiparoși, pe malul Bosforului...

Cum i s-ar schimba viața ? Ce-i rezerva oare viitorul ? Cine știe ? Presimțea numai o schimbare.

Aștepta, arzînd de curiozitate ; evenimentul anunțat trebuia să aducă o prefacere a lucrurilor. În tot cazul avea desigur să scape de mizeria Sulinei. Și, din vreme, exagera vechea ei boală de nervi și o tusă seacă, pusă pe seama climei umede din Deltă.

Scrisoarea miraculoasă făcuse să înceteze ostilitățile în casa lui Stamati. Dacă nu se ajunsese încă la o împăcare deplină, era totuși un armistițiu, o înțelegere tacită. El începuse s-o cîștige. Urmau pregătiri febrile pentru găzduirea Americanului.

S-au cumpărat covoare, lămpi și o garnitură nouă de mobilă. Stamati s-a hotărît să facă un împrumut la Banca eleno-română.

Directorul Xenachi, un tipicar neînduplecat, îl primi de data asta cu surîsul pe buze. Foarte culant, îi deschise credit fără nici un gir, în speranța depunerilor ce avea să le facă la bancă fratele așteptat din America.

— Știu că sunteți amator. E havană veritabilă. Și polițaiul Petrăchel Petrașcu, scoțîndu-și din buzunar un «? porttabac voluminos, cu monogramă de argint, oferi grațios o țigară de foi în hîrtie poleită, d-lui dr. Lascu.

Distinsul profesor, biolog de la Facultatea de științe din Iași, venise în Deltă ca să studieze viața țințarilor.

Luă havana oferită de polițai și, simțîndu-i aroma plăcută, o examina cu atenție, apropiînd-o de sticlele groase ale ochelarilor lui de miop.

— Trebuie să fie delicioasă. De unde vin asemenea țigări ?

Polițaiul prinse a zîmbi fin pe sub musteață.

— De unde vin e greu de spus. Ce vă pasă ? Destul că eu mă oblig să vă furnizez pe tot timpul cit veți sta la noi. Și, după o pauză lungă, adăugă : Asta-i singura mită ce ne permitem și noi de pe la vapoarele străine... mai mult în ciuda lui conu Tudorachi, cel mai riguros în serviciu din toți vameșii din țară.

— Care-i cel mai bun bărbier din localitate ? Întrebă doctorul, scărpinîndu-și cu necaz bărbia pișcată de țințari și scrijelată de brici.

— A ! de ce nu mi-ai spus mie ? Hai la Nicu Politicu, acolo vine toată lumea bună.

Pe cheu, numai la doi pași de cafenea, era frizeria lui Fotiades, cumnatul lui Stamati.

Pe o firmă albă, enormă, scria cu litere albastre :

**

„FRIZERIA HELADEI
ANTISEPTICO-AMERICANA”

Pe o tablă verticală erau înșirate specialitățile :

„Tunsoare modernă pentru dame a la Garson, Manicur, Ondulații, Fricții, Ventuze și Lipitori.”

Pe geam, sub o imensă cruce roșie, scria cu litere de-o șchioapă : „Aci se vorbește englezește” — atracție pentru căpitani de la vapoarele engleze.

Înăuntru se vedeau oglinzi bizotate, fotolii largi americane, chiuvete de faianță și diferite aparate moderne.

În vitrină era construită cu artă o mare piramidă din sticle de parfum și borcănășe de pomadă.

Și pentru că toate locurile erau ocupate, doctorul și polițaiul, în așteptare, se plimbau agale pe trotuar.

— E un tip aparte, foarte original, patronul, patriot înflăcărat...

— Dar de ce îi zice Nicu Politicu ?

— Pentru că are pasiunea politiceii. Urmărește zilnic gazetele grecești și românești. E la curent cu politica mondială și discută cu siguranța și competența unui om de stat. Să te ferească Dumnezeu să-l contrazici când o fi cu briciul în mână. Se enervează, dă din mîni, e în stare să-ți taie beregata, din greșală, bineînțeles. Mi-i groază uneori. Tac chitic cît stau în fața oglinzii, sub briciul lui. Îl las să vorbească și numai după ce mă scol, gata ferchezuit, încep și eu să-i răspund și să-l tachinez. Altfel bun bărbier ! Mîna ușoară, dar îi prea iute, îl strică politica, singurul lui defect ! Toti patrioții îl respectă și îl admiră de cînd a făcut el un gest frumos.

— Ce gest ? Întrebă curios doctorul, aprinzîndu-si havana.

— Stai să vezi că-i interesant. Și polițaiul începu să povestească : Era pe timpul războiului greco-turc, la 1896. De jos, din Grecia, se trimisese anume un vapor special ca să aducă pe grecii răspîndiți prin porturile dunărene. Vaporul cu luptătorii care urmau să fie înrolați coborîse de la Brăila și acostase la cheu, chiar aici în fața frizeriei. Entuziasmul grecesc era la culme în tot portul. Nicu fierbea. Trecut de vîrsta serviciului militar, el nu era pe lista Consulatului. În ultimul moment, cînd vasul și-a ridicat ancora de plecare, el n-a mai putut rezista. A explodat. Și-a aruncat briciul și pămă-tutul de săpun, așa cum se găsea, în bluza albă, s-a re-pezit ca un turbat pe ușă. Dintr-un salt a fost pe bord... și dus a fost. Pe scaun, în fața oglinzii, îl aștepta clien-tul lăsat c-un obraz ras și cu celălalt alb de clăbucii de săpun. Pe cheu, nevastă-sa, Olimbia, leșinase în brațele rudelor. Nicu nici nu și-a întors capul în urmă. Căta țintă înainte spre țara lui, care-l chema la datorie. La celebra luptă de la Domocos n-a putut lua parte. În prima zi a sosirii la Pireu s-a împiedecat de niște șine în port,

și-a scrîntit un picior. Trei luni a stat întins pe un pat de **Bpłtal**. S-a întors între ai lui erou. Acum cîțiva ani, cînd **CU** asasinarea regelui Gheorghe **al** Greciei, îl găsesc în **frizeria lui**, plîngînd ca un copil. Își smulgea părul din **cap** și se văita : „Am spus eu să nu iasă singur la stra-da... **acolo toți** sunt nebuni... cum se poate să ucidă pe Gheorghios Protos, cel mai bun și filotim rege care a **fost la** Grecia...” Abia l-am potolit. Îi intrase în cap ideea fixă **că** el trebuie să plece la Atena să răzbune moartea regelui. Pe urmă s-a făcut cel mai înflăcărat partizan **al** lui Venizelos. Acum e tare amărît de cînd cu scri-soarea Americanului. E mare vrajbă între greci, ceartă **de** familie, fiecare vrea să-l acapareze.

— Care American ? Întrebă nedumerit doctorul.

— Cum, nu știi ? Nu ești la curent cu evenimen-tele ? Stai să-ți spun, că-i interesant. Și polițaiul începu să povestească pe larg toată întîmplarea cu scrisoarea miraculoasă.

— Adică să fie serioasă istoria asta cu Americanul ? Întrebă doctorul, care ascultase foarte atent. Și prin **mînte** începu să-i treacă într-un vîrtej fantastic serii **de** numere astronomice, miliarde de dolari aruncați cu dăr-nicie de Fundația Carnegie, Rockefeller, și toate **acele averi** fabuloase sacrificate pentru progresul științei și binele omenirii.

— De ! sfîrși polițaiul, să trăim și să vedem. Eu, care se cheamă că nu sunt interesat în chestie, și tot **sunt** curios să văd ce are să iasă pînă la urmă din **toată** istoria asta care a înnebunit tot portul !...

Frizeria se golise.

— Iaca, ți-am adus un mușteriu de elită. D-l. doc-tor Lascu, profesor la Facultatea din Iași. Cică a fost **la** Agop, care l-a măcelărit oribil.

Nicu Politicu, încîntat, îi întinse mîna, după ce o ștersese c-un prosop curat.

— Îmi pare bine de cunoștință și îmi pare rău că de prima dată ați nimerit tocmai la Agop, care-i con-siderat ca măcelar și nicidecum frizer de profesiune. Scu-zați... d-nul doctor trebuie să știe prea bine ce pericu-

loase sunt tăieturile vara, cînd e de ajuns să intre cîtiva „spectroseoci”, ca să otrăvească tot sîngele omului... și pe urmă gata !... La noi puteți fi sigur. Totul e antiseptic, după sistemul american.

înfundat într-un imens fotoliu cu mecanism de ridicare, cu picioarele sus, aproape orizontal, doctorul se chinuia cu ochii lui de miop să examineze prin oglindă profilul patronului. O figură măslinie, nasul în formă de lamă de iatagan, o coamă bogată de păr negru, lustruit, și o strașnică pereche de mustăți falnice, de palicar. În mișcarea mîinilor, un fel de eleganță. Călca ușor în vîrful picioarelor, mîndru, într-o bluză curată de pichet, albă, cu pantalonii bufanți, verzui, de culoarea oului de rață.

Polițaiul își aprinse a doua havană, cătînd cu admirație la pereții de oglindă.

— Ți-ai renovat complect frizeria.

Nicu Politicu tăcea cu încăpăținare.

— Modern și elegant. Dar ce folos, nu mai este viața din trecut ! Aici la tine era un fel de club politic. Se discuta, se citeau gazete, se bea cafele. Acum...

— Pardon ! aici nu-i cafenea, e frizerie ! îl întrepruse brusc și rigid patronul.

— Cred — adăugă polițaiul surîzînd — că cearta asta în familie din cauza Americanului îți strică și ție și lui Stamat, cumnată-tău.

Atît fusese de ajuns. Pusese degetul pe rană.

Ușor inflamabil, Nicu Politicu izbucni :

— Cum, eu sunt vinovat ? De unde are el dreptul să sechestreze pe fratele nevestei mele ?

Furios, își da capul pe spate, c-un fel de sfidare căta de jos în sus, cu ochii injectați, cu sprîncenele încrunțate.

— Să vedem... nu mă las, să știu că mă îngrop în datorii. Ce ? suntem la ananghie ?... cu zoru merge... tiu, mascara !...

Doctorul înghețase. Cu șervetul la gît, cu obraji clăbuciți de săpun, urmărea prin oglindă voltele briciului din mîna care făcea gesturi dezordonate.

„Iacă, s-a enervat, gîndea el. Cine dracu l-a pus și pe ăsta să deschidă vorba tocmai cînd e cu briciul la **fitul** meu ?”

Doctorul sta ca pe ace și nici nu îndrăznea să se **ridice** de pe scaun.

Deodată un suspin prelungit se auzi în fund și perdeaua orientală de mărgel colorate începu să palpitate Ușor.

Sprîncenele lui Nicu Politicu s-au' descrețit.

Domolit într-o clipă, șopti cu blîndeță :

— Olimbia, nevastă-mea, e nevrîcoasă... astă-noapte a avut stenahorie... i-a venit așa de la inimă...

Și înainte de a sfîrși vorba, Olimbia apără în cadrul ușii.

O brunetă cu ochii albaștri ; foarte voluminoasă, într-un capot roșu decoltat; vorbea puțin cepeleag, c-un glas plîngător, întretăiat de suspine lungi din fundul inimii.

— E drept asta, d-le polițai ? Bietul frate-meu Nicola... bătrîn și văduv... are și-o copilă... cine trebuie să-l îngrijească, dacă nu eu, sora lui bună ?... Cum se poate să-l lăsăm pe mîini străine ?... Aah ! Penelopa, cumnata mea... scorpia asta îl duce de nas pe prostul "de Stamat.

Și într-un plîns cu hohote și sughițuri începu să povestească pe larg cum douăzeci de ani au trăit ca frații, și acum au ajuns la cuțite...

*

Mai bine de douăzeci de ani trăise cumnații în armonie. A trebuit să vină scrisoarea asta din America, pentru ca deodată să învrăjbească cele două familii.

O luptă, surdă la început, se declarase între cafenea și frizerie, orice relații erau întrerupte ; încordarea creștea pe fiecare zi.

Unde trebuia să descindă Americanul ?

Care dintre cele două familii avea dreptul sau datoria de găzduire ?

De o parte, fratele ; de cealaltă parte, sora. Nici una din părți nu voia să cedeze.

Febril, se lucra în ambele părți. Se făceau pregătiri pentru primirea Americanului.

Stamati se împrumutase ca să-și facă mobilă nouă.

Nicu Politicu își renovase complet frizeria.

Rudele și prietenii, de o parte și de alta, se grupau solidari în jurul celor două familii, formînd două partide ostile.

Lupta se întetea, tulburînd armonia din sînul coloniei elene. Consulul, cu abilitate diplomatică, stăruise pentru o împăcare. Încercarea nu reușise. O ură de moarte despărțise colonia elenă în două. Dușmănia dintre cele două tabere creștea.

Unde avea să ajungă ?

Trecuse destul timp de la prima scrisoare.

Într-o după-amiază înăbușitoare, pe cînd Stamati visa ca de obicei cu capul rezemat pe mîni, Petrachi Hulub se opri în dreptul cafenelei. Nu mai aruncă scrisoarea grăbit, ca altădată. Zîbind ușor, poștașul se aplecă, șoptind misterios :

— A venit !... Ți-am adus-o !... E de la fratele din America.

Stamati tresări. Cu degetele tremurătoare scotoci buzunarul vestei și puse repede cîtiva lei în palma poștașului.

Pe nerăsuflăte citi Stamati scrisoarea. Nicola îl înștiința că desface tot avutul. Vinde casa și plantația de cafea. Pînă în două luni, cu ajutorul lui D-zeu, el și fata vor fi la Marsilia. De-acolo, pe un vapor francez, vor veni la Sulina.

Vestea se răspîndi în tot portul. Era deci lucru sigur, Nicola Marulis se întoarce din America.

Cafeneaua lui Stamati era ticsită de lume ziua și noaptea. Poliția ajunsese de la o vreme foarte îngăduitoare lăsînd — împotriva legii — deschis localul pînă dimineața.

Șeful poliției, de obicei foarte scrupulos în serviciu, găsise și formula salvatoare cu care să se acopere la nevoie : cafeneaua lui Stamati putea face excepție ; fiind

chiar în fața debarcaderului, călătorii nu aveau unde să aștepte plecarea vaporului postai de cu noapte.

— Ei, cînd sosește Americanul ? întrebau unii din Ușa cafenelei.

•— E pe drum, răspunde[a] Stamati radios, trece acum Oceanul.

După socotelile făcute, Americanul trebuia să fi plecat de mult. Și nici o știre. Stamati număra înfrigurat zilele. Într-o dimineață sosi și telegrama așteptată :

„La sfîrșitul lunii plecăm din Marsilia, cu vaporul «Tabor», în cursă regulată.”

În sfîrșit, Stamati respiră ușurat. Telegrama trecu din mîină în mîină.

La agenția companiei „Fraissinet” mersul vapoarelor fu studiat cu de-amănuntul. S-a calculat matematic timpul, distanța și viteza vapoarelor în curse.

În sfîrșit... Într-o dimineață se înălță tricolorul Republicii Franceze, fluturînd maiestuos la balconul agenției companiei „Fraissinet”. Pe o tăbliță neagră, la fereastra biroului dinspre cheu, era scris cu cretă :

„Azi, după-amiază, sosește în port vaporul «Tabor», cu mărfuri și călători.”

Vestea s-a răspîndit ca fulgerul în tot orașul.

„Vine Americanul ! Vine Americanul !” își spuneau unii altora, și toți cătau instinctiv spre mare ca să zărească urma fumului vreunui vapor în larg.

Dactilografele, băieții de pe la birouri își părăsiră lucrul și, înarmați cu binocluri și lunete, priveau în depărtare, cercetînd orizontul.

Încărcarea la unele vapoare din port se oprise pe la amiază. Mulți hamali lăsau lucrul baltă și se duceau să aștepte sosirea vaporului francez. Prăvăliile, birourile, cafenelele se goleau.

Munca întreruptă, lumea forfotind pe cheu, portul întreg parcă era gata să intre în frigurile unei greve generale.

Cînd apăru sus, la farul cel mare, o flamură albă C-o bulă roșie la mijloc, semnal de recunoaștere a unui Vas la orizont, toată lumea se îndreptă în goană spre

debarcader. Bătrâni, tineri, femei, toți alergau gîfîind, întrecîndu-se pentru a prinde cîte un loc mai bun de unde să vadă acostarea vaporului. Toți voiau să fie față la momentul palpitant al debarcării, să vadă de aproape cu ochii lor pe Americanul care sosea. La casele din fața portului toate ferestrele erau deschise în lături, femeile bătrîne priveau de sus, cele mai tinere, ducîndu-și copiii în brațe, se luptau, îmbrîncite, prin mulțimea care se îmbulzea într-o harmalaie infernală la capătul schelei. Niște hamali, pe jumătate goi, cu sacii pe umeri, plini de praf, așa cum se găseau pe vaporul la care tăiaseră poșta de încărcare, se înghesuiau și ei să intre pe ponton. O droaie de copii dezmațați se cățărau pe balustrade. Un gardist bătrîn, learcă de sudoare, îi plesnea fără cruțare c-o vină de bou. Grănicerii, cu baionetele la arme, făcură cordon și izbutiră, cu paturi de pușcă, să țină în loc valul omenesc care amenința să rupă bariera.

O parte din lumea respinsă dădu năvală la bărcile legate la cheu. Alții se urcară pe un mic remorcher, care se aplecă pe o coastă, gata să se răstoarne peste cap. Numai în ziua de Bobotează, cînd se aruncă crucea în Dunăre, se mai adună atîta lume în port.

Pe ponton, după ordinul căpitanului de port, nu fură îngăduite decît notabilitățile, rudele și prietenii.

La mijloc, între consulul grec și președintele Comunității elene, intrase, de curiozitate numai, și cîțiva dintre șefii autorităților române din localitate. Familia Stamati în dreapta, familia Nicu Politicu în stînga. Grupe compacte de rude și partizani formau două tabere ostile, cari fierbeau înăbușit.

Pe Stamati, de nerăbdare, îl apucase un fel de tremur nervos. Simțind că i se moaie genunchii, pipăind ușor, se rezemă de balustradă. Cu ochii țintă în largul mării, fără să scoată nici o vorbă, aștepta. între buzele-i vinete strîngea inconștient un muc de țigară stîns de mult.

Penelopa, lîngă el, se ținea bine. Demnă, severă, stăpîna pe sine, sta măreață în rochia ei galbenă, coajă de lămîie, culoarea favorită.

Nicu Politicu, înfierbîntat, se frămînta pe loc, făcîndu-și vînt cu pălăria. își trecea nervos degetele uscate

I/- prin păru-i bogat, gras de pomadă, și fuma țigară după țigară, aruncînd pe nări cu violență două coloane de fum înecăcios.

Pilotina, dezlipită de cheu, aluneca lin pe luciul apei și ca o pasăre ușoară gata să-și ia zborul spre larg. Ducea în frunte pilotul să întîmpine vaporul, care creștea în zare văzut % cu ochii liberi.

jt Deodată, din mulțime, răsună o voce groasă de bas H"- răgușit :

" — Nu-i „Tabor"... e un cargobot !

Vorbise *Barba* Spiro, capul-pilot al Comisiei Eui'o-pene.

Toți ochii se ațintiră în larg. Nimeni nu voia să creadă că nu-i vaporul așteptat.

II Un tînăr din partidul lui Nicu Politicu, c-un binoclu turtit în dreptul ochilor, izbucni triumfător :

Jt — E chiar „Tabor"... nu vezi că are coșul alb ?

* — Ti !... *Diavolo* !... și ce-i dacă are coșul alb ? Nu-ci mai un ciine e scurt de coadă ?

f — Nu mai vezi bine *Barba* Spiro ! Ia binoclu și ai să recunoști pe „Tabor".

c — *Chi-ta-xi mutra, Fasulakia* ajuns vremea ca % oul să învețe pe găină ! Eu am îmbătrînit în pilotaj și n-am nevoie de binoclul tău. Poți să te chiorăști și cu luneta astronomică și tot n-ai să cunoști nimic. Nu vezi S că n-are cabine la pupa ? E un cargobot simplu, sfîrși jt bătrînul încruntat și mînios.

Două tabere se formară.

X — E „Tabor" ! strigau unii, cu minele întinse spre ft larg.

— Ba nu-i „Tabor" ! răspundeau alții, cu pumnii în-cleștați.

\ Erau gata să se încaiere.

t* Se făceau pariuri asupra vaporului care se apropia, ^ cînd *Barba* Spiro, cu mîna pusă cozoroc la ochi, se pro- * nuntă definitiv strigînd răspicat :

J| — E un cargobot românesc, tip „Constanța" ! Va-poarele de la S.M.R. au coșurile albe ca și cele de la & ^Fraissinet".

† Numai cînd vasul se apropie intrînd pe gura Dunărei, toți ochii recunoscîră în tricolorul ce filfia în vînt gal-

benul românesc, în locul albului franțuzesc, pe care-l așteptau cu toții.

O nemulțumire generală izbucni în mulțime. Unii coborîră de pe debarcader. Lumea se răspîndea pe cheu. Și tot necazul se revărsă pe capul bietului agent al companiei „Fraissinet”.

„Pentru ce agenția anunță sosirea vaporului, dacă nu-i sigură cînd vine?”

Tocmai tîrziu, sub seară, sosi și „Tabor”, vaporul așteptat. Lumea dădu din nou năvală la ponton. Grănicerii formară în pripă un cordon puternic, rezistînd pe pozițiile asaltului mulțimei.

Trei mugete prelungi, aruncate de sirena vaporului, cutremură văzduhul. Ancora se rostogoli de sus în mijlocul Dunărei, tîrînd lanțul după ea c-un zîngănit asurzitor. Și falnic, uriaș, „Tabor” își tăie drum spre malul negru de lume.

Avînd puțină marfă, vaporul era așa de ridicat deasupra apei, că privitorii de pe mal își strîmbau gîtul ca să privească în sus, să vadă mutrele călătorilor de pe punte.

Care era cel așteptat? Nimeni nu-l putu descoperi. Lumea pe vapor se mișca dintr-un bord în altul, în lumina scăzută a asfințitului.

Un băiet de jos, din mulțime, strigă în gura mare, arătînd cu degetul:

— Uite, colo sus, o hărăpoaică pe vapor!

Toți își ațintiră ochii spre punctul arătat.

— O negresă, o negresă!... repetară cîteva glasuri și mai mult mîini se înălțară din mulțime, arătînd în sus.

Lîngă scară, rezemată de balustradă, o siluetă grațioasă, se profila ca o statuie așezată la înălțime pe puntea vaporului.

Figura-i neagră se distingea în contrast cu întreaga-i îmbrăcăminte, albă din cap pînă la picioare. În loc de pălărie, un fel de turban înfășurat bizar, cu două colțuri ca niște cornițe în față; un voal lung de muselină argintie îi unduia la spate în bătaia vîntului.

Toate privirile mulțimei erau atrase de ființa aceea exotică, necunoscută, care privea țintă în jos, la furnicarul omenesc ce se agita pe mal cu nerăbdare.

Manevra de acostare mergea încet. Bătea un vînt dinspre apus.

— Prea departe a ancorat... trebuie să pună mașina înapoi, ziceau unii.

— Prea aproape a ancorat... trebuie să pună mașina înainte, ca să apropie pupa de mal..., spuneau alții.

Și fiecare se simțea dator să-și susțină sus și tare părerea sa asupra manevrei făcută de pilot,

† Critici în gura mare, discuții violente, căci grecul se naște marinar și, în afară de orice meserie, el e căpitan de... vapor, caic sau barcă.

Doctorul portului intră grav pe bord. După cîteva minute, apăru în capul schelei cu patentă de sănătate în mînă. Cu glas tare, răspicat, pronunță cuvîntul sacramental, așteptat de toată mulțimea înfrigurată:

— Liber!

Cel dintîi care se repezi în sus pe vapor fu Ahile Xidias — era dreptul lui, ca șef al hamalilor la vapoarele poștale. În capul scării, un bătrîn mărunțel aștepta uluit, între două geamandane umflate. Ahile se năpusti asupra lui, îi smulse geamandanele și, cu ele în mînă, bătrînul care privea zăpăcit, strivit de încheștarea brațelor încărcate cu geamandanele lui.

W — Nicola!... bre!... Nicolachi m u n u mă cunoști?... Ahile bre!... varu-to bun... și-l țocăia pe amindoi obraji cu buzele lui groase și răsfîrînte.

II Numai îmbrîncit de celelalte rude cari năvăliră grămadă pe punte, Ahile fu dezlipit de vărul său Nicola JȘ Marulis.

3| Îmbrățișările, sărutările nu se mai sfîrșeau, „Nicolachi! Nicolachi!” se auzea repetat mereu printre susx pine și exclamații. Stamatî, ștergîndu-și lacrimile, ofta m din fundul inimei. Olimbia cea plîngătoare bocea în m hohote, ca la înmormîntare. După rude, veniră prietenii, W și toată mulțimea curioasă, care rupsese cordoanele, se •- înghesuia să-l pipăie, să-l vadă măcar mai de aproape.

S- Bătrînul, buimăcit, cu vederea împăinginită, căta în neștire, fără să recunoască figurile celor care-l îngrăj/k mădeau, înăbușindu-l într-o hărmălaie cumplită. Luat if pe sus cu alai, fu coborît pe debarcader. Acolo numai se

dezmetici o clipă și începu să caute cu disperare în jurul lui, parcă pierduse ceva în urmă pe vapor. Buzele îi tremurau, repetând mecanic niște vorbe pe cari nimeni nu le înțelegea.

— Caută bagajele, zise unul din mulțime.

— Aici, aici... n-ai grijă, sunt în mîna mea, răsună un glas profund de bas răgușit.

Ahile Xidias cobora de pe vapor, încărcat de geamandane. Și la spatele lui, în capul scării, se ivi deodată silueta zvultă a negresei, pe care lumea de pe chei o văzuse pe puntea vaporului la acostare.

— Evantia ! Evantia !... strigă bătrînul înviorat, pronunțînd cîteva cuvinte într-o limbă neînțeleasă. Fata mea... adăugă el stînjinit, într-o grecească stricată, c-un fel de sfîlă în glas.

Se făcu un moment tăcere. Toate privirile se îndreptară curioase spre vapor.

Evantia, intimidată de atîția ochi cari o fixau, pășea încet, coborînd scara cu atenție.

De pe ultima treaptă o înșfacă în brațe Olimbia, care începu s-o sărute, fără să poată vorbi, din cauză că o pâlise un nou ropot de plîns zgomotos.

Penelopa, hotărîtă, c-o mișcare bruscă a coatelor, își făcu loc, cuprinse talia fetei și o atrase cu blîndeță și siguranță spre ea.

Fata căta speriată, fără să înțeleagă ce vor femeile acele care se îmbulzeau în jurul ei. Cu greu își tăie drum printre brațele care se întindeau s-o cuprindă. Coborî pe mal, strîngînd la piept o legătură făcută dintr-un șal de lînă, în care se simțea că mișcă o vîetate.

— E un cățel...

— Ba nu... o pisică.

Și cîțiva copii își apropiau capetele, curioși să vadă mai de-aproape. Un băiețel îndrăzneț întinse mîna, să pipăie. Și, deodată, din legătură zvîcni nervos un căpușor zburlit, cu niște ochi sclipitori ca două gămălii lucitoare. Speriat, băietul își retrase mîna și izbucni emoționat :

— O maimuță !... e o maimuță !

4' — Hărăpoaica aduce o maimuță ! strigau copiii bucurîndu-se că făcuse o descoperire așa de minunată.

Tot alaiul se puse în mișcare.

Americanul, obosit, călca greoi, ținut de ambele brațe, de o parte de Stamati, de altă parte de Nicu Politicu. În fața cafenelei, mulțimea se opri nehotărîtă.

S m Stamati împingea ușor spre intrare. Americanul nu I pricepea de ce Nicu Politicu îl trăgea de braț înainte.

P — Aici... aici... la cafenea ! strigau unii din mulțime.

— Înainte... înainte, la frizerie ! strigau alții, îndrîjiți. Americanul se opri năucit, nehotărît, în grămada de oameni cari strigau tălăzuindu-se pe loc. Conflictul fu tranșat de glasul de taur al lui Ahile Xidias :

† — S-a făcut !... Bagajele sunt sus, la Stamati !

fr Americanul fu împins cu hotărîre peste pragul ușei I" înăuntru.

Mulțimea se răspîndi prin port.

| Partidul învins se retrase, protestînd zgomotos.

* Nicu Politicu, vînat, cu pumnii încheștați, intră în casă, bombănind printre dinți :

— Care va să zică, merge cu zoru... așa, forțat, să sechestreze un om... Să vedem...

St Olimbia căzuse într-un fotoliu de frizerie, apucată de un sughiț nervos, pe cînd plîngea în hohote.

* Două vecine, ca s-o potolească, îi fricționau tîmplele, St golind un clondir întreg de odicolon.

II Toată noaptea Americanul a stat treaz, cu mîinile jj sub cap, cu ochii în tavan.

* Evantia, după atîtea zile și nopți pe apă, se credea m tot pe vapor. Ațipea și tresărea. I se părea că se în-•jj.Vîrtește casa cu totul.

W.~ în pat, maimuța, speriată, se lipea tremurînd ca ș frunza, în șalul ei de lînă. Și ochisorii, cari sclipeau ca Jf două scînteie, priveau fix în ochii fetei, voind parcă să-i Jt, spună ceva, în limba ei, stăpînei care o întreba, mîn-

* gîind-o :

W „Lulu, ți-i frig sau ți-i frică ? Spune, Lulu..."

Dimineata, Penelopa le servi la pat' musafirilor cafea cu lapte, unt de bivoliță și marmeladă englezească.

Cu îngrijiri materne, ajută pe Evantia să se îmbrace... Ii pieptănă părul bogat și, sărutînd-o pe amîndoi obrazii, îi spuse cu duioșie :

— De azi înainte să știi că ai o soră mai mare, care te iubește ; în ea trebuie să ai toată încredei^ea.

După ce Americanul cu fata se coborî jos în cafenea, Penelopa rămase sus, ca să gospodărească prin casă. Cu ocazia asta, ea cotrobăi curioasă prin toate bagajele Americanului.

Dar nu găsi nimic care s-o poată interesa. O singură hîrtie-monedă de cinci dolari află într-un carnet soios. O scoase cu atenție, o examina cu admirație la geam în lumină și o puse la loc.

De dimineață, lumea începu a se aduna la cafeneaua lui Stamati. Consulul, preotul și toți notabilii coloniei elene erau în păr. Unii, gravi, beau cafele turcești ; alții, nervoși, fumau, așteptînd cu nerăbdare coborîrea Americanului. Afară, mulțimea amestecată se mișca pe chei, cu ochii la ușa de sus de la balcon. Maimuța, agățată c-o labă de balustradă, făcea acrobații, privind curioasă la lumea de jos. Cîțiva copii o zădărau și-i aruncau bucăți de covrig, pe cari ea le prindea cu degetele de la picioare.

Consulul, diplomat prevăzător, ca să prevină izbucnirea certei dintre cele două partide, trecu în dreapta Americanului și făcu semn preotului să treacă în stînga.

Evantia, fragedă, surizătoare, era în compania galantă a tînărului secretar Fifachi Papagalanis, nepotul consulului. Stamati, îngmdurat, mergea alături de Ahile Harapul, care ducea radios pardesiul Americanului pe mîină.

Nicu Politicu, crunt, urma alaiul, bombănind cu parapon.

După ce au trecut în revistă birourile de comerț, vapoarele, elevatoarele, au vizitat biserica elenă, care avea

mare nevoie de reparații, școala coloniei și noul local, rămas neisprăvit.

— Din banii noștri s-a făcut tot ce se vede aci, zise cu mîndrie consulul.

— Acum timpurile sunt grele, ani de criză, portul merge prost, de jos, din patrie, nu mai vine nimic, adăugă cu amărăciune profesorul grec, venit de la Atena.

Toți ochii se îndreptară înspre American.

Se aștepta o promisiune, o declarație, un cuvînt. Nimic. Nici o vorbă. După ce clătină ușor din cap, Americanul își luă aceeași mască enigmatică, rigidă.

Dejunul s-a luat la Consulat, într-un cerc intim.

Seara, la Clubul elen, agapă pentru o sută de tacîmuri în onoarea Americanului.

Sala — împodobită cu ghirlande de verdeață și stegulețe de toate culorile, adunate de pe la vapoarele din port. La intrare, pe fondul alb-albastru al unui imens steag grecesc, o inscripție în litere elene :

^ „Ura ! Zito ! bine ai venit, fiu al Heladei.”

Americanul a fost sărbătorit ca un adevărat erou antic, întors în patrie după o lungă odisee.

S-au ținut discursuri înflăcărâte, slăvind tăria și calitățile sufletești ale nației elene, care nu uită patria, V ori în ce loc s-ar găsi pe fața globului. S-a amintit numai mele marilor patrioți, fala lumei, cari prin muncă și a* pricepere au strîns averi fabuloase și le-au dăruit pentru %mărirea și întărirea patriei. S-a vorbit de Zappa, care a "v făcut averea aici la Dunăre și a lăsat-o pentru Zappionul de la Atena, renăscînd anticile jocuri olimpice. Averof, care a întărit flota cu unul dintre cele mai formidabile Cuirasate din lume. Embiricos, plecat de la Brăila și stabilit la Londra, a făcut una dintre cele mai renumite .^Companii de navigație transatlantică.

În jurul mesei, în fața paharelor, s-au dezbătut toate Chestiile importante cu privire la interesele coloniei elene. Și cum se găseau numai între ei, discuția se întinse și asupra unei delicate chestiuni : concurența evreiască în comerțul pe apă, lucru care producea mare parapon și năduf în sînul coloniei elene.

Logaridis, bătrînul înțelept al portului, vorbe cu toată autoritatea :

— Cine nu știe că din antichitate încă numai noi am stăpînit comerțul pe apă în părțile acestea ale Dunărei și Mărei Negre ? Aici la gurile fluviului au fost pe rînd stăpîni : turcii, rușii, acum românii, dar comerțul de cereale în mîna noastră a fost întotdeauna. Numai de cîțiva ani [au] început evreii să coboare la Dunăre. Ce caută, mă rog, dumnealor, aici în comerțul nostru de cereale ?

Pentru ce, mă rog, și-au lăsat dumnealor prăvăliile de manufactură și s-au apucat de grîne, venind peste noi în porturi ? Pentru ce să ne încalce dreptul nostru ? De ce să ne ia pîinea de la gură ? Asta-i specialitatea noastră. Nu s-a pomenit, niciodată pînă acum, ca evreii să intre în afaceri de vapoare și șleपुरi. Noi de ce să ne apucăm ? Comerțul pe apă e doar meseria noastră !

Consulul, om fin, știa să explice cele mai subtile chestiuni și să dea păreri și soluții potrivite în situațiile cele mai dificile.

— Salvarea — începu el cu gravitate — nu poate veni decît de la capitalul plasat de noi în comerțul dunărean. Mă rog, nu observați deosebirea în sistemul de comerț al evreilor ? Grecul a rămas la vechile obiceiuri. Fiecare lucrează aparte. Evreul care vine aci nu lucrează pe cont propriu. Fiecare reprezintă o mare casă de comerț. Ei au la spate marea finanța evreiască. Ce putem face ? Unde e salvarea ? Să vie cît mai multe capitaluri grecești aci la Dunăre ! Să se facă societăți pe acțiuni, bănci, case de export, și numai atunci vom putea ține piept concurenței evreiești în porturi !

În valuri de șampanie, în acordurile unui concert de șase mandoline, pînă după miezul nopții s-a exaltat patriotismul și filotimia elenă.

În tot portul se comenta în felurite chipuri apariția Americanului. Pentru mulți, înfățișarea lui produsese o adevărată deziluzie. Se așteptau să vadă un tip falnic de american veritabil, după închipuirea lor, nu un moș-

neag mărunțel și slăbănog, care mergea crăcănat, tîrșind puțin piciorul drept.

Atîția ochi îi cîntărise, de la sosire, bagajele. Prea puțin : două geamandane vechi, o ladă de lemn și un falot cu așternuturi. Atîta tot. „Poate, ziceau unii, îi vine în urmă, cu alt vapor, grosul bagajelor.”

Cei mai mulți nu înțelegeau cum poate un grec adevărat să aibă o copilă arăpoaică. Asta nu s-a mai pomenit. „O fi crescînd-o poate de suflet”, își dădu cu T părerea un pilot bătrîn, cunoscut ca om bisericos.

Ce eveniment a fost în tot portul cînd s-a aflat că Americanul a schimbat o hîrtie de zece dolari la Banca eleno-română ! Vestea trecea ca fulgerul prin toate cafenelele și suma creștea mereu de la zece la sute și mii de dolari.

Ahile Buzatul se jură, la Cafeneaua piloților, că Văzuse cu ochii lui cînd a depus Americanul la bancă Un pachet mare de bumăști.

— Nu lei românești, sau leptale grecești, dolari, dolari adevărați ! și cînd rostea cuvîntul dolari, sugîndu-și buzele lui groase de harap, îi lăsa parcă gura apă.

Unii mai cuminți nu puteau crede că Americanul a venit, atîta drum, cu sume mari la el. Dar toți erau Biguri că trebuie să aibă banii depuși la bănci în străinătate.

Cîțiva începură chiar să sondeze la poștă și la Banca % eleno-română, pentru a prinde momentul cînd ar sosi «Vreun cec, sau vreo scrisoare de valoare din străinătate, Jtpe numele Americanului.

— Ei, l-ai văzut ? Ce zici ? întrebă la cafenea Cal-man pe Hascal.

Amîndoi magazioneri la aceeași casă de cereale. Jucau jfetabile, ghiulbahar, în fiecare seară. Cînd pierdea Hascal, plătatea o cafea turcească. Cînd pierdea Calman, plătatea fC bucată de rahat, pe care Hascal o împacheta în hîrtie și o ducea acasă lui Mișu, un nepoțel de cinci ani.

— Ei, ce zici de American ?

mt — Ce zic ? Eu zic atîta : că n-are fason de american. ' 3n viața mea am văzut doar americani. Au altă croială.

în altă sală erau rafturi de cărți ; pe mese, movile de gazete și reviste englezești.

Pe placarde, cu litere mari, scria :

„Consumați lapte, cafea, ceai, limonada. Nu vă otrăviți cu alcool.”

Spirtoasele, sub orice formă, erau cu desăvârșire interzise în acest local ridicat în Sulina de o societate de temperanță de la Londra. Măsura se respecta cu strictețe. Dar marinarii englezi intrau aci gata beți turtă ; după ce cutreierau toate cârciumile din port, nimereau și în acest puritan institut de temperanță.

În seara ceea localul era gol.

Numai un bătrîn, vînat la față, cu nasul roșu, moțâia cu pipa între dinți, în fața unei cești de ceai.

Era intendentul, *mister* Blak. Beat în permanență. Nu-i plăcea decît „Jamaica” turnată în ceașca de ceai.

Pott făcu un semn și *mister* Blak, după ce aduse două cafele, se retrase discret pe ușa din fund.

— Iată despre ce-i vorba, începu englezul în șoaptă ; formăm o societate de salvare la Dunăre. Trebuie să intri numaidecît și d-ta în grupul nostru. Salvarea vapoarelor înnămolite rămîne tot cea mai bănoasă din toate afacerile de pe Dunăre. Cum crezi că a făcut avere piratul de Calavrezo ? Se înțelegea cu unii căpitani care puneau vaporul pe uscat și el se ducea să-l salveze... Prețul era dinainte stabilit. Și, „Lloyd”-ul englez plătea asigurarea în lire, bani ghiață ! Biroul meu are șase agenții de vapoare și reprezintă, aci la Dunăre, cea mai mare societate de asigurare pe apă din toată lumea : „Lloyd”-ul englez.

— Bine, făcu Americanul jenat, dar pentru asta se cere un capital mare...

— Nu ți-am cerut nimic, îl întrerupse Pott zîmbind, vreau numai să te avem în grupul nostru. Atît pentru moment...

Și Pott își desfășura planurile bine studiate.

Avea asigurate în buzunar Comisia Europeană și autoritățile române. Făcuse leafă și da gratificație telefo-niștilor, ca să-i anunțe întîi lui orice înnămolire de vapoare pe canalul navigabil.

-9p.. • Tîrziu, cînd au ieșit pe cheu, amîndoi s-au oprit privind cu admirație un vapor cu două coșuri, ancorat pe malul opus.

m~ - — ^a ceva ne trebuie ! zise Pott, e „Bertilda” !

*y Are niște pompe grozave ! Vine anume aici la Dunăre în fiecare an, trimisă de o societate de salvare de la ^Stambul. Stă la pîndă și așteaptă. Nu se poate, mai cu seamă spre toamnă, să nu-i cadă ceva în mînă. As-icultă-mă pe mine, tot salvarea e cea mai formidabilă fesfacere la Dunăre !

Într-o zi debarcă din vaporul postai ce venea de la Galați un domn grav, cu mustățile castanii bine cernite, purtînd sub braț o elegantă servietă de marochin, c-o monogramă de argint. Pe ponton îl îmbrățișa călduros : polițaiul Petrăchel Petrașcu. Fusese colegi în școala mi-litară. Gaston Popescu, maior de cavalerie în rezervă, vechi *clubman*, crupier abil, deschisese în capitală în •tovărășie cu Pyncus Iacobson un „contoar” româno-ame-• rican : credit intern și extern, import și export.

„Cine o fi și ce caută ?” se întrebau toți agenții in-trigați de prestanța acestui necunoscut personagiu. Mi-sișii, copoi de rasă, începură să-i miroasă urmele.

Și, seara, toți se minunară văzîndu-l la birtul lui Gherase, în capul mesei, între polițai și American.

— Vreau să te bag în petrol, spunea maiorul într-o dulce surdina. N-am avut onoare să te cunosc, dar ca-maradul meu de arme Petrăchel mi-a vorbit despre d-ta. Tot el poate să-ți dea referințe despre mine. As-cultă-mă, ai să-mi mulțumești toată viața ! Cea mai fru-moasă afacere în țara noastră rămîne tot petrolul !

Americanul asculta cu răbdare, deși prea puțin pri-cepea din cîte auzea despre perimetri, redevențe, conso-lidare și acțiuni. Iar cînd se încercă să spună șovăind că nu are capital, maiorul îl bătu protector pe umăr.

H â, — *Mon cher*, nu ți-a cerut nimeni nimic, vrem nu-mai să vii în regiunea noastră, să te convingi singur, cu ochii dumitale, să vezi perimetrii ce posedăm în exploatare. Ținem mult să te avem în grupul nostru.

Și, după ce comandă o sticlă de șampanie, scoase din servietă o schiță de plan cu regiunea Morenilor.

La plecare, lăsă pe masă un bacșiș regal. Căci așa era maiorul : foarte galanton. Într-o zi arunca un bacșiș de o sută, și a doua zi se împrumuta c-un pol. Fără capital, împrumuta de oriunde, mîndru, căci datoriile mari, zicea el, dovedesc puterea creditului de care dispune cineva pe piață.

Cum putuse acest om să facă datorii de cîteva milioane era un mister. Despre el se povestea că, lăsînd la Paris o groază de datorii, le trimisese din țară creditorilor cîte un anunț de înmormîntare.

Un grec venit de la Odesa pentru export de icre negre îi propusese Americanului o afacere frumoasă de pescuire, la larg, cu vapoare speciale ca în Marea Nordului.

Un altul ținea să-l introducă într-o societate care se forma în vederea unei fabrici de celuloză pentru hîrtie din trestie.

Deși nimeni nu-i cerea imediat bani, rudele, prietenii, compatrioții erau alarmați de toate aceste propuneri făcute de străini.

Cînd se zvoni în port că Americanul are de gînd să intre în petrol, fu o disperare generală.

Grecii spumegau de mînie. Discuții violente urmau prin cafenele și toți criticau, în gura mare, amestecul străinilor în afacerile locale de pe Dunăre. Orice propunere venită din afară era socotită ca o încercare de evadare a capitalului așteptat, era un fel de trădare a intereselor comunității elene.

Afară de aceste propuneri pentru întreprinderi cari reclamau mari capitaluri, Americanul primea zilnic cereri de a sprijini diverse invenții și născociri, care aveau să-l facă în scurt timp celebru, aducîndu-i în urmă cîștiguri fabuloase.

Un mecanic grec voia să înlocuiască helicea vaporului c-o turbină proprie, utilizînd presiunea apei de jos în sus, bazîndu-se pe principiul, zicea el cu mîndrie, tot al unui grec : Arhimedes.

Un alt mecanic se ocupa cu pasiune de aviație. Avea gata prototipul unui avion special, care trebuia să meargă prin aer, pe apă și pe uscat. Îi trebuia numai motorul. Corpul îl fabricase singur. Pentru aripile care erau îmbrăcate în mătase, sacrificase rochia de nuntă a nevestei.

Erau și români cari veneau să-i ceară o mîna de ajutor.

D-l Efrim Gîltan, institutor, se prezentase fără folos la comandamentul marinei, c-o invenție originală.

„E trist, dar adevărat — scria el indignat — ca român în țara mea să nu fiu încurajat, nevoit să mă adresez unui generos străin...”

De unde și pînă unde îi intrase lui Gîltan în cap ideea de a înlocui la bărci și la șalupe lopețile și helicea cu niște brațe metalice cu încheieturi, care să imite mișcările de înot ale labelor de broască.

Un agent sanitar, cunoscut în port sub numele de „Javra”, care lucra la dezinfectarea și deratizarea vapoarelor suspecte, venite din porturile contaminate, susținea că a inventat un fel de etuvă și un aparat mai bun decît „Clayton”, care poate să asasineze în două minute nu numai șoarecii dintr-un vapor amenințat de ciumă, ci și ploșnițe și puricii de orice vîrstă.

Un grup de barcagii greci, constituiți într-o societate mutuală, avînd de patron pe Sf. Nicolai, ceruse Americanului să le facă onoarea de a primi președinția societății, în speranța unei generoase subvenții anuale.

Un pictor, venit la o rudă în localitate, voia să facă Americanului un portret în ulei, mărime naturală. Ceruse și un acout pentru materiale.

Un reporter de la o gazetă din Brăila venise anume să strîngă date biografice, să ia un *interview* și fotografia.

Americanul se învățase să asculte c-o răbdare înge-rească. Tăcea, avînd pe buze surîsul enigmatic al Sfinxului egiptean.

Unii se enervau pledînd cu ferma credință în reușita invenției ieșite din mintea lor creatoare. Alții plecau indignați de zgîreenia bătrînului vulpoi, viclean și avar.

Iar cînd el se încerca să le spună sincer că nu are bani, nimeni nu voia să-l creadă. Sumele cari i se cereau, calculate în dolari, erau ridicol de minime, spuneau toți, pentru un om ca el, care se întorcea din America.

CAPITOLUL V

Ce senzație făcuse în tot portul apariția Evantiei !

Oriunde se arăta : pe stradă, pe cheu, la plajă, atrăgea toate privirile pe urmele ei — plantă exotică, animal de specie rară.

O siluetă fină, mlădioasă ; deși copilă încă, dezvoltată bine, crescută din plin ca o plantă de sud, cu sevă bogată, tropicală.

O frumusețe aproape sălbatică. Pielea de culoarea șocolatei. În ochi avea scînteii de fosfor, ca ochii de pisică. Părul aspru, creț, era de un negru cu reflexe albastre.

Un zîmbet candid, copilăresc, îi flutura veșnic pe buzele cărnoase, vișinii. Și cînd rîdea, îi scliffea albeața șiragului de dinți mărunți ca la un pui de lup. Umbla îmbrăcată c-o grație bizară. Se drapa c-o stofă indiană, în galben sau în roșu. În loc de pălărie, își răsucea cu artă pe cap un fel de broboadă, ca un turban de mătase aurie cu bande verzi ; colțurile ridicate ca două cornițe își schimbau direcția la fiecare pas.

Cînd apărea pe cheu, în ritmul unui pas elastic, poleită de lumina aurie a zilelor de toamnă, cucerea toate privirile în drumul ei spre plajă. Ochii lacomi o măsurau prin geamurile birourilor din port. Binocurile se îndreptau de pe puntea vapoarelor de-a lungul cheului. Femeile curioase și fetele geloase o spionau după perdele, cu ochii lor pizmași. Bărbații tineri și bătrîni, cărora ea le furase fără să știe somnul, o sorbeau c-o voluptate ascunsă.

Și toți, cu ochii avizi, o dezbrăcau din mers. Iar ea, "• neștiutoare de furtuna dezlănțuită în urmă, trecea senină, sigură pe sine, pășind c-o armonie grațioasă, și mindră, ca o regină orientală. Turbanul da frumuseței »ale un aer biblic.

- ? La plajă, pe patul cald de nisip, se dezbrăca liniștită, V.C-o impudică și senină candoare. Aproape goală, cu tri-wL coul lipit, întins pe rotunzimile trupului ; cu sînul viu, *vjfraged, abia format, apărea în picioare, pozînd lucie sub ^frazele soarelui, în decorul mării ca o statuie sacră antică, sculptată în marmoră neagră.

Cu îndrăzneală și siguranță, dintr-un singur salt, se arunca în apă. O clipă dispărea în mijlocul unui vârtej de spumă și apărea departe, spintecînd ritmic valurile, ca un delfin în larg. După ea, pe fața mării, se deschidea, ca în urma unei torpile vii, un evantaliu imens de spumă albă, dantelată, cu rigle lungi, întinse pînă la țarm.

* Cei mai buni înotători se încercau zadarnic s-o |L; ajungă. Plecați în grupe, ca la curse, se întreceau înot J. pînă ce oboseau pe rînd și renunțau ; storși de puteri, se înapoiau la mal.

: Ea singură, departe, rămînea în larg. Culcată, întinsă f ca o planșă, cu mîinile sub cap, cu ochii țintă în albastrul •JB cerului, fără să miște un deget, plutea ceasuri întregi mt — era în elementul ei. Lumea-i spunea „Sirena-Neagră."

/ Wk Mai greu era pe uscat decît în apă. Sirena-Neagru *TT sau „Miss Șocolat", cum îi spuneau alții, căzuse parcă mk din lună pe pămînt. Intrase într-o lume nouă, străină și M neînțeleasă. Privea la început în jurul ei sfioasă, nesigură, căutînd să pătrundă cu mintea ei fragedă lumea jș văzută prin vâlul magic al tinereții. Atîtea enigme avea .* de dezlegat. Cu ce frică intrase în lumea asta nouă, străină și neînțeleasă. Nu cunoștea limba țării în care debarcase. Vorbea o franțuzească muzicală, îndulcită c-un J|- ușor accent creol. Românește învăța repede. Grecește mai /i greu. În patria ei, peste Ocean, Evantia fusese crescută în școala catolică franceză a călugărițelor misionare.

i. Și, după atîta vreme scursă, ea vedea încă seara, în |f pat, cu ochii pe jumătate închiși, printre gene, ca într-un

vis, dormitorul nesfârșit al internatului în care-și trecuse copilăria.

Paturile albe, înșirate la rînd. Lumina pală a candeliei pîlpîind la picioarele Fecioarei de ipsos din perete. O umbră cu voalul alb al surorilor păsea mută, alune-cînd pe luciul parchetului — rondul de noapte al maicii de serviciu.

Copilă, se trezi la mănăstirea-școală a misionarelor, n-avea nici patru ani cînd îi murise mama, mușcată de un scorpion.

Tată-său, neștiind ce să facă, o adusese în brațe la mănăstire. Fu primită la secția orfanelor. Crescuse acolo de mică, îngăduită, mîngîiată și răsfațată de toate mai-cele, ca un mic animal sălbatic și drăguț.

„Păpușa de șocolată”, ageră, îndrăzneată și de o să-nătate voioasă, era la carte, ca și la jocuri, cea dintîi. Sora Augustina o ocrotise c-o dragoste de mamă. Ea se legase instinctiv de maica asta duioasă, cu chipul de mucenică, tocmai ca icoana Sfintei Varvara.

Într-o zi, pe cînd mergeau în cîrd cu școala la plimbare, afară din oraș, un păzitor beat, la capul unui pod, le tăiase drumul. Sora Augustina era în primejdie. Be-tivul îi pusese mîna în piept și o zgîlțise înjurînd. Fe-tele, înspăimîntate, o luară la fugă țipînd. Singură mica Evantia sări în ajutor. Se repezi ca o pisică sălbatică zgîriind cu unghiile și mușcînd cu dinții pînă la sînge.

Vioaie, deșteaptă, învățase cu ușurință. Sîrguința îi fusese răsplătită cu micile distincții. Păstra cu pietate cordoane, panglici și medalii cu sfinți. Creșterea reli-gioasă îi rafinase sufletul. Fermecată de legendele din *Viața Sfinților*, prinsese gustul cititului. Trecuse de la cărțile religioase la literatura romanelor, mai mult sau mai puțin inocente, pe care le devora, luîndu-le adesea pe ascuns din biblioteca școalei.

Ce emoție în toată școala cînd a plecat fata asta ! Superioara, maica stăriță, văzu cu durere planurile ei risipite. Fata asta, care părăsea comunitatea ca să se piardă în lume, fusese de mică anume educată pentru rolul de misionară creștină în colonii. Cîte iluzii... Și Evantia visase ca să ajungă odată să obțină și ea voalul de mireasă a lui Christos. Schimbînd brusc macazul

Vieții, fata intrase într-o lume nouă. Trăia visînd. Se lăsa dusă plutind pe valurile vieții, măgulită, adulată, înota cu desfătare în farmecul eternei iluzii. Căci din prima zi, fără să cunoască limba și țara în care debar-case, un lucru sigur înțelesese bine : era frumoasă, făcea

•fect.

Instinctiv, simțise că are preț, că-i admirată. Cota ei la bursă urca din zi în zi.

O droaie de tineri, de felurite nații, roiau în jurul ei. Agenții de vapoare, curtierii levantini din lumea co-merțului maritim n-o mai slăbeau din ochi. Toți băieții mai fercheși de la birouri s-apucaseră să învețe franțu-zește. Amploiații, spilcuiți și gravi, din lumea diploma-tică a Comisiunii Europene a Dunării, îi serveau regulat reviste ilustrate și flacoane de parfum, venite fără vamă direct de la Paris.

Subprefectul, un burlac prezentabil, cărunt, dar bine conservat, o plimba cu barca, discret și cam jenat, în nopțile cu lună plină. Judele de instrucție, un tînăr magistrat integru și bătos, sedus și el la urmă, se în-dulcise în conversații lungi ținute în franțuzește pe cînd o acompania la plajă.

Doctorul Lascu își neglija țințarii. O pîndea de cum ieșea din casă. Și cînd nu reușea s-o prindă, trecea atras ca de-un magnet la fiecare oră pe sub balconul ei.

Un borcan mare de lut, pentru castraveți murați, era așezat în colțul balconului, spre stradă. Doctorul, foarte miop, saluta respectuos, convins că acolo-i Evantia, în colțul ei favorit.

Păcăleala doctorului fusese răspîndită în tot portul de „Leoaica”, nevasta șefului vămii, care nu-l mai putea suferi pe doctor de cînd venise în vacanță băiatul ei cel mare, Ovidiu ; fiindcă era în anul întîi de medicină, familia îi spunea „Doctorul”. De aci o regretabilă con-fuzie de titluri și o răceală în raporturile dintre biroul vamal și laboratorul bacteriologic din port.

În jurul fetei se formase un fel de suită, o curte de cavaleri rivali, care o însoțea pretutindeni.

„Printesa-Dolarilor”, cum îi spuneau mulți, atrăgea ca vraja de necunoscut, ca un ținut străin și misterios.

în escorta adoratorilor constanți, se distingea dintre toți un tânăr brunet, c-un nobil nas grecesc.

Fifachi Papagalanis, pentru că debutase urât la cluburile din Atena, după o aventură galantă în lumea mare, fusese expedit de familie la loc de pocăință în Valahia, trimis pe lângă unchiul său în „colonii”, ca diplomat de carieră, secretar la Consulatul elen la Dunărea-de-Jos.

Din prima zi în care debarcase, își cuceri titlul de „arbitrul eleganței”. Cravata și-o schimba de două ori pe zi. Sacoul, turnat pe trup, și pantalonii albi de tenis, călcați perfect pe dungă, făceau senzație în tot portul.

Volubil, grațios, avea o voce muzicală și conversația elegantă. Vorbea curent o franțuzească de salon și nu-l trăda decât accentul nelipsit al veșnicului *te* grecesc.

Unchiul, curtezan tomnatic, c-o lungă experiență în viață, îl dăscălea mereu :

— Asigură-te de tânăr, băiete ! O dată îți bate norocul la ușă. „Comoara neagră” îți stă la dispoziție. Numai să întinzi mîna. Mergi repede la țintă. Îndrăzneala, voința cuceresc femeia cea mai tare. Americanul e un vulpoi bătrîn, dar n-o să aibă încotro, va fi forțat la urmă să cedeze...

Evantia însă rămînea aceeași. Cu zîmbetul ei dulce, cu aceeași francheță și candoare le vorbea la toți, fără să arate vreo preferință nici unuia din suspinătorii care-i compuneau escorta. Și ochii ei fosforici păstrau aceeași privire curată, îndrăzneată și nevinovată.

Nimic nu ascundea, pentru că nu avea nimic de ascuns.

Mult s-a minunat tot portul cînd într-o bună zi a văzut pe American bînd cafea turcească pe bordul iahtului Comisiei Europene a Dunării, iar pe fată jucînd tenis pe terenul de sport, în fața palatului Comisiunei.

Un fapt banal și fără importanță, ar zice străinul care niciodată nu s-a oprit la poarta Dunărei.

Dar cine a debarcat măcar un ceas aci, pe limba asta îngustă de pămînt, înțelege prea bine importanța și raritatea cazului, eveniment unic poate în protocoalele

Comisiunei și în viața micului port cosmopolit de la gura marelui fluviu.

Americanul și fata lui primiți la Comisie !...

Minunea asta se comenta în felurite chipuri. Era o favoare deosebită. Se trecea o barieră, se nesocotea o tradiție, se călca un protocol.

Nimeni din afară nu putea pătrunde în Comisie.

» Stamati, nedumerit, auzind de cinstea neașteptată ce l se făcuse fratelui său, trimise băietul la fugă după Logaridis. Simțea nevoia să-l consulte. Și amîndoi plecară în grabă spre palatul Comisiei să cerceteze cazul la fața locului.

De pe cheu se vedea ca în palmă pe puntea iahtului.

Vaporul Comisiunei, „Carlus Primus”, sau, cum i se ficea pe scurt, „Comisionu”, alb ca o lebdă, plutea acostat în fața palatului.

Numai de două ori pe an, primăvara și toamna, venea aci regulat, cu delegații statelor la gura Dunărei, pentru ședințele plenare, ținute după protocol, cu toată solemnitatea cuvenită, după care urma banchetul tradițional.

Tot timpul iahtul sta la Galați, ancorat în fața Bursei, Sau plimba cu rîndul pe delegații Comisiunei și familiile lor. Avea un salonaș cochet, cabine cu tot confortul și un bucătar excelent, francez, foarte priceput în meseria

Pe puntea curată, lustruită, în jurul unei mese, trei oameni ședeau de vorbă, îngropați în niște fotolii adinei, englezești. Erau la vremea cafelei, la taifas și la fumat,

în mijloc, Americanul cu pipa lui scurtă între dinți, în dreapta, cu fesul roșu dat pe ceafă, sta delegatul otoman scoțînd pe nări fumul unei țigări egiptene, piperat parfumată. În stînga, inginerul-rezident, c-o havană veritabilă între degete.

Chivork Saradunghian, consul general la Galați, era și delegat în Comisia Dunărei.

Turcia lui Abdul Hamid măcelărea pe armeni, dar tot dintre ei își alegea diplomații. Chivork era scund, buhăit, măsliniu; un corb bătrîn, cu niște ochi mici, vicleni, cari sclipeau prin sticla ochelarilor.

Diplomatul-negustor era băgat în toate afacerile du-nărene.

Grecii nu aveau delegat în Comisie, dar își făceau prin el toate interesele.

Legenda Americanului îi ajunsese la ureche. Sub pretextul unei plimbări, venise cu familia, să pipăie singur terenul.

Carbyz, fiul delegatului, era un lungan deșirat, făcuse „Roberts-Colegiu”, liceul american din Stambul, fiind destinat și el diplomației orientale.

Cele două fete mari erau gemene : Zarui și Aighenuș ; oacheșe, cu nasul adus în formă de plisc. Umblau totdeauna la fel îmbrăcate : jachete verzi, berete roșii. Băieții le poreclise „Cei doi papagali”.

Pe puntea iahtului rămase numai bătrînii serioși, gravi. Chivork făcuse un semn discret băiatului să ia fetele și să le conducă în parc ; spera să rămînă singur cu Americanul, ca să-l descoase cum știa el între patru ochi.

Domnul Briill, însă, grăbit, desfăcuse pe masă un imens sul de hîrtie de planuri și planșe.

Șeful, inginer hidraulic, purta titlul pompos de „rezident” ! Pivotal Comisiei ! Cheia și lacătul de la poarta Dunărei erau ținute de jumătate de secol în mîna lui de fier, corect înmănușată.

El, de origină danez, crescut în Anglia, era un bătrîn monumental — capul lui Bismark — fața cărămizie, întretăiată de o rețea fină de vinișoare albăstruie, ca o hartă hidrografică.

Înfățișarea impunătoare, glacială. Ochi albaștri, privire rece, de oțel. Sub masca unei extreme politețe, ascundea o aspră autoritate și cel mai profund dispreț pentru ultimii stăpînitari ai Deltei. Pe vremea turcilor era suveran în toată regiunea asta. Pescarii se închinau la numele lui. „Ce ! ești Briill ? Ce faci pe grozavul ? Parcă ai fi Briill !” așa își ziceau cînd se certau între ei lipovenii din baltă.

S-au dus frumoasele timpuri... și rezidentul, deprins să guverneze ca în colonii, era nevoit la bătrînețe să facă mai multă diplomatie decît inginerie, în lupta de culise care se ducea în acest vechi teatru internațional,

Sprijinit numai de proptelele guvernului român ca să HU se prăbușească.

Jr După o serie de explicații tehnice, destul de complicate, rezidentul făcu semn unui marinar din prova.

Un semnal scurt de fluier și o comandă răgușită rălună în postul de pilotaj.

1 „«Muiata» să acosteze în tribord la iaht !” „Mouette” era o elegantă șalupă de inspecție a rezidentului — un fel de automobil de apă — purtînd un Steguleț triumfiular, care filfia în vînt ca un ghidon de amiral.

Rezidentul cobora rar pe pămînt, din turnul lui de fildeș, de unde conducea imensa mașinărie a Comisiei, în oraș nu descindea niciodată. Umblă mai mult pe apă decît pe uscat.

I Șalupea țîșni ca o săgeată sub forfoteala helicei. Americanului [i] se dase locul de cinste, la mijloc, în fundul șalupei, pe bancheta bogat capitonată în pluș vișiniu.

i Viteza șalupei nu scăzu decît la gura fluviului : o dragă gigantică lucra adîncind canalul navigabil.

În fața valurilor de apă și nămol, vînzolite într-un huruit asurzitor, supte și debordate de tuburile dragei, Americanul văzu olar o imagine de mult rămasă uitată în fundul minții sale.

Se văzu copil, mus pe o dragă primitivă, desculț, cu brațele goale, cu părul năclăit, împotmolit în noroiul clișos pe care cupele dragei îl scoteau scrișnind din fundul apei.

Zadarnic căuta bătrînul să șteargă din minte icoana copilăriei, care îl chinua stăruitor.

Rezidentul, ocrotindu-și capul sub o cască de plută Colonială, asemenea unui explorator saharian, arăta întinderea bancului de nisip care forma bara ce tindea să astupe gura fluviului.

C-o superbă mîndrie, descria lupta dîră ce trebuia dusă zilnic, ca să învingă formidabila forță a naturii, care amenința cu închiderea canalului de navigație. Trebuiau prelungite digurile în larg și intensificat dragajul ; lucrări amînate mereu din lipsă de fonduri.

„Și totuși opera trebuie continuată cu orice preț — sfârși” rezidentul, cu obișnuita lui perorație asupra Dunării — cea mai importantă arteră care taie în două continentul, unind Orientul cu Occidentul... drumul civilizației și al comerțului... *veritable mer en marche vers l’Orient...*”

Americanul, care asistase absent la toate explicările date, simți că se cuvine să deschidă și el gura. Puse o întrebare banală asupra chipului cum lucrează dragele de tip nou. Rezidentul, neobosit, începu o nouă serie de explicări tehnice asupra dragelor moderne.

Faima Americanului se răspîndise în așa proporții, că ajunsese să-l preocupe și pe rezident, om pozitiv, ponderat și neîncercător. Fără să-și dea pe față planurile ce le clocea, profită de vizita delegatului otoman.

Explicările date erau mai mult ca să pipăie terenul, să tenteze și să dezlege limba Americanului mut și opac.

Stamati și Logaridis se plimbau pe cheu spionînd de la distanță toate mișcările. Mîndria pe care o simțeau în fundul sufletului lor pentru onorurile făcute Americanului era înăbușită de o teamă vagă, grija de a nu-l scăpa din mină.

Nu putuse auzi nici o vorbă, dar văzuse de la distanță hărțile și planurile desfăcute pe masă, urmărise drumul șalupei de inspecție pînă la gura canalului. Simțeau că ceva grav se pune la cale. Degeaba n-a fost chemat Americanul la Comisie.

— Tu ce zici ? întrebă Stamati pe înțeleptul portului care tăcea îngîndurat.

— Mie nu-mi place. Nu-i lucru curat. Se clocește ceva aici. Trebuie să fim cu ochii pe el. Te pomenești că-l încurcă în lucrările Comisiei... să împrumute... ori să ia el în antrepriză facerea digurilor... Mai știi în ce mîini cade...

— Eu nu pricep ce caută să se bage Comisia în afacerile noastre ! izbucni încruntat și neputincios Stamati.

Pe terenul de sport al Comisiei, un grup de tineri jucau tenis, în cămăși de mătase, pantaloni albi și pantofi speciali, cu pîngele de azbest.

Evantia, în mijlocul lor, surîzătoare și zglobie. Avîntul jocului o rumenea, făcînd-o și mai atrăgătoare. Toți ochii îi urmăreau mișcările. Privirile lacome se lipeau parcă de brațul ei gol, care mînuia racheta cu grație și siguranță neîntrecută. Lumea se întorcea de la plajă. Mulți se opreau în drum, privind cu mirare și admirație spre locul de sport.

Cîteva fete din lumea bună trecură repede, cătînd geloase pe sub gene spre jucători. Una mai îndrăzneată izbucni :

— Cu ce nerușinare se agață negroaica asta de gîtul bărbaților !...

Alta adaogă indignată :

— Cînd te gîndești că noi cari suntem născute și crescute aci, încă n-am călcat pe terenul Comisiei, și pocitura asta neagră, venită de cîteva zile...

O doamnă consuleasă, poreclită de băieți „Doamna Moraleseu”, șopti unei nepoate care nu se mai sătura privind :

— E nostimă negresa, dar e complet lipsită de pu-doare !

Atina Ziside se opri brusc pe trotuar, cu ochii țintă la locul de sport. Cu mîna își apăsă pieptul, ca să-și istăpînească galopul inimei. Nu-i venea să creadă. Visa ?

Era chiar el : Alfons al ei care învîrtea surîzător racheta sub nasul obraznic al fetei.

„Asta-i culmea ! Ce falsitate !” murmură printre dinți și trecu înainte mîndră, cu sprîncenele încruntate.

Atina era o brunetă picantă, c-un veritabil profil grecesc. Vanitatea și cochetăria o împiedicase să se **planeze** încă.

Proclamată „Regina frumuseței” la cîteva baluri, nu se împăca ușor cu ideea că poate fi detronată așa de **-repede**. Rece, măreață, privea pe toți de sus. Nu vibra niciodată. Calcula numai.

£ Un ofițer o numise „Virginia fără inocență”.

Mult timp oscilase între marină și diplomatie. La Urmă se hotărîse și, după o abilă manevră, reușise să

capteze pe un francez, care avea dubla calitate de marinier și diplomat.

Situația și titlul îi măgulea vanitatea.

Alfons Briquet, mărunțel, vioi, cu mustața aurie, galică, fusese secund pe un vapor de marfă, dar la Comisie avea titlul pompos de „cancelier” pe lângă căpitanul de port.

Cuprinsă de un fel de disperare, Atina vedea cu ochii prăbușirea tuturor planurilor și iluziilor ei. Dezastrul general venise pe negîndite, într-o clipă. Iuți pasul, ducîndu-se întins la Penelopa Marulis, să-și spună tot paraponul ce-o ardea.

Jos, în săliță, înainte de a urca scara, își aruncă ochii în oglindă. Se opri, îngrozită. Arăta foarte rău. Fanată complect. Ochii înroșiți. Obrajii tăiați de urmele a două mici torente care-i umezise pudra de pe față.

Își scoase grăbită din poșetă pămătuful și rujul ca să se aranjeze puțin.

Prinsese. Explodase de indignare. Îi era necaz că nu se putea stăpîni.

Penelopa Marulis o ascultă tăcută, cu ochii în jos, pe o broderie la care lucra de cîțiva ani. Pe față, nu arăta nimic, deși era chinuită de ideea că Americanul și fata îi scapă din mînă, încurcîndu-i toate planurile.

— Dar pe Fifachi Papagalinis nu l-ai văzut ? o întrebă la urmă.

— Da, l-am văzut umblînd singur pe cheu. Negroaica nici nu se mai uită la el.

După cîteva clipe de tăcere, Atina întrebă, suspinînd :

— Oare ce-o fi avînd negroaica asta că toți bărbații umblă după ea ?

— Ascultă, dragă, și crede ce-ți spun eu : toți bărbații sunt la fel, porci și lacomi... zise apăsător și convingător Penelopa Marulis.

Leoaica, mergînd spre plajă, își întîlni soțul tocmai în fața palatului Comisiunii. Conul Tudorachi, răsucindu-și o țigară, sta de vorbă cu receptorul Marcu.

— Ei, văzuși ? Ce-ți spuneam eu ? Au pătruns și în Comisie. Se lăfăiesc ca la ei acasă. Iaca ce înseamnă să fii american ! Iaca ce înseamnă puterea banului !...

— Bine — făcu domnul Marcu — dar n-a intrat singur, a fost omul poftit...

— Apoi tocmai de asta turbez de necaz ! zise șeful. Care va să zică eu, autoritatea de stat, funcționar superior, vechi în serviciu, stau ca vițelul la poartă, iar un venetic se bucură de favoruri și onoare...

Un fluier lung răsună în postul de pilotaj. O flămură albă c-o bulă roșie se înalță la farul mare : „Vase de război în vedere !”

Pilotina de serviciu se dezlipi de ponton și se îndreptă spre gura Dunării, ca să întîmpine navele ce se zăreau proiectate pe linia orizontului.

Toată lumea de pe cheu își îndreptă ochii spre larg.

Pale de fum cenușiu pluteau suspendate în azurul cerului.

— Să știi că-i flota noastră, Tudorachi, făcu Leoaica emoționată.

— Da' bine, domnule, că s-a hotărît și escadra română să mai vie încoace, să ne mai ridice și nouă prestigiul, să ne afirmăm suveranitatea, mă înțelegi, națională, față de străinismul de aici...

CAPITOLUL VI

Marea era potolită. O briză de travers se menținea încă îndărătnică, stricînd linia de front a navelor în larg.

Cînd apăru fluturînd la catargul vasului-comandant trei stegulețe colorate, semnalul așteptat: „Libertate de manevră !”, toată lumea răsufle ușurată.

De patru zile și patru nopți se învîrtea escadra în jurul Insulei Șerpilor. Manevre, tir, lansări de torpiled, încordați, nedormiți, ofițerii și echipajele cătau lung în direcția gurilor Dunării, spre portul salvator. Toți așteptau în taină deschiderea porților paradisului visat.

Linia de front, brusc ruptă, vasele, gîlgîind pe coșuri ilori negri de fum, își măreau viteza întrecîndu-se în goană ca să atingă mai repede limanul așteptat.

Ca de obicei, la urmă, în coada coloanei, venea și nava-școală, bătrînul „Mircea”, legănat domol, cu pînzele în vînt, ca o pasăre albă, uriașă, cu aripele întinse, plutind la orizont.

La pupa, sprijinit de un enorm colac de frînghie cătrănită, noul medic al bordului, doctorul Barbă-Roșie, marinar proaspăt, își potrivea binoclul, așteptînd cu în-căpățîinare să vadă „raza verde”. Avea ocazia să verifice palavrele lui Jules Verne, în cărțile căruia citise în copilărie despre celebra rază, ce trebuie să apară în clipa cînd sprinceana însîngerată a soarelui se îneacă în apa viorie a mării, la asfințit.

Și pentru că făcuse proba că-i „tare de mare” și nu suferise din prima călătorie, secundul, căpitanul Mincu, și ajutorul său, sublocotenentul Neagu, erau hotărîți să-l inițieze pe doctor în toate misterele mării și să-i „în-marineze”, transformîndu-l din *homo terrestris* în *homo navalis*.

Secundul, ajutorul său și doctorul formau „trinitatea” bordului : Tatăl, Fiul și Sf. Duh. Totdeauna nedespărțiți, în nesfîrșite discuții. O legătură tainică una parcă trinitatea asta în care nici vîrstele, nici firile nu se potriveau. Pasiunea pentru cultură și fermitatea de caracter impunea trinitatea c-un deosebit prestigiu în mica lume a escadrei.

Secundul, Mincu, căpitan cu vechime, era între două vîrste. Părul alb și musteața neagră. Privire sumbră. Om de inimă, de-o noblețe sufletească pe cari nici unul din șefi nu i-o remarcase.

Vîrsta nu-l schimbase. Păstra aceeași structură trupească și sufletească. Mergea cam crăcănat. Avea un pas nautic, de care colegii făceau haz.

I se zicea în glumă : „Ultimul marinar romantic”. Maestru în arta manevrei pînzelor, stîrnea prin porturile Orientului admirația corăbierilor bătrîni.

În memoriul personal, ținut sub cheie de comandant, era notat laconic : „Bun marinar, slab militar. Fire irascibilă, spirit critic, cultură frumoasă ; păcat că își pierde prea multă vreme citind cărți cu totul străine de carieră.”

Marinar de rasă, făcuse Școala navală de la Brest și înconjurul lumii ca aspirant pe „Ephigenia”. Dar la examenul de comandor căzuse din cauza unei aventuri nenorocite și a unui chef monstru, sfîrșit cu scandal public. Doi colegi, preparați de el, reușise să pună galo-
*|Ul lat înaintea lui.

Sublocotenentul Neagu, ofițerul cu cronometrele, băiat „subțire”, brunet cu ochi albaștri, avea o figură copilărească. Din școală, colegii îi spuneau „Bebe”. Vorbea puțin, dar citea mult. Timid și ambițios. Foarte sensibil, puțin expansiv și deloc sociabil.

Fire concentrată, imaginație comprimată.

Nu-și găsisese încă echilibrul vieții. Pentru alegerea carierei se certase cu familia. Visase, după vocație, să fie marinar ; nu ajunsese decît militar. Ceruse îmbarcarea pe un vapor de marfă care făcea curse regulate : Galați-Rotterdam. Neagu era un fel de copil sufleteș al secundului, care-l luase sub aripa lui ocrotitoare din ziua îmbarcării.

Doctorul era un interesant și unic exemplar. Uscat, noduros, chel pînă la ceafă ; avea un ciuf rar de barbă roșie și, sub o boltă craniană socratică, niște ochi vineți, tulburi.

Sfîrșise medicina cînd unii din colegii săi erau ajunși profesori definitivi.

Cu prestigiul și autoritatea studentului veteran, condusesse pe vremuri cîteva mișcări și greve studentești, cari făcuseră mare vîlvă.

Tîrziu, după ce a pus mîna pe diplomă, cînd să-și facă stagiul militar, Ministerul de Război a găsit că-i mai prudent să-l dea la marină, decît la un corp de trupă.

În tinerețe, doctorul își pierduse cîteva ani în Belgia ; se zicea că fusese un anarhist militar. Cu ce trăise ? Ce făcuse pe-acolo ? Mister.

Acum se potolise, deși rămăsese același om de principii rigide, sectar pătimaș.

Ideile lui sociale nu intrau în cadrul nici unui partid politic. Își crease o doctrină personală pe care o bote-
zase : umanitarism pozitivist.

Citea mai multă filozofie decât medicină. Natură complexă. Privea lumea cu un profund dispreț, de la o suverană altitudine. Discuta cu pasiune, jonglind cu cinism cele mai îndrăznețe paradexe.

Și celor care-l găseau că-i mizantrop și înăcrit, le răspundea cu o amară melancolie : „Am ajuns mizantrop tocmai pentru că am iubit prea mult omenirea; sunt sceptic tocmai pentru că am crezut prea mult în adevăr și dreptate”.

Un torpilor, negru ca un bivoli gonit din urmă, trecu vijelios, cu botul și nările deschise, adânc îngropate în apă. Și apa spintecată se umflă în unghi ascuțit cu rigle lungi de spumă. Un nor de fum, încolăcit ca un balaur, învăluia cernind câteva clipe albul aripilor lui „Mircea”.

— Ce infecte mașini ! pufni dezgustat secundul. În locul navelor suple, cu forme grațioase, se construiesc asemenea oribile mașini plutitoare !

— Dar mașina ne-a dat viteza. De la carul cu boi la automobil, de la corabie la vapor. Geniul aburului a învins geniul vântului. Nu trebuie să ne supunem legilor progresului ? întrebă ironic sublocotenentul Neagu, urmărind pe fața mării coada de spumă lăsată de torpilor în larg.

— Asta nu mă împiedică să constat — răspunse secundul — că, deși tehnica progresează, arta nautică, cea mai veche artă, căci omul întâi a născocit barca și pe urmă carul, scade, se pierde... adică se transformă din artă în știință. Mecanicul ia locul marinarului. Vaporul e o uzină flotantă. Fum, cărbuni, uleiuri și țiței. Meseria, caracterul, vocația se schimbă ; se pierde originalitatea temperamentului naval. Numai pe-o navă cu pânzele umflate în vântul de la larg înțelegi frumusețea și poezia mării.

Neagu nu se da bătut.

— E fatală aceeași evoluție pe apă ca și pe uscat : galera, corabia, vaporul — Partenonul, catedrala gotică, zgârie-nori.

— Stați că vă împac eu pe amândoi, interveni doctorul Barbă-Roșie. Mă rog, până acum frontiera dintre pământ și mare nu se putea suprima nici în gând. Iată

Însă că avionul, care a schimbat ritmul circulației și a «curtat distanțele, zboară la fel pe deasupra apei ca și peste uscat. Pentru el nu există frontieră. El singur anihilează orice barieră dintre apă și pământ, căci el utilizează „spațiul” constant. Domeniul mării e amenințat, domnilor. Nu se știe cine va stăpîni marea în viitor : fii marinarului sau aviatorului ?

— E adevărat — întrerupse Neagu — dar e o chestie de timp. Marina nu e o meserie, ci o vocație. Dacă e drept că avionul anihilează frontiera dintre uscat și apă, nu schimbă vocațiile distincte dintre omul naval și omul terestru. Instinctul popoarelor maritime face ca mai curînd un marinar să ajungă aviator decât un om de uscat — să ajungă marinar.

Deodată, doctorul care se chinuia să învețe a fuma cu pipa, după uzul bordului, se ridică în picioare privind nedumerit în larg. Un punct negru apărea și dispărea în zare.

De undeva, din depărtare, se auzea un muget lung, repetat la intervale regulate.

— E geamandura... ne apropiem de gura fluviului, îi lămurii secundul. Ai să vezi acum unul din cele mai grandioase spectacole de natură. Observă culoarea apei. Două nuanțe bine distincte. Suntem în largul mării, dar plutim deja în apele Dunărei. Vezi, toată suprafața-i albastră pînă la orizont, și numai în direcția spre care navigam e o bandă lată cafenie, care taie oglinda mării. Asta-i apa dulce, miloasă, a fluviului, care trece peste apa sărată și limpede a mării, fără să se amestece încă. Două domenii, două puteri formidabile ale naturii se „întîlnesc” aci sub ochii noștri. Fluviul dominator, care n-a cunoscut stăvili în cale, și nici o forță nu l-ar fi putut opri, nu-și întrerupe cursul, continuă încă în larg, pînă ce-și pierde și apa și numele în mare. Aci dispăre personalitatea Dunărei... după ce a înghițit apa a 130 de râuri, a scăldat șapte țări și cincizeci de orașe, tăind în diagonală Europa. Așa sfîrșește, ca o ființă însuflețită, bătrînul Danubius, pe care antichitatea îl diviniza, socotindu-l fluviu sacru, fluviu rege. Rinul e romantic, Dunărea e clasică, eternă... sfîrși Mincu, făcînd un gest larg »pre gura fluviului.

Doctorul, în picioare, cu capul gol în bătaia vântului, contempla mut maiestatea naturei.

Un uriaș butoi de fier ancorat se zbătea mugind înfiorător între valuri.

— E geamandura cu sirenă, care marchează bara. Acolo îi limita bancului de nămol adus de apele fluviului, zise secundul arătând cu mîna spre o pată cafenie ce se întindea pe fața mării. Dunărea roade, mănîncă malurile albiei sale, sculptează, fuzionează, modifică forma scoarței pămîntului pe unde trece, și în drumu-i aduce o enormă masă de nămol, care-i depusă aci pe fundul mării. întreaga Deltă nu-i decît pămînt nou adus de apele fluviului. Unde odinioară era apă acum e pămînt locuit. Și depunerile sunt în așa proporții, încît Delta înaintează în mare cu zeci de metri pe an.

— Asta înseamnă că într-o zi Delta se va uni cu Insula Șerpilor, întrerupse doctorul.

— Desigur, după cîteva mii de ani. Acum, ca să mențină deschis canalul de navigație, omul trebuie să lupte în permanență cu natura. Dacă nu s-ar scurma continuu fundul, în cîteva zile omul ar fi învins de natură.

— Se vede Sulina în prova ! tună de sus, din catarg, glasul marinarului de veghe.

Viziunea portului, adusă de cuvîntul magic, pe care toți îl așteptau, sculă în picioare toată lumea la bord.

— Sulina !... se vede !... Sulina !... își spuneau unii altora, și o bucurie copilărească cuprinse mulțimea care ieșea pe punte, să prindă cu ochii lacomi liniuța neagră a uscatului ce tremura în zare.

„Mircea”, aplecat pe-o parte, lovit cadențat în coaste de-un pleoscăit domol, aluneca ușor spre portul care-și scotea încet capul din apă, apărînd ochiului în depărtare haotic și confuz.

La asfințit, cerul roșu, de foc. Linia uscatului devenea portocalie în aureola unui vast incendiu. Părea că arde Delta cu imensele păduri de stuf în zare.

Înapoi, pîcla serei înnegrea treptat fața apei întunecînd orizontul. Și, în depărtarea ștearsă, numai ochiul

farului, veghind neadormit pe Insula Șerpilor, clipea misterios.

I în rada largă și pustie, o mică brigantină, cu linii «legante, își potrivea pânzele desfăcute ca niște aripi albe, **W** gâ-și ia zborul în larg.

mf- Aproape de intrare o masă enormă, ca un gigantic monstru antediluvian, se profila straniu pe roșul cerului. Era o navă-colos, una din marile drage cari scurmă Splilnie fundul milos al mării la gura fluviului.

H- în lumina scăzută a serei se deslușea încă bine cînd ||f,jMircea”, strîngîndu-și pînzele, trecu printre cele două •; faruri, verde și roșu, puse de strajă la capetele digurilor **IE** de la gură.

— Hai sus, pe puntea de comandă se vede portul mai **JL** bine, zise secundul, oferindu-i doctorului un binoclu de «"mare distanță.

Wt Pentru că înția dată intra pe gura Dunărei, doctorul **Wt** privea atent înainte, să prindă de la prima vedere culoa-B rea locală a Sulinei.

B Prin lentilele binoculului vedea în față deschis, neted, ap-canalul navigabil, și deodată îi reveni în minte citații, **fu.**, frânturi de versuri uitate din copilărie : „Fluviu e un «JLdrum care merge.”

jHp
mBt

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere...

Wt
mm:'

Și te du la Dunăre
Și bea apă tulbure...

V Pe ecranul cerului se proiectau catarge și coșuri ; **SI** corăbii și vapoare, de-a lungul malurilor, dormeau an-•tcorate, priponite cu frînghii groase de sîrmă.

Wt Pe-o limbă de pămînt joasă, îngustă, între fluviu și **Sfoaltă**, se înșirau casele alinate la rînd. O moară de vînt **H** își învîrtea cadențat în aer brațele obosite. La nord, pă-**Jt** duri nepătrunse de stuf, la sud, banda nesfîrșită a pla-**wt** jei, cu valurile dunelor de nisip în zare.

ML — Peisagiu olandez, pronunță scurt doctorul.

•• — Exact, aprobă secundul. Aceleași condiții. Teren **W** plat. Mlaștină. Cota zero. Nivelul mării. Privește orașul.

Trei străzi lungi, paralele cu malul fluviului. A patra e în baltă ; i se zice Sahara, din cauza nisipului depus ca să țină ținării la distanță. Iată orașul văzut ca în palmă. Observă că mai toate casele sunt din lemn.

— Și în caz de incendiu ? întrebă doctorul.

— Nici un pericol, incendii nu se pomenesc aci, pentru că societățile de asigurare nu asigură casele de lemn. Poate e singura comună urbană care nu are post de pompieri. În cazuri rare servesc marinarii noștri și pilotina „Petrei”, care are o pompă cu aburi.

— Dar ce-i clădirea asta colosală, în disproporție cu restul orașului ?

— Palatul Comisiei Europene a Dunării. Impunător, monumental, ca reședința unui guvernator din colonii. Casele din jurul lui sunt locuințele funcționarilor superiori de la Comisiune. Vezi ce vile cochete, îmbrăcate în iedăra și glicină ? Panouri de verdeață, boschete, alei plantate, parchete de flori, terenuri de sport... toate cu simetrie, tăiate geometric. Curățenie, ordine, confort englezesc. O insulă, un petic de civilizație în pustiul primitiv al Deltei !

„Mircea” urca încet pe canal împotriva curentului, așa de aproape de cheu, încât de pe puntea lui se vedea pe ferestre până în fundul caselor.

Doctorul privea confuz la defilarea neîntreruptă a lanțului de cafenele, birouri și consulate, care se înșirau de-a lungul cheului, jos.

Munca în port încetase ; era ora întoarcerii de la lucru. Lumea forfotea. Prin ușile deschise scăpau vaiete de arcuș, țipete de armonică, chiote primitive, cîntece pescărești, glasuri răgușite de rachiu și umezeala mării.

Cîteva batiste fluturau pe la ferestre. Multe perechi de ochi, ascunși după perdele, pîneau mersul domol al vasului.

— Sulina asta e unul dintre cele mai originale puncte de pe glob, reluă secundul.

Doctorul își întoarse capul spre el, concentrîndu-și atenția.

— Da, da, să nu te miri. Ai să te încredințezi îndată. Mă rog, mai există pe fața pămîntului o asemenea situație ? Ascultă : Debarci aci, într-un port românesc. Mergi

În lungul cheului, pe strada întîia spre palatul Comisiunei, și deodată te oprești în loc. Strada-i barată. Un gard de **lemn**, văpsit în verde, îți închide drumul. Rămîi, aș **putea** zice, ca vițelul la poarta nouă, dacă poarta n-ar fi **foarte** veche, cam de vreo șaptezeci de ani. Mai este **vreun** oraș în lume în care o stradă să fie **tăiată** de-a **curmezișul** de un zaplaz ce slujește drept frontieră, despărțind două state ?

— Cum două state ? întrebă nedumerit doctorul.

— Desigur... două state. Uite, în dreapta zaplazului e România, în stînga e Comisiunea Europeană a Dunării. Observă culorile celor două steaguri : în dreapta gardului filfie tricolorul românesc ; în stînga e steagul Comisiunei : alb cu bande albastre și roșii, cu cele trei litere : C.E.D.

— Așa-i... ciudat lucru, se minună doctorul.

— Iată, gardul acesta verde e frontiera. Rubiconul modern. Suveranitatea română rămîne la poarta verde. Autoritățile locale nu pot pune piciorul pe teritoriu Comisiunei, care se bucură de neutralitate — privilegiu moștenite din vremea regimului copitulațiilor turcești.

— Cum, **și** pentru că are steag propriu Comisia este socotită stat ? întrebă doctorul.

I Secundul îi răspunse prompt :

— Desigur ! Ne găsim în fața unui stat independent, Btat-miniatură, dar un stat autonom, cu cele trei depline puteri :

Face legi.

Judecă.

Execută.

— Stat în stat, adăugă Neagu, făcînd haz de nedumerirea doctorului :

Două săbii într-o teacă,

Doi stăpîni în țară săracă.

— Dar ce rost mai are Comisia asta ? întrebă doctorul din ce în ce mai încurcat.

— Pe vremea cînd Turcia nu putea și Rusia nu voia i »ă întrețină gura Dunării deschisă navigației, după războiul din Crimeea, s-a alcătuit provizoriu o Comisie **Europeană** pentru lucrări tehnice, ca Marile Puteri să-și

poată trimite vapoarele la Dunăre să încarce grîul românesc, de care aveau nevoie. Noi, ocupînd Dobrogea, am intrat în stăpînirea gurilor Dunării, moștenind pe turci. Azi Comisia nu mai corespunde împrejurărilor, e o alcătuire arhaică, un anahronism, o excepție fără precedent, unică pe glob. Deși provizorie, vegetează încă, doar nu degeaba s-a zis că nimic nu-i mai permanent decît un provizorat. Populația pestriță de aci, indigeni și străini, o privesc cu respect și sfială. O luptă surdă durează, de jumătate de secol, între autoritatea națională și cea internațională.

— Să fii nevoit să trăiești aci... trebuie să fie oribil ! zise doctorul.

— Desigur, că de plăcere nu locuiește nimeni aci. Căci nimeni nu se expune să fie supt gratuit de țințari. Nevoia sau setea de cîștig i-au adus pe toți aci în Deltă. Totuși, viața acestui mic port cosmopolit e originală și interesantă. Are un farmec și un pitoresc deosebit. Este unicul loc în țară unde găsești adevărata viață de port. Celelalte porturi ale noastre nu sunt decît orașe. Sulina este numai port, nu are oraș. Toată populația se hrănește din viața portului. Dealtfel, nici nu are nimic comun cu restul țării. Aci e o viață de colonii. Comerțul levantin atrage aventurieri din toate seminiile, cari se perindează pe aci ca să pescuiască în apa tulbure a Dunărei. Un mozaic de rase. Toate neamurile, toate tipurile și toate limbile. Mica lume a acestei instituții — Europa în miniatură — cu decoruri, culise și protocol, are o viață aparte. Este un cerc închis, impermeabil, perfect etanș. Comisia se ține la distanță, ascunzînd, sub masca unei exagerate politetii, slabul contact cu mulțimea indigenă, în sînul căreia se găsește provizor debarcată aci, la poarta Orientului.

— Echipaj la posturile de sosire !...

Comanda răsunătoare a ofițerului de cart tăie brusc firul discuțiilor. Toți ofițerii își iau locurile obișnuite pe punte.

Secundul trecu la postul de manevră a ancorei.

Neagu, la ordinele comandantului.

Doctorul, fără nici o treabă, rămase izolat.

Bandula, aruncată cu dibăcie, ca o granată de mînă, l'seăzu departe pe uscat.

Mașina stopase, dar corpul greoi al lui „Mircea” alutecă încă de-a lungul cheului negru de lume.

— Funda ! și ancora se rostogoli în huruitul lanțului pe nară, pînă se opri cu gheara înfiptă în patul de imol pe fundul Dunării.

Se cunoscă într-un chip așa de comic, încît îi bufnea rîsul pe amîndoi de cîte ori își aducea aminte.

Era una din acele diminețe albastre, vesele, cari, nu l'știu de ce, nu se mai șterg din minte.

Primele săgeți ale soarelui ce iese din mare aprind în inima noastră flacăra bucuriei de a trăi.

Căci vîntul din larg ne biciuiește pielea, ne înfierăintă și face parcă să clocotească în vine sîngele care Pirănește corpul și întreține viața.

Depart, o corabie cu pînzele poleite se proiecta pe linia roșie a orizontului.

Aproape de țarm, deasupra marmurei fluide a mării caline, un stol de pescăruși îmbătați de soare se juca jîn zbor, scoțînd un fel de țipete stridente întocmai ca jîrîsul omenesc.

O bărcuță, vopsită în culoarea oului de rață, cobora luviul spre mare.

Era „Puiul”, cea mai mică barcă a bricului „Mircea”.

În marinar în tricou vărgat, cu bereta pe ceafă, cu jicioarele goale, se opintea trăgînd la lopeți. În fund, cîrmă, un ofițer și un caporal ședeau gravi, ținînd pu mare atenție pe genunchi niște cutii de lemn.

Neagu, ofițerul însărcinat cu hărțile și cronometrele fboardului, venea la uscat să-și facă observațiile astronomice pentru calculul orei adevărate a locului.

Tocmai la gură, lîngă farul verde, barca s-a oprit. l'Cutii de lemn au fost scoase pe cheu, cu grija debarcării unor lăzi cu ouă.

Pe cînd Neagu se chinuia, necăjit că nu putea să lprindă în lentilele sextantului un soare rebel, jos, în mare, aproape de capul digului, zări un punct negru plutind la suprafață.

Și luneta instrumentului astronomic, ingenios făcută ca să prindă imaginea soarelui deasupra orizontului, surprinse deodată imaginea răsturnată a unui splendid trup femeiesc, întins planșă pe apă.

— Ei !... știi că are haz... cine dracu e nebuna ceea care face baie la ora asta ?

— După cum lucește negreață pielei, mă bate gîndul că-i o țigancă, îndrăzni caporalul să-și dea părerea. Și iote cum înoată : ca peștele, domnule !

Și pe cînd Neagu își da șapca pe ceafă, potrivit la ochi luneta, deodată o răbufnire de vînt îi smulse șapca, ducînd-o de-a dura pînă în mare. Zadarnic patru brațe s-au repezit după ea cu gesturi desperate.

— S-a dus, fire-ar... și o înjurătură navală scăpă printre buzele caporalului, care instinctiv își scoase bereta din cap, făcînd-o ghem în mînă.

— Dă fuga pînă la barcă și spune-i timonierului să-mi caute șapca înainte de a cădea la fund.

Dar șapca fusese deja pescuită.

Sirena-Neagră, înotînd în salturi, pusese mîna pe ea și, cățărîndu-se pe blocurile de la piciorul farului ieși la lumină, pe cheu, în mărimă naturală.

Tablou. Zăpăceală de ambele părți. Aiuriți ședeau unul în fața altuia. El cu capul gol, ea cu trupul gol; numai în tricoul learcă, lipit pe corp.

Și amîndoi deodată pufniră de rîs. Voiau să-și vorbească și nu puteau. Pe ea o apucase un tremur nervos de rîs și de răceală. Apa i se scurgea de-a lungul trupului, căzînd în picături perlate în jurul ei, pe cheu.

Cine era sirena ieșită parcă din spuma mării ? De unde venea făptura asta enigmatică, vibrînd în soare de sănătate și veselie, cu brațele înghețate, răspîndind un miros limpede, curat, de apă de mare ?

Pe cheul de piatră ce frigea, sub razele albe de foc care le da dureri de ochi, au schimbat între ei primele cuvinte. Și au stat acolo pînă ce el și-a uscat șapca, iar ea și-a uscat trupul la soare.

Barca s-a întors la bord fără Neagu, care a întârziat, venind pe jos în port.

A condus-o pe Evantia pînă acasă.

Pe drum, alături, în pas egal, el își întorcea ochii involuntar spre ea și o privea pieziș, sufocat de o bucurie * i. violentă. Ea privea mîndră drept înainte, cu o inocență Cochetărie, simțînd instinctiv că-i studiată. Parcă o scînteie electrică trecuse, legîndu-i de la prima atingere.

Glasul ei avea un timbru muzical ; amestecînd vorbă Jbele românești cu cele franțuzești, mlădia accentul pe Binele silabe, încîntînd auzul c-o limbă nouă, fermecător de stricată.

îmbujorați, surîzînd amîndoi de-o fericire nelămurită, ps-au despărțit. Și-au strîns minele cu putere, dîndu-și lîntîlnire în aceeași zi, după-amiază.

Cîteva zile calculele nautice la bordul lui „Mireea” au pdat niște rezultate surprinzător de anapoda.

Noapți întregi Neagu n-a putut să închidă ochii. Chipul jEvantie, luminat de dulcele ei zîmbet, nu-l **părăsea o clipă**. În ureche îi suna glasul acela sonor ; îl auzea precis. Fiecare vorbă o repeta în minte, căutînd să-i com- **Jplecteze** sensul. Trăia tot timpul în prezența ei. Cu bi- **jimodu**, de pe puntea vaporului, îi spiona casa. Urmărea orice mișcare. Uneori se scula noaptea să vadă dacă-i **Iluminată** fereastra camerei dinspre cheu, unde o știa **mă** doarme.

I Scăpat din frîul strîns al școalei, Neagu, ca un mînz slobod, zburdase în primul an îmbătat de sentimentul libertății. Se credea bărbat, se lua la întrecere cu cei mai tari în stricăciunile de marinar consumat, deși nu era decît un copil timid.

O aventură nocturnă la Smirna, cînd era să fie înjunghiat, un scandal la Pireu, unde a fost arestat, îi i crease din prima călătorie o reputație rea în ochii șefilor. Căci disciplina rigidă a bordului nu înțelegea **că** tinerețea, cu sînge fierbinte, avea nevoie de destindere, **că** provizia de forță și sănătate din viața monastică **pe apă** trebuia cheltuită **pe** uscat, în porturile în care va- **porul** făcea scurte escale.

î**n** fond, însă, Neagu aducea un suflet proaspăt, **can-** did, aspirînd la marea, unica iubire, **care** singură dă **preț** vieții.

El trebuia să-și închidă cu zece lăcăți în inimă taina iubirii lui. Spiritul dominant al bordului era o crudă ironie împotriva oricărei sentimentalități — slăbiciuni nedemne pentru un om tare.

Trebuia să se ascundă. I se părea că fiecare îi citește pe față ce are el în suflet. Era un sentiment nou, care-i tulburase inima naivă. Evitase totdeauna legături mai strânse și flirtul chiar — „pacea armată sau amorul pulverizat”, cum se spunea la bord — i se părea un joc periculos și imoral.

Știi cum începe, dar nu știi cum sfârșește. Fugea instinctiv de strălucirea care nu da căldură și mergea cu judecata pînă la capăt, încătușat de un fel de răspundere morală pe care o avea de-acasă, insuflată din copilărie.

Și deodată căzu... el căruia nici o femeie nu ajunsese să-i umple inima și mintea...

Cum se insinuase în el așa de abil, fără să bage de seamă, iubirea asta care-l robise complet? Nu era în fața unei dorințe. Era chiar amorul unic, profund, cu toată sclavia lui? Fiecare întâlnire era o baie de fericire. Uneori, tulburat, căuta să reflecteze. Dar nu se mai putea opri. Avea s-o urmeze pînă la capătul vieții...

Sensibilitatea bolnăvicioasă, mîndria și ambiția îl ținea în rezervă față de lumea în care trăia izolat sufletește.

Colegii, în bătaie de joc, îl poreclise „Locotenentul Bonaparte”.

CAPITOLUL VII

O casă de piatră, acoperită cu olane, în fața debarcaderului — vechea cazarmă turcească — fusese transformată de un ofițer gospodar în Cercul marinei române.

Cîteva camere serveau de locuințe ofițerilor burlaci. Într-o sală mare era instalată popota, înzestrată c-un biliard de ocazie, monumental, dar șchiop, o pianină dezacordată, cîteva reviste ilustrate, un joc de șah și altul de table — jocul de cărți nu era permis decît în zile mari, la balurile cari aveau loc de cîteva ori pe an.

Numai cîteodată se așternea pe postavul biliardului o mușama împărțită în careuri numerotate. O ruletă în miniatură se învîrtea zbîrnîind în palpităția unor jucători savanți, cari voiau să-și verifice combinațiile unui calcul de probabilități.

În căutarea unei rețete matematice, cei mai mulți visau sau cîștiguri fabuloase, chinuiți veșnic de mirajul ruletei pe la Monte-Carlo.

În grădinița din față, în mijlocul unui careu de flori anemice, între două arhaice tunuri reformate, un catarg înalt și putred se menținea încă falnic, sprijinit într-o armătură de cercuri de fier și frînghii de sîrmă.

Tradiția se respecta cu sfințenie.

De la răsăritul soarelui pînă la ora asfințitului, culorile românești fluturau în vîrfurile catargului.

Tot în locul acela se înălțase altădată steagul cu pajura marei împărății Rusești, care înlocuise pe vremuri flamura roșie cu semiluna albă a Sublimei Porți.

„Trebuie să ne afirmăm prestigiul și suveranitatea noastră aci la gurile acestui fluviu internațional !...” cîci spusese dîrz un mare bărbat de stat român, cu prilejul conflictului avut cu rușii, cînd s-a tras un obuz în vaporul „Olga”, care intrase în port, nesocotind carantina românească.

Și vorbele rostite odinioară se repetau de atunci în toate ocaziile solenne și de cîte ori se întetea zizania între autoritățile cari se ciocneau adesea în conflicte de atribuții.

Balul Crucii Roșii, dat la Cercul marinei, era un eveniment anual. Faima lui trecea de limitele Deltei. Venea lume multă din Galați și Brăila. Surprizele de cotilion se comandau direct la București. Cît despre muzica militară și ofițerimea garnizoanei Tulcea erau oarecum obligate să ia parte, cu toate că existau unele fricțiuni între cele două garnizoane vecine.

În Sulina, unica garnizoană de marină, nu exista nici un ofițer de uscat. Și cînd se întîmpla vreunul în trecere pleca repede, scandalizat de lipsa disciplinei. Marinarii umblau ca la ei acasă. Înlocuiseră săbiile cu bas-

toane, tunicile, cu sacouri descheiate, și cizmele, cu pantofi albi de tenis.

împunsăturile dintre cele două elemente ale armatei nu ajungeau să destrame legătura de solidaritate și spiritul de corp pentru un sprijin reciproc între forțele de apă și cele de uscat.

Din cauza relațiilor delicate cu personalul Comisiei Europene, balurile din Sulina căpătau oarecum un caracter oficial, respectându-se un anumit protocol diplomatic.

Se cereau calități de atenție și tact ca să împaci pe toată lumea, căci după o veche tradiție democratică, trebuiau invitați și agenții caselor de comerț din port, fără deosebire de naționalitate și religie.

Era nevoie de o femeie distinsă și abilă, care știa să primească, să facă onorurile casei.

Comandantul Bazei navale de la gura Dunărei, om instruit și manierat, foarte ocupat cu partea tehnică a meseriei, avînd și mania invențiilor — lucra la o torpilă ce trebuia să-i aducă glorie și bani — trecuse frînele în mîna soției sale.

O mîna fermă, făcută anume parcă să conducă un regat, se mulțumea să guverneze cu tact și energie o mica garnizoană.

D-na comandor Otilia Latiș, care se oprise la limita de vîrstă (40 de ani), fără să mai avanseze deloc, se ținea bine. Dacă talia n-ar fi trădat-o, rămînea aceeași femeie frumoasă, cu bucle negre, cu ochii și dinții scilipitori.

Pentru că avea pronunțate dispoziții de rotunjime, ofițerii o poreclise : „Turela comandantului”.

Cronica locală de provincie îi menținea o bună reputație, și pentru că de la o vreme o pasiona numai amorul altora, patrona, fără interes personal, tot comerțul secret și sentimental din cercul ei, dirijat cu artă, după un protocol desăvîrșit.

„*Une femme de tete*.” i se zicea cu admirație în lumea bună.

Sub ochiul ei vigilent, urmau de o săptămîna pregătirile la Cercul marinei.

I' Tot localul era pavoazat cu stegulețe adunate de la vapoarele din port. Trei bărci cu ramuri de stejar fulese aduse din pădurea de la Letea. O echipă de mari-[^]ari împletea ghirlande de frunze, o altă echipă își to-
|șse pantalonii frecînd în genunchi podelele salonului cu
Ilară de lustruit.

Portul era în plină sărbătoare.

La sfîrșitul campaniei de instrucție, toate unitățile Kavale se concentrau la gura Dunărei, în vederea manevrelor și a inspecției generale.

Lumea se agita pe cheuri. Marinarii cu gurile al-fcaște umpleau cîrciumile și cafenelele. Ofițerii fami-
liști, sub ochii încruntați ai vameșilor, cutreierau prăvă-
liile și se aprovizionau tocmind mărfuri aduse fără vamă.

| Ofițerași proaspeți hoinăreau în cîrduri prin mahala,
(fău ochii pe la ferestrele cari păstrau încă zăbrele de
per, pentru liniștea și siguranța înțelepților orientali.

I Cînd apăru la catargul vasului-comandant, înainte de
pftpusul soarelui, prima flamură de semnalizare, toți aștep-
tau transmiterea ordinelor de serviciu sau de manevră,
J|ar se anunță spre executare la vasele militare din port
|Un ordin neașteptat :

fr „Toți ofițerii, afară de cei de eart, vor fi prezenți
p serata ce are loc la ora 9, la Cercul marinei !”

p Veseli, gălăgioși, ofițerii tineri se înghesuiau prin ca-
Enele strimte; se ferchezuiau în fața oglinzilor; se
gondăneau de la săpunuri, brice, *gilette-uri* și pudră.
(Simțul de proprietate pe bord scade simțitor între indi-
Vizii cari trăiesc de-a valma, într-un spațiu restrîns,
după forme sociale apropiate de comunism.)

Plictisiți, sceptici, ofițerii bătrîni își arătau, după
Obicei, nemulțumirea, bombănind pe înfundate :

— Poftim... serată... bal cazon... obligator... de asta
* arde nouă !

— în armată și petrecerea e din ordin, zise c-o acră
pronie doctorul Barbă-Roșie, aruncînd enervat zarurile
în cutia jocului de table.

|« — Lasă, doctore, mergi cu mine la bal, doar faci
parte din marea familie militară, îi vorbi căpitanul
Sîineu, resemnat si filozof.

— Bine, dar ce să fac eu acolo ? N-am dansat în viața mea.

Nu-i nimic, parcă eu am dansat... și doar în școala militară am avut profesor de dans, care ne pune note. Fiind obligat să merg la baluri, am făcut școala lumii, am învățat să observ. Salonul e ca și scena. Dacă ai spirit de observație și ochiul format, petreci ca și la teatru. Căci în fond balul nu-i decât un teatru erotic, pe care ni-l prezintă viața socială. Dansurile primitive, baletul sălbaticilor ca și dansurile moderne, cu gesturile, mișcările în ritmul muzicii, îmbrățișarea în văzul public, frecarea trupurilor dau aceeași iluzie teatrală, nu sunt decât elementele unei piese erotice. Iar toaletele de gală, rujul și fardurile, cari azi rectifică natura, nu fac decât să înlocuiască tatuajul strămoșilor noștri. Numai forma se schimbă, fondul e veșnic același. Crede-mă că n-ai să regreti ! Balurile de aci sunt interesante și originale. Le cunosc bine, am trăit atîția ani în acest minuscul lupanar cosmopolit...

Cercul marinei, pus în legătură cu dinamul crucișătorului, era feeric luminat. În grădinița din față străluceau pomii, subit înfloriți de mulțimea lampioanelor multicolore.

Sub ochiul comandantei de garnizoană, căreia nimic nu-i scăpa din vedere, un stol zglobiu de ofițerași spîlcuiți, pudrați și înmănușați, se agita la intrare, conducînd cu grație lumea spre biroul furierilor, transformat cu stîngăcie în camera de toaletă.

Parasca, o rusoaică îmbujorată, fata de la Hotelul Internațional, angajată special, făcea pe garderobiera, ajutată de-o cameristă, baba Marghioala, spălătoreasă marinei.

Invitații veneau pe rînd, după categorii : funcționarii, comerțul, diplomații și la urmă Comisia Europeană.

Cel dintîi, ca de obicei, apăru conul Tudorachi, vameșul, în ținută de ceremonie, solemn, într-o redingotă înverzită, lungă pînă la genunchi, răspîndind o aromă puternică de naftalină. Leoaica, într-o rochie bogată de tafta *taupee*, avea cerceii și broșa la fel, montate cu pietre antice de topaz.

— Bravo, șefule ! ca totdeauna, ești primul reprezentant al autorităților românești ! îl întîmpină un căpitan

* hazliu.

m — Vai de mine, domnule căpitan, mai e vorbă ?... aici **fa** nu-i chestie de petrecere... e o datorie de onoare, națională, pot zice. Ca bun român, trebuie să fiu prezent, ca **J** la **un** ordin de serviciu. Doar Marina regală română **gL** ne mai ridică prestigiul și ne afirmă suzeranitatea aici « între străini, în orașul ista „cos-mo-tolit” — aici șeful se **W** încurca regulat, de cîte ori pronunța cuvîntul cosmopolit. **W** Din lumea comerțului sosi devreme domnul Kohen, **f** într-un smocking strimt, rămas din tinerețe, de cînd nu **i** se dezvoltase încă pîntecele. D-na Blănșă Kohen, sub povara unei mari cantități de bijuterii, într-o rochie de **f** **Sk** mătase azurie, își expunea decoltajul unui piept foarte **mk** bogat. Pe carnea albă și grasă străluceau boabele unui **V** colier de perle. Pe fiecare deget, cîte două-trei inele mon-jr tate cu briliante, rubinuri și smaralde.

St. Kohen ajunsese celebru cu ocazia unei călătorii a re-JJR-gelui Carol I pe Dunăre. Primarul, pe debarcader, îl **St** prezentase ca procurist, iar Kohen se grăbi să adauge și **JmJk** titlul de agent principal la Loteria regală română.

H „Eu nu joc niciodată la loterie, nici chiar la cea re-9 C fală”, i-a spus regele, cu finul lui surîs.

• **H r** Lumea a făcut haz de întîmplarea asta și a scornit •rvorba că agentul ar fi încercat să-i vîndă regelui un bi-jHLlet de loterie, asigurîndu-l că-i dă **un** număr cîștigător.

— Bine, se poate să nu aduceți domnișoarele la se-jMlrata noastră ?... niște fete așa de drăguțe și talentate... **S J** ^{acc} ^u ^{sa} reproșeze comandațita.

W — Scuzați madam, răspunse foarte jenat domnul **IE Kohen**, e drept că aici se petrece așa de frumos și fără **JHwpese...** dar vedeți, fetele mele sunt deja „culturale”, **.Wt** „muzicale” și „picturoase”, dar prea copile încă... s-ar **putea** cine știe cum să capete „papietație” între atîția

W domni, ofițeri tineri, frumoși și... știți, e mai bine cu **Jm** puțină prudență... fără supărare... și domnul Kohen se {jP pierdu în scuze și complimente.

HJp^ Dansul începuse, cînd amiralul cu **statul** său major **t TF** își făcu apariția. Perechile s-au oprit brusc în mijlocul

sălii. Ofițerii au făcut front și lumea civilă s-a înclinat cu respect. Bărbații, solemni în haine negre, se frîngeau în două pe cît le permitea coloana vertebrală. Femeile, în toalete bogate, cu brațele și umerii goi, se aplecau în reverențe grațioase.

Amiralul, grav, marțial, c-o venerabilă barbă albă respirată pe piept pînă la placa decorațiilor, traversă ceremonios salonul, ca la o inspecție generală. După cîteva strîngeri de mînă, se așază în fundul sălei, în mijlocul notabilităților.

Și dansul reîncepu.

Înăuntru căldura era apăsătoare.

Gulerele, înțepenite de scrobeală, începură să se moaie. În atmosfera sălii de bal plutea un miros înțepător, care se suia la cap : amestec de parfumuri tari, sudoare și naftalină.

O parte din lume ieșea în grădinița din față, ca să respire aerul curat și rece care adia dinspre mare.

Cu toată scînteierea lămpioanelor, printre crengile pomilor, rămînea prin boschete destulă umbră, colțuri tănuite pentru perechile cari căutau locuri ascunse, ferite de lumină.

Doctorul și Mincu nu dansau, nu se amestecau în lumea balului; sprijineau cu spatele ușile salonului, observau, comentau și criticau pe șoptite. Și cînd simțeau nevoia unei reflecții mai tari, ieșeau în grădină, la răcoare, continuînd discuția liberi, în gura mare.

— Ce bogată menajerie, zise pedant doctorul. Ce variate specii de mamifere...

— Un adevărat ghiveci internațional, adăugă Mincu.

— Unde mai poți găsi, într-un spațiu așa de restrîns, un asemenea amalgam ? Ce bizar amestec de rase, tipuri, limbi și trepte sociale ! O parodie de bal diplomatic ! Oamenii oficiali și gravi, cu masca zîmbetului fals pe buze, dau mîna cu aventurierii și escrocii, barcagii de ieri, milionarii de azi. Toată lumea asta are pentru noi dispreț și teamă, ca față de niște ocupanți cuceritori. Suntem doar la poarta Orientului ! în punctul *terminus* al Dunărei, la răscrucea căilor mondiale de comerț, se întîlnesc toate neamurile : o mahala a Levantului. Și

• Octorul sfîrși, declamînd cu patos : „Oraș de vînzare !... ÎJu-ți lipsește decît un cumpărător !...” a zis Iugurta, Prăsind Roma.

Era tîrziu și Americanul cu fata lui nu apăruse încă. 4» Umea aștepta cu nerăbdare să-i vadă. Era cel mai de -șU*nzație număr din programul seratei,

ii. Felurite șoapte începură să circule prin colțuri. „Vine, >i nu vine Americanul ?” Amfitrioana era îngrijată. I se "încurcau planurile. Enervată, pierzîndu-și răbdarea, făcu Un semn discret către consulul elen.

Intervenția avu efect. După cîteva minute, consulul, la braț cu Evantia, apăru în cadrul ușei. În urmă, se Ivi Americanul cu Penelopa.

Apariția lor făcu senzație în sală.

Evantia, grațioasă, era îmbrăcată cu mult gust, într-o rochie simplă de mătase roșie, armonizînd de minune cu pielea mată de culoarea' coajei de castană.

Tatăl ei, în haine cenușii.

— Te pomenești că n-are haine negre ! zise unul *ttfl.* glumă.

- Are haz... se poate ? Un om ca el, întors din America, să nu aibă haine negre ?

— Dar așa sunt americanii, originali; dinadins nu *yr* să respecte nici o etichetă, nici o ceremonie, zise un fețișer voiajat.

l'" — Cînd ne-a primit, la un congres, președintele republicei, în saloanele de la Casa Albă, erau toți în haine (de turiști.

• Americanului, după prezentări și plecăriuni, i se făcu loc în cercul protipendadei, între amiral și rezidentul Comisiei Europene.

Toți ochii urmăreau cu admirație mișcările Evantie. f.Dansa parcă plutind în aer. Un fel de candoare îi împodoba fiecare gest. Bărbații o sorbeau din ochi, proclamînd-o, în unanimitate, regina balului. Femeile, făcînd ochii mici, o măsurau c-o ascuțită curiozitate, mascîndu-și gelozia prin aprecieri, spuse cu jumătate de glas.

— Vai ce drăguță ! zise una.

— E adorabilă... ce picantă e negresa !... zise alta.

— Ce-o fi avînd drăcoica asta neagră de se țin toți bărbații după ea ? întrebă o doamnă serioasă, ascunsă după un evantaliu enorm.

— Și fetelor corecte nimeni nu le face curte, zise înțepat o matroană vînată de pudră și de mînie.

În pauză, cînd muzica încetase, în mijlocul unui grup, Evantia, în roșu, îmbătătoare, radia un farmec femeiesc care făcea pe toți bărbații să graviteze în sfera ei de atracție, ca niște sateliți.

Ofițerii, în alb, o asediaseră. Civilii, în negru, o contemplau resemnați.

— O floare de mac într-un buchet de crini ! zise romantîios și sarcastic doctorul Lascu, privind grupul cu ochii lui de miop pe jumătate închiși.

— O plantă nobilă, exotică, adaogă Mincu, admirînd trupul grațios al fetei.

— Încântător amestec de eleganță, gingășie și vibrantă vitalitate... un produs de-o specie rară, și doctorul o examina ca pe o varietate ciudată prinsă în lentilele unui microscop.

În salon se auzeau toate limbile, dar franceza, ca limbă diplomatică, predomina, vorbită cu diverse accente orientale.

O brunetă coaptă, văduva unui agent de vapoare, Evredichi Saris, c-o ținută marțială, păstrînd încă urme de frumusețe, traversă de cîteva ori salonul, schimbîndu-și mereu locul, pozînd pentru a fi în bătaia ochilor Americanului.

— I-a pus gînd rău ! șopteau două prietene, urmărindu-i manevra.

— Uite ce ocheade îi trage !... Fără pic de rușine... la vîrsta ei... Și-a pus ochii pe el... îi aține calea, că doar l-o încurca... să-și facă și ea o situație...

În dreptul unei ferestre dinspre stradă, unde mulțimea gură-cască privea în salon cu nasurile turtite pe geam, consulul elen dicta grav ceva unui tînăr, care lua note pe un carnet.

Jak Măgură, un imberb deșirat, într-un sacou verzeu, c-o bogată coamă de păr roșu, artistic zburlită, era reporter la o gazetă din Brăila și corespondentul unui

W **ziar** de tiraj din capitală. Venise anume să ia un *inter-*
P *view*, date biografice și fotografia Americanului.

C „Colega !... colega !...” se auzi dintr-un grup de ofițeri și voce ascuțită de femeie.

Și o persoană în negru, de sex nedefinit la prima vedere, se desprinsese din grup.

Domnișoara Pampi Fotis, excentrică, nedescifrabilă, făcea o stranie impresie. Băiat sau fată ? Te întrebai privind-o cu atenție de la brîu în sus. Cap masculin, **ten** mat, tunsă *à la gargonne* ; în sacou de catifea de o croială băiețească, fără sîn și fără șolduri, cu mîinile în fundul buzunarelor, cu țigara în colțul gurei, scoțînd fumul pe nări, părea un licean ștrengar.

I se zicea Palicarachi în cercul ofițerilor, în care -flirta fără să aibă în special vreo preferință.

Gurile rele șopteau la ureche o sumă de infamii pe socoteala ei. Complect emancipată, ea nu **se** sinchisea de opinia publică. Levantină poliglotă, vorbea și scria yșase limbi.

Născută în capitala Turciei, făcea ziaristică în Grecia **Și** trăia mai mult la rude, prin porturile românești de t/a Dunăre.

I Pregătea pentru o revistă din Atena o bogată **monografie** asupra „coloniilor” elene din România.

La **bal** venise în exercițiul funcțiunei, înarmată cu blocnotes **și** stilou, să culeagă impresii **și** informații **asupra** Americanului, întors, după 40 **de ani**, în sînul **colo-**
Biiei elene de la gura Dunării.

Persoanele marcante, serioase, pentru care dansul nu mai avea nici o atracție, ieșiră la răcoare într-un boschet de liliac.

Comandanta, căreia nimic nu-i scăpa din vedere, făcu **clămn** unui marinar stîngaci, în mănuși albe de ață. După cîteva minute, fu adus cazănelul argintat cu sticlele de șampanie, puse la frapat. Grupul format în jurul Americanului se mărea pe nesimțite.

Avocatul Zalău, poreclit „Dulău”, un tînăr deputat de • Tulcea, în picioare, în fața amiralului, vorbea cu patos :

— Delta, d-lor, e o Californie neexploată... Bogății în stare latentă... trebuie puse în valoare cu orice preț...

Cei cari ședeau pe de lături și nu îndrăzneau să se apropie își lungeau numai gâtul, prinzând cu urechile ciulite silabele cari cădeau ca niște perle pe coarde *ae* aur, într-o muzică divină.

Inginerul rezident asculta, zîmbind cu ironie. Amiralul zise cu gravitate :

— Navigația pe canal ar fi compromisă prin secarea Deltei.

Inspectorul pescăriilor expuse pedant teoria cu geneza Deltei. Fund de mare care nu poate fi utilizat decât pentru pescărie. Secarea este o utopie a dovedit doctorul Antipa.

Deputatul, economist, susținea că-i cel mai fertil teren și nu-i trebuie decât capital străin ca să ajungă grănarul Europei.

Deși părerile erau împărțite, toți se întâlneau la aceași idee fixă :

„Capital, capital străin să ne fecondeze... trebuie să fim fecondați și... nu vin d-lor... nu vor să vie... de ce nu vin capitaliștii să ne fecondeze? ...Ce-i de făcut?”

Și unii se încruntau, privind c-un fel de necaz la Americanul care tăcea chitic. Se încercase el să zîmbească, dar nu reușise.

Muzica rări tactul, pînă se opri obosită. În pauză, un căpitan de marină, întîrziat, se ivi în ușă șoptind unui camarad :

— Ti ! ce odor *di femina!* și nările începură a-i vibra nervos.

Apariția lui făcu senzație în sală... Elegant, mlădios, statură puternică, umeri lați și talia fină. Profil de medalie. Nasul acvilin. Părul castaniu, buclat și pomădat.

Și el, c-o lenevie grațioasă, cu gesturi studiate, făcu doi pași, oprindu-se pentru a scormoni sala magnetizată. Ochiul scînteietor, privire sigură și fără greș. Un vultur care-și alege prada planînd deasupra unui stol de vrăbii.

Buzele fine, cari schițau o umbră de ironie, deodată se destinseseră într-un suris dulce, voluptuos, și privirea-i ascuțită se topi într-o lucire catifelată — descoperise o Veche cunoștință.

„— Se îndoi într-un salut ceremonios. Cîțiva pași legați și, ca un seducător gentilom de altădată, își curbă talia depunînd cu respect un lung sărut pe mîna fină ce i se oferea c-o grație molatică.

Și doamna, flatată în tulburarea ei c-a fost aleasă dintre toate, vorbea îmbujorîndu-se, cu șoapte întretăiate de jumătăți de suspine.

— Doctore, vino în salon, șopti Mincu, ai să vezi un tip interesant : Angelo Deliu. Cuceritorul. Unicul exemplar pe care-l posedă marina noastră.

Și cei doi prieteni se așezară pe o banchetă lîngă ușă, ca să urmărească manevrele de explorare ale căpitanului poreclit de camarazi : „Marchizul de Priola”.

— Deliu este tipul amantului de profesie, veritabilul seducător, *l'homme à femmes*, începu Mincu. Femeile îl admiră, își pierd mințile. Camarazii îl invidiază. Bărbații însurați se tem de el și evită să-l recomande nevestelor. E un om periculos. M'am întrebat adesea ce calități deosebite are omul acesta ? Care-i secretul artei lui ? Prin

se deosebește de toți ceilalți ? E adevărat că orice mișcare a lui e studiată, mersul, îmbrăcămintea, vorba, totul atrage și fascinează...

— Cunoște tipul... un abil actor de melodramă.

— Da ! însă un desăvîrșit artist. Arta lui cucerește.

*, — Cred — zise doctorul — că pe cuceritorul de profesie nu-l face croiala hainei și nici un artificiu de calcul. Asta nu se învață. Se nasc unii c-un fel de grație animală. Numai înfățișarea lor ademenește ochii femeilor.

— Dacă ai cunoaște — continuă Mincu — viața și Aventurile lui Deliu, ți-ai rectifica teoriile. Toată preocuparea, întreaga lui forță vitală nu-i îndreptată decât într-o singură direcție. Nici o altă țintă nu are în viață — o pasiune de colecționar. Nimic altceva în lume nu-l interesează. Și e un om fin, inteligent și curajos. E gata să-și riște viața pentru o bonă durdulie, ca și pentru o prințesă de sînge. În fața femeii pe care o dorește, nici Un scrupul, nici o piedică. Trebuie să-și ajungă scopul

cu orice preț ; înfruntă orice primejdie. Nu există datorie, onoare, carieră, morală. Nimic sfânt. Complect liber. Tot ceea ce pe alții îi reține, îi face prizonierii conștiinței, pentru el nu sunt decît prejudecăți. Fără să se poată fixa, încearcă, schimbă, continuă și nimeni nu-i poate rezista. Interesant e că tocmai prestigiul unei proaste reputații în societate îi înlesnește reclama și succesul. Se știe doar că lumea disprețuiește pe femeia care schimbă bărbații și admiră pe bărbatul care cucerește cît mai multe femei.

Doctorul, care ascultase gînditor, plecînd de la o veche teorie, ajunsese iarăși la „unde sufletești” — o ipoteză care îl chinuia de cîtiva ani.

— Desigur — zise el — cea mai mare calitate a cuceritorului e îndrăzneala, persistența, voința. Căci în fond aci e o luptă. Unul cucerește, învinge în pagușa altora. Sunt suflete de pradă. Sunt oameni de acțiune și oameni de gîndire. Calitățile de cucerire, arta, se datoresc unui instinct. Cuceritorul, mai mult decît alții, simte, primește și emană, ca prin niște antene, fluidul, unde sufletești asemănătoare cu cele electrice. Noua ipoteză, oricît de îndrăzneată, mi se pare foarte aproape de adevăr. Se va impune în curînd, va domina știința sufletului limpezind toate fenomenele ce ne par azi așa de stranii, cum e telepatia, sugestia, simpatia și antipatia.

Toată noaptea Neagu a stat pironit într-un colț, îmbufnat, absent. Nu vedea din toată sala plină decît pe Evantia.

Ochii femeilor se opreau instinctiv asupra lui.

Înfățișarea-i tinerească atrăsese atenția multora și unele chiar manevraseră pentru a se apropia de el, dar aspra și mîndra lui indiferență le ținea la distanță. Deși în fond era măgulit de curiozitatea pe care o deștepta, păstra aceeași atitudine rezervată care atrage și intrighează mai pe toate femeile.

Lumea îl acuza că-i place să pozeze. Vrea să fie original, interesant, și nu-i decît afectat.

Neagu părea că privește distrat vârtejul perechilor dansînd. Dar ei nu urmărea decît o singură pereche. Nu

vedea decît două ființe contopite într-una, care se legăna Straniu în ceața luminoasă a sălei, în mișcări ritmate, muzicale. Neagu le spiona gesturile, ca să le ghicească gîndurile. Nu auzea șoaptele, dar ochii pe jumătate închiși prindeau orice mișcare.

Rochia Evantie, în undularea ei, învăluia picioarele lui Deliu, cari se lipeau nervoase de pulpele acele rotunde și elastice. Îi strîngea talia cu atîta dibăcie, încît o ducea pe sus, ca pe o pradă lipită la sin. În brațele lui, supusă, nu putea să facă decît mișcările pe care voința lui le imprima în cadența orchestrei. Cu fruntea lipită de buclele ei negre, el îi șoptea ceva la ureche. Și ea, topită în voluptatea ametelei, surîdea c-o ușoară cochetărie. Uneori ridica spre el ochii arzători de o candidă îndrăzneală.

De cîte ori treceau în zbor prin fața lui Neagu, el încrunta fără voie sprincenele.

Și dacă privirile se încrucișau, el întorcea ochii c-o indiferență afectată.

— Cum se poate, Neagule, la vîrsta ta să faci tapiserie salonului, ca o fetiță de la Sacre Coeur ? Și un căpitan bătrîn îi puse o mîină grea pe umăr.

Doctorul Barbă-Roșie se apropie cu zîmbetul lui sarcastic :

— Tinerii în genere fac profunda greșală că sunt prea respectuoși cu femeile. Ei se înșală amar ; nu știu că femeile nu cer să fie respectate ; ele vor să fie atacate cu toată îndrăzneala. O babă, ca și o fetiță, se bucură la fel cînd îi faci curte sau îi spui un compliment. Asta-i cea mai mare naivitate a tinereței, de care nu-ți dai seama decît în vîrsta regretelor. Tinerețea dacă ar ști... bătrînețea de-ar putea... ce profund adevăr coprind aceste vorbe banale...

Căpitanul Mincu, atras ca de-un magnet, veni lîngă Barbă-Roșie, care privea lumea din sală, ca de obicei, c-un suveran dispreț, de la o mare înălțime.

— Nu știu cine — zise doctorul — a comparat balul c-un eîmp de luptă. Două tabere. Bărbații însurați, preocupați de interese, și femeile însetate de senzații noi, căutînd o evadare, o fugă din realitate. Ei în negru, parcă

ar fi toți în doliu, ele în alb, în roșu, în verde, în toate culorile, vii, țipătoare. Și ofițerașii aceștia în alb, ca niște heruvimi fără aripi, pajii aceștia — dintre cari mulți miroase a iodoform, — după cari femeile își pierd mințile, au prestigiu, sunt căutați, pentru că amintesc armurile și broderiile de altădată. Uite la bărbații însurați ! Vulgari, posaci, își spionează nevestele cu coada ochiului. Și uneori surd acru. Acasă, de frică să nu le piardă, le țin sub cheie. Și aci, în bal, le lasă goale, libere, în vederea atîtor ochi de hoți cari le pîdesc, gata să le fure. Să băgați de seamă la figurile soților în momentul plecării din bal. Cu ce cruzime bărbatul își scoală de pe scaun nevasta ca să o ducă acasă. Cu ce satisfacție își afirmă el proprietatea ! Și ea cu ce regret în ochi își părăsește pajul oare a încîntat-o cîteva ore, scoțînd-o din plictiseala provinciei meschine în care vegetează.

— la privește — vorbi Mincu — ce figură nenorocită face bietul Neagu, vîzîndu-și adorata în brațele lui Deliu !...

— Cine ar putea crede că apariția acestui om aci în bal poate stîrni atîta admirație, invidie și gelozie ? Uite colo, în fund, lîngă fereastră, vezi o femeie brună, înaltă ?

— Nu-i urîtă — răspunse doctorul — fixînd-o cu atenție ; are grație, dar pare glacială ; dacă aș sta mai mult lîngă ea, sigur că aș căpăta un guturai.

— Te înșeli, nu-i rece deloc, fierbe ; e gata să facă explozie ca o torpilă ; îi lipsește numai amorsa. E nevasta unui fost pilot. Observă ce privire sumbră are ! își plînge dragostea pierdută. Deliu a abandonat-o, din ordin, fiind mutat la Galați. Uite, cu ce ochi asasini îl urmărește ! E chinuită de o gelozie feroce.

— Iubirea și ura sunt două extreme cari se ating, zise doctorul sentențios. Dintre toate pasiunile, aceea care roade mai dureros existența omului e gelozia. În același timp ești tiran și sclav, îndată ce-i inoculat veninul geloziei.

Ca o fiară rănită sta la pîndă Penelopa, în fund, lîngă fereastră. Intrase în sală odată cu Americanul. Fardată cu artă, într-o rochie neagră de tafta, c-o antică broșe în granate, își luase loc în rîndul doamnelor serioase.

Bolul de protectoare știa să-l joace cu tact și cu demnitate.

Retrasă, înfiptă, privea aparte, cu ochii mici, lumea strînsă acolo, care se agita ca un zumzet de albine.

Ce meschine i se păreau balurile acestea cu pretenții diplomatice ! Și, închizînd ochii pe jumătate, îi apăreau, ca pe-un ecran misterios, vedenii rămase în fundul minții, din vremea copilăriei... „Ce bogății, ce splendoare era pe atunci la balurile de la Ambasada rusă din Constantinople !...”

Și cum visa pierdută în amintiri, Penelopa deodată : tresări, surprinsă. În cadrul ușei apăru figura lui Deliu. Nu-i venea să creadă. Știa bine că el nu venise cu escadra în Sulina.

„Cînd a sosit ? Ce frumusețe bărbătească !”

Și Penelopa, înfiorată, cuprinsă de un fel de spaimă, simțea cum îi năvălește sîngele la inimă. îi venea nebunie. La asta nu se așteptase niciodată. Să-l aibă în fața ei și să nu-i poată vorbi. îi venea să se arunce de gîtul lui, să-l înăbușe cu sărutări. Sta pe cărbuni. Dar nu se putea clinti din loc. Era osîndită, paralizată ; tre : buia să rămînă țintuită acolo toată noaptea. Atîția ochi fo spionau.

%, Deliu, cu recea lui mîndrie, aruncă priviri în sală, f fără s-o vadă. Sau se făcea că n-o vede. Asta-i teribil...

!, Penelopei îi făcuse altădată plăcere reputația de cuceritor a lui Deliu. Era mîndră, auzind de aventurile lui și de femeile pe cari le înhămasse la carul lui de triumf. La început, cînd fusese aleasă, ea simțise bucuria reușitei la concurs. Dar după scurt timp ajunsese la accese de gelozie sălbatică.

— Ce pereche potrivită ! șopti o doamnă de lîngă ea, privind la Deliu, care dansa cu Evantia, în admirația tuturor.

Strînși, lipiți, zburau într-un vârtej nebun. El, puternic, înalt, se înclina ușor, c-un fel de grație în mișcări.

: Ea, delicată, mlădioasă, se atîrna lipindu-se de el, cu respirația tăiată, cu ochii închiși.

Privindu-i, Penelopa simțea o durere fizică.

De cîteva ori îl fulgerase c-o privire încruntată, pe cînd trecuse prin fața ei. El n-o văzuse. Sau se făcuse că n-o vede ? Frîntă în orgoliul ei, Penelopa simțea că-i vine amețea în atmosfera înăbușitoare a sălei.

Plecaser singură de la serata Cercului marinei. Zdrobită, căzu pe pat, își băgă capul în perne, plîngînd cu sughituri. Nu putea dormi. Cum închidea ochii, o vedea pe Evantia în brațele lui Deliu. Imagina, halucinația asta o tortura.

În febra în care se zbătea, își punea întrebări crude, la cari îi era frică să răspundă.

Cum, să fie adevărat că el n-o mai iubește ? A părăsit-o pentru totdeauna ? S-a săturat de ea ? A îmbătrînit ?... S-a făcut urîță, și el nu se mai uită la dînsa ?... Adică un om ca el să-și pună mintea cu un copil ca Evantia ? Dar poate nu-i ceva serios... Totuși, cum găsește el o plăcere să sfîșie inima femeii care-l iubește cu patimă ?

Și deodată își aduse aminte de o expresie citită într-un roman de senzație : „Fiară adorată”.

Aceste două cuvinte le repetă prelung, şuierător, într-un rînjit de furie înăbușită.

Întinsă, cu mîinile sub cap, cu ochii în tavan, a rămas pînă s-a luminat de ziuă. Nu mai putea sta în pat.

Se sculă, își spală ochii, și se apropie tiptil de camera în care dormea fata. Stăpînindu-și bătăile inimei, apăsă ușor pe clanță, erăpînd ușa puțin.

Fata dormea fericită, cu surîsul ei inocent pe buze. Și sinul ei tînăr, abia format, dezgolit, se mișca în ritmul respirației.

Penelopa se simți insultată de tinerețea fetei.

Închise încet ușa la loc și se întoarse cu fața spre oglindă. Era palidă, ofilită, cu cearcăne mari la ochi.

Ce, n-a fost odată și ea ca fata asta ? Dar cine se uita pe atunci la dînsa ? Era o copilă. Numai după ce s-a copt, cînd avea trupul împlinit, a început și ea să placă bărbaților.

Cum poate copila asta să aibă așa pretenții la vîrsta ei ? Ce obrăznicie ! Să-și pună ochii pe un om ca Deliu.

•, I se părea ceva absurd, monstruos. O fată ca asta să-i fure amantul. Ideea superiorității o înverșunase. Tremulă rînd, cu ochii în lacrimi, se zbătea prin cameră, desfăg[tîndu-se parcă în ura ce o înăbușea.

Toată ziua a stat închisă în casă, cu gheață la cap. Numai spre seară a ieșit singură, să ia aer de mare, făcîndu-și obișnuita plimbare pe cheu.

Evantia a dormit bine pînă la amiază.

Voioasă, ușoară, fragedă, a plecat seara spre plajă, să-l întâlnească pe Neagu, după obicei.

Unde era el ? Nu se vedea nicăieri.

O vagă neliniște o cuprinse. Simțea că încearcă s-o U înțepe un ghimpe de muștrare : Ce indispus era Neagu B la bal ! Păcat că nu-i place și lui să danseze. Și ea a jucat ca o nebună. Toată lumea o admira dansînd cu Deliu.

„Ce cavalier desăvîrșit ! E un tip interesant !”

Nu, lui Neagu nu-i plac balurile. Și ea cum s-a antrenat așa la dans... nu trebuia nici ea să danseze, dacă lui Neagu nu-i place...

Desigur că el e supărat. Are dreptate. Cum să-l împace ?

Și Evantia, sub culpa-i închipuită, simțea o dorință de sacrificiu, fără să știe sub ce formă putea să-i dovedească iubirea ei supusă.

Un ofițer apărură venind dinspre far. Evantia mări pasul. Deodată se opri pe loc, nehotărîtă. Nu era Neagu...

Căpitanul Deliu venea direct înspre ea.

Surprinsă, stînjenită, nu știa ce să facă. Încotro să apuce ?

— A ! ce surpriză ! o întâmpină Deliu, cu șapca în mîină, învăluind-o în grațioase și banale complimente. Ce fericită întâmplare să întîlnesc pe Sirena-Neagră singură. Turbanul pe care-l porți e adorabil, parcă ai fi o prințesă din *O mie și una de nopți*. Și fără să-i ceară |troie, se întoarse s-o însoțească.

Fata, roșie de emoție, măgulită și sfioasă, pășea cu stingăcie alături de el, fără să poată deschide gura.

După câțiva pași se opriră ca să privească la un vapor care intra în port.

— A ! făcu Deliu c-o falșă exclamație : ce bizară coincidență !

Evantia, curioasă, își întoarse capul.

Dinspre port venea Neagu; de la far, Penelopa. Cam la egală distanță, aveau să se întâlnească în același punct.

Evantia, surîzătoare, ieși înaintea lui Neagu.

Penelopa se apropie fulgerîndu-l cu ochii încruntați pe Deliu, care-i sărută mîna cu o politeță exagerată.

— Trebuie să-ți vorbesc. La noapte, la farul verde, îi șopti Penelopa, șuierînd cuvintele.

— Unde ai fost ? întrebă cu naivitate fata ; te căutam pe tine și am întîlnit pe domnul Deliu, care m-a acompaniat pînă aici.

Neagu răspunse sec :

— Am fost de serviciu. Abia acum am scăpat.

Și toți patru o luară agale spre port.

— Să lăsăm copiii înainte ! zise Deliu cu aer protector. Și după câțiva pași, prudent, se despărți, cerîndu-și scuze că trebuie să intre la pilotaj. Penelopa apucă alt drum, avînd să treacă pe la o prietenă.

Singuri. Fata își ridică ochii spre el, învăluindu-l într-o privire drăgăstoasă. Neagu era rece, posomorit.

— Ce ai ? Nici ieri nu erai dispus ; ai stat toată noaptea la bal încruntat. De ce n-ai dansat ?

— Pentru că ai dansat tu și pentru mine.

— Recunosc, îmi place dansul la nebunie, dar nu știam că...

— Mai cu seamă — o întrerupse el — cînd ai un cavalier ca Deliu. Nu-i așa ? Cum îl găsești ?

— Joacă admirabil; pare un om de lume, interesant și manierat.

— Da. E foarte apreciat de femei...

La pîndă, după perdea, Penelopa spiona în lungul stradei întoarcerea fetei. Și cînd o văzu apărînd, senină, neștiutoare de furtuna stîrnită în jurul ei, Penelopa, roasă de suferință, simți că un nou val de mînie îi tulbură vederea.

Candoarea și cochetăria firească a fetei luau în ochii ei un aer de trufie, care o întărită pînă la disperare.

„Ia uite la ea !... ce tupeu !... ce aere de prințesă !... Să nu turbez ? Și cînd mă gîndesc că eu am scos-o în lume... Asta-i teribil!... să încălzești șarpele la sîn !...”

Și Penelopa trecu în fața oglinzii ; își șterse c-un colț de batistă ochii înroșiți de plîns, își pudră ușor obraji palizi și intră în camera fetei, hotărîtă s-o înfrunte, fără să se compromită.

Cu aerul unei femei plină de experiența vieții sociale, Penelopa începu calm, c-o falșă dulceță în glas :

— Ascultă, fetițo ! Îți vorbesc ca o mamă, spre binele tău. Nu-i frumos ce faci. O fată abia intrată în lume trebuie să fie mai rezervată.

— Cum ? Ce am făcut ? întrebă copilărește Evantia, fără să înțeleagă bine ce vrea să i se spună.

— Tu nici nu-ți dai seama — și buzele subțiri ale Penelopei schițară un zîmbet răutăcios — asta nu se face ; să dansezi toată noaptea c-un singur cavalier și a doua zi să ieși cu el pe cheu, să te afișezi în ochii lumii. Tu ești o copilă încă ; nu știi ce-i viața în societate.

— Ce sunt eu de vină, dacă lui i-a plăcut să danseze numai cu mine ? zise fata enervată.

— A ! Vei fi crezut poate că te-o fi plăcut ? o întrerupse Penelopa, c-un acces de rîs strident. Ei, asta-i înostim... Prea te-ai grăbit, fetițo ! Cum îți închipui că un bărbat ca Deliu o să-și piardă vremea cu o fetiță proastă ca tine ? Ce, ți-a spus ceva ? Ai curajul, vorbește ! Nu fă pe ipocrita... Ce ai cu el ? Te place ? Te iubește ?

— Poate... răspunse fata, dîndu-și capul pe spate și înfruntînd-o cu ochii scînteind în lacrimi.

Penelopa își descleștă fălcile, apăru o clipă albul dinților, parcă voia s-o muște și, scoasă din fire, izbucni și desfigurată de furie :

— A ! nerușinato !

Și ca o lupoaică turbată, se repezi la fată, care se trase un pas înapoi.

În momentul acela Americanul, atras de zgomot, intra pe ușă.

Fără nici o vorbă, se puse între cele două femei gata să se încaiere.

Și apucându-și fata de un braț, o târî în camera ei, închizând ușa cu zăvorul.

Evantia, apucându-și capul cu amîndouă mîinile, se trînti pe pat și începu să plîngă în hohote.

— Nu mai stau nici un moment în casa asta !

— Ssst ! liniște !... zise bătrînul. Fă geamandanele, ne mutăm imediat la hotel, pînă ce vom găsi o casă.

Penelopa fusese apucată de un acces de isterie. Se potoli după ce sparse o oglindă și o cană mare de sticlă.

A doua zi, cînd Stamatî veni de la Galați, își puse mîinile în cap. Nu mai cunoștea casa. Musafirii se mutaseră. Nevasta, bolnavă în pat.

— Nu permit — striga Penelopa scandalizată — ca o fată stricată să-mi facă de răs casa mea.

Deși schiță un nou atac de nervi, în fond regreta amar faptele întîmplate, numai din cauză că nu se putuse stăpîni.

CAPITOLUL VIII

Se întîlneau în fiecare zi. Neagu, cum scăpa de la vapor se ducea întins la Evantia. Fugînd de ochii lumii, rătăceau împreună ceasuri întregi, în cîte o lotcă neagră, pe luciul gîrlilor înguste — poteci de apă tăiate prin pădurile de stuf. Se opreau prin luminișul ghiolurilor. Culegeau flori de nufăr, liane și crini fragezi din bogatele grădini de baltă, create dintr-un joc bizar al naturii. Erau singuri, nici o altă suflare omenească nu se simțea în solemna tăcere a pustiului.

Se înfundau într-o lume aparte, fără nici o legătură cu restul omenirii, în mijlocul naturei primitive și misterioase a Deltei.

Se înfiorau uneori privind în apa limpede, ca într-o oglindă fermecată, pădurile de plante care creșteau pe fundul bălței. Mii de felurite gâze speriate se ridicau din păpuriș, plutind ca niște nourași străvezii. Pe sus, caravane de păsări călătoare treceau în zbor spre țările unde înfloresc portocalii.

r într-o seară de toamnă i-a surprins pe plajă o ploaie de prepelițe. În timpul pasajului, aci își fac popasul cir-L duri de păsărele cari se adună înaintea de a-și lua drumul în zbor peste apa Mărei Negre ; zăpăcite de lumina îOrbitoare a farului, cad ciripind obosite : „Pitpidik... pitpidik...” Furnică pe jos ca niște șoareci de cîmp ; nu pot t zbura, și copiii le prind cu mîna.
i în fiecare an masacrul ține cîteva zile. Pescarii le l .pun la butoaie și fac marinată de prepelițe.

într-o zi aurie de toamnă, plaja era goală, în depărtare, tocmai lîngă far, două puncte negre pătau banda netedă de nisip auriu.

în larg, marea calmă, de un verde-închis. La țărm se iclătinau molatic valuri mici, destrămînd spuma argintie, ca o dantelă zdrențuită pe nisipul fin.

Neagu și Evantia nu se îndurau să plece. Se desfătau într-o lene delicioasă. Își prelungeau voluptatea ceasuri întregi tolăniți pe salteaua moale de nisip calduț.

Vrăjiți, trăiau în paradisul iubirii, sub stăpînirea acelei farmec amețitor de bucurii intense, care singure face să simți prețul și frumusețea vieții.

— Ai să răcești.

— Nu... E așa de plăcut !

Și ea își întindea copilărește piciorul gol pînă la marginea apei. Spuma rece a valurilor, suptă de nisipul cald, îi gâdila talpa goală c-o dulce înfiorare. Și fata își ghemuia trupul fraged c-o gingașă mlădiere felină.

Uneori, întinsă, cu brațele goale sub cap, se făcea că doarme, spionînd printre gene bucuria care rîdea în ochii iubitului ei, rămas în contemplare. Și el, cu sufletul pe buze, nemaigăsind cuvinte potrivite, o admira tăcut, cu patimă, c-un fel de pietate. Și cînd nu se mai putu stăpîni, c-o ușoară convulsie a trupului, se aplecă, lipindu-și buzele fierbinți de vîrfurile piciorușului înroșit de apa rece și sărată a mării.

Tresărind, ea se ridică în genunchi și, cuprinzînd în I palme tîmplele iubitului, își alunecă pe obrajii lui degetele, mîngîindu-l ca pe un copil.

Agrafa, care-i strîngea în jurul capului o muselină verde, se desprinsese și părul ei lung, negru, care bătea în albastru, căzu în bucle, acoperindu-i curba fină a gîtului.

Neagu, pe cînd sta aplecat ajutîndu-i să-și ridice părul, fără să-și dea seama ce se petrece în el, îi spuse c-un tremur în glas :

— Cum aș putea să te fac fericită ? Asta mă chinuiește mereu.

— Ce copil !... izbucni ea într-un rîs argintiu. Dar tu nu vezi că m-ai făcut deja fericită... pentru toată viața... pentru totdeauna ? !... Ce mă făceam dacă nu te întâlneam pe tine ?...

Neagu îi sorbea cuvintele spuse cu înflăcărare, uimă-rindu-i mișcărilor, căci ea vorbea în același timp cu ochii, cu mîinile, cu tot trupul, într-o respirație grăbită.

— Iubirea noastră — spuse el cu gravitate — e una dintre acele legături făcute pe viață... pentru totdeauna... nu se poate să ne mai lipsim unul de altul.

„Totdeauna... toată viața... totdeauna” erau cuvintele care le veneau mereu la amîndoi pe buze, cu ferma siguranță a neștiinței.

Soarele scăpata oglindit în ghiolurile Deltei — o bombă uriașă încălzită pînă la roșu în furnalul norilor aprinși în asfințit. Marea își schimba treptat culoarea : la țărîm bande purpurii, în larg o pînză violetă, și în fund, pe curba imensă a orizontului, o linie subțire trasă c-un negru de cărbune.

— E tîrziu, să mergem ; nenea Tomiță, doctorul, trebuie să ne aștepte.

Și Neagu se căznea neîndemînatîc să-i lege sandalele. Ea, abilă, c-o singură mișcare a degetelor îi înnodă funda cravatei și, lovindu-și cu dosul palmelor șoldurile, ca să scuture nisipul fin furișat în faldurile fustei, se agăță strîns de brațul lui.

Ușori, alergau alături pe placa netedă a cheului de piatră ; fără să atingă parcă pămîntul, alunecau ca-n zbor... tineri... fericiți.

I f ft In ziua aceea avusese loc o autopsie la spital. Valurile aruncase pe plajă cadavrul unui pescar. Nenea Tomiță, doctorul, își scoase halatul alb, își spălă bine mîinile și se îndreptă spre partea spitalului Comisiunii Europene, unde își avea locuința. Călca greoi, agale, printre spalierii de viță, pe alea curată, acoperită cu sfărîmături de scoici colorate.

Venea de la morga spitalului, întocmită într-o baracă de lemn betonată, vopsită în verde, ascunsă după o perdele de trandafiri sălbatici, în fundul grădinii.

Doctorului îi zicea lumea „Patriarhul Deltei”. Era decanul funcționarilor români. Purta o venerabilă barbă albă pînă la brîu. Un bătrîn original și blajin. Trup de uriaș, cu suflet de copil. Făcuse medicina la Paris și, abia debarcat în țară, fusese trimis provizor la gura Dunării, unde era nevoie de un medic diplomat, șlefuit în străinătate. Provizoratul se prelungea de vreo treizeci de ani în șir.

Se zicea că în tinerețe fusese adorat de femei, dar îmbătrînise stingher. Nu se însurase — mărturisea el — din cauza lașității. Gurile rele susțineau că-i avar. Fusese odată surprins acasă, cu ochelarii pe nas, cîrpindu-și singur ciorapii rupți.

Strîngea bani ca să aibă ce risipi nepoții. Mulți îl păcălise cu bani de împrumut și acțiuni de la diferite societăți, cooperative, opere culturale și filantropice. Patriarhul figura din oficiu ca președinte de onoare în capul tuturor listelor de organizații locale. Un casier dispăruse după ce-l înșelase c-o mare sumă de bani. Unei femei — pe care se zicea c-o iubise el în tinerețe — văduva unui funcționar care se spînzurase, îi făcuse o pensie pe care i-o trimetea lunar la București, de vreo douăzeci de ani regulat.

Doctorul era un suflet de artist ratat. Condica de consultații de la spital era toată mîzgălită de schițe admirabile, conturate de o mînă abilă și sigură. Meloman pătimaș, fluiera toate operele pe care le învățase în tinerețe, îmbătrînise exilat în Deltă, așteptînd parcă mereu ceva, o schimbare în viață. Acum nu mai aștepta decît

pensia. Să se retragă la Paris era singurul lui ideal. Căci, lucru curios, omul acesta îmbătrânise păstrînd aceeași mentalitate cu care plecase din Cartierul Latin.

O cameră imensă — fostă salon de spital — care primea în ferestre din plin toată lumina și aerul sărat al mării, era transformată în birou, salon, bibliotecă, muzeu și bazar de curiozități. Colectionar pătimaș, iubitor de antichități, doctorul adunase și îngrămădise aci o mare varietate de vechituri și obiecte de artă. Divanuri joase cu scoarțe orientale, picturi înnegrite, icoane afumate, stampe vechi, culese de prin cutiile anticarilor de pe cheurile Senei. În rafturi de stejar, se înșirau amestecate cărți de știință, de literatură, teacuri de reviste și ziare venite regulat de la Paris, în cursul celor treizeci de ani de exil.

Panoplii de arme vechi încrustate cu sidef, pipe, narghilele, sculpturi ciuntite, olarii zugrăvite, statuete de argilă, vase de alabastru, onixuri și filigrane migălos cizelate se întâlneau aci de-a valma, într-o artistică neorînduială.

În sînul acestei naturi moarte, în mijlocul amestecului bizar de fărămituri de artă căzute din ruina unor bogății pierdute, doctorul trăia singur, misterios, ca un mag din alte vremuri, stăpînind c-o viziune lăuntrică imensitatea spațiului și a timpului.

În bazarul lui de vechituri petrecea mulțumit, privind c-o bucurie copilărească la acele rămășițe de eforturi omenesti, care-l purtau prin tot universul, evocîndu-i o lume fantastică în magica panoramă a trecutului. Ceașuri întregi pierdea el în balconul dinspre mare, cu mîturică în mînă, scuturînd cu pietate praful și ațele de păianjen, care legau între ele aceste relicve dispartate din epoci și civilizații diferite — epave rămase din naufragiul atîtor lumi pierdute în lunga scurgere a veacurilor.

Cu ochelarii pe nas, doctorul sta înfundat într-un jîlt bătrînesc în fața biroului monumental. Făcea triajul unor scrisori vechi, păturate într-o cutie de lemn de piper, încrustată cu arabescuri de argint. Lungiți pe divanurile

moi, căpitanul Mincu și doctorul Barbă-Roșie fumau adînciți în cetirea gazetelor proaspete, aduse de vaporul poștal.

C-un zgomot de explozie, ușa din sală se izbi de pereți. Evantia și Neagu intrară gîfăind. Suise într-o fugă nebună scările „Patriarhiei”. Și camera tăcută, solemnă, se umplu deodată de lumina și voioșia sănătoasă a tineretii.

— A ! uite, Patriarhul și-a scos iar bisacteaua amorului, cu trofee de cuceririlor din tinerețe, zise Neagu apropiindu-se curios de birou.

Fata se uita la cărțile și lucrurile răvășite peste tot. Catalogarea bibliotecii, începută de cîțiva ani, nu se mai isprăvea. Patriarhul nu permitea amestecul unei mîini străine în sanctuarul lui.

— Iată — zise Evantia — ce înseamnă să nu fii înșurat. O mînă de femeie ar face ordine aici în cîteva ceasuri.

— I-am învățat pe toți — vorbi blajin Patriarhul — să-mi respecte dezordinea. Urăsc slugărnicia. M-am deprins să fiu propriul meu servitor.

— Știi ce se spune, nene Tomiță ? îl întrerupse Neagu. Dacă nu te însori pînă la patruzeci de ani, ai toată șansa să-ți iei bucătăreasa de nevastă.

— Tocmai de asta nu ții bucătăreasă. Mîncarea mi-o aduce de la spital. Și sunt foarte mulțumit.

Pe cînd Patriarhul ridica bisacteaua amorului, s-o așeze între relicvele păstrate în saltarul biroului, o foaie îndoită în patru zbură, căzînd în mijlocul camerei.

Neagu se repezi s-o ridice.

— E o scrisoare de amor... Zău că-i o scrisoare de amor ! strigă el ca un copil bucurat în fața unei jucării minunate.

Evantia se apropie instinctiv, cu ochii lacomi cătînd 4a foaie îngălbenită de vreme, tivită pe margine c-o discretă dungă lila.

— Ne dai voie s-o cetim, nene Tomiță ? întrebă rugător Neagu, care nu-și mai putea stăpîni curiozitatea.

— Mă rog, la dispoziție. Nu-i nici un pericol.

— Să auzim, adaogă căpitanul Mincu, aruncînd jos gazeta.

Și Neagu dezdoi sori*
presate, strînse c-o șu^v-! ^{oarea! Cîteva fire de} lăcrămioare
picioarele fetei. de păr, căzură jos pe covor la

„Dragul meu,
Cu ce cuvinte as ^{diluit} „Sa mă ex^prim ca să”ți descriu
disperarea mea, cînd
cad încă o dată în bT-^{am} r^{am} v^{am}zut oprită de a' veni să
Cu drept cuvînt ^{tele tale?} s^a P^{us} că unde se naște iubirea se
naște și durerea. s^a P^{us} că unde se naște iubirea se
Nimic nu mă leagă ^
în lumea asta mi-i stră' ^{pămînt decît} iubirea ta. Totul
Iartă-mă că nu am ^{!_a^ara de ^me_}
Nopti albe plîng singm,[>] ^{taria de a^} ascunde cît sufăr.
Uneori gînduri neov ^{de feric} ire... de durere...
De ce privesc oare ^{ma tortur} ă -
Cum ? Ar fi oare ^{o U g r o a z ă în viitor?}
să se stingă vreodată ? ^U P^{ut} ^{ca 0} asemenea iubire
legătură așa de trainic' ^{im P ul} ar putea să distrugă o
tru totdeauna ? [>] făcută pentru toată viața, pen-
Aștept înfrigurată îⁿ ^r
dragul meu, mult, mult ^{£ care 21} scrisoarea ta. Scrie-mi,
iubești, că mă vei iu^y ^{7 R e P c t ă -} mi de mii de ori că mă
te iubește și te va iubi* ^{totdeauna} na... totdeauna... așa cum

a ta
S.«

Urmă o tăcere de ^
— Dar știți că nu? ^{- a cli P e -}
de tonul scrisorii m l s w ^{rau scrisă! zise} Mincu, surprins
- ^{c j a c} o fi nefes? ³⁸⁶ -
mtmzînd scrisoarea P^a i • asta? întrebă mișcat Neagu,
cu mîna la frunte. ^{riar} hului, care ascultase încruntat,
— Biata femeie i mi
zele, care începuse ^{~i} , ^{U r m u r ă} Evantia, strîngîndu-și bu-
- P e m i n e - ^ ^ m u r a .
nu mă interesează decît ^{su P e r b} cinism Barbă-Roșie —
nierilor. Intelectualii ^{scriu} o r i l e frizerilor și ale pluto-
cum se aseamănă scri^o m ^{o o * f e a c e l a ș i} calapod. E curios
Chateaubriand cu ale • ^{de a m o r a l e l u i} Napoleon sau
scriu la fel. Ce banal o . ^{ricărui} student amoretat. Toti
tolar. Și monocord e genul acesta epis-

Patriarhul, intrigat, pipăi hîrtia, își șterse ochelarii,
examina scrisul, își frecă fruntea de cîteva ori.

Și, încrețindu-și sprincenele, se frămînta zadarnic
să-și recheme amintirile din tinereță.

Toți în jurul lui tăceau, așteptînd cu răsufierea stă-
pînită.

— Nu mi-aduc aminte, zise el cu necaz.

— Cum, e posibil ? începură cu toții deodată.

— Să uiți complect o iubire ?

— Să nu-ți mai aduci aminte de o ființă pe care ai
iubit-o odată ?

— Să nu-i mai cunoști nici scrisul ?

— E cu puțință ?

— Uite, un nume de femeie cu inițiala S. !

— A ! stați, trebuie să fie Suzana... Una care... și
deodată Patriarhul păli. Își aruncase ochii spre firele de
lăcrămioare veștede, legate c-o şuviță de păr auriu. Ba
nu... nu-i Suzana. Ea avea părul negru. Nu, nu poate
să fie ea. E alta... Cine o fi ? se întreba mereu bîlbîind.
Ei, dacă nu mi-aduc aminte, ce să fac ? Și, furios, Patri-
arhul aruncă scrisoarea cu ciudă în fundul unui saltar de
la birou.

O situație comică și dureroasă.

Veselia dispăruse. O tristeță mută plutea parcă în
liniștea care căzuse rece între ei. Și toți, pe gînduri, își
închideau în suflet un sentiment vag de milă pentru
ființa ceea uitată, pe care o deplîngeau fără s-o fi cu-
noscute vreodată.

Tîrziu, Patriarhul se reculese și începu c-un amar
regret :

— În viață am căutat femeia perfectă, ideală... feri-
cirea complectă... sublima armonie, amorul absolut... de
aceea am și rămas singur acum. O vorbă, un gest era
; de ajuns ca să-mi rateze într-o clipă aripile amorului.
Compromisuri în iubire n-am înțeles să fac. Nici pe alții,
nici pe mine n-am știut să mint. Iubirii i-am cerut abso-
lutul. Ori tot, ori nimic ! Am avut oroare de scenele urîte
de ruptură : mînie, revoltă, imputări, răzbunare, supărări
și împăcări... veșnica alternativă dintre palme și sărutări.
Hotărît, ca în fața ireparabilului, mă despărțeam fără ură
și fără regrete, atunci cînd simțeam decadența sentimen-

tului iubirii, căci presimțeam totdeauna agonia amorului, apropierea sfârșitului.

— Oricum, e oribil ! De aceea s-a zis că amorul singur poate contopi două ființe ca să facă un suflet în două corpuri, și tot el le poate despărți — doi străini care niciodată nu s-au cunoscut. Iată ce înseamnă iubirea — zise Mincu — clătinându-și capul încălzit de o romantică melancolie. Suferi, iubești, atingi fericirea, juri cu sufletul pe buze, pentru toată viața, pentru totdeauna și... focul scade, se mistuie, flacăra filfilie, se stinge, moare. Fumul se risipește și... nimic, nu mai rămâne nimic în urmă... uitare... moarte.

— Sic *transit gloria amoris*, pronunță rar, sentențios, Barbă-Roșie, care dormita tolănit pe un divan. Și înviorat, se ridică deodată în picioare, gata să înceapă a-și desfăce teoriile lui favorite — marfă destul de veche, pe care el o debita ca nouă și originală, sub forma unui pozitivism pedant și cinic : Ge pretenție absurdă au roșmanticii naivi, care se pierd în metafizica amorului ! E ridicol să-i ceri amorului mai mult decât poate el să dea. Cine nu știe că iubirea se distruge prin propria ei ardere. N-am înțeles niciodată de ce se caută o origine supranaturală, ocultă, sacră și divină amorului, când baza lui esențială e de natură pur organică... nevoie fizică... apetitul instinctului... voința oarbă... geniul speciei care cere obligator reproducerea...

— Nu confunda — îl întrerupse Mincu — simpla dorință cu pasiunea amoroasă. E o deosebire între om și moluscă. Numai omului îi aparține propriu amorul.

— Mă rog — îl opri brusc Barbă-Roșie — dar la pășări nu-i o selecție naturală ?

— A ! vrei să vorbești de marile pasiuni amoroase ? Asta-i chestie de temperament. Elementul sufletesc intervine pe urmă, pentru că creierul este direct sub influența glandelor. Suprimă-le și ai potolit imediat cel mai înflăcărat amor... iluzie... minciună...

— Cine poate pătrunde misterul, enigma care unește *au desparte două ființe omenești ? interveni grav Patriarhul. Amorul este cei mai 'complex dintre toate sentimentele. Nici una din teoriile emise pînă azi nu ne satisface. O exaltare a dorinței și simpatiei ? Maladie ? Beție ?

Intoxicație ? Sigur însă că amorul dă cea mai profundă și mai intensă bucurie umană. Și, cine știe, poate lui se datorește avîntul care a ridicat pe om așa de sus, lăștind în urmă pe toate celelalte animale. S-a zis că foamea și dragostea modifică suprafața pămîntului. Ca să ajungă să guste suprema plăcere, omul a trebuit să cugete, să imagineze, să cucerească, să creeze tot ce-i mare, ! frumos, bun și generos, ridicîndu-se pe culmile progresului, i — Dar această supremă plăcere — reluă Barbă-Roșie — natura a pus-o cu unicul scop al procreării. Căci în fond numai această plăcere este cauza nașterii noastre. Nu s-a spus, cu drept cuvînt, că o eternitate ține de o secundă de voluptate împărtășită și că în orice febră amoroasă se ascunde dubla natură a omului, care asigură vitalitatea și perpetuarea speciei ? Două glasuri •se aud : o dulce melodie îmbătătoare și urletul animalului ce naște. Amorul, puternic și fatal ca și moartea, conține cruzime, violență, căci a iubi înseamnă a zămisli. A treia ființă trebuie să urmeze celor două care, contopite, se consumă, scad, se reduc, dispar prin chiar faptul "iubirii. Natura și-a luat partea. Sentimentul și-a îndeplinit funcțiunea; fatal se atrofiază, dispăre, moare. • — Dar iubirea care leagă cuplul, celula familiei... încercă Mincu să întrerupă.

— Ha ! Ha !... izbucni Barbă-Roșie într-o cascadă de a înăcrit. Vrei să vorbești de tragicomedia căsătoriei ? -w simplă tovarășie care se leagă dintr-o nevoie socială... Ise știe... mormîntul amorului... o proptea pusă de modală și religie pentru a sprijini șandramaua socială să nu °se prăbușească.

*

Neagu sta lîngă fereastra dinspre mare. Cu ochii pierduți în vag, tulburat, asculta în tăcere. Simțea bine că și el are de spus ceva. Argumente tari, crîmpeie de fraze îi veneau pe buze, gata să le arunce ca niște săgeți în capul lui Barbă-Roșie, tip negativist care profana sentimentul iubirii... sursă de fericire... patima nobilă... idealismul sacru... dar nu îndrăzne să intre în vorbă, r Enervat, se sculă de pe scaun și începu să măsoare în lung camera cu pași mari, apăsați. Și cu mintea în-

cordată, se hotărî să judece rece, cu metodă, pentru a găsi calea care să împace idealul cu irealitatea.

Candidă și confuză, fata, într-un colț, cu ochii pe-o carte, făcându-se că cetește, asculta atentă și rănită. Era prima dată când auzea asemenea teorii savante și crude,, care-i sfîșiau visurile primei tinereți.

Patriarhul, cu ochii la o antică pendulă de părete, încheie discuția, ca de obicei, în fața problemelor nedezlegate, cu vorbele lui favorite, pe care le murmură în barbă, fără să ajungă a isprăvi vreodată fraza începută :

— Hei ! *la vie... la vie... c'est la vie...*

Era tîrziu cînd au coborît scările spitalului.

Afară, întuneric. O umezeală rece pătrundea pînă la oase. Fata tremura. Neagu o înfășură în pelerina lui. Mergeau alături, stingheriți, într-o tăcere apăsătoare, frămîntați poate de aceleași gînduri. Căci amîndoi simțeau în sufletul lor un gol chinuitor.

Marea suspina prelung spălînd picioarele vechiului dig.

Stelele clipeau înfiorate, gata parcă să se stingă de suflarea unui vînt jilav din larg.

în capătul aleii pustii, subț plopilor tremurători care șovăiau despuiați de toamnă, s-au despărțit.

Ea a plecat singură, întunecată, cu inima strînsă de teamă în cleștele unei suferinți mute.

El, după ce a sărutat mînuța ceea rece, înghețată, a rămas pe loc, neliniștit, hărțuit de gînduri amare, cu sentimentul vag al unui regret ascuns.

Ghimpele îndoielii îi împungea dureros inima.

CAPITOLUL IX

— Nu mergi cu noi în oraș, mînzule ? întrebă doctorul, scoborînd scara vaporului.

— Nu ies, am ceva de scris, îi răspunse cu jumătate de glas Neagu, jenat.

— Ia seama, copile, simptomele sunt alarmante ; boala ^ta face progrese ; ai început să ne ocolești... cauți singurătatea... semne rele... îți urmăresc fazele boalei... să știi că te țin în observație, ca pe un cobai injectat.

[- • Și doctorul se opri o clipă la mijlocul scării, amenințîndu-l cu degetul ca pe un copil.

Rămas singur pe punte, Neagu se mișcă agitat, urmărind nerăbdător mersul bărcii care lăsa o dîră lumiiș-noasă pe oglinda neagră a Dunărei.

Un sentiment amar, un fel de rușine parcă îl făcea să-și ascundă zbuciumul sufletesc care-l frămînta.

Îi era teamă să nu se trădeze.

Nici celui mai bun prieten nu i s-ar fi putut destăinui.

Cînd barca dispăru, simți cum îl cuprinde o emoție ! ciudată, ca o bucurie copilărească ; rămînea singur, scăpa ide apăsarea atîtor ochi care-l pîneau.

C-o lacomă dorință privi pe luciul negru al apei. Îi venea să se arunce peste bord, să-și taie drum cu brațele și cu picioarele, să înoate, să zboare pînă la cellalt mal [al Dunărei.

I- Abea se putea stăpîni. Aplecat pe fereastra deschisă șa careului luminat, întrebă pe ofițerul de serviciu care-și lecria jurnalul de bord :

i*. — Nicule, pot lua „Puiul" să fac o plimbare pînă Ma far ?

fi.— De ce nu aștepți barca de serviciu, care se întoarce acum ?

ti. — Nu, că vreau să trag singur la lopeți, să-mi dez-morțesc brațele... E o noapte admirabilă.

[- . „Puiul", cea mai mică barcă a vaporului, era legată I la scară.

Dintr-o săritură, Neagu fu înăuntru.

I își potrive lopețile, își deschise haina, și din cîteva \încordări ale brațelor lui vînjoase fu în mijlocul curen-
tului. Se,lăsă pe firul apei la vale, ferindu-se de lumi-
nile de pe maluri.

Luna încă nu ieșise. Stelele se oglindeau pe fața apei, :răspîndite ca niște candelă tremurătoare. Barca aluneca |Aișor, tăind dîrele luminoase ale felinarelor înșirate pe **jamele** părți. Pe cheu lumea se mișca în aerul răcoros
al serei.

Siluețele se agitau nedeslușite într-un joc de umbre chinezești. Neagu vedea fără să fie văzut. Zbura ca o nălucă, satisfăcut că nimeni nu-l putea recunoaște.

Nu se opri decât la gura fluviului.

După ce legă barca la piciorul farului verde, urcă tip-til pe cheu.

Nimeni.

„Va veni, sau nu ? Dacă nu vine ?”

Sub senzația chinuitoare a așteptării, se plimba nervos, fumînd. Simți instinctiv că ceva hotărîtor în viața lui trebuia să se întîmple.

Își chinuia ochii. Îi făcea mici, strîngînd pleoapele, și-i deschidea deodată mari, căutînd să străbată întunericul.

Sigur, încrezător, se încerca să distingă umbrele diforme din ceața ce învăluia portul ca o pulbere violetă, cernută din tăria stelelor.

Deodată tresări. O umbră părea că se mișcă pe fața netedă a cheului gol. Un fior îl străbătu și inima începu să-i galopeze.

Atent, încordat ca un animal de pradă care sta la pîndă, își ascuți auzul, aplecînd capul să prindă cu urechea cadența slabă a pașilor din depărtare.

Se uita fix, lacom, înainte. Așteptă cu respirația tăiată. Umbra creștea în forme din ce în ce mai deslușite.

Evantia. Desigur că-i ea. Mersul ei nu-l are nici o femeie. Ca dînsa nimeni nu pășește. Parcă nu calcă; alunecă lin, ca în zbor, abea atingînd pămîntul.

El aștepta încordat. Și deodată îl cuprinse o sfială ca în fața unui moment hotărîtor.

Ea îl simți instinctiv de departe, înainte de a-l vedea. O bucurie și o spaimă o cuprinsese în același timp.

— Evantia ! credeam că nu mai vii, zise el ridicîndu-se deodată în picioare, vorbindu-i cu vocea tremurător scăzută.

Ea se opri brusc, speriată. Nu putea să lege nici un cuvînt. Emoția o sufoca. Zîmbea, jenată.

— Abea am putut scăpa... îngîna ea întretăiat, lipindu-se de el.

Neagu, ghicindu-i tulburarea, o atrase strîngînd-o la piept, tăcut și apăsător. Trupul ei cald, plin de fericire și așteptare, se lăsa moale în brațele lui.

Înfiorată o clipă, se desprinsă șerpuitoare, șoptindu-i ca într-un suspin :

— Hai pe plajă, aici poate să treacă cineva.

Cuvintele i se înecau în gît.

Înlănțuiți, lipiți unul de altul, pășiră de pe cheul tare de piatră pe covorul moale de nisip al plajei.

El călca apăsător, cu putere ; ea abea atingeia inegal pămîntul, săltată de talie la fiecare pas.

Într-un tact grăbit le bătea inima ; gîtlejul sugrumat și gura uscată ca după o fugă nebună. Neagu simțea cum îl arde trupul ei plătînd și fierbinte. Și deodată se opri în loc. Apucînd-o încordat cu ambele mîini, c-o îndrăzneală de care se sperie o clipă, o ridică în brațe ca pe un copil. Și degetele crispate simțiră atunci sînul elastic, arzător, mișcîndu-se sub mătasa bluzei. Din părul ei adia, cald, un miros femeiesc care-l amețea.

Lăsat într-un genunchi, el o depuse întinsă pe nisipul moale, care păstra încă o urmă de căldură din arșița zilei.

Aplecat deasupra ei, într-o dorință arzătoare, îi căuta buzele cu o îndrăzneală sfioasă, pe cînd mîinile netezeau j; în lung trupul acela fierbinte și moale care i se lăsa în voie, fără nici o împotrivire.

Dar... deodată el se opri înfrînt. Ca un fulger îl străfebătu un fior de răceală prin creier și prin trup.

„Nu trebuie să abuzez...” și cînd încet își retrase mîinile, se reculese stînjinit, fără putere.

Ea, cu respirația întretăiată, își ridică pleoapele cu genele tremurătoare, fixîndu-l cu ochii mari deschiși în întuneric. Apoi se ridică tulburată, cu dinții strînși, reținîndu-și lacrimile printr-o sforțare convulsivă. Și cuprinsă brusc de o rușine chinuitoare, își netezi apăsător pe genunchi fusta încrețită.

O tăcere de gheață căzu între ei. Neagu își șterse de cîteva ori fruntea de sudoare.

Simțea în genunchi o slăbiciune supărătoare, tendoa-nele picioarelor parcă îi erau tăiate.

Și, stîngaci, c-un glas fals, spuse arătînd cu mîna spre larg :

— Uite o barcă în lumina lunei...

Un pescar întîrziat tăia pieziș cărarea de lumină așternută de lună pe oglinda mării.

S-au sculat deodată amîndoi, fără să se uite unul în ochii celuiilalt. Și fiecare își ascundea tainic gîndul și dorința de a pleca mai repede.

— Trebuie să fie tîrziu?... reuși ea să întrebe cu timiditate.

În grabă, zăpăcit, el își căută ceasornicul prin toate buzunările. Îl găsi și-l ridică la lumina lunei.

— Unsprezece... peste jumătate de oră trebuie să intru de cart la bord.

Mințea. În noaptea aceea era liber.

— Să plecăm, șopti ea șovăind.

— Te duc cu barca pînă la pilotaj ? întrebă el, încurcat, nehotărît.

— Nu, poate să ne vadă cineva. Mă duc singură și intru în casă pe ulicioara de din dos.

Pe marginea cheului s-au oprit.

El o îmbrățișa scurt, grăbit.

Ea se lipi cu gingășie de pieptul lui și, eătîndu-i drept în ochi, îl mîngîie c-un zîmbet îngăduitor.

— Ne vedem mîine seară.

— La aceeași oră ?

— Da, la revedere.

Neagu sări în barcă, smuci încordat lopețile și începu să tragă lung, lăsîndu-se pe spate cu toată greutatea corpului. Își mai întoarse o dată capul spre cheu, urmărind silueta care se pierdea mistuită în faldurile nopței.

Barca înainta cu greutate în sus pe canal, împotriva curentului tare al apei. După cîteva efortări se simți istovit. Picioarele îi tremurau. Brațele îi erau de plumb. Capul îi ardea. Smunci șapca și-o aruncă mototol în fundul bărcei. Se aplecă peste bord și-, muindu-și mîna în apa rece, își răcori fruntea și gura uscată.

Își descheie haina să poată respira în voie.

O oboseală îi copleșise trupul. Gînduri chinuitoare îi sfredeleau creierul. Sufletul îi era plin de un amestec ciudat de mîndrie întristată și umilință nelămurită.

Făcea efortări să se învingă ; calm, stăpîn, voia să judece cu sînge rece.

„Ce?... trebuia să profite de slăbiciunea unei copile neștiutoare ? O femeie știe să se apere, dar o fată inocentă...”

„Înfrînarea, stăpînirea de sine înseamnă tărie” — își zicea el — plin de un sentiment de mândrie, dar numai pentru o clipă, căci un glas surd de undeva îl contrazicea, șoptindu-i c-o răutăcioasă încăpăținare : „Slăbi-ciune ! Viața nu-i decît un șir de senzații... e un drept legitim să cauți plăcere... cît mai intensă plăcere... libertate completă... virtute, morală, scrupule naive, lanțuri, •cătușe — minciuni convenționale.”

O sudoare fină, rece, îi acoperea fruntea.

Mințea i se zbătea înțelestată în contraziceri.

Zadarnic își încorda puterile creierului să iasă lămurit dintr-o situație care i se părea ridicolă și rușinoasă.

Voia să-și impună, să fie mîndru, biruitor, dar rămînea micșorat și umilit.

Tocmai la scara vaporului îi ieși înainte un camarad chefliu : locotenentul Mînzatu.

— Cum, Neagule, la ora asta intri la vapor ? Nu știi că avem conclav la Gherase ? înmormîntăm burlăcia lui Mitaș. E ultima lui noapte. Mîine pleacă la Galați să se însoare.

Mînzatu, poreclit „Contele de Manzatti”, era dintr-o familie de mocani de la Chior-Cișmea din județul Constanța. Făcuse Școala navală din Livorno, unde își dase titluri de nobleță, arătînd pe harta țării toată Dobrogea ca un domeniu al vechii familii „de Manzatti”.

Înzestrat c-o memorie fenomenală, știa pe de rost întregul *Infern* a lui Dante și declama cu patos la chefuri :

Nessun maggior dolore...

Neagu n-avu tăria să reziste ; în loc să intre la vapor, o Luă întins la Gherase.

Pe trotuarul opus trecură prin lumina felinarului două umbre femeiești.

Ofițerii, accelerînd pasul, le măsurau din mers.

Ochiul ager al Contelui le recunoscuse de la distanță.

— He ! alo ! fetelor ! Când ați debarcat și voi aci ? De unde veniți ? Unde vă duceți ? Ce, nu vă cunoașteți ? Sublocotenentul Neagu, zis și „Mînzul”. Asta mare-i „Baza-Navală” și astalaltă mică e „Mița Balot”. Cele mai bune fete din toate cîte sunt înscrise în controalele marinei. Băgați de seamă să nu care cumva să încercați a întoarce capul băiatului, că-i amoretzat lulea !

— A ! făcură amîndouă deodată, privindu-l cu simpatie și admirație.

— Dar tot nu mi-ați spus ce căutați voi în Sulina ?

— Am venit azi din Galați — zise cea mai înaltă — ca să lucrăm aci la varietelul „Englitera”. La Galați e șomaj. Aci începe sezonul de iarnă. Portul cred că o să lucreze bine, a fost un an bun agricol.

— Și încotro mergeți acum noaptea ?

— La Gherase. Suntem invitate de niște vechi prieteni.

— A ! bravo ! Acolo mergem și noi.

Ce să fie, ce să fie

La Gherase în prăvălie ?

Începu să fredoneze Contele un cîrmei de vers, improvizat cu prilejul unei orgii navale, la care avusese loc un aprig bombardament de epigrame corosive.

Din mers, Neagu le cîntărea cu coada ochiului.

Baza — blondă, corpolentă, monumentală ; păr auriu, oxigenat; mers maiestuos, de regină.

Balotul — brună mărunțică ; păr negru, retezat; mers vioi, ispititor.

Una privea fătîș cu ochii albaștri, languroși ; cealaltă, pe furiș, cu niște ochi negri, catifelati. Una da semne de îngărășare cu vîrsta; cealaltă, uscată, rămînea pe loc, fără vîrsta.

Baza-Navală își cîștigase pe merit numele pentru devotamentul și fidelitatea dovedită marinei, din ziua în care un marinar o lansase în carieră.

Nefericită la primul ei amor — ofițerul care o iubise se înecase printr-un accident la explozia unei torpile — ea căutase mîngîiere la colegii amantului tragic pierdut.

E drept că-i schimbase pe rînd, dar niciodată nu ieșise din cadrele marinei. Privea c-un suveran dispreț civilii

și ofițerii de uscat. Avea prestigiu și umbla veșnic în negru. Unii ziceau că poartă doliul primului amor nefericit ; alții susțineau că umblă cernită numai pentru că blondelor le stă bine în negru.

Mița Balot își păstra numele de pe cînd trăia c-un marinar însurat. Un coleg serviabil anunța sosirea Miței în Sulina printr-o telegramă și, ca să nu înțeleagă nevasta, scria :

„Mîine sosește balotul.”

Așa i-a rămas numele. Nimeni nu știa cum o chemase de-acasă. Un ciudat dor de ducă, visul plecării în America, unde avea neamuri din Ardeal, o atrăsese spre marină. Nu reușise ca să emigreze, dar rămase atașată pentru totdeauna de marinari.

Vîrsta, experiența o făcuse deșteaptă, manierată și cu minte. Își pusese ochii pe un căpitan burlac. Cu tact și voință își urmărea planul ei croit ca să-și asigure un viitor ticnit de burgheză onorabilă.

La Gherase au intrat în aplauzele generale. Era, dealtfel, o favoare deosebită pentru cele două fuste privilegiate ca să fie primite în cercul intim de la Gherase, întrucît de data asta nu era cazul unui „chef de arabe sexe”.

Localul de noapte a lui Gherase era amenajat ca să servească toate categoriile de mușterii.

Printre diversele „șambruri” separate, era o cameră în fundul sălei, întunecată, numită „camera obscură”, rezervată anume pentru „orgii navale”.

Chefurile marinarilor pe uscat erau celebre. Descărcări electrice urmau fatal unei vieți monastice și asprei disciplini a bordului.

Și pe măsură ce regimul pe apă era mai sever, chefurile pe uscat erau mai năstrușnice.

În seara aceea, „sta în capul mesei, între căpitani, rechemîndu-și dulce tinerii săi ani” (cum îi cîntau camarazii), sîrbătoritul mecanic Mitachi.

Un bondoc roșcovan, vesel, iubit de toți ofițerii și soldații pentru bunătatea inimei lui. Făcuse cursurile unei școli de mecanici în Franța, unde i se citea numele :

„Mitaș”. Și pentru că meseria îl obliga să se bage pe la căldările vapoarelor, de unde ieșea totdeauna tăvălit, camarazii îl poreclise : „Căpitanul Murdărie”. I se făcuse și un cuplet pipărat după o parodie a *Sergentului* de Alecsandri :

...Murdară îi era haina,
Dar strălucea pe ea
Uleiul și văpsea.

La Gherase se mânca de obicei brînză de Brău a, foarte sărată, și saramură de caracudă, foarte pipărată, și se bea șampanie veritabilă, intrată în țară fără vamă, Sulina fiind porto-franco.

În seara aceea însă, pe masa marinei fu așezat un lighean de tablă, plin cu icre negre proaspete, numai îndulcite c-o mîină de sare.

Petrușca, rus-hahol, pescar-pirat, ucenicul și omul de încredere a lui Calavrezu, adusese icrele de la Katarletz. Patronul își plătea o datorie de recunoștință către căpitanul-mecanic, care îi montase niște pompe la pontonul de salvare.

— Dacă nu pleca patronul ieri la Stambul — zise Petrușca — avea să vă prepare, cum numai el știe, niște mîncări să vă lingeti degetile : iahnie de *tartaruga*, adică broască țistoasă, și file de șarpe.

Un căpitan, președinte de vîrstă, poreclit Papachi, holtei tomnatic, oprit de medici să mai bea, se mulțumea numai cu sifon gol, dar își impunea părerile ca un vechi expert în vinațuri.

— Icrile negre pretind neapărat vin negru vîrtos, nu umblați cu poșircă de asta !

Gherase aducea cu vapoarele italiene un vin negru de Catania așa de tare și taninos, că i se zicea vin de „Catrania” și nu se putea bea decît după o anumită formulă stabilită de președintele mesei : V+2A, o parte vin și două părți apă.

— Bun băiet e Mitaș — zise Barbă-Roșie melancolic — păcat că-l pierdem ! Odată însurat, se retrage în cavoul familiei, dispăre și el de pe piață.

— Cum, adică asta-i regula generală ? încercă să vorbească un tînăr ofițer.

— Bine, ageamiule ! tu nu știi ce înseamnă căsătoria ? Pentru femeie este un început, pentru bărbat un sfîrșit. Ea intră în lume, el iese. Nu știu cine-a zis, dar bine a zis ce-a zis : căsnicia e lanț de aur cînd îl iei ; de plumb, cînd îl porți ; de fier, cînd vrei să-l rupi.

— Cum, doctore, nu te-ai gîndit niciodată să te însori ? întrebă un căpitan, părinte a șase copii.

— Trebuie să dau și eu răspunsul pe care l-a dat un filozof la întrebarea asta : cîteodată mă gîndesc și eu la cusătorie, și mai ales dimineața.

Vinul de „Catrania” înfierbîntase atmosfera camerei obscure. Ca într-un viu foc de artificii, cu rachete și petarde, izbucneau rîsete, glume și zeflemele, încrucișate într-un zgomot confuz al sălei, ca vuietul unei mări de-montate.

Vorbe *de* spirit, anecdote decoltate, sentințe suverane, banalități patente, cele mai îndrăznețe păreri asupra femeilor se aruncau c-o brutalitate și cinică filozofie. Nici o jenă. Nimeni nu se indigna ; nu se simțea nimeni jignit, deși în jurul mesei erau mulți însurați, buni soți, excelenți capi de familie. Simțul solidarității de sex îi lega parcă pe toți într-un acord tacit.

Doctorul își iubea glasul și se asculta cu plăcere.

— Femeile, domnilor, sunt mamifere inferioare. Montaigne are perfectă dreptate. Noi, bărbații, admirînd frumusețile corporale, iertăm femeilor slăbiciunea spiritului lor, dar nu s-a văzut niciodată ca, în cinstea frumuseței Spiritului bărbătesc, o femeie să întindă mina unui trup de bărbat în decadență. E trist că nu există încă un alt mijloc pentru perpetuarea speciei decît femeia. La femei totul e inimă, chiar și capul. Între un bărbat îndrăzneț și unul delicat, femeia cea mai delicată va alege pe cel îndrăzneț. Femeia credincioasă e cea care se încapățînează să trăiască c-un singur bărbat — pentru că preferă să chinuiască numai pe unul singur.

— Dealtfel — interveni un locotenent c-o frază luată de undeva — sunt unele femei cari își iubesc așa de mult bărbații, încît iau alți bărbați ca să nu uzeze pe al lor.

Și pentru că fraza avu efect, stîrnind un haz zgomo-
tos în jurul mesei, locotenentul încurajat continua cu ief-
tine răutăți despre femei.

— Care-i luna în care femeile vorbesc mai puțin ?

— Februarie — strigă cineva de la coada mesei —
fiindcă e luna cea mai scurtă !

— Ce este un decolteu ? Și tot el răspunse : o des-
picătură între două scînduri ale gardului. Bărbatul curio-
se oprește, dar nu poate risca decît o privire.

— Știți cu ce se aseamănă o femeie fără sîni ? C-un
pat fără perne...

Cheful era în toi cînd începu să picure la ușa came-
rei obscure dulci sunete de coarde.

— Boulanger ! Bravo, Boulanger ! Au sosit jarcaletii...

Boulanger, țigan veritabil, lăutar din Tulcea, avea
tăitura barbișonului la fel cu a faimosului general fran-
cez. Se îmbrăca totdeauna în negru. Vara, c-o jantilică,
„smoc", înverzită, iarna, c-un paltonaș scurt, „jeanbirboc".

Țambalagiul, negru, încovoiat, cu mustăți pleoștite,
cu ochii închiși, lovea mecanic ciocănașele pe strunele
stăpînite de niște degete uscate. Flautistul, burtos, cu fâl-
cile umflate, avea niște ochi albi înfiorători.

Și la urmă apăru o țigăncușă crudă încă, dar plinuță,
cu o coapsă fină, cu dinți albi și ochi arzători, jucăuși.

Intrarea ei făcu senzație în sală.

— Fița, noua mea guralistă — o recomandă rînjind
Boulanger, și coborînd tonul adăugă în surdină : E fată
mare... zău !... Să mă trăsnească Sfîntui, dacă nu-i aș3
cum vă spun !... A constatat-o doctorul... Are certificat !

Fata nu era încă formată, dar promitea ca voce și ca
trup. Toți făceau haz, dar nimeni nu-și punea mîntea
cu o minoră.

Un ofițer îi făcu pe fața de masă cu creionul o schiță de
portret, iar Kiaps improviza un vers pe aria *La Bruna* :

Sclava neagră

O !... de n-ai fi minoră

Și de n-ar fi procurori.

în hazul tuturor, căpitanul Papachi lămuri cazul mi-
noriei guraliste din banda lui Boulanger.

— Știți de ce o păzește el ca ochii din cap V Fata a
fost cedată de părinți în anumite condiții. Și ca siguranță
că va fi înapoiată intactă familiei, Frosa, nevasta lui
Boulanger, și-a pus în garanție casa ei din Tulcea... Așa
că...

— Eu am văzut un caz mai ciudat, întrerupse căpi-
tanul Dimiu. Anul trecut, pe cînd făceam parte din Con-
siliul de război în Galați, la procesul unui ofițer, am citit
un act original. Ofițerul răpise fata unui grec din port,
misit de cereale. Urmase o împăcare, și tatăl fetei pre-
tinse din partea ofițerului un act scris. Chitanța era ata-
șată la dosar :

„Am primit una fată mare pe ziua de 8 septembrie
anul 1902".

Neagu, la coada mesei, căzuse între doi cheflii : cu-
mătru Cîrnici și Klaps.

Țăran bine hrănit, Cîrnici — poreclit astfel pentru
forma nasului — ajunsese ofițer mecanic fără să rupă
legătura cu tovarășii săi meseriași. Ales ca președinte la
societatea „Ciocanul", i se făcuse o manifestație cu mu-
zică și drapelul societății, la plecarea vaporului unde el
era îmbarcat. Amiralul, scandalizat, îi aplică ofițerului
„comunist" o pedeapsă exemplară de zece zile închisoare.

Atunci, martirul Cîrnici pronunță o frază rămasă ce-
lebră în rîndurile marinei :

„Ce sincer e poporul ! Ce falși sunt amiralii !"

Camarazii îl tachinau în versuri cari aminteau că „me-
seia e brățară de aur, și gîtul, pîlnie de argint".

Locotenentul Klaps, îndesat, vinjos, inventiv și ta-
lentat, era așa de leneș, că toată ziua vegeta dormitînd.
Numai seara revenea la viață și, după miezul nopții,
ajungea alt om, ager, ascuțit, scînteind de vervă și de
spirit. Viețuitoare nocturnă, de o specie rară, el era ani-
matorul orgiilor navale din camera obscură. Poznele puse
de el la cale dispăraseră comandamentul garnizoanei.

Într-o noapte, la varieteu, fură cățelul unei artiste
și-l vâpsi în dungi albe și negre ; pe cînd artista cînta,
dădu drumul pe scenă cățelului transformat în pui de
zebră. Neeunoscîndu-l, cîntăreața scoase un țipăt de spai-

mă și-o luă la fugă, dar ciudatul animal se ținea după ea, în hazul nebun al publicului din sală.

Neagu bea în silă. Cît ar fi vrut să se amețească ȘL el o dată ! Dar nu putea. Nu reușea să se pună la unison cu ceilalți. Se simțea prea lucid și stingherit în nebuna voioșie colectivă. O coardă care nu vibra în toată orchestra din sală. Fără să vrea, se supraveghea ; cu nervii dezgoliți, primea impresiile din afară. Sentimentalismul iui în atmosfera eamerii obscure era un beteșug naiv și ridicol. Își da seama și căuta să-l mascheze prin cinism și veselie, dar nu izbutea.

Privea cu simpatie și admirație la toți cei cari își înecau necazurile vieții în chefuri, rîs și cîntece zgomo-toase. Văzuse mulți oameni simpli, adormiți, cari la che-furi se deșteptau, ajungînd vioi, isteți, galvanizați de poezia beției.

Pe Klaps îl privea Neagu c-un fel de invidie, că nu poate să se bucure ca el de viață.

Ca un actor-erou, Klaps aducea o notă de grandoare în gesturi și cuvinte, o măreție a chefului, departe de vițiu și desfrîu. Dealtfel avea și teorii pe cari le sus-ținea cu pasiune :

„Nu confundați cheful cu beția !”

„Englezul se îmbată, românul chefuiește.”

„Să vie un sclav !” se adresa el chelnerilor c-o voce cavernoasă, imitând gesturi din orgiile romane.

Suit pe un scaun, el începu să declame *Venere și Madonă*, c-o patetică emfază, cu ochii țintă la blonda Bază-Navală :

Astfel eu, pierdut în noaptea unei vieți de poezie,
Te-am văzut, femeie stearpă, fără suflet, fără foc.
Și-am făcut din tine-un inger, blind ca ziua de magie,
Cînd în viața pustiită ride-o rază de noroc.

Din demon făcui o sîntă, dintr-un chicot, simfonie.

Dar azi vîlul cade, crudo ! !

! Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nșelăieane
De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir.

IC; O, cum Rai'acl creat-a pe Madona Dumnezeie,
K Cu diadera-a-i de stele, cu surîsul blind, vergin,
j W Eu făcut-am zeităte dintr-o palidă femeie,
W L Cu inima stearpă, rece și cu suflet de venin !

m Declamația fu întreruptă, pentru că Baza-Navală se
p simți oarecum blesată de unele expresii „prea tari” ale
I lui Eminescu.

Se ceru un cîntec de inimă albastră. Boulanger își
r umflă gușa, începînd c-un adine oftat :

Pune capul sub velință...

P — Oprește-te ! izbucni Klaps indignat. Cum îți per-
I miți, sclav indian, să masacrezi cîntecele românești ?

— Poetul scrie :

Pune capăt suferinței.

I Și țiganul cîntă :

Pur.e capul sub velință...

U* Aerul în camera obscură ajunsese supraîncălzit. Figu-
jt rile se îmbujorau, vocile se îngroșau, ochii seînteiau, min-
L țile galopau. Discuții aprinse, toasturi fără sfîrșit se pier-
deau într-o învălmășeală de rîsete și voci răgușite.

f. Ca să iasă fumul de tutun și să intre aer proaspăt,
s-au deschis ferestrele și, ca să-și dezmoștească picioa-
rele, cîțiva tineri ieșiră în sală, încercînd un dans nou.
Un ofițer, cîntînd în gura mare, înhățase de-o aripă pe
Fița și-o învărtea, învățînd-o pașii. Boulanger, atent, fura
cu arcușul tactul noului dans, auzit pentru întîia dată.

* Cînd, un țipăt strident răsună în sală. Muzica se opri
brusc. Un moment de panică și zăpăceală. Ca un vultur
se repezise Boulanger la o ușă închisă, izbînd cu pumnii
încleștați și strigînd cu disperare :

— Deschide ușa, domnule locotenent !... Dă-i dru-
mul... nu mă nenoroci, domnule locotenent !

Țambalagiul și clarinetistul, împingînd din răspuțeri cu umerii în ușa, urlau cît îi țineau gura :

— Nu te lăsa, Fițo !...

— S-au dus casele Frosei, mă-ă-ă...

— Ce-i ? Ce s-a întîmplat ? se întrebau toți, într-o învîlmășeală generală.

Ofițerul care dansa cu Fița, după un tur amețitor, îi făcuse vînt din fugă într-o cameră goală de pe sală, în care dispăru și el, închizînd ușa cu zăvorul.

Și pentru că ușa nu ceda. Boulanger se văicărea, privind cu lingușire la ofițerii mai bătrîni :

— Domnule căpitan, domnule doctor... Nu mă lăsați... dați ordin să deschidă ușa. Zău, nu mă lăsați... faceți-vă milă și pomană... că pierd casele... Să mă trăsnească Dumnezeu, dacă nu le pierd, zău, sunt casele Frosei în garanție.

— Porcilor ! Nu vă-i rușine ? strigă Baza-Navală, roșie de indignare.

— Așa se ademenesc fetele, pentru ca să-și facă plăcere dumnealor !... adaugă cu dispreț Mița Balot.

Și amîndouă, cu același gest de revoltă, se sculară de la masă.

Căpitanul Papachi, ca cel mai vechi în grad, găsi că este urgentă nevoie să intervină cu autoritatea sa.

Își tăie drum și, în liniștea solemnă care se făcuse într-o clipă, răsună glasul lui autoritar, de comandă :

— Locotenent Pitiș ! Deschide imediat ușa ! Și încetează cu asemenea comedii, cari nu fac cinste unui ofițer !

Toți așteptau cu sufletul la gură.

Zăvorul ușei țacăni scurt. în sfîrșit !

Apăru capul ofițerului : roșu, cu ochii injectați, schițînd un surîs nervos :

— Am glumit, domnule căpitan... N-a fost nimic serios.

— Proastă glumă !... Asta nu se face, domnule !... zise bătrînul căpitan încruntat.

— Auzi glumă... asta-i glumă... cu chestia aia nu sa glumește, domnule, niciodată, să știi de la mine... pro-

Jwttă emoționat Boulanger, întorcîndu-se furios către Fița, **Icaie**-și arăta dinții surîzătoare. Și tu, proasto, în loc klla țipi ca din gură de șarpe, cînd te-a înghesuit ofițerul, Ităceai chitic, hai ? !... dacă, ferească Dumnezeu, scăpai •aii... se duceau de sufletul dracului casele Frosei ? !... **(Las'** că te trimit eu la mă-ta, mangosito !

— Ei, potolește-te, șefule, că nu s-a întîmplat nimic ! facerea Papachi să restabilească ordinea turburată.

în zadar, voioșia se dusesse. Cheful se stricase. Orgia Inavală avu de astă dată un sfîrșit neprevăzut.

Boulanger, din cauza spaimei prin care trecuse, nu 'mai putea cînta. Se sufoca și îi tremurau mîinile ca la un damblagiu.

Ofițerii se răspîndiră în grupe. Scîrbit, obosit, s-a înufors Neagu la vapor ; cîțiva cheflii nu s-au potolit pînă ^dimineată.

A doua zi s-a primit la garnizoană o serie de reclamații asupra isprăvilor de peste noapte făcute de ofițerii /scandalagii : Au fost dezhămați caii de la o trăsură al Icărei birjar turc adormise pe capră. S-a făcut o cavaltcadă zgomotoasă pe strada principală, scutind lumea din **Isomn.**

O firmă de la măcelăria marinei fusese mutată la bălanul unui varieteu-șantan. A doua zi lumea căsca gura ia firmă, cetînd cu mirare :

„Carne de vînzare. Furnizorul marinei militare.”

»

Doi ofițeri au apărut pe scena varietelui, făcînd poze fde nuduri, lupte de gladiatori și statui antice. Și la urmă, duș cu sifon. Deși publicul a aplaudat frenetic, •artistele de la varieteu s-au scandalizat de lipsa de pu-doare a ofițerilor.

Evantia se trezi brusc dintr-un somn greu, cu inima strînsă de groază, în chinurile unui vis oribil. Deodată deschise ochii mari, cătînd în jurul ei cu spaimă.

Nu visase ? Era dar adevărat tot ce se întîmplase în •noaptea aceea.

Săgețile soarelui de dimineată, țîșnind oblic prin crăpăturile obloanelor închise, îi înțepau ochii orbînd-o.

Se întoarse cu fața la perete și încercă să strângă pleoapele pe globul ochilor... să nu mai vadă nimic în fața ei. Dar imaginile se conturau precise, clare, înăuntru, căci creierul lucra biciuit de o febră chinuitoare.

Îi defila prin minte, c-o limpezime uimitoare, în cele mai mici detalii, toate scenele; vedea tot ce se întâmplase, pas cu pas, din clipa în care, cu nervii răzvrățiți și sufletul dezechilibrat, se despărțise de Neagu, de când îi ieșise în cale, ca din pământ, la capătul cheului, căpitănuțul Deliu.

Cum o luase de braț, atrăgînd-o înapoi, prin întuneric, spre plaja pustie. Cu ce vorbe înșelătoare o dezmiardase, pe cînd îi netezea părul cu mîna lui fină, mîngîietoare. Și timbrul vocii lui, care tremura ușor, îi picura muzical în auz:

„Frumoasa mea... Sirenă-Neagră... copilă sălbatică... să știi că cea mai frumoasă fată care nu știe să fie drăguță c-un bărbat nu-i dă o floare fără miros.”

Își amintea clar fiecare mișcare, fiecare gest făcut. Simțea încă vie, ascuțită, o senzație amețitoare, respirația caldă, apăsarea buzelor fierbinți și mustățile acelea parfumate pe gura ei.

O încheștase strîns, înăbușînd-o cu trupul lui mare, cu brațele vînjoase cari o striveau, biruind-o.

Nu putea înțelege întâmplarea în care căzuse.

Cum de s-a lăsat?...

Într-un moment își dăse perfect seama că nu putea să i se împotrivescă, simțise că omul acesta e mai tare, că avea să facă ce voia cu ea. Trupul se supusese fără rezistență.

Slabă, neputincioasă, căzuse pradă, ca un pui de găină în ghearele uliului.

Era vinovată... desigur că era vinovată... De ce nu l-a respins de la început?... De ce n-a plecat la timp?... De ce a cedat?... De ce asculta cu plăcere vorbele lui?...

„Am fost nebună? se întreba ea c-o disperare neputincioasă. Dar nu-l iubesc deloc. De ce am făcut asta? De el am avut frică de cînd l-am cunoscut. Acum s-a sfîrșit. Totul s-a prăbușit.”

Și-a stricat viața, dintr-o dată și pentru totdeauna.

Cum putea să mai dea ochi cu Neagu?

Cum să ascundă taina? Ce să-i spună lui?

Ar fi vrut să se târască la picioarele lui, să-i ceară iertare, să fie strivită de el, să i se jertfească, să-i rămîină sclavă pentru toată viața.

Ce era de făcut? Nici o ieșire nu vedea înainte.

Ar putea Neagu s-o ierte, dar n-ar mai putea s-o iubească. Și ea îl iubește, n-a încetat nici o clipă să-l iubească.

Înjosită, disprețuită avea să rămîină pentru totdeauna.

Căzuse parcă într-o prăpastie întunecoasă din care nu mai putea să iasă cu nici un chip.

Cu ochii închiși, zăcea pe pat ghemuită, strivită de rușine și căință, cuprinsă de sentimentul unei degradări ireparabile. De cîte ori deschidea ochii, avea un nod de greață. Se scutura cu groază, dar nu putea scăpa de imaginile cari îi chinuiau mintea.

Își simțea capul strîns într-un cerc de fier, gura arsa, sufletul jignit și plin de nenorocire.

Leoarcă de sudoare, se dezveli și, cînd își văzu genunchii și pulpele dezgolite, se acoperi repede la loc. Avea impresia că trupul acela nu mai este al ei... îi rămăsese numai capul, care ardea cu tîmplele zvîcnind într-o durere acută.

Corpul i se părea o zdreanță mototolită și murdară, aruncată pe pat.

Încordată, mușca perna cu dinții; în dorința de a-și chinui trupul, îi venea să-și rupă carnea cu unghiile pînă la sînge.

Tîrziu, cînd auzi ușa scîrțîind, tresări speriată:

— Ce ai, fata mea? Să chem doctorul? o întrebă tatăl ei îngrijat.

— Nu, nu trebuie, răspunse fata cu spaimă, ridicîndu-se de pe pat.

Și deodată simți picioarele ca tăiate, parcă picase de la o înălțime, iar prin coapse o săgeta o durere ascuțită. Și se lăsa din nou moale pe pat.

Făcea eforturi să adoarmă, dar nu putea.

I se părea că mii de ochi o privesc cu batjocură. Toți îi știau taina, pe care n-o mai putea ascunde.

Deznădăjduită, cuprinsă de o disperare neputincioasă, izbucni într-un plîns sfîșietor.

Lulu, maimuța, care dormita zgribulită pe scaun, în faldurile unui șal de lână, ridică ușor capul, privind lung, c-un fel de mirare în ochisorii ei negri ca niște gămălii sclipitoare.

Și când mintea ei puțințică prinse a înțelege că stăpîna suferă și plînge, se ridică din culcuș și țîșni dintr-un salt pe pat, între perne. Se strecură pînă la subțioara fetei și de-acolo își întindea lăbuța ei neagră, pipăind-o pe obraz, își scotea capul ca să privească întrebător drept în ochii stăpînei, care plîngea cu sughituri.

CAPITOLUL X

La vapor, în careul ofițerilor, era prins în perete, cu ținte, de planșetă, un

„Aviz navigatorilor :

Sunt absolut interzise la masă discuțiile privitoare la serviciu. Contravenienții vor fi amendați. Ofițerul potar este investit cu puterea executivă."

În schimb se debitau destule zeflemele, glume sărate și nesărate, anecdote cu sau fără perdea. Uneori cîte o victimă căuta să-și răzbune vreo înțepătură dureroasă și declama cu patos faimosul vers a lui Vlahuță :

Anecdota, calamburul — acolo fiind la preț —
Cată-le prin almanahuri, și vei trece de isteț.

La zile mari, cînd comandantul cobora din turnul său de fildeș ca să ia masa cu ofițerii, conversația lua un caracter serios, și uneori didactic.

Un comandant pedant, admirat pentru erudiția sa, fusese păcălit de un ofițer tînăr. Făcîndu-și de lucru prin birou, în lipsa comandantului, ofițerul observă semnul pus între paginile unui volum din *La Grande Encyclopedie* : *Năvălirea avarilor*.

Ei citi pasajul însemnat. La masă se discută despre năvălirea avarilor.

Comandantul rămase în admirație pentru profunda erudiție a tînărului ofițer.

— N-aș fi crezut — șopti secundului — să aibă o cultură așa de serioasă băiatul ăsta.

— E prea modest, de aceea nu l-ați remarcat pînă facum, îi răspunse secundul, stăpînindu-și rîsul.

Într-o seară, pe la sfîrșitul mesei, Neagu ieși pe punte, fiind anunțat că intră de serviciu.

Bucuros că scapă de gălăgia asurzitoare și de aerul îmbîcsit din careu, se plimba singur, căutînd să-și șteargă din minte vorbele auzite în timpul mesei. Se făcuse o serie de glume și aluzii la tinerii sentimentali și romanticoși. El suporta cu greutate tonul de zeflemea obișnuit la bord. De data asta avea impresia că este direct vizat, i se părea că unii camarazi îi aruncau priviri ironice.

Pe punte era întuneric. Un timonier îi aduse *Jurnalul de bord*, în care trebuia să semneze. Neagu se apropie de lumina geamului deschis la spiraiul careului. De jos se ridica un vuiet confuz, vorbe, rîs și țacăneala zarurilor de la jocul de table.

Deodată Neagu tresări ; își auzise numele rostit într-un hohot de rîs. Instinctiv, își ascuți auzul ; se aplecă atent spre geamul deschis.

Neagu îi agemi, domnilor... Nu v-am spus ? Eram sigur... Am cîștigat pariul... Sirena a eșuat în brațele lui Deliu !... Cum putea un debutant ca Neagu să concureze c-un tip expert ca Deliu ? ! Faptul e consumat... l-am văzut cu ea pe la miezul nopții la plajă...

Ca lovit de un glonte, Neagu se frînse în două. Șovăind, se lăsă moale pe banchetă, își duse o mină la frunte, freeîndu-se apăsător. A înțeles totul. E foarte clar. Se făcuse pariuri pentru cucerirea Evantiei.

El rămase acolo paralizat. Simțea cum i se înfierbîntă capul, fără să poată reacționa.

Avea o senzație de durere fizică așa de intensă, că-i da lacrimile în ochi... Ce rușine... tocmai el care se știa așa de sensibil, veșnic cu groaza de ridicul, să ajungă de

rîsul lumii, obiectul de haz al camarazilor, eroul unei sinistre tragicomedii de care toți își băteau joc...

C-o extremă sforțare, se ridică. Era copleșit de rușine : simțea mîndria lui rănită și o minie clocotitoare ce trebuia înăbușită. Noroc de întuneric. Puntea — goală. Dacă l-ar vedea cineva în halul în care se găsea ? I se păruse că timonierul de serviciu l-a privit pe furiș... poate și el a înțeles ce vorbeau ofițerii jos în careu.

„Ei, și ?” încordat, începu să se plimbe, călcînd apăsat cu tocurile în puntea de lemn. Își auzea zgomotul pașilor răsunînd cadențat în liniștea nopții. În agitația nervoasă în care se afla, simțea cum îi zvâcnesc tâmpilele, și sângele fierbinte care-i năvălea la creier îi tulbura judecata. Se pierdea în confuze întrebări și presupuneri contradictorii. El voia să se lămurească, să stea de vorbă cu sine însuși, să reflecteze cu sînge rece, cu tot calmul necesar pentru a găsi o ieșire.

„Cum ? adică trebuia numaidecât să abuzeze de naivitatea unei minore ?... Să-și bată joc de ea ?... Ca să fie admirat de camarazi pentru cucerirea făcută ?... A ! dacă ar fi fost o femeie cu experiență... da, dar așa... o copilă neștiutoare, dezarmată... Nu, sigur ar fi fost o mișelie din partea lui...”

Și un val de furie neputincioasă îl cuprinsese, tu-l-burîndu-i vederea. Un nod nervos i se opriese parcă în furca pieptului și niște gheare invizibile îi zgîriau gîtul. Căuta o descătușare. Simțea dorința să plîngă. S-ar fi ușurat. Dar nu putea, inima îi era încheștată de o profundă suferință.

Tîrziu, cînd coborî scara să intre în cabină, simți cum i se taie genunchii, parcă i s-ar fi rupt tendoanele de la picioare.

Cu fața în perină, cu ochii închiși, 'pierdu noțiunea lucrurilor și căzu pirotind în visuri agitate.

A doua zi se trezi buimac, cu gura arsă, o durere tăioasă la tâmpile și o greutate pe inimă. Simțea o slăbiciune fizică. N-ar fi vrut să dea ochii cu nimeni. Se făcu bolnav. Ceru aspirină, dar n-o luă. Avea să lipsească toată ziua de la serviciu. N-ar fi putui înfrunta privirile camarazilor. Și compătimirea i-ar fi făcut rău. Cu un fel de orgoliu, căuta să-și ascundă suferința. Nici

la masă în careu nu s-a arătat, în cabina lui strimțată și întunecată s-a frămîntat ca o fiară în cușcă.

La amiază, un soldat îi aduse un plic. Își arunca surprins ochii pe adresă. Îi tremura mîinile rupînd febril plicul. Se uită în josul paginei la iscălitură : „O binevoitoare”... Un scris stîngaci de femeie...

În cîteva cuvinte, îl anunța „să nu aibă încredere în negroaica ipocrită și depravată, că ea îi înșală în fiecare noapte, întîlnindu-se la plajă cu amantul ei. căpitanul D.«.

„Ha, ha ! explodă Neagu. Asta-i frumos ! Va să zică lucrul e public... Toată lumea știe. Ce ridicol ! Ce stupidă. Mtuatie ! Să cazi cu ochii închiși în așa încurcătură !-..”

Nu-și va ierta toată viața asemenea slăbiciune, care l-a compromis în așa hal. Se simțea umilit de-o prăbușire lăuntrică. Chinuit, în același timp, de un ciudat amestec de mîndrie, rușine și dorință.

„Și cit am iubit-o !” își zise deodată învins de un plîns copilăresc. „Merită oare atîta iubire creatura asta ? Cum e posibil să existe asemenea fapte ? Perfidie ? Capriciul unui suflet femeiesc ?” E ceva în afară de rațiune. Ceva pe care el nu putea înțelege...

Nu, e un chin pe care el nu-l poate suporta.

Trebuie să verifice faptele ; să aibă o explicare, să se lumineze. Are să se ducă întins la ea. Are curajul să primească adevărul în față. Nu trebuie să se cramponeze de fustele unei femei. Va fi hotărât, neînduplecat.

Începu să se îmbrace grăbit, dar își aminti că nu poate ieși de la bord. Raportase că-i bolnav.

Atunci se așeză la scris. Scurt, ferm, tăios, înșiră o serie de întrebări lapidare ; răspunsurile primite avea să lumineze situația și starea critică în care se găsea.

Îi trebuia o situație clară, netedă. El nu-i omul compromiselor. Ori tot, ori nimic.

A dat scrisoarea în mîna unui caporal și i-a explicat unde trebuie să o ducă. Dar după cîteva minute s-a răzgîndit. S-a repezit pe scări și l-a ajuns pe caporalul care abea plecase. A rupt scrisoarea, aruncînd[-o] bucățele în Dunăre. Era mai bine să se ducă singur. Trebuia să vadă imediat, cu orice preț trebuia să-i vorbească. S-a hotărît.

Va lua taurul de coarne. Trebuie să fie tare, stăpîn pe sine. Sunt momente hotărâtoare în viață. Va ști el să limpezească chestiunea.

Cînd începu să însereze, ieși neobservat pe cheu. Era tulburat de propria-i îndrăzneală. Pe drum, de la distanță, văzu fereastra luminată.

E acasă. Toate întrebările și frazele construite mi-gălos îi pieri brusc din memorie. Tot dialogul mental dispăruse. Ce avea s-o întrebe ? Cum să înceapă ? Și ce ton trebuia să aibă ?...

Nu-i nevoie ; momentul oportun o să-l inspire. Va proceda bărbătește.

Sună hotărît la scară.

— Domnișoara Evantia e bolnavă ; nu poate primi, îi spuse scurt Eftichița, fata proprietăresei.

În fața ușei închise brusc, Neagu rămase posomorit, cu buzele strînse, cu sprâncenele încruntate, ca în fața unei piedici pusă în cale. După un moment de minie absurdă se hotărî să plece. Unde ? Ce trebuia să facă ? În loc să se întoarcă spre vapor, o luă înainte pe cheu. Avea nevoie de mișcare, de aer, de liniște. Mergea împleticindu-se, cu capul înclinat sub povara unei neliniști adinei. Era torturat de sentimentul unei ofense de nesuferit, de gândul că nu poate face nimic pentru a găsi un deznodămînt onorabil. Neputința de a înțelege ce se petrece în sufletul și în corpul acelei ființe care se depărta de el îl chinuia amar, pînă la dispariție.

Mintea lui nu putea să admită ceva mai monstruos : „O copilă castă, iubitoare, cu sufletul curat, să se arunce deodată, fără un pic de pudoare, în brațele unui Don Juan ca Deliu, jucăria caprițiilor acestui om care n-a iubit nici o femeie în viața lui... și eu, care o iubeam cinstit, profund, din toată puterea inimei... pentru toată viața”, își zicea el îndurerat, c-o naivitate copilărească.

Și un sentiment de revoltă, de gelozie nesatisfăcută îl irita pînă la furie. îi venea să alerge, să-l prindă de piept pe mizerabilul seducător, să-l palmuiască, să-i desfigureze chipul aceia frumos, înșelător, care făcuse atîtea victime nenorocite.

O seară de toamnă, umedă, rece.

La Cercul marinei era lumină.

Prin sticla geamurilor se vedeau umbre mișcîndu-se în jurul biliardului. Neagu se opri. Împins de o dorință bizară, se apropie de fereastră.

Parcă o presimțire îl atrăsese. Era chiar el, Deliu. Mîndru, zîmbitor, cu tacul în mînă, lovea bilele de fildes cu eleganța unui maestru de la academia de biliard.

Cîtiva ofițeri îi urmăreau cu admirație măiestria loviturilor în serie. Nici unul nu-l putea egala. Neagu, tulburat, îi observă gesturile pe furis, ca o fiară la pîndă.

Înima îi zvîcnea. Îl privea pe Deliu c-o lacomă curiozitate, simțind în același timp antipatie și admirație pentru acest bărbat frumos și înzestrat cu atîtea calități :

„Ce impresie trebuie să facă femeilor ? Desigur, e o faptură deosebită de a mea... El e din rasa cuceritorilor... abil, hotărît, tare” — recunoscuse Neagu — clasificînd în minte intelectualii de o parte și oamenii de acțiune de altă parte. „O îmbinare armonică — își zise în sine — trebuie să dea omul ideal, complex.”

Abătut, înjosit de-o gelozie sălbatică, Neagu se întoarse la bord. Simțea cum i se ridică din străfundul sufletului, învingînd orice raționament, un dor de răzbunare, o ură primitivă, insuportabilă, pe care niciodată n-o bănuise că mocnește în firea lui blîndă și onestă.

Doctorul Barbă-Roșie nu-l slăbea pe Neagu din ochi. Și uneori îl zgîlțîia cu asprimea lui prefăcută.

— Ce-i cu tine, băiete ? Ai căzut într-o melancolie c:onică... Nu vezi că te topești ca luminarea... Cît are să mai țină febra asta sentimentală ? Să știi, de la mine că morbul lui Cupidon e cea mai păcătoasă boală microbiană, pentru că atacă în același timp inima, capul și corpul. Criza ta e prea lungă. Aștept să intri în convalescență.

— Dar n-am nimic, se încerca Neagu să protesteze, schițînd un zîmbet forțat.

— Măi băiete ! Eu n-am venit să-ți dau bromură, nici să te consolez. Vreau numai să-ți deschid ochii asupra vieții ; nu căuta absolutul, nu lua totul în tragic. E

ridicol și absurd să încerci marea cu degetul. Ești prea tânăr, n-ai experiență, nu cunoști încă specia asta de mamifere numite femei. Să știi de la mine că femeia este o piesă de schimb. Oricând poate fi înlocuită.

Cînd îl lăsa doctorul, îl lua căpitanul Mincu la spovedit.

— Neagule, băiete ! te-afunzi într-o neagră mizer' » sentimentală. Te-ai împotmolit: de la prima decepție, te-ai siarîmat de primul colț de stîncă ce ți-a ieșit în cale. Tu nu știi că viața e o mare caprițioasă, că are flux și reflux*. Dacă ai demnitate nu trebuie să te cramponezi de o fustă. În viața de marinăr, în religia meseriei noastre este fatal vagabondajul, legăturile pasagere „în fiecare port cîte-o iubită”, zice un cîntec napolitan. „Ancorează, debarcă, iubește, și iute ridică ancora și du-te...” Marinarii nu fac purici nicăieri. Fii bărbat, Neagule, nu copil...

C-o milă părintească pentru fiul adoptiv — cum spunea în glumă camarazii — Mincu vorbea fără convingere. Trecuse și el prin aceleași crize sufletești. Căzul lui Neagu deschidea și în inima lui o rană veche pe care o crezuse vindecată.

Cabina doctorului era, în miniatură, o farmacie, laborator și bibliotecă.

— Ce-i de făcut cu băiatul nostru, doctore ? întrebă Mincu, închizînd ușa și deschizînd ochiul de geam rotund al cabinei, ca să intre aerul proaspăt al mării.

— Dragul meu, eu combat mizeriile trupului, nu și ale sufletului. Boala lui Neagu nu se vindecă prin droguri sau bisturiu.

— Dar cum ? Care-i terapeutică iubirei ?

— Cred că trebuie să-l faci să nu se mai gîncească la trecut, să-i smulgi din minte icoana adorăteii, chipul divinizat. Eu i-aș prescrie în doze mari un extract de matematică superioară.

— Asta am încercat-o. L-am forțat să facă o serie de calcule nautice și astronomice, pe care altădată la migălea cu plăcere. Acum nu-i în stare să meargă pînă la capăt, se poticnește de la început.

— Atunci nu ne rămîne decît omiopatia — cui pe cui scoate — trebuie încurcat cu alta...

„ — Un surogat ? întrebă Mincu. Asta nu-l poate satisface pe Neagu. Figurantele amorului, relațiile tarifate, iiproza nu poate înlocui poezia iubirii. El suferă din cauza poetizării, idealizării — e prima iubire...

— Suferă din cauză că are o concepție diformă despre dragoste, zise doctorul cu tonul său științific și gutural. Acest băiat, care-i într-o frămîntare sufletească 'excesivă, are o sexualitate neevoluată, are un suflet infantil ; o timiditate paralizantă îl face neadaptabil la mediu, incapabil de a se bucura armonic și integral de viață și de succese. Este, cred, o victimă a unei greșite educații morale, cu scrupule și convenții ipocrite. Tragedia sufletului omenesc începe tocmai din cauza acestor vagi rătăcirii abstracte, mistice, față de simpla realitate a iubirii. Echilibrul sufletesc, armonia lăuntrică nu se poate stabili comprimînd instinctul vital...

— Dar el suferă, rănit de necredința acelei fete, poate o mică vițioasă, pe care el a iubit-o cu tot focul tinereței...

— Sunt sigur că și ea l-a iubit la fel, și că-l iubește încă. Fata eră un fruct copt, gata să cadă din pom. Neagu s-a abținut, credea că-i fruct oprit. A venit la timp altul și l-a cules. E foarte simplu. De ce îți închipui că fata asta e o înșelătoare vițioasă. Cel mult e o victimă dezarmată în fața unui cuceritor de talia lui Deliu. Chiar căderea unor femei cu experiență încă este un lucru fatal, o chestie de temperament și împrejurări. Cum a stricat capul oamenilor literatura ! Cîte victime n-au Jăcut poeziei și romancierii ! Nu știu care filozof a propus ca poeți romantici să facă un stagiul de studii pe lîngă hergheliile de reproducție a cailor de rasa. Numai așa vor înțelege și ei rolul instinctului vital în problema perpetuării speciei. Cum n-au ajuns să înțeleagă oamenii că amorul, cîntat. sub toate formele, nu-i decît o draperie de dantelă spumoasă care acoperă goliciunea instinctului sexual ? O iluzie care te fură ca scena teatrului, cu munții de mucava și marea de pînă. Numai cînd intri în culise descoperi sforile și schelele decorului. Trebuie spartă odată carapacea asta de ipocrizie în care etica și arta ascund forța vitală a naturii ! Asupra amo-

rului s-a făcut prea multă literatură și prea puțină știință.

Mincu, după ce-și aruncă pe fereastră mukul de trabuc stins, începu a vorbi cu melancolie, lunecînd fără să vrea în confidențe la care doctorul nu se aștepta. Au-zise și el vorbindu-se în surdina de un amor nenorocit pe care Mincu știuse, c-o pudoare bărbătească, să-l ascundă întotdeauna.

— Ce bine îl înțeleg pe Neagu... și eu am trecut prin aceleași chinuri sufletești. Cînd te gîndești că sunt oameni cari trec prin viață fără să aibă parte de a simți fiorii iubirii adevărate... un lux care nu-i tuturor îngăduit... și alții la cari prima iubire le devastează viața și rămîn cu rana de stilet în inimă. Niciodată nu știi ce surprize îți rezervă viața. Pe cînd mă așteptam mai puțin, mi-a ieșit în cale o femeie care, de la prima vedere, a fost pentru mine centrul universului. Există o lege de atracție a sexelor? Nu știu. Oricum este un fenomen inexplicabil. O enigmă. De ce din miile de făpturi pe lîngă cari treci indiferent numai una te oprește în loc? De ce dintre toate săgețile cari ți se aruncă, numai una — cea otrăvită — te lovește drept în inimă? De ee din întîlnirea a două priviri se produce scînteia ce electrizează două ființe cari niciodată nu se cunoscuse? Ce banal și ce misterios lucru! Ce lumină în domeniul acesta ne-a adus știința care trebuie să găsească legi asupra forțelor oarbe ale naturii? O putere străină, dominatoare, o afinitate de chimie sufletească face apropierea și fatala contopire. Ezitam anume să-i fac cunoștința; luptam cu mine însumi; presimțind parcă un pericol, mă țineam pe marginea unei prăpăstii — un pas și eram pierdut! Pornirea, chemarea instinctivă era așa de violentă încît — mi-a spus ea în urmă — era hotărîtă să vină singură la mine dacă mai întîrziam! Ai remarcat deosebirea de atitudine în fața adevăratului amor? Pe cînd femeia devine radioasă, bărbatul e grav, chinuit de o oriză lăuntrică, simte că ceva nou a intrat în existența sa, stăpînindu-i gîndirea și simțirea... Lumea nu mai exista pentru noi. Nici o piedică în cale n-ar fi putut să ne oprească. Cu ce puteri necunoscute sunt încărcate privirile magnetice ale ochilor unor femei. În

tăcea exaltare a simțurilor am înțeles lupta pentru cucerirea femeii; hotărîrea bărbatului de a răzbate pînă la fccapăt, pe viață sau pe moarte... E sigur că la unii oameni pdragostea devine nebunie.

Bărbatul ei, un levantin abil — care nu știu dacă se l'însurase din calcul sau din dragoste — se încercase la [-început să lupte; dîndu-și în urmă seama unde putea să ajungă, se resemna, cuminte. După trei luni s-a pronunțat divorțul. Era liberă. Ne-am căsătorit. Eram fericiți. Am simțit atunci farmecul vieții în doi. Nu mi-am închipuit niciodată că poate să existe o așa contopire a simțurilor și a spiritului. Parcă o făcuse anume natura pe femeia asta după același tipar. Aveam aceleași vederi despre lume și viață, aceleași gusturi și idei. Printr-o intuiție ascuțită îmi ghicea gîndurile. Spiritul critic și cultura, care singură și-o făcuse, mă uimea. Pe lîngă simțul fin, artistic, înnăscut, avea un fel de a judeca bărbătește, deși înfățișarea ei grațioasă amintea chipul Giocondei. Armonia care o radia o simt și acum în mine.

Lumea ne invidia, ne da ca exemplu de pereche pozitivă. Eram orbit de fericire. Nu știam că fericirea este p. un lucru de care trebuie totdeauna să te temi. Dar nu f. asta voiam să-ți spun. Voiam să vorbesc de lucruri cari nu se pot explica. Să-ți arăt contrastul firei femeiești la două epoci diferite. Nici pînă azi nu-mi dau seama cum o ființă se poate transforma total în cîtiva ani. Prin ce fenomen biologic se face acea metamorfoză — din omidă, fluture? Femeia ta, ajunsă transparentă, în sufletul căreia citești ca într-o carte deschisă, sub ochii tăi o vezi cum se transformă. își schimbă gusturile, obiceiurile, părerile, credințele, disprețuiește ce a respectat, urăște ce a iubit, iubește ce a urît, își neagă trecutul... schimbată complet, ajunge o străină, altă făptură, pe care n-o mai recunoști...

— Cunoști teoria — il întrerupse doctorul — asupra reînnoirii continue a corpului omenesc? Preschimbarea completă se face în curs de cîtiva ani. Materia cerebrală, ca și carnea trupului, se preschimbă...

— Dar asta nu poate justifica schimbarea sufletească. Procesul tainic al gîndirii rămîne același. Eu, de cînd

mă țin minte, am rămas cu același fel de a simți și gândi, pe când ea...

— Ea e femeie. Nu trebuie să judecăm femeia după procesul vieții sufletești a bărbatului. Asta-i greșala pe care toți o repetăm mereu- Diferențierea absolută a sexelor este o lege fundamentală a universului.

— Bine, dar în fond nu-i același conținut sufleteș la bărbat ca și la femeie ?

— Da, însă trebuie să știi că în mecanismul masculului piesele sunt articulate, pe când la femeie gândirea și simțirea nu sunt încă despărțite. Femeia trăiește în inconștient. Bărbatul e conștient. Femeia nu poate fi constantă ; prin firea ei este schimbătoare. E o persoană, dar n-are personalitate, căci îi lipsește individualitatea.

— Și totuși nu poți nega că unele femei au o inteligență destul de...

— Mă rog, să ne înțelegem, e un anumit fel de inteligență, concretă, practică, ce nu se poate ridica pînă la abstract. Ea observă, nu interpretează. Ca și camleonul, femeia își schimbă culoarea sufletească după bărbatul de care s-a lipit ca iedera de arbore. N-ai observat că nevasta unui pictor vorbește ca un critic de artă despre tablouri, deși nu avea la început nici o idee de pictură ? Femeia care iubește un marinăr vorbește cu pasiune, ca orice lup-de-mare, despre chestii navale, vapoare, furtuni și naufragii. Și pe aceeași femeie, daci trece în brațele unui călăreț, o vei auzi discutând cu toată competența despre cai, iepe și harmăsari, de herghelii, curse și hipodrom. Femeia nu-i decît un reflex al bărbatului. Ea se adaptează mai ușor la mediu tocmai pentru că nu are individualitate.

Și Mincu, pentru că vedea bine că se încurcă în ipoteze și teorii abstracte, trecu din nou la fapte.

— Să vezi cum a început transformarea. Loviturile destinului le-am primit printr-un ordin de serviciu. Eram detașat la minister. Mă mut la București. În atmosfera încărcată a capitalei, în vârtejul acesta tulburător, începem o viață nouă. Ca să-ți descriu toate fazele metamorfozei ar trebui să fac un volum de analiză sufletească. Numai așa ai putea să înțelegi adevărata criză

sentimentală prin care am trecut. Intrasem într-un angrenaj distrugător, ale cărui roți ne rupeau carnea bucată cu bucată. Zile și nopți pierdute în acest bilei monden tocesc și cele mai viguroase resorturi sufletești. Telefonul, care zbîrnie toată ziua, cred că are o mare vină în dizolvarea familiei moderne. Frînturi de conversații cari mă enervau la culme, întîiniri, serate, ceaiuri, plimbări, atîtea ieftine plăceri ne pulverizează viața. Avidă de senzații, ahtiată de o lunte ușuratică, femeia asta cu minte, înțeleaptă, ajungea frivolă, mincinoasă și violentă. Niciodată nu spunea unde se duce și ce face. Un fel de rușine mă oprea să-i iau socoteala. Îmi aluneca printre degete. Busola se deranjase ; fără orientare, pierdusem — cum spun marinarii — capul la compas, scăpasem cîrma din mînă. Bătea un vînt de nebulie. Prin frumusețea și fannecile ei, prin vioiciunea spiritului, fusese întotdeauna seducătoare, acum cocheta, flirta fără jenă în mijlocul unei bande dubioase de snobi, bărbați și femei, care-și schimbau amanții și nevestele între ei. Imitînd un fel de iubire ca o parodie a dragostei redusă la un singur gest. Simțul pudorii dispăruse. „Femeia modernă are drept la aceeași viață senzuală ca și bărbatul” era cuvîntul de ordin al bande. Ea, care știa să judece solid, începuse a privi lumea ca orice femeiușcă — un cap de păsărică. Oamenii pe cari îi cunoscutese bine și-i ironiza înainte, acum îi admira. O prăpastie se adîncea între noi, deși avusesem o identitate perfectă în felul de a gândi și privi viața și lumea în care trăiam. Ce trebuia să fac ? Concesii ? Compromisuri ? Sau să reacționez ? Evitam explicări penibile. Mă închideam în mine, sufeream în taină. Așteptam. Nu știu ce așteptam.. Stam mut zile întregi. Și asta o irita pînă la furie. Gio-cenda, cu surîsul ei angelic, devenise aspră, dură și crudă. Tăceri bosumflate, izbucniri violente, cuvinte în-verșunate, care se încrucișau ca săbiile ascuțite. Cele mai urîte zile, de cari și azi roșesc, au fost acele în cari, chinuit de demonul geloziei, ședeam la pîndă, spionînd orice mișcare, să aflui, să surprind, să mă încredințez. Dacă era la mijloc un sentiment nobil, adînc, de iubire adevărată, mă pregăteam să iert, să mă înving, să sufăr resemnat. Dar m-am convins în scurt că nu era decît un

1 *

capnțiu, o legătură efemeră, o întâmplare neprevăzută,
TM simplu accident de cale ferată. Unde ajunsese îmi
«a indiferent. Destul că a putut să facă primul pas.

gatura era ruptă. Stima, credința reciprocă dispăruse,
iotul era pierdut... ireparabil. Mă durea gândul trecu-
tul. visasem o legătură ideală întemeiată numai pe
ium-f^{nu PS calcule} compromisuri. Era tovarășa vietei,
J matatea mea, soție, nu amantă. Puteam să iert, dar nu
Puteam să uit,

tie^{int} r^o i^{zi} Plare, dau de o carte cu dedica-
răTM mai bune Prietene — prietenia este anti-
camera amorului". Am cunoscut scrisul. Un junghi du-
TnM^{mi} a^O Prietărilor «a. Să intru în pământ de rușine,
uraeaima am avut groază de ridicol. Întunecat, dar
dpimt, am întrebat-o : „Ce găsești tu în tipul asta, pe
secați³⁰¹ !^{trei luni} ironizai, socotindu-l o perfectă
curm?^t a' l M a amuză - E un om interesant când îl
se în^t imi ras Punse ea înțepată. Si deodată
ciiv- ti¹ ȘI dădu capul p^e p^s pate si ad^o g^a - suierînd
trac' " "TU! C3re V6Zi totul în ne gr^u si iei via^A in
să-mi' t^r mU UU - burgh ! z fatalist! Eu știu'să mă ridic...
sine¹ (AK^{SC} v* a^A t¹ " sa m a descătusez... fiecare pentru
np "• v¹ zic - am înțeles, aceleași banale vorbe late
vrU - femeia moderna le repetă ca un papagal când
să m-^a ia Sa din J ugui cāsniciei. Să nu-ți închipui că o
părțim f« amponex de fusc tele tale... Ești liberă... ne des-

si o[^] K¹¹¹¹ 08 Sa - ^ m9 ^ *?i>^{nc} -am despărțit. O uram
Mă am încă - U na îmi spunea mintea, și'alta inima,
sinmi A m între demnitate si umilință. Mă învinuiam
nerfrit . ^ te P iam un cuvînt, un gest. Nimic. Eram doi
team -• Can P ierduser n ceea ce niciodată nu mai pu-
\gasi. Atunci am putut vedea că memoria durerii e
să 2[•] !• d6Clt a P³accer ei- Ce luptă cu tine însuți ca
<* cuungi dm minte imaginea care te obsedează ! Simți
si m¹ ?pt O parte din sufletul tău, rămîi între viață
de tot¹ Vrei Să sfi S^e \$ti odată, să scapi într-un fel
valesc t^a și amărăctiu nea care te apasă veșnic... Con-
repă^t T? a ^ Ost 3un \$ a - Am suferit grozav pînă m-am
dar o- t^{3r} nU era m acela Și- Rana o cred azi vindecată,
cicatricea e așa de sensibilă, că uneori se deschide

I supurează încă. Trebuie să știi, doctore, că unele re-
țete sunt mai dureroase decît remușcările... sfîrși Mincu
^•emurător, cu vocea stinsă, înecată de un nod care i
§ oprise în gît.

Șovăind, căutînd un sprijin, își rezemă greoi capul
- mînă. Doctorul, ascunzîndu-și emoția, își freca fruntea
îrîvind pieziș.

j După cîteva minute de tăcere, Mincu își reveni. C-un
jgest mîngîitor își trecu mîna prin păr și începu cu
jlas schimbat, rar, domol :

f — În fond, toată istoria asta e prea puțin interesantă ;

Un caz banal, una din miile de căsnicii desfăcute azi cu
Ifîitîta ușurință. De ce aș pretinde vieții mai mult decît
țlmi poate da ? Ca să visezi iubire și fericire eternă ar fi
tp absurditate, totuși, mă uit în urmă cu regret ; spectator
sece, obosit, mă judec azi ca pe un străin. Caut în zadar
'actorii necunoscuți în problema vieții în doi. Mă întreb
fce ce femeia pe care am iubit-o și-a distrus singură cu
fnîna ei cuibul, c-o brutalitate și cruzime pe care nu pot
iă mi-o explic ? Pe ce drumuri ascunse ne poartă viața...

lele mai intense plăceri și cele mai cumplite dui-eri îți
în din partea aceleiași ființe. Ca o tragică ironie a căs-
liciei, vezi adesea două fapte de aceeași calitate, pe
fare natura anume parcă le-a făcut pereche, și totuși
iu ajung să se înțeleagă, nu pot trăi împreună și se
lespart. Ea, o femeie distinsă, se împacă bine cu un
Imbecil ; el, om superior, se înțelege perfect c-o cocotă
pau trăiește fericit cu propria-i bucătăreasă.

— Pe mine — zise doctorul — mă chinuiește mereu
faceastă metafizică a amorului, misterul naturii care deo-
fsibește sufletul masculin de cel feminin. Nu știu dacă ai
robservat la femei lipsa de memorie a sentimentelor ?
•în structura gândirii, logica este condiționată de memoria
adevărată a faptelor trăite, care este în legătură cu
voința. Memoria bărbatului e continuă, impresia primită
se imprimă și rămîne. Femeia nu are memorie continuă,
ea se oprește numai asupra unor momente, nu reține
nimic. Femeia e o coardă care zbîrînie cînd o atingi.
Bărbatul e o placă de patefon care poate reproduce o
operă celebră. Femeia nu are Eu. Spune cu ușurință
minciuni, nu are remușcări, pentru că nu are memorie

și logică, nici pentru trecutul ei, și nu poate vedea în depărtare. Demostene, mi se pare, a zis că o femeie poate prăbuși într-o clipă ceea ce un bărbat a zidit ni gândul ani întregi. Femeia nu poate fi geniu. Dovada că omenirea n-a dat pînă azi nici un geniu feminin.

— Poate să dea în viitor, întrucît încep să aibă și ele aceleași preocupări intelectuale.

— Toată activitatea socială și culturală a femeii moderne nu-i decît o imitație masculină. Știința nu privește femeia decît sub aspectul unei mașini de perpetuare și speciei. Acesta este crudul adevăr științific. Natura înzestrată-o cu trupul și sufletul propriu acestui sex. Arta, literatura, religia, cultura nu servă în fond de il ca accesorii de toaletă pentru femei. Femeia este sau mașină de copii, sau obiect de plăcere. Soție sau amantă. Bărbații, în egoismul lor, vor să aibă pe amîndouă în aceeași făptură. Se întîmplă, cum e și natural, ca amanți ideală să fie o soție detestabilă. Femeia pe care ai iubit-o voia să-ți fie amantă, și nu soție. După o formulă strict științifică, femeia nu este decît „sexualitatea pură”.

— Cum — făcu Mincu scandalizat — nu există un ideal de femeie ?!...

— Ha ! ha ! îl întrerupse doctorul cu rîsul lui sarcastic. Idealul acesta e creat de erotismul bărbatului. Instinctul sexual se mulțumește cu orice femeie, dovadă relațiile tarifate. Numai erotismul face ca bărbatul să-si aleagă ca obiect de cult o femeie, pe care o împodobește cu toate frumusețile idealului. Vezi cum pășim din biologie în estetică ? De aceea s-a și zis odată că frumosul nu-i decît o declarație de dragoste făcută naturii. E de la sine înțeles că amorul nu poate să aibă decît început. Proiectarea asta a frumosului asupra altei ființe este iluzorie. De aceea se repetă mereu, deși nimeni nu crede, că amorul nu-i decît o iluzie.

— Dar, din toate iluziile de pe pămînt, singura adevărată ; setea de viață, puterea creatoare — cum zice poetul — unica iluzie care îneîntă sufletul omenirii de la facerea lumii și pînă azi. Nu-i o cruzime ca s-o distrugi ?

— Himera a fost totdeauna mai frumoasă decît realitatea. Dar eu fac știință, nu literatură.

— Se cunoaște, doctore, că n-ai iubit niciodată. Teoriile și speculațiile filozofice care le faci te duc la parafloxe. În fond, rămîi un misogin înăcrit..

— Și tu, care ți-ai ars aripile o dată, rămîi același uture romantic, fără să poți zbura.

O bătaie în ușa cabinei curmă discuția.

Timonierul de serviciu aducea *Caietul de ordine* cu însemnările comandantului :

i „Astăzi, pînă la ora 5, toată provizia de rezervă, pe • 7 /Ale, să fie imbarcată. Să se umple depozitele de apă dulce. Toată lumea la bord. La ora 6 să se dea : «La posturile de plecare !».”

Î

Seara de toamnă cădea mohorîtă, jilavă de umezeală ^sărată a mării. Ude, negre, luceau cheurile de piatră de-a lungul portului aproape gol. Două bărci de pescari, cu pînzele umflate, se întorceau gonind spre adăpost. [^Stoluri de goelanzi veneau grăbiți din larg, atingînd p-crestele valurilor cu vîrful aripelor. Și țipetele lor stridente anunțau în port furtuna care venea în urmă.

Evantia, de cîteva zile, sta în casă. Singură, abătută, fcolnavă. De două ori luase condeiul în mînă, să-i scrie J.ui Neagu, dar n-avea curajul să înceapă. Parcă anume

o înțelegere mută făcea să nu se vadă unul pe altul. Amîna, aștepta ceasul ce trebuia să vie, să aducă o dezlegare pentru iertarea ei, pentru împăcarea lui.

În casă, o umezeală rece. Fata sta culcată, învelită în niște șaluri vechi. Încerca să citească o carte de călătorii rămasă de la Neagu. Deodată tresări. Trei fluierături scurte. Ea cunoștea semnalul. Un vapor făcea •manevră, mergînd înapoi, cu pupa în curent.

Sări în picioare. Se repezi la fereastră.

Un vas cu pînze luneca domol spre gura Dunărei. Recunoscu silueta. Și scoțînd un răcnet răgușit, începu să vorbească singură ca o nebună : „E «Mircea»... pleacă... pleacă «Mircea»... se duce... Neagu... îl pierd pentru totdeauna...”

La repezeală își puse o broboadă pe cap și o luă la goană pa cheu după vapor. Pe drum își reveni. În minte

îi încolțea o vagă speranță : „Poate nu pleacă, își schimba numai locui de ancoraj”.

Bricul-școală „Mircea” acostase la capătul cheului, în fața Palatului C.E.D., în locul rezervat anume \apj'-relor pentru manevra de plecare.

Deși întunericul se lăsa grabnic și vremea era u ta lumea, ca de obicei, se strîngea pe cheu, ca să prhe^{'''}-^ i manevra vaporului care pleca.

În clipa supremă a despărțirii, la vasele militare n-au loc acele scene de îmbrățișări, lacrimi, strigăte și gălăgie, cari se petrec la plecarea vaselor de pasageri. Disciplina militară impune o rezervă ambelor părți. Pe mai. fără de larmă, apar batiste fluturînd, pe bord < ite șepci se ridică discret și nimeni parcă n-ar vrea sa șue cu cine a schimbat salutul despărțirii.

Capul-pilot, *Barba* Spiro, vechi marinar de rasă, din tată în fiu, venit din Trebizonda, servea Comisia Europeană la Dunăre de jumătate de secol. De pe mal conducea manevra de ieșire a vaselor la mare. Bătrînul, cu pipa stînsă între dinți, își îndesă șapca pe urechi. Își încheie mantaua de ploaie făcută din pînză cernită și, după ce mirosi aerul, își scărpină ciuful de barbă albă :

— Cade barometru... să schimbă vremea... o să-i dea tava urît la mare, zice privind spre puntea lui „Mircea”.

Echipajul, la posturile de manevră, gata să înceapă rondoul. Corpul vasului, urmînd să se învîrtească în loc cu prova spre ieșire, se leagă de la uscat cu o parîmă enormă, cît brațul de groasă, frînghie de sîrmă împletită, fixată de o puternică baba făcută din o coloană de fontă îngropată adînc în pămînt. Vase încărcate pînă la zece mii de tone girează în jurul acestui solid punct fix.

Numai ochiul sigur al capului-pilot știe să prindă, clipa în care trebuie să strige : „Mola !”...

Un moment de emoție.

Dacă s-ar da drumul prea devreme pari mei care zbîr-nîie întinsă, vasul s-ar pune pe uscat ; dacă ar întirzia, vasul s-ar zdrobi de cheu.

Cu toate că *Evantia* venise în goană, ajunse cînd manevra lui „Mircea” era pe sfîrșite. Se opri, gîfiiad

.ifierbîntată. Sprijinită de un felinar de pe cheu, sfre-delea cu ochii mari pîcla ce se lăsa încet.

Ca într-un joc de umbre se vedeau nedeslușit oameni : ari umblau pe punte. Unde era Neagu ? O va recu-loaște el ? Își va arunca ochii spre dînsa ? Dacă vaporul ir mai sta cîteva zile ?... Poate s-ar împăca...

După statură, i se părea că recunoaște silueta lui «eagu care se profila în prova. Își amintea că îi spusese dată că la ancoră e locul lui la postul de plecare.

Vaporul se dezlipi ușor de cheu și începu cu încetul •să gireze ; apoi, din ce în ce mai iute, pînă ce se auzi tunînd vocea de bas a omului de mare :

i -- Mola peste tot !

La comanda lui *Barba* Spiro, toți ochii se ațintiră asupra parîmei, care vibra metalic, pînă ce scăpă încolă-cită în inele, ca un șarpe uriaș rănit de moarte. „Mircea” plutea liber, fără nici o legătură cu uscatul; părăsea fluviul, tăind cu pieptul apa mării.

•„ O comandă scurtă, urmată de triluri de fluier pre-lungite, răsună pe puntea navei înghițite de noaptea neagră, care cădea învăluind și marea și pămîntul.

Apa Dunărei — plumburie ; marea — un vid negru, nelămurit. Din cerul opac se desfăceau, ca dintr-un sul jascuns, perdele de pînze cenușii, din ce în ce mai dese. Sub biciuirea vîntului din larg, norii negri veneau go-
-niți, așa de jos. Încît păreau turme de monștri marini \care se încălecau. tîrîndu-se pe fața apei.

„Mircea” își întindea velele. Proiectat în văzduh, lua forme bizare — vasul-fantomă — o pasăre gigantică gata să zboare.

Se simțea în aer că vine furtuna. O grije înfiora mul-țimea, căci pe deasupra capetelor plana ca un mister eterna groază de elementele naturei,

Evantia, zdrobită, stingherită, își trăgea broboada pa față ca să nu fie recunoscută. În jurul ei erau mai multe femei decît bărbați.

Unele triste, cu ochii în lacrimi, se stăpîneau să nu izbucnească în plîns ; altele, vesele, zglobii, se agitau chicotind, eătfîndu-și cu ochii sclipitori amanții de cari abea se despărțiseră.

Pătrunsă pînă la oase de frig și umezeală, Evantia sta cu ochii ațintiți în beznă. „Mircea”, în larg, schimbînd direcția, ca să-și ia capul la compas, își arătă încă <> dată felinarele de drum, doi ochi — unul verde, altul roșu — licăreau ca două candelă în noaptea glacială.

Nava se depărta, făcîndu-se din ce în ce mai mică — o umbră... o pată... un punct... nimic.

Și cînd nimic nu se mai desluși în zare, o apucă pe față un plîns sfîșitor. Ca să nu fie observată, o luă repede înapoi spre casă. Dar vijelia izbucnise. O răpăială de picături de ploaie înghețată, ca niște sfîrcuri de bice, cădea în vîrtejurile vîntului de nord. Lumea, îngrozită, fugea la adăpost prin cărciumi și cafenele. Evantia, singură, ca o nălucă, mergea înfruntînd ploaia. Sufla gre% înăbușită, trăgînd pînă în fundul pieptului aerul rece. Înghețat. Dinții îi clănțaneau de frig. Din ușa unei taverne un marinăr cheflui întinse mîna s-o tragă înăuntru :

— Încotro, fetițo, alergi așa turbată ?... Nu-i timp de rendezvouri... Vino la interes, aici...

Ea se smuci și iuți pasul. Ajunse acasă istovită, tremîrînd, cu trupul ud pînă la piele, cu inima strînsă de o cumplită presimțire care o înăbușea de spaimă... Un glas de undeva îi șoptea în taină că n-o să-l mai revadă pe Neagu niciodată.

Căzu bolnavă la pat.

CAPITOLUL XI

Un iad ajunsese casa lui Stamatî.

Penelopa, căutînd să zvîrle praf în ochii lumii, amețită de iluzia, aerei Americanului, făcuse o sumă de cheltuieli nesăbuite cu mobilarea casei.

Dobînzile datoriilor creșteau. Stamatî aștepta cu groază scadența polițelor.

El fusese atras de un grup de speculanți în comerțul de grîne, în vedere că și fratele său, Americanul, va intra în afaceri. Se lăcomise în speranța unei mari lovituri care să-l salveze, și se încurcase în socoteli în așa fel, încît nu mai vedea nici o ieșire.

Ajunsese la felurite expediente. Se zbătea, dar se afunda văzînd cu ochii.

C-un fel de lășitate fugea de lume și de casă. Ca să ,/ite scenele și nevririle Penelopei, pleca mereu pe prumuri după afaceri, la Galați, la Brăila și la Constanța.

Cînd pierdu și ultima speranță în averea Americanului, Stamatî avu o criză de disperare care-l ținu la rt două săptămîni, bolnav de gălbănare. Nu mai dor~lea, nu mai mîncă, era într-o veșnică spaimă.

Nemaiavînd puterea de a reacționa, aștepta nenorocirea să-i vină, cum așteaptă struțul primejdia, ascun~îndu-și capul în nisip.

Penelopa, frîntă în orgoliul ei, sta ziua închisă în ;asă ; ocoala lumea ; nu ieșea decît seara : umbla îmbră~cată numai în negru.

Dacă mai înainte îl privea pe Stamatî c-un suveran pispriț, acum ajunsese să-l urască înverșunată. Nu-l ;lai putea suferi în apropierea ei ; numai înfățișarea ;lui o irita la culme. Cînd îl vedea trist și umil, mut, JZU fruntea încrețită, cu privirea rătăcită, umblînd cu ^haine ponosite, cu șapca pleoștită și cravata strîmbă, îi renea să țipe, să-l zgîlție și să-l zgărie. Trăiau complect iezlipiți, departe unul de altul.

„Uite ce bărbat am ! își zicea ; asta mi-a fost partea ^e lume... Ce viață nenorocită trebuie să trăiesc... Pînă fiind o să mai țină acest trai mizerabil ?...”

Așteptase mereu ceva nou, o întîmplare, un evenl~ment care să-i schimbe traiul.

Sosirea Americanului o amețise ; îi adusesese speranț i : Unei schimbări în viață. Dar se înșelase. Acum sta toro~pită, bolnavă și chinuită de gelozie. Organizase o rețea ; de spionaj în jurul lui Deliu. Și uneori pornea exal~tată, febrilă, în căutarea lui.

Cînd, într-o dimineață, unul din băieții din cafenea, plătit de ea, îi aduse informația sigură că Deliu a fost la miezul nopții cu Evantia pe plajă, Penelopa rămase înmărmurită.

Va să zică, nu se înșelase. Prevederile ei se realizau, v Ca o fiară rănită de moarte, retrasă în vizuină, sta închisă în camera ei. Chinuită de setea răzbunare!, ca să-și descarce năduful, se puse la scris.

Rînjind, compuse o anonimă către Neagu, din partea unei „binevoitoare”. Îi plîngea că-i înșelat de o fată depravată, care noaptea se întâlnește cu amantul la plajă.

A doua scrisoare era pentru Deliu. Așternută la prima furie, era o scrisoare fulgerătoare, plină de învinuiri și blesteme.

După ce o stropi cu lacrimi fierbinți, o puse în plic și o trimise c-un băiat lui Deliu. Dar după cîteva minime fu cuprinsă de o chinuitoare lășitate. Îi era frică de o ruptură definitivă. Ca o furtună se repezi la ușă, o luă la goană pe stradă... Era prea tîrziu, băiatul dispăruse.

Frîntă, rușinată de slăbiciunea ei, se întoarse în casă. Se trînti pe pat, plîngînd cu fața în perne, într-o disparere neputincioasă.

Nu-și ierta prostia făcută : „Cum nu putuse ea să țină stăpînească ? Ce va face el ?... Ce-i va răspunde ?...” Dacă i-ar compune o altă scrisoare, în care l-ar ruga fierbinte s-o ierte, să uite tot ce i-a spus întîi... că a fost ne bună de gelozie... n-a știut ce spune.

Dar mîndria o oprea. Și un grăunte de speranță începu să incolțească în mintea ei.

Dacă în inima lui a mai rămas un pic de iubire, nu se poate să n-o ierte. Diseară se va duce la el ; știe ea cum să-l ia și ce trebuie să facă.

Hotărîtă, sări din pat, își șterse ochii de lacrimi și se așeză în fața oglinzii, la măsuta de toaletă. Trebuia să se refacă. Să fie frumoasă, seducătoare.

Deliu, care ținea locul căpitanului de port plecat în concediu, se găsea în birou înconjurat de agenți consulari, interpreți și martori. Era în cercetarea unui scandal întîmplat la o circiumă din port, între marinarii francezi și italieni, care de obicei se luau la hartă pe unde se întâlneau. Primind plicul, Deliu se opri o clipă, citi adresa și, recunoscînd scrisul Penelopei, fără să desfacă plicul, îl vîrî mototol în buzunar.

Tocmai după-masă, la cafea, își aduse aminte de scrisoare. O citi pe îndelete, cu mare atenție.

Acreala și furia Penelopei nu reuși să-l tulbure.

Calm, citi pînă la urmă.

Se lungi comod pe o sofă, fumîndu-și satisfacut havana ; ochii lui, pe jumătate închiși, urmăreau fumul aljbăstrui în spirale caprițioase, iar buzele schițau un surîs ironic.

„...Și, în fond — își zicea în sine — cea mai bună despărțire este cea provocată de femeie !”

Tocmai cazul Penelopei. După experiența făcută, Deliu era încredințat că, în strategia și tactica amorului, o retragere onorabilă cere mai multă abilitate decît o cucerire, care nu cere decît curaj.

Începuse a-l obosi legătura asta. El de la început o clasase pe Penelopa ca o romanțioasă tiranică. Avea apucături stranii. Prea lua viața în tragic.

E drept, avea temperament, dar cunoștea el bine specia asta de femei cari închid ochii și încheiează falcile... Trebuia să fie mereu în gardă. Și el, care ținea la libertate mai mult ca la orice ! Trebuia să suporte capriciile și gelozia ei sălbatică ? Trebuia să se cramponeze de fustele unei femei ?

Prima dată, plecarea lui silită și repede din Sulina i înlesnise despărțirea și amînase realizarea visurilor ei de sfialvare și de trai în doi. Ea sperase o legătură strînsă, durabilă, poate chiar o situație nouă în societate.

El se făcuse la început că nu înțelege, apoi amînă mereu realizarea, care îl îngrozea. Nu era făcut pentru o legătură durabilă. Nu putea concepe viața decît în completă libertate.

Cu asemenea femeie ? Ce ar zice lumea ? Nu, ar fi fost ridicol. Sigur că trebuia să o rupă cit mai curînd.

Iată că ea singură acum face gestul fatal. Cu atît mai bine, venea în ajutorul lui. Dar trebuie să fie atent, să procedeze cu tact și sînge rece. Să nu facă vreo prostie femeia asta disperată. Avea oroare de scene și lacrimi.

Și ca să-și păstreze calmul, fără să cedeze slăbiciunii, trebuia, cu orice chip, să evite o întîlnire cu ea.

Avea să-i scrie și să dispară pentru cîteva zile.

Deliu se așeză comod la birou, scoase o cutie de lemn încrustată cu arabescuri de sidef. „Caseta dragostelor moarte”, cum o numea el, conținea pachete șnuruite de

scrisori, fotografii, bucle de păr, blonde și brune, legate cu panglici, flori presate... „nimicuri scumpe”, din care se ridica un parfum vechi și un praf gros, care-i stîrnise un profund strănut repetat.

„Fleacuri... minciuni... E curios — gîndea el — cum cere amorul atîta falsitate... De ce se îmbracă acest sentiment natural în haina minciunei. Mereu trebuie să minți, să te prefaci, să fii veșnic cu masca pe obraz. Dar femeile cer să fie mințite. Ele singure ne fac, să fim șireți și necinstiți.”

Și pe el a început să-l cam plictisească această continuă minciună. Poate asta e tocmai un semn că începe să îmbătrînească... și un spin ascuțit parcă îi înțepase inima. Ca să-și smulgă din minte un gînd ce-i încolțea chinuitor, își aminti cu voluptate de frăgezimea Evanției... Păcat că e așa de sălbatică ! De ce fugea de el ? Un presentiment îi spunea că n-are s-o mai vadă niciodată...

Oricum, de scrisoarea Penelopei trebuie să profite numaidecât. A venit la timp ca să fie exploatată. Cine-i de vină ? Ea a voit-o.

Luă pachetul cu scrisorile primite de la ea, îl înveli și îl sigila.

Se așează apoi la scris, după cîteva minute de gîndire, pentru a-și aminti vechile clișee : „Niciodată n-am iubit o femeie pe care să n-o stimez... Trupul meu a fost sclavul inimei... dorința și iubirea au fost la mine împreunate...”

Se învinui că are temperament nenorocit : O fatalitate îl urmărește în viață; ca să suporte suferința care-l roade, pleacă, se îmbarcă pe-un vapor de comerț... își schimbă complect viața... se rupe de lume...nu vrea să mai aibă nici o legătură... nu vrea să mai provoace suferinți în jurul său... începe o nouă viață rătăcitoare pe mări...

Și la urmă sfîrși cu o frază de efect, pe care o mai utilizase de multe ori :

„Sper că nu vei uita momentele noastre de fericire... și vei primi ca să rămîn pentru toată viața un devotat și statornic amic al tău...”

— Jeane, eu trebuie să dispar cîteva zile. Plec chiar diseară. Tu să fii cu ochii în patru ; e o chestie delicată la mijloc, mă înțelegi ?

Credinciosul Jean (Ion Rotopan, șmecher de port din Brăila), clipind des din ochi, întrebă grăbit :

— Ce trebuie să spun la căpitania de port și ce trebuie să spun persoanei în chestie ?

— La căpitanie să spui că am fost chemat la Galați, la Inspectoratul porturilor. Iar dincolo, că am plecat urgent ca să mă imbarc pe un vapor de comerț pentru Rotterdam. Ai s-o convingi să nu vie după mine. Și numai după cinci zile ai să te prezinți la ea cu pachetul și scrisoarea asta. Ai să-i spui că le-am trimis din Constanța, înainte de a pleca vaporul în străinătate. Tu ai s-o urmărești pas cu pas și să mă anunți dacă pleacă din Sulina. Adresa care am să ți-o dau n-ai s-o arăți la nimeni. Să te văd, Jeane, dacă știi să lucrezi ca un băiat deștept.

•— Nu aveți nici o grijă ! îi răspunse Jean măgulit. Deliu se îmbarcă devreme pe vaporul postai.

*

Penelopa, care se frămîntase toată ziua, frîngîndu-și mîinile de necaz pentru prostia ce-o făcuse, îndată ce începu a se întunece, porni ca o furtună, întins, acasă la Deliu.

În mintea ei, pe drum, i se încrucișau crîmpeie de fraze fără legătură, nu știa cum are să înceapă, dar avea o încredere oarbă în voința ei. Era sigură că va învinge... cu forța disperărei...

Nu se mai feri ca altă dată. Gîfîind de emoție, sună lung, energic, la ușa lui.

Credinciosul Jean, care-i știa secretele, căci înghițise multe bacșișuri, ieși înainte surîzător, într-o pijama de mătase din garderoba stăpînului.

— Domnul căpitan nu-i acasă.

— Nu-i adevărat ! Deschide să văd ! ordonă ea hotărîtă.

Jean execută ordinul, adăugind c-un discret zîmbet ironic :

— Pardon ! de fapt nu eu sunt omul care să mintă o persoană ca d-voastră.

— N-a primit azi-dimineață o scrisoare adusă de un băiet pe care l-am trimis eu ? Când și unde putea să plece așa de repede ?

— De fapt, a primit o scrisoare, dar după-amează și-a făcut bagajul și mi-a spus că pleacă, fiind chemat urgent.

— Cum, n-a lăsat nici o scrisoare ? Nici o vorbă ?

— De fapt, a plecat să se îmbarce pe un vapor de marfă pentru Rotterdam. Și mi-a spus că, înainte de a ieși la mare, are să vă trimită o scrisoare.

Penelopa, care se credea tare, păli deodată : i se întunecă vederea și, simțind galopul inimei, se rezemă de zid, de frică să nu cadă. Zdrobită, învinsă, tirîndu-și picioarele, murmurînd printre dinți : „Lașul ! fuge... îl insult și nu răspunde... N-are curajul să dea ochii cu mine... Fuge ca un mișel... dar nu-l las, trebuie să pun mîna pe el... am să-l urmăresc pînă la capătul lumii...”

A doua zi, Penelopa era pe vaporul postai pentru Galați.

În zadar răscoli tot portul. Nici un vapor românesc nu pleca ia acea dată spre Rotterdam. Se întoarse a doua zi la Sulina.

Pe ușă găsi lipită o hîrtie roșie.

Obosită, amețită de drum, la început nu înțelese bine ce scria acolo. Când își dădu seama că este somația pentru sechestrul mobilei și a efectelor, instinctiv își întinse mîna să rupă hîrtia, dar ca un copil fricos repede și-o retrase. O coprinsese o spaimă mare și, printre lacrimile care-i jucau în ochi, îi apăreau mobilele de care trebuia să se despartă. Patul ei monumental de mahon cu perdelele de catifea portocalie, bufetul de nuc, sticlăriile cari scînteiau, covoarele turcești, rochiile, mantale, lenjuri... și toată mobila, nouă, luată pe datorie pentru găzduirea Americanului !

Ce să facă ? De unde putea găsi atîția bani ?

Stamati lipsea de-acasă. De-o săptămînă era dus la Brăila.

Copleșită, se lăsă pe pat, cătînd cu o privire rătăcită... Lucrușoarele ei avea să fie vîndute la mezat... nu mai avea nimic... va rămînea goală pe drumuri.

Simțea cum se înăbușe. Se ridică, își turnă un pahar de apă și, pe cînd îl ducea la gură, auzi un zbîrniit de sonerie. Se opri. Îi era frică să facă vreo mișcare. Cine putea să vie la ora asta ? O groază stupidă o paralizase.

Servitoarea intră c-o scrisoare și un pachet sigilat.

— Le-a adus soldatul de marină.

Penelopa sări electrizată.

— Unde-i Jean ?

— A plecat.

Jean, care înțelegea bine chestiile delicate, se făcuse nevăzut.

Penelopa, curioasă, nerăbdătoare, negăsind la îndemînă nici cuțit, nici foarfece, rupse cu dinții sfoara pachetului în fața servitoarei. Un vraf de plicuri albe, roz, albastre se răspîndiră pe jos... A înțeles... scrisorile ei.

Groaznica lovitură o primise drept în plin, ca un glonț în inimă.

Scrisoarea închisă îi juca între degete.

Îi lipsea curajul s-o deschidă.

Ce putea să-i scrie ?

Încăpuse a se întuneca. Printr-o sforțare de voință se tîrî pînă la fereastră. Rupse plicul și începu să citească.

Minia înăbușită o făcea să icnească într-un tremur convulsiv, într-un fel de rînjet amar și straniu.

„Va să zică... s-a sfîrșit... asta a fost... nimic nu rămîne... Ce lașitate !... Ce păcătoși mai sunt bărbații !...”

A !... dacă l-ar avea ea acum în față... lașul... se ascunde... n-are curajul s-o înfrunte... dar ea îi va dovedi că s-a înșelat, el n-o cunoaște încă... o să-l facă să sufere, să se zbată cu chinurile remușcării... se va răzbuna cu viața ei... atunci o să vadă el ce amantă a avut, și pe care n-a meritat-o. Ce va zice lumea ? Va zice că ea a fost mai tare ca el. Ce, nu-i liberă să facă ce vrea cu viața ei ? Cine poate s-o împiedice ? Mai curînd sau mai tîrziu, tot o să sfîrșească. Ce-o mai așteaptă în viață ? Dacă n-a avut noroc... așa i-a fost scris... mai bine așa... trebuie să sfîrșească.

Și simțind un nou flux de furie, se ridică, hotărîtă, în picioare. I se părea că tavanul o apasă, pereții casei o striveau. Se îneca. O ieșire, căuta o ieșire. Deschise

i:

! (Și-

ușa. Plecă grăbită, parcă o chemase cineva. Afară respiră profund. Mergea repede, cu capul gol, înfierbîntată ; tîmplele îi zvîneau. Nici o șovăire, nici o oboseală ; mergea cu vioiciune. Cu sînul plin de un fel de orgoliu, pășea hotărâtă, împinsă de un avînt eroic, simțea nevoia să întreprindă ceva mare, o acțiune care să uimească pe toată lumea. Nu îi era frică de nimic. O putere de neînvins o mîna spre pustiul întunecat al mării.

Două rînduri de lumini, ca niște ochi curioși, o fixau de la distanță. Și în negura nopții se profila silueta unui vapor la debarcader, gata de plecare.

Penelopa grăbi pasul, ocolind locul unde se vedea lumea adunată. Gîndurile cari i se încrucișau cu repeziciune în mintea înfierbîntată o despărteau fatal de lume.

Era o seară de toamnă. Salcîmii înșirați pe drum își îndoiau scheletele negre, scîrțîind cu jale, iar vîntul sărat din larg sufla rece, gonind în iureș frunzele galbene, moarte pe pămîntul jilav.

Ea nu se opri pînă la capătul drumului.

Digul care desparte Dunărea de mare sfârșește cu farul verde. Stoluri de fluturi, insecte mici, atrase de lumina scînteietoare a farului, se îmbulzeau, plesnindu-se de cristalele fierbinți și cădeau în valuri la picioarele farului.

Marea liniștită, grandioasă. Cerul cu lumea lui de stele se resfrîngea în apă ca într-o oglindă neagră. Mi-riadele de candelice licăreau tremurînd în adîncuri.

Penelopa, singură în puterea nopții, sta lîngă farul verde, privind în larg.

Stropii de apă sărată îi udau pantofii de antilopă. Se feri un pas, căutîndu-și batista. Dar tresări, înfiorată de un urlet asurzitor de sirenă. Vaporul ridicase ancora. Ieșea din port, alunecînd lin pe apa neagră, brăzdată de dîre luminoase. Nu mai era timp de pierdut. Cuprinsă de un fel de grabă, Penelopa trecu pe după far, de frică parcă să nu fie văzută de cineva în lumina vaporului. Și repede, pe neașteptate, făcu de pe dig un pas în gol — drept în picioare, cu pumnii închiși, înțeleștați, c-o ultimă hotărîre să nu dea din mîini.

...Nu auzi decît un vîjîit prelung de ape deasupra capului... și pe urmă nimic...

✱

Deliu, la București, primise informații de la credinciosul Jean din Sulina :

Penelopa îl căutase pe la Galați. Se întorsese acasă. Primise pachetul de scrisori. Și plecase iar, dar nu se știe în ce parte. Poate la Constanța sau Constantinopoli, în căutarea lui.

Deliu își făcu socoteala că are vreme trei-patru zile să se repeadă la Sulina în lipsa ei. Trebuia să facă act de prezență la serviciu și să plece într-un concediu, pînă va reuși să părăsească definitiv acest mizerabil colț de provincie, în care avusese atîtea necazuri.

De la plecarea vaporului postai din Galați, el se adîncise în citirea unui roman de senzație. Era amețit și distrat cînd păși pe pămînt, coborînd scara vaporului. Un gardian de la căpitănia portului îi ieși înainte.

— Domnul doctor a telefonat că vă așteaptă la morga spitalului, ca să asistați la autopsia unui înecat.

— Ei asta îmi mai trebuie ! bombăni el plictisit.

Cu toată neplăcerea, Deliu trebuia să se ducă. Nu se putea sustrage. Căpitanul de port este dator, după lege, să fie față la autopsia înecaților pescuiți în raza portului.

La început îi venise foarte greu. Nu putea suporta mirosul și vederea cadavrelor întinse pe masa de autopsie. După cîteva încercări, reușise să se învingă, și înecările fiind dese, se obișnuise cu totul.

Fără să mai treacă pe acasă, Deliu, resemnat, se îndreptă spre spital, făcîndu-și în drum o nouă provizie de țigări, ca să poată suporta aerul infect din sala de autopsie.

Trecînd prin grădina spitalului, văzu lumea adunată la morga.

O brancardă goală aștepta lîngă ușa întredeschisă, înainte de a intra, Deliu primi drept în față o duhoare nesuferită, care-l înăbuși o clipă. Miros amestecat de mucegai, tîmâie și carne putredă.

Autopsia începuse. Trebuia să intre măcar de formă, ca la urmă să iscălească procesul-verbal, să îndeplinească actele legale.

Se hotărî. Intră încet, cu batista la nas.

Doctorul și subchirurgul, în halate albe pătate de sânge, lucrau de zor, spintecând un trup omenesc, ca pe o vită tăiată la abator.

„E o femeie... observă Deliu. Trebuie să fi stat mult timp în apă... e umflată și a început descompunerea... pete verzui de putrezire pe corp.” Fața nu i-o văzuse încă. Numai când doctorul făcu un pas în lături, ca să-și aleagă un bisturiu din cutia de instrumente, îi apărură, fioroasă, o figură femeiască diformă, vânăta și puhavă.

Deliu tresări. Ceva îi săgeta trupul... „Ea... Penelopa !”

Se trase un pas înapoi și se sprijini de peretele rece și umed. Nu putea să-l privească fața. Făcu ochii mari privind la mîna moartei care atârna verzuie. Cunoscu brățara — un lănișor de aur — pe care i-o dase c-un an mai înainte.

Simțea cum îi slăbesc genunchii. Roșeața muștrărei i se ridicase în obraji.

Frica, rușinea îi pănjinise ochii. Niciodată nu i se mai întîmplase să-și piardă stăpînirea de sine. Lupta să-și învingă slăbiciunea. Se întoarse cu fața spre ușă, își aprinse o țigară, trăgînd cu sete fumul pînă în fundul plămînilor.

„De s-ar sfîrși mai degrabă !” Soarta îi pregătise anume un joc de întîmplări... I-o adusese în față ca o pedeapsă... Ea reușise să se răzbune... Trupul acesta la strîns el în brațe... „E înspăimîntător !...”

Mirosul de stîrv îi sfredelea creierul pînă în fund...

Făcu o efortare să-și învingă scîrba. Ce dracu, e bărbat, și încă soldat. Ar fi dat orice să fugă, dar îi era rușine. Ce ar fi zis cei doi bărbați cari ciopîrteau trupul acela cu atîta nepăsare.

Un hîrșciit ascuțit de fereastră îi zgîria dureros nervii, își întoarse ochii și văzu vîlul de păr negru, lipit în șuvițe de nămolul cleios, dat peste cap, acoperind fața și țeasta goală scalpată. Deliu se împletici. Era la capătul puterilor. Sprijinindu-se de pereți, șovăind, se strecură pe ușă.

J li

Se opri o clipă sub o boltă de viță, ca să respire aerul curat din grădina spitalului. Dar nu putea scăpa de mirosul acela scîrboș, pe care-l ducea cu el, îmbibată parcă în toți porii pielii.

De partea cealaltă a zăplazului acoperit de trandafiri acățători, un grup de femei de mahala sporovăiau, așteptînd sfîrșitul autopsiei.

— De inimă rea, sărăcuța, s-a aruncat în mare...

— Vai, dragă ! dacă n-ai văzut cum o aducea legată c-o fringhie de subțiori în urma bărcei. Cînd trăgea pescarul la lopeți, șuvoiul apei o ridica în picioare, parcă era vie, așa se apleca dînd din cap. Cînd am văzut-o, mi-am făcut cruce și am fugit... Doamne ferește...

în dreptul spitalului, căzut frînt pe o bancă, zăcea Stamati. Horcăia și, din cînd în cînd, izbucnea într-un muget de vită înjunghiată. Se zbătea să se ducă la morga, s-o vadă. Logaridis se lupta cu el, ținîndu-l pe loc.

Ca un fugăr, Deliu ocoli pe departe spitalul.

„Cine ar fi crezut — gîndea el — că Stamati, bărbatul acesta șters și umil, putea s-o iubească pe femeia asta care-l privea cu dispreț?... și totuși o iubise cu patimă...”

Deliu simțea că nu mai poate să rămînă în Sulina. A doua zi era să fie înmormîntarea. Avea să înfrunte atîtea priviri... Nu, trebuia să fugă din aceste locuri.

Nici în casă nu-i venea să rămînă peste noapte. O lău întins spre vaporul poștal. În revărsatul zorilor avea să plece din nou la Galați.

Toată noaptea și-a petrecut-o singur pe punte, între două sticle : una de piperment și alta de mastică. Îi plăcea mai mult culoarea decît gustul. Schimba verdele de smarald cu albul de opal, și ca să uite, să scape din ghearele care-i strîngeau creierii, își omora mîntea cu otrava colorată, care-l narcotiza, ținîndu-l între vis și viață.

Iubită nu fusese Penelopa, nici stimată, dar la înmormîntarea ei lumea se îmbulzea. Colonia elenă era foarte numeroasă.

Prin fapta ei disperată, prin sfârșitul ei tragic, se ridicase în ochii mahalalei ; opinia publică o admira. Toți o plîngeau ; i se aduceau flori și lacrimi. O faptă eroică, măreață, era socotită sinuciderea acestei femei, deși în fond nimeni nu știa precis nici cauzele și nici împrejurările. Au fost oarecari discuții asupra serviciului religios.

Preotului ortodox nu-i este îngăduit să slujească la înmormântarea omului care singur și-a ridicat viața.

Consulul elen, ca totdeauna, știuse să argumenteze cu autoritate :

— Femeia aceasta, bună și pioasă creștină, care a făcut fapte caritabile pentru biserică și școală, a fost găsită înecată. Cine poate ști dacă s-a aruncat singură în apă, sau dacă n-au aruncat-o alții, sau a căzut din întâmplare ? Pentru un spînzurat nu mai încapă nici o îndoială dacă l-ai găsit cu gîtul în lanț, pentru un înecat însă nu poți ști dacă nu-i victima unui accident nenorocit.

Deși nimeni nu se îndoia că la mijloc e o sinucidere, se stabilise parcă un pact tacit față de biserică, prezentînd cazul ca un accident nenorocit.

Stamati reuși să mai facă un împrumut, ca să acopere cheltuielile unei înmormîntări de clasa întâia. În zadar se încercase Logaridis să-l mai oprească de la cheltuieli inutile.

— Am iubit-o prea mult, ca să nu fac tot ce pot pentru ea, îi răspundea gata la orice jertfă.

El ținuse să fie peste tot doliu alb. Corul bisericei, copiii școalei elene, coroane cu panglici albe...

Stamati era zdrobit. Nu-și mai da seamă de nimic și abia îl țineau picioarele.

Logaridis, ajutat de Ahile, conducea trista ceremonie.

Nicu Politicu, în negru, voia să fie demn și grav, dar călca stîngenit, incomodat de un flacon mare de „odicolon”, pe care-l ducea ca remediu pentru leșinurile nevastei.

Olimbia, grasă, astmatică, abea se mișca, vârsînd lacrimi fierbinți pentru cumnata ei, Penelopa, pe care în viață n-o putuse suferi, numind-o de cîte ori vorbea de ea : „Scorpia lui Stamati”.

Femeile, curioase, ca de obicei, se înghesuiau să vadă figura înecatei. Dar o maramă de borangic acoperea chipul acela umflat și desfigurat.

Americanul și fata erau la coada convoiului. Un gol mare se făcuse în jurul lor. Unii îi ocoleau, alții căutau, pe furiș, cu necaz la ei. Nimeni nu cunoștea exact ce se întîmplase în casa lui Stamati; se știa numai că Americanul s-a mutat de acolo. Se făceau presupuneri, legături și vagi bănuieli... „Trebuie să fi fost ceva la mijloc... nu se omoară așa degeaba o femeie... Este un secret de moarte aicea.”

Și vina se arunca tot pe Americanul care adusese, ca o piază rea, numai nenorociri de cînd debarcase în Sulina.

Fata, slăbită, bolnavă, primi cu spaimă vestea sinuciderei Penelopei. Cu toate că abea putea închipui vreo legătură între faptele întîmplate, fără să-și poată da seama bine de vinovăția ei în actul disperat al Penelopei, își făcea totuși crude imputări. Chinuită de remușcări, își luase asupra-i vina neînțeleasă pentru nenorocita întîmplare.

Și se credea pe drept condamnată, urgisită pentru toată viața. Și ura neîmpăcată pentru Deliu simțea cum îi crește.

Îl căuta cu ochii prin mulțime, dar nu-l putea descoperi nicăieri.

Pe o îngustă limbă de pămînt, între mare și baltă, era cimitirul maritim. Mai trist, mai dezolant apărea în sfîrșitul acela de toamnă. Copacii dezgoliți, aleile întroienite de foi uscate, pămîntul mocirlos, în care crucile se aplecau pe-o coastă, și oasele ieșeau la suprafață.

...Și mormîntul proaspăt, negru, primi în sînul lui, pentru vecie, trupul acela pe care marea îl respinsese, aruncîndu-l la țarm.

A doua zi după înmormîntare, Stamati intră în alte cheltuieli. Puse să-i zugrăvească o cameră în negru. Deasupra patului monumental de mahon, cu draperii de mătase portocalie, așeză un portret al Penelopei în mărime naturală ; sub sticlă, într-un colț, o șuviță de păr negru.

Subt o icoană a Sfintei Fecioare așezase o candelă de argint. Făcuse acolo, cu pietate, un modest iconostas.

Și când îl întreba cineva de ce și-a zugrăvit o cameră în negru, nu da explicații, ci răspundea vag : „O idee a mea...”

În fiecare zi mergea la cimitir. Cu mîna lui sădise la mormîntul Penelopei doi pini maritimi și o tufă de trandafiri agățători. Chibzuia să facă o boltă de verdeață și o bancă de piatră.

Lumea îl vedea singur acolo, stînd ceasuri întregi. Abătut, stors, îmbătrînise cu zece ani în două săptămîni. Cafeneaua, în care nu se mai arăta, o arendase unui compatriot. Era în vorbă să închirieze și două camere din locuință. Lui îi ajungea una singură, alătura de camera zugrăvită în negru, în oare grămădise toate lucrurile Penelopei, păstrate cu pietate, ca niște relicve scumpe.

Abia se zvoni că Stamatî închiriază casa și consulul elen veni să-i facă o vizită.

Cu oarecare diplomație, după o serie de sincere condeleanțe, consulul atinse o chestiune delicată, pentru care fusese obligat să păstreze o discreție desăvîrșită.

— E adevărat că închiriezi casa ?

— Cafeneaua am arendat-o. Acum vreau să închiriez și sus două camere, zise Stamatî, fără nici un gînd ascuns.

— Cred că ar fi bine să nu te grăbești. Așteaptă pînă s-o stabili chestia proprietate! pentru viitor... Oricum, dorința decedatei trebuie mai curînd sau mai tîrziu împlinită... dacă așa a fost voința ei... I-a plăcut să fie filantropă... să-i rămîna numele... Ca recunoștință... colonia elenă poate o să-i facă un bust ca donatoare a localului de școală...

Stamatî ascultă înduioșat, fără să înțeleagă bine unde vrea consulul să ajungă. Numai cînd auzi cuvintele de donatoare a localului, îl întrerupse, cerînd lămuriri.

— Ce fel de donație ? Care local ?

— Este vorba de casa asta, proprietatea donată pentru școală, răspunse calm consulul elen.

— Cum, casa asta ? E casa mea ! Cu bănișorii mei am cumpărat-o. Nu înțeleg cum putea ea s-o lase școalei ? ! spuse indignat Stamatî.

— Bine, dar dumneata ai făcut actele de cumpărare pe numele soției. Casa era proprietatea ei, niciodată n-a fost a d-tale. Soția era liberă să dispună de avutul ei. Pentru a rămîne casa soțului, trebuia să facă testament în favoarea lui. D-ta ai lă mină un testament prin care ea îți lasă casa ?

— Nu, n-am nimic, dar ea nu are alți moștenitori. Dacă n-are moștenitori, casa rămîne statului, în caz cînd nu există testament.

— Iată testamentul ei, depus la Consulat încă din anul trecut, prin care lasă casa coloniei elene, pentru local de școală.

Și consulul scoase grav din buzunar o coală de hîrtie, cu scrisul și semnătura donatoarei.

Stamatî își aruncă ochii grăbit pe scrisul acela cunoscut, dar nu avu tăria ca să citească pînă la urmă.

Înmărmurise, cu ochii păienjeniți. Ridicîndu-se mut de pe scaun, făcu doi pași prin cameră cu mîna la frunte, apoi se opri în cadrul ușei deschise, fixîndu-șf lung privirea pe candela ce lumina portretul iubitei lui soții, din micul iconostas al camerei cernite.

Un nod îi sugruma gâtul.

Simțea cum i se taie picioarele de la genunchi. Mîinile îi tremurau. Și deodată începu să strige în gura mare, aprins, încîlcînd cuvintele ca un bilbîit :

— Cum ? Adică nu-s stăpîn pe casa mea ?... Să mă dați afară din casa pe care eu am plătit-o ? Asta-i dreptate ? Asta-i lege ? Asta-i hoție curată !... Om vedea ce zice tribunalul !

— Liniștește-te, omule . ! îi spuse consulul blajin ; nimeni n-are să te supere. Poți sta pînă îți vei găsi o locuință. Nu-i nici o grabă, trebuie plătit taxele de moștenire, sunt de făcut forme pînă să intrăm în posesia imobilului...

— Și pe urmă ?... Rămîn pe drumuri... Asta nu se poate ! Cit oi trăi eu, nu intrați voi aici !...

— Eu nu-mi fac decît datoria, zise prudent consulul, ieşind grăbit pe uşă, cu pălăria în mînă.

„Ei ! aţi auzit ce a păţit bietul Stamati ?”

„Cică îi ia casa... rămîne pe drumuri la bătrîneţe.”

„Nu se poate, domnule !”

„Ba se poate, că aşa-i legea.”

„Cum să scoţi omul din casa lui ?”

„Păi, nu era casa lui, era a ei.”

„Dacă a fost prost să puie casa pe numele nevastei.”

„Iaca unde te-aduce un cap de muiere.”

Asemenea discuţii, aceleaşi argumente pro şi contra, se repetau în fiecare zi, prin toate cafenelele din port. Nicăieri însă nu se puneau atîta patimă şi nu aveau loc mai aprinse discuţii contradictorii ca în Frizeria He-ladei.

Era şi firesc. Interesul familiei era în joc. (Olimbia, nevasta patronului, era sora lui Stamati.)

Într-o sîmbătă seara, frizeria era plină. Nicu Politicu, ucenicii şi calfele asudau lucrînd. De fapt numai o zi din şapte se lucra în frizerie. Toată săptămîna se făcea politică şi muzică. Patronului mandolinist i se dedicase şi un cuplet pentru desfătarea lui — cum se spunea — „de a scărpină burta purcicăi”.

— A ! bine că v-am prins pe amîndoi jurisconsultii la un loc ! zise poliţaiul Petrăchel Petraşcu. Să mă luminaţi asupra chestiei la ordinea zilei. Are sau nu drept Consulatul elen să ceară evacuarea lui Stamati din propria-i locuinţă ?

— Mai e vorbă ?... Sigur că are !... Bineînţeles respectînd formele legale, răspunse avocatul Armînd Popescu, poreclit „Breloc”, pentru făptura lui de miniatură umană.

— Auzi vorbă !... Cum să scoţi omul din casa lui ?... Este imoral şi inuman ! răspunse apărătorul Traian Brînzei, zis şi „Bădiţa Traian”.

— Casa era cumpărată pe numele femeii, şi prin testament a lăsat-o şcoalei.

—• Dar dacă testamentul e fals ?

— Cine avea interes să facă falşul ?

— Ha ! ha ! Cine avea interes ? explodă sarcastic Nicu Politicu. Dar dumneata nu vezi că aici *a* fost un complot întreg ca să pună mîna pe casa lui Stamati ? Lasă că descoperim noi toată banda... întîi caiafa de consul are să înfunde puşcăria !... Şi Nicu, furios, ameninţa cu briciul în mînă.

Avocatul, numai pe jumătate bărbierit, îngheţase pe scaun în faţa oglinzei, cu obrazii albi de clăbuci de săpun... Nu mai îndrăzni să-şi expuie argumentele ; tăcu chitic, simţind lama rece a briciului plimbîndu-se pe be-regata ameninţată.

Fără să mai scoată nici o vorbă, plăti şi plecă grăbit.

— Le ţine parte !

— Dacă-i avocatul Consulatului !

— Nicule ! zise poliţaiul, stăpîneşte-ţi, omule, nervii, cînd eşti în exerciţiul funcţiunii. Nu de alta, dar ferească Dumnezeu, se poate întîmpla o nenorocire cînd te agiţi aşa cu briciul în mînă. De frică, clienţii o să te părăsească. Uite, consulul nici nu mai dă pe aici.

— Atîta pagubă !... Să vedem cine poate să-i cănească mustăţile ca mine ? !... Nu vezi că i s-au decolorat de tot, au început să bată în verde ? !

— Oricum — spuse poliţaiul — eu nu pot înţelege cruzimea răposatei. Ce fel de inimă a avut femeia asta să-şi lase bărbatul pe drumuri, cînd ştia bine că el cumpărase casa pe numele ei numai ca să-i dovedească iubirea, s-o asigure pe ea...

— A fost o femeie fără inimă ! explică Nicu. Ea avea aşa o mîndrie de contesă şi, cînd vedea la gazetă că scrie de cutare persoană filotimă că a lăsat averea la o biserică sau şcoală, avea dorinţa ca să-i rămînă şi ei numele după moarte, să fie cunoscută şi onorată. De aceea s-a înţeles cu diplomatul nostru de consul ca să lase casa şcoalei, şi ei să-i facă o statuie, oricît de mică...

— Desigur — zise poliţaiul — că are drept la un bust, ori măcar la o piatră comemorativă.

— Ce răutate ! Ce ingratitude din partea unei soţii ! răsuflă Bădiţa Traian. Să-i spui lui Stamati să treacă pe la mine. M-am hotărît să-i iau procesul. Cîştigăm la

sigur. Nu-l las nici mort !... Pînă în pînzele albe o să merg... pînă la Casație.

Și batonul, întinerit de mîna lui Nicu, se ridică ra-dios, triumfător, ca după o victorie câștigată la bară.

^ Cîteva zile în șir Stamati fusese văzut umblînd cu Bădița Traian, discutînd chestia viitorului proces, care începuse a pasiona toată lumea portului.

Bădița era unul din cele mai reprezentative tipuri românești din localitate, prin statura, ținuta și trecutul său.

Avea o înălțime de doi metri și ceva. Totdeauna cu pălărie înaltă. Lipovenii pescari, cari veneau la tîrg pen-tru procese, îi ziceau „domnul Căciulă-Mare”.

Purta niște venerabile barbete, după moda veche. Se îmbrăca în negru pentru că, spunea el, în provincie avocatul trebuie să inspire încredere prin ținută și pres-tigiu.

El nu era avocat, ci apărător, dar avea o veche ex-periență juridică. Și, după cum spunea tot el, lumea tre-buie să aleagă medic tînăr și avocat bătrîn.

Nimeni nu-i știa vîrsta, dar toți știau că-i venit din vremea descălecării române la '78 în Dobrogea. Își cîș-tigase un titlu de glorie prin introducerea limbei române în primărie, unde discuțiile consiliului comunal se fă-ceau în grecește și turcește.

Se ținea destul de bine. Cireșica, a treia nevastă, era o femeiușcă durdulie, mai tînără decît cele trei fete ale lui, măritate.

Bădița Traian avea din naștere darul oratoriei, vorbea ușor, c-un mare debit. Uneori se desfăta ascultîndu-se pe sine cum declama cu patos, fără să cunoască nici un articol din lege.

Și cînd era tachinat pe tema asta, el răspundea su-părat. „Eu apăr : judecătorul e dator să știe și să aplice legile. Fiecare cu meseria lui.”

Bădița era convins că apără o cauză dreaptă. Se făcea cerc în jurul lui la cafenea, de cîte ori începea să de-clame apărînd pe Stamati. Lumea, ca de obicei, se împăr-țise în două tabere. Intrase iar dihononia în colonia elenă.

Consultații juridice, discuții înflăcărare, certuri vic-lenie se repetau în fiecare zi. Se făcea teoria testamen-telor, se vorbea de moștenirea Zappa, se căutau cazuri ..analoage și se amintea numele unor experți grafologi cari fșă constata scrisul testamentului.

Se anunța un proces extrem de interesant, dar pro-cesul... nu s-a mai deschis.

În ultimul moment, Stamati s-a lăsat convins de Lo-garidis, bătrînul înțelept al portului.

— Resemnare — zise el — orice greșală se plătește. Știi cum începi un proces, dar nu știi cum îl sfîrșești... Cheltuieli... zbucium... dușmăanii...

— Tot n-are să intre casa în mîinile lor cît oi trăi eu ! bombăni crunt Stamati. Și a doua zi fu văzut sfă-tuind cu Toni Melatis, jucător de cărți și organizator de loterii. Patima jocului se răspîndise mai cu seamă după ce un droghist din localitate cîștigase o sumă frumoasă la loteria statului. Toată lumea juca. Sistemul loteriei tindea să înlocuiască schimbul obișnuit al produselor. Paseri, pești, icre, pastrama, halva, în loc să se vîndă după cursul pieței, se puneau la loterie.

Pe la toate colțurile vedeai oameni ținînd sub braț cîte o găină sau o rață și oferindu-ți săculețul de pînză soioasă plin cu bilete de loterie.

Toni, organizatorul acestui gen de comerț, era un om misterios. Mărunt, spîn și uscățiv, fără vîrstă. Italian? Grec ? Nimeni nu știa. În tot cazul, levantin din Pera. Debarcase în Galați. De acolo fusese nevoit să fugă. Se stabilise de curînd la Sulina.

Căpitanul portului îl tolera și chiar făcea haz de el. Ii plăcuse felul cum i s-a prezentat prima dată, cînd a cerut permisie să lucreze în port.

— Ce profesie ai ? l-a întrebat căpitanul.

— Nici una.

— Cum nici una ?

— He ! ce bună profesie am avut la Galați... dar nu mai merge.

— Ce făceai acolo ?

— Eu pregăteam focuri în oraș !

— Cum pregăteai focuri ?

— Să vedeți... Bunăoară, dumneavoastră plecați de-acasă... Eu aranjez așa lucrurile, după un plan al meu, că atunci cînd vă întoarceți nu mai găsiți casa. Societatea de asigurare e datoare să plătească despăgubire... Pe dumneavoastră nici nu vă doare capul, pentru că dovediți că erați lipsă din oraș în ziua cu bucluc. Și mie îmi dați cit vă lasă inima, după filotimie...

*

Într-o noapte izbucni un incendiu la casa lui Stamatî. În cîteva minute acoperișul era în flăcări. Cînd gardianul din far văzu palalaia înălțîndu-se spre cer, anunță imediat postul de pilotaj, ca să vie în ajutor pilotina „Petrei”, care avea o pompă puternică pentru salvare. Tocmai atunci pilotina era dusă spre gura Dunărei. A trecut o oră pînă ce „Petrei” să fie gata, întinzînd furtunul în lungul stradei, pînă în dreptul casei lui Stamatî.

Sulina nu are un serviciu de pompieri.

Marinarii, c-o pompă de mîină și cu sistemul lor de aruncare a unor mici ancoroturi legate cu parîmă, mai mult dărimau decît stingeau.

Cu toate ajutoarele date, focul n-a putut fi potolit, căci izbucnise din patru locuri deodată. N-au rămas în picioare decît zidurile goale.

Toți erau convinși că focul a fost pus. Desigur că la mijloc era o mîină criminală, dar pe cine să apuci? Stamatî plecase din Sulina cîteva zile mai înainte. Pentru că se șoptea numele lui Toni Melâtis, poliția începu cercetările, căutîndu-i urmele.

Dar levantinul dispăruse la timp.

Se strecurase probabil pe un vapor grecesc, gata de plecare spre Pireu.

CAPITOLUL XII

Vaporul „Tunis”, acostase la cheu. După ce-și goli magazia de marfă franțuzească, începu să-și umple burta cu fasole românească pentru Marsilia.

Căpitanul, un franțuz gros, c-un colier de barbă roșie, fee plimba singur pe dunetă.

În papuci de catifea verde, c-o bonetă-bască pe ceafă, cu pipa între dinți, își făcea, după obicei, plimbarea de *çents pas*, ca un cal dat la coardă într-un maneaj închis.

Logaridis, bătrînul înțelept al portului, trecînd spre birou, îl recunoscuse de departe.

„Căpitanul Andre... el trebuie să știe... Are să mă lămurească”... își zise în sine, clipind des, c-o vicleană bucurie. Într-o clipă își făcu planul cum să-l iscodească pe franțuz, ca să poată afla adevărul, să-și satisfacă dorința ce-i chinuia mintea de atîta vreme.

Pe căpitanul Andre îl cunoștea de cîțiva ani; făcuse chiar împreună o mică afacere, odată, cînd vaporul „Tunis” încărcase niște cărbuni în Sulina.

— A ! ha ! *mon vieux* ! explodă franțuzul jovial, vâzîndu-l pe bătrîn urcînd greoi și cu băgare de seamă scara vaporului.

În careu se afundă comod într-un fotoliu de bord, din cele fixate în punte ca să nu se răstoarne în aplecările vasului pe mare. Căpitanul scoase o butelie de Porto și un borcan de tutun „Caporal”.

Bătrînul își potrivea limba ca să pronunțe cit mai corect franțuzeasca lui levantină, învățată din copilărie în Pera.

Cu tot planul făcut în grabă, se simțea cam încurcat, neștiind cum să înceapă pentru ca să ajungă la țintă-

O hartă marină, atârnată pe un perete în fața lui, îi veni în ajutor. Își aținti ochii pe ea.

— Cauți vreun port pe harta asta ? Întrebă căpitanul.

— Da. Caut Guyana.

— Ha ! ha ! apoi, asta-i harta Mediteranei.

— Nu ai una cu Guyana ? Întrebă, cam rușinat, bătrînul.

— De unde ? Între Marsilia și Galați n-am ce face cu harta coastelor Americii de Sud. Să-ți dau un atlas.

Și căpitanul începu să cotrobăiască într-un dulap de cărți.

— Uite, între Amazon și Orenoc, vin la rînd cele trei Guyane. Toate au fost odinioară colonii franceze. Țara asta se chema Franța Echinoptială. Am pierdut-o

prostește, cum am scăpat din mînă și Canada. Acum nu ne-a rămas aci decît bucățica asta de pămînt : Guyana Franceză.

— Ai navigat prin părțile acelea ?

— Desigur. Un an întreg m-am învîrtit în Antile, între Panama, Martinica și Guyana.

— Ce făceai pe acolo ?

— Întîia dată, pe cînd îmi făceam serviciul militar în marină — eram subofițer pe „Condor” — am transportat la Cayena niște cîini.

— Cîini ? întrebă mirat înțeleptul.

— Da. Am dus acolo două sute de cîini de Pirinei. O rasă grozavă de cîini mari ciobănești, ca să se lupte cu jaguarii, un fel de tigri roșii, cari atacau oamenii și vitele de pe la ferme.

— Mă rog, aș vrea să știu dacă se poate sau nu îmbogăți cineva acolo ?...

— Ce bogăție se poate face într-o țară care nu-i decît o imensă pușcărie ? Toți criminalii din Franța acolo sunt deportați.

— Avem și noi un compatriot venit de-acolo, zise cam jenat bătrînul.

— A ! desigur că-i un fost condamnat ! Se poate recunoaște ușor. Ia să-l căutați la piele, trebuie să aibă tatuat numărul matricol de la pușcărie.

Și căpitanul, vesel, guraliv, începu o poveste lungă, cu amintiri și isprăvi marinărești din vremea petrecută în Antile.

Numai după ce s-a golit și a doua butelie de Porto, înțeleptul bătrîn coborî atent, cu mare precauție, scara mobilă a vaporului. Era luminat, dar nu pe deplin satisfăcut ; diavolul curiozității îl ațîta să audă din gura Americanului mărturisiri complete.

+

Acasă, seara, cu ușa închisă, cu perdelele trase, amîndoi bătrînii ședeau la taifas. Pe masă o garafă de mastică bătrînă de Hios. Blajin, mîngîitor, înțeleptul portului îl îndemna pe Nicola Marulis să-și descarce inima către un bun și vechi prietin. Și limba Americanului începu să se dezlege, pe cînd ochii priveau fix în fundul

paharului, la o picătură de mastică rămasă acolo albă, «mată, ca o pietricică de opal.

I începu să-și povestească viața și peripețiile prin care la trecut, vorbind o limbă grecească amestecată cu vorbe românești și franțuzești.

Nicola Marulis era un copil cînd plecase din Sulina. Se imbarcase ca mus pe o goeletă franceză, care încărcă „grîu de la Dunăre pentru Marsilia-

Fiind mic și sprinten, îl rînduise la manevra pînzelor, ; tocmai sus, în vîrfurile catargului, la rîndunică.

Odată, în port la Alger, de unde încărcau tutun pentru Toulon, a cunoscut la un bar o evreică arabă, albă ca porțelanul, cu ochii negri ca mura. Fata asta era amanta unui marin, un spaniol hursuz. Și pentru că se certase cu el, începu să-i facă ochi dulci lui Nicola, mai mult în necazul spaniolului. Ceilalți marinari făceau haz de întîmplarea asta. Spaniolul, furios, de cîte ori îl întîlnea pe băiat pe punte, își strîngea fălcile și scrîșnea dinții.

Intr-o dimineață, tocmai în rada portului, corabia fu surprinsă de un grăunte de furtună, cu toate pînzele întinse. Cînd s-a dat : „în grabă la posturile de manevră !” s-au repezit toți ca pisicile pe scările de frînghie în catarge. Nicola, ușurel, a ajuns cel dintîi în vîrf, la rîndunică, pentru descrucișarea vergelor. În urma lui, spaniolul. Se găseau alături, luptînd c-un colț de pînză, care-i înfășură, zbatîndu-se în urletul furtunei. Nicola simți deodată o lovitură puternică, făcîndu-l să scape pentru un moment de sub picioare frînghia pe care sta în echilibru. Spaniolul, fără nici o vorbă, îi dase o lovitură de picior în burtă. Gata să cadă, Nicola și-a înfipt mîna în beregata spaniolului. Și s-au încăierat acolo sus, în vîrfurile catargului, deasupra abisului, în suflarea vîntului, care culcase vasul pe o coastă între valuri.

Ca niște fiare turbate s-au încleștat cu minele și cu dinții. Luptă pe viață și pe moarte. Lipiți, cu burta de vergă, se smunceau, cătînd să se arunce unul p3 altul jos, în prăpastia deschisă sub ei. Cînd Nicola a simțit că-i împins pînă la capătul vergei, gata să se prăbușească, și-a dat drumul, și c-o mînă a smucit cuțitul de gabier care-l ținea deschis, legat c-o sfoară de gît. Sfoara s-a rupt și,

dintr-o lovitură, Nicola i-a împlîntat lama în pieptul spaniolului, pînă în prăsele.

Amîndoi deodată s-au prăbușit de la înălțime, ca niște păsări cu aripile frînte.

— Eu — explică Nicola — fiind la capătul vergei, am avut norocul să cad în apă. Spaniolul, fiind la mijloc, a căzut pe puntea de lemn...

— Și ?... întrebă Logaridis cu ochii scînteind prin sticla ochelarilor.

— Zdrobi s-a făcut... Pe mine m-au pescuit teafăr... M-a pus în fiare... M-a judecat... M-a condamnat...

— La cît te-a condamnat ?

— La zece ani pușcărie... Găsise cuțitul meu înfîpt în inima spaniolului.

— La zece ani !... făcu Logaridis, clătîindu-și capul.

Și după cîteva momente de tăcere, Nicola îricepu să înșire peripețiile călătoriei pe apă în colonii, unde trebuia să-și facă osînda.

Fusese imbarcat pe „Loara”, o covertă care transporta condamnații în coloniile franceze, la Cayena. Ce drum groaznic ! Ce chinuri îndurate în acea pușcărie plutitoare ! Erau cinci sute de deportați îngrămădiți într-un spațiu strîmt, fără aer și fără lumină. Pe rînd, îi scotea afară pe punte ca să înghită aerul curat, de care erau mai doritori decît de hrană. Nu aveau voie să vorbească cu marinarii din echipaj. Dimineața, după ce strîngeau hamacele în care dormiseră, se dezbrăcau la pielea goală și-i improșcau cu apă de mare, la furtunul pompei de bord.

După cîteva săptămîni de drum, s-a ivit la bord boala scorbutului. Aveau numai provizii uscate. Galeții, care-i rodeau pînă le sîngerău gingiile, erau găuriți de viermi. La primul mort, pe care l-au aruncat în ocean, s-a răspîndit vorba că a izbucnit ciuma pe bord. A fost o panică grozavă. În fiecare zi îi chiorau și îi înăbușeau cu fum de găinaț de pasăre.

Înainte de a trece tropicul, i-a prins o furtună cumplită. Coverta era să fie sorbită de-o trombă marină. Norii cerului se uniseră cu apa oceanului. În fața primejdiei, le-au dat drumul liberi pe punte. Nu mai era nici o deosebire. Ofițerii, marinarii și pușcăriașii erau toți egali.

Îs-au luptat cu moartea cinci zile și cinci nopți, după ce Itromba fusese ruptă cu lovituri de tun. Au scăpat de fnaufragiu în larg, cu pînzele sfîșiate și catargele rupte, „Loara” făcea apă. Trebuia să pompeze zi și noapte.)acă ar fi întrerupt numai două ceasuri pomparea, vasul ise umplea și se ducea la fund. După trei luni de drum [chinuitor au debarcat la Cayena.

I-au cercetat, i-au matriculat pe piele și i-au împărțit Ipe la diferite servicii. Nicola, ca marinar de meserie, a fost dat ca barcagiu la biroul de înmormîntare a închisorii. Acolo nu era dric, nici nu se săpa groapă. Mortul ; era înfășurat în pînză de sac și pus într-un sicriu de lemn. • îl duceau cu barca la larg- Și după ce preotul citea o trugăciune scurtă, scoteau mortul din sicriu și-i făcea vînt ân mare.

Rechinii flămînzi se repezeau și-l sfîșiau înainte de a • ajunge la fund. Așa se învățase, blestemații, [de] lacomi • că, îndată ce auzeau sunînd clopotul de înmormîntare de • la capelă, se apropiiau, ca la ora de masă, la hrană sigură [de carne de om.

Cu Nicola la barcă mai era și un arab din Tunis, icondamnat pe douăzeci de ani. își silise nevasta să bea |im pahar cu sînge cald, a amantului ucis în fața ei.

Într-o seară, arabul a fost dat lipsă la apel.

A doua zi s-a aflat că a dispărut sicriul. Arabul evadase. Barca n-o putuse lua, că era păzită de santinelă. |Se mulțumise să fugă pe mare cu sicriul pe care-l chi-Huise și-l călăfătuisese bine, ca să nu intre apă în el. îl : văzuse mulți ciopliind niște lopățele de lemn, dar nu-i dase nimănui în minte ce poate face cu ele. După patru ; zile, un vapor francez a întîlnit sicriul plutind la larg- .Arabul zăcea amorțit în el, mai mult mort decît viu. : L-a pescuit și l-a adus în port.

Toți condamnații erau chinuiți zi și noapte de ideea de a fugi. De o parte, oceanul pustiu, fără capăt, de altă parte, pădurea virgină, tropicală. Apa îi atrăgea pe toți ; ea da mai multe șanse de scăpare.

Pe toți îi chinuia gîndul să încerce a fugi pe apă. Cătau toți cu ochii avizi înainte în largul oceanului ; acolo era libertatea. Înapoi, pe pămînt, era pușcărie, umilință și moarte.

Nicola își făcea mereu socoteala anilor ce avea de stat acolo. Zece ani, și cu dublajul, douăzeci. Căci după ce-ai sfârșit pedeapsa, nu poți pleca din insulă decât după ce stai liber încă un timp egal cu cel la care ai fost condamnat.

Șase inși s-au înțeles să fugă pe apă.

Trei luni de zile au ținut pregătirile.

Un italian tânăr, care lucra la depozitul de materiale, a furat un bal de pânză de vele. Un grec bătrîn, lucrător la atelierul de reparații a vaselor, a construit un *ber-ton*, un fel de barcă pe pânză, avînd numai coastele de lemn de ulm. Barca o ținea ascunsă pe mal, într-un stufăriș.

Nicola, singur om de apă, marinar de meserie, el trebuia să conducă barca pe ocean. Doi erau bandiți corsicani și unul francez, uriaș, fost măcelar la Lyon, care-și spintecase nevasta.

Au strîns provizii de drum : pesmeți, cutii de conserve, slănină și zahăr. Pentru apă dulce italianul furase două butoiașe din depozit.

Și într-o noapte au șters-o pe ascuns. Au avut noroc de un vînt bun de la coastă. Repede au ieșit în larg. Trei zile și trei nopți au navigat în vederea țărmlui, cu nădejdea că o să ajungă pe coasta Guyanei Olandeze. Acolo era limanul de scăpare a tuturor evadaților. Nu aveau nici busolă, nici hartă.

Cînd se zărea vreun fum în larg, ei se îndreptau spre țarm, strîngeau pînzele și legau în vîrfurile catargului niște foi de palmier, mascînd barca din depărtare.

Timpul era bun, marea calmă, dar, nenorocul lor, fundul bărcii a fost sfîșiat într-o noapte de trunchiul unui copac plutitor. Nu mai era nimic de făcut. Cum se găseau pe un banc de nisip aproape de coastă, au sărit în apă și au ajuns cu toții teferi la mal.

La început, nu puteau merge pe uscat. Li se înțepenisera picioarele cît au stat în barcă.

Pe apă toți se supuneau lui Nicola, care era căpitanul.

Pe uscat, însă, măcelarul uriaș se puse în capul lor. C-o sabie grea, furată din corpul de gardă, tăia ierburile, deschizînd drumul înainte. Liane gigantice, plante agățătoare țesute între ele făceau un fel de perdele dese,

care le închidea la fiecare pas calea prin pădurea virgină. Nicăieri nici o urmă.

Aveau de gînd să meargă de-a lungul coastei pînă ce i întîlneau malul fluviului Maroni, de unde începea pămîntul olandez. N-a fost chip să ajungă din cauza mlaștinilor în care se înfundau. Au luat-o atunci spre inima pădurei și s-au rătăcit.

După ce au isprăvit proviziile, au început să ducă viața animalelor sălbatice.

Mînceau plante și bureți. Noaptea, de groaza jaguarilor, se cățarau în copaci și-și făceau culcușul acolo. Într-o zi au dat de o colonie de maimuțe cu blana roșie. A trebuit să schimbe direcția din cauza lor : bombardau cu pietre și cioate.

Altă dată le-a ieșit în cale un șarpe veninos.

Pe sus îi urmăreau croncănind un fel de corbi mari, ca niște vulturi.

Decît să moară de foame și de mizerie, mai bucuruși erau să se întoarcă la pușcărie. Dar nu știau pe unde să apuce.

Și Nicola închise pentru o clipă ochii, repetînd de cîteva ori :

— Ce viață ! Ce viață am dus acolo în pădurea cea sălbatică !... N-ai să crezi cînd ți-o spune că am mîncat carne de om !...

— Cum ?... Carne de om ?... Ai mîncat carne de om ? întrebă îngrozit Logaridis.

— Da. Am mîncat carne de om. Unul dintre noi, un italian, era slăbit, nu mai putea merge, din pricina unei răni la un picior. Rămase în urmă. Credeam că pînă seara avea să ne ajungă. Dar nu l-am mai văzut. Spre seară, la locul de popas, măcelarul francez face un foc zdravăn în pădure și începe să frigă o halcă de carne. M-am minunat. Și mirosul de friptură îmi gîdila nările, iar gura îmi lăsa apă. „Ne-a căzut în mînă un pui de căprioară sălbatică”, zice măcelarul, cu ochii țintă la jăratic. Eu și corsicanii am îmbucat cu lăcomie de lup, sugeam toate ciolanele c-o poftă nespūsă. Grecul cel bătrîn nici n-a atins friptura. S-a culcat, văitîndu-se că-i bolnav. După miezul nopții se apropie tiptil și mă întrebă în șoaptă : „Ei, a fost gustoasă friptura ?” Zic : „Fragedă și

dulce-i carnea de căprioară !" El rîde înfundat. „Era carne de om.” „Ce spui ?...” „Și simt deodată că mă iau niște flori prin tot trupul, iar stomacul parcă voia să se întoarcă pe dos. Tovarășul își puse degetul la buze și face cu ochiul, arătînd muște la cei cari dormeau în jurul focului. „Am văzut ieri — șoptește el — cum măcelarul spinteca trupul italianului într-un tufiș...” „Hai — zic — înapoi, că ne vine și nouă rîndul.” Ne-am sculat binișor, să nu ne simtă, și am plecat amîndoi prin pădurea întunecată. Cînd s-a făcut lumină, eram departe. M-am suit în vîrful unui copac înalt, și de-acolo am putut zări marea, care se arăta ca un fum în depărtare. Așa am putut găsi în ce parte se află Cayena. După patru zile de mers, am ajuns la primul post și ne-am predat. După o săptămînă i-au prins și pe ceilalți tovarăși ! Ne-au judecat și ne-au condamnat : pe mine la trei ani, grecului și corsicanilor cîte cinci ani, iar pe măcelarul francez — la moarte, pentru canibalism. I-a tăiat capul la ghilotină față de toți condamnații, ca să le fie de pildă. Pe mine m-a trecut în serviciu ca infirmier la spitalul de leproși de pe Insula Carantinei.

— Cum, între leproși ? întrebă Logaridis.

— Da, am stat acolo zece ani. Dar am avut noroc \ am scăpat fără să mă molipsesc. Și pentru bună purtare ce am avut, m-a grațiat,

— Păi, dacă te-a liberat, de ce nu te-ai întors încoace ?

— Vezi că eram obligat să stau la Cayena încă zece ani. Din rîndul condamnaților am trecut în rîndul concesiionarilor. Mi s-a dat pămînt de lucru în colonia agricolă de la Sf. Laurențiu.

Și Nicola, după ce mai bău un pahar de mastică, începu să lămurească cum era organizată viața în colonie : Un grup de douăzeci [de] oameni lucrează în comun. Statul dă sămînță, unelte și material de construcții. Fiecare om are drept la o vacă și la o scroafă. După defrișarea locului și facerea drumurilor, liber este fiecare să-și lucreze lotul de pămînt cum vrea, pe cont propriu. Rămîne deplin stăpîn. Mai toți se însoară. Statul se obligă să-ți dea și nevastă. Mulți își aleg nevastă chiar din femeile condamnate, cari sunt ținute sub îngrijirea călu-

gătitelor misionare. Dar el n-avusese curajul. S-a însurat c-o indigenă. Era o femeie blîndă și muncitoare, dar n-a avut noroc. A murit mușcată de-un scorpion. Copila, mică de tot, o dase la școala călugărițelor Sfîntului Iosif. Acolo a crescut și a învățat carte bună, franțuzească.

— E adevărat că ai făcut cultură de cafea ? întrebă Logaridis.

— Da. Aveam cîte puțin din toate : cafea, piper, banane și ananas, care crește acolo pînă la zece kilograme bucata...

— Și cît câștigai ?

— Prea puțin. Nu poți face bani acolo, din cauză că n-ai unde să desfăci marfa.

— Oricum, trebuie să fi strîns ceva...

— Tot ce-am agonisit am cheltuit cu drumul. Biletele de vapor pînă la Marsilia m-a costat o groază de parale.

— Ei, și n-ai nici o sumă pusă deoparte la o bancă, undeva ?

— Nu... Nimic.

Și bătrînul înțelept al portului, care ascultase calm toată povestirea, se sculă enervat de la masă și începu să se plimbe prin cameră, pufnind și bombănind cu necaz :

— Ni... mic !... Ni... mic !

CAPITOLUL XIII

Lucrul în port slăbise. Erau anunțate mai multe vapoare pentru lucrul de iarnă, dar întîrziu să vină. Toată lumea, în așteptare, era enervată, necăjită.

Cafenelele — pline. Jocuri de noroc, discuții aprinse, ceartă la cuțite, pentru lucruri de nimic.

Unii ieșeau pe cheu, își aruncau din obișnuință ochii la cer și la apă, nu-și puteau stăpîni paraponul văzînd Dunărea goală și izbucneau amenințînd cu pumnii în „...ti... mascara !... Asta Dunăre... asta port!...”

și după ce scui-pau în fluviu cu dispreț, intrau înapoi în cafenea, ca să-și urmeze discuțiile și jocurile întrerupte.

Tocmai în vremea asta căzuse ca o bombă descoperirea făcută de înțeleptul portului. Deși Logaridis vorbise în taină, chestia Americanului venise pe tapet, făcând înconjurul cafenelelor din port. Lumea agitată, indignare generală. Părea că se descoperise o crimă senzațională. Toți răsuflau : „Bine că s-a pus mîna pe el... bine că s-a făcut lumină odată !” zicea lumea înșelată, terorizată. „Ei, văzuși cum ne-a legat pe toți la gard pușlamaua de American ? Ce cacialma ne-a tras, șarlatanul... Cum ne-a orbit pe toți, criminalul bătrîn... Ce rușine pentru întreaga colonie elenă !...”

Glume, zeflemele, înțepături începură să curgă din partea românilor, ca și pe vremea războiului greco-turc.

La mahala, între femei, descoperirea făcută lua proporții fantastice. Circulau legende de autori anonimi :

„Americanul era un vechi pușcăriaș fugit... făcuse optsprezece crime... îi plăcea să mănînce carne de om... avusesse șapte neveste... și toate au dispărut pe rînd... poate le mîncase fripte...”

— Cum de mai rabdă Domnul pe pămînt o asemenea fiară însetată de sînge ? zicea o femeie bătrînă, înfiorată de gîndul fripturei de carne de om.

— Ia, să ferii copiii din drumul lui ! adaogă o femeie înspăimîntată de cele ce auzise.

Într-o duminică adunare generală la Cercul elen.

Atmosfera sălei — foarte încărcată. Toți simțeau că va fi o ședință furtunoasă.

S-a făcut darea de seamă anuală, dar bilanțul era dezechilibrat și toți ezitau să dea cuvenita descărcare. Se făcuse cheltuieli prea mari, se angajase lucrări la școală și la biserica elenă, cari nu se puteau plăti.

Lipsă de fonduri. Criză în port. Ce-i de făcut ?

Consulul, cu tot prestigiul care-l avea, era vădit enervat ; se stăpînea însă, prezidînd cu tact și gravitate. Ahea putea să țină în frîu mulțimea așa de lesne inflamabilă.

Își chinuia între degete firele sure de musteți și impunea tăcerea c-un gest autoritar.

I Un orator, directorul Băncei eleno-române, care avea to veche pică, nu voia să scape ocazia de a-l pișcă pe pdonsul, pentru că fusese scos din comitet, vorbea cerînd fsocoteală cu gesturi violente :

I — De ce s-au angajat asemenea cheltuieli ? De unde îonduri ? Nu se știa că-i criză în port ? Pe ce s-a eon-ii tat ? Cine e vinovatul ?

Consulul își pierdu calmul prezidențial.

Izbucni, strigînd și bătînd cu pumnii în masă.

Paharul cu apă, lovit, se răsturnă, udîndu-i o frumusețe pantalonii pepita...

— D-ta ! D-ta vorbești ? Te faci că nu știi cum stă chestia ? Nu ai cunoștință cum ne-a înșelat escrocul de American ? ! Toți am contat pe averea ce trebuia s-o aducă el.

Odată ce s-a pus degetul pe rana deschisă, furtuna s-a dezlănțuit. Toți voiau să vorbească în același timp. Sute de voci, într-un urlet geaeral, făceau să se cutremure Cercul elen.

— Pungașul ! vagabondul ! criminalul ! pușcăriașui ! El e de vină. El a nenorocit colonia noastră...

Rudele și foștii lui prieteni din copilărie vociferau mai tare, făcînd spume de mînie la gură.

Prezidentul scăpase cîrma din mînă. Cu batista făcută ghem își ștergea broboanele de sudoare care-i inunda fruntea.

Cînd se mai potoli hărmălaia, prezidentul începu solemn :

— E adevărat, d-lor, că atîția oameni onorabili au fo^t înșelați cu nerușinare de acest individ suspect. Compatriotul nostru, înțeleptul Logaridis, a studiat situația acestui vagabond. În fine, lumina s-a făcut...

Gălăgia izbucni din nou.

— O.ro oxo !... afară cu el ! Ne-a făcut patria de rîs...

— D-lor — continuă prezidentul — mă angajez să lupt pe toate căile ca să înceteze scandalul care a compromis reputația coloniei noastre. Vom interveni la autoritățile române ca pușcăriașul să fie imediat expulzat din port.

Un ropot de aplauze acoperi ultimele cuvinte ale oratorului.

Sala surescitată, supraîncălzită, părea gata să facă explozie. Noroc că s-a deschis ușa, supapa de scăpare a presiunii, ridicată la maximum în sală. Înăuntrul mulțimea se înăbușise, era nevoie de aer, de o destindere, de o împărtășire generală a uriașei indignări împotriva Americanului.

Sala se goli.

Pînă noaptea, tîrziu, prin toate cafenelele s-a vorbit cu aprindere despre periculosul pușcăriaș condamnat la izgonire. O primejdie groaznică părea că amenință portul.

În sala Cercului nu mai rămase decît comitetul permanent, ca să discute modalitatea expulzării.

Erau unele dificultăți, de care consulul, diplomat de carieră, se împiedica.

— Este supus elen sau francez ?

— Este un criminal evadat, se grăbi unul să răspundă.

— Să se facă o intervenție prin Legația elenă la Ministerul Afacerilor Străine din București.

— Dacă România îl tolerează ? Ce putem face noi ?

— Cum să tolereze pe un asemenea ocnaș ?

— O să mă duc la căpitanul de port, zise consulul.

— Nu-i bine, îi tăie vorba un agent comercial. Căpitanul are simpatie pentru American.

— Poate pentru fata lui, zise altul; i-a vrăjit pe toți bărbații, negroaica asta !

— Căpitanul e om înșurat... Nu-l știam așa de muieratic... ptiu ! să-i fie rușine !

— Stați ! am eu un plan — hotărî consulul — să intervin la Comisia Europeană, să-l suie pe un vapor de marfă care pleacă undeva departe.

— Ce ne frământăm atîta pentru un păcătos ? Eu l-aș face într-o noapte căzut în Dunăre. Scăpăm ușor de el pentru totdeauna, zise un bătrîn încruntat, cătînd în jurul lui speriat de vorbele care îi ieșise din gură.

Pînă la miezul nopții s-a complotat fără a se găsi o soluție potrivită.

Se crăpa de ziua.

O piclă rece, lăptoasă, învăluia orizontul, înfrățind cerul cu marea. Din haos izbucnea sinistru, la intervale regulate, mugetul geamandurei chinuită de valuri, ancorată anume în larg ca să marcheze bara de nămol adus în mare de apa dulce și tulbure a Dunării.

Portul se deștepta cu noaptea în cap.

Umbre răzlețe se deslușeau de-a lungul cheiului pustiu. Din ulicioarele întunecate încă, prin umezeala care străbătea pînă la oase, muncitorii zgribuliți, cu gulele ridicate, cu pumnii strînși în fundul buzunărilor, zoreau, somnoroși, să ajungă la locul de adunare.

În fața pichetului de grăniceri se alcătuiau în fiecare dimineață echipele — „poștele” — de hamali pentru încărcarea vapoarelor acostate la chei.

Ca să nu piardă rîndul la muncă, mulți rămîneau § noaptea pe loc, sforăind pînă la ziuă pe scaune, reze-mați în coate la mesele de lemn, în duhoarea cafenelelor din port.

Prin aburii care se ridicau în văzduh molatic, pe apa cenușie a fluviului, se desprindeau bărcile încărcate, greoaie ca niște broaște țestoase, tîrîndu-se de la un mal la altul. Femeile, cu fețele ascunse în broboade colorate, veneau grăbite la piață cu legume, lapte și păsări adunate din satele răspîndite în Deltă. Un lanț de lotci, fragile ca niște coji de nucă, se legănau priponite la mal. Stăpînii lor, pescari, haholi și lipoveni, cu pletele lătoase, cu bărbile încîlcite, abia treziți din somn, buimaci, își strîngeau Țoalele pe care dormiseră noaptea afară, sub cerul liber, pe malul apei. După ce se închinau cu fața la răsărit, făcînd cruci mari și metanii cu fruntea la pămînt, intrau tăcuți în lotcile pregătite cu scule de pescuit la mare.

La încărcare, de-a lungul cheiului, un vapor de marfă aștepta să înceapă lucrul. Lîngă el, acostate, elevatoarele plutitoare forfoteau cu nerăbdare, aplecîndu-și gîturile ca niște berze gigantice, gata să soarbă grîul din pîntecele șlepurilor și să-l verse, ca un șivoi de aur, în fundul hambarelor întunecoase ale vapoarelor de mare.

Muncitorii se înghesuiau, claie peste grămadă, imbrîncindu-se în ghionturi ca să prindă loc la lucru.

Poștele se întocmeau cu mare greutate, alegându-se pe grupe : hamalii, lopătarii, stivatorii, ipistații. Strigăte, înjurături, certuri și încăierări se repetau în fiecare dimineață sub ochii santinelor din port. Arbitru în prima instanță era gardianul căpităniei portului, reprezentantul autorității, însărcinat să țină ordinea și să înalțe la catarg bandiera, care însemna începutul celor opt ore de muncă în port. Spiritele erau agitate de câteva zile. Veneau din alte părți „cocorii” — străinii nepoftiți la lucru, concurând pe localnici.

Șefii poștelor — vătafi — tovarăși pe subt mînă cu patronii cafenelelor din port, unde făceau plata, erau datori să ia la rînd un număr egal din toate naționalitățile : români, greci, turci, armeni și lipoveni.

Un spirit de vrăjmășie și concurență dîră stăpînea toată mulțimea asta în lupta pentru pîine.

Solidari prin instinct, acest mozaic de rase alcătuia adesea un bloc solid cînd se credeau loviți în drepăturile lor.

Americanul, care nu știa încă bine rostul lucrului în port, sosise prea tîrziu ; alegerea muncitorilor se făcuse, poștele lucrau din plin. Sfios, umil, căta neștiitor în jurul său un sprijin. Cîțiva muncitori, rămași pe chei fără de lucru, începură a-și da coate, șoptind cu ironie. Și unul mai poznaș, zîmbind pe subt mustață, zise tăios în gura mare :

— Mă, fraților, iaca și milioneru ajuns în tagma noastră... la sac și la lopată !...

Americanul pășind rar, cu genunchii îndoiți, cu buzele strînse, trecu înainte. În dreptul gardianului căpităniei se opri cu sfială, fără să scoată un cuvînt.

Dintr-o aruncătură de ochi, omul autorității înțelese. Domnul Bazgu, om vechi în slujba portului, fost sergent în marină, era știut că are inimă bună, deși om iute la mînie și strașnic de ambițios în serviciu.

Domnul Bazgu își netezi cu dosul palmei mustățile mari, cărunte, de obicei victorioase, uneori pleoștite din cauza umezelii.

— Păi, te-ai sculat prea tîrziu... cam greu să te bag la lucru... au să facă gură ceilalți... nici n-ai carnet de muncitor în port.

î — Ce să fac ? Nu știam. Caut și eu să muncesc undeva, va, îi răspunse Americanul cu vocea stinsă.

— Spirule — strigă poruncitor gardianul la unul dintre vătafi — ia vezi, fă-i rost și dumnealui, să-l bagi în poșta de pe șlep : oricum, să cheamă că-i tot un patriot de-al vostru.

Spiru, înalt și îndoit, uscat ca un țîr, abil și iscoditor, vorbea în surdină c-o dulceață în glas, veșnic cu mîna pe inimă.

— Cum ordonați, domnule Bazgu..., dar mă tem să nu avem iar scandal în port... Știți că în poșta mea e colțatul de Seceleanu, și după el se iau toți ceilalți ca oile.

Spiru era bucuros să aibă „cocori”, adică muncitori noi, străini, pe care mai lesne îi putea ciupi la plata de sară în cafenea, dar îi era frică de gura românilor colțoși, cari stîrneau toate scandalurile și grevele din port.

Abia intră Americanul la lucru, și larma izbucni în șlep. Toți protestau, strigînd în gura mare :

— Nu primim oameni străini la lucru în port !... Noi n-avem ce mîncă, și veneticii ne iau pîinea de la gură... Afară... la Kefalonia !... Aici îi țara românească... Ho ! la oase...

Și huiduieli, urlate sălbatic se ridicau din pîntecele șlepuului.

Zadarnic căuta Spiru să-i potolească.

— Stați, bre, frațico ! Căpitănia l-a băgat-o pe el la luoru, să-i dea și lui o pîne.

— N-are drept căpitănia să bage străini în concurență ! zbiră un muncitor, îndîrjit că nu poate ieși mai repede din grîul în care se înămolise pînă la brîu.

Și tărașii creștea. Toți urlau din fundul plămînilor, cu spume la gură. Corpul șlepuului se zguduia vibrînd de larma infernală ; părea o cușcă plutitoare în care se zbăteau sute de fiare iritate.

Cel dintîi care zvîcni afară pe punte, furios, cu capul gol, cu haina pe-un umăr, fu Seceleanu ; cu lopețile în mînă — după el. Gardianul, hotărît, își îndesă șapca pe frunte și le ieși înainte, tăindu-le drumul.

— Ce, mă ! iar ați căpiat ? Adică n-are drept un om din pricina voastră să cîștige o pine ?

Secoleanu, un uriaș bălan, vînjos, cu brațele goale, cu părul vîlvoi, cu fața și genele pudrate, cenușii de praful ridicat din grîu, se opri dîr, înfruntîndu-l.

— N-are drept... noi trebuie să lucrăm aici... e dreptul nostru... no iam făcut armată... suntem în țara noastră... să se ducă veneticii în țara lor !

Gardianul se stăpîni, trăgîndu-se de mustăți.

— Cum, mă, adică autoritatea nu poate, va să zică, nici la un caz de forță majoră, să bage un om la lucru în port ?

— Nu poate să ne răpească dreptul nostru... Cînd eu n-am ce mîncă, de ce să vină toate liftele străine să ne ia pînea de la gură ?

Un muncitor mărunțel, negricios, se agita cu pumnii înceștați, la spatele lui Secoleanu.

Gardianul se răsti la el, arătîndu-l cu degetul.

•— Auziți, măi, că moare de foame ! Dar cine si-a aprins țigara c-o bumașcă de o sută astă-iarnă, de Sfîntul Vasile, în circiuma lui Mocanu ? Atunci cînd ți-o cîrpit socru-tău o păreche de palme de-ai văzut stele verzi ? Muriți de foame cînd nu-i lucru în port, pentru că nu puneți banii deoparte cînd îi aveți din belșug ; îi aruncați cu lopata pe băutură.

— Banii noștri îi bem. Cine ce are cu noi ? se auzi pe înfundate cîteva glasuri răgușite.

— La nunta fetei lui Dobrică, n-ați pus voi bumăști la urechile cailor și n-ați umblat tot'portul cu butoiul în birjă ? Voi, cîțiva colțoși, sunteți capii răutăților și grevelor. Băgați-vă mințile în cap și păziți-vă clanța, c-o să vă achităm odată !

Și domnul Bazgu, furtunos, se îndreptă spre pichet, să scoată garda portului afară.

— Dacă-i așa — răcni un muncitor încruntat — o facem și noi lată... Merge pe ambiție, nu ne lăsăm nici noi... Să mergem, fraților, pînă la capăt !

Și, deodată, Secoleanu, de cuvîntul căruia tot portul asculta orbește, își smulse surtucul de pe umeri și-l înălță pe coada unei lopeți, ca un drapel filfiitor.

— Opriți poșta, măăă ! Opriți poșta, măăă !

Și glasul lui tuna deasupra zgomotului de la vapoare, Ca un muget de taur, pierzîndu-se în largul mării. Tot l'lucriul portului, ca la o supremă comandă, se opri [ca] -prin farmec.

Zgomotul elevatoarelor, bătaia pistoanelor, scrișnetul macaralelor se potoliră, scăzînd treptat, înăbușite parcă de-o mînă nevăzută. Cei din urmă nori de fum ieșiră gîlgîind pe gurile coșurilor negre, topindu-se în văzduh, și portul căzu în agonie.

Cheiul —. negru de oameni. Toți părăseau lucrul de pe apă și coborau la uscat. Ieșeau la lumină orbiți din fundul hambarelor întunecoase, izvorînd ca furnicile din toate găurile de la vapoare. Coborau prăfuiți, asudați, pe jumătate goi, cu sacii pe umeri, unii îmbrobodiți ca femeile, alții cu bureți și cîrpe legate la gură, ca să oprească praful ce înghițeau, prefăcut în plămîni într-un noroi cleios.

— Ce este ? Ce s-a întîmplat ? De ce s-au tăiat poștele ? se întrebau unii pe alții. Și nu se dumereau de ce s-a oprit lucrul în toi.

De la înălțime, pe-o movilă de cărbuni, Secoleanu, cu capul gol, cu mînecele cămășii suflecate, vorbea cu înflăcărare mulțimii adunate.

— Fraților !... ni se ia pînea de la gură... nu se res-Ș^pectă dreptul nostru. Tovarăși !... nici unul să nu intre la lucru pînă ce nu se face din nou controlul străinilor intrați în munca portului.

Căpitanul de port, în drumul de-acasă la birou, se oprise la cafeneaua lui Stamati, să-și bea, ca de obicei, ceaiul de dimineată. Abia se așezase pe scaun, cînd sosi gîfîind gardianul, omul autorității, ca să-și depună raportul de cele întîmplate în port. Cîteva trăsuri hodorigite, cu caii șchiopătînd în galop, veneau în urma lui. Agenții și căpitanii de la vapoarele unde se oprise în-cărcarea grăbeau alarmați, să afle cauzele care au pro-vocat iarăși greva în port.

Căpitanul portului, la masă, în fața ceaiului care se răcise, asculta crunt, strîngînd între degete o bucată de covrig uscat.

— Să mi-l trimiți pe Seceleanu la birou. Să plece imediat la fața locului dragomanul de la căpitanie și să se facă din nou controlul poștelor. Pe American să-l scoți din lucru, să-i faci carnet de muncitor și să-l dai la lo-pată, la vînturat porumb.

— Apoi, acolo sunt numai femei și fete. Nu-l primesc cu nici un chip. Nu știi ?... cu muierile avem tăra-boi mai mare decît cu bărbații.

— Trece-l atunci pe celălalt mal, la atelierele Comi-siunii. Roagă-l pe inginerul englez să-i găsească și lui ceva de lucru.

Tocmai se ridicase căpitanul de la masă, cînd zări pe consulul elen trecînd spre birou. Elegant, zîmbitor, c-o floare la butonieră, cu mersul legănat, salută respectuos.

— Apropo, domnule consul, ce faceți cu nenorocitul d-voastră de American ? Nu are ce mîncă.

Consulul se opri, codindunse cu politeță.

— Scuzați, d-le căpitan, omul acesta nu ne aparține, nu-i un **sujet** elen. Consulatul nu are îndatorirea să se ocupe de el. Cred că este **citoyen francais** și cade în sar-cina consulatului respectiv.

— Ei bine, dar în fond e un compatriot de-al d-voas-tră, și-i păcat să-l lăsați să moară de foame ca un cîine.

— Pardon, vă rog — se grăbi consulul, abia stăpînin-du-și enervarea — nu confundați. Omul acesta care a debarcat aici este venit din pușcăriile franceze. Poate un evadat, poate un criminal periculos. Nu este altă soluție decît repatrierea lui.

— Cum — zise căpitanul surîzînd — cine o să-l ducă înapoi la Cayena ?

— Mă rog, să se întoarcă de unde a venit. Noi nu primim pe toți bandiții, pe toți evadații din pușcărie. În colonia elenă de aci, nu avem decît oameni corecți și muncitori.

Discuția urmă în mers pe drum, pînă se opriră amîn-doi deodată în loc, chiar în dreptul Consulatului fran-cez, care era instalat în biroul de cereale al casei „Drey-fus.” Directorul, Jean Focas, un levantin tînăr, ras, spor-tiv — tip american —, conducea filiala mării case fran-ceze și gira onorific Consulatul Republicii. îmbrăcat în-tr-o pijama de pâr de cămilă, sta răsturnat într-un fo-

toliu de piele, citind ziarul *Le Temps*, în timp ce degetele îi jucau pe niște metanii cu boabe de chilimbar — obicei oriental.

— A, poftiți vă rog ! Ce onoare !... Cu ce vă putem Servi ? Cîte-o cafea turcească... Și directorul se pierdu în politețe, frîngîndu-se în două.

Căpitanul îi tăie scurt vorba.

— Ce faceți cu Americanul d-voastră ? Nu-l primește nimeni la lucru. Numai buclucuri am în port din cauza lui.

Viceconsulul onorific al Republicii Franceze își încreți deodată sprîncenele, schimbîndu-și figura, numai o clipă, căci își reveni repede și, surîzător, începu să vorbească în surdina, c-o voce dulce, aproape muzicală.

— Vedeți, e o chestie foarte dificilă, e un caz excep-țional... Am încercat să aranjez cu domnul director al poliției să găsim soluția de izgonire, neavînd actele în regulă și nici bilet de liberă petrecere în țară. Desigur, e chiar în interesul autorităților să scăpăm portul de un asemenea tip incomod și indezirabil. Am vrut să-l îmbarc pe un vapor francez, comandantul a refuzat să-l ia. Am ajuns, din cauza lui, în conflict cu agenția companiei „Fraissinet”. Am raportat cazul Consulatului general francez din Galați. Vaporul e considerat ca teritoriu na-țional. E dator să-l ia pe supusul pe care-l predau eu. Nu-i logic ? Am vorbit și cu domnii de la Comisiune și mi-au promis...

Căpitanul, care se posomorise ascultînd, îi taie scurt vorba :

— Mă mir că, pentru aranjarea chestiunilor de acest fel, vă adresați greșit la Comisiune și poliție, care nu au dreptul să se amestece în afacerile portului. Iată cum se creează conflicte de atribuții între autorități.

Viceconsulul se îngălbeni. Toată diplomația lui abilă dăduse greș.

— Vă rog, pardon, n-am avut intenții să ofensez auto-ritatea... Și se pierdu în nesfîrșite scuze.

Căpitanul, iritat, se îndreptă grăbit spre ușă, uitînd să dea mîna celor doi reprezentanți consulari care se uitau îngrijați unul la altul.

Gardianul căpităniei aștepta în stradă.

— Inginerul englez nu vrea să-l primească pe American la lucru. Cică e prea bătrîn, n-are ce slujbă să-i dea.

— Nu i-ai spus că l-am trimis eu ?

— Ba da, și mi-a răspuns că nu poate nimeni să-i impună lui ce oameni să ia la lucru.

— Așa ți-a spus ? Bine ! Vom vedea.

Și căpitanul, cu sprincenele încruntate, se îndreptă spre birou.

„Poftim... prestigiu !... Cine dracu m-a pus !...” își spunea el în minte, chinuit de-o idee fixă : cum să rezolve cu tact și diplomatie noul conflict dintre căpitănie și serviciul tehnic... „Și asta numai din cauza Americanului !”

Greva în port se sfîrșise. Americanul nu putuse intra nicăieri la lucru. Sta amărît, răzleț, pe marginea cheiului, cătînd în jos la apa cenușie care curgea spre mare. Ca să-și înșele pofta de fumat, suga între buze un ciot de lulea stinsă. Tutunul era pe sfîrșite și nici un dolar nu mai avea în pungă.

Aștepta pe Ahile Harapul, care îi făgăduise să-l bage în lucru la pontonul vaporului poștal. Urgisit de toate rudele, Americanul, fără nici un sprijin, asculta cu umilință de văru-său Ahile, singurul care-i întinsese o mînă de ajutor — din milă sau din calcul ?...

Dinspre ponton, Ahile îi făcu semn cu mîna să vină la el.

— Ascultă, măi Nicolachi, am eu un plan bun pentru tine, ca să cîștigi o pîine. Este la pichet o barcă fără stăpîn. S-o ceri tu de la căpitănie.

Americanul, care asculta cătînd în jos, își ridică deodată ochii și întrebă scurt:

— De ce n-ai cerut-o tu pînă acum ?

— Pentru că mie nu mi-o dă. Ție, sunt sigur că ți-o dă căpitanul, dacă o ceri. Să punem noi mîna pe ea și facem treabă. Ascultă, Nicolachi, la mine : un grec cu doxă nu moare în țara asta de foame. Și Ahile ridică un deget la frunte, iar buzele lui late schițau un zîmbet plin de înțeles — planul nu-l spusese decît pe jumătate.

La pontonul vapoarelor poștale, nu se formau zilnic p^hipe de lucru ca la cereale. Era un grup permanent de muncitori, greci și români, care lucrau în tovărășie de *|îțiva ani. Lui Ahile Buzatul, zis „Harapul”, i se recunoștea «oarecum, în baza vechimii, un fel de autoritate asupra întregului grup. El trata stabilirea prețurilor pentru descărcarea mărfii, în calitate de decan al hamalilor de la pontonul vapoarelor poștale.

De dimineată, înainte de sosirea celorlalți lucrători, Ahile îl adusesse pe American la ponton și începuse descărcarea unor butoaie pe mal.

După jumătate de ceas, veniră și ceilalți lucrători. Zburliți, cătau toți cu necaz la Americanul care se făcea că nu-i vede. A fost de-ajuns unul să înceapă :

— Așa ne-a fost vorba, Harapule ? Să-ți aduci la lucru toate rudele tale calice ?

Și toți începură să strige în gura mare :

— Afară, afară cu el !... Nu primim cocori, venetici, scăpați din pușcărie, adăugă unul, strigînd mai tare decît toți.

Ahile își întoarse capul, fulgerîndu-l cu ochii tulburi de mînie și dispreț.

— Tocmai tu te-ai găsit să zbieri, care ai făcut doi ani de pușcărie ? *Chi-ta-xi mutra !*

— Eu n-am făcut nici tâlhărie, nici moarte de om. • Chestia mea a fost o afacere de apă, după cum e meseria noastră... De unde ți-ai luat tu dreptul să faci ce vrei aici ?

— Ce inimă, bre, aveți voi ? Un om sărac să nu poată câștiga o pîine ? încercă dulceag Ahile, încă o dată, să-i înduplece.

— Afară ! afară ! O.ro ! o.ro ! ho ! la ocnă ! La apă cu el ! se auzi un glas din mulțimea care urla îndârjită. Și un hamal spătos se repezi să-i dea un brînci Americanului de pe ponton în apă. Ahile îl apucă de-un braț, și amîndoi se încăierară.

Smuncituri, îmbrânceli, învîlmășeală. Și cînd se văzu împresurat, Americanul se ghemui, și repede, c-o singură mișcare, își smulse cuțitul de la brîu. Cel care-i pusese mîna în gît se trase un pas înapoi speriat. Un gol, deodată, se făcu în jurul bătrînului zburlit și furios, care

aștepta gata să lovească, la pîndă, cu ochii scînteind ca o fiară încolțită. Toți urlau amenințîndu-l, dar nici unul nu îndrăznea să se apropie. Pe pieptul lui dezvelit, printre bucățile cămășii sfișiate, se distingeau bine niște linii violete pe albul pielii goale — tatuajul numărului de condamnat.

— Uitați-vă le el — arătă unul cu degetul — e înfierat pe toată viața... Uite matricola de ocnaș pe pieptul lui !

— La ocna ! La ocna !... — începu să strige toată lumea gură-cască adunată în fața pontonului.

O sentinelă veni în fugă. Cu patul puștii risipi mulțimea. Și tot alaiul fu împins pe chei, înspre căpitănia portului, unde avea să se facă judecata.

CAPITOLUL XIV

Cînd au plecat din casa lui Stamati, s-au dus la hotel. Viața era prea scumpă. După cîteva zile, Americanul și fata s-au mutat într-o casuță, la mahala. Puținii bani aduși din America se topeau văzînd cu ochii; cu inima strînsă a schimbat bătrînul și ultimii dolari.

Tatăl și fiica trebuiau să trăiască. Căutau zadarnic un mijloc ca să-și cîștige pîinea.

Nimic, nici un ajutor de nicăieri. Toată lumea îi ocolea. Dispreț, ironii și ură întâlneau pretutindenea. Nu i se ierta Americanului faptul că înșelase atîtea speranțe. Tocmai cei cari fuseseră mai aproape de el îl dușmăneau mai tare, avînd parcă o sete de răzbunare ca împotriva unui hoț care îi jefuise cîndva.

Americanul și fata nu cereau decît să muncească. Dar nimeni nu voia să se încurce cu ei. Tatălui i se spunea că e prea bătrîn, și fetei că-i prea tînără. El, timid, cu gura încleștată; ea, stîngace, fără experiență, în zadar se prezentau pe la toate birourile din port.

Cu greu se hotărî Evantia să încerce și la biroul lui Karaianis. Omul acesta fusese așa de gentil la început,

încît propusese Americanului să intre în tovărășie de afaceri maritime.

Spiru Karaianis, scund, îndesat, cu mîini butucănoase, avea un cap de bulldog cu dinții rari și buze late, cărnoase. El era tipul levantinului cu mai multe patrii, îmbogățit la Dunăre. Venise de tînăr din Marmara, măturase biroul unei agenții de vapoare, ținută de unchiul său, duseseră actele la vamă și căpitănie, transportase cu barca alimente la vapoare și, într-un timp numai de patru sprezece ani, din barcagiu ajunsese milionar armator, avînd patru vapoare de mare. În afară de însușirile înnăscute, avea ca armă în viață o limbă engleză levantină învățată la „Roberts-Colegiu”, școală americană din Constantinopoli. Făcînd un drum la Londra, tratase cu o parte din armatorii englezi să dislocuiască pe unchiul său; răpindu-i toată clientela, începu să lucreze pe cont propriu. Îmbogățit repede, nu-și uită patria. Construi două localuri de școală : unul în satul natal și altul la Pireu.

Trăia admirat și invidiat, împărțindu-se între cele trei patrii : se născuse într-o insulă din Turcia, se îmbogățise în România și făcea politică în Grecia.

La toate congresele internaționale de navigație lua parte ca delegat avînd mandat să reprezinte interesele armatorilor din Marina comercială grecească.

Karaianis o urmărise pe Evantia lacom, cu ochi de lup, chiar din ziua în care debarcase în Sulina. Dar nu putuse niciodată să se apropie de ea. Și deodată, cînd nu se aștepta, văzu că fructul dorit e gata să-i cadă în mînă. Neavînd destulă tărie de sine, se demască, neputînd să-și înăbușe dorința la vederea fetei, care venise să ceară cu naivitate un post pentru tatăl ei.

Karaianis, privind-o galeș, sugîndu-și buzele lui senzuale, se grăbi s-o asigure că bătrînului îi dă un post de magazioner în port, iar ei îi oferi o slujbă bine plătită chiar în biroul lui. După chipul cum o sorbea din ochi, după felul în care-i vorbise, cerînd să fie gentilă cu el, fata, fără școala lumei, înțelese totuși condițiile

puse, sacrificiul ce i se cerea. Plecase de la el roșie de indignare și umilință.

Niște bijuterii aduse cu ei fură transformate în pîine zilnică.

Cîteva brățări, cercei și inele fură încredințate lui Ahile Buzatu, care găsi un cumpărător. Nu aveau pietre prețioase, dar valorau prin raritatea lucrăturii ; niște antichități exotice. Bineînțeles că Ahile își opri jumătate din prețul obținut.

Pentru că chiria casei în care locuiau era prea mare, fură nevoiți să se mute într-o căsuță pe celălalt mal al Dunărei, în Prospect — așa se chema mahalaua locuită de barcagii, hamali și lucrătorii de la atelierele Comisiei Europene a Dunărei.

Evantia își luase o mașină de cusut plătibilă în rate, ca să poată lucra în casă. Nedepinsă ca să gătească, fata se chinuia, frigîndu-și degetele la o plitișoară de tablă, ca să prăjească vreo cîtiva guvizi pescuiți de bătrîn, care sta toată ziua cu undița în mînă, neavînd nimic de lucru.

Fata asta, inocentă, plăpîndă, care crescuse departe de suferințele tatălui ei, la școala călugărițelor misionare, ea care fusese primită cu admirație și lingușiri atîta vreme cît lumea o credea bogată, descoperi deodată cruzimea oamenilor și mizeriile vieții.

Se închidea în sine, se izola în durerea ei, și evita să fie văzută de lume. De cîte ori era nevoită să iasă din adăpostul ei, umbla sfioasă și grăbită, cu ochii în pămînt, cuprinsă veșnic de teama de a fi acostată.

I se părea că-i urmărită tot timpul de cineva. Deși uitase cele mai nevinovate cochetării, totuși apariția ei făcea senzație.

Nimic n-o mai ispita în viață. îmbrăcată simplu, în negru, căuta să se strecoare neobservată, dar, fără să vrea, atrăgea toate privirile, aprindea toate dorințele bărbaților. Mulți o pîneau cu speranța că, mai curînd sau mai tîrziu, trebuie să cadă, să intre în circulație și fata asta mîndră, dar săracă și fără nici o protecție.

Evantia suferea în tăcere. Noaptea uneori gemea, plîngînd pe înfundate. Și după momente de revoltă împotriva

vieții, se mustra, întorcîndu-și gîndurile spre credința în care crescuse în copilărie.

Își regăsi în fundul unei lăzi cruciulițele și cordoanele de la școală. Ca pe o veche prietenă privea cărticica de rugăciuni.

Rugăciunile, evlavia ei o susțineau. În fiecare duminică se ducea la biserică ; numai acolo se simțea bine și înduioșată. De cum trecea pragul, o cuprindea niște fiori de plăcere ametoare în mirosul de tămîie, în fumul luminărilor de ceară. Intra deodată parcă în altă lume, mai bună, ideală, într-o atmosferă de climă dulce, care o fermeca, transportînd-o în aerul îmbalsămat al patriei sale. În locașul acesta de refugiu își găsea alinarea durerilor și uita răutățile lumii. Îi plăcea să urmărească acea înscenare teatrală a bisericii catolice. Sufletul i se desfăta în melodiile orgei, care o cuprindeau ca valurile mării.

Ceasuri întregi rămînea în genunchi, răpită de acele cîntece îngerești, cari o legănau în voluptatea unui vis încîntător. Nu se trezea dscît la sfîrșitul serviciului divin. Cu păreri de rău, ea părăsea biserica, urmărită de priviri răutăcioase. Doamnele și domnișoarele catolice de la Comisia Europeană, cari veneau regulat la biserică, o priveau pe furiș. O italiancă șopti unei prietene : „Negroaica e bigotă”. „Nu — i se răspunse — e pocăită”.

„Pocăita” i-a rămas numele pentru totdeauna.

Evantia citea disprețul și ura în acele priviri dușmănoase, pe cari ea le simțea în inimă ca niște lovituri de cuțit.

— Ce le-am făcut noi ? De ce ne urăsc ? Cu ce suntem vinovați ? întrebă într-o zi pe tatăl ei, care umbla întunecat, închizînd în sine o mută suferință.

— Hei ! fata mea, ești tînără, nu înțelegi încă lumea și răutățile ei... Niciodată n-au să ne ierte faptul că s^au înșelat crezîndu-ne bogați.

Și un gînd ascuns începu a încolți în mintea copilei neștiutoare și fără de experiență. Să plece, să se întoarcă înapoi în țara în care copilărise. Nu îndrăznea încă să-și divulge secretul, dar își făcea planuri naive, hotărîită să strîngă ban lingă ban pînă va izbuti să-și facă suma pentru drum.

Chinuită în ascuns de un mare dor de ducă pierdea ore întregi c-un atlas geografic pe genunchi.

La gura sobei, când crivățul sălbatec urla în largul mării, ea visa, privind dusă în zări virgine, la focul soarelui tropical. Torturată de nostalgie, avea viziunea rătăcitoare din locul ei natal. În magia depărtărei, în decolul de azur dintre munte și mare, vedea pădurile de smarald, penagiile palmierilor, feriga gigantică, nucile de cocos, ciorchinii de banane, lianele și orhideele îmbrățișând copacii seculari... toată acea luxuriantă vegetație nebună îi apărea în orgia culorilor de flori, în aroma îmbătătoare de eucaliptus și santal. Și adesea tatăl ei o găsea adormită cu degetul pe hartă.

Dar într-o noapte începu să ningă.

Ca o funingine albă cădeau fulgii din tavanul negru al cerului de iarnă.

A doua zi dimineată, când Evantia își aruncă ochii pe geam, rămase o clipă orbită de albul scînteietor care acoperea c-un strat pufoș pămîntul. Natura întreagă își schimbase culoarea; peste noapte totul se prefăcuse ca prin farmec. O Sulină albă. Era prima zăpadă în viața fetei, venită dintr-o climă tropicală.

C-o bucurie copilărească, se repezi afară, ca să-și încînte ochii; să vadă de aproape, să pipăie puful acela alb și rece. Curioasă, nu se putu stăpîni. Duse la gură un pumn de zăpadă.

I se păru dulce, ca o porție de înghețată.

Rotindu-și ochii, se minuna: pămîntul alb, și apa mării neagră.

Se uita surprinsă la scheletele pomilor strîmbi, îndoîți de vînturile nordului, cu brațele crengilor încărcate de zăpadă; ireali de la distanță, ca niște jucării din vitrinele cofetăriilor la sărbători.

Cînd gerul crește, sub cerul de opal, și Dunărea se schimbă în pod de argint, Sulina rămîne izolată — o insulă fără legături cu țara.

Drumuri nu sunt pe uscat în Deltă. Cîteva luni pe an gheața închide și drumul larg al Dunărei.

Jalnic, dezolant pustiu e Delta moartă...

Ca să ajungi iarna de la gura Dunărei la București, trebuie să treci prin Stambul. Circulația zilnică a vaselor ține deschisă gura fluviului, vapoarele de marfă pot intra și pleca din Sulina. Dacă prinzi vaporul românesc de pasageri în Stambul, ajungi prin Constanța la București în cîteva zile, cînd trenul nu se întroienește în Bărăgan.

În anii în care ouăle ciorilor crapă de ger, începe să prindă și apa mării o pojghiță de gheață de-a lungul coastei.

Sloii aduși de fluviu se strîng în jurul gurei; orizontul devine glacial. Sulina — regiune polară, atîta vreme cît suflă Crivățul din stepele rusești.

E destul numai o schimbare de vînt; să adie blînd cîteva zile Sudul, și zăpoarele se rup; sloii se mișcă alunecînd la vale; arhipelagul de insule înghețate pornește de la țarm, plutind rătăcitor, pînă se pierde în largul mării.

Gheața în ghioluri crapă ca o sticlă de oglindă spartă. Omățul se topește.

Puhoele se umflă. Păpurișul verde prinde a încolți. Răchitele bătrâne își scutură pletele în vînt. Miriadele de gîze foiesc iarăși în stoluri. Felurite soiuri de zburătoare filfie deasupra pădurilor de stuf. Începe viața misterioasă a bălței. Reînvie Delta — paradisul păsărilor.

Singurul om de la care Evantia putea aștepta o mîna de ajutor era doctorul spitalului, nenea Tomiță, dar el era în străinătate.

La fiecare doi ani, doctorul avea drept la un concediu de două luni, pe cari le petrecea la Paris. Își căuta o pensiune în Cartierul Latin, pe Boul-Mich, sau în jurul Sorbonei.

Vechea gazdă la care locuise ca student murise de mult. Doctorul hoinărea toată ziua pe străzile cunoscute și bătute de el în tinerețe. Își purta venerabila barbă prin localurile de noapte în care se tăvălise odinioară ca student. Mulți priveau cu mirare la chipul lui exotic de pa-

triarh oriental. Boema din vremea junetei lui dispăruse de mult.

Rar mai putea întâlni câte un coleg de care-și amintea. Unde erau fetele acele gingașe, zglobii, cari ciripeau hrănindu-se ca păsărele cerului din firimiturile ce cădeau de la masa studenților din cartier? Toate erau retrase din circulație, ca niște monede șterse. Unele trăiau ca venerabile mame de familie, altele muriseră prin spitale.

Nenea Tomiță descoperise la un local de noapte, în dosul Panteonului, o veche simpatie a lui : casierița Madeleine Mouret fusese în tinerețea ei o fată drăguță. La bătrînețe se îngrășase, dar se crampona încă de viață.

C-un roșu artificial își oxigenase părul și se farda prea mult, ca să-și ascundă ridurile tenului devastat, să poată rupe câțiva ani din vârsta apreciată de ochii unor clienți admiratori.

Doctorul, înduioșat, o înfășură în ocheade mîngîietoare și sta cu plăcere la vorbă cu ea, înșirînd amintiri din tinerețe, întrebînd de cunoștinți comune cărora de mult le pierduse urma.

Ea îi arăta o afecție lingușitoare ; avea un fel de a se gudura, vorbind c-un ton falș, între scîncet și dezmiardare ; mereu se căina că n-a avut, ca altele, noroc.

În loc să se retragă, să trăiască liniștită la casa ei, trebuie să muncească noaptea, să cîștige pentru ca să plătească pensionul fetei, căci ține să-i dea o educație aleasă.

Și într-o seară, doctorul, de la ușă, dădu cu ochii de o fetiță subțirică, fragilă, instalată grav la casă. Gaby Mouret suplinea cu demnitate pe mama ei, care era bolnavă.

Doctorul o fixă cu atenția încordată ; se uita la ea ca la o cadra minunată, pictată de un portretist de talent.

Un cap de păpușă, mic, rotund, părul auriu, metalic, retezat la ceafă, obrazul roz ca o bomboană fondantă, ochii negri, electrici, și un năsuc impertinent.

Fata era măgulită să stea de vorbă, alături de bătrînul doctor, amicul din tinereță al mamei.

Cîteva persoane din sală se uitau ciudat la el. Un domn serios șopti vecinului :

— Ce stricat... libidinos bătrîn... e dezgustător !...

Doctorul simți că mai mulți ochi îl fixează. Deodată păli ; nu mai putea suporta. Îl cuprinse un sentiment de rușine.

Strecură ușor o monedă de aur în poșeta fetei și o șterse neobservat.

Singur, pe drum, se gîndea ; îi apăruse din fundul minții o imagină din tinereță. Era student. La un bar văzuse un bătrîn c-o venerabilă barbă albă, c-o panglică la butonieră, alături de o fetiță delicioasă. El îi admira. Desigur, tatăl și fiica. „Nu, dragul meu — îi explică un coleg francez — bătrînul respectabil e un «macro» ce-lebru. Profesia lui e să lanseze tinerele cocote.”

*

După cîteva zile, doctorul părăsi Parisul. Din București, prin Constanța și Stambul, ajunse la Sulina.

Își reluă iar viața lui de exilat la gura Dunărei. Un trai monoton de anahoret, îndulcit numai de cărțile proaspete aduse de la Paris.

Pe cînd ieșea într-o zi de la spital, întâlni pe Evantia.

— Ce-i cu tine, fetiço ? De ce ai slăbit așa ?

Fata încercă să surîdă, dar lacrimile îi jucau în ochi.

— O ducem foarte greu. Nu găsim de lucru nici eu, nici tata.

Doctorul o privea mișcat, ascunzîndu-și mila care-l cuprinsese.

— Unde stați ? Rudele care v-au primit cu așa alai de ce nu vă ajută ? Ce canalii... Spune-i tatălui tău să vie să-l bag în spital... și tu să stai pe lîngă el, să-l îngrijești pînă veți găsi vreun rost...

Doctorul călca uneori regulamentul spitalului. Făcea o mică fraudă umanitară.

Primea la spital nenorociți pe cari îi hrănea, îi spăla, îi căuta un timp oarecare, apoi le da drumul. Și cînd cădeau iar m mizerie, îi interna din nou.

Așa erau vreo doi bătrîni vagabonzi, cari în fiecare an ședeau regulat în pensiune la spital, ca într-o vili-giatură.

Americanul fu instalat. Avea o veche bronșită. 271

Evantia înlocuia pentru moment pe o infirmieră plecată în concediu. Școala care o făcuse la călugărițele franceze o familiarizase întrucîtva cu această viață de spital. Era obișnuită să îngrijească bolnavii și să facă pansamente ca cel mai abil chirurg.

Spitalul Comisiei Europene era un așezămînt model de curățenie, căutare și belșug. Evantia avu un sentiment de încredere simțind că poate aci să-și îndeplinească un rol pentru care simțea că are chemare.

Îmbrăcată în halatul alb de infirmieră, pășea în vîrful picioarelor prin sălile mari, luminoase, cu pereții dați cu ulei, strălucitori ca marmora. Toată ziua era în picioare, se frămînta, căutîndu-și de lucru de la un pat la altul.

Munca cu devotament și plăcere. Era fericită să poată rămîne în serviciul spitalului.

Dar nu avu noroc. Cîțiva pescari din Deltă, sectari lipoveni — bezpopovi (fără popă) — bolnavi în spital, se uitau chiorîș la ea. „Ce caută femeia asta neagră ?” O priveau cu neîncredere, întrebau dacă e creștină pravoslavnică și nu voiau să primească pîinea din mîinile-i negre, păgîne, spurcate.

Lucrul acesta o amări pe biata fată. Niște femei din personalul de serviciu se uitau urît la ea. „Ce caută negroaica asta aici, ca să ne ia pîinea de la gură ?”

O invidiau, o ponegreau numai în șoaptă, căci toți știau că-i protejata doctorului.

Pentru că Evantia făcea serviciu ca supranumerară, neavînd loc în buget, doctorul găsisese mijlocul s-o plătească din alte fonduri.

Clevetirile începură a circula, ajungînd pînă sus la direcție ; chestiunea personalului de la spital se puse pe tapet. Doctorul primi un ordin explicativ asupra numirilor nelegale de funcționari.

Tot prin străduința doctorului reuși Evantia să intre ca bonă în familia inginerului italian Marini, de la Comisia Europeană a Dunărei. O familie originală. El : om de viață, un artist ratat; cînta, declama, picta, fluiera toate operele clasice, mula admirabil figuri în miez de pîine. Ea : cu pretenții de cultură și nobleță florentină

gB (avea o coroană princiară pe cartea de vizită), reușise în J/M cîțiva ani să organizeze o filială a societății „Dante Ali-Wm. ghieri”, pentru ca propaganda italiană să combată în-fj&k fluența austriacă la gura Dunărei. Lumea îi spunea „Ma-f—WE dame Dante”, găsindu-i și oarecare asemănare cu profil B lui genialului poet. Nimeni n-ar fi bănuît atîta suflet și B energie într-un pumn de femeie. De un șovinism feroce, Pip femeie-crampon, făcuse mai pe toate doamnele din so-sK cietate să vie zilnic cu ghiozdanul la subțioară, ca școlă-Wm- rițele, la „Dante”, să ia lecții de limba italiană.

| W Bărbații erau furioși pe Dante că le strică gospo-
[m dariile. Iar Madame Dante nu se mai ocupa deloc de
* casă și de copii.

• m Evantia fusese angajată mai mult din vanitate, pentru
ca stăpîna să aibă un animal de specie rară. La început
£K avea numai îngrijirea celor doi copilași, în special să-i
'5* învețe franțuzește, dar ajunsese cu timpul să facă toată
treaba casei.

j| Singurele ceasuri mai plăcute pentru Evantia trebu-
/m iau să fie acele în care se plimba după-amiază, însoțită
'/V de copii, pe plajă sau în lungul digului spre far. Dar și
*M atunci, atîtea motive de amărăciuni...

im Cădea pe gînduri, chinuită de regretul suvenirilor, de
MB cîte ori trecea prin fața palatului Comisiei Europene. în-
ffR torcea capul, ca să nu vadă careul de tenis, unde și ea
«Mm. jucase odată acolo, admirată și adulată de o lume care
S o lingusea...

Te Adesea, întîlnea în drum doamne și domnișoare din
• mm societatea bună, care-și dădeau coate, înfruntînd-o cu
W zîmbete ironice.

M „Sirena, Prințesa-Dolarilor... bonă... nemțoaică la
copii !”

Stăpînită de o teamă nervoasă, întîlnea uneori pri-
virile aprinse și îndrăznețe ale bărbaților, care o urmă-
reau cu stăruință. Unii îi aruncau în treacăt vorbe în-
țepătoare și aluzii obraznice. Cîteodată ea îi fulgera c-o
privire tăioasă de mînie și revoltă. Alteori iuțea pasul,
strîngea copiii pe lîngă dînsa și trecea mută, umilă, pe
jtf același drum pe care odinioară trecuse mîndră și gra-
țioasă, ca o regină orientală.

în zile senine, călduroase, în care soarele poleia oglinda mării, Evantia întîrzia pe plajă.

Dulceața amintirii, ca un instinct, o atrăgea să umble prin locurile acele în care odinioară simțise fericirea.

Se oprea la piciorul farului. Marea izbea în cadență baza blocului de piatră. în jocul valurilor săreau stropii de apă ca niște perle aruncate în spuma sfîșiată ca o dantelă destrămată.

Uneori se apropia de linia dunelor de nisip, ca să asculte, în adierea vîntului, sonorități de orgă vibrînd în depărtare. Și seara, cînd se îndrepta spre casă, soarele jos, cu raze oblice, arunca văpăi de purpură pe întinsele păduri de stuf și prefăcea bătrîna Dunăre în fluviu de sînge. Zvonurile imensei singurătăți a Deltei scădeau înăbușite de zbuciumul și răsuflarea mării. Noaptea își despletea șuvițele de neguri pînă ce luna plină, portocalie, își arăta fața prin zdrențele norilor poleiți.

Într-o zi, la ora plimbărei, se oprise pe dig, ca să privească la orizont un vas care venea cu pînzele întinse, în zare creștea desemnul vasului care se îndrepta spre gura Dunărei. Evantia nu-și lua ochii de pe el. Avea o presimțire. Și cînd trecu pe lîngă ea gardianul farului de la intrare, îl întrebă dacă recunoaște vasul care se vede în larg.

— E „Mircea”... vine în port.

Adevărat, silueta lui „Mircea”... cum de n-o recunoscuse de la prima vedere !

Abia își putu stăpîni bătaile inimei.

O luă repede spre port. Copiii, cu pasul lor mărunț, o încurcau. îi luă de mîină, ca să poată merge mai iute, să fie față la acostarea lui „Mircea”. Mergea gîfîind, întorcîndu-și mereu capul, ca să urmărească mersul vaporului. „Mircea”, intrînd pe canal, strînsese pînzele ; înainta numai cu mașina, alunecînd încet de-a lungul cheului, în dreptul. debarcaderului se opri, acostînd fără să ancoreze. Se vedea bine că avea de gînd să nu rămînă mult acolo. Pe cînd se aruncau parîmele pentru legături la mal, lumea se aduna ca de obicei pe cheu la sosirea vaporului.

II Evantia se frămînta, emoționată. Nu știa ce să facă. se arate sau să fugă. Echipajul era încă la posturile ie sosire. Un ofițer în prova se vedea din profil. I se jărea că-i Neagu.

Cînd s-a întors cu fața, l-a văzut bine. Nu era... „El fe mai brun, parcă mai înalt.”

S-a întins puntea de legătură cu uscatul. Cîțiva ofițeri au ieșit pe cheu. Toți, mutre străine.

Alți ofițeri erau acum pe „Mircea”.

Ar vrea să întrebe pe cineva, dar n-are curaj. în sfîrșit, se hotărî. Cu inima în dinți, întrebă timidă pe un plutonier bătrîn, care ieșise pe cheu.

— Vă rog, sunteți bun să-mi spuneți dacă sublocotenentul Neagu e aci la bord ?

— Nu. A trecut în marina, comercială. Acu trebuie să fie în drum spre Rotterdam.

— Dar căpitanul Mincu ?

— E debarcat. A rămas la uscat, în Țiglina.

— Și doctorul, care era anul trecut pe „Mircea” ?

— E mutat pe „Elisabeta”, Alții au venit la rînd... aici e ca la moară...

— Mulțumesc !... îngîină pierdută Evantia.

își înclină capul, își strînse buzele, clipind des, ca să-și învingă plînsul care o năpădea. împleticindu-se, se îndreptă încet spre casă, pășind mărunț și nesigur, parea că picioarele refuzau s-o ducă.

Madame Dante, severă, pedantă, afișa o rigidă moralitate. Se simțea obligată să fie atentă asupra vieții intime a persoanei căreia îi încredințase educația copiilor. Observa, pîdea, cotrobăia prin lucrurile Evanției. Orice pas era controlat și comentat. Avusese cîteva discuții cu nenea Tomiță, care o recomandase pe Evantia.

„ »

— Noi, cei de la Comisie, avem o datorie de conștiință și o responsabilitate pentru menținerea moralității acestei instituții europene. O persoană care locuiește în casa mea, dacă este corectă, nu are nimic de ascuns, spunea ea c-un ton sacadat, avînd în ochii vineți o privire metalică.

în fond, își ascundea gelozia care începuse s-o roadă.

își cunoștea bine soțul. Îi spionase ocheadele. Și acum regreta^ pasul făcut. Cum nu se gândise ea că nu-i prudent să-și bage în casă pe negresa asta, care a putut seduce pe bătrînul doctor și pe preotul catolic ?

CAPITOLUL XV

Pe cheu, tocmai în capătul portului, lîngă depozitele de cărbuni, era o circiumă veche, o tavernă joasă, în care intrai scoborînd patru trepte de piatră.

„*Peter the Grics*” — Petre a Grecului, scria cu litere albe pe o tăbliță neagră, mîncată de rugină. Ce rost avea aci firma asta englezească ? Veche, reputată firmă, istoricul ei se pierde în noaptea timpurilor.

Barba Toni, cel mai vechi om din port, fost pilot la ruși pe vremea războiului din Crimeea, povestea, cînd era cu chef, isprăvile piraților de la gura Dunării.

O bandă de vînturători de mare, greci și maltezi, era de fapt stăpînă pe gura Dunării. Cu felinare prinse la coar-nele boilor, pirații atrăgeau vasele noaptea, înnămolin-du-le pe bancurile de nisip, și le jefuiau sub cuvînt că vin să [le] salveze.

Pentru siguranța navigației și împotriva grecilor, cîn-tați pe aceea vreme de Lamartine și Lord Byron, se for-mase anume o escadră a Levantului, ca să facă poliția mărilor din Orient. într-o bună zi, o canonieră en-gleză apăru în vederea coastei. Un tînăr ofițer — fiul amiralului Parker — c-o patrulă de marinari debarcă pe țarmul Sulinei, în recunoaștere. Ofițerul fu lovit de un glonț de pușcă, tras nu se știe de unde. Englezii se răzbunară, prefăcînd satul în cenușă printr-un bombar-dament în regulă.

Un vestit cap de pirați, căruia englezii îi ziceau „Greco”, fusese prins, judecat sumar și spînzurat, după obiceiul timpului, în vîrful catargului, pentru a fi purtat ca pildă prin toate porturile Orientului.

Pe unicul copil, Petre, rămas orfan, îl luă sub ocrotire amiralul englez. Petre, fiul Grecului, învățînd repede

limba engleză, ajunse pilot și tălmaci la vasele engleze, care intrau pe gura Dunării, ca să încarce grîu românesc.

Cu puține parale strînse, grecul deschise o circiumă, cu firma numelui său englezit : „*Peter the Grics*.”

Toți marinarii englezi, atrași de singura firmă scrisă în limba lor, își goleau pungile aci, unde debarcau setoși de viață și băutură. în cîțiva ani, Petre se îmbogăți. își construi o întregă flotă de mahoane cu dublu fund.

Vasele aceste mici, cu fundul plat, cărau cerealele de la șlepurile fluviale la vapoarele și corăbiile mari, cari, din cauza bancurilor de nisip, nu puteau intra pe Dunăre și rămîneau în rada portului.

La fiecare transport se fura cîte o cantitate de grîu, ascunsă între cele două funduri ale mahoanei, anume construite.

Într-o dimineață, Petre fu găsit rece, întins pe chei în fața prăvăliei, c-un cuțit în inimă. Ucigașul și pricina nu s-au aflat niciodată.

Petre nu fusese însurat. Gherasim, un nepot de soră, luă conducerea comerțului, păstrînd aceeași firmă, care făcuse un vad așa de bun.

Dar timpul, care schimbă toate, adusese rînduială și la gurile Dunării.

Pentru că Turcia nu putea și Rusia nu voia să asigure navigația pe fluviu, Marile Puteri, care aveau nevoie de grîul românesc, alcătui, după războiul din Crimeea, Co-misia Europeană a Dunării. Canalul navigabil se adîncea, mahoanele cu dublu fund dispăreau, pirații își ascundeau ghearele — spuma mărilor, oprită la gura Dunării, înce-puse a se mătura.

Fiecare generație se adaptează timpului. Aceeași evo-luție. De la hoție la comerț. De la piraterie la navigația comercială.

Gherasim, un Hercule cu cercel la urechea stingă, încruntat, cu părul negru, creț ca o blană de astrahan, cap tăiat ca la străbunul pirat, începu să pescuiască în apa tulbure a Dunării.

Era tovarăș cu Temistocle, vâtaf de hamali.

Alegerea și plata muncitorilor din port se făcea în același local — c-o mînă plătea și cu alta lua — acolo era circiumă, cafenea, birou de plasare, locantă, ceaină-

rie, otel și, mai cu seamă, cuibul contrabandiștilor și gazda hoților de cereale.

Marinarii englezi, debarcați după lungi posturi pe mare, lacomi de băutură și femei, atrași de firma scrisă în englezește, cădeau aci grămadă, cheltuind ultimul ban.

Cînd se isprăvea moneda, începea schimbul în natură. Marinarii beți se dezbrăcau. Își lăsau hainele și cizmele amanet. Și unii, numai în ciorapi, se înapoiau la vapoare, de unde aduceau capete de frînghii, cutii cu vopsele, piese de bronz și aramă de la mașini, tot ce le cădea sub mîină. Patronul primea orice lucru care putea găsi vreo întrebuințare, în schimbul păhărelelor de otrăvă. În fundul curții era un arsenal — muzeu de antichități, colecționate în cursul anilor de la vapoarele care treceau prin port.

Toate neamurile de oameni, toate semințiile se întîlneau aci; drojdia lașă a Levantului dospea la un loc înfrățită cu trufașa putere britanică, doborîtă, narcotizată de valuri de alcool.

Grecii, limbuți și inflamabili, frecau zi și noapte între degetele lor nervoase cărțile de joc înnegrite și soioase. Turcii, lăzii și curzii din Anatolia își sorbeau cafelele, tăcuți și gravi. Românii, cu țuicile dinainte, veșnic răzvrățiți, croiau planuri de luptă și de greve. Armenii palizi, tatuați de praful de cărbune, ședeau muți în fața paharelor de ceai. Pescarii lipoveni turnau rachiul în farfurii și-i dădeau foc cu chibritul — dacă nu ardea cu pară îl respingeau cu indignare.

În norii de fum acru, înecăcios, în putoarea de gudron, mahorcă și alcool, care pluteau veșnic în adăpostul celor fără căpătîi, mulți adormeau cu brațele înțepenite pe mesele soioase, ca să prindă dimineața locul la munca vapoarelor în port.

Dar pleava tavernei niciodată nu îndrăznea să ocupe vreun scaun la masa din fund, unde trona zi și noapte, alături de patron, căpitanul Aristidi Lecca.

„Veteranul Dunării”, cum îi spuneau toți cu respect, era verde încă, deși albit de tot și c-un picior de lemn.

De loc din insula Zante, venise la Dunăre căpitan, stăpînul unei corăbii, de felul celor numite prin scalele Levantului *barco-bestia*.

Căpitanul Lecca, marinar de rasă, lup de mare, manevra cu artă. Și cînd intra prin porturi cu toate pînzele întinse stîrnea admirația marinarilor cari rămîneau cu gura căscată.

După ce vîndu corabia la un compatriot din Brăila, își cumpără o vechitură de vaporeș englezesc. Făcuse mare vîlvă pe vremuri la Dunăre procesul căpitanului Aristidi Lecca.

Fusese denunțat de un fochist pe care-l bătuse că arde la căldări, în loc de cărbuni, din grîul ce transporta în hambarele vaporului. După ce scăpă de judecată, asigură vaporul și reuși să-l înece pe o mare calmă, între stîncile de la Tuzla. Cu banii încasați de la societatea de asigurare plecă în porturile din sudul Rusiei. După trei ani se întoarse la Dunăre fără bani și fără un picior.

Ce făcuse ? Ce învărtise ? Mister !

Viața lui închidea o taină de nepătruns. Se bucura totuși de un respect general.

Nimeni nu îndrăznea să-l înfrunte sau să-l contrazică. Concentrat și rece. Știa de toate, vorbea cinci limbi străine. Era căiindarul și barometrul portului. Ieșea bocănind cu piciorul lui de lemn pe cheiul de piatră, își înălța capul și, ca un vultur pleșuv, străpungea cu ochii zarea, inspecta cerul, mirosea aerul sărat al mării, pipăia parcă pulsul naturii. Și uneori își scotea ciotul de lulea dintre dinți, muia vîrful degetului mic în gură și-l ridica în aer, să prindă direcția din care adie vîntul.

— La noapte avem furtună... o să sufle *tramontana*, și nimeni nu îndrăznea să-l contrazică ; era sfînt ce spunea el.

Toți îl consultau ca pe oracolul de la Delfi. Privind de pe'chei, el își da păreri, sentințe fără apel, asupra manevrei vaselor în port.

El da sfaturi și consultații în chestii de salvare și abordaj, încurca și descurca cele mai complicate procese maritime, găsea totdeauna, cu pricepere și memorie, porțița de scăpare pentru a ieși din angrenajul legilor și uzurilor maritime, căci era stăpîn pe toate șurubăriile comerțului levantin.

La masa lui, din fundul tavernei, punea la cale, cu adevărată artă, toate loviturile nocturne din zona portului.

Contrabandele, furturile de cereale se executau după planurile lui. Combina, dispunea și prevedea totul cu precizia unui geniu militar. Toate firele erau în mîna lui, la postul de comandă, unde veneau știri și plecau ordine pe teatrul de operații. Căpitanul Aristidi Lecca făcea numai strategie. Tactica era pe seama celor cari executau planurile lui combinate în mai multe ipoteze : pe uscat, pe mare, sau pe Dunăre. La împărțirea pradei își avea partea lui de cîștig. Adesea executanții cădeau în capcană. El însă era totdeauna afară din cauză. Senin, sigur și invulnerabil. Cădea totdeauna în picioare, ca pisica.

Sulina e porto-franc. Marfa intră fără vamă și iese prin contrabandă. Uneori un acord secret se stabilește între contrabandiști, agenți vamali și santinelele de pe maluză. Discreția-i garantată. Batista, inelul sau tabachera unui șef de post, arătate de barcagiu, sunt talismanuri pentru santinelă, care lasă liberă trecerea bărcii fără control.

Hoții, spargeri nu s-au pomenit niciodată în Sulina. Poți dormi în liniște cu ușile și ferestrele deschise vraise. Proprietatea se respectă cu sfințenie. Pe uscat nu se fură. Pe apă furtul e permis, fiind socotit un fel de drept legitim, legat de comerțul maritim, afaceri curente de port, mai mult sau mai puțin riscate, adesea făcute prin bună înțelegere cu păzitorii și personalul îmbarcat.

Toate morile din partea locului macină grîu adus pe sub mînă de la șlepurile din port. Odată, cînd s-a găsit un căpitan de port care să împînzească malurile cu soldați, toate morile s-au oprit din lucru. Măsura draconică n-a ținut mult, populația era amenințată să moară de foame.

Într-o seară de toamnă umedă și mohorîță, căpitanul Lecca, la masa lui, în fundul tavernei, sta la pîndă, cu ochii ținți la ușă.

Ahile Buzatul intră, cătînd iscoditor.

Gherasim, patronul, îi ieși înainte. Și amîndoi se așezară la masa din fund. Unul în dreapta, și altul în stînga căpitanului Lecca. Se vorbea pe șoptite, dar apăsător și tăios.

Afacerea pusă la cale era sigură ; trebuia lucrat repede și hotărît, profitînd de-o noapte neagră, fără lună.

Căpitanul Lecca, după ce expuse pe larg planul operației, făcu semn cu pipa lui stinsă către un băiețuș oacheș, îmbrăcat într-o flanelă vărgată de marinar.

— *Ela-do... Diavolachi !...* Du-te și adu aci pe *Barba Nicola*, *Americanul...* Dar știi... cu toată viteza... *ame-sos !...*

Și Enachi, agentul de legătură, un grecușor vioi, cu părul negru, creț, c-un cap cit o tărtăcuță și o pereche de ochi jucăuși de veveriță, o luă la goană spre ușă.

Patronul se ridică greoi de pe scaun, cotrobăi pe sub tejghea și scoase la lumină o butelie pecetluită.

— E vin adevărat, de Samos. De cel care te scoală de pe boală.

Vinul grecesc, turnat în pahare, strălucea auriu, de culoarea chilimbarului. Buzele late a lui Ahile se adaptau ca două lipitori de marginea paharului, sugînd avid lichidul aromat, dulce ca siropul, c-un parfum tare, ca de cosmetic.

După cîteva minute, Americanul intră, croindu-și drum cu greutate printre mese pînă în fund. Căpitanul Lecca îi făcu loc lîngă el. După ce-i umplu paharul, se aplecă șoptind apăsător în urechea Americanului.

— Pregătește repede barca !... Mergi la mila trei... șlepu „Odiseu”, în dreptul stupului cu ancora răsturnată... să nu umblați la bocaporți... că faceți zgomot... țineți mereu malul stîng... opt saci are pregătiți căpitanul Panteli.

— Și la ananghie ? Dacă ne încolțește ? Ce ne facem ? întrebă Americanul.

— La ananghie... funda ! sacii în apă... și vă lipiți de un șlep... rămîneți ca morți acolo pînă se face liniște.

Pleacă pe rînd. Întii Americanul, ca să-și pregătească barca. Ahile nu se dezlipi de scaun decît după ce văzu fundul sticlei.

Trecuse miezul nopții când barca se dezlipi pe furiș de malul stîng, Americanul își luase încă două lopeți de schimb, o frînghie cu noduri și un ispol, un fel de căuș de lemn pentru aruncat apa afară din barcă.

Portul dormea dus. Nici o mișcare nu se simțea. O liniște de cimitir. Noapte neagră, opacă. Cerul era ascuns de un plafon jos de nourii compacți. Un vînt umed sufla din largul mării. Prevederea timpului după meteorologia căpitanului Lecca nu da niciodată greș. Vreme bună de lucrat pe ascuns. Fără nici un zgomot, barca, mută ca o fantomă, aluneca tăindu-și drum în puterea nopții. Ahile trăgea lung și rar la lopeți ; învățase din tinereță meșteșugul contrabandiștilor : vîslea hoștește, fără să scoată pana lopeții din apă.

Pe brânci, la prova bărcii, Enachi sfredelea cu ochii lui ageri de copil perdeaua de întuneric. Și uneori șoptea apăsător bătrînului care nu vedea bine :

— Babord... tribord... banda !...

Cu mîna încheștată pe echea cîrmei, Americanul execută mut comanda.

Pe timpul iernei, când începe să se închege pojghița de gheață de pe fața Dunării, toate porturile se golesc, numai Sulina se umple.

Pontoanele, schelele, debarcaderele din porturi se ridică și se pun la adăpost. Șlepurile goale se retrag în locuri de iernatic, ferite de scurgerea sloilor cari mătură și rad tot ce întîlnesc în cale. Elevatoarele plutitoare, șlepurile încărcate cu cereale, se lasă în convoiuri la vale înspre Sulina. Cîțiva kilometri de la gură, fluviul se poate menține dezghețat, navigația și încărcarea vapoarelor de mare continuă neîntrerupt toată iarna.

Pe cînd celelalte porturi dorm, Sulina lucrează. Un oraș nou răsare ca prin minune pe apă, alături de cel vechi de pe uscat. Un oraș flotant, efemer, dar viu, original și pitoresc. Sute de șlepure sunt ancorate de-a lungul malurilor, prigonite cu parîme groase de sîrmă împletită, ca să înfrunte puterea sloilor ce curg spre mare.

O lume întreagă mișună pe puntea acelor locuințe plutitoare. În cabinele cochete vopsite în colori felurite, cu perdelețe la ferestre de-o palmă, în locuințe minuscule ca niște căsuțe, de păpuși, trăiesc familii întregi, cu toată gospodăria lor.

Din gura burlanelor de tablă se înalță domol fumul sobușoarelor de tuci, cît o lulea de mare, la care bucătărese nevestele șleparilor.

Afară, pe frînghiile întinse între vîntul ancorei și roata cîrmei, flutură în bătaia vîntului rufele spălate și puse la uscat. În jurul cabinelor, în oale de lut, în cutii de lemn, și în bidoane de tinichea pline cu pămînt, cresc tufe de verdeață și flori mirositoare : mușcate, rozmarin și busuioc grecesc.

Felurite soiuri de viețuitoare trăiesc aci, pe puntea șlepului de fier; perechi de animale curate și necurate, în cea mai perfectă armonie, întocmai ca în biblica arcă a lui Noe, pe cînd rătăcea pe apele diluviului, înainte de a se împotmoli pe muntele Ararat.

Găinile, zburlite, în deplină libertate, ciocănesc cu pliscul lor tare tabla de fier a punții, culegînd boabele de porumb ce cad din saci la încărcare. Cîte-un cocoș pintenat, suit pe roata cîrmei, cu ochii la harem, trîmbițează bătînd falnic din aripi și salută în fiecare zi răsăritul soarelui la orizontul mării.

Gîștile, chinuite, puse la îndopat, stau în cușcă prizoniere, cu tălpile țintuite.

Porcul, la îngrășat pentru Crăciun, grohăie în prova prigonit de lanțul ancorei. •

Pisica, leneșă, friguroasă, se cuibărește înăuntru la căldură, pe cînd afară, cîinele, păzitor neadormit, veghează veșnic ca strajă credincioasă la scara șlepului.

Șleparii, în papuci de pîslă, robotesc fără treabă, cu pipa între dinți, iar copiii lor se zbenguiesc legați de mijloc c-un capăt de frînghie, de frică să nu cadă în apă jucîndu-se pe punte.

Duminica, în haine de sărbătoare, se fac vizite de la un șlep la altul. Și din orașul acesta de pe apă, lumea se duce la biserică și la târguiești în orașul de pe uscat. Iar uneori, în burta șlepurilor, în hambarele goale care se tapisează cu steaguri și bandiere, se dau baluri mari-

nărești cu invitați în regulă. Asistă un numeros și pes-
triș public.

Idile, aventuri, căsătorii, divorțuri și drame, aceleași
eterne păcate omenești încearcă și orașul acesta provi-
zor, care trăiește închegat câteva luni pe an, numai cît
ține iarna. Odată cu adierea vîntului de primăvară, cînd
ostroavele înverzesc și Dunărea se limpezește de sloii
scurși spre mare, vasele ridică ancorele înămolite și se
despart, plecînd spre alte locuri. Orașul flotant și efemer
se risipește ca prin farmec, dispare într-o zi. Și în urma
lui nimic nu mai rămîne.

înspre orașul acela plutitor, răsărit ca prin minune
pe oglinda Dunării, gonea barca Americanului în pu-
terea nopții. Un val de ceață opacă venea de la larg.
Mari pete negre, ca niște umbre fantastice, se desprin-
deau de-a lungul malurilor. Erau elevatoarele de re-
zervă. Cu gîturile lor întinse, cu spinările crestate, pă-
reau niște gigante dihanii antediluviene.

Două lumini roșii clipeau înainte, la prova unui șlep.
Barca se apropia pe furiș de scara lăsată la apă.

Căpitanul Panteli, fumînd nervos, aștepta lîngă sacii
plini, trași la marginea punții.

— „Odiseu” ? întrebă un glas înfundat.

— Da ! răspunse un mormăit printre dinți.

— Căpitan Panteli ?

— Da.

— Gata ?

— Gata.

— Stinge felinarele, șopti cineva de pe punte.

S-a lucrat repede și pe tăcute.

Gîfîind din greu, au tăbîrcit sacii plini, coborîndu-i
în barcă. Băietul, cu mîinile înghețate, se ținea lipit de
scară, pe cînd ochii lui de diavol spionau cu agerime
malul întunecat.

— Mola ! și barca, adine afundată sub greutatea saci-
lor, se dezlipi, lunecînd la vale.

Ca să nu facă nici un zgomot, lăsară barca în voie,
dusă de curent, pe firul apei, ca o plută.

Americanul la cîrmă, Ahile iscodea malul sting, și
băietul — malul drept. în tăcerea profundă, în bezna
nopții, se auzi deodată o bătaie slabă, în cadență, venind
din depărtare.

Toți trei, înghețați, ciuliră urechile.

— Un vapor care urcă, șopti Ahile încordat.

— E pilotina, adăugă încet băiatul, o cunosc după lu-
mini ; verdele și roșu sunt jos, aproape de apă.

— Banda cîrma ! mormăi Americanul, și barca se
lipi de-un șlep, în afară de vederea pilotinei, care înainta
forfotind prin mijlocul canalului.

Felinarele ei de drum așterneau dungi luminoase,
care tremurau pe oglinda neagră a apei.

Bătăile helicei deșteptase o santinelă, care zări barca
în lumină. Un glas poruncitor tună pe malul drept.

— Barca ! trage la mal !

Nici o mișcare.

— N-auzi ? Fă dreapta și acostează aici .'

Dar barca făcu brusc la stînga. Și Ahile, încordat la
lopeți, trăgea cu disperare, să intre la adăpost, între șle-
purile negre, cari puteau masca barca surprinsă.

Un fulger scurt țîșni roșu pe mal și un bubuit de
pușcă răsună în pustiul nopții.

Glonțul, c-un șuier ascuțit, trecu nebun pe deasupra
bărcei.

— Jos ! pe burtă ! șopti Ahile, dînd drumul la lopeți.

Numai Americanul singur rămase neclintit la post,
cu mina țeapănă pe cîrmă, cătînd să îndrepte barca în-
tre două șlepuri. Dar deodată două focuri de armă izbuc-
niră aproape în același timp. Și Americanul scăpă cîrma
din mînă. Capul îi căzu pe piept și, fără să scoată un
cuvînt, bătrînul se rostogoli mototol pe fundul bărcei.

— L-a lovit, borborosi băiatul, tremurînd.

— Taci ! se stropși la el Ahile, clănțănind din dinți.

Barca se opri singură pe lanțul unei ancore. Curen-
tul o tîrîse între șlepuri. Ahile întinse mîna, pipăi lanțul
și se opinti, făcîndu-i vînt bărcii la vale, pe lîngă coastele
unui șlep, pînă la pupa.

Erau deocamdată la adăpost.

Gloanțele nu-i puteau ajunge.

— Unde ești lovit ? întrebă în șoaptă Ahile, aplecându-se deasupra Americanului căzut.

Nici un răspuns.

Se auzea slab un horcăit înăbușit, îi pipăi trupul, ca să-i găsească rana.

— Apucă-l de picioare, să-l întoarcem cu fața în jos. Și Ahile simți pe degetele lui uscate căldura sîngelui ce gîlgîia din rană.

Glonțul îi sfărîmase umărul sting.

Ahile își rupse cu dinții poala cămășei, făcu un tampon și-l apăsă pe rană.

Pe malul opus se auzea larmă de glasuri, chemări și semnale de fluier.

— Ne-ati încolțit. Nu-i rost. Funda !

Ahile și băiatul se opintiră prăvălind sacii în apă. Barca se ridică ușurată.

Ascunși acolo, la adăpost, au stat pînă s-a potolit zgomotul de pe maluri.

Rănitul gemea, cu ochii închiși, cu buzele arse. Ahile îi răcori fruntea înfierbîntată, îi dădu să bea din ispolul cu care scotea apa din barcă, și-l îmbărbăta cu mîngîieri frățești.

— Nu-i nimic, Nicolachi... nu-ți fie teamă, frățico... trece... și eu am pățit-o odată...

Ușor, pe nesimțite, se lăsă barca la vale, de la un șlep la altul, pînă ajunse în port.

Ca să nîi fie văzută de la pichet, barca fu oprită mai sus de debarcader, lîngă un elevator plutitor, care o masca perfect.

Trebuiau să meargă o bucată de drum pe jos pînă la casa Americanului. Din barcă l-au ridicat pe brațe. Nu se putea ține pe picioare. Se lăsă jos, moale, frînt de mijloc. Pe străzi dosnice, Americanul a fost dus pe sus pînă acasă.

Se lumina de ziuă. Nimeni nu-i văzuse.

Numai Lulu, maimuța, îi spiona, cu ochișorii pe jumătate deschiși, din culcușul ei făcut într-un șal de lînă. Și cînd bătrînul, întins pe pat, începu să geamă, Lulu sări de la locul ei ; și dintr-un salt căzu pe perna patului.

Scîncind plîngător, începu să caute în capul bătrînului și să-i resfire cu lăbuțele părul lui alb.

Simțea că ceva grav i s-a întîmplat stăpînului. Și gămăliile ochilor ei, amenințatori, licărind ca două scînteii, pîndeau fiecare mișcare a lui Ahile, care se învîrtea zăpăcit prin casă.

Evantia venise într-o fugă.

Ahile trimesese băiatul să-i spună că tatul ei îi bolnav. Cu mîna pe inimă, intră ca o furtună pe ușă, năpustindu-se asupra patului.

— Tată ! tată ! Ce ai ? Ce s-a întîmplat ?

Și cu mîinile tremurătoare începu să mîngîie fruntea înfierbîntată a bătrînului.

El ridică încet pleoapele, cătînd fix, cu ochii sticloși. Și chipul acela palid, pe jumătate mort, se luminează o clipă de grimasa unui zimbet duios. Cu degetele lui descarnate pipăia nesigur pielea moale, catifelată, a minelor pe care încerca să le aducă la buzele lui uscate.

Fata izbucni într-un plîns nervos. Și cînd îl coprinse în brațe, ca să-l ridice în capul oaselor, bătrînul scoase un geamăt prelung, ca un scîncet de copil bolnav.

— Unde te doare, tată ?

— Rana e la umăr, arată Ahile, și buzele lui late începură a tremura ușor.

— Rănit ? ! dar ce s-a întîmplat ? Spune, vorbește odată, omule !

— L-au împușcat grănicerii... aduceam niște saci cu grîu... noaptea... de la un șlep...

— A ! înțeleg... voi l-ați ucis, tîlharilor !... Ce trebuia să tîrîți un bătrîn ca el la hoțiile voastre ?

Și Evantia își smulse pălăria din cap, își suflecă mînecele, răscoli printre rufe și rupse-n fășii o cămașă curată, ca să pregătească un pansament.

— Du-te și vino numaidecît cu doctorul Tomiță ! Spune-i că-l rog să vină repede.

Ahile se codea. După ce-și șterse sudoarea rece de pe frunte, zise cu glas scăzut :

— Nu se poate. Nimeni nu trebuie să știe că-i rănit.

Fata sări arsă. Cu degetele crispate se repezi la el, ca o panteră zădărită, gata să-l sfășie cu unghiile. Ahile se retrăgea, palid, spre ușă.

— Cum, după ce l-ai dus la moarte, nu vrei nici să chemi doctorul să-l scape ?

— Ascultă, fata mea, liniștește-te. E spre binele vostru. Tu nu înțelegi cum devine chestia. Dacă se află ceva, tatul tău intră la sigur în pușcărie. Asta vrei tu ?

Fata se frământa desperată ; se învârtea prin casă, frângându-și mâinile, nehotărâtă, neștiind ce trebuie să facă.

Bătrînul, inert, părea că doarme. Respirația i se auzea într-un ritm regulat.

Deodată începu să-și miște buzele uscate, și fălcile parcă mestecau ceva în vid.

Fata îl privi cu inima strânsă ; își mușcă degetele, gata să izbucnească iar.

Nu putea să afle ce vrea bătrînul, care nu era în stare să articuleze nici un cuvânt.

Numai cîteva lacrimi licăreau, scurgîndu-se printre genele stinse.

După ce-i sărută fruntea de ceară, ea își luă pălăria și plecă grăbită, întins, la doctor.

Pe drum, gândurile i se încrucișau cu repeziciune în mintea ei înfierbîntată.

„Dacă nu aduc doctorul, moare... Dacă se află, îl cheamă, îl judecă, și îl condamnă...”

Doctorul e om bun, are să-l roage cu lacrimi să nu spui.ă la nimeni... Oare doctorul are să păstreze secretul ?

Doctorul, nenea Tomiță, singur în grădina spitalului, în picioare, citea o scrisoare. Înalt, spătos, monumental, în halatul lui alb părea de la distanță o statuie de marmură, ridicată pe aleea care lega morga de spital.

Fata încercă să-și facă o mină surîzătoare, dar lacrimile îi jucau încă în ochi.

— Ce-i cu tine ? De ce-ai plîns ? Spune drept ! o întrebă doctorul, blajin ca totdeauna.

— Tata e bolnav.

— Ce are ?

— Ce-l doare ?

— L-a împuşcat... izbucni fata într-un plîns zgudui-
tor.

— împuşcat ! Cum ? Cine ?

— S-a dus noaptea cu barca să ia grîu... de la un
şlep... soldaţii au tras cu puşca.

— Unde-i lovit ?

— La umăr. Dar nu poate nici vorbi, nici umbla.

— Ei, lasă, viu eu acum să-l văd. Şi doctorul întinse
mîna ca s-o mîngîie.

Fata îi prinse mîna şi, înfrigurată, o ridică la
buzele ei.

— Te rog mult să nu spui la nimeni... să nu se afle
nimic de întîmplarea asta.

— N-ai grijă. Nici o vorbă n-are să iasă din gura
mea. Du-te acasă, că eu te ajung.

Şi doctorul, cu veşnicu-i zîmbet somnolent, cu miş-
cări leneşe, intră în birou, îşi agăţă halatul în cuier,
luîndu-şi celebra lui pălărie borsalină, cît roata carului
de mare.

Păşind rar, apăsător, mergea pe cheu, sprijinindu-şi
enorma greutate a trupului pe vechiul lui baston de cireş,
cu ţăpuşă la vîrf.

La debarcaderul bărcilor se opri. Toată lumea în
drum îl saluta cu respect. De lene, el nu-şi mai scotea
pălăria, dar răspundea prin vorbe, glumind şi spunînd
fiecăruia pe nume. Copiii, pe stradă, cum îl vedeau, îi
ieşeau în cale. Doctorul avea obicei să-i plesnească uşor
din mers cu vîrful bastonului la dos. Şi ei făceau haz,
mîndri şi bucuroşi că domnului doctor îi place să se
joace cu ei.

Barcagiii îşi scoteau căciula din cap şi se luau la
hartă pentru cinstea de-a-l trece pe domnu doctor cu
barca pe malul opus.

Barca în care intra voluminosul doctor se afunda cu
două palme în apă.

Barcagiul, mîndru de onoarea ce i se făcuse, se în-
corda la lopeţi. În cîteva minute acostară dincolo, în
Prospect.

Doctorul băgase mîna în buzunar, ca să plătească, dar barcagiul protestă :

— Nu ! ferească Dumnezeu !... pentru d-voastră... și fiindcă barca se depărta, doctorul aruncă înlăuntrul, din mers, un pachet de țigări.

Căsuța în care sta Americanul era chiar în fața debarcaderului.

Doctorul, în loc să intre de-a dreptul, ocoli pe altă stradă, se întoarse și intră în curte, încredințat că nimeni nu l-a văzut.

La casele dimprejur mai multe perechi de ochi se îțeau după perdele. Ahile îl zărise de departe și se piti pe după casă, făcîndu-se nevăzut.

Ușa era descuiată. Doctorul intră fără să bată. Aerul era greoi, îmbîcsit ; umezeală și mizerie.

— Deschideți fereastra ! porunci el, trăgîndu-și un scaun lîngă patul bolnavului.

— Tată ! uite. a venit domnul doctor.

Bolnavul, imobil, deschise ochii tulburi, aruneînd o privire vagă în spațiu.

Doctorul își scoase haina, își suflecă mînicile și, cu brațele puternice, săltă ca pe-un copil trupul acela de bătrîn puțintel, întorcîndu-l pe-o coastă. Gemete înăbușite scăpau printre buzele vinete ale rănitului, care nu putea articula nici o vorbă.

După ce-i examina rana și-i făcu un pansament nou, doctorul se așeză mut pe scaun.

Într-o tăcere penibilă, tragică, el privea la rămășița de viață care mai palpita cu îndărătnicie încă în mașinăria aceea umană distrusă, netrebnică, fără speranță de a mai fi reparată. Căta parcă să prindă cu ochii eternul mister al morții, care plana, suverană, în fața lui.

Evantia, cu răsuflarea stăpînită, cu ochii în lacrimi, așteptă un cuvînt care întîrzia să vie.

Frecîndu-și nervos cîteva fire din barba lui aibă, doctorul se sculă greoi, luîndu-și bastonul.

— Nu mai da bani la farmacie. Îți trimit eu doctorii și pansamente de la spital.

— Dar ce credeți ? Scapă ? Scapă-1, domnule doctor, te rog, scapă-1...

9| , — Glonțul a intrat în umăr și a ricoșat pe șira spl-
ai nării, zise doctorul, murmurînd, după obicei, în barba
X lui albă : „He ! *la vie... la vie...* c'est *la vie* și plecă
W înspre debarcader, cu pălăria lăsată pe ochi, lovind ne-
X| căjit pietrele cheului cu țapușa bastonului de cireș.

• f

*

m

•p

m.

t-

f

&

*

în taverna lui *Peter the Grics* se comenta în șoaptă pe la mese întîmplarea din noaptea în care se auziră împușcăturile. Grănicerii, agenții de la vamă și gardienii căpitaniei portului umblau forfota iscodind pe barcagii, să afle cine plecase în noaptea aceea din port.

Ahile avusese grijă să astupe cu dopuri de lemn găurile făcute de gloanțele cari ciuruiser un bord al bărcii.

Așternuse și un strat de vopsea groasă, după ce spă-lase petele de sînge încheșat pe bancuri.

Copoi vama! miroseau afacerile puse la cale în taverna cunoscută.

Ahile, Gherasim și căpitanul Lecca aveau ședințe secrete, consfătuiri intime, pentru a face față noilor întîmplări.

— Băiatului — spuse crunt Lecca — fă-i vînt imediat pe vaporul grecesc „Iris”, care pleacă mîine la Zungulda în Anatolia, am vorbit eu căpitanului Zambra, să-l îmbarce ca ajutor de bucătar. Americanul e pe moarte, nu poate face declarații la căpitanie. Numai tu rămîi să intri în capcană. Le cazi în labe ca șoarecele în ghearele pisicii !

Buzele late ale lui Ahile începură să tremure nervos pe cînd sugeau cu lăcomie dintr-o țigară turcească, ultima rămășiță dintr-o contrabandă de la un vapor poștal.

— Ești la ananghie, Ahile... Eu am un plan care te poate scăpa, adăugă Lecca, răsucindu-și falnic mustățile lui războinice.

— Spune, ce-i de făcut ? șopti grăbit Ahile, sugîndu-și buzele.

— Numai dacă s-o prinde. Ai noroc că-i în concediu căpitanul portului. Îi ține locul ofițerul acela mîndru, care umblă mort după fata Americanului. Dă fuga la fată si înspăimînt-o că tatu-său are citație să fie ridicat...

o sa-l bage în pușcărie... Ea să-l roage pe ofițer ca să înceteze urmărirea din partea căpităniei.

Ahile, luminat, aruncă mukul de țigară, și o luă la fugă.

Evantia, îngrozită de cele ce auzise din gura lui Ahile, se frământa în frigurile nehotărîrei.

„Cum să meargă ea la Deliu?... Tocmai la el... Să-l roage... să-i cadă în genunchi... Ce rușine ! Ce umilință ! Nu... nu... imposibil !”

— Altă scăpare nu-i, fetițo — îi șopti insinuant Ahile — trebuie să-l scapi pe tatăl tău.

În cămăruța de alături, bătrînul, care părea că doarme lungit pe spate, deschise ochii, își ascuți auzul, căzîndu-se în zadar să-și dea seama de ce se întîmplă în jurul său. Rămase așa, cu ochii țintă înainte, la peretele din față, privind o iconiță a Sfîntului Nicolai, afumată, neagră, murdărită de milioane de muște în cursul anilor.

Icoana asta o avea din copilărie.

Maică-sa i-o prindea cu o panglică roșie la căpățiul patului. I-o dase cînd plecase prima dată ca marinar pe o corabie. El o atîrna în peretele cabinei. Și din cauza valurilor, ca să nu se zbată în balansul vasului, o bătuse în cuie. Pe timpul osîndei îi dase voie să aibă la el icoana asta. Timpul o ștersese complect. Nimic nu se mai deslușea pe dînsa, dar bătrînul o privea cu sfîntenie ca pe un obiect rar, aruncat de valuri la țarm, salvat de mîna Domnului dintr-un naufragiu.

Cînd Evantia își aruncă ochii spre pat, îl văzu pe bătrîn agitat; cu degetele descărnate, făcea sforțări rîcîind plapoma ; buzele vinete se mișcau, mestecînd vorbe neînțelese. Fata veni lîngă el, căutînd să vadă ce vrea. Îi urmărea privirea fără să înțeleagă ce dorește..

— Icoana — ghici Ahile — dă-i icoana.

Evantia se întinse, luă icoana din perete și o puse pe pat. Pe cînd fata căuta o cîrpă s-o șteargă de praf, bătrînul se grăbi să ia icoana cu mîinile tremurătoare și, c-un gest de aviditate, își lipi buzele de scîndurica veche, uscată, mîncată de cari, pe care vremea ștersese orice urmă.

— Mi-ai promis că aduci preotul aici. De ce nu vii cu el, că poate i-ar face bine ? întrebă Evantia.

— Nu-l cunoști — zise Ahile — e un om păcătos și lacom. Nu vrea să vină, nu v-a iartă că l'ați înșelat. El v-a crezut bogați...

— Adu pe preotul român.

— Nu vrea să slujească. Zice că nu se amestecă. Grecii au preotul lor.

— Te simți mai bine ? întrebă Evantia înduioșată, surprinzînd o expresie de liniște pe figura tatălui ei.

— Da — îi răspunse el — căutînd s-o privească drept în ochi, c-o dragoste și mulțumire mută.

— Las', că rămîn eu cu el — îi șopti Ahile — du-te repede la căpitan. Ții minte ce trebuie să-i spui ? Numai atît să-i ceri : Căpitănia să înceteze urmărirea.

Fata se codea. Își căuta jacheta, pălăria și nu se hotăra să plece.

— Aleargă acum — o zorea Ahile —că-l găsești acasă. Să știi că mîine e prea tîrziu.

Bătrînul, de pe pat, urmări toate mișcările pînă ieși pe ușă, apoi închise ochii, făcîndu-se că doarme.

Ahile scoase o pungă cu tutun, își făcu o țigare groasă și începu să caute prin casă o cutie de chibrituri. Bătrînul, simțind mișcare în jurul său, deschise ochii, dar îi închise repede. Îi era un fel de silă de tot ce-l înconjura, se afunda parcă din ce în ce mai adînc în sine însuși. Și gîndurile îi frămîntau mintea, cerînd o dezlegare. Se întrebă mereu chinuit de aceleași întrebări : „Oare să fie sfîrsitul ? Nu mai e nici o scăpare ? Da, sigur, sfîrsitul.”

„Trebuie să mor... toți oamenii mor... mor pe rînd”, îi șoptea o voce lăuntrică.

Groaza de misterul morții îl îngheța, oprindu-i bătăile inimii. Cu încetul, își revenea. Deschidea ochii, încerca să miște degetele, și o licărire de nădejde îl înviora pentru cîteva clipe. Căzut într-o continuă toropeală, el viețuia totuși, dar numai în trecut.

Începea o perindare, în mintea lui, de imagini apropiate, întîmplările din urmă, din noaptea cînd a fost rănit, apoi cearta de la debarcader, cînd, încolțit, a scos cuțitul să se apere, primirea ce i-o făcuse rudele și com-

patrioții crezându-l bogat, drumul lung pe vapor, traiul acolo în colonii și toată viața i se înșira în urmă, mergînd cu închipuirea departe, pînă în anii de copilărie, da care își aducea perfect aminte.

Se adîncea în amintirile copilăriei. Se recunoștea așa cum fusese, se vedea limpede c-o ascuțime de minte care-l înspăimînta, ca și atunci cînd era să se înece odată în Dunăre.

Căzuse în apă, și curentul repede îl furase, tîrîndu-l sub un șlep. Își dase perfect seama de pericol. Dacă ar fi căutat să iasă la suprafață, era pierdut. Pipăind pe fundul șleplului, el s-a tîrît pînă a simțit cu mîinile cîrma, și atunci a scos capul afară. A simțit fiorii și ghearele morții. Prin ce minune a scăpat atunci ? Fusese o luptă între viață și moarte. A luptat și a învins. „Eram tînăr, eram tare...” se gîndea el.

Acum simțea cum se duce, alunecînd într-un adînc fără fund. Era așa de slab și de neputincios, încît nu mai încerca nimic, se lăsa în mîna Domnului. Încerca să se judece singur, ca pe un străin, să-și lămurească viața, și nu-și găsea nici un rost. O înlănțuire nesfîrșită de suferințe, de grije... pentru ce ? A fost un om fără noroc. De ce unii trăiesc bine și alții rău ? Acum s-a sfîrșit... De ce D-zeu n-a vrut să fie bun și cu dînsul ? Asta n-o putea el înțelege.

„S-a sfîrșit... nu mai pot aștepta nimic.” Simțea bine în fundul sufletului său că moare, dar nu reușea să se deprindă cu ideea asta. Era ceva neînțeles pentru mințea lui. Îl apuca un fel de milă de sine însuși, de fata lui, care rămînea singură...

Se încercă să spună în minte o rugăciune știută din copilărie. Dar nu reușea să-și aducă aminte toate vorbele în șir. Și atunci, de necaz, ca pe un copil, îl podidi plînsul deznădejde!, fierbinte, sfîșiiitor.

Ahile fuma ; trăgea adînc fumul pînă în fundul pieptului, apoi îl slobozea încet afară, pufuind molcom cu buzele lui late. Se uita lung spre pat. Avea uneori impresia că Americanul nu mai suflă. Îl vedea întins, țepăn ca un cadavru, cu fălcile păroase, scofilcite, cu fruntea galbenă ca ceara.

Nu-i era îndemînă în camera asta, în care plutea moartea nevăzută. Simțea ceva neplăcut. Și, totuși, îl încercă un sentiment de bucurie. Iaca el a scăpat... și Americanul moare... moare la sigur... putea foarte bine să i se întîmple și lui asta... Dacă îl lovea glonțul pe el ? doar erau împreună... Vezi că pe el D-zeu l-a păzit... gîndea Ahile împăcat, c-o profundă mulțumire sufletească.

Trecu în camera de-alături, ca să-și mai schimbe gândurile. Lulu, maimuța, din colțul ei, dintre șaluri, îi pîndea toate mișcările cu ochisorii ei vii, neastîmpărați.

Ahile nu se simțea bine nici aici ; se vedea spionat la tot pasul ; se întoarse lîngă patul bolnavului, așezîndu-se pe un scaun. Se gîndea : „Că moare, e sigur... Cînd ? O zi, două... bietul Nicola... dar cui rămîne barca lui ?...” La drept, și el are o parte. Cine îl învățase pe American să se ducă la căpitanul de port să ceară barca ? Poate îi rămîne lui... Ce, să i-o mai ceară înapoi cineva ? Ce bună barcă... ce bine ține la val !

Se înserase. Evantia trecu de cîteva ori în sus și în jos pe stradă pînă se hotărî să intre.

Deliu era singur. Sta la birou c-o carte și c-un dicționar dinainte. Avea obicei să scoată note, pe care le utiliza în scrisorile lui dulci. Era deprimat că o daneză, soția unui inginer, o blondă grațioasă, mîndră și rece, se încăpățănase ca să-i reziste. Găsise tocmai o cugetare potrivită care și-o însemnase : „Pudoarea este o invenție a femeilor urîte”.

Un marinar, Jean, ordonanța, intră tiptil, numai în ciorapi de lînă.

— O domnișoară vrea să vă vadă.

— Cine-i ? N-o cunoști ?

— Nu prea putem ști, că n-am văzut-o venind pe la noi.

— Poștește-o înăuntru, și Deliu se ridică.

Era îmbrăcat într-o elegantă pijama de mătase vișinie, în penumbra săliții de intrare, el nu recunoscuse deodată pe fata care nu îndrăznea să pășească.

Numai cînd reuși să-și descleșteze gura : „Am venit să te rog ceva”, el izbucni radios, tăindu-i vorba :

— A ! Evantia, sălbatica gazelă... Ce surpriză !... Ce te aduce la mine ?... Nu te jena, spune ! și el o atrase cu blîndețe înăuntru, vorbindu-i cu glasul lui bărbătesc, sonor și dulce.

Evantia, frămîntînd între degete un colț de batistă, începu cu voce stinsă, întretăiată de emoția care o strângula.

— Am venit să te rog... dacă ai milă de mine și de tata... care-i pe moarte... să nu-i faci nimic... el nu-i vinovat... alții l-au luat noaptea cu barca... și tocmai pe el l-a împușcat... Și vorbele i se pierdeau într-un plîns cu sughițuri.

Deliu nu pricepu nimic la început.

Ce vrea fata asta de la el ? Stătu o clipă pe gînduri. Și deodată se lumină.

— A ! înțeleg. Tatăl tău e amestecat în hoția de cereale din port. Ei, și ce pot face eu în chestia asta ?

Evantia se chinuia să-și amintească vorbele pe care le repetase Ahile.

— Căpitănia să înceteze urmărirea, zise ea pripit, urmărind cu ochii efectul vorbelor sale.

El, tăcut, indecis, făcu doi pași cu ochii în pămînt. Se întoarse, cumpănindu-se pe vîrful picioarelor, apoi își înălță capul și, făcînd ochii mici, învăluî într-o privire ascuțită silueta fină care se proiecta pe albul peretelui din fund.

— Să vedem ce putem face... vorbi el rece, enigmatic.

Ea îl fixa, așteptîndu-i răspunsul, roșie, cu obrajii aprinși. Simțea că el o pipăie cu ochii; o examina din cap pînă la picioare.

Ideea fixă care-i stăpînea mintea o împingea înainte, cu mîinile întinse, gata parcă să-i cadă în genunchi. Reîncepu, cu voce plîngătoare :

— Te rog... faci asta pentru mine ?... îmi promiți ?

— Îți promit, mîine închid dosarul, încetează orice urmărire, răspunse el hotărît, mărinos.

Înviorată o clipă, ea se pierdu într-un murmur de mulțumiri, pe cînd mîna lui rece se întinse ca să-i mîngîie obrajii fierbinți de lacrimi și rușine.

1 1 Și, deodată, Deliu își schimbă tonul. Începu să vor-
] I bească blajin, duios, c-un timbru seducător de dulce.

I — Numai de dragul ochilor tăi voi face asta... Hai,
, | calmează-te, șterge-ți lacrimile. Plînsul te face urîtă.
i | Acum putem vorbi ca doi prieteni. De ce fugi de mine ?
1 I Din noaptea ceea m-ai ocolit. Știai bine că te iubesc. Tu
1 I ai ceva sălbatic în firea ta...

3 | Și cu îndemănarea pe care i-o dase o lungă experiență,
I îi descheie ușor jacheta. Ea încercă să protesteze, dar el.
! f prin două mișcări studiate, o imobiliza. C-o mîna sigură
i | îi cuprinde talia, cu cealaltă îi îndoaie abil capul pe
spate. O sărutare violentă, lungă, pe gîtul gol, o înfiora,
paralizîndu-i orice mișcare,
^ | în brațele lui de oțel, care o împiedecă să respire,
i | se zbate ca o pasăre prinsă în laț. Simte că i se învîrtește
, | capul.

\ Copleșită într-o luptă inegală, vede că nu-i poate rezista. Tresare simțind degetele lui reci pipăindu-i pielea. Cu ochii închiși, cu dinții încleștați, se împleticește și cade întinsă, c-un geamăt înăbușit.

Se înnoptase. Evantia intră în vîrful picioarelor. Bătrînul muribund o simți și deschise niște ochi sticloși. O chema cu privirea, ridicând pleoapele peste măsură. Fata se aplecă și, lipind buzele de mîna lui uscată, începu să plîngă înfundat. Bătrînul făcu o efortare extremă, ridicîndu-și tremurător cealaltă mîna. Cu degetele țepene dezmiarda părul fetei, resfîrat pe plapomă.

|ft Nu-l mai durea nimic. Nu se putea mișca, nu vorbea,
11 dar simțea o dulce moleșeală în tot trupul. Parcă o
'f ușurare, o împăcare îi alina inima. Groaza morții îi dis-
i | păruse ca prin farmec. Și din fundul sufletului o căl-
1 | dură binefăcătoare, o duioasă mulțumire se ridica și-l
1 | cuprindea peste tot. I se părea că plutește cu plăcere în-
W | tr-o baie călduță.

I Cînd Evantia își ridică ochii, recunoscu pe fața lui
§ o expresie senină și un surîs debil fluturînd pe buzele
I* | lui subțiate.

[f — Ți-i mai bine?... Dormi, tată!... închide ochii și
'f dormi... Iacă, mă culc și eu...

Dar el nu voia să închidă ochii ; o privea lung, cu nesațiu, parcă ar fi vrut s-o soarbă. Și numai după ce ea plecă de lângă dînsul, se hotărî să coboare pleoapele peste globurile ochilor care păstrau încă imaginea ei.

În noaptea aceea bătrînul muri.

Evantia îl găsi dimineața rece, cu figura gravă, împietrită de o mască rigidă de cadavru.

Fata, îngrozită, nu știa ce să facă. Începu să țipe c-o disperare nebună.

S-au strîns alarmate cîteva femei din vecine, încercînd s-o potolească. Ea nu putea să creadă că tatăl ei a murit. O luă la goană înspre spital. Doctorul, nenea Tomiță, era singura speranță.

În lipsa Evantie de-acasă, veni medicul orașului, însoțit de un gardist, ca să constate cazul și să încheie actele cuvenite. Dar n-a fost chip să se apropie de pat. Lulu, maimuța, sta de pază la capul mortului ; agitîndu-se nervoasă, își arăta dinții și se repezea cu ghearele de cîte ori cineva își întindea mîna spre pat. Ochii ei rotunzi, aprinși, aruncau niște priviri ascuțite de ură în jurul ei. Medicul se retrase prudent. Gardistul întinse mîna să tragă plapoma, dar Lulu se repezi ca o săgeată, înfigîndu-și colții în mîna lui. Gardistul începu să urle, apărîndu-se cu tesacul. Maimuța trase înapoi capătul de plapomă, acoperind fața mortului, pe care o mîngîia cu lăbuțele ei.

—• Las-o, domnule, c-o fi turbată ! îi strigă medicul, înspăimîntat.

Numai după ce veni Evantia, maimuța se potoli. Și pentru mai multă siguranță, fu închisă în cămaruța din fund.

CAPITOLUL XVI

Sulina — după numele capului unei hoarde de cazaci — este poarta Dunărei. Pe aci iese griul și intră aur. Cheia de la poarta asta a trecut în cursul vremurilor

dintr-un buzunar în altul, după necurmăte lupte, prin arme și prin intrigi. Europa, după războiul din Crimeea, a intrat în stăpînirea acestei chei. pe care o ține strîns și n-o mai lasă din mîna — nici chiar portarului, care de drept trebuie s-o ție, nu se hotărăște să i-o încredințeze.

Sulina, ca și Port-Saidul de la gura Suezului — un Turnu Babei în miniatură — găsindu-se la capătul unui drum mondial de apă, trăiește numai din viața portului.

Orașul acesta, creat prin nevoile navigației — fără industrie, fără agricultură — e condamnat să fie șters de pe harta țării îndată ce o altă gură a fluviului va fi aleasă ca poartă princioală a Dunărei,

Pînă atunci, vremelnica așezare omenească crește și scade după barometrul secolului anuale.

Populația se dublează în anii de belșug și scade în timp de secetă.

De unde vine această lume pestriță ? Marinari, negustori, meseriași, hamali, escroci, haimanale și femei, femei de toate speciile. Lacomă păsări de pradă, însetate de cîștig, se strîng aci ca lăcustele pe îngusta limbă de pămînt dintre Dunăre și mare.

Ca prin minune apar : birouri, prăvălii, cafenele, cîrciumi, bodegi, varieturi, localuri de veselie și desfrîu — răsar în cîteva zile ca ciupercile din pămînt. Toată noaptea duduie la lumina electrică elevatoarele, prin care curge șivoi griul, ca niște pilituri de aur, din șlepuri în vapoarele care duc peste mări, în alte țări, pîinea cea de toate zilele. Comerțul de aventură, jocul de hazard sunt în floare, și banii trec cu repegiune dintr-o mîna în alta. Timpuri ca în povești. Cîntece, chiote, scandaluri, hoții, înșelăciuni, o poftă furioasă de plăceri, o viață zgomoasă, dezmeticată... pînă ce se închide rubinetul exportului.

Un an rău, o recoltă slabă, și întregul bilci maritim dispăre ca prin farmec — ca potîrnichile se răspîndesc toți într-o noapte. Și mulți, pe unde se găsesc, adesea în neagră mizerie, stau cu ochii la cer, visînd cele șapte vaci grase, așteptînd întoarcerea în pămîntul făgăduinții, în care griul crește, în anii buni, udat de ploaia cerului, și în anii răi, stropit de sudoarea țaranului român.

Cartierul localurilor de noapte, unde marinarii debarcați după lungi călătorii găseau plăceri cumpărate ieftin, era discret plasat la marginea orașului, spre balta de unde începeau pădurile de stuf din Delta.

Lumini roșii apăreau la distanță, ca niște felinare de drum a unor vapoare în navigație de noapte. Și pentru că în partea locului nu era pavaj, ci numai un drum semănat cu dune de nisip, marinarii numeau mahalaua asta „Sahara”.

Lumea bună petrecea în centru, la „Englitera” — varieteu cu „șambruri”, unicul „local familiar”, după cum îl intitulasă noul său patron. Domnul Pericle Papadachi, zis și „Bibiul”, om tăcut, grav ca un magistrat, foarte respectat, filantrop și epitrop la biserică, organizase pe baze moderne noul local european, grație experienței pe care o avea în acest gen de comerț soția sa legitimă.

Patroana, Lola, de origină poloneză, de meserie artistă, scoasă la pensie înainte de a renunța la viața de noapte, păstra urmele unei frumuseți ruinate. Părul ei alb, pudrat, ca peruca marchizei de Pompadour, făcea încă admirația întregei clientele.

Decorativă, impunătoare și severă, Lola trona cu autoritate la casă, dirijind ca un capelmaistru întreaga mișcare a „Englitterei”, întreprindere socotită, pe drept, ca propria-i operă.

Era o organizație ingenioasă și bine studiată, care salva toate aparențele.

În fața varietelui, unicul „local familiar”, c-o intrare pe din dos în altă stradă, era o casă misterioasă, cu perdele trase, cu odăi numerotate.

Acolo locuiau artistele. Două case deosebite, două stabilimente cu administrații aparte, dar cu același stăpîn și aceeași pungă.

A doua casă era condusă cu discreție și tact de madam Simon, supranumită de ofițeri : „Enigma-Roșie”.

Parcă îi scuturase cineva în față o bidinea de văpsea roșie, așa de mulți pistrii avea pe obraz.

Văduva unui comisioner evreu din Canton, ucis pe timpul Revoluției Boxerilor, primise, se spune, o despăgubire frumoasă din partea guvernului chinez.

Un bătrîn englez, căpitan de vapor, care luase parte ca ofițer la expediția flotelor europene în China, susținea că a cunoscut-o pe această femeie îmbarcată pe faimosul pachet, transformat în șantan-flotant, care făcuse mare senzație pe atunci ancorînd în mijlocul escadrelor aliate, în raza portului asediat Vei-hai-Vei.

Se șoptea că madam Simon, care anume își alesese ca sediu Sulina, la încrucișarea căilor mondiale, ar avea legături oculte c-un mare trust internațional de comerț proscris, dar tolerat de brigăzile de moravuri din toate țările.

Porturile românești au avut totdeauna un rol important în acest trafic ca punct de legătură pentru transportul pe apă de marfă vie, din Galiția și România pentru Turcia, Egipt și Extremul Orient.

Cum ajunsese Evantia steaua „Englitterei” ?

Într-o seară, pe cînd sta singură pe o bancă de pe cheu, amărită, părăsită, neștiind încotro să apuce, îi apărui un înger salvator. O doamnă corect îmbrăcată în negru, pe care n-o mai văzuse pînă atunci, se așeză lîngă dînsa și-i vorbi blajin și dulce, mîngîind-o și încurajînd-o :

„Ești încă tînără și frumoasă, fata mea, trebuie să trăiești... ai toată încrederea... eu am să-ți fiu mamă... vei trăi bine, fără griji... iubită de toți...”

Fata nu înțelegea totul, dar vedea că i se întinde o scîndură de salvare de către o mînă binevoitoare.

Cum ? Se găseau pe lume și suflete așa de bune și miloase, pe care ea nu le cunoscuse niciodată.

Doamna în negru, directoarea de la „Englitera”, pusese de mult ochii pe negresă, de cînd o văzuse o dată jucînd un dans exotic, învățat din copilărie. O urmărise și aștepta momentul oportun cînd să pună gheara pe ea.

Directoarea, cu experiență, își dase bine seama că fata asta poate să fie un „număr” apreciat în program, și un mijloc de atracție pentru întreprinderea ce conducea cu atîta competență.

Și nu se înșelase : în scurt timp Evantia fu proclamată steaua localului de noapte.

„Ai să joci dansurile străine pe care numai tu le știi. Atât și nimic mai mult !” i-a spus directoarea la început.

Apoi a deprins-o să nu fie așa de sălbatică și să consume șampanie cât mai multă. La urmă i-a cerut să fie gentilă, ca să atragă clienții și să facă ce făceau și colegele ei, sub etichetă de artiste la „Englitera”, unicul „local familiar”.

Într-o seară localul era plin.

Crucișătorul „Elisabeta”, venit de la Sevastopol, trebuia să încarce cărbuni. Ancorase în dreptul depozitelor. La bord nu era chip de stat; zgomotul căderii bulgărilor în magazine era asurzitor; praful negru, fin și lipicios, se filtra până în fundul cabinelor. Era un motiv serios ca ofițerii liberi să doarmă în oraș. Fiecare undă poate. Unii mergeau la sigur, alții la întâmplare. Toți își făceau iluzii în căutarea culcușului... pentru o noapte numai, la uscat.

Plecau de obicei în grupe de la bord. Unii, cavaleri, curtezani, intrau în lumea bună, făceau vizite prin familii, petreceau la ceaiuri și serate. Alții, nesociabilii, fugeau de lume, vagabondau prin mahalale, ancorînd prin berării și cafenele.

Aceștia erau cunoscuți sub numele de „slujnicarii”.

Șeful lor era un căpitan, Roșu, c-o bărbuță frizată. Pe vremuri, amant al bucătăresei de pe vaporul „Orient”, se dezabonase de la popota ofițerilor — trăia bine.

Mai totdeauna ambele grupe se întâlneau, după miezul nopții, în același local suspect, supranumit „harem public”.

După atâtea zile de post pe mare, hoinăreau în bandă pe uscat, pînă ce, setoși, se opreau instinctiv în fața acelei localități.

- Tot aci „fundarisim” ancora ?
- Echivoc local...
- Internațional.
- Interlop.
- Suspect.
- Infect.

Dar tot la „Englitera” ancora întreaga bandă, că nu era local mai bun pentru o petrecere de marinari pe uscat.

De câte ori debarca la „Englitera” un nou transport de artiste, apăreau pe ziduri, afișe mari cu litere de-o șchioapă : „Noi debuturi”.

Un client cheflui ștergea regulat pe „de” și rămîneau „buturi” ; la care adăuga : „de carne”.

Cînd inundau marinarii localul, sau cînd intrau pe ușă în monom, patronul, Pericle Papadachi, se încrunta la prima vedere. Apoi își îndulcea figura-i de satir bătrîn c-un surîs lingușitor ; poftindu-i la mese, îi ruga frumos să nu întrerupă artistele pe scenă, să nu fluiere, să respecte acest unic „local familiar” — cum îi plăcea patronului să-l numească întotdeauna.

Cei mai proști clienți erau ofițerii români : calici, pretențioși, scandalagii.

La cel mai mare preț erau cotați căpitani englezi, cari plăteau în șilingi și lire, aruncînd adesea aur la chetă. Iar cînd se întâmpla să cadă pradă vreun englez, beat turtă, era stors fără cruțare. Victima se trezea a doua zi fără un ban în pungă. Nici o reolamație, nici o revoltă. Era lucru firesc — uzul portului.

Străinii de toate semințiile veneau de obicei aci călăuziți de agenții birourilor maritime, cari nu cheltuiau mai nimic sau, dacă cheltuiau, umflau conturile. Localnicii beau și mîncău pe socoteala străinilor, cari plăteau cu ochii închiși — după uzul portului.

Artistele erau și ele internaționale.

Toate știau câte o jumătate duzină de cuvinte din fiecare limbă, pe care le repetau ca papagalii. Și după naționalități, știau să schimbe băuturile favorite : *whisky*, bere, *feslaucr*, vermut, coniac, mastică, sfîrșind toate cu șampanie, intrată în țară fără vamă.

Masa marinei era chiar lîngă scenă.

Artistele se perindau pe acolo, chicoteau, schimbau vorbe în treacăt, dar nu se hotărau la început să se așeze la masă cu ofițerii. Patroana, madam Lola, cu ochelarii pe nas, instalată la casă, ca pe-o catedră de școală, le supraveghea cu stricteță, ca o directoare severă de

pension. Nu putea să sufere intimitatea asta a fetelor cu marinarii. Le pretindea să fie serioase, să nu se incinte de fireturi strălucitoare, căci ea văzuse multe proaste sentimentale care s-au nenorocit, încurcându-se cu ofițeri golani.

Dar morala directoarei, spre miezul nopții, își pierdea efectul regulat.

Era destul ca o față să se cuibărească printre ofițeri, și toate o urmau ca oile.

În capul mesei, în seara aceea, prezida căpitanul Don Tănase. O frumusețe de bărbat.

Puternic, marțial, c-o voce vibrantă de bariton. Venise din Școala navală de la Brest, tobă de carte, marinar desăvârșit, profesor de manevre. Toată noaptea, pe uscat, bea și chefuia de gît cu elevii lui. A doua zi, la bord, era cel mai exact și mai sever șef.

În coada mesei, Klaps, bondocul satiric al marinei, combina o strofă unei oacheșe Suzane, care făcea pe turcoaica, schițînd un provocator *dans du ventre* :

...Și Suzana baiadera

Toate de la „Englitera”...

Lîngă Ionescu-Gulie, tip de rege asirian cu barba freață, se așezase Marcela; grăsulie, rotundă, cu ochi dulci și umezi de evreică arzătoare.

Debarcase la Dunăre, venind din fundul Moldovei; cînta într-o românească strîcată : „Mogor... mogorel... șezi ghinișor că te zic lui căpitanu...”

Tușea era o blondină cu freza băiețească; părea o inocentă școlăriță. Îi plăcea să apară deghezată în marină, dar o trădau șoldurile și crupa, umflate în pantalonii de împrumut.

Tereza, zisă și „Bestia”, deminudă, avea un chip de madonă, trup de statuie și inimă de piatră. Vorbea perfect franțuzește și nemțește. Mama ei, o poloneză, fostă artistă, o pregătise anume într-un pension din Cernăuți. Mîndră și crudă, se fălea arătînd niște scrisori de la un amant, ofițer de administrație, intrat în pușcărie pentru ea, pe care nenorocitul o iubea cu patimă și umilință.

Cel mai straniu tip din sală era Celina — „Telina” cum îi spunea căpitanul neamț de la un vapor de sal-

vare — o brunetă de o frumusețe pură. Palidă, c-un zîmbet melancolic, avea niște ochi adinei, măriți de cearcâne negre. Sentimentală, lirică, visătoare, umbla c-un caiet de poezii zaharisite, pe care le cînta cu pasiune, dînd ochii peste cap sau privind țintă în vid.

Toată lumea se întreba ce caută fata asta la un local ca „Englitera”.

Unii o poreclise „Contesa palidă”, alții „Mimoza pudică”, iar colegile îi spuneau în bătaie de joc : „Emineasca nebuna”.

Artistele nu erau libere decît în zorii zilei, și cei cari voiau să fie siguri de ele puneau mîna pe cheile ascunse în poșete.

Erau și fete care singure înmînau în mod discret cheia camerei, ca un tacit angajament.

La masa marinei se făcea haz în jurul unei obișnuite farse. Un ofițer îmbrăcat civil, cu pipa între dinți, era prezentat de colegi drept căpitan englez. Artistele, lacom, îl linguseau, îl giugiuleau, bătîndu-se de la el. Vorbeau fără jenă, convinse că englezul tîmpit nu știe o boabă românească. Și, la un moment dat, englezul izbucnea ca un neaș romn :

— Ho ! gîștelor, vreți să mă buzunăriți ? !

Sala gemea de lume. Un aer de etuvă. Nori albăstirii de fum de tutun pluteau deasupra capetelor înfierbîntate. Miros de alcool, parfum și sudoare.

„Numerele” se schimbau pe scenă în aplauze zgomoase, într-o gălăgie infernală, în care se amestecau toate limbile. După o romanță duioasă, un cîntec obscen, arii napolitane, cîntece grecești, imnuri naționale urmau într-o babilonie internațională. Cînd deodată apărură pe scenă negresa — „Eva”, cum îi spunea lumea în sală. Tunete de aplauze o primeau, de cîte ori începea să joace. Dansurile ei exotice, necunoscute, erau vechi jocuri de negri, pe care ea le învățase din copilărie în țara în care se născuse. Avea un talent natural; nu juca numai cu picioarele, ci cu tot trupul și cu sufletul.

Artistele priveau cu invidie, și unele se încercau s-o imiteze, dar nu ajungea nici una să facă mișcări așa de

repezi ca ea, care avea parcă picioarele de oțel și un trup șerpuitor.

Cîțiva ofițeri o recunoscă.

— Asta-i Sirena-Neagră !

— E chiar ea, Prințesa-Dolarilor !

— Iubita lui Neagu.

— Pe care i-a suflat-o Deliu.

— Ce-i cu negresa asta ? întrebă Gulie pe Tereza, care se chinuia să-și potrivească un monoclu.

— E angajată de curînd să lucreze și ea la „Englita”. Dar n-are să facă purici aici. E o proastă. Toți bărbații o plac și ea, ca o idioată, s-a încurcat cu Jak tapeorul. Ce-o fi găsit la burtosul ăia bătrîn ?

Tușea auzise despre ce-i vorba și sări înțepată :

— Face pe contesa... nu vrea să consume ca celelalte... nu vrea să meargă cu nimeni... nu poate nici să cînte... tăria ei stă numai în picioare... e ca o pisică sălbatică, turbată ! Cînd o apucă pandaliile, face un scandal, că nu poate nimeni s-o potolească.

Jos, ia marginea scenei, un vechi clavier cu o coaclă lungă își arăta dinții știrbi, de fildeș îngălbenit. Taburetul turnant dispărea sub volumul enorm al tapeorului.

„Maistrul Jak”, zis și „Baron Trabuc”, veșnic c-un muc de havană în colțul gurei, era un personaj ciudat și enigmatic, debarcat de cîțiva ani la gura Dunărei.

Un atlet cu gîtul scurt, totdeauna congestionat, cu un nas mare, violet; cioc de mușchetar și mustăți cu sfircuri ascuțite, ca niște codițe de șoarece. Se purta c-o politeță exagerată cu toată lumea. Un gentilom tapeor. Trecutul lui era un mister. Se șoptea că ar fi spion austriac. Un ofițer român care făcuse școala de marină din Pola dezvăluisese în parte misterul.

Baronul Trabuc, dintr-o nobilă familie vieneză, fusese un distins ofițer în marina austriacă.

Un amor nenorocit și patima cărților îl înglodase în datorii. Voind să dea o lovitură care să-l salveze, jucă la ruleta de la Monte-Carlo, pierduse banii vaporului și se pierdu și el în lume.

Pîinea și-o cîștiga de cîțiva ani aci cu muzica, pentru care avea talent și școală. Cu demnitate și discreție, știa

să-și drapeze mizeria pe care o ducea pe țărmul acesta, unde-l aruncase naufragiul unei vieți nefericite.

Cavaler și filozof, se mulțumea cu puțin, trăia modest, ducîndu-și viața între șantan și biserică.

Cînta duminica la orga bisericii catolice.

Cu aceeași admirație și evlavie era ascultat de lumea din ambele localuri.

Artistele îl iubeau și-l respectau pe „Maestru”, care le ocrotea și le învăța să cînte. Clapele pianului său acopereau cu artă chixurile cîntărețelor. El nu le striga pe nume cînd le venea rîndul, după program, pe scenă. Pentru fiecare anume făcuse cîte un semnal : cîteva note la piano însemna chemarea fiecăreia din ele.

Pe Evantia o luase de la început sub protecția lui. Se îngrijea de ea c-un devotament părintesc. O iubea c-un fel de nobilă patimă resemnată.

Din cauza asta, toate fetele din local erau geloase pe negroaică.

După miezul nopții începu să apară, răzleți, cîțiva ofițeri dintre cei cari făcură vizite prin oraș. Erau primiți cu glume și ironii.

— Voi ce căutați aci ? Voi frecventați lumea bună, înalta societate, nu localuri de perdiție ! De ce v-ați întors aci, unde iubirea se plătește după tarif, cu bani peșin ? argumenta foarte serios căpitanul Roșu.

— În fond, desigur, e stupid că ne pierdem tinerețea în asemenea localuri infecte, zise cu gravitate un ofițer pedant.

— Nu ți-i rușine să faci pe grozavul ? izbucni agresivă Tereza, scoțîndu-și înainte pieptul ei bogat și cinic... Vă cunoaștem noi... domni nobili, mondeni, manierați, cari vă tîrîți prin saloane, faceți sluj ca niște căței în fața domnișoarelor sus-puse... și, după ce vă îmbătați de parfumul lor și vă încălziți acolo pe gratis, veniți să vă răcoriți aici, ca porcii în baltă... la noi, la femeile pierdute... și mai faceți mutre că localul e infect. Ce căutați aici ?

— Nu știu cine a zis că aceste localuri de plăcere sunt în fond niște școli de filozofie ; nu trebuie să disprețuim. Ce ar fi ajuns familia, societatea, omenirea, dacă

n-ar fi existat asemenea supape de scăpare, din antichitate și pînă azi ? E un rău necesar, domnilor, vorbi solemn președintele din capul mesei.

— Nu confundați, vă rog, poezia cu proza, se încercă un ofițer cu pretenții literare să facă teorii.

Dar Klaps îl întrerupse cu o declarație zgomotoasă :

— Sunt sătul de poezie. Aș mai vrea și ceva proză.

Doctorul Barbă-Roșie, care fusese mutat de pe „Mircea” pe „Elisabeta”, făcuse cîteva vizite prin oraș. Era tîrziu cînd sosi la „Englitera”.

Abea se așezase la masă, cînd Ionescu-Gulie îl trase de mîncă.

— Știi pe cine am văzut aici, în local, ca dansatoare ? Negresa, fata Americanului, Sirena-Neagră, cum îi spunem noi.

— Cum se poate ? făcu doctorul mirat. Biata fată... Unde-i ? Aș vrea s-o văd.

Doctorul ocoli sala plină fără s-o poată găsi.

Tocmai cînd se întorcea să se așeze din nou la masă, îi ieși înaintea.

— Evantia ! Tu, aici ?! De cînd ?

Fata se opri surprinsă. Ar fi voit să fugă, să se ascundă, dar nu mai avea cum.

Doctorul o luă de mîină și o trase într-un colț, la o masă goală.

— Ia spune-mi, ce-i cu tine. Cum ai ajuns aci ?

— Ce era să fac ? Tata a murit. De nicăieri nici un sprijin. Mi s-a propus să intru aci ca dansatoare.

— Pe Neagu nu l-ai mai văzut ? Nu ți-a scris nimic ?

— Nimic... răspunse fata cu lacrimile în ochi, zguduită de o tuse seacă.

— Ai fost bolnavă ? De ce ai slăbit așa ?

Și doctorul, cuprins de un sentiment de milă, începu s-o observe cu atenție. Ofilită, ochii trași, în pomeții obrazilor două pete roșii.

— La spital, la nenea Tomiță, ai fost ?

— E plecat de cîteva luni în străinătate.

— Să vii mîine la spital. Am să fiu și eu acolo. Vreau să te examinez. Trebuie să te cauți. Clima de aici, umezeala asta îți face rău la plămîni.

Și deodată Evantia tresări : își auzise semnalul la pianu care o chema pe scenă. Ii venise rîndul.

Își șterse ochii de lacrimi și plecă, resemnată, să-și facă datoria. Doctorul se întoarse posomorit la masa marinei.

O altă masă, aproape de scenă, era rezervată unor agenți de vapoare, oameni cu greutate în comerțul portului. Mulți din ei o cunoșteau pe Evantia încă de la debarcarea ei în Sulina, fără să poată a se apropia de dînsa. Toți o sorbeau din ochi. Unii, ațîțați de curiozitate, erau dispuși să cheltuiască oricît pentru ea, tocmai fiindcă se arăta așa de îndărătnică. Evantia evita cu dibăcie mesele la care vedea mutre cunoscute, căci, odată cu banii aruncați în farfurioara de chetă, curgeau și complimente grosolane, glume nesărate, cuvinte dulci sau mojicii îndrăznețe.

Se învățase să nu răspundă la nimeni ; trecea surîzînd și mulțumind fără să scoată o singură vorbă.

În seara aceea abea coborîse de pe scenă, cînd simți c-o apucă cineva de braț. Își întoarse capul. Spiru Karaianis, roșu, congestionat, cu ochii lucitori, o atrăgea spre masa lui.

— La mine nu vine Sirena-Neagră ?

— Nu ! îi răspunse fata, căutînd să scape din mîna lui.

— Vezi ! dacă erai gentilă atunci cînd ai fost la mine, azi nu ajungeai aci, la șantan.

— Mă rog, ce vrei d-ta de la mine ? întrebă fata furioasă, căutîndu-i drept în ochi.

— Știi bine ce vreau... și o cascadă de rîsete izbucni la masa agenților.

Deodată ea se smuci și, c-o iuțelă de fulger, luă de pe masă o sticlă de sifon și-l trăsni pe Karaianis drept în creștetul capului.

Scandalul era gata. Toată sala — în picioare.

Evantia se zbătea în mijlocul agenților, care se luptau să-i scoată sticla din mîină. Ca de obicei, într-o clipă se formară cele două partide.

— Afară cu ea... asta-i o nebună... turbată... o criminală... strigau toți la masa agenților.

— Foarte bine i-a făcut... e o lecție... să învețe minte... de ce s-a legat de ea ?... strigau ofițerii de la masa marinei.

Klaps sări în ajutorul fetei. în învălmășeala care se produsese, maestrul Jak venea din urmă ; ca un uriaș înainta, tăindu-și drum cu brațele și cu burta prin mulțimea gălăgioasă.

Cu forța lui athletică, voluminos, turtea cu masa lui enormă pe toți care-i ieșeau în cale. Ajunse pînă la Evantia, o ridică în sus ca pe un copil, pe deasupra capetelor, trecînd cu ea printre mese, răzbind pînă la ieșire.

Karaianis, ridicat de jos, fu scos afară plin de sînge. Jumătate sală se goli.

Scandalul se potolise, dar la casă erau încă discuții aprinse. Directoarea, *madame* Lola, furioasă, bombănea mereu :

•— Nu mai merge... negroiaca asta... își face de cap... numai scandaluri ne face.

— Nu permit să se atingă nimeni de fata asta, hotărî sentențios maestrul Jak, roșu-vînat de mînie.

— Asta-i culmea !... Dumneata ești mai mare aici ? Ce sunt fasoanele astea ? Ce fac toate artistele trebuie să facă și ea. Aici e local de consumație... trebuie să lucreze ca toate celelalte...

Patronul, împăciuitor, lingușitor, îl apucă de braț pe maestrul Jak, atrăgîndu-l spre clavier, unde îl aștepta o sticlă destupată de coniac veritabil : „Martel” — trei stele.

Maistrul, încă enervat, se așeză greoi pe taburet, goli trei pahare de coniac, își aprinse trabucul și începu să plimbe ușor mîinile pe clapele de fildeș.

Îi era prea cald ; își șterse sudoarea de pe frunte și deschise la gît cămașa, care-l strîngea.

Începu din nou să cînte, dar după cîteva note se opri. Scăpase trabucul dintre buze.

Se aplecă, greoi, să-l ridice. Și... nu se mai ridică nici el. Căzuse mototol cu taburetul pe o coastă. Un ofițer sări să-l ajute, credea că-i beat și nu se poate scula.

— Hopa, maistre ! ce cauți pe jos ?! Ori ți-ai pierdut luleaua...

După ce se opinti o dată, ofițerul se opri înfiorat :

— Doctore, vino repede, vezi ce are, pare că i s-a făcut rău...

Toți se grămădiră în jurul lui. Cu mare greutate a putut fi ridicat corpul acela voluminos. Și cînd l-au depus pe clavier, sonoritatea coardelor a vibrat lăuntric cîteva clipe.

Doctorul îi smulse gulerul de la gît și începu să-l pipăie...

— Congestie cerebrală... nu vedeți ce gît scurt are și ce sanguin e ?...

Toți priveau îngroziți, cu răsuflarea pe buze.

Chipurile bărbătești, vesele, cari surîdeau de-o mulțumire egoistă, deodată înghețară, atinse parcă de aripa morții.

Artistele scînceau, țipau, urlau. Nu mai puteau fi potolite. Le apucase parcă un acces de isterie molipsitoare. Lola, care se certase cu el cîteva minute mai înainte, se învîrtea zăpăcită, jîrîngîndu-și mîinile cu disperare.

Atletul, măreț și jovial, sta înțepenit, mut, cu fața contractată, c-un slab suflu de viață în ochii reci de metal — o privire de plumb.

I-a pus gheață la cap. De prisos.

Două cute adînci, care-i prelungeau în jos colțurile gurii, îi făceau o grimasă stranie, dîndu-i o expresie de profund și amar dispreț... pentru lume ?... pentru viață ?... pentru moarte ?...

Așa a rămas, rigid, întins pe clavierul mut, cu masca de cadavru pe chipul lui de mușchetar.

În zori, cînd ziua și-a deschis ochii, el i-a închis... și pentru totdeauna. CAPITOLUL XVII

Ciuma holera vin din Orient. Dacă apucă sa între molima pe poarta Dunărei, nu mai poate fi oprită; aiunge pînă în inima Europei. Mai înainte vreme, navele de mare erau ținute în carantină la gura Dunărei; acum,

ca să nu suferă comerțul maritim, navele sunt controlate, dezinfectate și deratizate — șoarecii sunt jertfiți pentru sănătatea oamenilor.

Comisia Europeană a Dunărei, c-o darnică mină, a înzestrat Sulina c-o uzină de apă — gratuit — c-un mare lazaret pentru izolare și c-un spital modern pentru marinarii de toate națiile. Dar spitalul e ocupat tot timpul de locuitorii Deltei, că altul nu-i în partea locului.

După îndelungate lupte diplomatice, România cîștigă oarecare drepturi în administrația Comisiunii. Nenea Tomiță, Patriarhul, era primul doctor român numit șef al spitalului C.E.D. și în același timp director al Serviciului sanitar român de la gura Dunărei, în dubla sa calitate, avea pe lîngă el un mare stat major de felurite nații : chirurghi, agenți sanitari, interni, intendenți, infirmiere...

În personalul spitalicesc erau și două „nurse”, venite din Anglia. Debarcarea lor la gura Dunărei stîrnise la început curiozitatea mahalalei. Domnișoare ? Doamne ? Văduve ? Fete bătrîne ? Călugărițe ? Ajutoare de medic ? Surori de caritate ? În scurt timp lumea a înțeles că erau un fel de infirmiere de bună calitate, primite în toate casele din societatea aleasă.

Miss Doty și miss Sibyl.

Englezoaice amîndouă, dar tipuri diferite.

Miss Doty, de 24 ani, părea de 34 — un colos de o viguroasă sănătate ; mîncă mușchi crud tocat și bea sifon cu țuică. Lumea îi zicea „Huiduma”. Avea obrajii îmbujorați, dinții enormi de carnivor robust, ochii albaștri, fără de expresie. Nici o cochetărie. Umbla ori în halat de spital, ori în costum de turism, cu bocanci grei cu talpa de cauciuc. Pleca adesea la vînat în baltă, în tovarășia unui tînăr rigid, flegmatic — consulul englez, cu leafă dublă, ca în colonii. Fără să schimbe nici un cuvînt între ei, mergeau alături, geometric, ca două mașini automate puse în mișcare printr-un resort — nici o vorbă, nici un gest.

Miss Sibyl, de 34 ani, părea de 24 — era fină, mlădiaoasă. Pielea avea o albeață de sidef, părul de aur, ochii albaștri vii, de-o seninătate cerească. Nu era o frumu-

sete comună, voluptoasă — poate nici nu era frumoasă, dar avea ceva mai mult decît frumusețe. Avea o atracție, un magnetism uman care te robea de la prima vedere. Avea darul de a citi gîndurile în ochii oamenilor și radia, cu surîsul ei pur, numai bunătate și simpatie.

Miss Sibyl — care știa bine limba franceză, în cîteva luni învățase și românește — o luase sub ocrotirea ei pe Evantia, din ziua în care intrase în spital. Înduioșată de soarta nenorocită a negresei, o căuta cu îngrijiri materne.

Nenea Tomiță, după fiecare examinare, dădea nemulțumit din cap, fără să spună ceva precis.

O văzuse și doctorul Barbă-Roșie, care se debarcase și ținea locul unui chirurg italian, plecat în concediu.

Într-o zi, în cancelarie, față de *miss Sibyl*, doctorii vorbeau între ei :

— Analiza arată bacili numeroși.

— Mă întreb cum o să suporte sarcina, cînd tuberculoza ei pulmonară avansează cu așa repeziciune...

— Trebuie bine supraalimentată.

— De asta am eu grije ! interveni *miss Sibyl* ; dar moralul e foarte scăzut... are o mare suferință sufletească... un fel de nostalgie...

— Cu psihoterapia te lăsăm pe d-ta, care ești specialistă ! zise doctorul c-o blinda ironie.

— *Cher maître*, știu că toți medicii sunt sceptici cînd aud de tratamentul moral. Și într-o limbă franco-română cu accent englezesc, *miss Sibyl* își arată părerile cu toată convingerea : Viața și moartea nu stau în mîna omului. El ajută numai natura. Dar ce-a făcut medicina contra boalelor nervoase, melancolia, neurastenia ? Influența moralului asupra fizicului e așa de mare, încît psihiatrii abili, azi, înlocuiesc dușurile și morfina cu vorbe bune și sugestii raționale. Încă din antichitate se spunea că boalele sufletești nu se pot combate de medic, ci de filozof.

— Nimeni nu poate nega — zise împăciuitor doctorul — că pentru nevricale, tratamentul moral este bun. Depinde de boală și de bolnav. Pe negresa noastră o omoară însă clima, umezeala de aici. O să scriu la București, la Profilaxie, s-o internăm într-un sanatoriu ;

la Bîrnova sau Bisericiani... numai dacă ar fi locuri libere, că totdeauna sunt pline.

Miss Sibyl simțise, pe cînd vorbea, că *Barbă-Roșie* o examina cu priviri ascuțite, deși în tot timpul el nu scosese nici o vorbă.

Cînd doctorii au rămas singuri în cancelarie, *Barbă-Roșie* începu, cu tonul lui obișnuit :

— Mă rog, ce-i cu englezoaicele astea de care ne împiedicăm la fiecare pas ? În spitalele din țară nu suntem deprinși cu asemenea marfă de lux, importată din Anglia.

— Văd eu că te uiți cam chiorîș la ele, dar ai să te deprinzi. Sunt niște auxiliare excelente. În România nu le avem încă, dar trebuie să le formăm. Orice păreri vei avea despre femei, dar trebuie să recunoști că ele au mai vii și mai puternice sentimentele de afecție, devotament, mită, pentru a face binele aproapelui.

— Eu mă îndoiesc și de sentimentul milei la femei, căci una care în adevăr este miloasă n-ar putea servi ca soră de caritate. Dacă rezistă la suferințele bolnavilor, dovedește că-i lipsită de milă.

— Ei, asta-i desigur paradoxul vreunui filozof mizantrop ! Fapt e că geniul feminin are monopolul carității.

— De aceea caritatea e butoi fără fund ! Întrerupse *Barbă-Roșie* mușcător.

— Fii drept și recunoaște că cele mai moderne opere sociale și ospitaliere, organizate pentru lupta împotriva mizeriei, sunt conduse azi de femei instruite, energice și cu mult simț practic. În speță, această *miss Sibyl* este o perlă, un rar exemplar uman. Dacă ai cunoaște-o bine, te-ai înclina cu admirație în fața ei.

— Numai că eu am coloana vertebrală foarte puțin elastică. Și, apoi, cunosc tipul fetei bătrîne din Anglia, unde, după cum se știe, sunt mai multe femei decît bărbați.

— *Miss Sibyl* — reluă nenea *Tomiță* — este un tip foarte curios. Ea a făcut o școală de infirmiere după ce sfințise studiile universitare. A fost logodită c-un lord foarte bogat. A rupt legătura, dezgustată de egoismul lui. A plecat în colonii. A stat cîțiva ani în Indii și Egipt.

Aci a venit din *Port-Said*, adusă de nevasta delegatului englez din *Comisia Europeană*, o colegă de școală. *Miss Sibyl* e o ființă de o rară distincție sufletească ; are cultură, bunătate și un fel de demnitate britanică. Suflet virginal ; un produs specific al aristocrației engleze. Nici o altă-nație și nici o altă pătură socială nu poate da asemenea exemplare ca fizic și moral. Ia seama, e frumoasă, bogată, și totuși își lasă lumea ei, străbate țări și mări, lucrează în spitale, în mijlocul suferinței și mizeriei omenesci... Iată, se găsesc în lume și asemenea tipuri...

— Nu pot să mă împac însă -...zi?e *Barbă-Roșie* — cu nuanța asta de pudoare exagerată pe care o are în ochi, N-o pot socoti în fond decît o ipocrizie...

— Nu uita, dragul meu, ce a spus un moralist : „Ipocrizia este un omagiu adus virtuții”. Caută să cunoști mai bine pe femeia asta ; n-ai să te căiești ; ascultă-mă pe mine ! Și nenea *Tomiță*, surîzînd blajin în barba lui albă, plecă sprijinit greoi în vechiul lui baston cu țepușă.

Barbă-Roșie rămase intrigat, curios să știe mai mult decît auzise. Se hotărî în gînd să fie mai atent. Era sătul de mamifere de duzină, trase în serie după același șablon. De mult îl chinuia pe el un dor ascuns, să întâlnească și alte vietăți, de-o specie mai rară.

*

Soarele rîdea afară. Vuietul mării se îngîna cu zgomotul vieții din port.

Evantia sta întinsă ziua și noaptea. Se topea. Nu putea dormi. Număra bătaile ceasornicului de la *Palatul C.E.D.* Patul o ardea. Asuda cumplit, și noaptea storcea prosoape ude. Visuri urite o chinuiau. De o sensibilitate exagerată, orice zgomot o zguduia din cap pînă la picioare. Avea senzații nedesluite și impresia unei căderi. O frică vagă îi copleșise creierul ei de femeie însărcinată.

Își pipăia pîntecele ; simțea mișcările și loviturile dinăuntru, cari o făceau să tresară înspăimîntată. Închidea ochii și se vedea întinsă pe masa de operație... spintecată... sîngele roșu curgea în valuri... copilul mort...

C-un gemăt sfințitor, deschidea ochii, căutîndu-și salvarea în ochii plini de bunătate ai infirmierei.

Nu se putea supraalimenta; nu suferea carnea. I s-a adus fructe de sud : portocale, banane și nuci de cocos ; laptele acela dulce și răcoritor îl suga cu plăcere, ca și în copilărie.

Chinuită de ideea nașterii ce o aștepta, mărturisi toată drama vieții sale. *Miss Sibyl* o mîngîie, încercînd s-o încredințeze că poate să-și refacă viața... că Neagu se va întoarce... că sigur o iubește încă...

— Cum — răspundea ea plîngînd — cum o să se uite la mine, cînd între noi va fi copilul?... Asta-i grozav !... Să ai un copil de la un om pe care nu l-ai iubit niciodată !...

Pe copilul acesta, care trebuia să vie, simțea că-l urăște din tot sufletul. Ar fi voit să-l distrugă înainte de a veni pe lume, și nu știa ce să facă pentru asta. „Cum, adică nu-i nici un chip ? se întreba iritată. Dar nu-l vreau... nu vreau să am copil !...” striga uneori furioasă, lovindu-se cu pumnii în pîntece, ca o nebună. Cu greu *miss Sibyl* îi potolea violențele, care-i provocau cumplitе crize de nervi.

Medicii au trecut în cancelarie.

Miss Sibyl a rămas lîngă bolnava extenuată. După ce îi puse un bandaj de alcool pe frunte, ca s-o mai învioreze, ea se așeză pe un scaun, ca să răsuflă o clipă. Era istovită. „Ce încordare de nervi...” Deși obișnuită cu operațiile, niciodată nu avusese așa emoții... „O operație extrem de grea...” A fost nevoie de tăietura cezariană, ca să salveze copilul. Și în minte i se perindau toate fazele, imagini vii și proaspete. Vedea pe nenorocita negresă, cu trupul negru, uscat ca o mumie, diformă, cu pieptul scobit, cu pîntecele bombat, enorm...

Simțea încă groaza prin care a trecut ținînd cornetul de cloroform sub nările bolnavei, cît a stat amețită... „Cum aiura... pînă ce n-a mai dat nici un reflex...”

„...Ce artist e Barbă-Roșie !”

Îi apăru doctorul în strania lui înfățișare, în halatul alb, cu ochii cari sclipeau prin masca lui de chirurg.

„...Cu ce siguranță a trasat linia pe piele cu lama bisturiului... minuit ca un creion de desen liniar... Ce

mîini abile purtau foarfecile care tăia învelișul peritoneului ! Ce încordare în clipele de așteptare apăsătoare, cînd a fîșnit primul scîncet, ca un strigăt de viață nouă...”

Îi făcuse o impresie ciudată mica vietate de altă rasă, fetița cea neagră cu ochii albi, care se agita mișcînd degetele și sugîndu-și buzele...

Stăpînită de teamă a stat tot timpul cît doctorul a făcut cusătura, pînă ce cloroformul s-a risipit, și bolnava a deschis ochii, pupilele și-au recăpătat volumul.

„Doctorul e desigur un adevărat artist !” își zicea *miss Sibyl*, simțind un fel de dorință de a-l vedea, de a-i arăta oarecum toată admirația ei acestui om...

Evantia, întinsă, imobilă, nu mai simțea nici o durere. Cu ochii închiși, într-o caldă moleșeală. Deși se calmase, pe figură îi rămăsese imprimat încă un rictus de suferință. Imagini, frînturi de gînduri se înfiripau în mintea ei obosită. Voia să-și pipăie pîntecele, dar nu avea tăria să miște mîna. „Desigur că a spintecat-o... știa că a fost adormită... Dar copilul... unde o fi copilul?... băiat ? fată ?” Și ea începu să privească ușor, curioasă, printre gene.

Miss Sibyl, care se făcea că nu observă, ieși în vîrful picioarelor și se întoarse imediat c-un pachet de pinzeturi.

În zăpada albiturilor, o pată neagră — capul micii negrese cît o nucă de cocos.

Bolnava sta cu ochii închiși. Și numai cînd auzi un slab scîncet deschise mari ochii cari licăreau umblînd după copil.

Trăsăturile figurei contractate s-au destins.

Un zîmbet palid alunecă pe buzele care începură a tremura.

— Ei, vezi ce drăguță e fetița ta ?

— A... a... mea...

O rusoaică zdravănă, care născuse de curînd la spital, alăpta la început copila Evantie. După cîteva zile însă, refuză să mai dea sînul unui copil negru, care nu era creștin — copil păgîn, spuneau celelalte femei.

Evantia era așa de slăbită, că nu putea să-și facă datoria de mamă. Mica negresă fu hrănită cu biberonul de *miss Sibyl*, care se conformă întocmai tipicului unei cărți de puericultura.

Copila creștea văzînd cu ochii. Toți făceau haz de drăguța negresă — păpușa de șocolată — privită ca o minune, o ciudățenie a naturii, un mic animal rar și dragălaș.

Evantia, în urma unei emoragii, ajunsese o umbră străvezie. De la Profilaxia tuberculozei din București venise răspuns că toate sanatoriile sunt pline. Numai după cîteva luni, în primăvară, s-ar putea deschide un loc.

Sentința se pronunțase. Doctorii o condamnaseră definitiv. Dar *miss Sibyl* se încapătănase cu speranța că o va putea salva.

Ca să-i dea un balsam mîntuitor vieții sufletești, se întocmise un adevărat complot.

Bolnava fu încredințată că Barbă-Roșie piimise o cvi-soare de la Neagu, prin care întreba de ea și anunța că se întoarce în țară, trecînd cu vaporul „Carpați” prin Sulina, pe la sfîrșitul lunei.

A doua zi, la vizita obișnuită, nenea Tomiță găsi bolnava transfigurată. Cu ochii lucitori, vioaie, c-un surîs duios pe buze.

— Mi-i mai bine doctore... încep să cred și eu că pot să mă îndrept dacă o să mă duc la munte... și dacă vine Neagu.

•— Da... sigur... dacă o să mergi la munte... mormăi doctorul în barbă, fără să-și descrețească fruntea.

Un suflu de durere îi cuprinse inima. Se grăbi să plece. Pe sală se întîlni cu Barbă-Roșie.

— Ai văzut-o?... Biata fată!... se apropie de sfîrșit.

— Tocmai, mă duceam s-o văd. Mi s-a spus că e mai bine.

— Mai-binele din urmă... pare remontată din cauza emoției... Moare... asta-i... și nimic nu-i putem face ! sfîrși el brutal, dezolant.

Cînd Barbă-Roșie intră în cameră, bolnava își potrivea părul într-o mică oglindă, pe care o ținuse sub pe-

rină. Zîmbind fericită, cu ochii febrili, îi făcu loc doctorului pe pat.

Ai fost totdeauna drăguț cu mine, spune drept, te rog, ți-a scris Neagu ?

Doctorul se căută prin buzunare.

— Nu-i la mine scrisoarea, dar pot să ți-o spun pe dinafară. Mă întreabă ce face Sirena-Neagră... Dacă nu l-a uitat... Zice că pe la sfîrșitul lunei o să treacă pe aici...

Evantia, ridicată în capul oaselor, asculta, sorbindu-i cuvintele. Scuturată de o tuse seacă, se lăsă iar pe perină, apăsîndu-și inima cu mîna ei uscată.

Ceru să-i tragă patul lingă fereastră, să poată privi spre mare.

Veniră zile reci și umede. Vîntul din larg sufla cu îndârjire, mîinînd norii cenușii pe deasupra valurilor răscolite.

De cîte ori răsuna un fluier de vapor, ea tresărea înfiorată, ca la o chemare pe care de mult o aștepta. *Miss Sibyl* îi adusese un binoclu. Bucuroasă ca un copil de o jucărie minunată, privea cu el în depărtare, dar mîinile o dureau ca să-l țină în dreptul ochilor. De cîte ori apărea un penaj de fum în larg, bolnava începea să se agite :

— E un vapor... de unde vine ?

Obrajii i se aprindeau, sîngele năvălea la inimă, își pierdea respirația.

— Trebuie să vie... nu se poate să nu vie... odată și odată tot are să vie...

Mai trăia numai susținută de fantoma iubirei sale.

Urmărea, însuflețită de speranță, mersul fiecărui vapor de cum apărea la orizont pînă ce ancora în port. Cunoștea după culorile pavilionului naționalitatea fiecărui vapor. într-o dimineață recunoscu tricolorul românesc fluturînd în port. O apucase un tremur nervos. Cu greutate, *miss Sibyl* o potoli și trimise un om să vadă ce vapor românesc sosise în port.

Nu era cel așteptat. Venise vaporul „Bucegi”, nu „Carpați”.

Bolnava căzu cu fața în perne ; plîngînd înăbușit, se întreba în taină : „De ce mă pedepsește Dumnezeu ?”

Același glas adânc din sufletul ei îi repeta chinuitor, cu răutate : „Nu se mai întoarce... n-ai să-l mai vezi nici-odată...”

Și zilele treceau.

Epoca negurilor în Deltă sosise.

Vaporii de apă cari se ridicau din mare, de pe Dunăre și din ghiolurile Deltei, rămâneau plutind în atmosferă ceasuri întregi. Fumul vapoarelor îngroșa pîcla grea, apăsătoare.

Soarele rămînea ascuns în perdele de neguri cenușii. Sirene, fluier, bubuituri se încrucișau repetate la intervale regulate, fără să știi de unde vin. Vapoarele surprinse de ceață pipăiau ca niște orbi, semnalînd de frica abordajului.

Pîcla opacă, umedă, se lăsa jos, învăluind portul într-un fum uniform, împănînd vederea și apăsînd respirația. Umezeala pătrundea pînă la oase. Numai suflarea vîntului putea rupe în parte ceața, care se risipea în larg, sau rămînea ca o pînză de păianjen în pădurile de stuf din Deltă.

Cînd lumina difuză înainta treptat, apăreau, ca după o cortină, vapoarele, care bîjbîiau prin neguri ca să-și găsească drumul pentru a intra în port.

Bolnava se înăbușea. Suprafața de respirație se micșora din zi în zi.

De cîte ori se lumina orizontul, ea făcea eforturi ca să poată privi în larg. Bărcile pescarilor, cu pînzele albe, se vedeau ca niște pasări zburînd pe fața apei, în zarea care unea cerul cu marea.

...Nici un vapor...

Enervată, obosită, bolnava se prăbușea în perne. Buzele ei palide tremurau în rugăciuni mute, fierbinți, înăbușite de horecăieli în zguduirea acceselor de tuse. *Miss Sibyl* era veșnic lîngă ea. Îi mîngîia fruntea cu mîna ei fină și moale. Îi aducea eter și gheață.

— Spune, dragă, ce vrei ?

— Vreau să trăiesc... de ce să... și, apucată de un acces de plîns convulsiv, se crampona, disperată, cu brațele ei uscate de gîtul lui *miss Sibyl*, cătînd parcă la sînul ei salvarea.

— Nu mai plînge, nu te agita așa, câ-ți face rău.

Doctorul Barbă-Roșie, chemat, veni în grabă. Nenea Tomiță nu era în oraș. *Miss Sibyl*, înfricoșată, își arunca ochii cu speranță la doctor.

— E prea agitată, nu știu ce să-i fac...

— Să-i facem o injecție. Ia să vedem cum stăm... așa... respiră... încă o dată... culcă-te și învelește bine pieptul.

Și doctorul ridică ușor un colț de plapomă !

Privi cu groază picioarele umflate, păli și începu să tușească forțat, ca să-și ascundă emoția.

— Încearcă să dormi... așa... închide ochii... Și doctorul scoase un carnet din buzunar, făcîndu-se că înseamnă ceva.

Era convins de mult că nici o scăpare nu mai există.

Dar în acel moment era cuprins de o suferință sfișietoare, simțind că în fața lui plutește, ca într-o atmosferă de mister, groaza sfîrșitului fatal.

În cameră se făcuse o tăcere solemnă.

Miss Sibyl își ștergea pe furiș ochii, făcîndu-și de lucru cu niște albituri. Doctorul sta imobil, grav, c-o încruntată întrebare în ochii lui tulburi. „Ce-i de făcut ?... Nimic”. Se uita îndurerat la umbra ceea de femeie, un pumn de piele și oase, în care se stingea ultima pîlpîire a vieții... o vedea așa cum o cunoscuse întîia oară, scînteind de tinerețe și sănătate... în frumusețea ei sălbatică... la plajă, candidă... aproape goală... poleită de soare ca o sculptură antică... Sirena-Neagră era admirată... iubită... adorată...

„Ce viață scurtă și fără de noroc...”

Și simțind că o revoltă neputincioasă îl înăbușe, doctorul, reținîndu-și lacrimile, se ridică încet, apropiindu-se de pat.

Bolnava sta cu ochii închiși. Dormea sau era trează ? Doctorul se aplecă ; cu auzul fin, el prinse ritmul ralurilor din plămîni; își apropie buzele de fruntea ei palidă, ca de ceară. Muribunda deschise ochii, deveniți catifelati, nările începură a-i tremura și mîna ei mică, uscată, se forța să strîngă mîna enormă a doctorului, care-i mîngîia părul...

— Dormi, Evantia... așa... închide ochii...
Și ea a închis ochii, fără nici o vorbă, fără nici un suspin, ca un copil cuminte.

Doctorul a ieșit în vârful picioarelor, urmărit de privirea infirmierei. Numai pe sală, el, care se abținuse de rușine, izbucni într-un plîns zguduitor, ca o descărcare nervoasă. Era singur, nu-l vedea nimeni.

Ce noapte oribilă. O bruscă schimbare de vreme. Vîntul trecuse la nord. Suflarea lui înghețase văzduhul ! Primii fiori de iarnă. Cerul era o cupolă neagră, sub care marea se vînzolea în spasmi. Urlete, mugete, șuierături, bubuituri de tun, dangăte de clopot se amestecau într-un concert sinistru, formidabil. Aerul în luptă cu apa. Marea fierbea ca o căldare în clocot. Vapoarele își dublaseră legăturile la mal. Casele trosneau din temelii, ușile, ferestrele bubuiau, zgîlțuite de furia uraganului, ca în timpul unui bombardament de artilerie grea. Părea că lumea se năruie, că forțele oarbe, haotice ale naturii, erau încăierate într-o luptă înverșunată pentru distrugere totală.

Venise iarna — mînată de Crivăț din stepele rusești spre țărmurile Mărei Negre.

Prima noapte de iarnă fu ultima noapte a Evantie pe pămînt.

EPILOG

în cîțiva ani... cîte prefaceri...

Sulina era în agonie...

Gura Dunărei se potmolea...

Unde fusese apă, acum era pămînt...

Bancuri uriașe de nisipuri, aduse de fluviu, creșteau din mare ca niște insule la suprafață, astupînd canalul. Ziua și noaptea se lucra, scurmînd zadarnic fundul mării.

Natura nu se lăsa învinsă.

Vapoarele încărcate nu mai aveau destulă adîncime. Unele așteptau în radă fără a putea să intre, altele, oprite în port, nu mai puteau să iasă.

Era o jale. Navigația blocată. Comerțul ruinat. Lumea alarmată.

Ce-i de făcut ?

Să înceapă a lucra o altă gură a Dunărei.

Sulina trebuie abandonată.

Populația scădea în fiecare an.

Orașul se golea.

Portul murea.

Doctorul, nenea Tomiță, Patriarhul Deltei, căzu într-o zi deodată, din picioare, cu mîna pe inimă. A închis ochii senin ca totdeauna, murmurînd, ca de obicei, în barba-i albă, același crîmpei de frază, pe care niciodată în viață n-apucase s-o sfîrșească : „*La vie... la vie... c'est la vie...*”

Doctorul Barbă-Roșie îi luase locul la spital. Ciudat... omul acesta mizantrop, misogin, acru, avu parte pe lume de cea mai dulce femeie — se însurase cu *miss* Sibyl, care i-a spulberat toate teoriile lui paradoxale.

Mincu, romantic și sentimental —• ironie a soartei —
*• se însurase cu Mița Balot. Dealtfel, doamna comandor Mery Mincu, fostă cocotă, era apreciată în societate ca o soție model.

Prima iubire a lui Mincu —• femeia adorată, centrul universului — trăia singură, izolată, într-o mansardă la București, predînd lecții de pictură pe mătase.

Angelo Deliu, cuceritorul, îmbătrînise repede. Trăia singur, nefericit, neconsolat. Din trecutu-i glorios, din toate acele aventuri pentru care era invidiat, nici o legătură* durabilă, nici o mîngîiere, căci nu iubise niciodată. Numai mecanismul suvenirilor, spunea el cu melancolie, îl mai făcea să vegheze singuratic pe pămînt.

Mica negresă, copila Evantie, înfiată de *miss* Sibyl, creștea drăgălașă, cafenie, ca o păpușă de șocolată. La început, copiii, mai toți bălani, n-o primeau în jocurile

lor. Ea se spăla mereu, ca să devină albă, și adesea plîngea de necaz că n-are bucle blonde și că lumea îi spune „țiganka”.

Stamati Marulis a fost închis și liberat, din lipsă de probe că ar fi pus foc casei. După o lună a fost din nou închis... la casa de nebuni.

Nu era furios. Se credea miliardar. Armator de vapoare. Toată ziua făcea socoteli. În fiecare dimineață, cînd fluiera sirena unei fabrici, o lua la fugă spre poartă, la vaporul lui care-l chema în port.

Conul Tudorachi, vameșul, pensionar, se căina la toți că n-a făcut ca alții, să iasă și el bogat din slujba vamei.

La cimitirul maritim două morminte erau alături, în partea dreaptă, la ortodocși : a Penelopei și a lui Nicola. Alte două în stînga, la catolici : a Evantie și a maistrului Jak.

Lulu, maimuța fără stăpîn, intrase în pensiune. Doctorul laboratorului de bacteriologie găsi ocazia să facă interesante experiențe, inoculîndu-i o serie de microbi ucigători. Lulu fu sacrificată pe altarul științei, spre folosul omenirii.

Două zile a stat Neagu în Sulina.

Venea din Cardiff. Vaporul avea să descarce un carie de cărbuni și să plece în grabă la Constanța.

Barbă-Roșie îl pusese în curent cu toate.

De la vapor, Neagu plecă întins la cimitir, să vadă mormîntul Evantie.

Singur, abătut, rătăci două zile pe cheuri și pe plajă. Revăzu cu ochii împăinjeniți locurile cari îi înaintase odinioară viața.

Parfumul trecutului, forța suvenirilor dau parcă un suflet și locurilor unde ai trăit, ai iubit și ai suferit odată. Un colț de natură, în care și aerul rămîne încărcat de iubire, îți evocă în cîteva clipe trecutul îngropat în regretul și melancolia vîrstei.

Neagu retrăi c-o luciditate uimitoare acele zile de zbucium sufletească, de fericiri intense, de îndoieli chinuitoare și mute suferinți, cînd viața întreagă atîrna de o himeră.

Ecolul primului amor îl auzea încă. Simțea setea de iubire ca o trebuință sufletească... dar o tristă umbră îi acoperea trecutul. Se căuta, căci nu mai era același. Nu se recunoștea el însuși.

Și cînd sui resemnat scara vaporului, în ora plecării, părea cu zece ani îmbătrînit. O forță surdă îl încovoia.

Vaporul în radă, el, de sus, de la comandă, își aruncă ochii pe vasta întindere a Deltei, ca pe o imensă hartă întinsă la picioare.

Între pădurile arămii de stuf și banda de aur a plajei, apărea o pată în zare, ca o insulă de verdeață — cimitirul maritim.

...Acolo, în pămîntul mocirlos al Deltei, rămînea îngropată o parte din viața lui — Evantia...

...O biată plantă exotică... smulsă... transplantată... nu s-a acclimatizat... s-a ofilit... a suferit... a murit...

Fantoma primei lui iubiri avea să-i apese existența...

Și cînd simți că șovăie, copleșit de milă și de regretul unei fericiri pierdute, Neagu se reculese ; ca să-și revină, stăpîn pe sine, strigă încordat timonierului de la cîrmă :

— Vino tribord... ia capul la compas !... Sud 8 grade est... așa... drept înainte ! și el își întoarse privirea în altă parte, cătînd țintă spre gura Dunărei, care se pierdea în urmă.

Și deodată îi apărură în minte — ca un verdict al fatalității... moartea Sulinei.

„Da !... orașul acesta e condamnat... orașele au și ele viață și moarte... o așezare omenească, sub ochii noștri, menită să dispară.

Poarta Sulinei se închide complet și pentru totdeauna.

Omul se retrage învins în luptă cu natura, încearcă să deschidă o altă gură a fluviului.

Sulina abandonată dispăre ca oraș.

Creată din nevoile navigației, nu are rațiunea de a trăi cînd drumul navigabil se mută în altă parte.

Asemenea Sulinei, un nou oraș de port se va zidi fatal la altă gură a Dunărei.

Sulina va însemna pe hartă un mic sat de pescari, uitat pe țărmul mării.

Fantoma fostului oraș la poarta Dunărei va apărea poate cândva în viitor.

Cine știe peste câte veacuri se va răscoli țărîna acestui mușuroi golit de furnicar ?

Cine știe câți erudiți pedanți, cu ochelari după urechi, își vor storce creierii, ca să reconstituie, din câteva ciolane sau cioburi dezgropate, o lume dispărută ?

Schelete și craniî descoperite aci, așa de variate, vor încurca știința, vor provoca discuții nesfîrșite asupra tipului uman care a trăit odată pe malurile acestea.

Sulina, intrată în arheologie, va fi desigur o nouă problemă de rase, pentru care mii de volume se vor înșira în rafturi de biblioteci.

Va putea smulge știința taina trecutului Sulinei ?

Va ridica măcar un colț din vâlul ce va acoperi o lume îngropată, de atîta vreme căzută în uitare ?

Va descifra știința, din urme fragmentare, viața ce-a fost aci odinioară ? Oraș cosmopolit — Sulina — un mozaic de rase la gura bătrînului Danubiu.

Dar noi ce cunoștinți avem de orașele din Pontul Euxin, din vremea cînd Dariu Histaspe a trecut cu oastea lui pe aci, pe la gurile Istrului, rătăcindu-se în țara sciților, în stepele Rusiei de azi ?

Și Neagu se trezi filozofînd, ca de obicei, în lungi carturi de noapte, pe punte, singur sub bolta înstelată.

Se întoarse să controleze cîrma.

Roza magnetică vibra ca o vietate închisă în cutia de sticlă a busolei.

— Așa !... bine ! drept înainte !... mai înainte... mai înainte. Mă cheamă glasuri amăgitoare...

Unde mă duceți visuri deșarte ?

Pe cîmp de ape fără cărare...

Și mormăind crâmpeiele de versuri, urma un fel de recitare în cadența pașilor pe puntea de comandă, făcînd kilometri întregi într-un spațiu de opt metri.

...Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați,
Ne succedera generații și ne credem minunați ;
Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu
cotul...

Noi, copii ai lumii mici,
Facem pe pămîntul nostru mușunoaie de furnici.

O dată își mai întoarse el capul înapoi. Țărmul se ștergea în zare : o pată... un punct... un fum... nimic.

ÎNSEMĂNĂRI
ȘI
AMINTIRI

ÎNSEMNAȚII

•CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL SCRITORILOR

r. P.E.N.-CLUBS — PARIS, 1925

În cursul lunii mai a.c. s-a întrunit la Paris un mare număr de scriitori din diferite țări, membri ai cluburilor P.E.N., pentru a conlucra la alcătuirea unei adevărate opere de solidaritate intelectuală.

După războiul mondial, s-a înființat la Londra primul P.E.N.-Club (*Poetry, Essay, Novei*). Gruparea s-a făcut sub conducerea marelui romancier englez John Galsworthy (Balzacul Angliei). În scurt timp s-a stabilit acolo o intimă legătură între oamenii de litere cari aparțin diferitelor curente, școli, cenacluri sau partide politice.

E firesc ca pe toți oamenii de litere, indiferent de credințele lor, să-i lege aceleași preocupări artistice, aceleași chestiuni de organizare și apărare profesională.

Gruparea engleză a dat o frumoasă pildă de respectul datorit părerilor fiecăruia și de o disciplină civilizată, plină de curtoazie și discreție, ajungând să stabilească relații cordiale între membrii celor mai deosebite curente literare.

Celelalte țări au început să-i imite pe englezi înființând cluburi P.E.N., tot pe aceleași baze de organizare. S-a mers mai departe, fixându-se congrese anuale, pentru ca scriitorii din diferite țări să se apropie și să se cunoască, tinzându-se la o reală solidaritate intelectuală prin relații constante ce s-ar stabili cu timpul între scriitorii din lumea întreagă.

.

Primul congres s-a ținut la Londra, al doilea la New York și acesta, al treilea, a avut loc la Paris.

Ideea înființăm unui P.E.N.-Club și la noi, în legătură cu celelalte, a fost adusă de către cunoscutul scriitor și harnicul consul român de la Londra, d. Beza, care de câțiva ani lucrează acolo aducând servicii țării, printr-o intensă propagandă făcută prin scrieri și conferințe despre țara și literatura română.

Congresul de la Paris a fost organizat de către un comitet de scriitori francezi, sub conducerea cunoscutului critic Benjamin Cremieux, secretarul general al P.E.N.-Clubului francez.

Inaugurarea congresului s-a făcut printr-o masă comună în sala „Hoche”, la care a luat parte vreo trei sute de scriitori, fiind reprezentate douăzeci și două de țări. În capul fiecărei din cele opt mese era câte un scriitor celebru : John Galsworthy, Heinrich Mann, Luigi Pirandello, M. de Unamuno, James Joyce, Iohan Boyer, Alex. Kuprin, Alfons Reyes.

„Numai schimbul cugetării internaționale este unica salvare posibilă a lumii” — cu aceste cuvinte John Galsworthy și-a început discursul. El a arătat cu emoție că omenirea, îngrozită de masacrele războiului mondial, face apel la mințile și inimile scriitorilor ca să lucreze pe toate căile la stabilirea unei solidarități spirituale între popoarele cari se cunosc așa de puțin pînă acum între ele.

Paul Valery și Georges Duhamel vorbesc de primejdia care amenință civilizația de azi dacă oamenii din diferitele țări nu învață să se cunoască, să se înțeleagă și să se unească.

„Că orice civilizație este muritoare — zice Duhamel — am înțeles-o bine acum câțiva ani, cînd am simțit trecînd printre noi acel suflu distrugător. Am încercat cu toții diferența dintre noțiunea abstractă și experiența personală. Ei bine, noi nu consimțim să murim.”

Mai vorbesc H. Mann, Unamuno și Iohan Boyer, arătînd că, pentru asigurarea viitorului civilizației, scriitori din toate țările trebuie să se hotărască a-și da mîna, a se cunoaște și a se pătrunde, întemeind acea solidaritate literară internațională ce trebuie să ajungă o forță morală mondială, care va cădea greu în cumpăna conducerii popoarelor.

O caldă atmosferă familiară însuflețea această variată adunare de scriitori veniți din toate părțile lumii. Figurile artiștilor celebri străluceau ca fațetele unei prisme care răsfrîngea toate aspectele talentului de ex-JJtimare a gândirii și simțirii omenești dintr-o epocă. F în ședințele care au avut loc în zilele de 22 și 23 mai, * S-a discutat chestiunea federalizării tuturor P.E.N.-Cluburilor și crearea unui comitet superior internațional la Londra, fără a se atinge de autonomia diverselor cluburi naționale.

Asupra alegerii locului unde urmează să aibă loc viitorul congres au fost oarecari divergenți.

Deși încă din anul trecut se alesese Roma, italienii cedaseră în favoarea germanilor.

Un delegat belgian și-a arătat părerea că poate nu ar fi oportun și ar trebui să se țină seamă întrucîtva și de anumite chestii politice.

Majoritatea însă a fost de părere că scriitorii trebuie să se țină deasupra oricărei preocupări politice. Pentru a scoate în evidență caracterul acestei grupări internaționale de scriitori, s-a hotărît ca viitorul congres să aibă loc la Berlin.

Chestiunea cea mai importantă a fost aceea a traducerilor, chestiune care s-a discutat și în ședințele congresului de anul trecut la New York.

De data asta pare că s-a ajuns la cîteva măsuri practice care urmează să se îndeplinească în cursul acestui an. Această delicată chestiune a traducerilor a fost expusă cu multă pricepere de tînărul și talentatul scriitor francez Jules Romain.

Cum ar putea scriitorii să influențeze asupra traducerilor care se fac azi la hazard, lăsate numai în voia comerțului ? Romane proaste de aventuri se traduc și se răspîndesc în toate limbile, pe cînd operele de valoare rămîn necunoscute. Unele traduceri, adesea fără numele traducătorilor, sunt atît de prost făcute, încît depreciază cu totul operele reeditate în alte limbi.

După lungi discuții s-a ajuns la următoarele încheieri :

1. Pentru a se stabili o reală cooperare literară internațională, activitatea traducerilor apare ca esențială și

merită din toate punctele de vedere atenția și vigilența P.E.N.-Cluburilor.

2. S-a hotărât publicarea unui buletin trimestrial de informații redactat în limba franceză.

3. Fiecare P.E.N.-Club să se pună la dispoziția celorlalte P.E.N.-Cluburi din diferitele țări, pentru a furniza toate lămuririle asupra facilitării traducerilor de la o țară la alta.

4. Fiecare P.E.N.-Club să aleagă câte o comisie specială care să urmărească traduceri care se fac arătând numele autorilor, traducătorilor și criticilor.

Am avut ocazie să vorbesc cu mulți scriitori străini. Toți mă întrebau de ce românii dau așa de puțină importanță traducerilor.

Ca scriitori români nu sunt cunoscuți decât cei care scriu în limba franceză : Prințesa Bibescu, Elena Văcărescu, Panait Istrati.

Un poet german, d. Feders, îmi spunea că a citit cu mult interes un roman românesc în limba germană : *Haiducul* de Bucura Dumbravă.

Iohan Boyer, marele scriitor norvegian, om jovial, fermecător, exprimându-și simpatia ce o are din timpul războiului pentru români, îmi cerea să-i indic autorii români care sunt traduși. Pe Vazov îl citise în traducere germană. Bulgarii fac o întinsă propagandă în străinătate traducând scriitorii lor în mai multe limbi.

Pirandello, o figură de-o rară distincție, cuceritorul tuturor teatrelor europene, se interesa de traducerea pieselor sale în românește.

Simpaticul și vigurosul scriitor rus Kuprin, căruia îi arătam admirația de care se bucură printre românii care i-au citit cărțile, mi-a răspuns într-un rîs zgomotos că îi pare bine de succesul moral, căci succesul material ce trebuie să-i vină de la editorii din România, care i-au publicat traduceri, îl așteaptă mereu în lunga și greua pribegie în care se găsește.

După informațiile luate la fața locului, revistele franceze care sunt oricînd dispuse să primească traduceri din literatura română sunt : *Europe*, *Revue Bleue*, *Revue de Geneve* și *Figaro illustre*.

v,' LA MORMÎNTUL LUI JEAN-JACQUES ROUSSEAU

După ultima ședință a P.E.N.-Clubului, ieșim pentru ^ câteva ceasuri din tumultul Parisului. Pe șoseaua ce duce la Soissons, înghesuiți în uriașele autobuze sistem Cook, alunecăm ca-n zbor pe luciul caldarîmului cu lespezi de granit.

* Lingă mine o tînră, *miss* F..., romancieră engleză.
' Lungă, elastică și subțire ca o nuiă de alun, îngîna neîntrerupt o melodie copilărească, cu senina candoare a unei „ eleve de pension.

> Pe banca din față, un poet japonez, cu fața măslinie, luminată de-un zîmbet enigmatic, vorbește în monosilabe cu soția lui, o englezoaică blondă cu părul roșu-aprins.
^" 'g'P'l din capăt disting figura ilustrului spaniol : de Unamuno. Cu capul gol, cu şuvițele de păr fluturînd în vînt, zvelt și vioi, Unamuno își mîngîie bărbuța albă, care încadrează o figură palidă și fină.

Cu privirea pierdută în zare admirăm cîmpia lucrată cu îngrijire cînd, deodată, lingă mine, explodează o exclamație zgomotoasă :

„Au !!! Boi ! Boi !" Englezoaica din stingă mea sărise în picioare și, entuziasmată ca un copil în fața unui elefant, arăta cu amîndouă mîinile întinse spre cîmp, unde o pereche de boi trăgeau molcom o grapă prin bulgării de arătură proaspătă :

„Ce interesant !!! La cinci kilometri de turnul Eiffel — boi... Ce interesant !"

Toți făceau haz. Un bătrîn scriitor german începu cu gravitate s-o descoasă pe tînră romancieră engleză. 335

— Cîte volume ați scris pînă acum ?

— Șase romane.

— A !... Așa de mult ați scris ? Anglia e patria romanului, dar, oricum, nu văd cînd ați avut vreme pînă la vîrsta asta să scriți șase romane.

— Numai pe patru contez. Cele două de la început sunt foarte slabe. Știi, cînd ești tînără, ai prea multă încredere și scrii multe prostii, răspunse zîbind grațios scriitoarea engleză.

În depărtare, pe cîmpia netedă cu semănăturile abia încolțite, lucește în zare o pată de verdeață vie ca o oază încîntătoare. Trecem pe lângă poarta monumentală a mărețului parc Chaalis, veche mînăstire transformată în muzeu național, și ne oprim la Ermenonville — loc de pelerinaj, pămînt istoric care păstrează urmele celebrității marelui Jean-Jacques Rousseau.

Mergem printr-o alee umbrită, pe marginea pădurii, de-a lungul unui pîrîu ce șerpuiește șoptind printr-o bogată vegetație pînă se pierde în oglinda scînteietoare a unui lac. În fundul unui peisagiu, combinat anume parcă într-o armonie de decoruri, apare insula plopilor piramidali, între negrul pădurii și verdele peluzei, pe fața de argint scilpitor a lacului.

Acolo e mormîntul celui mai mare iubitor al naturei.

Ne oprim sub o boltă de aluni. D. Gillet, directorul muzeului Chaalis, ne dă toate lămuririle asupra minunatului parc din Ermenonville.

Pe la 1760, locurile acestea pustii, acoperite de păduri și mlaștini, erau domeniile marchizului de Gerardin, urmaș al Gerardinilor din Florența. Excelentul gentilom, fire de artist și filozof ideolog, era un entuziast adept al teoriilor de întoarcere la natură, pe care le răspîndise J.-J. Rousseau în toată omenirea.

În deseale călătorii pe cari le făcuse, marchizul rămăsese impresionat de marile parcuri englezești. Stabilît în Ermenonville, el aduse o echipă de grădinari scoțieni cu cari lucră timp de zece ani, transformînd întreaga regiune într-un imens și original parc. Marchizul lucra cu răbdare, punîndu-și în practică o idee foarte originală. Cu cartea *Nouvelle Heloise* în mînă, Gerardin a izbutit să compună pe teren peisagiile descrise de J.-J. Rousseau.

"|

•

Marchizul a realizat în practică visul de artist al celui mai sublim pictor.

Pînă atunci, toate parcurile din Franța se făceau aproape la fel : geometrice, convenționale și pompoase, după clișeul de la Versailles. La Ermenonville nu este nimic artificial, nivelat sau aliniat. Aleile sunt tăiate în linii drepte. Nu sunt plantații rectilinii și grădini pieptănate și aranjate după recea arhitectură a secolului al XVIII-lea. Aci natura nu este forțată. Dar, pentru a încînta mai mult ochiul privitorului, au fost așezate în locuri potrivite, în mijlocul peisagiilor, monumente simbolice, ruini de temple, statui, amintind la fiecare pas antichitatea. Cu drept cuvînt s-a zis că acest parc este un eden de poezie și amor. În scurt timp acest parc a devenit celebru și a început să fie imitat pe măsură ce se răspîndeau în lume teoriile lui J.-J. Rousseau.

Sătulă și dezgustată de palate și de saloane, lumea de pe acea vreme asculta cu drag glasul marelui filozof care o chema în sînul naturii.

Dar cum s-a făcut că tocmai la Ermenonville, unde se realizaseră în natură visurile de sublimă pictură ale genialului artist, tocmai aci și-a petrecut el ultimele zile ? Aci a închis ochii J.-J. Rousseau și, după dorința arătată de dînsul, a fost îngropat în insula plopilor — locul său favorit.

Marele reformator al omenirii, după o viață de vagabondaj, minat de pasiunea pentru natură și libertate, răscolind lumea cu ideile semănate într-un pămînt nepregătit, cunoscuse și zile de glorie, dar și de grele suferinți. Se născuse doar cu cel puțin un secol înaintea epocii sale.

Ajuns bătrîn și sărac, J.-J. Rousseau trăia într-o mansardă cu Tereza lui, care mult îi amărise viața ; și, ca să poată cîștiga cei cîțiva franci pe zi pentru pîinea zilnică, el era nevoit să copieze note muzicale.

În dușmănie cu puternicii oameni ai timpului, care-l acuzau că binecuvîntează animalele și batjocorește oamenii, științele și artele, filozoful bizar și solitar căzuse în mania persecuției, fiind convins că este victima unui complot universal.

Totuși, mulți admiratori de seamă au suit scările mansardei în care se refugiase J.-J. Rousseau și au încercat să-l ridice, asigurându-i o viață onorabilă, senină și liberă. Refuzase cu o extravagantă încăpățănare pensiunile ce i se ofereau în palatele prințului Conte, a marchizului de Mirabeau și a contelui Orlov, căci el voia să rămână sărac și liber. Îi trebuia libertate complectă. Conștiința morală îi dicta să trăiască după credințele lui, conform sistemului său filozofic.

Numai cu șase săptămîni înainte de a închide ochii, cedă marchizului de Gerardin, venind să se stabilească la Ermenonville, cu condiția unei absolute libertăți. În prima zi cînd a intrat în parc, l-a apucat o bucurie copilărească : „Ah ! de cînd n-am mai văzut un arbore curat, neacoperit de fum și de praf... Lăsați-mă să pipăi frunzele fragede. Inima îmi spune că aci trebuie să rămîn pînă ce voi intra în pacea eternă.”

Și începură să-i curgă lacrimi pe obrajii lui slăbiți.

Marchizul îi pregăti înaltului oaspete o căsuță în stil elvețian, cu vedere spre cascadă, în mijlocul unei livezi sălbatice pe care o numise *Le verger de Clarens*, în amintirea fermecătoarei descrieri din *Nouvelle Heloise*.

„Ah !... ce magie — exclamă el — în acești bătrîni arbori cari vorbesc inimii fără să știi pentru ce.”

În fiecare zi era în picioare la revărsatul zorilor. Pleca în saboți prin roua dimineții, sprijinit în bastonul lui — care se păstrează în muzeul din Chaalis. Făcea înconjurul lacului, intra în pădure și rătăcea singur, condus numai de fantezia lui, pe sub bolțile umbrite, admirînd covoarele de verdeață și stîncile acoperite de mușchi mătăsoși. Ceasuri întregi rămînea în contemplarea cîte unui peisagiu favorit.

Dar scurt i-a fost acest delicios popas în sînul naturii la care visase toată viața.

Într-o dimineață de iulie, după șase săptămîni de la sosirea în Ermenonville, acest mare și torturat suflet se stinse, trecînd în pacea eternă pe care de-atîtea ori o dorise în viața lui așa de tulburată. Legenda sinuciderii s-a dovedit a fi mincinoasă. Era o calomnie pusă în circulație de ipocriții săi dușmani.

După actele încheiate de cei trei medici care au făcut autopsia, ca și mai tîrziu, cînd i s-au transportat rămășițele la Pantheon, s-a putut constata că J.-J. Rousseau s-a stins de moarte naturală, printr-o apoplexie.

Un sarcofag simplu, în stil antic, e așezat pe o mică insulă care se vede departe ca o foaie plutitoare pe oglinda lacului. Insula e încercuită de un lanț de plop piramidali, ale căror frunze șoptesc la cea mai slabă adiere de vînt. Pe basorelie se vede stînd la umbra unui palmier — simbolul fecundității — o femeie care-și strînge c-o mîna copilul la sîn, iar cealaltă mîna ține deschisă celebra carte a lui : *Emile*. Pe laturi sunt două inscripții :

„*Vitam impendere vero*” (Viața consacrată adevărului);
„Aci se odihnește omul naturii și al adevărului”.

Acest poetic colțisor de pămînt, privit mai mult de-un secol c-o deosebită venerație, a fost totdeauna un loc de întîlnire pentru pelerinii de diferite clase și naționalități, veniți din toate părțile lumii.

Pelerinii, dintre cei mai iluștri oameni pe cari i-a avut omenirea, și-au plecat genunchii pe țărîna din insula plopilor : Mirabeau, Robespierre, Saint-Just, Bonaparte, Măria Antoaneta, Andre Chenier, Camille Desmoulins, Chateaubriand, Georges Sand, Lamartine, Victor Hugo...

Se povestește că, cu toată ura împotriva francezilor, generalul Blucher, învingătorul de la Waterloo, ajungînd prin locurile acestea, s-a oprit descoperindu-și capul în fața mormîntului marelui filozof. Întors la cartier, s-a grăbit să dea un ordin scris armatei de invazie :

„Tot timpul cit prusienii se vor găsi pe teritoriul francez, comuna Ermenonville va fi scutită de orice dare sau corvoadă de război !”

Gloria lui J.-J. Rousseau a protejat întotdeauna localitatea Ermenonville.

Admiratorii care vin aci aduc omagii memoriei filozofului, îhășînd flori pe mormînt și luînd ca suvenir ramuri de plop. Unele femei și-au lăsat cîte o șuviță de

"păr, iar un necunoscut și-a lăsat viața : s-a sinucis aci și a fost îngropat în parc.

Hîrtii cu versuri și proză, scrise în diferite limbi, se găsesc în preajma mormîntului.

Un adept înfocat al lui Rousseau, abatele Brizard, ajungînd în fața mormîntului, scoase din buzunar cartea *Essai sur Seneque*, în care Diderot calomniază pe Rousseau și, stînd în genunchi, arse filă cu filă, întreaga carte.

Ermenonville este azi proprietatea prințului Radziwill.

Cu aceeași pietate se păstrează acest loc, în cadrul căruia, pe lîngă frumusețile naturii și ale artei, se întretine cultul unor ilustre suveniruri.

MAJESTATEA-SA BACȘIȘUL

Într-o dimineată găsesc, uitat pe biroul meu, un carnet zdrențuit și unsuros. Al cui o fi ? îl deschid. Pe prima pagină era scris cu litere rotunde, într-o caligrafie stîngace : *Carnetul de chicușuri a lui Niță Plopană, ușier la ministerul de...*

Moș Niță — cum îi spunem noi — e cel mai vechi om din minister, rămas neclintit la post, sub toate guvernele cari s-au perindat în curs de aproape jumătate de secol.

Falnic și impunător bătrîn ! Are o barbă lungă, albă-afumată. Cu decorațiile înșirate veșnic pe piept și cu șapca lui încercuită de un galon lat de aur, pare un vice-amiral debarcat din cauza vîrstei.

Conștiincios, discret și ordonat, moșul ține la zi, într-o perfectă contabilitate dublă, ca un registru-jurnal, carnetul cu sumele ce îi „pică", după obiceiul pămîntului, în timpul exercițiului funcțiunei sale.

Aruncîndu-mi ochii și asupra bilanțului, constat cu surprindere că totalul chicușurilor întrece cu mult modestul salar, la care ajunsese după jumătate de secol în serviciul statului.

Ar fi interesant — mă gîndeam eu — un studiu documentat asupra *bacșișului* din toate punctele de vedere. Fără nici un gînd de etică, judecam asupra cadrului unei asemenea lucrări... dacă funcționarii sunt plătiți de cetățeni prin intermediul statului, de ce cetățenii mai plătesc și direct, în mîna, unor funcționari sume adesea cu mult mai mari decît cele primite de la stat ?

I , ^
t"
*

E o nedreptate să se formeze două categorii de funcționari : Unii, prin natura funcțiunii sau a caracterului lor, sunt lăsați la un salariu de mizerie, iar alții își îmbunătățesc soarta primind pe lângă salariu sub diferite forme și numiri : *bacșișuri, chicușuri, mită, plocioane, șperțuri, comisioane* etc...

Pe când mă întrebam de ce e gata cetățeanul să *dea*, chiar când nu este nevoie, și căutam să pătrund psihologia celui care dă și a celui care primește, îmi apărură deodată, din fundul misteriosului rezervoriu al minții, simpatia și bărbaoasa figură a lui Selim — turcul de la care am primit și eu odată un bacșiș.

Eram pe Dunăre, însărcinat cu poliția navigației în regiunea podului de la Cernavodă, conduceam și căpitania portului. Treabă puțină ; în sezonul mort portul e gol. Nu treceau decât vapoarele de pasageri în cursele obișnuite. Uneori ancorau la mal caice turcești încondeiate în diferite culori, aducând piatră, nisip sau lemne de salcie din ostroavele păduroase de pe Dunăre.

În miezul unei zile de iunie, moleșit de căldură, ațipisem c-o carte pe genunchi în fața casei, la umbra unui salcâm.

Selim, căpitanul caicului „Medgidia”, care venise cu actele de bord la căpitanie, respectându-mi lenevia orientală în care zăceam, se așeză lângă zid, pe vine, hotărât să aștepte.

Selim avea un cap interesant care, la prima vedere, sub cealmauă lui uriașă, îți amintea de chipul încrunțat a lui Sinan-pașa în lupta de la Călugărem.

Îl cunoscusem c-un an mai înainte, când venise odată c-un transport de pepeni galbeni.

— Spune drept, efendi, sunt buni pepenii ? Îl întrebam, căci mi se păreau prea timpurii.

— Drept, drept, spunem... nu-i bun, asta nu este copt încă.

— Bravo negustor ! așa îți lauzi marfa ?!

Și lumea făcea haz în jurul turcului, care se încerca să-i lămurească pe toți că el nu poate să spună minciuni, îmi plăcea mult cinstea și gravitatea acestui bătrîn pe care îl întâlneam adesea prin port.

— Ce faci Selim ? cu ce te pot servi ?

— Am adus asta *teșcherea* ; trebuie pus *turaua* ; facem plecare pentru un *sefer* de lemne. Și Selim se ridică de lângă zid și schiță obișnuita temenea, ducînd mîna din dreptul inimei la frunte.

Intrăm în birou. În cîteva minute îi vizez actele și-i pun pecetea oficiului. Selim se înclină mulțumind respectuos, ia actele, le învelește într-o batistă colorată și le bagă cu grijă în :șîn. Apoi, făcînd cu trupul lui spătos o jumătate de întoarcere, scoate din brîu o pungă lucrată în ibrișim verde și numără tacticos pe birou patru gologani de cîte zece bani, de ce? mari de aramă, cum erau pe vremea aceea.

— Nu este nimic de plată, Selim.

— E !... *Ama'*... pentru una cafe bre!... îmi spune el cu fața luminată de un zîmbet blajin.

— Asta nu se poate, bre Selim — mă încerc să-i explic — pe mine mă plătește statul ca să fac slujba asta.

— De ce plătește statul treaba lui, eu știu că ai făcut un bine la mine, și eu sunt dator să fac o cinste la dumneata. Și turcul nedumerit mă privea fără să înțeleagă de ce începusem să rîd.

— Este rușine, Selim, ca eu să primesc bacșiș pentru o treabă care sunt dator s-o fac.

— Ba ! ba ! ba ! rușine este la obrazul meu bătrîn să respingi cinstea pe care eu o fac cu inima curată. Și figura calmă a lui Selim se întunecă de o stăpînită indignare. Cîteva minute rămase pe gînduri-, mîhnit, trecîndu-și nervos degetele lui osoase prin barba-i albă de patriarh.

Apoi începu din nou c-un glas moale, schimbat, să mă roage ca să nu-i fac asemenea neciste... că nu se aștepta la așa jignire din partea mea, pe care mă credeam om bun la inimă.

N-a fost chip să-l fac să-și reia banii. Am fost nevoit să comand două cafele cu caimac, pe cari le-am băut împreună la birou ca doi prieteni buni. Numai așa l-am putut împăca pe Selim.

Ne-am despărțit, păstrîndu-ne amîndoi neclintite aceleași diferite noțiuni pe care le aveam și mai înainte asupra bacșișului.

Cu ce idee o fi plecat Selim despre mine ? Nu știu. Tocmai pe cînd schițam planul studiului meu asupra bacșișului la români, intră un vechi camarad, căpitanul unui vapor de pasageri, care face săptămînal cursa Constanța — Constantinopole.

Aruncîndu-și ochii pe foile pe cari le aveam pe birou, se porni pe un rîs zgomotos.

— Tu nici nu-ți închipui ce schimbare de moravuri s-a făcut în scurt timp în Turcia, țara bacșișului. Acum de cîrînd un ministru a fost dat în judecată pentru luare de mită și risipa banului public. Nici să nu încerci să dai bacșiș vreunui gardist turc. Refuză cu indignare. Ordinea și siguranța deplină domnește acum în Pera și Stambul, unde altădată era primejdios să întîrzi noaptea. S-a întors lumea pe dos. A ajuns vremea ca Turcia să dea lecție Europei.

Am rămas pe gînduri... m-am hotărît să amin studiul proiectat asupra bacșișului. Am nevoie de o mai largă documentare asupra acestui vast subiect — mai cu seamă că am pornit de la carnetul de chicușuri al unui ușier și nu pot ști pînă la ce treaptă voi ajunge pe actuala scară a ierarhiei sociale din România Mare.

RECITIND PE STENDHAL

De cîte ori deschid o carte de-a lui Stendhal, îmi apare regulat în minte aceeași veșnic chinuitoare enigmă Ț, a personalității sale.

Ca în fața atîtor fenomene neexplicate, care-ți încurcă socotelile judecării, te întrebi cum a fost cu puțință ca un joc bizar al naturei să aducă pe lume un om, deplasat c-un secol de contemporanii săi. Despre un om care, trăind pe la 1800, conștient că scrisul său va fi înțeles T" tocmai pe la 1900, cu drept cuvînt se poate zice că s-a născut cu o sută de ani mai devreme.

£ Stendhal, cu mentalitatea sa, era firesc să scandalizeze întreaga societate bună de pe acea vreme și să fie socotit ca un om ciudat, paradoxal, ironic, spinos și anti- J\$- patic.

Un instinct natural îl împingea să contrazică și să contrarieze pe toți din jurul său, căci el se simțea la antipodul societății în care trăia.

Structură de erou păgîn, el nu se putea împăca cu nici o religie, cu nici o filozofie. Nu avea cult decît pentru energie și voluptate.

Napoleon reprezenta pentru el cea mai mare sumă de energie acumulată : în armatele lui, Stendhal luase parte la campaniile din Italia și Rusia.

Energia, pe acel timp — susține el — nu se putea găsi decît în popor, căci resortul de energie al nobilimei era complet distrus din cauza vieții mondene de sub vechiul regim. Această nobilime era incapabilă de rezistență activă și, în fața revoluției, n-a știut decît să moară cu o grație pasivă.

Stendhal a iubit mai mult decît patria sa, Italia, pămîntul marilor pasiuni, țara amorului și a urii. A susținut întotdeauna că temperamentul italian e mai impulsiv, mai energic decît cel francez și că numai femeia italiană știe să iubească.

Era un desfrînat mai mult prin imaginație. Natură complicată și indiferentă, Stendhal nu-și ascundea disprețul pentru societatea pe care o numea „lumea de mai-muțe și papagali”. Faguet îl arăta ca pe un tip negativ și impermeabil. „Este o rațiune — zicea Stendhal — de a ține seamă de morală și nu de plăcere. Aceasta în interesul de a îndruma viața ca o afacere comercială, bine ordonată. Îi înțeleg prea bine pe americani, dar cu ce durere profundă mă gîndesc că D-zeu a condamnat atîția bărbați și femei să se nască și să trăiască în Philadelphia. Ce tristeță !... unde-i plăcerea vieții ? Fără senzații... fără emoții... fără pasiuni... îi plîng pe americani... și vai !... poate după vreo jumătate de secol și noi le vom semăna...”

În toate scrierile șale, istorie, romane, biografii, călătorii, n-a urmărit decît știința omului și teoria fericirii : arta de a fi fericit. Avea un deosebit dar de a observa și a prinde cu ochi de psiholog cele mai ascunse cute ale sufletului omenesc. Studiul său asupra amorului este una din cele mai ingenioase cărți produse de un spirit superior — „un geniu fără ipocrizie”, cum spune Remy de Gourmont. Avea groază de tot ce este vag, scria cu o precizie matematică, făcîndu-și un stil propriu, fără tradiție. Scria parcă numai pentru plăcerea lui și nu pentru cititori. Se povestește despre el că, înainte de a se așeza la scris, citea cîteva pagini din codul civil.

Lanson susține că Stendhal într-o singură carte — *Le Rouge et le Noir* — a condensat atîta filozofie istorică și profundă psihologie, cît este răspîndită în nenumăratele volume a *Comediei umane* a lui Balzac. Unul ne-a arătat foarte multe fapte, dar celălalt mobilele secrete ale faptelor și calitatea interioară a sufletelor în societatea contemporană ieșită din marea revoluție. În scrierile lui Stendhal găsim idei cari cu mult mai tîrziu apar dezvoltate în teoriile lui Nietzsche și chiar acum în urmă de tot.

Foarte puțini au fost aceia cari au putut să-l aprecieze pe Stendhal pe cînd era în viață, dar nimeni n-a bănuit gloria lui postumă,

Om de cazarmă și de birou, a trăit o parte din viață în sfera de activitate a lui Napoleon și a căzut odată cu el. Lipsa mijloacelor știa s-o acopere c-o rară eleganță.

Cine ar crede că acest superior spirit, de natură athletică, avea totuși unele slăbiciuni omenesti ? ! Se supunea capriciilor modei timpului ; avea o ținută ireproșabilă ; își văpsea părul și barba ; cea mai ușoară observație asupra croielii unei haine îi producea o mare suferință. El, care făcuse atâtea epigrame asupra acelor *gens à cordon*, sfîrșește prin a stăruî să fie decorat. Avea mania bizară de a se înconjura de mister și în acțiunile cele mai indiferente. Scrisorile lui erau un fel de enigme, pe cari cu greu le puteau dezlega prietenii săi.

Numele lui era Henri Beyle (pentru posteritate a rămas Stendhal), dar în viață a întrebuițat numai 170 de pseudonime.

Ultimii ani ai vieții i-a petrecut cu greu la Civitavecchia, în calitate de consul, trimis de guvernul de la Paris, care nu-l privea cu ochi buni.

Singurele lui mîngîieri erau deseale călătorii făcute la Roma și Milano.

Venit la Paris să-și caute sănătatea, a căzut în stradă lovit de paralizie. Prosper Merimee, dintre puținii cari l-au înțeles, povestește că, pe cînd un prieten îl conducea cu trăsura la spital, Stendhal își mai reveni în fire zicînd : „Am atins neantul”, iar după o tăcere mai îndelungată adaugă : „Dealtfel nu mi se pare nimic ridicol să mori în mijlocul bulevardului, cînd se știe că n-o faci intenționat”.

După cîteva ore muri. Din tot Parisul, în jurul cosciugului n-au fost decît trei oameni. „Dar cu siguranță că aceasta i-a fost indiferent, căci tot atîția erau față și la înmormîntarea lui Isus Christos” — termină Merimee.

Iată — după Bernetti — o parte din povețele pe cari le-a lăsat el pentru scriitori :

„Lucrează încet. Să nu minți niciodată pe hîrtie. Să nu scrii o frază care să fie mai lungă de trei rînduri.

Să eviți orice înflorire de stil — aceasta e cea dintâi poruncă disciplinară a romancierului. Neclaritatea e impotență. Gîndește-te chiar un sfert de oră, dacă trebuie să pui adjectivul înainte sau în urma substantivului. Scrisul e prea serios ca să mai aștepti din parte-i o inspirație. Să nu-ți peste niciodată de dușmanii tăi. Nu te lăsa niciodată prost de vorbe mari. Religie, morală, caracter, energie... etc. ; cîți proști nu-și fac cruce în fața acestor vorbe mari. Dacă îți merge rău, gîndește-te la Napoleon pe insula Sf. Elena și cum s-a gîndit Crist pe Golgota !"

» 7
| Jf
• §
• |
• ~^

NEȚĂDĂCINARE SAU TRANSPLANTARE ?

Captivant, vioi și subtil, scrisul lui Remy de Gourmont întotdeauna te instruiește într-un fel de desfătare intensă a spiritului.

Într-ale sale *Promenades litteraires* discută, cu aceeași ascuțime de minte și spirit logic, teza absolută a lui M. Barres, susținută în celebra carte *Les deracines*. Cuvîntului „dețădăcinat” — spune el — imaginat de Barres trebuie să i se opună un alt cuvînt care exprimă, pe lîngă aceeași idee materială, și o idee psihologică diferită : „transplantat”.

De obicei se întrebuintează un cuvînt sau altul, după cum se vorbește de un om care suferă prin schimbarea mediului, sau de un om care a găsit o nouă vigoare chiar prin faptul transplantării într-un nou teren.

**

Articolul i-a fost sugerat de una din primele cărți scrise de Andre Gide, necunoscut încă pe atunci de marele public, tînăr scriitor remarcat de la început de Remy de Gourmont. Despre opiniile din cartea modest intitulată *Pretextes*, Gourmont zicea că nu au o valoare comercială, ci filozofică. Gide, și el un spirit logic, nu putea admite în absolut teza lui Barres.

Trebuie să recunoaștem că dețădăcinarea este defavorabilă naturilor slabe, că este bine ca cea mai mare parte dintre oameni să trăiască și să moară acolo unde s-au născut, dar nu-i mai puțin adevărat că transplantarea este fericită pentru oamenii puternici și că adesea ea îi fortifică încă mai mult.

În cataloagele horticultorilor găsim că pomii recomandați au fost transplantați de două, de trei ori, după puterea lor, operație care favorizează dezvoltarea plantelor. Făcînd apel la istoria vieților oamenilor iluștri, găsim că cea mai mare parte din ei au fost niște transplantați. Nici unul dintre marii scriitori francezi nu-i născut la Paris, deci n-au evoluat în mediul lor natal. Parisul, care pare așa de bogat în oameni, este în realitate un mediu aproape infecund. El nu-i populat și guvernat decît de transplantați. Marile personalități, oamenii de comerț și artiștii celebri sunt mai toți transplantați. Ei vin la Paris de pretutindeni și chiar din străinătate. Cutare celebritate, pe care o admirăm azi, strălucind în mediul parizian, a vegetat poate ani de zile ignorată în fundul vreunei obscure provincii, asemenea unui pom netransplantat, uitat și adesea torturat în marginea drumului.

Havelock Ellis a avut ingenioasa idee să facă o schiță de geografie intelectuală a Franței. Harta aceasta, foarte interesantă, dovedește utilitatea transplantării umane. Mai toți oamenii de geniu sau de mare talent au fost transplantați, dacă nu ei, părinții lor. Se știe că Descartes era din Touraine, de fapt însă el era breton de origine. A trăit în Germania, Scandinavia și Olanda, fără să locuiască decît foarte puțin pe pămîntul natal. Victor Hugo era născut la Besancon din părinți transplantați, unul din Vendea și altul din Londra. Malherbe, născut la Caen, era de origine provensală. Balzac s-a născut la Tours, dar tatăl său era venit din Perigueux. Calvin nu era originar din Geneve, venise din Picardia. Mama lui Verlaine era din Arras, iar tatăl din Ardeni. Francois Coppee era născut la Paris, dar familia era din Mons. Racine avea sînge flamand.

Totuși ar fi absurd să cauți a stabili o metodă din transplantare. Oamenii superiori nu se pot produce după voință. Și nici n-ar fi acesta scopul vieții. Fără îndoială că este bine să fie în țară o masă care să rămîină nede-zrădăcinată, solid legată de glie. Ea constituie populația satelor, care se hrănește mai lesne din pămîntul lucrat. Populația asta rurală în masă nu se dezrădăcinează, căci

nu are nici interesul s-o facă. Ea se reproduce pe loc, ca arborii pădurilor sălbatice, și vegetează liniștită nenumărate generații. Aceste mase stabile sunt pepinierile naturale unde vine civilizația și caută, din timp în timp, plante tinere pentru a fi transplantate, cultivate, dresate și fortificate, clacă au destulă sănătate și tărie pentru a suferi aceste grave operații. Dacă unele pier neputînd rezista, răul nu-i așa de mare ; sunt altele multe care să le înlocuiască.

Dacă nu admitem pentru oameni dezrădăcinarea, n-ar trebui să admitem nici instrucția, căci în fond orice instrucție nu-i decît o dezrădăcinare a minții. Cu cît un om e mai slab, cu atît suportă mai puțin instrucția. Căci instrucția aduce elemente străine, și pe cel slab îl compleşte strivitor. Din nenorocire e foarte greu ca să distingî din copilărie cari vor fi oameni tari și cari slabi. Aceasta este încă o chestiune insolubilă. Orice măsură luată în favoarea celor slabi împiedică dezvoltarea celor tari, orice măsură luată în favoarea celor tari zdrobește pe cei slabi. Și unii și alții sunt aproape tot așa de utili : unii prin număr, alții prin inteligență. Problema nu se poate soluționa. E destul să arăți îndoielile, ceea ce de altfel e și mai înțelept.

Chestiile insolubile trebuie lăsate să doarmă. Dacă le trezești, ele te mușcă și îți comunică prin mușcăturile lor veninul îndoielii.

Barres a întrebuintat o metaforă. El a imaginat expresia peiorativă : „dezrădăcinații”, pentru a figura starea unui om care, născut într-un loc, suferă vegetînd în alt loc. El se gindea la planta smulsă din solul ei și transplantată în alt sol nou, în care nu se prinde, se ofilește și moare. Dar a mers prea departe. El a voit să ne facă să credem că orice plantă transplantată este pierdută. Că plantele și oamenii trebuie să crească numai pe locui unde i-a semănat natura.

Și plantele și oamenii se hrănesc din pămînt. Arboarele are o rădăcină centrală : pivotul care formează pre-

lungirea directă a tije. Acest organ se dezvoltă în prima tinerețe ; cu timpul se oprește din creștere pentru a se ramifica, făcând rădăcini noi. În pepiniere se pune sub rădăcina centrală un fel de cui plat, ca să forțeze pivotul să se deplaseze, pentru ca rădăcina să se ramifice în dreapta și în stînga. Acest cui este un artificiu. Grație lui arborele cîștigă facultatea de a suporta transplantarea care îi dă forțe noi.

Instrucția ce se dă omului de mic este tot un fel de artificiu, cuiul pe care-l alunecăm în instinctul copilului ca să-l forțăm să privească în jurul său, în loc de a sta cu ochii ațintiți numai asupra pămîntului natal. Și, ca un arbore tînăr, el se găsește gata pentru a fi transplantat. Va putea suporta operația? Asta e altă chestiune.

Trebuie mai întîi să știm dacă instrucția are totdeauna efectele fericite care i se atribuie. Oamenii nu sunt arbori, și o metaforă nu-i un raționament. Dar nu trebuie să uităm că oamenii sunt făcuți ca să se miște, iar plantele ca să stea. Ceea ce pare artificial la om, animal migrator, este tocmai faptul că prinde rădăcini într-un loc. Dar, termină Remy de Gourmont, tot ceea ce face superioritatea omului este artificial. Numai după ce triburile omenești au prins rădăcini, s-a putut produce civilizația noastră.

Cine știe, poate că transplantarea, care intră din ce în ce mai mult în gusturile noastre, va produce o altă civilizație pe care urmașii noștri o vor prefera civilizației de azi cu care noi ne fălim.

O SCRISOARE INEDITA A LUI ION GHICA

J| In ziua de 21 mai 1928, la Constanța, s-a comemorat
* 11 marea furtună din anul 1888. Nava-școală „Mircea”,
\\ avînd pe bord copiii Școalei de marină, a fost surprinsă
i K' In larg de coada unui groaznic ciclon. Marea Neagră a
| f înghițit atunci vreo 40 de corăbii. După cinci zile de
| -ș luptă aprigă cu elementele răzvrătite ale naturii, zbătîndu-se între viață și moarte, „Mircea”, pe care țara îl
I M, credea pierdut, izbuti să intre în Bosfor. Cu pînzele sfîșiate, catargele rupte, fără provizii și apă dulce, vasul aproape distrus trecu în arsenalul imperial de la Top-
ii" Hane, unde fu reparat fără nici o plată din ordinul sul-
i li' tanului Abdul-Hamid.

wt C[ontra]amiralul Gavrilescu, azi comandant al Divi-
^«P- ziei de Mare, acum 40 de ani copil de marină pe bordul lui „Mircea”, a luat frumoasa inițiativă de a sărbători această memorabilă dată a începuturilor marinei românești.

Cu ocazia acestei rare solemnități, la care eram strînși marinari de toate vîrstele, de la copiii de azi ai Școlii de marină pînă la cei mai bătrîni pensionari, veniți din toate unghiurile țării, printre alte acte din istoricul marinei, s-a dat și peste o scrisoare a lui Ion Ghica, nașul bricului „Mircea”.

O lămurire a împrejurărilor de acum jumătate de secol e necesară pentru a înțelege cuprinsul scrisorii.

Congresul de la Berlin (1878) [...]. Intrasem în stăpînirea Dobrogei și a gurilor Dunărei. Primisem moș-

tenirea Turciei, cu toate datoriile, dar nu și cu toate drepturile ei pe Dunăre.

Austria tindea la monopolul și supremația pe marele fluviu internațional. Conferința de la Londra trebuia să recunoască Austriei dreptul de a face poliția navigației fluviale și în apele noastre teritoriale. Deși dreptatea era de partea noastră, pierdeam partida, căci cu drept cuvânt s-a zis că „șapte lupi, chiar sătui, au mai mult drept decît un iepure flămînd”.

Dar patriotismul și energia oamenilor de stat de pe acea vreme (Kogălniceanu, Ion Ghica, Alex. Lahovari, P. Carp) au luptat cu îndîrjire împiedicînd realizarea planurilor de cîmpire ale Austriei, sprijinită de Marile Puteri. Ion Ghica, reprezentantul României la Londra, declară că se retrage de la Conferința Dunărei. Regulamentul de poliție al navigației, care trebuia executat de Austria, a rămas literă moartă pînă în ziua de azi.

Printre alte argumente pentru care Austria pretindea supremația pe Dunăre era și faptul că tînărul stat român nu avea destule mijloace navale ca să poată executa poliția navigației pe acest fluviu internațional.

Dezvoltarea marinei românești era deci o chestie vitală, o necesitate națională și politică.

Ne trebuia material și personal naval.

Guvernul Ion Brătianu comandă în grabă o serie de construcții navale în străinătate. Cîteva șalupe de poliție sosesc pe calea ferată din Franța.

Cîțiva tineri români, trimiși la studii în Școala navală de la Brest, se întorc pregătiți ca ofițeri-instructori.

Se creează Școala copiilor de marină.

Se comandă la o casă de construcții navale în Anglia o navă-școală.

Ion Ghica, om luminat, umblat pe ape, bei de Samos, trăit în lumea diplomatică și în cercul ofițerilor din escadrele Levantului, avea cunoștințe și dragoste de marină; de aceea a urmărit cu o mare tragere de inimă prima construcție navală, menită să fie leagănul marinei românești.

În adevăr că Ion Ghica avusese o mîină fericită. Șantierul englez care primise comanda reuși să dea o'mi-

I " minată construcție navală, care face și azi admirația marinărilor de rasă prin frumusețea formelor și a calităților nautice realizate.

I * Acest vas de lemn de tec, cu fundul petrificat ca abanosul, trăiește navigînd și astăzi, în stare de a înfrunta capriciile Mărei Negre, de care se îngrozesc navigatorii tuturor mărilor. În curs de aproape jumătate de secol, generații de marinari s-au format aci învățînd meseria, făcînd aspra școală a mării, în numeroasele călătorii din Marea Neagră, în Mediterană și în Atlantic.

Ion Ghica a avut ideea de a boteza acest prim vas de mare cu numele de „Mircea”. De aceea își începe scrisoarea către colonelul V. Urseanu, comandantul vasului, astfel :

„Cumetre dragă,

Am urmărit cu harta și cu gîndul falnicul pavilion al lui «Mircea».

Sunt 25 de secole de cînd un aventuros, cu un mititel vas fără vele și fără abur, «Argos», condus de Iason, sbarca în Golconda și rămînea stăpîn pe veleanul ei de aur cu Medeea cu tot.

Sunt o mie de ani de cînd un alt aventuros, un Ruric, cam pescar, cam pirat, arunca ancora corăbioarei lui în Cornul-de-Aur, și, uitîndu-se pe amîndouă marile continente între două mări și două țări, pe care mai în urmă un alt mare conchistador le compară c-un inel prețios compus din doi safiri și doi smaralzi, Ruric strigă : «Asta va fi țara mea !»

Facă cerul ca fericita călătorie a lui «Mircea» pe marea cea mai periculoasă să fie și ea de bun augur și să deschidă României o eră de acțiune asupra mărilor.

Alecsandri, după ce a petrecut aci cîteva săptămîni, se află acum la Aix-les-Bains.

I-am trimis să citească scrisoarea voastră. Nevasta m-a lăsat singur. Este la Crehzuah, pe malul Rinului. Cum vedeți, dragă colonele, sunt singur cuc.

Privesc de pe fereastră cum pleacă lumea în toate părțile. Aș vrea să imit și eu pe cei mai mulți, dar se apropie ziua de 10 septembrie, care este o dată neplăcută

pentru Dunărea noastră. Deși nu am îndrăzneală a crede că pot depărta curentul cel nou și rău care domnește azi în lumea politică cea mare, dar sunt dator să fiu santinelă neadormită la postul meu.

Urez tinerilor argonauți, de sub direcția și conducerea voastră, viitor glorios și mare, rugându-vă să primiți frățăștile și cumetreștile mele salutări.

Ion Ghica

30 iulie 1883

50 Gravermon Gardens, Londra"

SCRISORI DIN ELVEȚIA

UN STAT DE CETĂȚENI CONȘTIENTI

Într-o singură zi poți străbate Elveția de la o graniță
•, la alta. Dar varietatea peisagiilor, lumea, natura bogată
; sg; și diversă care, în fuga unei zile, rulează încântându-ți
țf ochii ca un grandios film; de cinema, te chinuiește ani de
• ft zile în urmă, căutând mereu răspunsuri la atâtea întrebări
ce bat la poarta minții.

Pătrunzi în cetatea Alpilor granitici și calcaroși prin
~ tuneluri întunecoase scobite în măruntaiele pământului ;
'| te ridici la înălțimea ghețarilor și a zăpezilor veșnice ;
traversezi abisuri amețitoare; treci printre ispititoare
☞ lacuri de smarald, peste râuri cristaline cari țîșnesc din
! ff- creierii munților, prăbușindu-se în cascade zgomotoase
I it pînă-și croiesc drumuri către mările de la nord și de la
, A. sud — cu drept cuvînt acestei țărișoare i se spune :
„castelul de apă al Europei".

K în goană îți defilează prin fața ochilor orașe vechi,
-S? clădiri de piatră cenușie, turle, bolți ogive, ruini de
\\- ț cetățui medievale rămase pe muchiile prăpastiilor, așe-
zări moderne ou hoteluri somptuoase pe vîrfurile munților,
coșuri imense, fabrici afumate, ferme izolate înecate în
verdeată, cabane alpine de piatră și de lemn acoperite
cu șindrile, pe cari bolovani uriași le țin în loc împotriva
vînturilor ce scapă printre văi, suflînd furioase.

Ce diversitate de tipuri multiple îți trec pe dinainte.
Ce varietate de rase, de limbi, de obiceiuri se suprapun
într-o singură zi de drum, cit tai în lung sau în lat acest
colț de pămînt. Și totuși cînd îți întâlnești, după cum re-
marcă profesorul Louis Courtois, uniforma cu cocarda
roșă și crucea albă, simți că o legătură comună — inte-

resul general — îi strânge pe toți la un loc în același organism social, încheiat într-un bloc solid și unitar : Confederația Elvetică.

Rasa, limba, sângele sunt adevăratele elemente ale comunității naționale. Și totuși ce șubredă e această banală axiomă socială. Rasa ajunge un termen așa nesigur și confuz când urmărim compoziția grupurilor etnice de azi ieșite din diversitatea raselor primitive.

Numai într-o minimă proporție sângele face un popor ; ceea ce fasonează istoria unui popor este spiritul.

Un grup de oameni avînd o istorie comună, suferind și luptînd împreună, făcînd aceleași greșeli și aceleași opere, trecînd prin aceleași experiențe istorice, își formează elementele cari constituie un popor — își creează un suflet.

Naționalitatea elvețiană nu este fondată pe sânge, ci pe un element spiritual : pe istoria sa.

Participînd la trei civilizații : franceză, germană, italiană, Elveția reușește totuși, fără să se încline, să-și păstreze cultura ei proprie : patrimoniul elvețic.

Această veche republică democratică are felul ei de a fi și a simți, care se manifestă în artă, filozofie, religie, viață zilnică, caracterul și întreaga atmosferă spirituală în care plutește un fel de credință în libertate.

Guillaume Tell este un simbol.

În mijlocul acestei naturi masive și calme, în majestatea Alpilor, simți un parfum natural, un fel de simplitate a vieții rustice, o forță primitivă în acest popor solid, grav, sănătos la trup și la suflet.

Mentalitatea noastră de azi, cu acea concepție despre lume cantitativă și nu calitativă, cu greu își dă seama cum a putut și cum poate subsista și însemna ceva în istoria universală un minuscul stat ca Elveția. Se uită faptul că niște mici orașele ca Atena, Florența au făcut mai mult pentru omenire decît cele mai vaste și puternice imperii. În fine, republica Geneva ne-a dat pe Calvin și Rousseau.

Marea operă a Reformei, plecată din Ziirich și Geneva, s-a răspîndit peste toate continentele.

Elveția există și merită să fie un stat — zice profesorul Răgaz — pentru că dintre toate statele din lume ea are cei mai mulți locuitori cari merită titlul de „cetățeni conștienți”.

Germani, francezi, italieni, unii catolici, alții protestanți, cu toate contrastele de la un canton la altul, rămîn armonici legați numai printr-o unitate spirituală.

Pe acest mic petec de pămînt s-a făcut de multă vreme o cultură intensivă, calitativă, proprie individualismului ; fără a se forma o masă uniformă, s-a ajuns la o serie de mici lumi organizate. Un organism complex în care unitatea iese din diversitate.

Elveția nu are nici o nevoie să împrumute idealul marilor state, nici să le imite metodele și organizarea.

Valoarea ei nu consistă în numărul gurilor de foc, în organizarea mecanică și nici în cultul statului. Ceea ce face geniul și grandoarea acestei mici țări este tocmai esența acelui ideal de libertate.

În toate timpurile, mișcările liberatoare și-au găsit adăpostul pe acest sol, căci mica scenă a acestei țări servește ca un cîmp interesant de experiențe pentru progresul umanității.

TRADIȚII GENEVEZE

Spre seară se răcorise. Din partea lacului de Geneva adia o briză plăcută. Delegații celor 55 de țări ieșeau în grupuri de la o ședință furtunoasă a Conferinței Internaționale a Muncii. Discuțiile începute în sală continuau afară, în gura mare, în toate limbile, de-a lungul stradelor pașnicului oraș elvețian, transformat subit într-o cosmopolită babilonie modernă.

Mă oprisem pe chei. Ronul cu apele albastre aluneca repede lovind cu furie în pilaștrii podului de piatră.

Din urmă mă ajunse un grup de delegați cari mergeau încet comentînd tare știrile proaspete apărute în gazetele de seară. La mijloc, un om scurt, îndesat, cu pălăria turtită pe ceafă, c-o barbă castanie, frizată. Era un genevez, funcționar la Biroul Internațional al Muncii, fost profesor de istorie. Vorbea frumos, cu patos, făcînd gesturi largi, scuturînd enervat o gazetă făcută mototol.

Mi-a plăcut întotdeauna nobila revoltă, acea simpatică indignare care vibrează așa de des, mai cu deosebire, în vorba francezilor inflamabili.

Din mers, după cîteva cuvinte, am înțeles despre ce era vorba :

C-o săptămînă în urmă se întîmplase în Geneva un scandal și-o încăierare între socialiștii și fasciștii italieni, cu prilejul unei întruniri pentru comemorarea morții lui Matteoti. Se zicea că dictatorul de la Roma era supărat foc și că dictase o energică notă diplomatică la Berna.

Consiliul federal, ca să evite asemenea neplăceri, avea de gînd să interzică orice întrunire pe tot timpul cît durează conferințele internaționale la Geneva. Cetă-

tenii genevezi însă, conștienți și zeloși de independența lor, erau revoltați de măsurile și amestecul înaltei autorități federale în gospodăria liberei lor cetăți.

— E un adevărat scandal — explodă genevezul furios — e un abuz de putere nemaipomenit pe care vrea să-l exercite biurocrația federală de la Berna asupra noastră. Iată în ce situație ne-a adus războiul și pe noi, cari n-am luat parte la măcelul mondial. Democrația elvețică, ca și democrația în general, trece printr-o cumplită criză. Ne înăbușim în atmosfera asta. De pe timpul războiului s-a acordat Consiliului federal dreptul de a lua măsuri urgente fără să mai consulte Camerele federale. Pentru că nu s-a limitat durata dictaturii și pentru că pofta vine mîncînd, domnii de la Berna nu se îndură să lase din mînă împuternicirea care-i ridică deasupra Constituției elvețiene.

Unul dintre delegații spanioli, un bătrîn cu privirea sumbră, ronțaind între dinți capătul stins al unui muc de havană, întrerupse c-un ton grav :

— Totuși e foarte natural ca autoritatea superioară să ia măsuri de ordine împotriva italienilor, cari au ajuns să-și transporte luptele lor de politică internă aci, pe pămîntul ospitalier al Elveției.

— Pardon ! luarea măsurilor de ordine e treaba orașului nostru. Nu trebuie să confundați Confederația Elvețiană cu organismul cantoanelor. Comuna își are autonomia complectă. Își are propria ei poliție și justiție. Trebuie să știți că Elveția nu are nici o capitală, Berna este numit orașul federal pentru că-i sediul autorităților Confederației, dar nu-i capitala Republicei.

Măsura aceasta rigidă de a opri orice întrunire este cu totul împotriva tradițiilor noastre. Asta înseamnă o abdicare a conștiinței geneveze, o renegare a idealului nostru. Peticul acesta de pămînt liber al Genevei a fost în fața umanității, în cursul veacurilor, totdeauna locul sigur de refugiu al tuturor acelor oprimați în luptele politice sau religioase.

Din timpul Reformei, Geneva a fost cetatea refugiului. Elita Europei aci și-a găsit întotdeauna salvarea și azilul. Porțile cetății binecuvîntate au fost veșnic deschise pentru toți luptătorii, cari adesea ajungeau la noi

cu brațele învinețite de fiarele din galere, cu spinările tăiate de bicele temnițelor.

Pentru polonezi, italieni, armeni, finlandezi, ruși — victimele țarismului — [...] Geneva a fost a doua patrie.

Aci, pe solul nostru, s-au format Cehoslovacia și Iugoslavia.

Desigur, uneori am avut dificultăți, dar a ne închina forții înseamnă a face acte de lașitate. Geneva n-ar mai fi Geneva, când s-ar supune unei autorități rigide, oricare ar fi — politică sau confesională — ce ar tinde să înăbușe sentimentele poporului și libera lui voință.

— Dar azi sunteți obligați — îi spune spaniolul — la anumite îndatoriri întrucât aci e sediul Ligii Națiunilor. Geneva ajunge fatal un fel de creier mondial care frământă toate gândurile omenirii.

— E adevărat că azi ni se impun noi datorii de stat și politeță față de musafirii și reprezentanții Națiunilor. Asta însă nu înseamnă că noi trebuie să renunțăm la vechile și democraticele noastre tradiții de libertate a cuvântului și a luptelor de idei.

Geneva este sediul Ligii Națiunilor, dar nu trebuie confundată cu ea.

În Geneva pot să-și dea mîna toate rasele din univers, dar Geneva trebuie să-și conserve personalitatea sa proprie, în ziua în care și-ar pierde-o ea nu mai merită onoarea de a fi sediul Ligii Popoarelor.

Se întunecase când ne-am oprit pe mal privind la apa verde a lacului adormit. În depărtare, profilul munților Savoiei se pierdea în tonuri violete.

În fundul șters al zării abea se bănuia umbra gigantului Mont Blanc.

Deodată, un fulger sclipi lăsînd pe fața apei o dîră de lumină; ghirlande de becuri electrice scînteiau în arcadele podului monumental.

Treptat, se luminau ferestrele caselor înălțate în amfiteatru. Și în fața ochilor noștri Geneva, mica cetate salvatoare, supranumită Roma protestantă, mîndra și îndărătnica metropolă a libertăților, apăru în feeria nopții ca o bizară constelație scînteind între opalul cerului și smaraldul lacului.

La întoarcere, în dreptul podului, pe cheiul Ronului albastru, ne-am oprit cu sfințenie în fața micii insule, ascunsă în umbra unui buchet de arbori bătrîni. Insula lui Jean-Jacques Rousseau.

Genevezul, cu capul gol în răcoarea nopții, după cîteva minute de tăcere, pe cînd își freca între degete firele de barbă castanie, ne spuse cu mîndrie :

— Trebuie să știți, domnilor, că acestui neastîmpărat și revoluționar filozof, căruia i se datorește în mare parte renașterea spirituală a lumii modeme, îi plăcea să semneze întotdeauna, oriunde ar fi fost : „J.-J. Rousseau, cetățean al Genevei”.

S-4

li

UTOPIILE DE AZI SUNT BANALITĂȚILE DE MÎINE

Cu drept cuvînt s-a zis că Elveția formează un fel de inimă și creier al lumii civilizate, căci în ea răsună gîndurile și sentimentele omenirii.

Aci se întîlnesc interesele superioare comunității omenitești. De aci se întind la toate națiile binefacerile solidarității fraterne. Aci, după măcelul de la Solferino, s-au găsit cîțiva pacinici genovezi ca să înjghebeze o Uniune internațională pentru ajutorarea răniților de război : celebra Cruce Roșie, care-și răspîndește azi binefacerile pe tot globul, numărînd vreo șasezeci [de] milioane de frați. Emblema Crucii Roșii nu este decît drapelul federal răsturnat.

Dacă Elveția este realitatea vie a unei idei de patrie superioară, avînd cei mai numeroși cetățeni conștienți, luminați, cu vederi largi, primitori de idei și oameni, aceasta se datorește, în cea mai mare parte, oulturei și educației școlare.

„Școala elvețiană constituie mîndria noastră și este flamura noastră”, spune profesorul Courtois în conferințele sale de la Văleni. Convingerea fermă a oricărui elvețian este că școala țării sale este cea mai veche, cea dintîi din Europa pe care n-a fondat-o nici un papă, nici un împărat, nici un rege, ci poporul singur, printr-un act de libertate supremă și de virilă îndrăzneală. Cu multă grijă, școala este întotdeauna ținută în afară de lupta politicianilor. Căci ea e datoare să învețe pe om să se ridice pe sine însuși chiar atunci cînd nimeni nu-l mai ridică.

Tradiția școlară e așa de puternică aci, încît cariera profesorală e îmbrățișată din tată în fiu, cîte trei-patru generații. În această republică democratică școala este socotită drept cea mai puternică pîrghie a democrației. Căci fără lumină nu poate fi conștiință cetățenească și guvernarea, fatal, trebuie să cadă în demagogie sau despotism mai mult sau mai puțin deghizat.

Pe fațada Universității din Geneva este gravată o inscripție care arată felul în care-i privită școala :

„Poporul din Geneva eonsacrînd acest edificiu studiilor superioare aduce omagiul său binefacerilor instrucției, garanția fundamentală a libertăților sale”.

Totuși chiar și în această țară a început să se simtă cum, în actuala atmosferă, să înăbușă din ce în ce mai mult principiul democratic. Cu grijă își pun elvețienii întrebarea pe care și Ferrero a formulat-o : „Dacă credința mistică a dreptului divin al regilor a murit, dacă și cultul libertății este în agonie, în ce mai credem noi dacă nu în cele două metale ale lumii : aurul și fierul ?”

În vârtejul haotic al unei lumi îmbătrînite, pe deasupra tuturor controverselor politice ale zilei, cugetătorii elvețieni își îndreaptă privirile către tinerime, căci numai în noile generații își mai pun speranțele. Acolo sunt forțele creatoare cari vor dirija destinele țării spre o nouă eră. Numai cine pregătește și deține tinerimea își poate asigura viitorul. Pentru a păși pe alte noi căi cetățenești, părăsind vechile prejudicii și rutine intelectuale, trebuie, de la început, să se dea o altă îndrumare sistemului de educație școlară.

Un profesor elvețian, nu un politician de carieră, d. Răgaz, arată pe larg că chiar în țara celei mai vechi tradiții școlare, unde planează spiritul lui Pestalozzi, sistemul actual de educație nu suferă numai de un singur defect, ci este fals în ansamblul său ; inapt de a forma buni cetățeni, pentru că nu poate forma nici adevărați oameni.

„Dacă un locuitor din altă planetă — zice el — ar debarca printre noi, s-ar minuna de multe lucruri văzute aci și ne-ar întreba : «Dacă Dumnezeu a destinat ca educatori ai copilului pe părinți, pentru ce vă dați copiii încă fragezi pe mîini străine ? De ce lăsați să-i

înghesuie în niște camere cu aer viciat, să-i ție smirna ceasuri întregi ținuiți pe niște bănci înguste, impunându-le să stea liniștiți. Oare voiosul avînt al vieții fizice nu se comprimă prin asemenea măsuri ? Nu se pregătesc astfel o sumă de boli, nervozitate, indolență, deformarea corpului, slăbirea simțurilor, pe lângă seria bolilor contagioase. Oare nu se știe că, cu cît se dă prilej copiilor de mai multă mișcare, cu atît sufletul și corpul rămîn intacte și sănătoase. Jocul este preludiul muncii. Visînd și jucînd, copilul descopere lumea, posibilitățile și locul unde munca sa îl cheamă.»"

Școala de azi uită că măsura timpului nu-i aceeași pentru copil și pentru adult. Împărțindu-i ziua în ore de clasă, pretinzîndu-i prea multe lucruri, spiritul copilului să risipește și se distrează. Lui îi trebuiesc impresii puține, dar profunde. Or, tocmai dinpotrivă facem azi. Oră după oră urmează cu impresii diverse înăbușind acea facultate indispensabilă : concentrarea spiritului. Cine nu a remarcat că după ce au început școala copiii nu mai au acea vivacitate, ardoare, curiozitate și acel avînt de acțiuni voluntare.

Ce puțin cont ține școala de azi de aceea ce înseamnă geniul natural al copilăriei.

Tăvălucul nivelator trece nepăsător peste toți, zdrobind mugurii plini de sevă și de intuiție, adesea de o uimitoare originalitate de sentimente și de idei.

„Puțini oameni — spune Spencer — par a înțelege că există ceva în lume pe care l-am putea numi moralitate fizică. Nu cantitatea cunoștințelor grămădite în creier, ca grăsimea în corp, au mare valoare, ci cunoștințele transformate în mușchi ai spiritului.

O oră de muncă așa cum trebuie prețuiește cît patru ore de muncă plictisitoare. În loc de minți pasive bine îndopate, ne trebuiesc minți active bine formate."

„Există încă o superstiție a instrucției intelectuale, zicea marele filozof și poet Guyau. Trebuie să ne convingem odată că un om în putere și fecund e mai însemnat pentru rasă decît un om bicisnic care și-a încărcat memoria cu o grămadă de cunoștinți dintre cari multe nu-i sunt de nici un folos în viață."

Școala nu trebuie să fie numai așezămînt de instrucție, ci mai mult de educație. Or, azi se neglijează în școală educația sentimentelor și a voinței.

Spiritul școalei de azi este spiritul mașinei, simbolul secolului nostru. Tindem parcă la adoptarea sistemului i Taylor și pe terenul școlar ; întrucît nu are suflet, școala să mecanizează urmînd inconștient spiritul industrialismului capitalist. Dacă reflectăm asupra criteriului cantitativ de azi ne întrebăm ce cîștigă omul care să îndoapă c-o mare cantitate de cunoștinți diverse, adesea neasimilate ? Devine mai inteligent ? Dimpotrivă. Acumularea asta îi comprimă orice avînt al vieții personale.

Un fel de vid intelectual să produce. O mutilare, căci să distruge facultatea activă. Supliciul orelor de clasă aduce pasivitatea, inerția, tăcerea. Elevul azi mereu primește și nimic nu dă din el.

Cîte cunoștinți de prisos ! Cită forță intelectuală cheltuită în zadar ! Cîtă muncă în gol ! În locul unei instrucții difuze trebuie să ajungem la o educație sugestivă, conducătoare, concentrată.

Cel mai bun sistem de educație trebuie să aibă un punct de plecare : munca, lucrul. Omul trebuie format pentru lucru, însă pentru lucrul său, personal fiecărui individ, pentru ce este chemat să facă, pentru ceea ce trebuie să ajungă ocupația, opera, viața sa.

Orice altă muncă afară de aceea nimerită este o corvoadă.

Fără o operă îndeplinită, oricît de modestă ar fi, nici un om nu poate deveni un caracter ; să risipește fără folos și nu cunoaște niciodată profunda mulțumire de a trăi. Căci opera îndeplinită este motorul vieții omenești. Școala de azi uită vechiul adagio : „viața educă pe om".

Școlarul nu trebuie izolat de ansamblul vieții lui, nu trebuie pus într-o atmosferă specială, separîndu-l astfel de ambianța normală și individuală. Trebuie educat în cadrul său natural. Viața școalei trebuie legată și modelată după viața zilnică a copilului. Educatorul trebuie să pătrundă și să deștepte însușirile ce dorm în fundul unui suflet. În asta constă arta de a forma spiritul uman.

Mai necesară este pregătirea voinței și a inimii decît acumularea de cunoștinți.

Pentru a pregăti buni cetățeni ne trebuie o educație democratică. Și la asta nu putem ajunge decît printr-un sistem de educație bazat pe libertate, într-un spirit de solidaritate.

Adevărata etică socială trebuie să ne dea omul cel mai liber în același timp și cel mai apt posibil pentru o viață colectivă.

Școala nouă nu se poate introduce deodată printr-o revoluție sau printr-o simplă reformă de învățămînt. Fiecare țară își are condițiile sale speciale. Totuși, această nouă școală își face drum, indicînd direcția către transformarea sistemului de educație după un alt principiu regulator de orientare... și idealurile, utopiile de azi sunt banalitățile de mâine.

SCRISORI DIN ORIENT

IMPRESII DIN STAMBULUL MODERNIZAT

Călătorul plecat seara din Constanța, pe unul din elegantele noastre vapoare poștale, a doua zi la amiază intră în JBosforul cel mult cîntat de poeții antici și moderni.

Cu viteză redusă, o oră plutește vaporul prin canalul acesta natural, care desparte Europa de Asia. Același neschimbat, măreț și fermecător decor, unic pe fața globului. Aceeași armonie într-o nesfîrșită variație tot drumul cît defilezi de-a lungul malurilor celor două continente. La poalele colinelor undulate, în curbele grațioase ale băilor tăiate de curentul apei, se înșiră acele încântătoare sate și orășele, care-și resfrîng culorile în oglinda Bosforului : Beicos, Kandili, Buyuk-Dere, Terapia, Arnăut-Keny, Orta-Keny.

În verdeața grădinilor etajate, în umbra platanilor, apar casele colorate, chioșcuri, pavilioane bizare, cupole și minarete cu broderii de arabescuri. Pinii verzi și chiparoșii negri, printre albele lespezi de morminte, dau o mistică distincție peisagelor funebre ale cimitirelor turcești.

Depart, jos, la suprafața apei, apare alb Turnul lui Leandru. În față, promontoriul vechiului Bizanț cu vestitul ruinat serai.

N-am văzut Constantinopole dinainte de războiul mondial. Același vast amfiteatru, amestec bizar de ruini antice și clădiri moderne : palate, cazărmi și moschee cu minaretele ascuțite ca niște sulii înălțate spre cer, o îngrămădire babilonică, fără pereche, într-o incomparabilă panoramă.

Magia Orientului te farmecă numai cît stai în contemplare pe puntea vaporului în mers. Mizeria orientală cu pitorescul ei o simți îndată ce pui piciorul pe pămînt.

Dar lumea să schimbă. Orientul se deşteaptă. Altă viaţă se simte în lumea islamică, în străvechea cetate a padişahilor. Înainte de acostarea vaporului, la prima aruncătură de ochi spre furnicarul cheiului de la Galata, rămîi nedumerit. O mare de capete acoperite cu pălării, şepci şi căciuli, cu aceleaşi forme banale şi urite. Fesul roşu, culoarea locală, şalvarii şi papucii, cealmaua, iaşmacul şi feregeaua au dispărut. Metropola Islamului şi-a pierdut pitorescul, acea notă vie pe care o da varietatea şi strălucirea costumelor multicolore de altădată.

Suntem în tînăra republică a lui Mustafa Kemal, reformatorul care şterge fără milă orice urmă de amintire a trecutului istoric din bătrîna împărăţie Otomană.

La scara vaporului, doi poliţişti corecţi, rigizi, îmbrăcaţi în uniforme kaki, cu şepci nemţeşti, execută riguros controlul paşapoartelor. Pînă să-mi vie rîndul îi privesc cu atenţie. Nu ştiu de ce, dar nu-mi vine să cred că sunt turci veritabili.

Lîngă mine, răzămată de balustradă, stă bosumflată o doamnă cu capul gol. E soţia unui ofiţer de bord.

— Mata nu debarci ? Nu vrei să te plimbi în oraş ?

— Dar cum să nu vreau ? izbucni cu parapon, abea stăpînindu-şi lacrimile. Nu mi-am vizat paşaportul la Constanţa şi nu mă lasă nici moartă să debarc de aici uricioşii aştia de turci, lua-i-ar dracul să îi ia... Ce gentili, ce drăguţi erau cu noi mai înainte, cînd purtau fesuri. Ce bine era atunci... ce culantă era poliţia şi vama turcească... le dădeai ceva şi treceai fără grijă. Acum au ajuns de nesuferit. Nu ştiu ce să mai inventeze ca să facă mizerii vapoarelor noastre. Au ajuns pînă acolo că nu vor măcar să mai primească nici un bacşiş de la noi... sunt oribili... aroganţi şi mojici...

— în Turcia, odată cu fesul şi cealmaua s-a desfiinţat şi sfîntul obicei al bacşişului, ne spune comandantul vaporului. Ce păcat ! Avem multe de suferit din cauza asta. Schimbarea a fost prea bruscă, turcii au trecut de la o extremă la alta. Înainte, în regimul capilulaţiilor,

numai turcii nu erau stăpîni aci. Aveau o frică straşnică de străini şi... toate se aranjau cu înlesnire... ni se „facilitau” toate operaţiunile în port. Acum străinii întîmpină dificultăţi din ce în ce mai mari. Turcii, înainte prea toleranţi, au ajuns acum intransigenţi şi de un şovinism exagerat.

Debarcăm. în stradă, ordine şi curăţenie. Un şir nesfîrşit de taximetre se scurg cu viteză redusă. La încrucişarea stradelor, ridicat pe un postament, un poliţist turc, c-o gravitate britanică, c-o chivără roşie de metal în cap, manevrează cu braţele ca un automat dirijînd circulaţia întocmai ca un *policeman* englez pe străzile Londrei.

Principala arteră de circulaţie din Pera, în strălucirea luxoaselor vitrine, pare una din bogatele străzi ale cartierelor comerciale din Paris sau Viena.

Au dispărut haitele de cîini cari se tolăneau nesupăraţi în mijlocul drumului. Nu mai întîlneşti cămilele lătoase cari păseau resemnate — înlocuind căruţele primăriei — cărînd gunoaiile străzilor în panere imense prinse de gheb în formă de samar. Nu mai vezi măgăruşii cenuşii închiriaţi cu ora, de cozile cărora se ţineau stăpînii lor gîfîind la fugă. Celebrii tulumbagii, cari alergau desculţi, cu burdufurile de apă în spinare ca să stingă focul ce mistuia cartiere întregi de case din lemn din Stambul, au fost înlocuiţi de o companie belgiană, venind cu cele mai moderne aparate împotriva incendiilor.

S-a dus misterul haremurilor, visătoarele cadîne şi încruntaţii eunuci. Mîndrii cavaşi ai legaţiilor străine, în costumele de altădată cu broderii de aur şi argint, cu iataganele curbate, au azi banale şepci nemţeşti, întocmai ca portarii hotelurilor mari.

Una dintre minunatele moschee e transformată în bancă otomană. La Ilidiz Chioşcul Hamidian, într-unui din palatele împărăteşti ale Sultanului Roşu, e cazino şi joc de cărţi. Într-o somptuoasă sală, în care se află cel mai mare covor din lume, e instalată ruleta. Se vorbeşte că Sfînta Sofia va fi transformată în curând într-o imensă sală de dans. Eyubul, cetatea morţilor eroi, tezaurul care

închide gloria trecută a Islamului, locul întâlnirilor romantice descrise de Loti, prietenul turcilor, fidel pînă la moarte, Eyubul, cu mormintele lui de marmoră la cari ardeau veșnic lumini și fumegau miresme, azi cade în ruină. Nimic nu se refăce, și zi cu zi se șterge amintirea trecutului istoric.

Derviși, hogi, imami, muezini, o întreagă armată de paraziți a fost trimisă la muncă. S-a hotărît că-i de ajuns un hoga la fiecare geamie. Văd o mulțime de turci purtînd șepci, dar cu viziera la spate. Unul mă lămurește : Ei trebuie să se roage lui Allah de cinci ori pe zi. În geamie stau cu capul acoperit, și cînd fac temeneaua în genunchi, lovindu-se cu fruntea de podea, îi împiedică viziera șepcei sau borul pălăriei. Mustafa Kemal nu s-a gîndit la asta cînd a suprimat fesul, care era foarte practic pentru temenelele închinăciunii. Nu mai întâlnești pe străzi acele pachete ambulante pe cari le urmăreai cu priviri iscoditoare. Turcoaicele, îmbrăcate azi după ultimul jurnal, nu se mai deosebesc de celelalte levantine cari foiesc libere pe străzi, privindu-te fără sfială drept în ochi. Dar, vai... cine ar fi bănuir că în misterul iasma-cului și a feregelei se ascundeau odată atîtea tipuri banale și urîte.

Scăpată din robia seculară a legilor, odalisca a ajuns dintr-o dată pe cea mai înaltă culme a feminismului modern. Turcia este singura țară care a numit în magistratură o femeie judecătoare de pace.

Pe vechea scenă bizantină, în decorul ruinatelor castele genoveze și a piramidalelor moschee, ai impresia că se mișcă o lume nouă în banalitatea costumelor moderne. Ca să mai poți respira puțin din aerul Orientului trebuie să treci vestitul pod de la Galata, întins peste poeticul Corn-de-Aur, să rătăcești prin întortocheatele uliți din cartierele străvechiului Stambul, să te înfunzi în obscuritatea tavernelor îmbîcsite de fumul narghilelelor și de mirosul fripturii de berbec, să te pierzi în labirintul celebrului bazar — fostele grajduri ale împăratului Adrian, pline azi cu vechituri rusești, ultimele epave ale nefericiților nobili Vrangheliști, refugiați aci în Țarigradul vi-sat să-l cucerească.

Cerșetori, desculți, zdrențeroși nu se mai văd pe străzi. Camioane, căruțe cu materiale nu circulă și nu descarcă ziua pe stradele principale. Cine ar fi crezut că într-un timp așa de scurt vom putea lua lecții de la turci pentru organizarea asistenței sociale, a poliției, a circulației, a pompierilor... chestiuni de care trebuie să se ocupe orice mare municipiu modern.

Fără nici o exagerație, dar orice călător cinstit trebuie să recunoască tristul adevăr : capitala României Mari a rămas în urma marilor orașe din Orient. Bucureștiul e mai oriental decît Constantinopol, Atena, Alexandria sau Cairo.

Pentru că arătam admirație și nedumerire față de cele ce vedeam, un prieten stabilit în Constantinopol căută să mă lămurească :

— Să nu crezi că minunea acestei schimbări la față s-a făcut printr-o nouă și savantă concepție de organizare. Desființarea bacșifului și stricta executare a ordinilor — numai acestor două esențiale reforme se datorește toată schimbarea.

— Bine — îl întrerup eu — asta e oul lui Columb. Dar vreau să știu secretul prin care au reușit să facă aceste două formidabile reforme într-un timp așa de scurt. Cum au putut face educația publicului ?

— Ei vezi, asta-i chestie de psihologie politică, îmi spuse prietenul, zîmbind pe sub mustață. Deși nu mă pricep în psihologie, am să-ți spun numai un caz întîmplat aci care te poate lumina. Știi despre ordinul care a făcut atîta vîlvă : suprimarea fesului. La o serbare națională cîțiva turci au venit cu fesuri. Au fost pur și simplu executați. Și atunci turcii și-au făcut socoteala că-i mai bine să-și păstreze capetele decît fesurile. Mustafa Kemal care a dovedit că e un bun general pare a fi și un foarte bun psiholog. Dealtfel el nu face decît să imite pe țarul Petru cel Mare care, voind să civilizeze Rusia, tăia capetele supușilor cari nu voiau să-și taie bărbile și pletele.

Chinuit de o sumă de întrebări ca să înțeleg marile prefaceri și ceea ce se numește aci „turchism” sau „kema-lism”, a trebuit să întreb pe unii și pe alții, să leg firul

istoric întrerupt de război, să mă opresc în fața marilor probleme sociale cari fatal se pun : Formează turcii o națiune și un stat ?

Religia islamică cu legislația ei condamnă Turcia pentru totdeauna la imobilitate, sau îi lasă facultatea de a se acomoda progresului alături de țările civilizate ?

Am notat o sumă de păreri ca răspuns la atâtea întrebări ce fatal trebuie să-și pună, la fiecare pas, omul civilizat în timpul unei călătorii prin țări străine.

BIBLIOTECA DIN ALEXANDRIA

Unde a fost celebra bibliotecă ?

Am pierdut o zi întreagă rătăcind pe străzile Alexandriei moderne. Am rămas nedumerit. Nu se știe nimic precis. Nimeni nu poate arăta locul unde se înălța cea mai vastă bibliotecă a lumii vechi.

Nici unul din marile orașe ale antichității n-a suferit o soartă așa de tristă ca Alexandria.

Nu ne-a rămas decât tradiția istorică.

Orașul cu toate splendorile sale a fost parcă ras din temelii. Nu avem decât aspectul general, indicații vagi, o cunoștință aproximativă, fără precizii topografice și arhitectonice.

Răzleață a mai rămas în picioare numai coloana zisă lui Pompei, singura mărturie a vechei splendori. Cele două obeliscuri rămase, cunoscute sub numele de Acele Cleopatrei, se găsesc azi unul la Londra, și altul la New York.

Toate lucrările erudite și metodice ale savanților n-au putut aduce lumina necesară pentru a verifica pe teren, într-un chip sigur, datele transmise de tradiția literară.

„Topografia alexandrină — spune d. Breccia, directorul muzeului — prezintă încă dificultăți și enigme pe cari numai viitorul poate le va dezlega.”

După celebra descripție straboniană, Alexandria, capitala falnică a Ptolomeilor, avea un caracter unic în lume. Ea nu se formase prin îngrămădiri succesive ca celelalte mari orașe, ci răsărise dintr-o dată din pământ pe-o îngustă limbă nisipoasă între mare și lac.

Grandiosul plan încheiat de mintea genială a marelui Alexandru Machedon fusese admirabil realizat de minunatul arhitect Dinocrates.

Dar... necruțătorul tîrnăcop al vremii a făcut ca din marea cetate, diamantul Mediteranei, care strălucea de bogăția templelor, palatelor și monumentelor, să nu rămînă nici o urmă în picioare.

În această Alexandria, locul atîtor mărețe și tragice întâmplări, noi nu putem azi nici măcar să localizăm suvenirile rămase din vremea splendoarei sale.

După Strabon, Alexandria avea cinci mari cartiere : la centru era Regia (orașul regal), numit în urmă Bruchion, cu palatele și edificiile publice. De o parte, cartierul Racotis, centrul populației egiptene, de altă parte, cartierul evreiesc. În partea vestică, Necropolis, cu grădinile, mormintele și casele de îmbălsămare. În partea estică, Nicopolis, cu hipodromul și amfiteatrele sale.

Bruchionul, cetatea regală ptolomeică, înconjurată cu ziduri și grădini suspendate, un oraș în marele oraș, a fost cîteva secole metropola intelectuală a lumii.

Aci se înălțau palatele regale, templele lui Cronos, Poseidon, Serapeum, Soma, imensul mausoleu avînd cosciugul de aur masiv al lui Alexandru Machedon, teatrul cu fundul scenei spre mare, gimnaziul cu portice și galerii acoperite.

Dar edificiul imens care atrăgea toate privirile cu epistilul și marele dom era muzeul legat de bibliotecă.

Acest celebru, unic asezămînt de cultură, era — spune Haussay — un fel de școală, mînaștire și academie. Vreo sută de cărturari, poeți, filozofi, astronomi, filologi trăiau în comun pe socoteala statului, fără grijele materiale ale vieții, în această, numită cu ironie, „colivie a muzelor”.

Se știe că muzeul cu biblioteca se găseau în acest cartier, dar pînă azi nu s-a putut identifica locul clădirilor. Se crede că ar fi prin locul unde sunt azi clubul kediival și agenția „Cook”.

În grădina Consulatului austriac s-a găsit un bloc de granit cioplit ca să primească rulouri de papirus.

Se zice că acest bloc este singura epavă rămasă din celebra bibliotecă.

• **B** Acest asezămînt întreținut din bogate fonduri avea Mt grădini, săli de studii și de masă în comun. Savanții | **B** pensionari erau grupați în confrerii deosebite după na- **EHE** tura ocupației.

• **B** Într-o viață calmă și sigură, în atmosfera de intelect- **JBM**. tualitate și erudiție, acești cărturari se consacrau stu- **fflr** diilor, cercetărilor și creației artistice.

iH Desigur nici ei nu au fost cruțați de ironii și sar- **IB** casme. Un oarecare Timon, silograful, îi numea trîntori **IS** cari nu-și mai sfîrșesc lucrările, fiind hrăniți bine în

wm „?” muzelor.

' **B** Primii directori ai bibliotecii au fost : Zenodate de **I m** * ^ Calimah și Eratostene.

f jg Se zice că ajunsese pînă la 900 de mii de volume. Se **i jRr** îmbogățise cu marea colecție de cărți a lui Aristot. Mai

' **Ar** târziu, Antoniu dăruie Cleopatrei 200 000 volume luate din **Wt** biblioteca de la Pergam.

S mm: Pentru înzestrarea Bibliotecii din Alexandria erau « ordine severe ca să confiște toate cărțile călătorilor sosiți **Wt-** în port.

Wt Originalele se rețineau la bibliotecă și se înapoiați **mm** numai copiile.

WB De la Atena s-au căpătat cu plată originalele trage- **Hf** diilor lui Sofocle, Euripide și Eschile. S-a tradus *Biblia* **Mm** sub denumirea de : *Tălmăcirea celor 72*.

Wt Unul din Ptolomei, pentru a înfringe concurența ce-o **Wt** făcea Pergamul, a interzis exportul papirusului. Egiptul **Wm** avea monopolul acestui produs.

TL Aceasta a contribuit mult la invenția și industria **mm** pergamentului.

mm Organizarea acestei memorabile și originale instituții • **W** — muzeul și biblioteca — se datorește lui Ptolomeu

| **mg** Filadelful. Inspiratorul însă a fost Demetrius din Falero, **M** i Teofrast, orator de talent și un mare spirit de

I **m** Iff organizator. El a avut ideea de a grupa pe savanți, a le asigura viața, punîndu-le la dispoziție și armele de cer- **I** cetare printr-o imensă bibliotecă. Cultul muzeelor — zicea el — este simbolul spiritului științific. Chiar școlile pita- **I** goricienilor se numeau muzee.

Ei lărgise planul printr-o instituție al cărei scop nu era numai răspîndirea doctrinelor filozofice, ci și înlesnirea progresului tuturor științelor.

Aci, în acest cămin al luminei, Eratostene a întocmit harta sa geografică, încercînd prima măsurare a meridianului terestru. Astronomul Aristark din Samos a făcut prima descoperire că pămîntul nu-i decît o planetă dintr-un sistem al cărui centru e soarele. Euclide și-a scris celebra carte *Elementele*, primul tratat de geometrie. Din școala lui au ieșit cei mai mari matematicieni] : Arhimede și Apollonios.

Teofrast întemeiază botanica științifică.

Medicul Herofil dezvoltă știința lui Hipocrat prin studiul anatomiei. Aci se făcea pe acele vremuri vivisectie pe criminali. Chirurgia ia un mare avînt sub Erasistrate.

Aci a fost ultima mare școală de filozofie a lumii antice. Doctrina neoplatonismului, datorită lui Ammonius, Plotin, Porfir, Proclus și Damascius, făcea legătură între spiritul elen și spiritul oriental.

Aci a fost ultima rezistență a lumii antice împotriva curentului triumfător al creștinismului.

Aci a făcut apel împăratul filozof Iulian Apostatul, în lupta sa împotriva creștinilor.

Dar era prea tîrziu... școala alexandrină se găsea la limita a două lumi. Ultimul copil născut al lumii antice era și precursorul lumii moderne.

În domeniul artelor a rămas termenul de alexandrinism. Ceea ce în literatura modernă ar fi întrucîtva parnasianismul, versificație savantă, maniera stilului în detrimentul inspirației, al emoției și al poeziei adevărate. Alexandrinienii au fost mai mult versificatori abili decît poeți născuți. Totuși aci au înflorit genul elegiac al poetului Calimah și genul pastoral al lui Teocrit și Aratus, de la care s-a inspirat Virgiliu scriind celebrele sale *Georgice*.

— Cred că progresul omenirii ar fi cu mult mai avansat dacă celebra bibliotecă n-ar fi fost arsă cînd au intrat arabii în Egipt, zise tovarășul meu de drum, pe cînd ne întorceam din recunoașterea făcută. Însoțitorul nostru, un arab cult, distins funcționar la Externe, după

"ce ne oferi cîte o țigară parfumată, începu să vorbească grav și dulce în același timp.

— Cred că se exagerează, d-lor, în chestiunea asta. Că marele calif Omar ar fi spus : „Dacă sunt cărți ce conțin știința *Coranului*, biblioteca e inutilă ; dacă conțin falte științi, biblioteca e periculoasă, deci trebuie arsă", asta nu-i decît o legendă, ca multe altele.

De fapt, biblioteca fusese arsă încă din timpul lui Cezar care, asediat în Bruchion de către Achilles, a dat foc vaselor inamice din port. În timpul stăpînirii romane decadența și ruina au mers progresînd.

Multe cărți importante luau drumul Romei. Apoi creștinii din Alexandria, conduși de episcopul Teofilie, cînd au devastat templul Serapion, au distrus și cea mai mare parte din cărțile bibliotecii, socotită pe acea vreme ca cel mai mare depozit al cunoștințelor omenești din întreaga lume păgînă.

Arabii au avut întotdeauna respectul culturei.

Chiar maximele noastre dovedesc asta :

„Cerneala învățatului este tot așa de prețioasă ca și sîngele martirului" ; „Lumea este susținută de patru stîlpi : știința înțeleptului, justiția puternicului, rugăciunile omului bun și valoarea omului brav" ; „În paradis cel care și-a întrebuințat bine condeiul intră alături de cel care a căzut de sabie."

Desigur că arabii, ca orice armată de invazie, nu au respectat, intrînd cuceritori în Alexandria, toate așezămintele de cultură găsite acolo.

Dar ce-au făcut toate trupele civilizate din Europa armatelor europene din ziua de azi ? Ce au făcut germanii în războiul mondial ? Ce au făcut francezii în Constantena și englezii în Magdala ?

Dar ce-au făcut toate trupele civilizate din Europa cînd au intrat acum cîțiva ani în Peking ?

Am ascultat amîndoi în tăcere fără să mai putem răspunde ceva.

FARUL DIN ALEXANDRIA

După un asediu de opt luni, celebra cetate a Tirului căzu în mâinile cuceritorului Alexandru Machedon. întreaga Sirie i se supuse. Egiptenii, cari suferiră cruzimile și jafurile perșilor, îl primiră pe Alexandru ca pe un salvator. Armata de expediție petrecu iarna în clima caldă a Egiptului. Atunci se întocmiră planurile și se puse temelia noului oraș Alexandria, pe-o îngustă limbă nisipoasă între mare și lacul Mariotis. În câțiva ani luă un avînt uimitor, după jumătate de secol ajunse centrul comerțului mondial, și trei secole Alexandria rămase cel mai bogat și mai populat oraș de pe glob.

După studiile geologice făcute, s-a constatat că limba de pământ pe care se află azi orașul Alexandria în vîrstă preistorică nu era compactă și legată de continent. În acel loc era un rînd de insule, puțin ridicate deasupra nivelului mării, formînd un fel de bară la intrarea în golful care mai tîrziu s-a transformat în lacul Mariotis. Prin depunerea și aglomerarea neîncetată a nisipurilor de dune, pe încetul insulele s-au legat între ele formînd o limbă de pământ care a despărțit lacul de mare.

Profilul coastei și-a schimbat aspectul din antichitate.. Nivelul orașului vechi este cu 7 metri mai jos decît al orașului modern. Ruinele orașului ptolomeic sunt la adîncime, în păturile acoperite de apa mării.

În partea dinspre răsărit, în cartierul Moharrem-Bey, se ridică niște coline (Muntele Testacei). Hîrburi de oale de lut, adunate acolo în curs de secole, au format niște coline destul de mari.

†

Se știe că în antichitate lutul ars avea o întrebuințare foarte răspîndită. Corăbiile cari veneau din Mediterana sau din Marea Neagră aveau mii de vase și obiecte de lut. Amforele cu cenușa morților, vasele cu provizii funebre cînd se stricau erau aruncate aci. De ani întregi se scoate din acel loc material pentru facerea betonului necesar construcțiilor și străzilor.

Insula Faros, pe care a fost construit monumentalul far, era cunoscută încă din timpul epopeii homerice. Herodot nu vorbește nimic despre ea. Strabon dă oarecari lămuriri asupra portului Fariote. În lungul coastei s-au descoperit ruini de necropole acoperite azi de apă. Se știe că în această insulă era un puternic cuib de pirați. Tradiția literară amintește de un templu al lui Poseidon.

Renumele insulei l-a făcut însă acel turn luminos care a dat numele său tuturor farurilor, operă considerată ca una dintre cele șapte minuni ale lumii.

Cu toate că a făcut admirația lumii vechi, avem foarte puține date pentru o descriere amănunțită. Chiar locul precis unde se înălța nu-i stabilit într-un chip nediscutabil, după cum arată d. Breccia, directorul muzeului din Alexandria.

Unii arheologi susțin că farul a fost construit pe locul fortului Qait-Bey, iar alții susțin că ar fi fost pe punctul Diamant, mai la nord, pe o stîncă azi înecată. E drept că Strabon descrie farul așezat pe o stîncă înconjurată de mare.

Dar punctul Qait-Bey a fost desigur o insulă stîncosă, și mai tîrziu s-a legat cu o șosea pe dig de piatră.

Acest turn luminos a fost o inovație în arta navigației.

Primii navigatori se călăuzeau prin trecerile periculoase de focuri aprinse de către locuitorii de pe litoral. Mai tîrziu se puneau lumini și la intrările portului.

La Alexandria, coasta fiind foarte joasă, era nevoie ca lumina să fie ridicată la o înălțime mare ca să poată fi văzută de la distanță.

Farul, proiectat de Ptolomeu I, era opera lui Sostrate din Cuide, fiul lui Dexifane. Acest monument după cum arată inscripția era dedicat : „Zeilor salvatori ai celor cari merg pe ape”.

Materialul din care s-a lucrat era : marmură, granit de Assuan și bronz.

În jurul fortului Qait-bey se văd și azi enorme mase de granit, așezate acolo ca să spargă valurile de la larg, protejînd baza farului.

Se zice că avea o înălțime de 120 metri, conținea trei sute de camere, pentru personal și magazine de provizii. Turnul avea trei etaje : primul — pătrat, al doilea — octogonal, și al treilea — cilindric. Primul etaj avea o înălțime de 60 metri. Cele patru colțuri ale primei platforme erau decorate cu niște giganți centauri marini în bronz, cari suflau în conchuri marine.

Al doilea etaj avea 30 metri înălțime ; pe o terasă se înălța turnul cilindric, care conținea lanterna între opt coloane, sub o imensă cupolă. Deasupra era așezată statuia de bronz a zeului Poseidon, de șapte metri înălțime.

În interiorul uriașului edificiu era o cisternă cu apă potabilă ; din subsol se ridicau pînă la al treilea etaj, cu inșiși elevatoare, apa și combustibilul.

O dublă rampă în plan înclinat făcea înconjurul puțului ajungînd pînă la terasa a doua, unde puteau să urce și animalele.

Lumina se obținea prin focul lemnelor rășinoase. O oglindă metalică convexă reflecta flacăra. Navigatorii o zăreau de la 30 kilometri depărtare.

CANALUL DE SUEZ

Am trecut prin Canalul de Suez călătorind pe unul dintre cele mai mari pacheboturi ale „Lloyd”-ului. Numai așa poți să-ți dai seamă de lucrările făcute în deșertul nisipos dintre Arabia și Egipt. De pe puntea unui vapor de mic tonaj nu poți vedea nimic, și mergi ca între două ziduri înalte printre digurile ce se ridică de o parte și de alta a canalului.

Această operă tehnică este desigur una dintre cele mai formidabile întreprinderi din lume. Tăind istmul dintre cele două continente, unind apele Mediteranei cu ale Mării Roșii, s-a legat Occidentul european cu Extremul Orient asiatic printr-o nouă cale de apă, între Atlantic și Pacific, cu mult mai scurtă decît vechea cale pe la Capul de Buna Speranță, care înconjura întreaga Africă.

În măreția acestei opere nu știi ce să admiri mai mult : valoarea materială, tehnica prin care s-a învins natura, sau eroismul moral, puterea de voință, ideea-forță pe deplin biruitoare.

Ideea de a pune în comunicație cele două mări, traversînd solul egiptean, este foarte veche. Mai toate încercările făcute în antichitate au urmărit legătura Nilului cu Marea Roșie. Cea dintîi lucrare a fost a faraonului Nicos. Tăierea canalului a fost întreruptă, căci un oracol a prezis că de lucrările începute se vor folosi barbarii. O sută douăzeci de mii oameni se zice că au pierit lucrînd la acest canal abandonat.

Darius reia lucrările și termină canalul care corespunde în mare parte azi cu actualul canal de apă dulce.

Sub Ptolomei se lucrează ecluze la gura canalului dinspre Marea Roșie. Sub romani canalul fu lăsat în părăsire. Traian numai s-a ocupat cîtva timp. S-a păstrat numele de *Amnis Traianus* (Fluviul lui Traian).

Arabii, cari aveau nevoie să transporte grinele din Egipt în Arabia, au încercat să deschidă vechiul canal între Nil și Marea Roșie. Cu timpul această legătură s-a pierdut complet. Tocmai tîrziu, prin secolul al XV-lea, după ce Vasco de Gama croise drum la Indii pe la Capul Bunei Speranțe, venețienii, ca să revie la bogatul trecut pierdut, agită ideea tăierii unui canal între Mediterană și Marea Roșie. Greutățile materiale i-au împiedicat să realizeze grandiosul lor plan. Mai tîrziu, sultanul Mustafa al III-lea, Richelieu, Colbert, Leibnitz, Voltaire, Volney și Napoleon s-au ocupat de chestiunea tăierii istmului de Suez.

Napoleon, însoțit de un numeros stat-major de savanți, a făcut recunoașteri și studii la fața locului pentru începerea lucrărilor, dar împrejurările politice l-au împiedicat, întîrzierea a fost pricinuită și din cauza unei simple greșeli de calcul. Inginerul Lepere, însărcinat de Napoleon cu studiile canalului, a socotit nivelul Mării Roșii cu zece metri mai ridicat decît al Mediteranei.

Legănata pe oceanul vremurilor, ideea aceasta de a deschide o cale de apă printre cele două continente apare așa de veche ca istoria lumii, și abia în secolul al XIX-lea ajunge la o completă realizare, datorită unui om înzestrat cu o voință de fier.

Ferdinand de Lesseps era mai mult diplomat decît inginer. După studiile făcute de inginerii Linant Bey, Stephenson, Negrelîi, Bourdaloue și Voisin Bey, se verifică greșala de calcul a lui Lepere și proiectele elaborate fură prezentate kedicului Said. Lesseps reușește să-l convingă și să-i smulgă aprobarea.

Astăzi, cînd se cunosc culisele acestei vaste întreprinderi, se recunoaște că mai mari decît greutatea tehnică au fost piedicile puse de politica mondială în calea acestei opere, menită să fie o binefacere pentru întreaga omenire.

Tăierea Canalului de Suez era o afacere franceză. Superbul orgoliu al englezilor era jignit.

... Presa engleză considera proiectul lui Lesseps ca o fantezie extravagantă, asemenea cu cele din romanele lui *Alexandru Dumas*. Un proiect ridicol care servește pentru organizarea unei societăți de credit mobilier în deserturile Arabiei.

p Chiar celebrul lord Palmerston zicea că afacerea franceză a Suezului este una dintre cele mai remarcabile tentative de înșelăciune care au fost puse în practică rîn timpurile moderne.

! Tehnica engleză declarase că întreprinderea este im-
it. posibilă și că va costa sume fabuloase cari nu vor putea niciodată să fie acoperite. Se remarcă faptul că toate marile lucrări din Orient nu au fost realizate printr-o muncă voluntară, ci printr-un sistem de muncă forțată.

Adversarii Companiei Universale a Canalului de Suez erau grupuri de politicieni și bancheri.

L Lupte teribile s-au dat în juiul acestei întreprinderi, toate mijloacele neoneste de calomnie, intrigă și mistificare s-au întrebuițat pentru a provoca scăderea acțiunilor și îngroparea afacerii Canalului de Suez. Fără puternicul sprijin al lui Napoleon al III-lea, Lesseps n-ar fi putut reuși.

* Intrigile politice engleze reușiseră să ridice împotriva întreprinderii și Poarta Otomană, sub a cărei suveranitate nominală se găsea Egiptul.

i' Englezii prevedeau prin tăierea canalului o pierdere în afacerile marinei lor comerciale și erau iritați de
•v faptul că această companie care tăia canalul capătă pe o lungă durată de timp o posesiune pe ambele maluri, în Egipt și în Arabia. O afacere la început pur comercială putea cu vremea să ajungă o chestie politică și strategică.

Fapt ce s-a întîmplat dar, culmea ironiei, în favoarea englezilor.

Cînd întreprinderea a reușit, după inaugurarea canalului cu celebrele serbări mondiale la care a asistat și împărăteasa Eugenia, englezii, în fața lucrului făcut, și-au schimbat tactica. Luînd o cale practică, au căutat să acapareze un stoc cît mai mare de acțiuni ale Companiei Universale a Canalului de Suez. Prin intermediul marilor bănci, Anglia pune mîna pe cel mai mare ntarăr

de acțiuni aflate în posesia keduului. Consecințele s-au recunoscut în scurt timp : Anglia intră în administrația și gestiunea Companiei Canalului de Suez, stabilindu-și o mare influență în Egipt.

Ferdinand de Lesseps, de care englezii își bătuseră joc, este lăudat și slăvit, fiind numit cetățean de onoare al Londrei.

Canalul s-a lucrat în zece ani, pe o distanță de 161 km, întrebuintându-se 25 000 lucrători indigeni cari se schimbau la fiecare trei luni. Cheltuielile la deschiderea exploatare! canalului se ridicau la cifra de 369 000 000 franci.

Mina omului a fost la început instrumentul principal de lucru. Tîrnăcopul și panerul felahului răbdător și disciplinat au făcut minuni. Modestele instrumente de la început au fost perfecționate mai tîrziu de geniul inventiv al oamenilor. Pe măsură ce se lucra, se introduceau aparate, drage și mașini escavatoare, adeverindu-se încă o dată principiul că funcțiunea creează organul.

îmbunătățiri se aduc neconținut canalului pentru ușurința navigației. Lărgimea era la început de 22 metri, acum se lucrează pentru a ajunge la 60 metri. Adîncimea e de 9 m, 75 cm.

De unde la început nu puteau trece decît vase cu maximum de tonaj 4 500 tone, azi trec vase de 20 000 tone. Navigația se face și noaptea cu ajutorul unor puternice reflectoare electrice așezate în prova vaselor. În primii ani treceau prin canal 400—500 de vase, în ultimii ani au trecut 5 000—6 000 de vase.

Valoarea acțiunilor Companiei Canalului Suez a crescut în mod fantastic. Trei orașe sunt așezate în lungul canalului : Port Said, Ismailia și Suezul.

În fața portului Said s-a pus temelia unui oraș, Port Fuad, pe malul asiatic. Inaugurarea noului oraș s-a făcut astă-iarnă, la care am luat parte cu ocazia Congresului Internațional de Navigație de la Cairo.

Am admirat organizarea și excelenta funcționare a întregului aparat administrativ a canalului, în mare parte asemănător cu al Comisiei Europene a Dunărei, dar în condiții cu mult superioare.

•i Interesantă e constatarea puternicei influențe franceze ce se menține încă acolo, deși de fapt legiunea canalului se găsește mai mult în mâinile englezilor.

În Canalul de Suez comanda la vasele de serviciu se **Mă** în limba franceză, iar pe Dunăre, la Comisia Europeană, se dă în limba engleză.

Menirea Canalului de Suez este : „A deschide națiunilor pămîntul”.

Această deviză a fost dată de Ferdinand de Lesseps, a cărui statuie în bronz se înalță la intrarea în canal. Cu un larg gest pare că arată noua cale pe care a deschis-o omenirii.

TROIENELE SAU VALURILE LUI TRAIAN

În tinereță, am avut, într-o vară, prilejul să urmăresc de-a-proape dezgropările făcute sub conducerea arheologului Tocilescu la Axiopolis — Hinogul de astăzi — mai sus de Cernavodă, pe flancul dinspre Dunăre a Valului lui Traian.

Era pe vremea conflictului cu bulgarii, acum vreo 28 de ani. Trupele române concentrate în regiunea Cernavodei începuse a lucra fortificații pasagere exact pe locurile pe care cu vreo două mii de ani înainte lucrase trupele romane, concentrate în această regiune din Scythia Minor.

Detașat cu o șalupă pentru poliția navigației și paza podului de la Cernavodă, alesesem ca loc de ancoraj ostrovul Hinogul, chiar la picioarele străvechei cetăți romane Axiopolis. De dimineață pînă seara, profund impresionat, urmăream cu interes la fața locului lucrările, dînd și eu ajutor cu cei cîțiva marinari pe cari îi aveam la îndemînă. Mă pasionau adînc sforțările ce se făceau ca să se poată smulge taina unei lumi dispărute, răscolind mormanele de piatră care rezistase înfruntînd vremea cîtorva mii de ani.

Cu ce emoție am aflat că cetatea asta, care se crede a fi ridicată încă de pe vremea lui Lisimach împotriva geților din Bărăgan, fusese mai tîrziu garnizoana escadrei romane pentru paza graniței dunărene. Și după inscripțiile descoperite, aci se afla sediul breslei corăbierilor de pe toată Dunărea (*Nautae universi Danuvi*).

Am urmărit mai în toată lungimea „valul” zis al lui Traian. Mai tîrziu am citit părerea d-lui M. Șuțu, cum

că acest val ar fi fost lucrat pe vremea lui Teodosiu cel Mare.

Numele propriu Traian — eroul legendar al neamului nostru — s-a generalizat ajungînd cu vremea un nume comun : „troian” însemnă în limba populară movilele de zăpadă ridicate de viscol. Toate valurile de pămînt poporul le atribuie lui Traian. Toate ruinele de cetăți și biserici din Moldova sunt din vremea lui Ștefan cel Mare. Iar în Ardeal, toate monumentele și castelele ale căror istoric nu-l cunoaște poporul sunt atribuite împărătesei Măria Tereza.

Tocilescu a urmărit și a descris valurile cari străbat Oltenia și Muntenia, paralel cu Dunărea.

Regretatul erudit Pârvan, în monumentală scriere *Getica*, arată că aceste valuri, orientate spre nord, dovedesc că au fost trase de un stăpînitor de la miazăzi, care avea interesul de a preciza prin acest hotar pretențiile sale împotriva stăpînitorilor de la nord. Și mai departe, ocupîndu-se de valul numit Brazda lui Novac, care desparte întreaga regiune de cîmp a Țării Românești de regiunea de dealuri, precum și valul din Moldova și Basarabia, zice că aceste valuri, cu orientare tot spre nord, trebuie să fie făcute înainte de cucerirea Daciei de Traian. Ar fi un val despărțitor, o linie de demarcație romană față de nordul barbar neanexat influenței romane de pe timpul lui Plautius Delianus (din a[nii] 52—53) „care a lărgit hotarele provinciei, de-a stîngă Dunării”.

Odobescu, pe vremuri, ocupîndu-se de Brazda lui Novac, avea alte păreri. Descriind antichitățile județului Romanați, el vorbește despre „calea de piatră a lui Traian”, care începe de la Celei și urcă de-a lungul Oltului spre Rîmnicul-Vîlcei. Se cunosc încă urmele unei șosele romane așternute cu piatră mărunță, pe care a umblat, după tradiția populară, Craiul-de-Rouă. În apropierea cătunului Vlădueni, drumul acesta trece peste un val de pămînt ce-l calcă în coastă de-a curmezișul.

Acest val este Brazda lui Novac.

După tradiție, brazda vine de unde apune soarele și sfîrșește la răsăritul soarelui. Novac, înjugînd doi bivoli albi la plugul lui, a tras brazda aceasta chiar peste Olt — și apa face valuri pe unde a trecut brazda.

Se înșală dar rău — zice Odobescu — acei cari zic „troian” acestei brazde mitice.

De cine a fost făcută și pentru ce poartă ea numele enigmatic „al lui Novac”, carele, în România mică, s-a păstrat ca o denumire geografică în Plaiul Novacilor, din județul Gorj, iar aiurea în popor pare a fi sinonim cu epitetul de „uriaș” ?

Aceste sunt chestiuni pe care abea dacă viitoare constatări arheologice, purtate prin toate țările de la Dunăre, le vor putea vreodată elucida. Fapt sigur, că acest mare val transversal este cu mult mai vechi decât toate căile și valurile romane.

Neculai Densușianu, în *Dacia preistorică*, susține că : „Brazda uriașă a lui Novac nu este o linie de apărare sau hotar, ci un monument preistoric comemorativ pentru introducerea agriculturii”.

Tradiția populară zice că Novac a tras brazda asta pe buricul pământului, ca probă pentru arat, spre pomenire pînă vor fi lumea și pământul — că oamenii de atunci au început să învețe plugăria, și că țarina din brazdă s-a aruncat spre miazăzi în semn că într-acolo trebuie să ne închinăm.

Origina acestei brazde, care nu are caracterul unui val roman și nici o importanță defensivă, se coboară tocmai în negura timpurilor primitive ale civilizației omenești, cînd triburile pastorale au trecut în formă oficială și solemnă la o activitate agricolă.

În fond această tradiție este în deplin acord cu relațiile vechilor scriitori despre viața și faptele lui Osiris-Ostrea. Lui i se atribuia în antichitate aflarea celei dintîi forme de plug. El a tras primele brazde în care a aruncat sămînța cerealelor în sînul încă virgin al pământului — scrie în *Cartea morților* din vechiul Egipt.

Sciții — după cum spune Herodot — adora pe Apollo, zeul soarelui. Osiris era „domnul luminei”, care regula circuitul soarelui. Dionysos al grecilor era una și aceeași divinitate cu Osiris.

În populația pelasgică a Daciei, deși nu a fost un cult particular al lui Osiris, s-a păstrat totuși în tradiții și legende memoria expediției și a faptelor lui Osiris.

JtJnul din evenimentele cele mai glorioase ale epocii preistorice a fost desigur introducerea agriculturii.

I La acest mare eveniment din viața omenirii, după cum reiese din tradiții, se raportează brazda aceasta de o lungime extraordinară — din Ungaria pînă în Crimeea — ftrasă ca probă pentru arătură, ca mijloc de hrană și ca să șfie pomenire pentru generațiile viitoare,

i Pare că sub Osiris s-a prezentat pentru prima oară în istoria omenirii chestiunea cea mare agrară a lumii vechi. Și brazda aceasta pare să fi avut totodată și o destinație social-economică.

A fost o luptă de dominație etnică între cele două grupe de populații, între rasele meridionale și pelasgii de la nord. Posesia pământului era concentrată mai cu seamă în mîinile rasei pelasge.

Încă de la începutul epocii neolitice, triburile pastorale pelasge, trecînd peste munți și ape, se răspîndeau cu turmele lor infinite peste toate ținuturile Eladei, Asiei de apus și nordului Africei.

Osiris, de pe malurile Nilului, ne apare în istoria lumii vechi ca cel dintîi rege egiptean care a deschis lupta în contra situației teritoriale a triburilor pastorale pelasge.

În puterea dreptului de cucerire, el smulse din domeniul vast al triburilor pastorale teritorii întinse rămase » necultivate și le distribuie clasei agricole. Destinația primitivă a brazdei a avut totodată și un caracter de utilitate publică ; ea a despărțit două regiuni — dealul de cîmpie — a servit de a marca în mod vizibil terenurile distribuite pentru agricultură.

Această „brazdă” — conchide N. Densușianu — operă executată de o mulțime enormă de sclavi, căreia toate tradițiile îi atribuie un rol agricol, constituie unul din cele mai memorabile monumente preistorice ale Europei. [...]

AMINTIRI

ESENȚA DE LITERATURA

CÎND A ÎMPLINIT BRATESCU-VOINEȘTI 60 DE ANI

Nu știu nici pînă azi cum s-a făcut de-am căzut, de-bareînd prima dată în București, tocmai într-un cerc de poeți decadenți și simbolști, la modă pe vremea aceea.

Provincial sfios, cătam uluit, c-o ascunsă curiozitate, la băieții cei îndrăzneți și încrezuți în geniul lor poetic, în fiecare seară, în fundul nebulos al unei cafenele intelectuale, în fața ceștilor de șvarț, se debitau sute de versuri incoerente și tumultuoase, din care nu înțelegeam nimic. Noi, din generația de la Iași, eram ghiftuiți de Marx, Zola și Maupassant.

Dintre scriitorii români știam pe de rost pe Gherea, Maiorescu, Eminescu, Creangă, Vlahuță, Caragiale și Delavrancea. Nici nu ne închipuiam că se poate scrie altfel decît după tipicul învățat.

Pe Macedonski, căruia îi spuneam „Maeabronski”, nu-l citeam. Nici nu-l puteam suferi. Auzisem că înjurase pe Eminescu, asta ni-era de ajuns.

M-am dus într-o duminică de iarnă la un prieten să împrumut o carte. Sta tocmai în capătul Bulevardului, lîngă fosta grădină „Zdrăfcu”. Era acolo un fel de pensiune studențească foarte modestă ; nu se clădeau căminuri, dar nici nu se devastau orașe pe vremea aceea. Patru băieți din provincie ședeau cu masă și casă la coana Sita Pitișteanca — o văduvă corpolentă și maiestuoasă, poreclită „Catedrala”.

Trei erau studenți, ai patrulea — vechi licean — nu ajunsese pînă la bacalaureat și nici n-avea de gînd s-ajungă. Delabreazu era poet decadent, bine apreciat în unele cercuri.

Poetul nu cheltuia nici un ban, că nici nu avea de unde. Trăia pe socoteala celor trei amici admiratori, care se uitau la el ca la un om genial.

Nu se pregătea pentru vreo meschină meserie onorabilă. Nici nu punea mîna pe vreo carte. Cei trei admiratori îl opriseră cu desăvîrșire să citească ceva de teamă ca poetul să nu-și piardă „originalitatea”.

Căci o genialitate artistică — susțineau ei — are în propria-i fire lăuntrică o complexă lume de idei, sentimente și bogate întrupări ale fanteziei. Omul de geniu nu are nevoie de alții. El concepe și creează, nu învață și imită. Dacă începe să ia de la alții și nu dă din comoara internă a naturii sale, toată originalitatea lui se duce dracului...

Prietenul pe care-l căutam în ziua aceea nu era acasă. Trebuia să aștept.

Pe masă văd un număr din *Convorbiri literare* cu foile netăiate. Ca să-mi treacă vremea, m-am pus să tai foile revistei, pe care, dealtfel, din principiu, n-o citeam niciodată. Bătrîna revistă ni se părea nouă pe-atunci prea ruginită, ca să poată corespunde idealului nostru social.

De data asta, plictisit de așteptare, îmi aruncaii ochii pe primele pagini. Mă oprii la o nuvelă. Și de la cele dintîi rînduri, îmi simții mintea furată. Era prima dată cînd citeam o bucată de Brătescu-Voinești. De numele lui nu auzisem încă pînă atunci. Fermecat, am citit bucata pe nerăsuflăte. Și am luat-o iar de la capăt.

Pentru mine era ceva cu totul nou. Nici nu bănuiam că s-ar putea scrie și în felul acesta. Emoționat și nedumerit, am recitat de patru ori aceeași bucată. Era un nou ton literar, un alt procedeu, o altă tehnică pe care n-o mai întîlnisem nicăieri. Și căutam înfrigorat să prind secretul artistic care simțeam că se ascunde în meșteșugul acestui nou scriitor. Fără imagini încărcate, fără culori, fără ritm și fraze sunătoare de stil literar, scriitorul acesta parcă vorbea în loc să scrie. Dar finețea, duioșia, naturala și distincția cu care povestea te subjugă — știind să producă o profundă impresie și să ajungă la un efect suprem.

Totul era așa de concentrat, că parcă ne da numai o esență de literatură.

într-o seară, la masa poeților, în cafeneaua în care se prelungeau pînă la miezul nopții violente discuții de artă, un critic caustic, după o serie de argumente dezlîinate, încheie înfierbîntat e-un fel de comparație găsită pe loc în fața ceștilor de cafea :

— Priviți !.. aci sunt atîtea cești mari de *șvarț*, și numai o singură ceașcă mică de *cafea* turcească. Șvarțul, zeama asta lungă și neagră, e literatura voastră. Cafeaua turcească ce-i concentrată în esența asta e literatura lui Brătescu-Voinești. El, măi, nu dă decît *esență*... literatură filtrată... dar ce aromă îmbătătoare... delicioasă... incomparabilă...

ui

CARAGIALE ȘI NATURA

Cu ce emoție și azi mă sebor din tren în gara Ploiești, înainte de a se opri bine trenul în stație, noi, tinerii din vremea aceea, ne și răpezeam croindu-ne drum printre cufere și geamantane, în goană nebună străbăteam prin forfotul mulțimii de pe peron, pînă la ușa restaurantului, ca să privim măcar cîteva clipe, în fund, după tejghea, blinda figură de apostol a lui Gherea Dobrogeanu.

Nu pot uita seara ceea în care am văzut acolo pentru ultima dată pe Caragiale. Pleca la Berlin. Vlăhuță îl avusesse în gazdă cîteva zile și-l petrecuse pînă la Ploiești.

— Iată, om fericit băietul ăsta care pleacă peste cîteva zile în America, zise Vlăhuță, bătîndu-mă cu blîndeță pe umăr.

Gherea, mîngîindu-și visător barba în fața obișnuitului pahar de ceai rusesc, mă întrebă dacă am văzut fiorurile Norvegiei, pe care le cunoscuse în tinereță, în fuga lui din nordul Rusiei, cînd navigase cu barca pe Oceanul înghețat.

Vlăhuță îmi ceru lămuriri asupra curselor vapoarelor românești în Egipt, căci era hotărît, cu orice preț, să facă o călătorie în Orient.

Caragiale, care-și sorbea tăcut halba de bere, ridică deodată capul, săgetîndu-ne cu o privire tăioasă.

— Mă ! cum vă puteți hotărî să mergeți în Orient ? •Nu pot înțelege cum vă atrage barbaria de-acolo.

— Cum ? Pe d-voastră nu vă atrage Orientul ? îl întrebai mirat.

— Eu în Orient ? Să mă ferească Dumnezeu. Nu m-aş duce pentru nimic în lume. Acolo n-ai nici măcar siguranţa vieţii. Eu, cînd plec din ordinea şi civilizaţia Berlinului meu, încep a simţi mirosul supărător al Orientului din gara Vienei. Şi mirosul ăla acru, special, de Orient, mă supără tot mai tare cu cît seobor la vale : Budapesta, Bucureşti, Constanţa, şi tot mai acru trebuie să fie înainte : Stambul, Pireu, Alexandria. Trebuie să ai o fire de primitiv ca să-ţi placă să te întorci de bunăvoie înapoi la barbarie.

— Dar frumuseţile naturii, farmecul călătoriilor nu te atrag ? Întrerupse Vlăhuţa, aţintindu-şi deodată ochii lui mari întunecaţi.

— Nu — răspunse răstit Caragiale — natura mă lasă rece, nu mă impresionează, nu mă atrage şi de-aceia nici n-o descriu.

Gherea, sorbind ultima picătură de ceai, interveni cu zîmbetu-i blajin, împăciuitoare :

— Iubirea pentru natură e un sentiment complex şi variabil. În mii de feluri se iubeşte natura. Fiecare o simte în felul său, după însuşiri şi circumstanţe. Ieşirea din viaţa artificială, urbană, care ne înăbuşe şi ne comprimă, e un fel de repaus delicios, o plăcere de ordin vital. E un fel de reacţiune, căci oraşenii, şi mai cu seamă firile sensibile, artiştii, ajung la un fel de oboseală socială, la un surmenaj moral. O suferinţă surdă îi face să caute scăpare şi să guste aceeaşi plăcere în faţa unui peisaj ca şi în faţa scenei, la o reprezentare de teatru,

— Foarte bine. Dar ce vreţi, dacă pe mine natura nu mă impresionează, nu mă atrage şi nu-mi produce nici o emoţie estetică ? De cîte ori v-am spus că eu sunt om de cafea ! Nu mă atrage decît mecanismul omenesc şi simt o plăcere să-i demontez resoartele. Natura moartă nu mă interesează. N-o contemplez şi n-o zugrăvesc. Asta-i treaba pictorului, nu a mea. Eu mă mulţumesc cu litografiile şi cărţi poştale ilustrate admirabil. Cînd am citit prima dată *Sătira a patra*, mi-am adus aminte că l-am văzut pe Eminescu stînd pierdut ceasuri întregi, cu ochii ţintă pe un album nemţesc cu fotografiile castelurilor medievale rămase pe malurile Rinului. Castelul singuratic oglindindu-se în fundul apei clare... luna

b.ilaie străbate prin ferestrele arcate şi durează o (arare de văpaie de la un ţărm la altul... lebedele albe domnitoare peste ape... cavalerul singur suspinînd privea balconul, pe cînd dulce seara picura ghitară... Mă rog, eu am credea că Eminescu a scris *Sătira a patra* cu albumul nemţesc dinainte.

Şi cu verva lui scînteietoare, Caragiale începu să-şi desfăşoare teoriile lui originale asupra artei şi a genurilor de compoziţie, luîndu-le pe rînd : descripţia, portretul, naraţiia şi dialogul.

„Numai dialogul — spunea el — este singura formă literară comodă, care permite cea mai mare lărgime de spirit şi dezvoltarea celor mai complexe idei. De aceea dialogul a servit în antichitate şi pentru filozofie. Dar e şi cel mai periculos gen de compoziţie, căci e mare meşteşug să găseşti tonul potrivit ca să te poţi ţine la egală distanţă între realitate şi abstracţie.”

Tîrziu, după ce ne-am ridicat din jurul mesei, pe cînd îmi luam rămas bun, Caragiale mă zgîlîi cu putere de umeri :

— Mă băiete ! dacă te duci în America, n-ai să căşti gura la nici un monument de artă. Că n-ai ce vedea acolo. Aia sunt copii, n-au ajuns încă la artă. În loc de fi umuseţi, ai să înţilneşti curiozităţi. Caută de vezi miraculosul în natura americană. Mie să-mi trimiţi o carte poştală ilustrată de la Niagara şi să-mi aduci o bucată de lemn petrificat de la Yellowstone. Dar acolo să te duci numaidecît. Regiunea asta vulcanică a gheizerilor, cu izvoare care ţîşnesc clocotind în mijlocul pădurilor petrificate, este cea mai ciudată bucată din coaja pămîntului.

M-am ţinut de cuvînt. Din fiecare oraş scriam cîte o carte poştală ilustrată lui Caragiale la Berlin. La întoarcerea din America aduceam în fundul cufărului un bulgăre de lemn petrificat, ca un drob de sare cenuşie.

Mă oprii la Berlin. În gară mă întîmpină fratele meu cu dureroasa veste : Se împlinise o lună de cînd închisese ochii pentru totdeauna marele nostru Caragiale.

MOARTEA LUI MIHAI PASTIA

Trista știre, venită de la Iași, am aflat-o din ziare : „Minai Pastia, în etate de 70 de ani, fost institutor și statornic colaborator la *Viața românească*, a încetat din viață”.

Cu vederea împânzită de lacrimi mă întorc cu ochii minței spre oglinda fermecată a trecutului. Tainic învie o lume întreagă... și vremurile duse în câteva clipe le pot trăi încă o dată.

Cine a fost omul acesta care s-a stins singuratic, într-o cameră a liceului-internat din Iași, unde un director binevoitor înlesnise adăpost bătrînului dascăl pensionar, fără avere, fără familie și fără locuință ?

Cu greu ar putea înțelege generația de azi tipurile de apostoli pe care, acum jumătate de veac, le-a produs atmosfera idealistă și generoasă a bătrînei capitale moldovenești.

Mihai Pastia, pe care natura îl înzestraseră din plin, n-a căutat să ajungă sus, urcînd treptat sau dintr-o dată scara socială a României mici. S-a oprit mulțumit pe primele trepte și, pînă la urmă, a rămas un modest dascăl de clasele primare, deși drumul înainte îi era larg deschis.

Ce-l împingea pe tînărul acela cult, entuziast, urmaș al unei vechi familii boierești, să coboare în păturile de jos ale poporului, să lupte cu patimă pentru luminarea și îndrumarea celor slabi și dezarmați pe vremea aceea ?

Cu o fanatică îndărătnicie, a muncit și s-a zbatut toată viața pentru organizarea școlilor de adulți. Modest, dar demn și dîrz, a avut mult de suferit, permutat prin toate

orașele din țară, persecutat pentru ideile lui socotite pe-atunci ca subversive.

Natură de apostol pe care n-o poți întîlni decît în cărțile scrise de marii mistici ruși.

Pe Mihai Pastia nu-l descuraja nici pilda glasului ce predică în pustiu. Îmi aduc aminte cum, la Galați, colegii îl ironizau cu atîta cruzime pentru că, în primul an al școalei, pe care el o înființase, rămăsese numai cu un singur elev adult. Un bătrîn hamal din port. Dar școala nu s-a închis. Cursurile au urmat regulat, pînă la urmă. Și la sfîrșitul anului școlar, unicul elev, cu palmele băttătorite de munca zilei din port, chinuindu-se cu încăpăținare să scrie și să învețe carte în orele de seară, a cucerit atestatul de absolvire a claselor primare. După prima pildă vie, școala, în al doilea an, s-a populat cu mulțimea muncitorilor din port, de la docuri și de la calea ferată.

La Galați a fost prima și cea mai bună școală de adulți din țară.

Tocmai tîrziu, după o viață de sacrificii și suferinți, „maniacul” acesta „revoluționar” a fost înțeles. A trebuit să vie în capul învățămîntului marele om al școalei, Spiru Haret, ca să-l înțeleagă și să-l aprecieze pe vizionarul luminător, care fusese urgisit de toți revizorii și inspectorii gravi și scrupuloși în serviciul învățămîntului public.

„Moșul Mihai”, cum îi spuneam noi, cei mai tineri, „conul Mihai”, cum îi spuneau elevii lui adulți, era iubit pentru blîndețea și bunătatea inimii, pentru distincția lui sufletească și pentru caracterul ferm și independent.

Popularitatea de care s-a bucurat pe vremuri în lumea muncitorească i-ar fi putut sluji ca treaptă sigură de înălțare. Și lesne și-ar fi făcut cu coatele un loc bun spre capul mesei, la banchetul vieții. Dar el a stat la urmă întotdeauna. Dezinteresat, credincios, a rămas cu o adorabilă îndărătnicie neclintit la postul său, slujind la același altar sfînt, pe care îl ridicase din vremea generoasei tinereți.

Candoarea tinereții, cu toată scurgerea vremurilor grele prin care a trecut, nu a încetat niciodată să radieze ființa aceasta armonică, de-o rară și discretă nobleță.

Vesel, hazliu, meșter în farsele făcute prietenilor, moșu Mihai, veșnic tânăr, neastâmpărat, ducea o viață de burlac, avînd o mulțime de manii și pasiuni nevinovate.

Iubea cu patimă : tutunul, -cărțile de citit și călătoriile pe mare.

Ura de moarte [...] politica takistă.

Cu degetele îngălbenite de tutun își fabrica zilnic sute de țigări, căci avea groază de cartoanele regiei. Tîrziu, noaptea, cînd îi cădea cartea din mînă, adormea cu țigara stinsă lipită de buze. Cîtea zile și nopți întregi, fără mîncare și fără somn. Dulapuri, cufere nu avea în casă. Hainele și rufele le înșira păturile pe gazete întinse pe jos. La mutarea bagajelor îl încurcau întotdeauna cele 31 de volume din *Grande Encyclopedie*, de care nu se putea despărți niciodată.

Era fericit de cîte ori putea călători pe mare. Unul din foștii lui elevi, vechiul meu tovarăș Ionescu-Johnson, căpitan de vapor, îl imbarcă de cîteva ori pe cargobotul său. Moșu Mihai făcuse înconjurul Europei pe apă, pînă la Rotterdam și Cardiff.

Blajin și voios, omul acesta ajungea la furie aprinsă de cîte ori vorbea de politica takistă. „Takismul — striga el — a stricat caracterele, a otrăvit viața noastră politică. Pentru a salva țara trebuie să suprimăm takismul.”

Pe timpul războiului, în pribegia de la Iași, l-am descoperit într-o căsuță din curtea unei biserici din Păcurari. Sta cu ușile încuiate și cu perdelele lăsate [...].

Acum în urmă, cînd l-am văzut pentru ultima dată la Iași, în camera lui de la liceu, în mijlocul cărților răvășite, arăta destul de bine. Același, neschimbat, mulțumit cu puțin, împăcat cu viața. Fericit că poate citi cît vrea. Nu mai avea decît o dorință : să mai facă o singură călătorie pe mare. De aceea mă rugase ca să-l prind pe Johnson, cînd s-o întoarce în țară cu vaporul, și să-i vorbesc de ultima călătorie pe care o visa de atîta vreme.

Moșu Mihai n-a avut parte.

Acum, ochii care așteptau să mai cuprindă o dată magicul orizont al mării s-au închis pentru ca să nu se mai deschidă niciodată.

Mihai Pastia, pedagog înnăscut, avea o cultură solidă, simț critic și gust artistic. A scris și el pe vremuri, lim-

pede, cinstit, întotdeauna cu miez și adesea cu haz, prin ziare și reviste, rămînînd însă continuu legat de grupul strîns în jurul revistei *Viața românească*.

Pe moșul Mihai îl aveam de mult trecut într-un carnet de note literare. întotdeauna însă m-am îndoit că tipul său ar fi înțeles de generația de azi, ar putea fi măcar verosimil în societatea românească lipsită de eroi și de caractere ferme, în lumea de azi, în care atîtea avînturi generoase și lupte de idei sfîrșesc prin largi concesiile și jalnice sau ridicele compromisuri.

Generația nouă n-a avut nici prilejul să-l cunoască.

Mihai Pastia s-a stins cum a trăit. Modest, retras între culise, el nu voia să iasă pe primul plan al scenei, în lumina orbitoare a rampei. Și totuși ce rar exemplar omenesc a fost omul acesta ! Ce idealist cu suflet curat de nobil luptător, fără pată și fără șovăială !

Noi, prietenii cari l-am iubit ca pe un frate mai mare, nu-l vom putea uita niciodată.

Și oricît de rară floare ar fi recunoștința, tot se vor găsi unii dintre elevii lui din școala de adulți, umili muncitori cu brațele, cari vor pomeni cu pietate numele acestui modest apostol, care s-a coborît nechemat în mijlocul lor, luminîndu-i, îndrumîndu-i și înarmîndu-i în lupta grea a vieții.

UN CRITIC DE RĂZBOI

NOTE DE DRUM PRIN MUNȚI

Tocmai sus, pe creastă, am descălecat.

Îmi înțepenise picioarele. De patru ceasuri urcam spinarea muntelui prin întunecimea bătrinelor păduri de fagi. Din muchea unei ametoare înălțimi, c-o singură ochire, cuprinzi întregul defileu al Oltului, ca într-un minunat ochi de panoramă.

Mă găseam pe înălțimea de la Rîul-Vadului, deasupra Lotrioarei cea limpede și zgomotoasă. În stînga, prin zarea albăstrie care plutea peste cîmpia Șalimbărului, se bănuia numai conturul Sibiului. În dreapta, juca în depărtare albul Cîinenilor-de-Argeș. Și drept sub picioarele noastre, se deslușeau în fundul prăpastiei deschise, ca niște jucării, căsuțele de vamă pe vechea frontieră. Cu un fel de încăpăținare cătam să-mi pot da seama, pe vasta hartă vie întinsă la picioare, cum s-au perindat fazele luptei dintre români și nemți. Căci, sigur, bătălia asta de la Sibiu e prima luptă mare avută pe frontul carpatin în războiul nostru.

Cum a fost cu puțință diviziei alpine, condusă de prințul Henric al Bavariei, să străbată nesupărată prăpăstiile păduroase ale Carpaților și să coboare la Cîineni, în spatele armatei noastre, ajunsă în fața Sibiului ?

Cum au reușit ai noștri, înfrinți și încercuiți, să se scurgă prin defileul Oltului, scăpînd din cercul de fier al lui Falkenhayn, care ne pregătise un dezastru catastrofal, asemenea cu cel de la Sedan ?

La atîtea întrebări chinuitoare nu puteam găsi răspunsuri pe deplin.

M-am așezat jos, la rădăcina unui stejar, pe stratul de mușchi moale și arămiu ca blana de urs bătrîn. La doi pași, cu pușca pe genunchi, sta călăuza mea : moșu Lupan, cioban, pușcaș din Turnu-Roșu, fost în vechime cătană la nemți, în honvezi, pe vremea cînd era tînăr încă „drăguțul de împărat”.

Curios să știu întrucît își dă seama moșneagul mărunțel din creierii Carpaților de acele fatale întîmplări din epopeea noastră, l-am întrebat trecîndu-i pachetul de țigări :

— Ai fost, moșule, pe-aici în timpul războiului ? Ai văzut luptele care s-au dat prin partea locului ?

— Hei ! — începu el pe cînd își alegea o țigară — a fost mare prăpăd pe-aici, domnule.

Și moșu Lupan, care habar nu avea de arta militară, căci n-auzise prin tîrlele din munte de tactică și strategie, și nici carte nu știa, mi-a lămurit cu atîta agerime întreaga bătălie pe teatrul de operații, desfășurat pe întinsa și măreața hartă a naturii, văzută de sus de pe munte, cît ochiul putea cuprinde în zare.

Și moșu Lupan, pe nesimțite, trecu și la partea critică a operațiilor de pe Olt.

— Că vezi dumneata, domnule, musai trebuia românii să ție în mînă munții pe dreapta Oltului. Altcum li tăia nemții drumul de legătură înapoi cu țara. Dar ei n-au cugetat pesemne c-or putea merge nemții de-a curmezișul munților, ca să le cadă în spate tocmai la Cîineni. Că vezi, aveau nemții niște catane anume învățate de se cățărau pe munte cum îi capra. I-am văzut și eu : aveau tunica cenușie, purtau un fel de genunchere și niște petice de piele, să iertați, tocmai pe fundul pantalonilor ; umblau cu niște bețe lungi cu țăpușe de fier la vîrf. Noi, cîțiva ciobani, cum i-am simțit, într-o goană am alergat cu vestea în Tălmăciu, unde era ștabul românesc. Dar n-am avut crezare. Ba unii ne luau în rîs, iar alții ne țineau de rău, că speriem degeaba lumea. Numai a treia zi, cînd s-au pomenit cei din Cîineni cu nemții deasupra capului, pe munte, atunci au sărit cu toții.

Mare primejdie a fost în ziua ceea, domnule, că, de-apucau nemții să coboare și să se întărească acolo, îi înțarcuia pe români de avea să cadă toată oastea ca șoa-

recele în cursă. Mare minune cum au scăpat românii — dar, ce-i dreptul, au lucrat atunci repede și cu bărbăție. Un om din Cîineni, care a luptat acolo, mi-o povestit cum s-o întâmplat lucru : Cică un colonel, aflat numai în treacăt, cînd a văzut pe nemți că încep să țacăne sus pe munte din mitralierele lor, s-a răpezit în goană la primărie. A scos toate puștile ce le-a găsit, a adunat treizeci bătrîni cîți mîi rămăsese în sat, i-a pus sub comanda unui jandarm rural. Și cu sînurile pline de cartușe i-a băgat într-un șanț. Patru ceasuri au tras moșnegii la țintă de zor, că nemții credeau că-i așteaptă o armată întregă în Cîineni. O baterie a venit în goana cailor pe șoseaua de la Brezoi, iar alta a răzbit prin munți pe lă spate, ca să-i atragă pe nemți de cealaltă parte.

Dacă nu izbuteau românii atunci, răpede, pe loc, să-i împingă înapoi pe nemți, toată oastea din fața Sibiului trebuia să cadă, că nu mai avea chip să se scurgă înapoi în țară.

Cîte trenuri și căruțe n-au fost prăvălite în apă... cîte trupuri omenеști n-au fost duse la vale de apa Oltului. Umblau caii slobozi rătăcind prin păduri. O parte din trupe au luat-o de-a dreptul peste munți, strecurîndu-se pe poteci. Un batalion care se retrăgea din Sadu, pierzînd legătura, a luat-o de-a curmezișul munților. Eu li-am arătat drumul și i-am scos tocmai în țară, mai jos de Cîineni. I-a tot purtat pe unde știam eu, tot pe la dosuri, cinci zile și cinci nopți, prin creierii munților, pe la spatele nemților, pînă i-am coborît dincolo. Hrană nu mai era un pic. Mîncam ghindă și bureți. Cînd s-o văzut scăpat, colonelul m-o sărutat pe amîndoi obrazii și mi-o fost scris numele pe-o țidulă.

„Să știi, moșule, că are să-ți vie de la București o decorație de război.” Așa mi-o spus atunci.

Și bătrînul se opri din spus.

Mai tîrziu, după ce i-am dat încă o țigară, îl întrebai dacă i-a venit decorația.

— Ba, n-o venit pînă azi... poate s-o rătăcit țidula ceea pe care îmi scrisese numele, sfîrși moșu Lupan, pe cînd își căuta în chimir amnarul și cremenea ca să scape foc pentru țigară.

SCRISORILE TATEI

Ce haz a fost în ziua ceea în toată casa noastră.

Tata, după vreo treizeci și cinci de ani de militărie, îmbrăcase surtucul civil. Cît de greu ne-am putut deprinde cu el; de cînd ne trezisem noi pe lume îl apucaserăm tot chipeș, nalt și mîndru în tunica lui strînsă pe trup și încheiată în cei șapte nasturi lucitori, cu numărul de 13 pe ei.

Cu toate că în jurul lui o spuză de copii creștea văzînd cu ochii, el rămînea mereu același ; doar în răs-timpuri, la cîtiva ani, i se îngroșa epoletul pe umăr ; și pe cînd la mîneci îi înfloreau cîte-o tresă de aur, mai multe fire de argint îi înălbeau părul cel negru și lucios.

Acum îl măsurăm cu toții din creștet pînă în tălpi, și mult ne minunam de dînsul — să juri că era altul — tot zdravăn, verde încă, dar nu știu de ce nouă ni se părea acum cu mult mai scurt, și parcă pierduse din mîndreța ce avea mai înainte. Deși voios ca întotdeauna, glumea privindu-se în oglindă, noi ne ascundeam în suflet un gînd nedeslușit, asemeni unei păreri de rău.

Era schimbat ; îmbătrînise de-o viață grea, de muncă, cu același zîmbet ce-i flutura șăgalnic pe sub mustățile cărunte, lăsate în jos, nu drepte și ridicate în sus, cum le purta odată, în vremea copilăriei noastre. Doar ochii rămăsese aceiași — tot lucitori și ageri, prin cari noi, copiii, ne deprinsesem ca să citim deodată ce are el în suflet. Păstra aceeași licărire blîndă și dulce cînd ne privea cu drag, sau aspră, hotărîtă, cînd grijile de casă, necazuri de cazarmă îi adînceau o brazdă pe frunte, lăsată în îmbinarea sprîncenilor stufoase.

Ce stingherit a fost deodată, în viața asta nouă.

Liber, fără grijă și fără de serviciu. Avea să se odihnească ; dar el nu era obosit, se simțea în putere încă. Atinsese limita de serviciu, își împlinise pînă la capăt datoria către țara care-i poruncea acum să se retragă, să facă altora loc ; și el s-a supus... era pensionar.

Nu putea ca să-și împace gîndul cu titlul acesta nou — ce avea să facă restul de viață ce-i mai rămăsese ? La asta niciodată nu se gîndise pînă atunci.

În primele zile se scula des-dimineață ca după obicei, aștepta parcă să vie calul ; la șase dimineața începea instrucția la cîmp. Dar calul nu mai venea ; acasă simțea că nu-i chip să poată sta, și atunci o lua încet pe jos spre Dealul Copoului. Deprins ca să-și mîngîie cu stînga întotdeauna minerul săbiei prinsă la șold, acumă își ținea bastonul în mîna stîngă și călca tot scurt, militărește ; dar zgomotul de pași răsuna acumă neînsoțit de același zornăit de pîteni, obișnuit, de altădată.

Nu se oprea din drum decît pe deal, departe, în răsrucea șoselei spre cazărmi.

Trupele erau afară, pe cîmp, la exercițiu ; acolo era și regimentul său. Mergea pînă la șanț și se oprea pe loc sub un castan sălbatic. Prin aerul curat și rar al dimineții, o boare dulce îi mîngîia obrajii și-i ropotea în auz un zgomot vag, nelămurit amestec de glasuri, semnale și comenzi, odată cu tropote prelungi și zîngănit de arme.

Tîrziu, își întorcea privirea dinspre mulțimea ce furnica în zare în linii înșirate, ce se făceau și desfăceau întruna, bătând fără astîmpăr întinderea oîmpiei.

În drum, adesea întâlnea vreun militar grăbit, care urca la deal înspre cazărmi ; atunci se oprea în loc și, fără a-și da seamă, căta în urmă-i lung, și iar pornea înainte, dar mai încet, domol ; doar n-avea nici o grabă, era fără serviciu, liber, era... pensionar.

Pînă la prînz el sta în grădină. Cu pălăria mare lăsată pe ochi, prin iarba înaltă și udă încă de roua dimineții, îl vedeam trecînd încet de la un pom la altul ; îi cerceta pe rînd, și ceasuri întregi îi chinuia, tăind și altoind în fiecare zi. Tîrziu, cînd prind fiorii de toamnă să-ngălbenească frunza, pe cînd se nevoia să curețe copacii de

crengile uscate, el se oprea din lucru și uneori cădea pe gînduri, privind înduioșat cum se pierdea podoaba de frunze arămii a unui nuc bătrîn și falnic altădată în mijlocul grădinii.

După-amiază, pleca întins la cafeneaua în care s-adunau la oră anumită, ca la apel, aceiași prieteni, vechi tovarăși, cari luptau împreună cu puteri unite ca să-și omoare timpul în fiecare zi.

Adesea, după-masă, se așeza un ceas la birou, în fața unei cutii de lemn plină cu hîrtii. Atuncea nimeni din casă, cu nici un preț, n-ar fi îndrăznit să-l tulbure.

Ce anume conținea cutia cea veche de lemn multă vreme nici unul dintre copii n-am putut afla ; nu știu de ce, cu toții ne deprinsesem a o privi ca ceva sfînt — părea că un mister nepătruns se ascunde între părății acelei cutii de lemn afumat și lustruit de vreme.

Odată, făcîndu-mi de lucru în juru-i, numai coada ochiului a putut fura din cuprinsul cîtorva rînduri ; am înțeles că erau acte, diplome, brevete, chitanțe și felurite hîrtii trebuincioase.

Ce mă ațîța mai mult era un pachet învălit în hîrtie vînată și legat în cruciș c-o sfoară vișinie.

Știam că sunt niște scrisori. Văzusem de mai multe ori pe tata dezlegînd cu grijă pachetul și scoțînd una cîte una acele hîrtiuțe îndoite în patru, pe cari le citea încet și cu sfîntenie. Îl priveam cum i se lumina chipul într-o înfățișare blîndă, și uneori îl surprindeam căzut pe gînduri, cu ochii pironiți în gol, voind să prindă parcă firul vrăjit al amintirilor duioase, iar ochii minții căutau ca să străbată perdeaua deasă a unui trecut îndepărtat.

Tocmai tîrziu de tot, cînd și noi, copiii, ne ridicasem mari și ajunsesem oameni și prin lume care încotro ne răspândisem, odată prin sărbători, cînd iarăși ne aflam strînși în cuibul părintesc, așa de cald și dulce, în care rămăneau numai bătrînii singuri, tocmai atunci am putut afla înțelesul acelor scrisori ce-mi chinuise atîta vreme mintea mea copilărească.

♥
mm
ap' Ce anume am simțit cînd pentru întîiași dată ochii mei lacomi au căutat să prindă acele rînduri de slove înșirate iată ce n-aș putea niciodată să deslușesc prin vorbe.

Era închisă acolo, în acele rânduri, povestea cea mai duioasă din viața unui om ; și atîta de mișcătoare și de adevărată, că n-o întîlnisem nicăieri cîntată în poezii frumoase, nici n-auzisem s-o fi rostit patrioții în cuvîntări înflăcărâte, și nici nu se găsește scrisă în mîndra povestire a Războiului pentru Neatîrnarea Patriei.

Era partea ascunsă, aceeași dramă intimă, dureroasă și veche ca și lumea, care s-a repetat pretutindenea și în toate vremurile, cînd vrajba se pornea între neamuri, rîdiemdu-le unul înapotrirea altuia.

Era povestea ostașului chemat să-și facă datoria, plecat în luptă, departe de pămîntul și vatra părintească, unde-l plîngea soția și-o casă de copii, rămasă fără sprijin.

Și fiecare petic, hîrtie zdrențuită pe care se ștersese cerneala albicioasă de vreme sau de lacrimi cari căzuse odată, păstra comoara sfîntă de simțiminte curate ome-nești ce s-așternuse în slove, adesea scrise în clipe cînd moartea sta la pîndă, ca să încleșteze mîna care însem-nase acolo.

Erau mîngîieri duioase, vorbe de credință, îndemnuri bărbătești, oftări de dor și lacrimi de grijă și iubire. În toate simțeau încordarea mușchilor de criță ai ostașului și bătaile calde inimi de soț și de părinte.

Tocmai atunci am aflat de ce păstrase mama cu atîta sfîntenie vrafu acela de hîrtiuți zdrențuite de atîta amar de vreme : *Erau... scrisorile tatei din război*

ACASĂ ȘI ÎN RĂZBOI

Cînd a plecat tata în războiul cu turcii, eu eram mic de tot, așa de mic, încît mă săltăm în vîrfu picioarelor ca să-l pot apuca de urechi pe Mochi — cinele nostru cel mare și flocos adus de peste graniță, de la nemți — și, cu degetele încleștate în blana lui aspră, cînd îmi atingeam nasul de nările lui răci, strănutam cu lacrimile în ochi, iar el pufnea și se scutura, învîrtindu-și pămă-tufu de coadă cît un măturoi de mare.

Văd limpede și acum întreaga lume, lumea ochilor mei de pe atunci, cuprinsă în cercul uriaș de pămînt ce părea că înconjoară pe departe casa noastră. O casă albă, cu ferești multe, joasă și veche, pe care mușchiul cres-cuse înnegrit de ploaie și de vreme.

Două ulițe lungi se încrucișau tăind în patru tîrgu-șorul nostru, mai mult un sat mare, răspîndit pînă pe prund departe, unde apa Sucevei se încovoia în coti-turi șovăitoare, silită să facă hotarul Bucovinei.

Șoseaua dreaptă și netedă ca-n palmă — șoseaua nemțească ce trecea dincolo peste graniță — se desfășura ca un val de pînză albă, întinsă la uscat, printre lanurile galbene de săcară coaptă.

Peste drum de noi era o casă mare și neîmprejmuită ; acolo locuia compania de dorobanți, dar rămăsese goală, pustie, de cînd plecase soldații în război. Nu se mai auzea nici bocănitul tobelor, nici glasul metalic și ascuțit al goarnelor cari sunau semnale în limba lor din zori și pînă seară. O liniște adîncă plutea de la o vreme ca o tristeță mută ce apăsa peste tot locul. Numai bătaile de

toacă, la ore anumite, cădeau înfiorînd cuprinsul, și clopotul bisericii din deal se tînguia adesea.

Departe, se zărea cumpăna barierii și crîșma lui Iosif. În bătătură se înălțau spre cer furcile goale, între care altădată se învîrtea scrînciobul plin de lume în zgomotul mulțimii strînse ca să petreacă acolo.

Pe nicăieri nici hori, nici jocuri nu se făceau de mult.

Și pe la poarta noastră vedeam trecînd oameni de toată seama, și multe femei îmbrobodite care-și duceau de mină copiii desculți, pe drumul prăfuit, la biserica cea nouă unde slujea duminica părintele Arghir.

Parcă o văd și acum pe mama Paraschiva, cu lumină-rica de ceară galbenă învălîtă într-o gazetă veche, cum se abătea din drum să afle de la noi știri din război și de Culiță, nepotul cel mai mic pe care-l aștepta și-l căina cu lacrimi.

Adesea treceau pe drum, spre gară, cirezi de vite, turme de oi, ridicînd în urma lor nori groși de praf, care se frămîntau prin aer pînă se spulberau în vînt. Și uneori care mari, încărcate cu fin, se cumpăneau greoaie în mersul lor spre drumuri depărtate ca să împlinească nevoile armatei.

Drumul-de-fier trecea pe aproape. Din cerdacul nostru se vedeau șinele sclipind la soare ca două lame de cuțit prelungite în zarea depărtată.

De două ori pe zi casa noastră și tot pămîntul dimprejur se clătina și duduia de fuga năprasnică a trenului ce gîlgîia din goană rotocoale alburii de fum. Și atunci se opreau din lucru sătenii pe ogoare și, răzămăți în sape, îl urmăreau în rîs și glume, învîrtind căciulile în vînt pînă ce nu mai rămînea pe sus decît o dîră albă de încolăcirii de fum, care se mistuia în liniștea văzduhului albastru.

În dosul casei noastre, erau cîțiva butuci de vie și trei nuci bătrîni și scorburoși. Vara acolo stam la masă. Și noi, copii toți, ne așezam la locurile noastre în rînd, numai locul acela din capul mesei, unde se punea tacîmul tatei, acum era gol.

Tîrziu, cînd totul se potolea pe afară și umbrele începeau să învăluie grădina în taina asfințitului, atunci in-

tram și noi în casă. O lampă cu glob verde ne lumina odaia în care ne adunam la lucru.

Mama și mătușa Măria brodau pînă noaptea tîrziu niște înflorituri de fir și de mătasă pe o față de atlas roș-aprins — un acoperămînt pentru moaștele Sfîntului Ioan, făcătorul-de-minuni de la Suceava — așa o sfătuisse părintele Darie, pentru ca să fie și tata acoperit împotriva focului de pușcă în război. Iar noi copiii, jos pe covor, lucram cu hărnicie, făcînd grămezi de scamă care se trimetea pentru răniții de la Crucea Roșie. Lucrul ne cumîntea pe toți; uitam zburdălnicia din timpul întregii zile, și sara se odihneau în pace toți caii de lemn schiopi, soldații de plumb turtiți, păpușile stîlcite, cu capetele rupte — o lume de jucării rămasă uitată pe sub paturi.

La noi se strîngeau mai în fiecare sară vecinele la lucru. Cea dintîi care se arăta, pășind încetișor, era coana Eliza, o bătrînă mărunțică, veșnic cu un șal vîrgat pe umeri. Coana Anica, naltă și uscată, vorbea gros și fuma țigări subțiri ca chibritul; venea însoțită de nepoată-sa, duduia Frosica, o brunetă mică și vioaie, logodită cu Mihai, băietul coanei Eliza, plecat și el în război, căci era locotenent de vînători.

Uneori venea și conul Doxachi, un bătrîn nalt și drept, c-o barbă aibă și mare pînă la brîu. Nu știu de ce chipul lui mi se părea că seamănă întocmai cu al lui Dumnezeu, așa cum îl văzusem zugrăvit pe cea dintîi foaie dintr-un abecedar francez, pe care începusem a cunoaște literile mari. Scrisorile venite de departe, de

la cei duși în război, se citeau cu glas tare în auzul tuturor. Gazetele se comentau, și fiecare știre se cîntărea cu judecată; se schimbau păreri și temeri, își spuneau griji, necazuri și calde mîngîieri.

Coana Anica nu uita să aducă în tășunca ei de catifea albastră — pe lîngă lîna, croșetul, ochelarii, tutunul, foiță, chibrituri — și cîte-o pereche de cărți pe care în fiecare zi le înșira pentru „pasians”.

Coana Eliza ofta mereu și se căina că a „rămas suflet stingher pe lume, că dacă a plecat Mihăiță, ce să mai facă ea singură pe pămîntul ista, ardă-l focu de răzbel ! ! !” Numai conu Doxachi le mai îmbărbăta cu glasul lui domol, asigurîndu-le că n-are să fie nimic, că nu

s-or mai bate, că românii au să care numai proviantul rușilor ; a mai apucat el multe de aiestea și tot n-a fost nimic, că nu-i doar întâia oară cînd vin rușii... las' că are să intre bani în țară ; numai cînd vin nemții îi rău, că aduc cu ei și calicia.

Duduia Frosica mai totdeauna sta deoparte, tăcută și uitată în colțul canapelei, c-o carte deschisă pe genunchi. Uneori se așeza jos pe covor, între copii, la făcut scamă, și noi ne bucuram îngrămădindu-ne în jurul ei ca să ne înceapă lucrul, scoțînd primele fire din bucățile de olandă, pe cari ni le împărțea mama pe rînd la fiecare.

De multe ori cădea pe gînduri, ori rămînea cu ochii țintă la o fotografie pe care o ținea totdeauna între foile cărții. Și, cînd ne lua pe cîte unul de după gît și ne strîngea tare la piept, întrebîndu-ne dacă cunoaștem portretul acela, îi răspundeam repede : „nenea Mihai Vi-teazu”. Și atunci, ea ne săruta apăsător pe amîndoi obraji și rămînea așa cîteva clipe, închizîndu-și ochii ei mari, care sclipeau negri și umezi.

Așa ne treceau serile, pe cînd se înălța grămada de scamă moale ca puful și albă ca zăpada. Tîrziu, cînd începea să ne usture vîrfurile degetelor și ochii ni se pînîneau de somn, atunci plecam copiii la culcare.

De cîte ori mă ocăra mama, necăjită de nebuniile mele, alergam peste drum, ca să mă jăluiesc coanei Elizei.

Mi-aduc aminte că într-un rînd, pe cînd eram acolo și culegeam flori de romînită, pe care bătrîna le întindea pe foi de hîrtie la uscat, am văzut intrînd pe poartă o căruță în care era o ladă și două legături.

Coana Eliza a sărit deodată speriată de la locul ei, ieșind înaintea unui vătăjel de la primărie care aducea un plic galben cu multe peceti de ceară. „Vai de mine și de mine !... e sipetul lui Mihăiță” — atît am auzit-o vorbind, căci o apucase un tremur, pipăindu-se cu degetele ei uscate pentru a-și căuta ochelarii. Și negăsindu-i se repezi în neștire pe scări, cu plicul în mînă, împiedecîndu-se în șalul ei vărgat, care se tîra căzut de pe umeri.

Am auzit apoi izbucnind un țipăt groaznic, sfășiator. Cuprins de spaimă, am plecat spre poartă, cătînd în

| urmă la casa cea cu fereștile deschise, din care se auzea
f un zgomot parcă de izbituri și gemete înăbușite,

i Pe lîngă mine, fără să mă vadă, a trecut duduia Fro-
f sica, alergînd cu pumnii încleștați, cu buzele vinete.
I Pe urma ei venea la fugă coana Anica, gîfîind, ca s-o
f ajungă : „Stai !... fii cuminte, liniștește-te !”, dar ea nu
f mai auzea nimic, căci se năpustise ca o furtună pe scări,
f în sus.

\ H Acasă la noi se știa totul : Mihai Condrea murise la
atacul Griviței, și acum i se înapoiați familiei bagajele.

| > În fiecare după-amiază trecea pe ulița noastră domnul
i Andrei, curierul poștal. Un om cărunț și gros, care răsua-
l fia din greu, călcînd apăsător și bocănind pietrele cu ță-
| • pusa de fier din vîrfurile bastonului. Toți îl așteptau cu
\$ nerăbdare, dar numai eu îl pîndeam de departe și îi
i ieșeam în cale înainte de-a ajunge în dreptul porții noas-
tre ; căci mătușa Măria mă însărcinase ca să iau scrisorile
: și gazetele ce ne soseau și pe ascuns să i le duc ei. Numai
j după ce le cerceta, le dădea mamei să le cetească. La
toți li era drag domnul Andrei, numai Mochi nu-l putea
i suferi. Era o dușmănie veche și înverșunată. Cît am
avut de luptat ca să-l fac să înțeleagă că nu trebuie să
i M latre și să se răpeadă să-l mînînce pe curierul care venea
[f de la tata. Eram încredințat de asta, căci domnul Andrei,
\ cînd era cu chef, mă asigura că a vorbit cu tata, că e
\ „bine mersi” și că ne-a „trimes complimente”. Iar cînd
: m nu avea nici o scrisoare, striga de departe că „are să
j vie, sigur, e pe drum”.

j Mochi ședea și ei la pîndă și, îndată ce-l zărea pe
drum, se repezea cu atîta înverșunare, încît uita toată
! \$ morală pe care i-o făcusem. Cu greu se potolea și tot
nu-l răbda inima, căci multă vreme încă, după ce se
| 1 întindea cu botul pe labe, mai bombănea acolo în limba
[lui ceva.

Trecuse multe zile de cînd domnul Andrei nu ne mai
adusesese nimic, cînd, într-o după-amiază, îl văd că scoate
-: tacticos din geanta lui de piele un pachet mic pecetluit :
— Iaca de la tata ; vă trimete ceva aici, scrisori nu
sunt,

Voios o iau la fugă, întins, la mama ; mătușa Măria lipsea atunci de acasă. Îmi scăpărau ochii de nerăbdare, pe cînd mama desfăcea pachetul.

Ce putea fi acolo ? Ce ne trimetea tata într-un pachet așa de mic ? Văzui că mamei deodată începu să-i tremure mîinile și se opri o clipă, cîtînd cu ochii țintă la pachetul ce-l desfăcuse. Am recunoscut îndată ceasornicul de aur pe care tata îl purta totdeauna la el.

— Nu se poate, trebuie să fie vreo scrisoare ; spune-i Ilenei să dea fuga după factor, și mama, palidă la față, se lăsă moale pe un scaun, cîtînd cu ochii în lacrimi la ceasornicul de aur care strălucea pe masă.

După cîteva minute Ileana bucătăreasa veni într-un suflet să spuie că factorul nu are nici o scrisoare pentru, noi. Și atunci am văzut pe mama lăsîndu-și capul între mîni și izbucnind într-un plîns desperat care-i zguduia tot corpul.

Ce jale a fost în ziua aceea în toată casa noastră ! Era o liniște de gheață ; noi, copiii, umblam în vîrfurile picioarelor, cu ochii în lacrimi, înfiorați, fără să înțelegem bine tot ceea ce se întîmpla. Ne înspăimînta numai grozăvia bănuiei.

E drept că pe mama o păleau lacrimile cu mare ușurință, dar niciodată n-o văzusem plîngînd în așa fel. Mătușa Măria se silea s-o liniștească și s-o mîngîie în tot chipul. O auzeam vorbind în camera de alături : „Nu se poate, soro !... ai să vezi că ne vine mîine, poimîine, scrisoare ; de ce să te desperezi așa, gîndește-te la copiii ăștia din jurul tău !”

În seara aceea nu ne-am mai adunat la făcut scamă. Eu m-am ascuns și n-am fost nici la masă, căci auzisem pe mătușa Măria spunînd, în supărarea ei, că sunt un copil prost, că nu m-am priceput să ascund pachetul pînă la întoarcerea ei. Niciodată pînă atunci mătușa Măria nu-mi vorbise în așa chip.

O durere amară îmi chinuia simțirea mea copilărească. Mi se părea că eu am fost singurul vinovat, că eu am fost pricina acelei întregi nenorociri.

Ne-am culcat devreme și am adormit plîngînd înăbușit, cu capul îngropat în perne.

A doua zi am primit o scrisoare lungă, și mama, după ce a cetit-o, cu ochii încă roșii de plîns și de bucurie, ne-a dat-o la toți copiii pe rînd s-o sărutăm, după cum era obiceiul la noi în casă de cîte ori se primea o scrisoare de la tata din război.

„Breșlinița, septembrie 1877

Smărăndel dragă !

Abia azi pot să-ți mai scriu; pînă acum mi-a fost peste putință, începusem o scrisoare atunci cînd ți-am trimis ceasornicul, dar am intrat în avantposturi, de unde abia acum ne-am întors.

Crede-mă, dragă, că mustările ce mi le faci că nu-ți scriu mai des și că te las în neliniște și grijă nu sunt drepte, și asprimea lor m-a durut mult căci nu le merit nicidecum.

Adică, crezi tu oare că nu mi-ar fi drag să stau de vorbă cu tine ? Doar astea sunt singurele momente de mîngîiere ce le pot avea în pustietatea în care mă aflu, însă ce să fac dacă n-am nici timp, nici mijloace de corespondență ? Regimentul nostru a fost totdeauna cantonat sau tăbăruit departe de orașe cu stații poștale ; tot mereu fracționat prin niște mizerabile sate bulgărești. Suntem nevoiți adesea a trimite cale de poște întregi pentru predarea sau primirea unei scrisori.

În împrejurările în care mă găsesc am crezut că e mai cuminte să nu am asupra mea nici un lucru de valoare, de aceea ți-am trimis ceasornicul de aur pe care cred că l-ai primit.

Ai văzut desigur prin gazete isprăvile regimentului nostru, soarta a făcut că al 13-lea să intre întîi în foc.

Eu am ieșit zdravăn, sănătos și propus pentru a fi decorat cu Virtutea militară.

Ne-au dat cam mult de lucru turcii și mă tem că au să ne dea din ce în ce mai mult. Gazetele ca întotdeauna spun tot felul de minciuni și prăpăstii ; e extraordinar cît de multe minciuni se fabrică în timp de război.

Înainte de începerea atacului ce avea să-l execute Divizia a 3-a și a 4-a, trebuia să se facă o recunoaștere cît mai apropiată de reduta no. 2, pentru a se pipăi for-

țele turcești și a ne încredința dacă au sau nu acolo artilerie. Compania mea și a lui Irimia au avut însărcinarea aceasta.

Să vezi, dragă, ce înseamnă destinul omului :

Eram în repaus. Ședeam mai mulți ofițeri înghesuți într-un cort, când apare căpitanul Ureche cu o pereche de cărți de joc — știi că pe aici se joacă la desperare — se așează o tobă în loc de masa verde, toți se îngrămădesc în jurul ei, și clubul e gata. Începuse a se tăia un stos strașnic ; mă ademenește și pe mine și pontez deodată cu 20 lei.

Abia scosesem bumașca din pungă, când sosește în fugă un furier și îmi spune că sunt chemat de urgență la comandamentul Diviziei și că e un ordin ca să se gătească două companii pentru a pleca în tranșee. Am înțeles îndată că trebuie să fi fost ales pentru vreo recunoaștere. Toți s-au oprit din joc, eu m-am stăpînit și cu un calm — prefăcut bineînțeles, căci simțeam cum se măresc în galop bătăile inimii — zic tare : «În douăzeci de lei, trage cartea, îmi joc viața acum la noroc... dacă câștig, scap teafăr, dacă pierd, să știți că m-am dus pe vecie». Toți s-au grămădit să vadă cartea și nimeni nu sufla... «Nouă !» «Bravo !... ai câștigat» și m-au scos cu alai din cort.

Mă prezint maiorului Macri, știi că el comandă acum regimentul în locul lui Petrovanu, care-i bolnav. Pe când îmi vorbea, sosește și colonelul Sergiu Voinescu care mă cunoaște bine — ți-aduci aminte de el când a venit la noi în inspecția frontierei — grozav om, el duce aici tot greul războiului. M-a chemat deoparte și, după ce s-a uitat țintă în ochii mei, mi-a spus că el anume m-a cerut pe mine să-mi încredințeze misiunea asta.

După ce am primit toate instrucțiunile, am plecat mai hotărât și cu mai multă încredere. Uite, acum când îți scriu, sunt în repaus, a trecut focul și judec mai limpede. Nu poți să-ți închipui cât mi-a folosit afacerea ceea cu jocul de cărți, deși siguranța, încrederea mea era la urma urmei prostească, nu se sprijinea decît așa pe o idee că nu poate cartea să mintă.

Compania era gata sub arme. A trebuit să le explic ce aveam de făcut. Știi că în asemenea momente cea

Jean Bart în jurul /irului do 40 de ani; cea de a doua soție a scrii' pianista Mania Botez.

Viața Românească

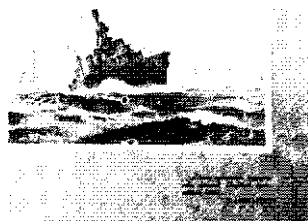
CURENȚI L NOI

yf

Adeverul ^{literar}
și Artistic
Escadra Intra In port

ROMÂNIA
MARITIMĂ
și PLUVIALĂ
REVISTA LITERARĂ
ANUL I NR. 1

BRICUL MIRCEA
REVISTA LITERARĂ

Reviste la care a colaborat Jean Bart.

Facsimile «lupă manuscrisul scrierii *O corabie românească. Mava școală bricul „Mircea”*, cu semnătura autografă a scriitorului; începutul lucrării, publicată mai întâi în revista *Boabe de griu* (tir. 3 «din martie 1031, p. 129).

Memoriei lui Jean Bart
L. Măglașu, N. Delcanu

• PREȚATĂ de JEAN BART

La **Geneva**, în 1929, la Conferința Maritimă inițială de Biroul Internațional al Muncii, împreună cu dr. Stocker, Ion Mirescu și Lazăr Măglașu — reprezentanți ai muncitorilor din porturi; coperta lucrării *Istoricul mișcărilor muncitorești din porturi* de Lazăr Măglașu și Nicolae Delcanu (1932), cu o *Prefață* de Jean Bart; supracoperia lucrării *Marinarii comerciale și problema organizării lor* de Lazăr Măglașu și Nicolae Deleanu (1934), dedicată memoriei lui Jean Bart.

RĂZBOIUL ÎN DUNĂRE

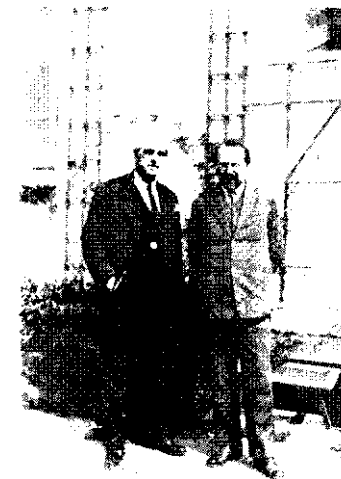
CARTEA DUNĂREI

—1 i ^PKIi ^'it' O'-
îkjruîî.ihî. i , 'i

â£AH BAR1.

Gotaisiunei EurDpena OunârenE 1

 t

Scrieri dedicate Dunării: *Răboiul pe Dunăre*, voi. I (1905), în colaborare cu Nicolac Kirițescu; *Car/ca Dunărei* (1933); *Memoriu asupra Comitm liiruy'rin- Diluări in ăin punt l r/r eeihre pol i' i' r yi mii ilar* (19 13); *La jiieslion ău Daltuhc ii sa solll/ioli* (1920).

Jean Bart cu fiul său Călin (dreapta) și Ștefan Predescu (soțul unei nepoate de soră) ; casa scriitorului, iu care a locuit în ultima parte a vie! ii (strada Oltea Doamna, nr. 158 — a/i strada Eugen Botez, ar. 22) ; Împreună cu fratele său, criticul literar Octav Botez.

mai mare prostie e să ții discursuri țăranilor noștri. Trebuie să-i spui omului numai două vorbe, dar acele trebuie să-i meargă drept la inimă, și pentru asta trebuie să îi stăpîn pe sufletul lor întotdeauna.

Eu unul am ajuns așa, că-i cunosc pe fiecare în parte te poate și le cetesc în ochi ca într-o carte deschisă.

Mai erau cîteva minute pînă la ora două, cînd, după ordin, trebuia să plecăm și îmi venise o poftă strașnică de fumat ; nu mai aveam nici un fir de tutun și simțeam că mă topesc dacă n-oi trage măcar două fumuri.

Cer sublocotenentului Nenițescu ; el avea niște praf pe fund, numai o țigară. Am împărțit-o în două.

Plecarăm pe tăcute, mai mult tîrîș, toată distanța pînă aproape de redută, un drum afurisit de chinuitor ; n-am tras nici un foc, dar turcii ne-au simțit și au început deodată o ploaie groaznică ; dar tot am înaintat pînă la vreo treizeci de metri de redută. Turcii credeau că e un atac general, și dinspre Bucov se vedeau venind în goană trupe de ajutor ; atunci am început a ne retrage. Dar ce să te mai turbur și pe tine cu toate grozăviile astea ale războiului ?

Au căzut pe cîmp în jurul meu doisprezece morți și patrusprezece răniți. Nenițescu e și el rănit, dar nu grav ; eu am scăpat teafăr, neatins.

Îți amintești de Țintilă, sergentul meu major, știi, cel nalt, negricios, care venea uneori cu hîrțiile la mine. Pe cînd înaintam, se rădică în picioare și vrea să tragă ; nici n-am avut cînd să-i strig să se culce, căci un glonț l-a izbit în cap și l-a culcat numaidecît. Cum ne-am întors, am trimis un cornist, băiet voinic și inimos, să-l aducă pe Țintilă de acolo de unde era căzut. I-am dat și hîrtia de douăzeci de lei pe care o câștigasem la cărți. Mi l-a adus în spate, mai mult tîrîș ; de cîte ori se oprea să se odihnească, el se așeza dedesupt și-l pune pe Țintilă deasupra, ca scut. Dar, în sfîrșit, l-a adus.

Nu murise, dar era rău de tot. L-am trimes la ambulanță, însă e slabă speranță de scăpare. Săracul băiet ! E logodit c-o fată din Iași care a spus că nu-l ia dacă nu se face ofițer. De aceea și ei era așa de hotărît : ori moare, ori se face ofițer.

Ți-am spus însă de atâtea ori că nu se pierde toată lumea care merge în război. Lasă, o să treacă și furtuna asta și soarele iar o să lucească, mai luminos încă, în cea mai frumoasă zi a vieții mele, când mă voi întoarce în cuibul nostru așa de dorit și așa de departe. Tare mi-i dor de casă și de toți ai mei... Scrie-mi mult, mult de tot. Ce fac copiii noștri? Spune-mi cu de-amănuntul despre jocurile și ghidușiile lor, despre ce vorbesc ei. Cum merg cu frânzușca? Poezii au mai învățat? N-ai idei ce bine îmi fac toate câte mi le spui despre dînșii.

Cît despre faptul că ei sărută scrisorile primite de la mine mă umple de mulțumire și mă înduioșează, căci e încă o dovadă de delicateța sentimentelor ce tu le insuflă pentru tatăl lor.

Ce știu ei, mititeii, de suferința ta și de chinul și dorul meu de a-i săruta! În frământarea din timpul zilei, în fierbințeala luptei, atunci când nu mai sunt al meu, nu am nici vreme să mă gîndesc la toate astea; doar uneori așa cîte un gînd îmi săgetează prin minte, dar mă înving răpede ca să fiu mereu stăpîn pe mine. În luptă nu-i îngăduit soldatului să privească înapoi, asta l-ar slăbi mai mult. Dar seara, seara când mă culc, când sunt iarăși al meu, și stau cu ochii pierduți în pînza cortului sau în tavanul afumat și murdar al vreunei cocioabe bulgărești, în cvartir, mă gîndesc la tine, la copii, la toți ai noștri, la tot ce mi-i drag și scump în lumea asta. Și somnul atuncia nu vrea să mă mai prindă și stau așa pînă tîrziu, stingher, numai cu mine însumi.

Nu știu însă de ce — și tare mi-i necaz — chipul tău îmi apare totdeauna în minte trist și plîngător. Tot aceeași mîhnire și desperare citesc și printre rîndurile scrisorilor tale.

Dragă Smărândel, de atâtea ori te-am rugat să te stăpînești, să încerci a-ți mai schimba caracterul. Nu fi atît de slabă și peste măsură de simțitoare, nu îți fi inimă rea, primește viața și înfruntă greutățile ei mai cu îndrăzneală. Gîndește-te la viitorul copilașilor noștri; tocmai în aceste momente ei au nevoie mai mult ca oricînd de-o mamă voinică și inimoasă.

I Vezi, dragă, să nu cumva să pierzi vreo recipisă sau
 Ț chitanță, sau să le încurci; că toate hîrutiile cele care
 ți le-am lăsat în saltarul din dreapta al biroului au să-ți
 | servească la scoaterea garanției. Cît despre vite, cred că
 ar fi bine să le vinzi. Să-ți oprești numai vaca cea roșă,
 pentru casă.

Ț Îți mulțumesc de grija ce ai avut-o să-mi trimiți
 A mantaua cea nouă de ploaie. Îmi prinde de minune acum
 m cînd au început ploile. Cu îmbrăcăminte stăm prost de
 l tot pe aici; dacă o începe frigul, o să-ți scriu să-mi
 l comanzi niște haine blănite.

Ziua și noaptea stăm cu aceleași haine, căci lada cu
 * bagaje am lăsat-o la Măgurele; așa s-a dat ordin înainte
 de trecerea Dunărei. Am cu mine numai un mic gea-
 ș mantan de mînă; de mult am terminat schimburile care
 I f le aveam de rezervă. Și mulți dintre ofițeri se plîng că
 j I au început deja să simtă foind inamicii... nu turci... alți
 i vrăjmași mai mărunți...

De așternut nici vorbă: o pătură aspră de trupă mă
 • înfășoară de la cap la picioare, deasupra mantaua, iar
 Ț gluga, păturită pe-o geantă de piele, servește drept pernă.

Uneori sunt așa de trudit, încît seara cad ca un buș-
 tean și dorm tun ca-ntr-un așternut de puf; numai di-
 mineața mă scol cu gîtul țeapăn,

în avantposturi viața e încă mai chinuită și mai urîță.
 Veșnic într-o continuă și nesfîrșită așteptare: alarmele
 din timpul nopții, grija de-a avea mereu trupa în mînă.
 Mai cu seamă noaptea, prin zăpăceala întunericului, la
 • Ț orice zgomot, fișîitură sau foc de pușcă, sărim în sus
 j % și la arme, afară. Uneori stăm în noroi și băltoage zile
 \$ și nopți întregi, hainele nu se mai usucă pe noi. Și plouă,
 l m Plouă fără să se mai sfîrșească odată, parcă s-au rupt
 I m zăgazele cerului. Și cînd nu plouă, cade cîte-o ceață
 : m deasă ca o perdea care se pune între noi și inamic. Grija
 j 9 și încordarea atunci e mai mare că ne temem să nu fim
 J Ț surprinși.

I J Cu mîncarea o ducem și mai greu. Proviziile se trans-
 i W portă tocmai din țară, de la Măgurele. Bulgaria e o țară
 . m prea calică pentru a hrăni atîta norod flămînd cît se
 i £ află grămădit aci. Cu cît ne vom îndepărta de Dunăre,
 { * cu atît va fi mai greu. Închipuie-ți numai cîte mii de

căruțe trebuie să circule zilnic pe drumurile proaste și desfundate ale acestei sărăcicioase țări !

Noroc că ne mai desfătăm și cu păpușoi copt, luat cam fără ordin din lanurile care au avut nenorocirea de a fi călcate de opincile curcanilor noștri. O pîine e doi franci pe aici.

Păcat că domnii de la Intendența noastră nu gustă și ei aceeași soartă.

Ne mîngîiem însă că rușii o duc și mai rău. Ei striga pe față și în gura mare contra Intendenței ruse, care a numit în bătaie de joc : «Intendența suferințelor și foame». Cică sunt colosale cantități de făină, pesmeți, brînza, chiar fin și orz, care au fost mistuite de stomahuri profunde și nevăzute, pe cînd soldaților li s-au lărgit tunicile, iar cailor chingile.

Cît va mai ținea felul ăsta de viață oare ? Ceasurile mi se par luni și zilele ani...

De bietul Mihai, băietul coanei Eliza, cred că ai auzit. L-am văzut cu vreo cîteva oare înainte de a se sfîrși. Nu știam nimic de el, cînd a venit un sanitar să-mi spuie că mă cheamă. Era culcat într-un cărucior, tocmai atunci îl transporta la ambulanță : palid, stins, pierduse mult sînge, că era cu totul schimbat la față. E cu neputință să-ți spun ce-am simțit cînd l-am văzut așa întins. Avea o voce așa de stinsă, încît n-am înțeles ce avea să-mi spuie ; vroia el, săracul, să-mi vorbească ceva, dar nu putea decît să-și miște buzele. Mă făceam că-l înțeleg și-mi mușcam și eu buzele ca să nu izbucnesc în lacrimi.

Ce jale o fi pe biata coana Eliza... un singur copil... și ce inimă de aur avea băietul ăsta... dar Frosica... sărmana fată, se vede că n-a avut noroc.

Dragă Smărândel, trebuie să sfîrșesc căci chiar acum se aud iar bubuituri, trebuie să fie salve de artilerie de pe linia întîia...

Îți trimet două milioane de sărutări, unui împarte-1 la copii și al doilea pentru tine, din partea lui

Pitachi al tău."

ÎN ZIUA DESPĂRȚIRII

Anul 1877

Am auzit glasul de aramă ai clopotelor de la biserici, bătăile repetate ale tobelor, sunetele metalice ale goarnelor chemînd pe străzi mulțimea să asculte citirea cu glas tare a ordinului de mobilizare.

E primăvară. O dimineată rece c-un cer senin și luminat cu atîta limpezime, că scînteiază în zare șuvițele rămase din ceața străvezie. În depărtare se pierde șerpuiind, cu luciu argintat, șoseaua albă ce taie în curmeziș ogoarele înnegrite de brazde întoarse proaspăt în arătura nouă.

Mama și noi, copii toți, grămadă în trăsura cea largă de la țară, înaintăm la pas în mijlocul mulțimii, în urma armatei care pleacă.

Păstrez în minte vie încă prima viziune a mulțimei ; lumea forfotea împrejurul nostru și se scurgea întruna în valuri de capete, ca o apă revărsată din albia prea strîmtă a drumului.

E pentru întîia dată cînd simt atingerea mulțimii — și nu mă inspăimîntă suflarea zgomotoasă care plutește în aer și mă coprinde în haosul acela nedeslușit de vuiet surd și vag.

Parcă mai văd și acum căruța ce mergea în pas alături de noi. O bătrînă se vîita și clătina din cap. Alături o femeie tînără cu broboada căzută în jos pe umeri ținea un copilaș care țipa și se zbătea în brațe. Un băiețel, cu o groază de căciulă, mîna caii la pas, iar doi moșnegi tăcuți, cu ochii în pămînt, mergeau pe cărărușă alături cu șanțul.

Eu nu mai am astîmpăr. în tactul de tobe și de goarne mă răsucesc ca într-un șurub pe scăunașul trăsurii, doar voi putea ca să privesc soldații.

Și prin atîtea rînduri de puști și pene de curcan înfipite la căciuli, zăresc trupul înalt al tatei săltînd ușor călare în capul companiei de dorobanți.

în depărtare o pată neagră închide zarea : pădurea de la Salcia — locul despărțirii.

Aud glasul răsunător care comandă oprirea. Mă ridic pe la spatele vizitiului să pot vedea mai bine.

în răscrucea drumului armata se oprește c-un ropot scurt și apăsător. Se rup rîndurile și soldații se amestecă în neregulă prin mulțimea ce furnică pe șesul din marginea pădurii.

îmi aduc aminte că am rămas în urmă privind la un car cu boii dejugăți ce se oprișe alături de drumul. E mult de atunci, și din oglinda îngustă a minții de copil abia se mai resfrîng imagini risipite, sclipiri răzlețe și fără legătură din clipele acelei duioase despărțiri. O femeie care ținea o pușcă, alături de un soldat ce se chinuia în genunchi ca să-și îndese în ranița deschisă o legătură albă. Un băiețel bătea cu pumnul într-o tobă.

Iar glasul unei babe ce se bocea în hohot parcă-l aud și acum : „Ionică mamă, te duci, Ionică"... „Mai taci, femeie hăi, că voi cobîți a rău", o muștra un moșneag mărunțel. Strigăte, vorbe desperecheate din lară și fierberea mulțimii se amestecă întruna cu uruitul căruțelor pe drum. Și, fără să înțeleg ce se petrece, o frică mă cuprinde și caut pe ai mei.

Tata vorbește încet, întunecat, ceva; ne ia apoi la rînd pe fiecare, ne ridică în sus și ne sărută pe amîndoi obraji, ne strînge la piept și noi ne ținem agățați de gîtul lui. Cu ochii tulburi se scutură, se îndreaptă și ne spune cu glasul schimbat : „Să fiți cuminți, să ascultați de mama !"

Soldații iar se înșiră în rînduri. încep bătăi de tobă, gornistii prind să sune, întîi prelung și rar, apoi tot mai aprins, pînă ce, clocotitor, răsunetul metalic cuprinde tot văzduhul și acoperă orice zgomot de glasuri omenești... Și nu se mai aud nici ei singuri, nici vuietul mulțimii, rămasă în urma armatei care pleacă.

O ceață de copii îi mai petrece în fugă. Și cum aș vrea și eu să alerg cu dînșii... dar mie nu-mi dă voie.

Plecăm tăcuți spre casă.

Eu nu mă îndur ca să-mi întorc privirea ; cu ochii țintă în zare abia mai deslușesc un tremur de sclipiri prin norii de pulbere argintie ce fumegă pe drum.

Ne depărtăm, dar tot ne mai ajunge din urmă cîte un sunet, vreo notă rătăcită adusă de adierea dulce a vîntului ce întîlnise în cale oștirea înecată în ceața depărtării.

— Ce repede s-au dus... nu se mai văd deloc... și merg departe, mamă ?... Da' cînd se întoarce tata ?... El nu ți-a spus matală ?...

— Numai Dumnezeu știe de-acuma, îmi răspunde mama oftînd.

Și fără să-mi dau seamă, privesc cu ochii pe jumătate închiși în lumina albastrului ceresc.

Tîrziu, cînd îmi întorc capul, o văd cu ochii în lacrimi, mușcînd colțul batistei. Aș vrea să mai vorbesc, dar nu mai pot... un nod pare că mă îneacă, bărbia îmi tremură ușor și ochii lăcrămează.

Aș vrea să mai întreb... dar nu mai îndrăznesc, că mama începe a plînge și plînge acuma în hohot...

Anul 1913

După treizeci și șase de ani iarăși am auzit glasul de aramă al clopotelor de la biserici, bătăile repetate ale tobelor și sunetele metalice ale goarnelor chemînd pe străzi mulțimea să asculte citirea cu glas tare a ordinului de mobilizare. Iarăși armata noastră avea să treacă peste Dunăre.

Tata, bătrîn și obosit, privea cu ochii în lacrimi pe cei cari plecau.

Eu aveam vîrsta pe care o avusese el pe timpul războiului cu turcii ; băietul meu, pe care-l adusesem să vadă armata la plecare, era de vîrsta pe care o aveam eu pe vremea războiului trecut.

„Băieți ! acum e rîndul vostru, ne zise tata clătînd din cap. Eu am fost, acum îți vine rîndul ție și, cine

știe ; mîni ori poimiini va merge piciul ista mic... fiecare la rîndul lui... și așa mai departe"...

Ce zi cumplită a fost aceea !...

Cîteva mii de rezerviști erau adunați pe malul Dunărei ; trebuia să-i îmbarc în șlepurile cari așteptau la debarcader gata de plecare.

Zgomotul mulțimii care forfotea pe cheu se potoli numai cînd preoții. îmbrăcați în odăjdii. începură slujba bisericească, afară, sub cerul liber. Se făcu liniște.

Femeile, stăpînindu-și plînsul, își strîngeau copiii pe lîngă ele.

De sus, de pe debarcader, priveam marea de capete descoperite care se închinau clătînîndu-se în taina durerii stăpînite. Numai cîte un suspin întretăiat, scăpat printre buze tremurătoare, se pierdea șovăind în liniștea clipelor solemne.

După ce se sfîrși slujba, se făcu apelul. Fiecare soldat săruta pe rînd crucea și apoi călca pe puntea vasului.

îmbarcarea era pe sfîrșite, cînd soldatul care adusese revolverul și binoclul pentru ținuta de campanie, îmi întinse o telegramă. Un fior de groază mă săgetase înghețîndu-mi mișcărilor. Literele îmi jucau înaintea ochilor :

„Nici o speranță de vindecare.

Soția d-voastră e în ultimele momente, veniți urgent.

Doctor M."

O clipă am rămas amețit. Parcă promisem o lovitură ueigașă drept în creștetul capului. M-am rezemat de balustrada debarcaderului.

Și mîna, cu degetele strânse într-o încheștare dureroasă, am apăsat-o tare pe tîmple, pe fruntea încrețită și pe ochii închiși cîteva clips.

Cu o repegiune uimitoare am văzut toată grozăvia întîmplării. căzută la un asemenea moment ai vieții... fia stingîndu-se, singură, departe, între străini, pe patul unui sanatoriu din Elveția... doi copilași neștiutori că r&naîn pe lume fără mamă... s-a sfîrșit dar... pierdută... și nici un chip să alerg pînă ia ea. o dată s-o mai pot vedea...

Erau ordine severe : frontiera închisă pentru toți mobilizabilii. Să plec în disperare ? Dacă mă treceau ca dezertor în timp de război ?

— Domnule căpitan, îmbarcarea e gata ; toata lumea, la bord ; ce ordonați ?

Tresar, cu mîna încheștată fac ghem telegrama pe care o bag în buzunar și strig cu putere :

— Echipaj la posturile de plecare ! Mașinile gata de manevrat > Corniștii să sune înaintarea !

Convoiul de vase încărcate se pune încet în mișcare, deziiplndu-se ușor de lîngă mai.

Vuietul confuz ce se ridică din mulțimea de pe cheu crește cu :at vasele se depărtează de mal. Zgomotul amețitor de chiote, urale și vaiete se înăbușă deodată acoperit de răsunetul fluierelor și sirenelor de ia vapoare, cari clocotesc umplînd întreg văzduhul.

„Ancora sus !... mașina încet înainte !..."

Rămîne în urmă cheul negru de lumea care se frămîntă fluturînd batistele și pălăriile în aer. Rezerviștii încep să cînte *La arme* ! Un cor de cîteva mii de voci se formează și ecouri prelungi și repetate răsună pe apa tulbure a Dunării pînă se pierd în pustia depărtării. Furnicarul acesta omenesc pare că simte nevoia de a se ameți, îmbătîndu-se de propriu-i gla- ; prin cînteos aprinse, prin chiote nebune se încălzește și uită a socoti clipa prezentă.

Vapoarele, cu piepturile lor de fier, taie vaiurile cari se împotrivesc în cale. încă o dată mai privim în urma. Portul abia se mai zărește nedeslușit în ceața depărtării.

Nimic nu se mai vede, numai gindul, ascuns și nevăzut, aleargă într-acob în taină spre ce ai lăsat mai irump în urmă.

Dar... convoiul și-a luat formația în linie de șir ; apuc hotărît minerul telegrafului de la mașină :

„Înainte, mai iute, pe drum... toată viteza !..."

15 august, 1913, Sulina

**O CORABIE ROMÂNEASCĂ
NAVA-ȘCOALĂ BRICUL „MIRCEA**

DE LA ARCA LUI NOE LA TRANSATLANTIC

Natura n-a făcut pe om ca să meargă pe apă. Omul este terestru, legat de pământul pe care calcă. Pe apă nu se poate susține decît înotînd cîteva ore. Omul înghite apa pînă ce apa îl înghite pe om. Atunci cum s-a putut forma din *homo terrestris* noua specie de *homo navalis*?

Înțeleptul Pitagora a zis : „Lăsați cerul păsărilor, apa peștilor, și pământul oamenilor”.

Totuși, omul nu s-a desemnat.

Prin puterea minții a izbutit să umble ca peștele prin apă și ca păsările să se ridice în văzduh. Se poate zice că navigația, ca și aviația, este o sfidare aruncată naturii.

Marea, lacurile, fluviile, râurile, pe care omul nu le-a putut trece cu piciorul, erau niște obstacole ce le întilnea în cale. El a reușit cu timpul să le treacă și, mai mult chiar, să se folosească de ele ca de niște drumuri trase de la natură. Căci de fapt *rîul este un drum care merge*.

Ideea de a utiliza un curs de apă drept cale de comunicație este veche ca și lumea.

Multă vreme pământul era acoperit de păduri nestrăbătute. Fluviile, râurile erau niște drumuri largi tăiate de la sine, fără ca mîna omului să intervie. Iar la vale, în sensul curenului, drumul de apă merge singur.

Navigația este cea mai veche artă. Căci nava este primul vehicul al civilizației — barca este mai bătrînă decît carul. Numai după geniala născocire a roatei apăru carul.

Primul tip de navă a fost bucată de lemn, butucul, trunchiul de lemn plutind la întâmplare, de care omul primitiv s-a agăţat instinctiv, cu un folos real.

Mai mulţi butuci legaţi între ei au format *pluta*, aşa precum şi azi o vedem plecând de la Vatra Dornei, pe Bistriţa, şi coborînd la vale pe Dunăre pînă la Mare.

Trunchiul de copac primitiv scobit a fost prima barcă, aşa cum o vedem încă şi azi pe rîuri şi pe lacuri. Acest prim tip de navă zis : monoxilă, pirogă, ciobacă, dubă, este sîmburele arhitecturii navale şi primul pas al navigaţiei mondiale.

Haina, ridicată pe o prăjină, umflîndu-se de vînt, barca a plecat singură. Aşa a început navigaţia cu pînze folosind forţa vîntului.

Care a fost întîia mare călcată de prova tăioasă a celei dintîi nave ? Care a fost poporul primilor navigatori ? Care a fost evoluţia maritimă a omenirii ? Care au fost primii eroi din grandioasa epopee a geniului uman, în luptă seculară cu cea mai formidabilă putere a naturei, în luptă cu marea ? Marea, geloasă parcă, fără milă a înghiţit totul, căci pentru totdeauna aceste secrete vor rămînea ascunse în noaptea preistoriei.

Şi totuşi, un martor ne-a rămas pînă azi : vasul plutitor — *nava* — care, sub diferitele-i forme, rămîne fructul, roadele muncii şi ale creaţiei minţii atîtor mii de generaţii, lucrători anonimi, îndepărtaţii noştri strămoşi.

Căci nava nu este numai un mijloc de transport, o locuinţă flotantă ; în ochii marinarului, nava este o fiinţă vieţuitoare, aproape umană — însufleţită de mai multe sute de inteligenţe grupate, ea trăieşte viaţa mai multor sute de vieţi.

Această savantă înjghebare de lemn, fier, pînze şi frînghii are parcă un suflet. Cine şi-a încordat vreodată braţele stăpînind cu degetele înclăstăte roata cîrmei a simţit că domină o forţă. Nava trăieşte, spintecă valul, geme şi urlă în suflarea turbată a vîntului din larg. Vorbeşte celui care ştie s-o înţeleagă, suferă şi moare de bătrîneţe, dacă n-o înghite marea.

Cu ce atenţie examinează ochiul marinarului nava în construcţie pe şantier, numărîndu-i coastele, admirînd-

du-i formele elegante ; cu ce emoţie priveşte lansarea şi botezul ei în apa mării, cu ce durere şi melancolie cată la o epavă, cadavrul unei nave distruse, al cărei corp putrezeşte părăsit la ţarm.

Multă vreme marea a fost considerată ca un obstacol de neînvins, un vid planetar, ca şi deşertul nisipos, care nu putea fi trecut.

Pian arta navigaţiei, omul a ajuns să se folosească de mare ca de un cîmp liber, deschis tuturor drumurilor. Navigaţia îmbrăţişează un număr de probleme intim legate între ele : ştiinţa eonstruirii navelor, adică arhitectura navală ; cunoaşterea drumurilor pe mare, adică hidrografia, şi arta nautică, ştiinţa marinăriei, manevra şi conducerea navei de la un punct la altul.

Primele cunoştinţe de arhitectură navală le avem din *Biblie*. Arca lui Noe — care, pe lîngă familia comandantului, mai transporta, după cum se povesteşte, 7 perechi de animale curate, 7 necurate.

A doua cunoştinţă de navigaţie mitologică ne-o dă legenda geografică a expediţiei argonauţilor.

Noe şi-a construit singur nava lui, dar nu ştia să navighe. Arca lui nu putea să fie decît un ponton fără lopeţi şi pînze. El a rătăcit, plutind la întâmplare, pînă s-a înnămolit pe vîrfurile muntelui Ararat.

Iason, căpitanul corăbiei „Argo”, era, putem zice, căpitan de lungă cursă, deşi nu avea brevet. Nava lui avea 50 de lopătari şi o pînză primitivă. Plecase într-o lungă navigaţie, nu se îmbarcase în corabie ca tata Noe, ca să scape de potop. Iason pornise în căutarea Lînei-de-aur.

Dorinţa de pradă a creat navigaţia şi de aceea pirateria — această spumă a mării — este veche ca lumea. Şi adesea se confundă cu navigaţia. Pirateria a făcut să propăşească arta nautică.

Căci argonauţii, la drept vorbind, nu erau decît nişte piraţi — ca şi Ulise, Menelaos şi toţi ceilalţi eroi, cîntaţi şi idealizaţi de poeţii antichităţii.

Prima dată cînd neamul elenilor s-a făcut cunoscut lumii a fost cînd marinarii lor au plecat cu navele ce le aveau ca să jefuiască Troia.

Și putem spune că opera genială a lui Homer nu-i decît un vast jurnal de bord ce ne-a fost transmis de antichitate.

Căderea celebră a Troiei sfarmă regatul lui Priam și dă cheia Helespontului în mâinile grecilor, care încep să populeze coastele Mărei Negre și malurile Dunărei.

Despre coloniile și navigația grecilor din părțile aceastea a scris Herodot, părintele istoriei, un fel de *Baedeker* al antichității.

Urmărind filmul istoric al omenirii, ne uimește uriașa, nepotolită frământare de neamuri, popoare și seminții, cari s-au perindat vînturînd apele care scaldă pămîntul nostru strămoșesc. Au plutit prin părțile aceste nave de felurite forme și numiri : Trireme antice, galere romane, corăbii bizantine, caravele genoveze, galioane venețiene, caice și bolozane turcești, șeici căzăcești, trihandine grecești, luntre muntenești, pînzare moldovenești, pînă la navele moderne : vase cu aburi, de marfă și de pasageri. La trei tipuri se reduc toate aceste nave :

1. Barca, avînd ca motor forța brațelor.
2. Corabia, cu vîntul în pînze ca motor.
3. Vaporul, avînd ca motor forța aburului.

ROMANII LA MARE

Dar care a fost rolul neamului nostru în cursul veacurilor, pe scena navală a Orientului european ?

Începuturile marinei românești trebuie să căutăm cu mult în urmă, în negura vremurilor, pe cînd navigația se confunda cu pirateria.

Populația băștinașă, cu rădăcini adinești înfipite în malurile Dunărei și ale Mărei Negre, a umblat desigur pe apă. Și amestecată cu diversele seminții venite de la nord, ca pecenegii, cumanii, prădau cu vasele lor ușoare litoralul, în sus pînă la gurile Niprului, și în jos pînă la gura

Bosforului, ajungînd pînă sub zidurile Bizanțului. Acești primitivi marinari tăiară calea lui Svetoslav de la Kiev spre Țarigrad.

Începuturile marinei noastre trebuie să căutăm înainte de descălicare, în strînsele legături comerciale pe care le aveam cu venețienii, genovezii și pizanii, stăpînitorii căilor mondiale, în evul mediu, între Orient și Occident.

Dacă s-ar răscoli și azi mai adînc în arhivele vechilor cetăți italiene, s-ar descoperi hrisoave care ar lumina epoca întunecată a începuturilor marinei noastre.

În baladele și cântecele literaturii populare sunt înmînșate isprăvile străbunilor noștri marinari pirați. Tot despre ei vorbesc cronicile călugărului Nestor și a lui Constantin Porfirogenetul, precum și vechea *Diplomă bîrlădeană*.

În scrieri străine găsim date asupra navelor românești, de pe vremea lui Mircea și Vlad Țepeș ; vasele noastre ușoare pilotau și serveau expedițiile cruciate cari urmau calea fluvială. Sunt cunoscute : faimosul *Statuto nautico* a dogelui Veneției, Antonio Tiepola, și Tratatul de comerț între Anglia și Moldova sub Petru Șchiopul.

Că navele moldovenești ieșeau prin stîrnitori în Mediterană o dovedesc rămășițele farului ridicat de Ștefan cel Mare la mînăstirea Zografu, de la Sfîntul Munte Athos.

Se cunosc cauzele cari au ruinat cetățile italiene, strămutînd centrul de gravitate a comerțului mondial din Mediterană în Atlantic :

- a. Descoperirea drumului la Indii pe la Capul de Ev în Sferă ;
- b. Descoperirea Americii ;
- c. Așezarea turcilor în Europa.

Prin căderea cetăților Chilia și Cetatea Albă în mâinile turcilor, zice marele Bălcescu, se îngroapă viitorul naval al Moldovei. Blocul islamic așezat între valea Gangelui și valea Dunărei transformă Marea Neagră în lac otoman, iar Dunărea în râul împărătesc al Sublimei Porți.

Patru secole ne-a îndepărtat vitregia timpurilor de căile apelor. Eram însă dator să îndestulăm cu produsele solului piața Stambulului, să dăm bir, lemn de construcții navale, maiștri și marinari. Târziu, când începe să apună semiluna, ni se dă dreptul și nouă de a naviga cu galioane armate.

Nava de tip moldovenesc să numea *pînzar*. Cea de tip muntenesc *caic* domnesc.

Se instituie un bir al șeicilor. Strălucitul *Hatışerif* al Porții, căpătat prin stăruința marelui român Enăchiță Văcărescu, ne îngăduie a naviga cu „bolozane, caice, șeici... privilegiu ce din vremi bătrîne, de mulți ani, l-au fost pierdut ȧara aceasta...” [...]

Anglia are nevoie să aducă grâu din Valea Dunărei. Urmează războiul de Crimeea. Rusia este scoasă de la Dunăre. Se alcătuiește Comisia Europeană a Dunărei, stabilind libertatea navigației pe acest fluviu declarat internațional.

Porturile noastre se deschid ; prin ele iese grâu și intră aur.

Renașterea marinei românești începe. Pe apele Dunărei și ale Mării flutură iarăși steagurile capului de zimbru al Moldovei și vulturul Munteniei. Forțele navale ale celor două Principate, după Unire, se organizează într-un singur corp : flota română.

Austria tindea să aibă monopolul și supremația navigației pe Dunăre. România se opune : nu se prezintă în Conferința de la Londra, și proiectul de poliție a navigației pe fluviu rămîne literă moartă.

Unul din pretextele ridicate de politica austriacă era că România nu are nave de poliție și nici personal pregătit.

Dezvoltarea marinei noastre era o necesitate politică și națională.

Marii bărbați de stat de pe acea vreme au înțeles : Ion Brătianu, Mihail Kogălniceanu au comandat o serie de bastimente în străinătate, au trimis un număr de tineri marinari în Școala navală franceză de la Brest și în cea italiană de la Livorno.

NAVA-SCOALA BRICUL „MIRCEA”

Pentru ucenicie în aspra meserie a mării, era și la noi nevoie de o școală plutitoare. În anul 1882 s-a comandat la un șantier naval englez o navă-școală, care a fost botezată cu numele de „Mircea” de către Ion Ghica, ministrul României la Londra.

Ion Ghica, bei de Samos, iubea marea, trăise în lumea diplomatică, în cercul marinarilor de pe bastimentele staționare la Constantinopole ; urmări cu toată inima construcția lui „Mircea”.

În corespondența rămasă de la regretatul amiral Urseanu, primul comandant al lui „Mircea”, s-a găsit o scrisoare de la Ion Ghica :

„Cumetre dragă, am urmărit cu harta și cu gîndul falnicul pavilion al lui «Mircea».

Facă cerul ca prima, fericita călătorie a lui «Mircea» pe marea cea mai periculoasă, să fie de bun augur și să deschidă României o eră de acțiune asupra mărilor. Urez tinerilor argonauți, de sub direcția și conducerea voastră, un viitor glorios.”

Ion Ghica avusese o mîină fericită. Șantierul englez realizase o rară construcție navală, de o splendidă reușită.

„Mircea” este o corabie cu pînze, tipul de navă numit *bric*, cu velatură complexă. Deplasament 360 tone. O mică mașină pentru manevra în porturi. Viteza maximă e de 13 mile pe oră. Un echipaj de 100 marinari, majoritatea copii din Școala de marină și ofițeri tineri.

O mică navă de lemn cu pînze ; dar ce rar se mai poate întîlni azi pe căile mării, printre felurile bastimente, între tipuri monstruoase de mașini flotante, o asemenea navă cochetă, un *voalier* cu forme rotunde și elegante, avînd o velatură măreață, armonică și perfect echilibrată !

În orice port ancora „Mircea”, în numeroasele sale călătorii, atrăgea atenția și admirația marinarilor de rasă prin originalitatea și fineța formelor sale.

La serbările columbiene de la Geneva, unde o barcă a lui „Mircea” a câștigat premiul întâi la cursele de întrecere dintre toate marinele militare din lume, un englez, cunoscător, ceru voie să desemneze formele acestui rar tip de navă.

La serbările navale de la Kiel, pentru deschiderea canalului dintre Marea Nordului și Marea Baltică, la care „Mircea” a luat parte făcând înconjurul Europei, toți cunoscătorii se opreau cu admirație în fața acestei nave-școală, care apărea cu pânzele albe, ca o lebăda grațioasă, în mijlocul greoaiei escadre de mastodonți cuirasați.

Viața și serviciul pe acest bastiment nu sunt ușoare : „Mircea”, deși posedă excelente calități nautice — ține bine la mare — are un balans foarte sensibil : raliul se combină cu tangajul, provocând foarte repede răul de mare. Școlarii fragezi, marinarii începători, atrași de magia mării, erau puși de la început la o grea încercare în noua meserie. Cei cari nu puteau rezista în leagănul lui „Mircea” erau nevoiți să-și schimbe repede profesia. Părăseau curînd nesigura și mișcătoarea apă, pentru a simți din nou ferm, sub tălpile picioarelor, pământul solid și nemișcat.

Dintre toate navele noastre, desigur „Mircea” a avut cel mai însemnat rol în epoca de renaștere a marinei românești. El a fost leagănul în care au crescut aproape 50 de promoții, formînd primele cadre de marinari români.

În alte țări, c-o populație maritimă de litoral, marina comercială formează elementele marinei militare. La noi, dimpotrivă, marina militară a creat pe cea comercială, căci vitregia timpurilor ne-a îndepărtat de căile mării și ne-a curbat numai pe brazda plugăriei.

Ne-am format echipajele din tinerii recruți de pe malurile apelor, și mai cu seamă dintre plutașii Bistriței, cari au ajuns excelenți navigatori ; foarte mulți dintre ei se găsesc, azi îmbarcați ca marinari-fochiști pe vasele engleze.

Asta a făcut pe un comandant român să răspundă regelui Greciei, care întrebese de unde își recrutează România marinarii : „De la munte, maiestate, îi aducem, dar îi oțetăm în căldarea Mării Negre”.

În adevăr, această caprițioasă mare, supusă vînturilor nordice ale stepei rusești, căleşte pe navigatorii cari învață în cuprinsul ei aspra școală a mării.

Marinarul care s-a format aci, dînd piept cu furtunile în luptă cu valurile Mării Negre, va fi bun marinar oriunde.

Un comandant englez, îngrozit, a exclamat : „Marea Neagră e un cazan gata să facă explozie”.

Prin multe furtuni a trecut „Mircea” și a rezistat totdeauna, înfruntînd urgia vremurilor. Cea mai groaznică din toate a fost cumpăna prin care a trecut în anul 1888.

ÎN COADA UNUI CICLON

În dimineața de 19 mai 1888, „Mircea” pleacă din Sulina, cu provizii pe timp de trei zile. Marea calmă, timp admirabil.

A doua zi se găsea în dreptul Constanței. Face o voltă în vînt cu intenția de a lua drumul spre Insula Șerpilor, pentru a intra din nou în Sulina. Se făceau manevre de pînze pentru a pregăti pe copiii din Școala de marină în vederea unei călătorii mai lungi ce aveau să facă în acel an prin Mediterana.

Din senin se stîrni un vînt de la nord, care sufla în față. „Mircea” nu mai putea înainta, bătea pe loc în dreptul capului Midia. Își schimbă direcția spre est. Vîntul se întărea schimbîndu-se peste noapte într-o cumplită tempestă. Nimic nu se mai recunoștea. În bezna unui iad întunecat. În care licărea numai fosforescența valurilor uriașe. „Mircea” se zbătea de moarte ; corpul scîrțîia, gema la fiecare izbitură, și întreaga arboradă, frînghii și macarale urlau înfiorător în noaptea cea stranie, în care părea că se apropie sfîrșitul lumii. Spre dimineață, o ploaie torențială unea cerul cu marea de parcă se rupsesse zăgazele văzduhului.

„Mircea” căzuse în drumul coadei unui ciclon. Trei zile și trei nopți s-a luptat între viață și moarte. Patru-

zeci de vase cu pînze s-au înecat atunci din cauza acestei furtuni, rămasă celebră în părțile Mărei Negre.

Cîte amintiri, din cele trei zile și trei nopți de groază și de luptă, nu au rămas neșterse în mintea copiilor marinari, ajunși mai tîrziu comandanți încercați pe cargoboturile și pacheboturile marinei comerciale.

„Mircea” era cu totul inundat ; îmbarca pachetele de apă prin ambele borduri, în compartimentele din prova apa ajunsese aproape de un metru, pompele nu mai aveau. Valurile izbeau ca lovituri de tun. Catargul din prova s-a prăbușit cu toată arborada pe punte. Barca balenieră a fost sfărîmată la postul ei. Tunurile s-au demontat pentru a fi aruncate în mare. Cabina bucătăriei, smulsă, umbla pe punte purtată dintr-un bord în altul.

Corpul lui „Mircea” era amenințat să fie spart de propriile piese, rupte din locul lor și izbite cu violență de valuri, gata să pătrundă printre coastele lui.

O zi întreagă s-a luptat în apă un marinăr erou, lemnarul bordului, legat c-o frînghie ca să nu fie măturat de valuri, pentru a degaja vasul de lemnele și manevrele rupte care-l amenințau. Provizia se terminase și începuse chinul foamei și al setei.

În țară, jale ; se zvonise că „Mircea” s-a înecat. Părinții își plîngeau copiii pierduți pe mare, nimeni nu putea da nici o lămurire ; se știa că a plecat pe mare și nu s-a mai întors... „Mircea” ajunsese la liman izbutind, pe jumătate distrus, să intre în Bosfor.

Într-un hal de plîns, dar falnic ca un erou rănit, „Mircea”, c-un catarg lipsă, cu pînzele sfîșiate, cu bărcile zdrobite, defila, admirat în ovații, prin fața vapoarelor cari nu îndrăznise pe timpul furtunei să iasă din Bosfor, să înfrunte furia Mărei Negre.

Sultanul Abdul Hamid s-a interesat de soarta lui „Mircea”, a felicitat pe comandant și a dat ordin să se facă, fără plată, toate reparațiile necesare navei românești, în arsenalul marinei otomane din Cornul-de-Aur.

Raportul de mare al comandantului, amiralul Eustătiu, a fost publicat în *Monitorul oastei* din anul 1888.

O SĂRBĂTOARE ORIGINALĂ

Acum cîțiva ani a avut loc la Constanța o sărbătorire originală, unică în țara noastră. S-a comemorat 40 de ani de la furtuna din 1888. E bine să fie cunoscută această înălțătoare și emoționantă solemnitate ca o pildă vie pentru educația poporului.

Un amiral, fost elev în Școala copiilor de marină în anul 1888, a avut fericita idee să cheme la această solemnitate, făcută tot pe atît pentru ei, cît și pentru ceilalți, pe toți marinarii cari au fost în tinerețea lor îmbarcați pe „Mircea”. Chemarea a avut cel mai mare răsunet. S-au strîns acolo, în jurul navei care-i aștepta, înfiptă în apă sărbătorește, din toate unghiurile țării, marinari de toate vîrstele : copii de 12 ani, elevii de azi ai Școalei de marină, și bătrîni de 80 de ani, pensionari veniți să mai vadă încă o dată nava pe care și-au făcut ucenicia în zbuciumata școală a mării.

După obișnuita slujbă bisericească pentru odihna sufletelor celor trecuți în lumea dreptilor, „Mircea” a ieșit în larg. Conducerea și manevra navei a fost redată, pentru cîteva ore, iarăși în mîinile bătrînilor cari în luptă Cu natura, acum 40 de ani, ținuse piept și înfruntase urgia Mărei Negre.

Și bătrînul „Mircea” a ridicat ancora avînd iarăși, la posturile de plecare pe marinarii din 1888. Și-a desfăcut pînzele în vînt și, maiestuos, cu aripile întinse, a ieșit ca altădată în larg. Parcă și-a cunoscut stăpînii ; s-a supus bătrîna navă, manevrînd cu aceeași precizie ca și odinioară, în tinerețea ei. Cu genunchii îndoiți, tremurători, un amiral bătrîn, scos la pensie acum douăzeci de ani, a urcat scările la puntea de comandă. A urmărit, cu ochii în lacrimi, manevra pînzelor umflate, și-a izbutit să execute cu aceeași artă o voltă în vînt.

Iar alt amiral în activitate, cu toată sarcina vîrstei și burta gradului, a reușit să se urce pînă în vîrful catargului, la încrucișarea rîndunice — acolo-i fusese postul în copilărie, cu 40 de ani înainte, cînd suia în fugă, desculț, pe scările de frînghie, pînă sus.

O zi întreagă au petrecut-o pe bordul lui „Mircea” marinarii-copii, în pragul meseriei, cu marinarii-bătrâni, retrași de mult din cariera lor. Momente de emoție, lacrimi fierbinți șterse pe furiș, pioasă amintire pentru cei duși, momente duios de regret și melancolie pentru cei albiți de zile și nevoi, îndemn și avânt pentru cei tineri, cari intrau îndrăzneți în lupta vieții, la rîndul lor chemați de magica atracție a mării.

ȘCOALĂ ÎNTRE CELE DOUĂ INFINITE

Dacă în cursul existenței lui „Mircea”, aproape jumătate de secol, mulți marinari s-au stins, toți au îmbătrînit, numai „Mircea” a rămas același : frumos, falnic, și minune, întinerit parcă.

Înainte de război aflăram cu regret că i-a sosit sfîrșitul și bătrînului „Mircea”. Vasul a fost dezarmat, scos la reformă. Fără pînze, fără manevre, despoiat, corpul lui slujise ca simplu ponton în convoiul de provizii, la Chilia, pe timpul războiului.

După cîțiva ani tot arsenalul marinei s-a minunat constatînd că fundul lui „Mircea” e în perfectă stare. Lemnul se petrificase. Fundul lui „Mircea” se făcuse abanos. Intră în reparație, i se schimbă cîteva coaste, puntea, o nouă arboradă și velatură. „Mircea” se reface. Întinerește. Ca pasărea Fenix renaște din cenușă.

Bătrînul, întinerit, pornește iar la drum pe căile mării, peregrin neobosit, ocrotind sub aripile lui de pînză noi generații de marinari români.

Ani de-a rîndul, în fiecare vară, „Mircea” făcea cîte o călătorie de studii și practică navală, cu Școala copiilor de marină și cu ofițerii tineri.

Dar navigația cu pînze se deosebește de cea cu aburi pe care ne-am deprins s-o vedem la pacheboturile noastre rapide și elegante. Distanțe parcurse azi în cîteva ore, noi, cu „Mircea”, le făceam adesea în cîteva zile, cînd vîntul nu sufla în pînze, sau cînd sufla împotriva și navigam în volte.

Timpul pentru noi nu conta. Navigam ca să navigam. Făceam artă pentru artă. Cu toate greutatele, această navigație primitivă, cu pînze, te face să înțelegi adevărata poezie a mării. Vasele de război în general prea puțin naviga. „Mircea” însă a navigat foarte mult. A scotocit în fiecare an cu de-amănuntul întreg Orientul. A urmărit coastele, cu golfuri și capuri, a intrat printre insulele Arhipelagului, a atins toate porturile din Marea Neagră și din Mediterana. A urmat în Atlantic tot țărmul Europei, mergînd pînă în Scandinavia. „Mircea” n-a fost niciodată un bastiment de război, un vas de luptă, a fost și a rămas întotdeauna nava-școală. Dar nu o școală fixă, ancorată și prionită la țărm. Era o școală vie, în plin aer, în sînul mării, în mișcare, o școală vagabondă în care ochii ageri și curioși ai tinereții vedeau în natură ceea ce învățase în cărți.

Cutreierînd mări și țări, văzînd felurite locuri, oameni și lucruri, marinarul învață să cunoască lumea, si-n popasurile sale observă și compară țara lui cu celelalte.

„E om umblat, că știe multe”, zice cu admirație, în graiul său, poporul.

Puntea lui „Mircea” ne-a fost cea mai folosită școală. Acolo, zile și nopți în gol, izolați de restul lumii, între cer și apă, am învățat să observăm, să citim în marea carte a naturei ce ni-o deschidea în fața ochilor și a minței orizontul mării.

Era o viață sănătoasă, întăritoare. Ne umpleam plămîni cu ozonul aerului salin din larg ; ne făceam mușchi de criță și ne oțelegam calitățile sufletești : curajul, voința, tenacitatea, disciplina, adevăratele virtuți bărbătești ale omului care dă piept cu primejdia, neîncetat în luptă cu natura. Căci marinarul, trăind între cele două infinite, întrunește în caracterul său trei suflete : soldat, călugăr și poet. Inima lui este veșnic arsă de doruri nepotolite. Pe mare îi e dor de casă, de familie, de iubita-i părăsită ; pe uscat îl chinuiește dorul de ducă, îl atrage marea înșelătoare și etern misterioasă.

În larg, pierzi noțiunea timpului. Ziua și noaptea sunt împărțite în carturi, cîte patru ore de serviciu. Într-o zi te lupți încordat cu furtuna, văzînd moartea cu ochii,

a doua zi uiți totul. Pe oglinda mării calme, sub bolta cerului albastru, rîzi, cînti, glumești în plină voieșie...

DIN AMINTIRILE BORDULUI

Cîtă viață, cîtă lume, figuri, caractere și tipuri felurite s-au perindat, în cursul anilor, pe nava aceasta istorică, și poate legendară odată într-un viitor îndepărtat, îmi trec vii pe dinainte icoanele celor cari ne-au fost dascăli de energie și "disciplină, marinari bătrîni, comandanți severi unii, blajini alții, dar toți gravi și hotărîți în ora cînd oficiau urcînd treptele pe puntea de comandă.

În larg, în plină majestate a mării, ei simțeau bine că o sută de perechi de ochi, deschiși, mari, se așteptau asupra lor. Știau că fiecare gest care-l făceau trebuia să inspire încrederea deplină și oarba ascultare a bordului ce comandau. Suverani absoluți, dar sclavi ai datoriei. Ei ne ascuteau simțul răspunderii în aspra meserie a mării, în care pîinea se cîntărește cu prețul vieții, acolo unde greșala unui singur om poate dezlanțui un dezastru. Soarta atîtor suflete este încredințată într-o singură mînă ce trebuie în orice clipă să fie stăpîină, sigură, hotărîită.

Văd vii încă chipurile tovarășilor de bord, figuri copilărești, arse de soarele și vîntul din larg, în plină voieșie a fericitei și generoasei tinereți. Nu pot să uit cum împărțeam frățește provizia de mare, pesmeții tari ca fierul, pe cari îi rodeam cu dinți de șoarece flămînd. Și cînd nu mai puteam, că ne dureau dinții și gingiile sîngerau, muiam galeții pietroși în apa sărată a mării și-i mozeleam c-o poftă de lup. Cîți dintre acei îndrăzneți marinari, astăzi bătrîni încovoiați, au rămas în fundul minții mele așa cum i-am văzut pe-atunci: agățați în catarge, ca pisicile, pe scări de frînghie, uzi pînă la piele, suspendați deasupra abisului, la capătul vergilor, strîngînd între dinți cuțitul de gabier, luptînd îndărjiți cu pînza rebelă care se zbătea în urletul furtunei... eroi obscuri, în clipe uitate, luptînd cu oarba forță a naturii.

Nu pot uita nici pe bătrînii piloți, adevărați lupi de mare, vechii corăbieri italieni și greci, cari ne învățau pe-atunci manevra pînzelor, matelotajul, arta nodurilor de frînghie.

Barba Spiro Zarzaroni din Hios care se hrănea cu roșcove, și în loc de ceață zicea „Țața groasă”. Dalmatinul Micheli, condamnat pentru bigamie, se cununase cu o romîncă în țară, fără să divorțeze de nevasta lăsată la Triest. Trei frați Antonio Rota, ealabrezi, marinari desăvârșiți, admirați pentru arta cu care scoteau contrabandele de la vapoarele de marfă. Burtosul Marcheti, care m-a învățat să fumez cu pipa, căreia el îi zicea „lula”. Panaite Leca, grav, încruntat, fost căpitan de trihandin. Dionisie Vasilatos, un grec mărunțel și crăcănat, cu mustăți de rac, fuma tumbeci cu narghileaua. Simpaticul *Barba* Ghiorghios care în calmul nopților de vară ne strîngea în jurul catargului, sub bolta înstelată, ca să ne povestească isprăvile piraților și contrabandiștilor de hașis din Arhipelag, unde își făcuse copilăria. Constantinescu-Mastela, vechiul șef de echipaj, rămas celebru, ungea fundul bărcii cu săpun și lua totdeauna premiul întîii la cursele de bărci, în țară și străinătate.

Nici unul poate n-a mai rămas în viață... umbre pierdute în noaptea trecutului marinei românești.

Pînă și dobitoacele care, alături de noi, au dus aceeași viață de bord pe „Mircea” nu le putem uita.

Dulmuș, cățelul nimănui și al tuturor pe bord, era tovarășul fidel, veșnic la post, făcîndu-și datoria alături de timonierul de serviciu. Trăgea cu dinții la parîme în rînd cu marinarii.

Un motan alb, Marcu, crescuse de mic între pînzele lui „Mircea”. Cunoștea ca un gabier întreaga arboradă, nu suferea de răul de mare și se juca balansîndu-se între frînghii ca într-un leagăn. Un pui de urs, care a fost dăruit regelui Suediei, se suia în vîrfurile catargului, îngrozit de bubuitul tunurilor, de cîte ori făceam tirul în larg. Un cocoș turcesc, Osman, cumpărat din Trebizonda, umbla liber pe punte și trîmbița falnic anunțînd răsăritul soarelui la orizontul mării.

Cîte peripeții, cîte scene, cîte întâmplări tragice și comice nu-mi trec pe dinaintea, cînd privesc în oglinda rîmnei, în urmă, la viața petrecută pe „Mircea”.

Furtuna din fața insulei Cipru, cînd era să cădem în mijlocul unei trombe marine. Furtuna de la Rodos, cînd am salvat din naufragiu o corăbioară grecească. Echipajul nu mîncase de 5 zile ; marinarii noștri, miloși, le dădeau din mîncarea lor.

Înnămolirea pe bancul de la capul Midia.

În baia de la Suda, pe coasta Cretei, un rechin apărui în mijlocul nostru pe cînd ne scăldam. O canonieră franceză, c-o lovitură de tun, dădu alarma. Primejdia prin care am trecut într-o noapte neagră navigînd printre lanțuri de mici insule, între Samos și Kalimno. Cunoștințele lui *Barba* Gheorghe, pilotul, ne-au fost atunci mai de folos decît toate hărțile marine, calculele nautice și astronomice.

Glumele și farsele nu lipseau în viața de bord, în lungile zile de monotonie în larg, în zilele vesele și zgomotoase de peripeții și aventuri pe uscat, în tumultul porturilor orientale, cu mozaicul lor de rase și semînții.

O lume de amintiri, iluzii, speranțe, regrete și melancolie ne leagă sufletește de această bătrînă corabie, unde am crescut legănați, ocrotiți la umbra schelei de frînghii gudronate și pînze albe, ca sub niște uriașe aripi protectoare întinse în văzduh.

„Mircea”, deși bătrîn, trăiește fără să fi intrat încă în arheologie. Suvenirile noastre însă îmbătrînesc așa de repede, încît trebuie să ne grăbim a le fixa pe hîrtie înainte ca magicul film să dispară de pe ecranul minții noastre.

PE APĂ E CALEA MINTUIRII NOASTRE

Bătrîna navă-șeoală, care a dat țarei, pregătiți, atîția conducători în epoca renașterii marinei noastre, are încă un mare merit care-i dă dreptul la respectul și recunoștința posterității.

Nava aceasta, o parcelă dezlipită din trupul țarei, a fost ani de-a rîndul cel mai puternic factor de propagandă națională în străinătate. „Mircea” a purtat, pentru întîia oară, falnic, ia vîrfurile catargului, flamura românească, de unde ea a fluturat pe căile mării și prin toate porturile Europei. El a făcut întîi cunoscut lumii, pe apă, țara și marina ei. A fost un simbol. O afirmare a suveranității noastre pe apă — „Mircea” era România.

Căci în toate timpurile marina a fost cea mai puternic argument al unui popor care trăiește și vrea.

Se știe că prin navigație se lărgesc viața și raza de acțiune a unui stat, se afirmă și se intensifică circulația și trepidarea vitală a unui neam.

Apa joacă un rol din ce în ce mai mare în viața popoarelor și trage tot mai greu în balanța energiilor omenești. Cîte țări n-au dus lupte de veacuri ca să-și deschidă o fereastră la mare. Noi, cari ne scăldăm picioarele în apa Mării Negre, întărim să ne folosim de binefacerile ei.

Marea a fost totdeauna cea mai 'admirabilă școală pentru educația poporului. În aerul sărat al mării, care tăbăcește pielea și oțelește voința, în fața nestrămătății puterii a naturii, se formează *omul de nădejde*.

De atîtea ori s-a zis că trebuie și noi să ne folosim de experiența popoarelor mai bătrîne cari nu s-au mulțumit numai cu banița de grîu scos din brazda pămîntului arat. Trebuie să ne avîntăm cu îndrăzneală pe ape, smulgînd bogăția din ghearele valurilor.

Noi, cari am reușit în curs de jumătate de secol să ne romanizăm complet navigația fluvială și maritimă, azi, cînd prima dată ne aflăm în hotarele noastre etnice, trebuie cu orice sacrificii să îmbrățișăm acea *politică de apă*, pe care o prevăzuse geniul politic al marelui bărbat de stat Mihailachi Kogălniceanu : „Calea mîntuirii noastre este Dunărea, spre marea largă deschisă tuturor...”

Numai așa, noi, românii, ne vom împlini misiunea ce o avem la răscrucea drumurilor mondiale, între Orient și Occident, aci unde mîna Domnului ne-a așezat pe pămînt.

DIN PERIODICE

AMINTIRI

MISTERUL CASEI DIN SÂRARIE CU PRILEJUL MORȚII LUI ION NĂDEJDE

Oare toți oamenii se nasc cu sentimentul religios ?
Este acest sentiment o însușire inerentă oricărui om ?

De remarcat e constatarea că, deși cultul trebuie să fie liber, omul nu-și alege singur religia care-i convine. O capătă de-a gata de la părinți. Pentru că părinții mei erau creștini ortodocși, m-au dat într-o zi, gol, roșu-vînat de frig, pe la sfîrșitul lui decembrie, în mîinile părintelui Ivanciu. Cu toate că am protestat energic, zbătîndu-mă și țipînd de răsunau bolțile bisericii, părintele Ivanciu n-a voit să țină seamă și, fără milă, m-a cufundat de trei ori în apa rece din cristelniță, m-a miruit și m-a făcut dintr-odată creștin-ordodox, fără consimțămîntul meu. Așa am rămas pînă azi și voi rămînea probabil pînă la sfîrșitul vieții. Amin ! Credința religioasă mi-a fost inoculată, uneori cu forța, de către mama care era evlavioasă. Ea m-a învățat să mă închin, să-mi fac cruce la pernă înainte de culcare, să mă rog lui Dumnezeu pentru sănătatea și norocul întregii familii și a tuturor rudelor, la pomelnicul cărora mai adăugam de la mine pe Safta bucătăreasa, pe Iordachi vizitiul și pe Tărcuș, cățelul nostru pe care îl iubeam ca pe un frate mai mic.

Nu-mi pot da bine seamă azi în ce a constatat educația mea religioasă, care trebuia să fi fost o combinație între cele două elemente : misticul și moralul ortodoxiei.

Știu însă că am simțit o puternică impresie religioasă pășind prima dată pragul bisericii.

Am tras o spaimă cumplită. De la ușă mă trăgeam cu groază înapoi. Mama m-a luat de-o aripă și m-a repezit înăuntru. Îmi clănțăneau dinții de frică. Întuneric,

rece, o umezeală de hrubă, un miros nesuferit, fumul luminărilor mă îneca ; tușeam, strănutam, și mama nu mă lăsa să scuipe în biserică.

Țineam capul în piept și printre lacrimi cătam în jos. nu îndrăzneam să ridic ochii la zugrăveala pereților jupuiți. Niște sfinți încruntați, cu bărbile afumate, se uitau urît la mine.

Cu părintele Ivanciu, care mirosea totdeauna acru, a drojdii, mă deprinsesem cu timpul. Umbla în fiecare lună pe la case cu „zi-ntîi”. Avea un antereu soios, barba sură, foarte încîlcită, și de sub potcap îi ieșea un șfichiu de coadă. Cînta firnîind pe nas. Nici cuvintele, nici gesturile nu i le înțelegeam. Și nu pricepeam de ce nu-și băga în buzunar banii căpătați și-i arunca într-o căldărusă cu apă.

De mic, cu mintea crudă încă, îi puneam mamei — ca mai toți copiii — cele mai îndrăznețe întrebări asupra universului :

— Cine a făcut lumea ?

— Dumnezeu.

— Unde stă Dumnezeu ?

— În cer.

— Dar pe Dumnezeu cine l-a făcut ?

— Asta nu-i treaba ta, mi-a răspuns mama supărată. Și de-atunci niciodată n-am mai întreat-o nimic despre divinitate și origina lumii.

Deși nu aveam un temperament înclinat spre misticism, totuși la început eram credincios, bigot chiar. Pe drum, de-acasă pînă la școală, mergînd de obicei cu lecțiile neînvățate, mă rugam fierbinte lui Dumnezeu atotputernic, bun și milostiv, să nu mă scoată la lecție. Prin dreptul bisericilor făceam cruci mari. La școală făceam cruci pe sub bancă. Iar în momentul groaznic al deschiderii catalogului făceam la iuțea cruce cu limba în gură. Eram slab, aveam nevoie de un sprijin, de-o protecție. Ridicam ochii spre cer căutînd un punct de reazem.

Eram fricos și invocam puterea supremă ca să mă apere, căci frica a creat zeii. Dar... zadarnic ridicam ochii spre înălțimea de unde trebuia să-mi vie ajutorul.

Devenisem sceptic. Că Dumnezeu nu-i drept, nici bun, nici milostiv, eram sigur, și de aceea nici nu-l iubeam.

1 »Nu-mi rămăsese decît o vagă teamă de atotputernicia lui. Nici o emoție religioasă, nici un element mistic în formele și simbolurile ritualului. Credința zdruncinată se risipea. Sentimentul se dizolva lăsînd un gol în adîncul sufletului de copil.

Î In perioada asta critică a vieții, cînd îndoiala începe Bă încolțească în mintea care refuză a primi totul orbește, atunci apăru în fața ochilor mei casa misterioasă din strada Sărărie.

La Iași. Ahea intrasem în gimnaziu cînd ne-am mutat în strada Sărărie. În drum spre școală, treceam în fiecare zi prin fața unei case vechi, cu geamlîc, tupilată în fundul unei curți mari. La poartă, pe-o tablă neagră, era scris cu litere albe :

„Revista *Contemporanul*”.

— Asta-i casa lui Ion Nădejde... aici îi cuibul nihi-liștilor, îmi spuse misterios într-o zi un băiet mai mare, din clasa a treia.

În mahalaua noastră, pe vremea aceea, nu se făcea nici o deosebire între socialiști, anarhiști, revoluționari, francmasoni și ateii. Toate nuanțele se confundau la început într-un singur termen : „nihilist”. În casă auzisem adesea vorbindu-se de nihiști ca de o sectă ciudată. Nu se închinau, nu se spălau, nu se pieptăneau și nu-și tăiau unghiile. Bărbații purtau părul lung, femeile, părul retezat la ceafă. Nu respectau nici tradiția, nici moda. Nu credeau în Dumnezeu, nu-și botezau copiii și umblau ci-tînd pe străzile lașului.

Într-o zi, pe cînd veneam de la școală, tovarășul meu de drum îmi dădea un ghionț în coastă.

— Uite-l, mă ! vezi... ăsta-i Ion Nădejde.

M-am oprit în loc, emoționat. Pe trotuar, în fața noastră, călca greoi un colos întunecat, arămiu la față, cu barba și părul de un negru lucios. C-un palton ros, aruncat numai pe umeri, mergea ținînd capul în jos, adîncit în citirea unei cărți groase. De buzunarul paltonului atîrna un baston noduros cu vîrf ars. Cînd a ajuns în dreptul meu, instinctiv mi-am scos pălăria din cap. O

clipă și-a ridicat ochii de pe carte, m-a fixat prin sticlele ochelarilor și mi-a răspuns c-un surîs blînd, care a îndulcit și luminat deodată figura cea smolită și sumbră. Am privit lung în urma lui.

Ce stranie impresie mi-a făcut omul acesta în jurul căruia mahalaua crease deja atîtea fantastice mituri. În șoaptă se povesteau lucruri ciudate : cică Nădejde nu-și înmormîntase creștinește la cimitir un copil care-i murise, îl îngropase fără popă, în grădină, la rădăcina unui măr.

Ion Nădejde trecea în ochii mahalalei ca un vraci din alte vremuri, ca un alchimist care făcuse pact cu demonul ; Antecrist, dar așa de învățat, că reușise prin știința lui magică să facă un măr, dar nu putuse să-i dea și gustul mărului din pom. Unii susțineau că ar fi făcut chiar și un om în carne și oase ; dar ce folos ? N-a reușit să-i dea și suflet. Ațîțați, curioși, noi, copiii, pîndeam din stradă c-un fel de teamă, printre zăbrelele zaplazului, la casa plină de mistere din strada Sărărie.

Popa cu „zi-ntîi” trecea pe la poartă fără să se oprească. Un gardist, zi și noapte, postat în fața casei, spiona notînd pe toți care intrau acolo. Uneori, la poartă se încărcau camioane mari cu pachete de cărți, reviste și gazete. Pierdeam ceasuri întregi dînd tîrcoale în jurul casei misterioase. Pînă tîrziu noaptea ardea în geamlîc o lampă cu glob verde. Siluete de bărbați și femei apăreau și dispăreau în cercul de lumină ca niște umbre chinezești proiectate pe un ecran imaginar.

Ce se întîmpla acolo ? O conspirație ? Un complot împotriva guvernului, a regelui sau chiar în contra lui Dumnezeu ? Ce n-aș fi dat să fiu și eu acolo ! Nevăzut, ascuns într-un colț, să aud ce se vorbea, să aflu taina celor ce se puneau la cale.

Parcă o forță satanică mă frămînta. Demonul curiozității mă împingea spre casa misterioasă, care mă atrăgea ca un magnet uriaș. Nu puteam intra acolo ; și mintea aprinsă de închipuiri bizare îmi zugrăvea pereții cu rafturi de cărți, borcane, retorte și eprubete, crani înșirate pe polițe, reptile și păsări împăiate prinse de plafon ... aidoma cu scena primului act din *Faust*, așa

Icum îl văzusem în copilărie la vechiul Teatru Național din Iași. O fată, servitoare la Ion Nădejde, venea să lu la apă de la fîntîna din curtea noastră. În schimbul unei ț perchei de mănuși de mătase, furate din scrinul mamei, JL feta mi-a adus într-o seară sub șorț un pachet întreg de 8 Cărți : zece reviste *Contemporanul*, toate același număr. w Luase la repezeală din pachetele pregătite pentru expe- ® diție. Am oprit un număr și celelalte le-am împărțit a % doua zi băieților la școală.

j m Cunoștințele noi ne atrăgeau, știința aceasta păgînă, fructul oprit, îl devoram cu aviditate. Cărțile nepermise ' t în școală circulau pe sub bănci în orele de clasă. Acasă ; j citeam pe ascuns pînă noaptea tîrziu. Cele ce nu puteam pricepe cu mintea crudă a vîrstei le învățam cu încăpăținare pe de rost ; înghițeam cu lăcomie, fără să digerăm deplin, teoriile lui Darwin, *Forța și materia* lui Buchner, *Mecanica cerească* a lui Laplace, cu meșteșug popularizate în paginile *Contemporanului*.

Năzuiam cu pasiune, cu sete de adevăr, la dezlegarea enigmelor universului. Era numai o beție, o aberație a spiritului generației de atunci, sau o inițiere în sfera pîndirii pozitivistice a timpului ? Că ne emancipam timpuriu, în afară de realitățile vieții, era sigur.

||| ^ !• Cu ce profund dispreț priveam programul școlii ; cu ? ce ironică impietate ascultam naivele argumente oficiale § aduse în lupta deschisă, pe vremea aceea, între știință I și religie. Școala se împărțise în două tabere : de o parte, credincioșii, de alta, ateii-revoluționari — și mulți erau % ateii numai din vanitate. Intoleranți, agresivi, ne hăr- I € țuiam cu îndîrjire. Discuții aprinse, pătimașe, urmau fără ! % sfîrșit în școală, pe stradă și în bragageria lui Sultanovici / din Tîrgul-de-Sus — cinci bani braga și zece caimacul ț de braga.

În atmosfera romantică și revoluționară a lașului, discutau liceenii de atunci, cu îndrăzneală și pasiune, chestii ț filozofice și sociale, noțiunea unui D-zeu absolut în haosul primordial, origina lumii și finalitatea, problema suferinței și mizeriei lugubrelui univers... așa cum discută j copiii liceului de azi, după citirea revistelor de sport,

asupra curselor de cai, *foot-ball*, box, dancing, cinema, radio și mărci de automobile.

Fiecare generație are alte preocupări și alte idealuri.

Pentru noi se punea net, pe vrmea aceea, problema divinității, și urmam demonstrația după un concept mecanic și matematic al universului, căci nu puteam admite să existe probleme insolubile. Învătasem pe dinafară buchea cărții, articolele scrise de Nădejde în *Contemporanul*: *Este sau nu D-zeu?* Și repetam cu emfază răspunsul lui Laplace: „N-am avut nevoie de ipoteza divinității scriind *Mecanica cerească*”.

Armele de luptă ale ateilor erau mai ascuțite și credincioșii, care simțeau cât de tocite sunt argumentele școlarești, se puneau din ambiție pe citit în ascuns *Contemporanul*. Mai toți sfârșeau prin a se converti. Tabăra credincioșilor scădea la fiecare semestru școlar. Curentul ateismului, ca o boală molipsitoare, trecea de la om la om, de la o școală la alta, atacînd tinerimea, ca scarlatina într-un oraș contaminat.

Epidemia răspîndită atinsese și seminarul din Socola — supranumit și „fabrica de popi”. Cu groază, direcția constată într-o zi că o parte dintre seminariști, viitorii slujitori ai altarului, erau ateii convinși.

Vechiul meu prieten I. Fodor, profesor de liceu, pe atunci elev în clasa a III-a la seminar, spusese într-o zi, în gura mare, la circiuma lui Ștrul, că nu există D-zeu.

Scandalizat, Ștrul crezuse de datoria lui să ia apărarea bisericii creștine ortodoxe.

— Iacă, halal, frumos ce-a învățat deja băietul Fodoroaiei în școala de preuți creștini, spunea el la toată lumea care-i intra în prăvălie.

Indignarea cîrciumarului ajunsese pînă la urechile direcției seminarului.

Conferința profesorilor fu convocată de urgență ca să judece acest caz fenomenal. Sancțiunea era hotărîtă: izgonirea necredinciosului din toate seminariile din țară.

Noroc că se găsea acolo și un bătrîn înțelept: eruditul elenist Erbiceanu — cel care venea călare să-și țină cursul la seminarul de la Socola.

— I...ra... bre oameni buni... doar suntem bărbați în vîrsta, nici nu ne-ar șede bine să ne punem mintea cu

mucosul aista de băiet, care învață bine, dar a zis și el 0 dată un cuvînt prost auzit de la alții mai bătrîni.

Și vinovatul, după o aspră probozire, a fost iertat, făcîndu-și cuvenitele canoane de pocăință.

Din aceeași generație, liceanul Henric Sanielevici scria vărului său C. Graur, la Botoșani, o carte poștală deschisă, în care, după ce rezuma în cîteva rînduri diferența între socialismul utopic și socialismul științific, încheia hotărât: „cît despre D-zeu, te anunț precis că nu există”.

Pe mine, cînd m-a surprins acasă citind *Contemporanul* cu articolul: *Este sau nu D-zeu?*, mama s-a îngălbenit ca ceara; cu ochii în lacrimi, mi-a smuls „cartea” din mîna și-a aruncat-o în foc.

— Ce mi-a fost mai urît mie pe lume... de ce aveam teamă n-am scăpat...

— Lasă... o potoli tata îngăduitor, să ajungă numai om de treabă în viața lui...

— Cum să ajungă de treabă un păgîn care nu crede în D-zeu?... în viața lui n-o să ajungă decît un scelerat.

Contemporanul era evanghelia acelei vremi.

Ion Nădejde era profetul unei religii noi.

În ochii tinerimii era un titan în luptă cu Divinitatea.

Un supraom, care îndrăznea să braveze puterea supremă, la care naiva omenire continua să se închine încă din ignoranță și slăbiciune.

Biserica ortodoxă nu-l arsesse pe rug ca eretic, dar îl izgonise din școală pentru crima făptuită împotriva religiei de stat.

Omul asupra căruia Școala și Biserica aruncaseră anatema ajunsese în scurtă vreme suveran pe mințile tinerimii școlare. Căci el aprinsese o flacără mistuitoare în sufletul unei generații vizionare, amețite de mirajul unei lumi noi.

Rătăciți într-o lume de ficțiuni, robii unei metafizici dogmatice, ne descătușam intrînd într-o școală nouă, în lumea realităților științifice, inițiați în metoda noțiunii de cauză și efect, în disciplina școalei pozitivistice a timpului.

Epoca aceasta, care a imprimat un puternic curent de idei umanitare și generoase, mișcarea idealistă — bizară astăzi — care se închegea pe-atunci într-un fel de „sectă masonică” intelectuală este un câmp interesant de studii pentru sociologi și pedagogi, ca să analizeze structura suflărilor și formarea caracterelor tinerimii față cu spiritul timpului.

Curentul de idei, pornit în prima formă din Dealul Sărării, s-a răspândit treptat, evoluind sub diferite forme de mișcări sociale, de la acel romantic socialism la doctrinara poporanism, tinerimea generoasă, pînă la mișcarea practică a țărănismului de azi. Sămînța aruncată cu atîția ani în urmă, pentru pămînt și drepturi, n-a fost o predică în pustiu. Și „planta exotică”, despre care altădată s-a scris atît de mult, dacă a dat alte roade decît cele așteptate, e sigur că, transplantată în solul românesc, s-a aclimatizat cu timpul... căci utopiile de azi nu sunt decît banalitățile de mîine.

Ion Nădejde întrupează o epocă din evoluția culturii și spiritului românesc. „Joe care aruncă fulgere și trăsnete din dealul Sărării”, așa îl prezentau cu ironie dușmanii lui politici.

Modesta casă din Sărărie, cea plină de mistere pe vremea copilăriei noastre, a fost totdeauna un cald cămin de cultură, un mare focar de lumină, o pildă pură de viață morală, de intensă și nobilă muncă, de idealuri mărețe, de sacrificiu și apostolat pentru dreptate, adevăr și frumos.

Ion Nădejde, mare cărturar, dascăl și îndrumător, c-o putere de muncă uimitoare, sobru, de un antic stoicism, lipsit de abilitate politică, incapabil de compromisuri, om dintr-o bucată, nu s-a putut îndoi ca alții ; el s-a rupt din rădăcină, a căzut dintr-o dată și nu s-a mai ridicat pînă la sfîrșitul vieții.

S-a stins uitat de discipoli, de prieteni și de dușmani.

Nepărtinitoare, istoria critică a culturii românești trebuie să-l așeze la locul cuvenit pe acest nedreptățit, care poate fi socotit ca ultimul enciclopedist român.

ION CREANGA

AMINTIRI

S-au împlinit 40 de ani de cînd s-a stins din viață marele scriitor popular Ion Creangă.

Cine nu cunoaște amintirile, basmele și snoavele neîntrecutului povestitor ?!

Căci scrisul lui rămîne veșnic proaspăt, colorat și gingaș ; descrește frunțile, înduioșează și farmecă pe toți care îl cetesc : copii, tineri, bătrîni, oameni culți și oameni din popor, la orașe ca și la sate.

Dacă sunt mulți cei care îl cunosc din scris, puțini au mai rămas dintre cei care au avut parte să-l fi cunoscut pe cînd era în viață.

Ion Creangă mi-a fost profesor în clasele primare la școala din Păcurari, la Iași.

Jocul întîmplărilor vieții face ca și unul din foștii lui elevi să aducă azi un cuvînt de pomenire precum se cuvine numelui marelui dascăl și artist care a luminat și a încîntat cu măiestria artei sale atîtea generații.

Despre omul și despre scriitorul Ion Creangă s-a vorbit de multe ori. Totuși, mărturiile din trecut servesc ca documente omenești pentru cunoașterea unui scriitor și a timpului în care a trăit.

*

Cam prin anul 1860 apare în Iași un preot tînăr, cu pletele bălaie, vesel, glumeț, cu surîsul veșnic pe buze. Venise din Tg.-Frumos, unde fusese hirotonisit diacon, după ce absolvise cele patru clase de seminar, dar de locul lui era din satul Humulești, de lîngă Tg.-Neamțului.

A face biografia lui Ion Creangă e de prisos, căci și-a făcut-o el singur, ca nimeni altul.

În amintirile sale din copilărie a zugrăvit c-o mînă de maestru, în culori vii, viața reală și sufletească a copilului de țăran, dat să învețe oleacă de carte ca să intre în fabrica de popi.

Întreaga lume a satelor de munte, redată în cadrul naturii, fotografie în culori, fidel și artistic lucrată, ya rămîne ca o nemuritoare icoană a vieții satului moldovenesc.

Tînărul diacon Ion Creangă avea glas frumos. Slujea la mai multe biserici și locuia într-o casă în ograda mînstirei Golia.

Cu toate că-și îndeplinea cu sfințenie și conștiință slujba bisericească, el avu să sufere multe din partea autorităților canonice de pe acea vreme.

În arhiva Mitropoliei din Iași se păstrează un dosar cu titlul : *Actele relei purtări a diaconului Ion Creangă*.

Care era pricina și prin ce se făcuse el vinovat față de biserica ortodoxă atrăgîndu-și urgia Sfîntului Sinod ?

Iată acușările ce i se aduceau :

Mergea la teatru, umbla la vînat, trăgea cu pușca, își reteza pletele, își potrivea barba și, în loc de potcap, purta pălărie după obiceiul apusenilor.

În fond, firea sinceră a lui Creangă, iubitoare de adevăr, gura lui cam slobodă, de țăran glumeț și original, căruia îi plăcea să rîdă și să glumească — uneori chiar pe seama mari-fețelor bisericești — l-au pus în conflict cu autoritățile.

Și astfel diaconul Ion Creangă, pentru faptele sale grave, incorrigibile și incompatibile cu caracterul de cleric, fiind judecat, a fost caterisit, exclus pentru totdeauna dintre clerici.

Despopit, Creangă se îmbracă civil, împachetează frumos hainele preuțesti și le trimite la Mitropolie.

Asupra părului, de cum și-a tăiat el coada, se povestește că, fiind în gazdă la un diacon de Roman, diaconița nu-și mai lua ochii de la părul lui bălan și mereu să jeluia că nu are și ea așa păr frumos. Creangă, fără a sta mult pe gînduri, ia o pereche de foarfeci, își taie coada

și o prezintă în dar diaconiței : „Dacă îți place așa de mult, poftim !”

Adevăr sau scornitură?!... Cine știe? Oricum întîmplarea se potrivește cu firea hazlie a lui Creangă.

Pînă ce-a izbutit să fie din nou primit în învățămînt ca institutor, el și-a cîștigat pîinea zilnică obținînd brevet de la Regia Monopolurilor Statului, pentru deschiderea unui debit de tutun și mărci poștale în orașul Iași.

Cînd l-am cunoscut, în copilărie, eu nu eram decît un școlar mititel în clasa a II-a primară, în vîrsta de 8 ani. Creangă era în pragul bătrîneții. Totuși, îmi aduc destul de bine aminte de el. Printre atîția dascăli severi și înăcriți, care mi-au chinuit copilăria ani de-a rîndul, îmi apare figura blîndă și jovială a lui „domnul” Creangă pe care toți băieții îl iubeam.

Omul acesta, înalt și burtos, pururea zîmbitor, radia în jurul lui, pe stradă ca și în clasă, în vorbă ca și în scris, aceeași lumină, bunătate și veselie.

Cu ce dragoste, cu ce căldură, își îndeplinea el nobila misiune de luminător. Patima lui era gramatica și punctuația. Ținea la scrisul limbei curate românești, după firea ei. Și făcea cu noi în clasă probă pentru bucățile ce le tipărea mai pe urmă în celebra carte : *învățătorul copiilor*.

„Mai zi o dată, măi băiete, și încă o dată... că asta nu sună curat românește...” și, cu mîna pîlnie la ureche, asculta repetirea fiecărei fraze. Îl chinuia uneori ceasuri întregi un singur cuvînt ce i se părea că nu-i la locul lui — căci după auz judeca el efectul literar al stilului.

Parcă îl văd la catedră : mare, gros, suflînd greoi, deschiat la haina lui de șiac, tamponîndu-și mereu fruntea și părul lui bălan c-o batistă roșie popească.

Așa îi era obiceiul.

„Scoateți batistele !” comanda el uneori brusc, oprindu-se în mijlocul explicației.

Și care se întîmpla să-și fi uitat batista acasă venea singur și întindea palma la „Sf. Neculai” — o vîrguță de alun păstrată cu sfințenie în saltarul catedrei.

Marile lui calități de dascăl făceau să cucerească și să stăpânească deplin atenția copiilor. Și când simțea un început de oboseală a clasei, el se pornea să povestească snoave și pilde în legătură cu purtarea unora dintre noi — și toți băieții rîdeau cu poftă și se porecleau făcînd haz unii de alții. „Brînză bună în burduf de cîine” le spunea el celor deștepți și răi.

Blînd, comunicativ, șagălnic, domnul Creangă nu ne strunea ca ceilalți dascăli, în fața cărora ședeam smirna, pironiți în bănci.

Uneori, afară, privea la jocurile noastre și ne învăța cum trebuie să batem mingea.

„Boul trebuie să tragă și copilul să se joace”, zicea el și ne lăsa în voie, fără să-l supere neastîmpărul și obrăznicțiile noastre.

Îmi aduc aminte cu ce drag ne scoteam căciulile din cap cînd îl întîlneam pe stradă. Pe cînd ceilalți dascăli gravi nici nu-și aruncau ochii la niște școlari mărunței, domnul Creangă răspundea voios la salutul nostru, scoțîndu-și din cap pălăria lui sură și mare cît roata carului.

Ședeam în Dealul Sărăriei, în vale era mahalaua Țicăului, și iarna ne dam drumul cu săniuța pe derdelușul rîpei de la Scăricica. Treceam ca săgeata prin fața căsuței lui Creangă — „bojdeuca” cum îi spunea el. Într-o zi, dascălul nostru, care ne privea din cerdac, și-a aruncat pe umeri o cațaveică scurtă, de blană de vulpe, și a ieșit la porțiță. Oprind sania din coadă, după ce și-a îndesat bine în cap căciula albă de oaie, a încălecat cît era de mare pe săniuța mea și a pornit la vale, ca să ne învețe el pe noi, „mucoșii”, cum trebuie cîrmită sania cu piciorul la cotitură.

Tata îl cunoștea bine pe Creangă și povestea uneori din bucățile lui. De una îmi aduc bine aminte :

Creangă, cu băietul lui, într-o duminică, veneau spre casă. Pe drum se întîlnesc cu Hulub, sacagiul care ne căra și nouă apă acasă. Creangă se oprește, dă mîna cu el, întrebîndu-l de sănătate. Băietul, în uniformă de școală militară — egretă roșie la chipiu, nasturi auriți, mănuși albe de piele de căprioară — se simțea oarecum jenat lîngă sacaua lui Hulub. Trecu înainte micșorînd pasul. Creangă se încruntă o clipă :

„Iaca, măi Hulub, cum se preschimbă plodurile noastre cînd ajung și ei gulerati. Hei ! Musiu... ia fă calea întoarsă și vino ici să dai mîna cu moș Hulub... ori ți-i rușine să strîngi mînele aspre ale prietinelor tatului tău ?”

Căpitanul Creangă, unicul fiu al marelui scriitor, a ieșit ofițer de marină, a trecut în arma genului și a părăsit armata cu încrederea în sine că-i un geniu comercial. Visa afaceri de milioane, lovituri ingenioase și fantastice : hîrtia de țigară „Țața Lina” ; „Ori fumați hîrtia Creangă, ori dați dracului tutunul”.

Cine nu cunoștea pe vremuri celebrul lui restaurant „Ca la mama acasă” ?

Sărac a murit căpitanul Creangă ca și tatăl lui. Nu moștenise decît o bogată imaginație.

„Arta lui tată-tău te mîncă pe tine”, l-am auzit adesea pe Vlăhuță spunîndu-i, rîzînd cu poftă de planurile comerciale pe care căp[itanul] Creangă le croia cu toată siguranța. Fiul n-a scris, dar avea ca și tatăl său o mare vioiciune de spirit și darul povestirii. Nu pot uita una din hazliile lui istorisiri. La o paradă, la Mitropolia din Iași, apăru tînărul Creangă, proaspăt ofițer de marină. Ținuta lui de ceremonie — frac, bicorn — făcea senzație și ațîța curiozitatea mahalagiilor ieșeni cari nu cunoșteau asemenea uniformă.

— E consul rus ! Ba-i ambasador englez ! șoptea sexul frumos, admirînd nobila ținută a tînărului străin care se umfla în pene. Cînd deodată o babă din Sărărie se pronunță hotărâtor :

— Ia tăceți, fetelor, doar îl cunosc de cînd era de-o șchioapă, e băietul lui Popa Smîntîină din Țicău.

Popa Smîntîină și Popa Dracul, așa i se zicea în Iași lui Creangă, de cînd îl ridiculizase Iacob Negruzzi în satira *Electorală*, pentru că Creangă făcuse politică democratică, liberală, împotriva „Junimii”.

Mult mai tîrziu a luat Creangă contact direct cu cercul select al „Junimii”. Avînd cultul și respectul cărții, el, cu cele patru clase de seminar, era prea timid ca să păsească singur pragul unei societăți savante în care pro-

fesorii de universitate discutau știință înaltă, filozofie complicată și literatură rafinată.

Creangă a fost „descoperit” de marele poet Eminescu pe când era revizor școlar al Iașului. Această „piatră prețioasă”, cum se zicea la „Junimea”, ședea ascunsă în pulberea școalei primare, pînă ce a văzut-o strălucind ochii pătrunzători ai revizorului-poet. Eminescu l-a îndemnat pe Creangă să scrie, el l-a introdus în „Junimea”, care avea, precum se știe, celebra deviză, pronunțată de Petre Carp, în superba lui trufie : „Intră cine vrea, dar rămîne cine poate !”

Nu numai că a putut rămînea, dar acest copil de țăran din Humulești dovedește un aristocratic fond sufletesc, o estetică fină de artist de rasă, și trece la posteritate strălucind în fruntea stiliștilor limbii române.

În modestia lui, Creangă n-a putut nici visa că odată opera sa — „țărăniile mele” cum le spunea el — va fi tradusă și admirată în Anglia și Germania.

Un profesor francez de la Rouen prepară acum o teză de doctorat, avînd ca subiect opera lui Ion Creangă.

S-a scris adesea despre prietenia legată între Eminescu și Creangă. Ce-i apropia pe acești doi oameni așa de deosebiți ?

Eminescu, poet fin, închis, sensibil, c-o vastă cultură filozofică și artistică, dobîndită după profunde studii în străinătate. Creangă, seminarist, rămas tot țăran în fundul sufletului său, vesel, glumeț, dar fără să știe limbi străine, fără cunoștința clasicismului antic și a roman-tismului nemțesc, cu puțină carte, dar cu multă minte.

Tocmai nota distinctivă a firei poporului român, care face suprema frumuseță a operei lui Creangă, îl atrăgea pe Eminescu. Nopti întregi, în fața unui pahar de vin, a stat marele poet, soi-bind cu nesațiu farmecul povestirilor, humorul, spiritul, sarcasmul și filozofia poporului, redată cu măiestrie de talentul pe care Creangă îl avea din naștere.

S-a zis că autorul profund al operei lui Creangă e însuși poporul. Toate calitățile și toate defectele noastre de rasă se găsesc în opera lui Creangă. El este sinteza etnică a poporului nostru ; opera lui e cea mai bogată mină de exploatare a geniului limbei românești, „Nu-l pot

uita — scrie Eminescu despre Creangă — pe marele meu prietin, care a știut în nopțile înstelate petrecute în cerdacul bojdeucei de la Iași să-mi cînte ca un rapsod din alte vremuri minunatele povești rupte din sufletul Moldovei, căci glasul lui avea ceva din armonia Divinității.”

Scrisul lui Creangă este gustat de popor, ca și de clasa cultă. Este personal și original, căci n-a primit nici o influență a vreunui scriitor român sau străin, clasic sau modern. Limba lui nu-i scoasă din cronicile vechi ; e graiul colorat, vioi și sfătos al țăranului din munții Moldovei.

După cîteva rînduri citite puteți judeca armonia, tonalitatea și ritmul prozei lui Creangă :

„Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu mîhnire Cetatea Neamțului de-atîtea veacuri ! Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile și băieții satului, tovarășii mei din copilărie, cu cari, în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheață și la saniuș ; iar vara, în zile frumoase de sărbători, cîntînd și chiuind, cutieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul cu șteoaunele, țarinile cu holdele, cîmpul cu florile și mîndrele dealuri, de după care-mi zîmbeau zorile, în zburdalnica vîrsta a tinereții.”

Ce broderie de imagini, ce frăgezime și armonie care farmecă, înduioșează și răcorește ca un izvor limpede, în care îți revezi din nou întreaga ta copilărie.

Când a murit, lucra la o piesă de teatru : *Dragoste chioară și amor ghebos*. Piesa a rămas neterminată.

Lumea în Iași zicea că Creangă a murit de două ori.

O dată l-a apucat un acces de epilepsie chiar în clasă la noi. Îmi aduc bine aminte cum l-am văzut căzînd, întins în fața noastră, lîngă catedră. Se zbătea cu spume la gură. Noi copiii, am început să țipăm înspăimîntați. Unii au fugit să cheme pe bătrînul director Brașoveanul. S-au adunat profesorii și, cu mare greutate, l-au putut ridica pe brațe culcîndu-l pe masa cea lungă din cancelarie.

Pe noi, cei din clasa a doua, ne-a trimis acasă. Mergeam pe stradă plîngînd cu sughițuri, și mamei i-am spus că domnul Creangă a murit : l-am văzut cu ochii mei în-

tins pe masa din cancelarie. Dealtfel vestea morții lui se răspîndise în tot orașul. Gazetele din București îi făcuse necrologul și-i dase portretul încadrat în doliu.

El și-a revenit și a mai trăit cîțiva ani. Făcea singur haz și spunea la toți că i-a murit moartea.

Dar în același an, cînd prietenul lui, marele poet Eminescu, s-a stîns într-un spital de nebuni, Creangă a închis ochii, răpus de vechea lui boală.

Prietenii, doctorii îl îndemnase să meargă la Viena să-și caute sănătatea, pe Creangă însă îl trăgea inima spre Humulești ; ultimul-i dor era să mai revadă o dată oamenii și locurile zburdalnicei tinerețe. Dar moartea nemiloasă l-a găsit tot în lașul suferințelor lui, în mahalaua Țicăului, în bojdeuca lui, între cele 12 pisici, pe care le creștea cu părintească îngrijire.

Stoic a rămas, senin și glumeț, pînă la urmă.

Era bolnav, și cînd îl întrebau prietenii cum îi merge și dacă își caută sănătatea, le răspundea glumind : „Nu știți că românului i-e greu pînă se apucă de lucru, că de lăsat îndată se lasă” ; „Și dealtfel îmi merge bine, știți vorba ceea : «Stupesc în barbă și trag oghialul cu dinții»”.

Chiar de Anul nou, în 1889, în seara de Sf. Vasile, în cea mai scumpă seară a anului, atunci, pe cînd toate orașele și satele răsuna de clopote, tălângi, buhaiuri, colinde și urări, cel mai mare povestitor al Moldovei închidea ochii pe vecie.

În urma lui rămînea ca moștenire neamului românesc comoara nepieritoare a operelor sale.

Pentru marele său suflet, pentru marea lui artă, cu care a știut să înveselească copilăria, să farmece tinereța și să mîngîie bătrînețea, noi, cei care i-am sorbit scrisul, și adesea am rîs ca să nu plîngem, să cuvîne să vărsăm o pioasă lacrimă pe mormîntul uitat al lui Ion Creangă.

AMINTIRI DESPRE IOAN N. ROMAN

CU PRILEJUL INAUGURĂRII MONUMENTULUI

L-am cunoscut în tinerețe la Constanța, dar îl știam din copilărie, de la Iași. Pe cînd umblam la școală, cu geanta în chip de raniță în spinare, căscam gura, ca toți școlarii vagabonzi, pe la vitrine, silabisind firmele de pe la dugheni din drumul meu spre școală. Pe strada Sfîntul Ilie, cam pe locul unde azi se înalță tipografia *Vieții românești*, era o casă joasă, c-o tablă imensă, pe care scria „Ziarul *Drapelul*”.

Firma prea mare, pusă la o casă prea mică, se vede că mă atrăsese. Directorul ziarului era un tinerel sprinten, vioi, cu figura încadrată într-o barbă neagră.

Figura, pasul tău hotărît ne impuneau. De la distanță, îl priveam cu respect și admirație noi, școlarii, în ochii căroră ziarul și meșteșugul scrisului aveau pe acea vreme un mare prestigiu, necunoscut tinerimii sportive de azi. Nu știu cum și de unde picase îndrăznețul tînăr care pășea cu atîta siguranță în arena luptelor intelectuale și politice din bătrîna cetate a culturii moldovenești de acum jumătate de secol.

Poeziile duioase ce începuse a publica, și polemica civilizată, angajată cu Gherea în chestii de critică literară, îi făcură repede o frumoasă reputație de scriitor în romantica atmosferă a lașului intelectual.

Dar după cîțiva ani, Ioan N. Roman dispăru din Iași. 11 găsim în capitală, în falanga luptătorilor instalați în cetatea democrației românești a ziarului *Adevărul*, prim-redactor, mîna dreaptă a bătrînului boier republican Alexandru Beldiman.

Democrat sincer în idei, sentimente și fapte, Ioan N. Roman n-a fost niciodată orbit sau ademenit de avere, demnități și onoruri. Modest, devotat și curajos, el a luptat zilnic, cu pana lui ascutită, în toate campaniile generoase pe care ziarul le-a susținut în trecutul său glorios pentru democrația și dreptatea cetățenească din această țară.

Atunci când redacția *Adevărului* a fost atacată de un grup de ofițeri, Ioan N. Roman se găsea la postul de comandă, la biroul său de prim-redactor.

Pe la 1895 pleacă în Belgia, unde urmează studii juridice, întors în țară, se stabilește ca avocat la Constanța. Acolo l-am cunoscut personal, deși ne cunoșteam mai de mult din scris.

Natura îl înzestrase cu dărnicie. Inteligență sclipitoare. Talent de scriitor și vorbitor improvizând c-o mare ușurință. Avea un fin simț artistic înăscut. O rară supleță de spirit, deși om foarte modest. Suflet ales, inimă bună. Entuziast și jovial. *Causeur* fermecător. Îi plăceau glumele și vorbele de spirit de care făcea un haz comunicativ la toată lumea care-l privea cu simpatie.

În mozaicul populației dobrogene de pe vremuri, în mediul incolor al funcționarilor cari se perindau în viața provinciei oropsite, Roman era un tip cu relief artistic. Cei câțiva intelectuali rătăciți se strîngeau instinctiv în jurul „Ilustrului cetățean”, cum îl porecleau ei, pentru a savura cu voluptate verva și istețimea spiritului său strălucitor.

Nu pot să uit farmecul povestirilor sale, amintirile despre Eminescu și „Academia” de la Bolta-rece a lașului artistic și cultural. Pe malul mării, în jurul unei mese, ne delectam la taifasul cu acest om de spirit care radia simpatie, humor și optimism.

Și totuși această fire de artist era un vajnic luptător pentru dreptate și adevăr.

Dobrogenii de pe acea vreme erau lipsiți de drepturi cetățenești electorale. Roman începu o dîrză luptă pentru cucerirea drepturilor în Dobrogea. Scoate gazeta *Fa-rul* la care colaborau oameni de toate nuanțele politice. Acolo a scris și Rakovski ca dobrogean. I. N. Roman avea o mare simpatie pentru tînărul doctor venit atunci din

Franța, ca să-și facă serviciul militar ea medic în gar-nizoana Constanței.

Pe la sfîrșitul războiului, l-am întîlnit pe Roman în pribegie, pe străzile lașului, în capul unui grup de ne-fericiți dobrogeni cari stăruiau să se întoarcă la cămi-nurile distruse de urgia dușmanului care ocupase întreaga provincie de peste Dunăre.

Roman a studiat cu stăruință și a întocmit cu price-pere interesante lucrări asupra proprietății pămînturilor din Dobrogea. A fost un cetățean conștient și un excelent părinte.

Iubit, admirat și de adversarii săi politici, cu toate însușirile și calitățile sale, el n-a ajuns la cele mai înalte trepte sociale, așa cum ar fi meritat. A murit sărac, deși a trăit în mijlocul marilor speculații de terenuri cari au îmbogățit pe atîția politician! dobrogeni. Copiii lui, în loc de avere, i-au moștenit numele său curat și calitățile sale sufletești de simpatie și talent.

Desigur, pe bună dreptate, istoria Dobrogei românești îi rezervă o frumoasă pagină „Ilustrului cetățean”, iar cei cari l-au iubit și prețuit nu-l vor uita și cu pietate se vor descoperi în fața bronzului în care el a fost întrupat pe una din piețele Constanței.

AMINTIRI DESPRE SPIRU HARET

Și eu l-am cunoscut pe *omul școalei*, deși n-am făcut niciodată parte din învățămînt.

Am avut prilejul să-l întilnesc de cîteva ori, să stau de vorbă cu acest om desăvîrșit, care-ți făcea o profundă impresie. O convorbire de cîteva minute cu el îți lăsa o amintire neștersă pentru toată viața.

Într-o iarnă, la Constanța, venise Vlăhuța pentru cîteva zile la mare. După obicei, trimesese la vapor să mă cheme. Ne-am plimbat pe dig pînă la far, adunînd blocurile de gheață, ca niște imense cuburi de cristal, pe care valurile le formau sub bătaia vîntului de nord.

Seara eram amîndoi la masă în sala Otelului francez, singurul care rămînea deschis pe timpul iernei. Deodată în cadrul ușei apare un domn zvelt, în negru, cu părul și mustața căruntă. Cu ochi cercetători, cu privirea sumbră, cuprindea sala căutînd parcă pe cineva. Vlăhuța, căruia de obicei îi tremurau mîinile, începu să țacănească furculița de farfurie. Abea avu vreme să-mi șoptească : „Asta-i Haret”, și ministrul, singur, se îndreptă întins spre masa noastră.

— Îmi dai voie, maestre, să stau și eu aici la masă ?

— Poftiți, d-le ministru... permiteți să vă prezint pe un tînăr scriitor...

— Stai — îl întrerupse Haret — îl știu, asta trebuie să fie autorul *Jurnalului de bord*. L-am citit, mi l-a dat nevasta. Îmi place mult genul ăsta de literatură.

Eu, roșu ca racul fiert, cu inima cît un purice, mă gîndeam ce-aș putea vorbi c-un ministru de Instrucție, doctor în matematici — pe vremea aceea erau numai trei

||k>tori : Haret, Gogu și David. Eu, deși marinar, dar slab la matematici, **mă** temeam **să** nu **mă** bage ministrul-profesor în chestiuni de astronomie sau în mecanica cerească.

Patru ceasuri am stat de vorbă în jurul mesei. Nici lin cuvînt despre matematici. Toată convorbirea a urmat numai în jurul unei singure chestiuni : cultura poporului. Asta era marea problemă care-i chinuia mintea și inima lui de apostol.

După ce am prins curaj, îi vorbeam despre felul cum S-ar putea face mai bine școala de carte în armată. Și îi spun o formulă de ideal : „armata-școală, școala-armată”. După ce a repetat de cîteva ori cu plăcere formula asta, **m-a** întrebat brusc :

— E adevărat că mulți recruți, cînd vin la corp, nu vor să declare că știu carte ?

— Da, e adevărat, și încep eu să explic, dar Vlăhuța mă întrerupe :

— Neîncrederea țaranului în orășean e așa de mare, încît el face pe prostul...

y După cîteva ani l-am văzut pe Haret la Sulina, unde mă aflam în slujba de căpitan de port. Venise în inspec-ta șeoalelor din județul Tulcea.

Nu pot să uit întîmplarea la care am fost față, mișcîndu-mă pînă la lacrimi. Mi-a fost dat să văd la o grădină de copii pe acest ministru grav, rece, om de știință pozitivă, cum lua copiii în brațe, îi rădica și îi săruta pe rînd. I s-a dat o masă la Cercul marinei. Ministrul a închinat un pahar pentru cel mai bun prefect din țară : Jean Atanasiu, socialist-generos trecut la liberali, care, înțelegînd marea operă socială începută de Haret, lucra cu toată energia la realizarea ei practică.

După-masă a făcut cu mine o plimbare pe dig și m-a pus să-i explic relațiile dintre autoritatea națională și autoritatea internațională de la gura Dunărei.

La întors, mi-a spus că voiește să se suie în farul mare ca să privească Delta de la înălțime.

1 Am admirat ușurința cu care a urcat cele o sută cincizeci de trepte. Sus bătea un vînt strașnic. Cu capul gol,

cu mîna încheștată de balustradă, a stat și a privit vasta întindere a pădurilor de stuf.

— Nicăieri în Europa — a spus Haret — nu găsești asemenea întindere neproductivă. Trebuie s-o utilizăm [...].

Altădată l-am întâlnit pe Haret la Adamclisi.

Comandam o canonieră de Dunăre. Î. p.-s. mitropolitul Pimen, pe atunci episcop al Dunărei-de-Jos, se îmbarcase pentru a inspecta bisericile din Dobrogea. Ancorind canonieră la Rașova, am plecat cu trăsura episcopului la Adamclisi, unde avea să se facă tîrnosirea unei biserici. Acolo am găsit pe Haret, Tocilescu și Poenaru-Bordea. După solemnități, în timpul mesei, la vremea discursurilor, Poenaru pune degetul pe rană, atingînd chestia delicată a distrugerii monumentului.

Tocilescu, bolnav, se enervează, se sufocă justificîndu-se :

—• Nu sunt vinovat... lumea mă acuză pe mine... înțelegeți că nu sunt vinovat... eu am avut ordin să desfac monumentul și să-l transport la București... Domnul Dimitrie Sturza mi-a pretins asta. Fac apel la euvîntul d-lui ministru Haret...

—Da — zise el palid — din nenorocire e adevărat.

Deși cam pe la coada mesei, ca cel mai tînăr dintre oaspeți, dar am auzit bine această convorbire pe care n-o pot uita, pentru că m-a impresionat adînc.

Intorcîndu-mă la canonieră, am stat de vorbă cu doi săteni din Rașova cari mi-au arătat locul unde au căzut în Dunăre, pe cînd le transportau, două pietre mari cu sculpturi și inscripții de la monumentul din Adamclisi»

La Galați a fost prima și cea mai bună *școală de adulți* din țară, grație lui Mihai Pastia.

Omul acesta cu natură de apostol s-a zbatut toată viața c-o fanatică îndărătnicie ca să organizeze școli de adulți. Persecutat pentru ideile lui socotite pe atunci ca subversive, fusese mutat în vreo douăzeci de orașe. Era socotit ca un institutor maniac, revoluționar.

Haret auzise de el, dar, după obicei, a căutat să se convingă singur. Și cînd s-a convins de opera începută, l-a decorat pe Pastia, în ciuda revizorilor și inspectorilor gravi și scrupuloși.

La școala de adulți din Galați erau ca profesori, pe lîngă Spiridon Popescu, Trancu-Iași, Graur, și cîțiva ofițeri din marină : comandor Boerescu, Ionescu-Johnson, Negulescu și eu.

Comandamentul scandalizat că ofițerii se amestecă în școalele țivile, și încă de muncitori, ne oprește a mai da lecții amenințîndu-ne cu închisoare la garda pieței.

Pastia pleacă la București, explică lui Haret cazul de la Galați.

După o săptămînă veni un ordin de la ministrul de Război că ofițerii au drept să predea cursuri la școalele de adulți.

Acestea s-au întîmplat odinioară, în epoca glorioasă din istoria școalei românești.

*

Astăzi, după douăzeci de ani de la stingerea acestui mare suflet creator, apare într-o maiestuoasă lumină opera lui nepieritoare.

O viață de om e prea scurtă ca să ne dea ceea ce un idealist a putut realiza. Haret a știut să scoată neamul nostru dintr-o stare haotică, i-a croit drumuri noi și i-a îndreptat primii pași spre progres, fixîndu-i idealul către care trebuie să tindă.

Stăpîn pe cîrmă, a urmat neclinit calea trasată pentru ridicarea și întărirea poporului românesc.

După furtuna răscoalelor țărănești înecate în sînge (1907), acest profet al neamului a fost învinuit de către politicianismul meschin, agitator și demagog. Răspunsul său înfruntînd învinuirile rămîne ca o pildă de curaj civic : „Nu tăgăduiesc nimic, nu reneg nimic din ce-am scris, din tot ce-am vorbit, din tot ce-am făcut...”

Astăzi, cînd școala și lumea satelor prăznuiește numele marelui dascăl al neamului, noi, scriitorii, nu-l putem uita. Cu pietate și recunoștință trebuie să amintim, ca să se știe, că nici un ministru din cîți s-au perindat în această țară n-a ajutat dezvoltarea artelor mai mult ca Spiru Haret, doctor în matematici. •

MĂRTURISIRI LITERARE

Eu mă consider ca fiu al lașului, pentru că acolo am crescut și m-am format, pînă am plecat în lume.

De Burdujeni nu-mi aduc aminte decît vag de tot : niște frînturi de amintiri. Prima imagine oare mi-a rămas e din timpul războiului cu turcii, din 1877. Tatăl meu, fiind militar, a plecat în război și îmi amintesc jalea din casă cu ocazia acestui eveniment. Aceste lucruri le-am descris în *Scrisorile talii*.

Pe urmă îmi aduc aminte cum ședeam cu toți ai casei în jurul unei lămpi cu abajur verde și făceam scamă. Pe vremea aceea, nu era vată pentru pansamente, ca astăzi, ci scamă.

Toți ai casei făceau scamă, ce se trimetea la Crucea Roșie.

De atunci am o amintire pe care am descris-o, dar e bine s-o repet în două cuvinte : îmi aduc aminte cum poștașul aduce într-o zi un mic pachet. Îl primesc eu și-l duc mamei. Era în el ceasul tatii. Eu nu-mi dădeam seama pentru că eram prea mic, dar o văd pe mama că începe să plîngă : credea că a fost ucis în război și în acel pachet se trimeteau familiei lucrurile găsite la el.

A doua zi a venit o scrisoare de la tata și, natural, cu aceasta, bucuria pentru întreaga familie. E o scenă care mi-a rămas din primii ani ai copilăriei și care am scris-o odată.

Asupra ascendenților mei, aș putea spune următoarele: După tată, prea puține informații am, adică despre părinții tatii, căci el a trăit pînă acum, în timpul războiului, dar despre bunicul, nici o știre. Pare că l-a părăsit,

s-a despărțit de mama lui, a plecat nu se știe unde. Foarte puține rude am din partea tatii.

Tata a fost crescut la mănăstire în jud. Bacău, la Schitul-Frumoasei. Și aceasta am încercat eu s-o descriu în *Datorii uitate* : un copil crescut acolo a învățat clasele primare la preotul de acolo. Pe urmă, doi copii din sat au fugit în oraș, la Bacău ; dintre aceștia, unul n-a putut să reziste mizeriei și s-a întors înapoi în sat și a rămas țaran.

Tatăl meu a intrat în armată, era copil aproape, și prin armată a ajuns pînă la gradul de general ; el, copilul de trupă dinainte, a murit ca general.

Totuși, a avut destule însușiri, încît a învățat singur. Era un autodidact. Și ca să vedeți de cîtă perseverență era în stare, am găsit caietele lui cu teme franceze, pe care le făcea el, om bătrîn ; maior fiind, a învățat franțuzește. Mama l-a învățat, pentru că învățase la pensio-nul „Madame Joie”. Pentru că, pe vremea aceea, erau foarte multe pensioane de franceză. Era fata căminarului Năstăsache Mihail din Tg.-Ocnei. S-a cunoscut cu tatăl meu care era ofițer și s-au luat.

Despre familia mamei pot să spun un lucru pe care l-am găsit și scris și îl puteți găsi și d-voastră în descripția lui Kotzebue, nu știu cum se întitulează, în care arată acolo descrierea băilor Slănic din Moldova și vorbește că un Mihălucă, umblînd la vînat prin văi, a băut din acest izvor, pe care l-a găsit sărat ; izvorul acesta se numește chiar Izvorul Mihălucă. Mihălucă acesta e chiar bunicul mamei, cămăraș la salinele din Tg.-Ocnei. Membru al familiei a fost și poetul Gheorghe Sion, care era fratele bunicii mele și venea vara la băi.

Știu că avea o mare afecțiune pentru mine și îmi dădea să-i tai cărțile ; îl plictisea lucrul ăsta și mă lăsa pe mine să-l fac. Îmi aduc aminte că odată i-am tăiat foile la *Notre Dame* de Victor Hugo. Era un om foarte interesant, ca Victor Hugo ; astfel, cînd se ducea prin librăriile din Paris, toți îl luau drept V. Hugo : avea figura lui.

A scris fabule slabe, însă la bătrînețe tocmai a pornit cea mai valoroasă operă a lui și, dacă ar fi scris în direcția aceasta, încă din tinerețe, am credința că ajungea

foarte departe ; a dat acele *Suvenire contemporane*, admirabile, o lucrare de mare preț. Sunt mai multe bucăți în care se descrie viața nobilimii moldovene din epoca în care a trăit; e genul în care scrie Stere acum. Îți dă o icoană a societății din acea epocă. Era un om de o noblețe de suflet cum rar am văzut : înțelept și blînd și bun ; un om nobil absolut. Mă impresiona pentru că știam rolul pe care îl avusese în mișcarea de la 1848.

În copilărie mă duceam la via lui de la Valea-Adîncă, de lîngă Iași, unde s-au ascuns revoluționarii de la 1848, cînd Mihail Sturdza umbla să puie mîna pe ei, și în copilărie mă duceam la acea vie, ca să mi se arate locurile unde se ascunseseră ei, pînă au trecut granița.

Ca un amănunt de la Burdujeni pot să vă spun că în fața Burdujenilor era moșia lui Eudoxiu de Hurmuzaki, unde s-au refugiat revoluționarii de la 1848. Revoluționarii din București știți că au trecut din Dobrogea în Turcia. Cei din Moldova au trecut în Bucovina și au stat la moșia lui Hurmuzaki și îmi aduc aminte de acest bătrîn Eudoxiu, care trecea frontiera și venea la noi acasă. Avea o barbă mare, albă, și pînă acum cîtiva ani în casa noastră era un ac de cravată și se spunea : „ăsta e al lui Hurmuzaki”.

Acestea ca amintiri din copilărie. Însă, cum v-am spus, mă consider ca fiu al lașului : acolo am deschis într-adevăr ochii ca să înțeleg lumea.

Clasele primare le-am făcut bineînțeles la Iași și în clasa doua primară am avut de profesor chiar pe celebrul scriitor Ion Creangă. Eram prea mic, dar mi-l aduc bine aminte : un om gros și gras, cu o pălărie mare gri ; mișca mult, sufla greu și se ștergea mereu cu o batistă mare de popă. După cum știți, a fost și el preot și prieten cu preotul Enăchescu, cu care a lucrat împreună ***Invățătoriul copiilor.***

Și, ce mi-a rămas în minte, știu că saluta pe copii, pe cînd ceilalți dascăli nici nu se uitau la noi. De cîte ori îl salutăm, el își scotea pălăria lui cea mare, și noi, pentru asta, treceam de cîte zece ori prin fața lui.

Îi plăceau copiii, și știu asta pentru că prin clasa a patra primară nu-l mai aveam pe el — ședeam în Să-rărie, pe cînd el ședea în Țicău. Pe panta aceea ne de-

deam cu sîniuța și treceam chiar prin fața casei lui. El ieșea la poartă îmbrăcat într-un fel de cațaveică de vulpe și uneori se suia cu noi în sanie și ne arăta cum trebuie să cîrmim ; nu se supăra deloc cînd se răsturna sania cu noi și cu el.

Îmi aduc aminte că la lecție nu făcea decît să ne povestească. Creangă știți că a avut și un băiat. Tată-meu îl cunoștea foarte bine și făcea haz de el, și tot lașul făcea haz de el.

Băiatul lui știți că a fost celebrul căpitan Creangă, cel cu „țața Lina” și restaurantul „Ca la mama acasă”.

De ce n-a scris, nu știu, și mă mir, pentru că era foarte inteligent. Cînd îl întâlneai, făcea tot felul de combinații de comerț, care însă îi ieșeau rău. Știu că eram odată cu el și cu Vlahuță la Constanța și el începe să ne spuie de niște planuri comerciale, pe care voia să le realizeze, cînd Vlahuță îi spune : „Îa ascultă, mă ! Tu nu ești om de comerț ; arta lui tat-tu te mîncă ; tu ești un artist ratat”.

Un fiu al căpitanului Creangă știu că e un tînr arhitect întors din Paris, care a construit edificiul unde a fost acum cîtva timp palatul Marghiloman. Așa mi s-a spus. Mai știu că în mahalaua noastră nu era canalizație pentru apă, ca acum, ci apa se aducea cu sacaua de către apari. Aparul care aducea apă în mahalaua noastră era celebrul Hulub, pe care îl știam noi.

Într-o zi, se întorcea Creangă și cu băiatul lui, elev la școala militară, și se întîlnesc cu Hulub, cu care Creangă era prieten.

Creangă se oprește să vorbească cu aparul, pe cînd băiatul, probabil ca să nu se compromită, s-a depărtat. Atunci Creangă zice : „Uite, băiatului îi e rușine că tată-su stă de vorbă cu un apar ; ia vino încoace, domnule, și dă mîna cu dumnealui !”

Acum se mai spune — eu nu știu — că băiatul, fiind în școala militară, nu avea note bune, sau că făcuse ceva. Cînd Creangă se duce să se intereseze de copilul lui, comandantul școlii îi spune că nu merge bine. Atunci Creangă îl roagă să-l lase singur cu băiatul, cîteva momente.

Se zice că, rămas singur, și-a descins cureaua și i-ar fi dat vreo câteva curele. Așa se vorbea în Iași.

Apoi la un congres didactic de la Iași, ca și acum, au vorbit diferiți profesori și erau profesori cu renume mare pe atunci, celebri, Xenopol. Și, printre alți vorbitori, a vorbit și Creangă. Eu eram cu tată-meu într-o loje, pentru că congresul se ținea la teatru.

A cerut și Creangă să vorbească, din stal, de unde era. Lumea a cerut să vorbească pe scenă, și când s-a urcat Creangă pe scenă a jucat o întreagă comedie pe chestiunea acordării drepturilor civile la femei, care se discuta pe atunci. Creangă a spus că, dacă se va da dreptul femeilor, ce se vor face bărbații și el? Și, fiind o masă pe scenă, s-a băgat sub masă, ca de frica nevestii.

A fost un haz grozav, pentru că avea talent de povestitor și de a mima lucrurile.

Îmi aduc aminte și mi-a rămas în minte scena când a căzut bolnav : știți că avea epilepsie, care îi venea rar.

Îmi aduc aminte că într-o zi, la ora 2, când trebuia să intrăm în clasă, când a pus mâna pe clanță, a căzut jos. Noi, copiii, ne-am speriat. A venit directorul, profesorii, l-au ridicat pe sus, l-au pus pe o masă și directorul ne-a spus să ne ducem acasă.

Ne-am dus acasă unde am spus că a murit d-l Creangă și a doua zi a apărut în ziare biografia lui. Pe el l-au dus la spitalul Sf. Spiridon, unde și-a revenit. A mai trăit vreo 10—12 ani, dar scena aceasta mi-a rămas în minte, când știam că el murise d-l Creangă.

Domnilor, am trăit în mediul lașului, și cei care n-au trăit în Iași greu își pot da seama de acea atmosferă ieșeană.

Am trecut și eu pe sub „plopul fără soț”. Am visat și eu în grădina Copoului ; chiar sub teiul lui Eminescu. Am văzut pe Eminescu ; n-am vorbit cu el, pentru că eram copil. L-am văzut în acea epocă pe când fusese bolnav și se întorsese ; acum îi era mai bine. Îmi aduc aminte că noi, copiii, ne țineam după el și îl arătam : „Uite, ăsta e Eminescu !”

Ducându-mă odată la Academie, aici am văzut manuscrisele lui Eminescu ; e lucru foarte interesant de văzut :

le cerea Ibrăileanu de la Iași, dar știu că Academia nu permitea decât să le consulte acolo. E întâi o caligrafie frumoasă : scris mărunț, corect.

Și astăzi când mă duc la Iași, când și când, cu adevărată voluptate cutreier străzile lașului, oprindu-mă la fiecare colț, căci îmi aduc aminte locurile pe unde am copilărit și întreaga istorie a lașului.

Cred că n-am să vă obosesc citindu-vă câteva lucruri pe care le-am scris cu ocazia morții lui Ion Nădejde :

D-voastră știți prea puțin despre acest om, pe care eu îl numesc „ultimul enciclopedist român”. Era un om de o cultură vastă și credea în mișcarea ateistă, pe care o adusesse revista *Contemporanul*, scoasă de Ion Nădejde și de un grup de oameni foarte culti.

Curentul acesta ateist s-a întins și la Seminarul din Socola, unde un băiat a avut odată imprudența să spuie că nu există Dumnezeu. S-a auzit la direcția școlii și băiatul a fost dat în conferință și trebuia dat afară din școală, dacă nu-i lua apărarea Erbiceanu, vechiul latinist și elenist, care venea călare la școală. Seminarul nu era în Iași, ci la Socola, unde e astăzi un azil de nebuni, și din Iași, de unde ședea, Erbiceanu pleca să țină lecții la școală. Lăsa calul în livadă și ținea curs. Se povestește că într-o zi, fiind geamul deschis, calul i-a cunoscut glasul și, venind, a băgat capul pe fereastră.

Acest Erbiceanu era un om foarte bun. Văzînd că conferința ia în serios spusa unui copil, a spus : „Dar, domnilor, suntem oameni serioși ; ce puneți atîta bază pe spusa unui copil ?” Și așa a scăpat seminaristul ateu ; astăzi e profesor, un preot.

Încă un exemplu : doi băieți care astăzi sunt preoți, unul dintre ei trecuse de la Iași la București, de unde îi scria celuilalt, și într-o carte poștală termina cu aceasta : „Cît despre Dumnezeu, am aflat sigur că nu este”. Există această carte poștală și am citat exemplul ca să arăt cum era spiritul în acea vreme.

Dacă pentru „Junimea” au rămas acele două cunoscute cărți ale lui Panu și Iacob Negruzzi, iar acum se publică în *Convorbiri literare* o serie de scrisori dintre Duiliu Zamfirescu și Iacob Negruzzi, despre cealaltă mișcare, de la *Contemporanul*, s-a scris foarte puțin. A scris I. Teo-

dorescu în *Adevărul* ; am scris eu ceva, d-na Izabela Sadoveanu.

Și ar fi fost foarte instructiv să se ocupe cineva mai aproape de această mișcare, foarte interesantă din punct de vedere social și pedagogic.

Vorbind de mediul școlar, trebuie să mărturisesc că am fost un școlar foarte prost și, credeți-mă, dătoresc foarte puțin școlii. Tot ce am învățat am învățat singur. Cum se învăța pe atunci, cred că școala reușea adesea să prostească pe copil. Când era vorba să învăț carte, nu învățam și citeam alte lucruri, care nu erau de măsura minții mele de atunci ; totuși mă chinuiam să le înțeleg. Va să zică, aceste lucruri ne atrăgeau ; școala ne respingea.

Mărturisesc însă ceva : eu nici pînă în ziua de azi nu știu gramatica și sintaxa, dar mă mîngîi pentru că și Creangă spunea că scrie „după ureche”. Și eu scriu după ureche. Am fost premiat de Academie, dar asta nu mă împiedecă să nu știu gramatică. Cred că gramatica e numai ca să vorbești de ea, pe cînd în scris e altceva.

A venit odată împrejurarea să fiu și eu dascăl, pentru că în viața mea am avut diferite ocupații și meserii.

La Școala de marină, a copiilor de marină, care învățau meseria, pe lîngă electricitate, matematică, navigație, trebuiau și lucruri mai civile, ca istorie, geografie. Și ce s-au gîndit ofițerii dascăli ? Pe acestea să le dăm aștia ; trebuie că le știe, că nu degeaba scrie literatură. Va să zică a trebuit să învăț pe copii gramatica, pe care nici eu n-o știam. I-am învățat să scrie după ureche și mi se întîmpla cînd mă întîlnește cîte un fost elev de al meu să-mi spuie : „Domnule, m-ai învățat să fac o scrisoare, un raport, corect”. Trebuie să vă spun : am văzut oameni care ocupă cele mai înalte situații sociale, dar care scriu oribil : nu pot să facă o scrisoare, un raport, un memoriu, ca lumea ; nu pot să facă o frază corectă. Și unii dintre ei au învățat foarte bine gramatica, au ieșit premianți în sintaxă, dar nu sunt în stare să scrie. Vreau să vă spun că n-am nimic de datorat școlii.

Nici în Școala militară n-am avut profesori prea buni, încît singur m-am pregătit.

Evident, cartea care m-a pasionat în copilărie, ca și pe dv., a fost desigur celebrul *Robinson*.

Mi-a făcut o impresie grozavă și, pentru că se potrivește cu spiritul meu de vagabondaj, de marinar, o citesc și acum cu plăcere. Au venit pe urmă Jules Verne și alții. Literatura adevărată care m-a format a fost a lui Zola, Maupassant, Flaubert, Loti.

Știu că la Școala militară, în primii ani, am vrut să facem o revistă literară, cum se întîmpla astăzi. Autoritățile militare de pe vremea aceea aveau cu totul altă părere, așa că tentativa noastră a fost pedepsită cu carceră, pur și simplu. Cînd mă duceau la carceră, am băgat în pantaloni un volum de Zola, mi se pare *La terre* —• pentru că nu aveam voie cu cărți în carceră —• și acolo l-am devorat pe Zola.

Atît de mult mi-a plăcut Zola, încît cînd m-am dus la Paris cunoșteam străzile pe dinafară, din romanele lui Zola. Din romanul *UArgent*, cunoșteam străzile din jurul Bursei și știam anume pe unde vine fiecare, din citite. Pot spune că Zola m-a format „din punct de vedere literar”. Pe urmă, m-a încîntat grozav de mult Maupassant.

Din literatura românească, Vlahuță, Caragiale, Gheerea. Cu Vlahuță am fost în foarte strînse legături de prietenie. Nu e vreme să povestesc despre ei.

Am spus de la început că expunerea mea o să fie destul de dezlînată, și în adevăr că este.

Am spus că, datorită acestei atmosfere ieșene de atunci, era o mișcare revoluționară. [...] Ca o urmare, a fost înființarea *Contemporanului* de la Iași. Ion Nădejde și fratele lui, Gheorghe Nădejde, au fost scoși din învățămînt tocmai pentru că erau creatorii acestei mișcări nihiliste și ateiste.

A avut un răsunet pe vremuri procesul fraților Nădejde, la care a luat parte și Bădărău, care era student, și Constantin Miile, fostul director al *Adevărului*, și el tot student. Se întînse această mișcare pînă la copii.

În clasa I gimnazială, îmi aduc aminte că fugeam de la școală și ne duceam la întrunirile politice, de căscam gura. De ce, nu înțeleg nici astăzi. Astăzi nu-mi plac

deloc, nu pot să le ascult. Mai mult : veneau țărani — era mișcare socialistă țărănească, pentru că socialismul nu putea prinde în pătura orășanească, pentru că nu aveam industrie dezvoltată.

Veneau țăranii la Iași ca să se înscrie pentru pământ, căci se făceau agitații pe această chestie. Îmi aduc aminte că îl căutam pe Nădejde și, cum ne învecinam, eu le arătam unde ședea și într-o bună zi m-a întâlnit tata cum conduceam pe țăranii la Nădejde, pentru că fugisem de la ora de clasă.

Într-o vacanță, la o rudă a mea, m-am apucat să împart niște broșuri de propagandă pentru țăranii, la stîna unor ciobani care nu știau carte ; și aceștia erau pe moșia unchiului meu, lucru împotriva intereselor unchiului meu, care mă ținea în gazdă.

Îmi aduc aminte că, în ora de trigonometrie, la Ralet, cînd el explica foarte frumos, eu făceam pe caiet un plan de colonizare în Congo, pentru că eu și cu un prieten de al meu, influențați de romanele lui Jules Verne, combinam un plan de organizare a unei regiuni din Congo și, în timp ce profesorul explica, eu căutam să stabilesc proporția între elevii albi și elevii negri cu care aveam să colonizez regiunea. Profesorul credea că iau note ; se uită la caiet și nu înțelege nimic. Mi-a pus notă rea și m-a închis.

În America n-am mai emigrat, pentru că am trecut clasa, dar patima vagabondajului nu m-a părăsit.

Trebuie să vă spun că școala și armata nu mi-au plăcut : a fost un mediu prea aspru și prea puțin prielnic literaturii. Și atunci tata mă băgase acolo pentru că nu avea speranță să facă ceva din mine în viața civilă, pe cînd în armată ajungeai pe vremea aceea.

Ca marinar, am putut să umblu cît am vrut.

În copilărie trebuie să vă spun că am făcut versuri, ca orice om la o anumită vîrstă. Pe atunci citisem *Autori români*, o lucrare a lui Stoicescu, cu portrete și biografii, care m-a impresionat grozav, încît am vrut și eu să scriu. Cînd am început și eu să-mi dau puțin seama de scris, am văzut că e greu. Mi-aduc aminte de prima bucată pe care am tipărit-o.

Eram în Școala militară și pe acea vreme exista o luptă aprinsă între două curente : „artă pentru artă” și „artă cu tendință”. Era într-adevăr un lucru foarte ciudat, care astăzi e greu de înțeles : atîta pasiune se punea pentru o luptă care nu interesa decît pe anumiți oameni.

Noi, tineretul, urmăream cu pasiune această chestiune.

Erau Vlăhuță și dr. Ureche, care scoteau revista *Viața în București*, pe de o parte ; pe de altă parte, era Toni Bacalbașa, care scotea *Evenimentul literar*, la care au debutat Stere, sub pseudonimul Șercăleanu, criticul Ibrăileanu și alții.

Vlăhuță și Ureche, dar mai ales Ureche, care avea mult spirit și făcea ironii, își băteau joc de muncitori și de mișcarea aceasta socialistă.

Eu m-am apucat atunci să scriu un articol intitulat : *D-l Vlăhuță să ne lămurească*, pe care îl iscăleam cu numele unui lucrător croitor de la o școală militară.

Și Vlăhuță mi-a răspuns.

Aceasta a fost prima mea tipăritură.

Pe urmă am mai scris cîteva bucăți prin *Adevărul literar*, prin *Munca*, semnate cu pseudonimul „Ti'otuș”.

Nemulțumit, n-am mai publicat cîteva ani ; lucram în adevăr foarte greu. Și în adevăr am văzut că mulți care au ușurința de scris n-au ajuns scriitori, și nu pot să uit acest amănunt : cînd Vlăhuță trebuia să scrie, se concentra și, cum avea o figură sumbră, m-am speriat și mi-am zis : „Dar grea trebuie să fie meseria asta. Dacă Vlăhuță se chinuiește ca să găsească o imagine, dar eu ce mai încerc ?”

Mai tîrziu am devenit buni prieteni ; venea pe la Constanța, îl luam pe vapor, iar eu cînd veneam la București, veneam la el. El îmi spunea că e greu genul meu de scris, pentru că nu aveam o tradiție, și mă îndemna să scriu, căci și meritul va fi mai mare.

Spunea că Loti, cînd vrea să scoată ceva, băga mîna în sac și scotea orice nuanță de scris, pe cînd noi nu putem face acest lucru, pentru că nu avem o tradiție.

Pot să vă spun și o ciudățenie : revista *Pagini literare*, care a apărut puțin, a produs cîteva scriitori, pe

cînd alte reviste vechi n-au putut să producă. Foarte ciudat.

Odată cu Sadoveanu a apărut numele Almeida, cu niște descrieri admirabile ; promitea un talent formidabil. A scris cîteva bucăți și s-a oprit. Cine a fost acest om, ce s-a făcut cu el, nu știu. E foarte interesant de reflectat asupra acestei chestiuni : iată un scriitor care, după ce dă dovezi că are talent, se oprește și nu mai scrie.

Și invers, e foarte interesant cazul scriitorului Brăescu, care tocmai la bătrînețe s-a apucat să scrie. În timpul războiului, fiind prizonier la germani, povestind camarazilor, aceștia au văzut că are talent și s-a apucat omul să scrie.

Cînd am scris *Jurnal de bord*, care a fost premiat, am găsit un tipograf care să-mi scoată cartea : el cheltuia ca să împărțim cîștigul pe din două. După cîteva luni, eu eram în voiaj, primesc o scrisoare : cartea nu se vinde. Am propus să o vindem la „Alcalay”. Cartea s-a vîndut bine pe urmă, dar totul a cîștigat Alcalay, nu eu sau tipograful care pusese capital și muncă, ci Alcalay care nu făcuse nimic. Eu am căpătat premiul Academiei. Criticii, Academia m-au încurajat.

M-a încurajat apoi *Revista nouă* a lui Rădulescu-Mbtru. M-a încurajat Gherea, Vlahuță, Ibrăileanu. Fără aceste încurajări, și cele cîteva volume pe care le-am scris nu ar fi existat.

Urmează să vorbesc de *Datorii uitate*, pe altă dată : e problema socială care se pune ; prăpastia dintre sat și oraș. Sunt lucruri observate. N-am fantezie și mai toate subiectele sunt din viața mea.

Ca fel de scris, aș putea spune că notez ceea ce mă impresionează și am rămas la rețeta dată de Boileau : „Scrie și șterge mereu !”

Dar asupra unui gen literar aș vrea să vorbesc — genul acesta puțin dezvoltat la noi, al notelor de călătorie — și pot spune că sunt printre cei dintîi care am abordat acest gen : peisajele, pitorescul maritim, viața și oamenii de apă. Primul, *Jurnal de bord*, nu este decît o călătorie a mea ca marinar în Anatolia ; tot așa și cartea *Peste Ocean*, cînd am fost în America. Acest gen de note

W de călătorie e mult mai greu decît pare. Trebuie să scrii

I în așa fel încît să nu pară reportaj de gazetă ; să faci
i literatură, artă, să găsești întotdeauna coloarea locală,

să găsești observații noi, pe care nu le-au scris alții
li. 'Înaintea ta. Însă e un gen destul de frumos, în care eu
v m-am aventurat printre cei dintîi — o mîndrie pentru
£ mine — și au spus criticii că am reușit să găsesc această
I cale de mijloc între descriție și anchetă.

I Ca să înțelegeți mai bine, să dau două exemple : Loti
I și Huret. Loti face numai descriție, iar Huret face an-
chetă economică, socială, politică. Eu am ales calea de
•* mijloc, pentru că pe omul civilizat nu-l mulțumește nu-
mai descriția, ci cere și mențiuni asupra societății de
acolo.

J în această direcție a apărut și o carte a d-lui profesor
J Ralea, dar pînă acum cîtiva ani nu aveam opere în acest
; * gen. Încă o dată, să-mi permiteți să cred că sunt printre
' -; cei dintîi scriitori români care au abordat marea. Mai
/ i îndrăznesc să spun încă un lucru : nu numai ca scriitor
! , trebuie să ai un dar, care bineînțeles trebuie cultivat,
| *' dacă vrei să dai ceva, însă și gust : pentru a distinge
I , calitatea unei bucăți de artă, trebuie să ai un gust ar-
I > tistic, care nu se poate învăța, pe care îl ai de la naș-
iși tere. Sunt oameni fără studii înalte care îți spun imediat
• ce e artistic, frumos, pe cînd alții, oameni cu studii spe-
Wk ciale, savanți, nu pot înțelege literatura. Cunosc foarte
<# multe cazuri și am să vă pomenesc unul, pentru că omul
•§ a murit : marele istoric Xenopol, care era erudit ca sa-
I \$ vant. L-am cunoscut de aproape, dar vă pot spune că nu
I m avea simț artistic. Foarte curios !

I T Xenopol conducea revista *Arhiva* de la Iași și, pentru
| * că era prieten cu tata, m-a chemat și pe mine o dată, în
; , cancelaria liceului din Iași, unde se făcea trierea bucă-
; , țtilor venite pentru revistă, în fața adunării revistei, obi-
* cei de la „Junimea”. Printre alții era și A. C. Cuza, ce-
% lebrul profesor de acolo, care în tinerețe a publicat poe-
; zii, epigrame, un om de talent, cu un simț artistic foarte
f * dezvoltat. Și se citeau bucățile. Xenopol, care era și un
• l minunat *causeur*, striga : „Ce frumos !” și își mîngîia
! • barbișoanele. Mie mi se păreau niște prostii. Cuza zîm-
i p.

bea : „Dar, d-le Xenopol, sunt niște prostii !" Xenopol nu simțea nimic, le credea pe toate bune.

Și mai știu un om de seamă foarte învățat, dar, când e vorba să aleagă o bucată artistică, pune pe nevastă-sa, care n-are atîta cultură, dar are gust, simț artistic : „Asta e bună, asta nu...". E același lucru ca și cu urechea muzicală. Poți să fii un om foarte cult și să nu înțelegi muzica, pe cînd un țigan analfabet o prinde imediat. Să-mi permiteți acum să citez în această privință un articol al meu, *Caragiale și natura*.

Domnișoarelor și domnilor, după cum știți, părul alb are atîtea dezavantaje, dar are și un privilegiu : poate să dea sfaturi celor mai tineri.

Știți că omul fuge de durere și caută plăcerea și desigur că ați învățat clasificarea plăcerilor : știți de acolo că toate plăcerile după ele lasă cîință și durere. Numai plăcerile intelectuale, pe care le dau științele și arta, sunt cele mai durabile, care ne mîngîie în viață.

ÎNSEMNĂRI DIVERSE

SALVAȚI COPIII !

De ce duioșia, această dulceață a simțirei, vă înfioară ușor, cîtînd, adesea cu ochii înecați în lacrimi, la copilașii neștiutori și fragezi ?

„De ce ascultați cu atîta drag zgomotul piciorușelor goale, zgomotul acela ușor și dulce al generațiilor ce vin, nehotărît, nesigur ca și viitorul ?”

Viitorul sunt ei, dar noi — cei de azi — îi îndrumăm, prin felul în care vom îngriji și crește aceste nouă generații.

Viitorul întregului progres al omenirii se reazimă, în primul rînd, pe mijloacele de a crește cel mai mare număr posibil de copii, în plină sănătate, înzestrați cu facultăți fizice și morale cît se poate mai mult dezvoltate. De aceea, din toate părțile lumii civilizate, din toate țările îngrijorate de viitorul lor, se ridică același strigăt de alarmă : „Salvați copiii !". Numai astfel se poate încheia familia, întări neamul, apăra țara, asigura viitorul rasei și progresul omenirii.

O adevărată cruciadă s-a alcătuit ca să lupte pentru a salva copiii din ghearele morții.

Ne coprinde groaza cînd socotim numărul copiilor secerăți — anual — de moarte, în chiar primele zile după ce au văzut lumina soarelui. Și tot așa de mare este numărul acelor copii nenorociți, cari cresc debili și infirmi, ajungînd povara familiilor și țării.

La noi, mortalitatea și boalele copiilor au luat proporții înspăimîntătoare, ajungînd o primejdie națională,

¹ Jean Marie-Cuyau, filozof și poet (n.a.;

ce trebuie să îngrijească pe toți oamenii cari se interesează de viitorul și destinele acestei țări.

Mobilizarea tuturor forțelor pentru a lupta împotriva mortalității copiilor nu mai este o chestiune de caritate — pornită din credință, nici de filantropie — pornită din sentiment, ci este o datorie socială impusă de rațiune, o necesitate imperioasă, vitală și urgentă ; este cea dintâi și mai gravă chestiune națională a României.

Lupta pentru înfăptuirea operei de regenerare și prevedere socială e grea și complexă, dar, condusă prin o acțiune stăruitoare și metodică de pas cu pas, va aduce remediul picătură cu picătură.

În noua cruciadă, care se pune în mișcare pentru salvarea copiilor, femeile trebuie să se înroleze în primul rînd de luptători. De aceea, către ele se îndreaptă primul nostru apel, semnalul de alarmă pentru mobilizarea armatei de binefăcătoare a timpurilor de pace, pentru reconstruire și pentru vindecare.

Femeile cari cuceresc dreptul la viața politică și socială au și datoria de a-și servi țara, luptînd pentru apărarea vieții noilor-născuți, a noilor ființe formate din substanța ființei lor, venite pe lume în condiții rele, căzînd — de la început — victime nevinovate ale alcătuirilor și conflictelor sociale.

Femeia trebuie să-și înceapă pregătirea pentru viața politică în anii de ucenicie la școala asistenței sociale. Dacă — în psihologia omenească — femeia reprezintă ființa în care sunt mai vii și mai puternice sentimentele de afecție, devotament și altruism, ea trebuie să învețe cum să facă binele aproapelui. Caritatea și filantropia nu mai sunt de ajuns. Răspîndirea binelui în societatea de azi este o știință care atinge părțile esențiale ale politicii sociale. Și prima etapă — în calea în care femeia e chemată să lucreze — este protecția maternității și a copilăriei. Punctul de plecare trebuie să fie principiul că : femeia însărcinată are dreptul de a fi protejată pentru că maternitatea este o funcțiune socială.

Precum bărbatul își îndeplinește datoria către țară, făcînd serviciul militar, tot asemenea femeia își plătește datoria sa socială prin maternitate.

g • Și pentru că ne dăm seamă că opera de ocrotire a
H generațiilor ce vin nu se poate înfăptui numai cu fonduri oficiale, cu legi și regulamente, și că mai prețioase sunt comorile sufletești ce trebuiesc cheltuite după o metodă rațională de lucru, de aceea ne adresăm — în primul rînd — către femei, dînd semnalul de alarmă :
Salvați copiii !

I

t

I
i

SPRE SOLIDARITATEA SOCIALĂ A FEMEII

Găsesc admirabila ideea de a se consacra o pagină, în fiecare săptămână, din ziarul *Dimineața*, pentru activitatea socială a femeii.

Nimeni nu poate nega că mișcarea feministă nu are un grup select de scriitoare și oratoare ce poate face față oricărei grupări politice bărbățești. Dar acestei mișcări îi lipsește, cred, tocmai acel spirit de prozelitism necesar de a păși din domeniul teoretic în cel practic.

În balanța politice practice mai mult trage greutatea masei decât valoarea intelectuală a unui grup aricit de select ar fi.

Numai pentru un principiu de dreptate nu se face o reformă socială. O schimbare e hotărâtă numai de puterea și mișcarea maselor. O reformă în folosul unei clase depinde totdeauna de un interes, de concursul activ ce se așteaptă să-l dea acea clasă.

Și, dacă drepturile nu se capătă, ci se cuceresc, e absolută nevoie ca mișcarea să se întindă nu numai la suprafață, ci trebuie să străbată în adâncimea maselor populare. Numai atunci când mișcarea feministă se va generaliza, oamenii de stat îi vor da importanța cuvenită. Contactul direct și regulat cu marele public nu se poate ține decât printr-un ziar popular răspândit. Revistele speciale și buletinele, adesea aride, nu pot intra decât într-un număr de mîini prea restrîns; numai marile cotidiene pot răspîndi un curent de idei, făcînd cunoscut zecilor de mii de cititori o întreagă mișcare și activitate socială.

i < Și pentru a dovedi că dreptul de vot, cerut azi de fe-
mei, dreptul la viața politică nu este un scop, ci un mij-
loc de luptă socială, trebuie ca lumea să fie continuu
ținută în curent cu munca desfășurată de femeile care
înteleg să-și facă datoria, servind țara în diversele or-
ganizații de educație, învățămînt și în operele de ocrotiri
sociale.

Prin acest mijloc se va face și educația publicului,
așa de străin încă de chestiunile de solidaritate socială.
Trebuie a se învăța cum se face binele aproapelui, ca să
poți trece de la vechea pomană, de la caritate și filan-
tropie, la organizațiile de asistență socială.

De aceea salut cu bucurie hotărîrea luată de ziarul
Dimineața și aștept cu încredere roadele sămînței ce se
aruncă în vastul cîmp de cultură și educație socială ro-
mânească.

i 1

LA SFINTUL BERNARD

De la Geneva la Montreux nu faci mai mult ca patru ore cu vaporul pe lacul de Leman. Montreux este paradisul turiștilor.

Deși pe la mijlocul lui iulie, zăpada nu se topise încă în munți. Compania de autobuze întârzie începerea cursei spre Sfântul Bernard, căci drumul era întroienit de avalanșele căzute pe fundul văilor. Cercetam în fiecare zi biuroul excursiilor. În sfârșit, s-a hotărât o încercare. Autobuzele trebuiau să meargă pînă unde vor putea ; călătorii care se bizuiau pe picioare aveau să urce muntele prin zăpadă pînă la mînăstire.

Plecăm dimineața pe un soare arzător. Biuroul ne împarte pleduri călduroase și bastoane cu țepușe. Societate cosmopolită. Un german pîntecos patronează o familie numeroasă : trei bătrîne grase, două fete mari, tunse băiețește, și doi băieți mai mici cu plete roșii. Trei americane bălane, spălăcite, și una brunetă, cu ochi scînteietori, care rîde la fiecare vorbă. Un belgian fercheș, ce sta lîngă mine, a reușit la prima oprire să-și mute locul lîngă surîzătoarea brunetă.

Mergem cu o viteză nebună pe șoselele netede și gudronate spre linia Simplonului. Într-un cerc de munți înalți apare un orașel cochet : Martigny. În verdeța bogată care îmbracă poalele muntelui albesc ruinele vechii cetăți romane Octodorum, construită pe timpul lui Iulius Cezar la încrucișarea drumurilor strategice și comerciale cari străbat munții spre văile italiene. Pe aici a fost în trecut drumul hoardelor barbare, a negustorilor și a con-

trabandiștilor. Astăzi e un romantic centru turistic în cadrul pitoresc al acestei naturi alpestre.

Lăsăm la dreapta Ronul cu pădurile lui de brazi, și apucăm pe albia Dransei. Din poetica vale Ferret începem să urcăm spre Sfântul Bernard. Ne oprim în ultimul sat : Bourg-St.-Pierre. Luăm cafeaua la un fel de han cu firma : „Dejunul lui Napoleon”. Se păstrează aci cu sfințenie masa, scaunul, ceașca și lingurița de care s-a servit primul consul Bonaparte cînd a trecut cu armata sa prin zăpezile Alpiilor, coborînd în cîmpia italiană.

Drumul expediției napoleoniene se cunoaște și acum ; e același pe care l-a făcut și Anibal, ajungînd cu o regiune uimitoare la porțile Romei. Cu toate greutățile întîmpinate, acesta este cel mai scurt drum peste Alpi, străbătut veacuri de-a rîndul de pelerinii plecați din Galia și Irlanda pentru a îngenușea la mormîntul Sfîntului Petru.

Paralel cu acest drum s-a lucrat o șosea modernă pe care automobilele se urcă pînă în vîrfurile muntelui după topirea zăpezilor. Flora alpină se rărește cu cît ne urcăm mai sus. Ajungem într-o regiune stearpă, un platou stîncos ; peste tot se văd bolovani uriași rostogoliți în fundul văilor de șivoaiele furtunoase ce se reped spumegînd din înălțimile veșnic albite.

Motoarele duduie ; apa fierbe în radiatoare ; roțile se învîrtesc în loc ; autobuzele se opresc înnămolite în troienele de zăpadă. Ne coborîm, luînd-o încet pe jos, călăuziți de stîlpii de telefon care marchează drumul în spirală pînă în vîrfurile muntelui, la mînăstire. Facem haz de unele turiste cari înoată prin zăpadă încălțate cu pantofi de lac și ciorapi de mătase. Cîteva renunță și se întorc înapoi. Altele, istovite și enervate, se așează jos pe zăpadă, așteptînd să le vie de undeva un mijloc de salvare.

Pe muchea unei coaste repezi apar patru fantome negre proiectate bizar pe cer. Erau patru călugări care coborau cu schii la vale, de-a dreptul, să ne întîmpine. Înaintea lor, în salturi gigantice, doi cîni săreau ca niște mingi prin valurile de zăpadă.

— Din vale ne-a anunțat prin telefon că vin musafiri și credeam că aveți nevoie de ajutor, zise surizător un călugăr tânăr, roșu, bine hrănit.

Îi arătam în urmă pe cele patru americane înămo-lite ; și călugării, niște Herculi în sutane, le ridică pe sus, deprinși cu asemenea transporturi.

Pe la amiază, după ce am înotat două ore prin zăpadă pînă la brîu, am ajuns la minăstirea din vârful muntelui. Un clopot ne-a anunțat sosirea. Trei clădiri mari ca niște cazărni mohorîte pătează albul omătului care scînteiază în lumina soarelui de iulie. Intrăm întîi în sala de min-care. Se respectă aceeași tradiție de ospitalitate, căci con-gregația a fost de la început anume instruită pentru a veni în ajutorul călătorilor și pelerinilor care trec prin defileul Sfîntului Bernard. Ni se dă supă, rasol și orez fiert. Călugărul econom, un munte de om cu obrazul că-rămiziu, făcu un semn unui băiat care ne servea și, după cîteva minute, patru căni mari cu vin negru, tare, încăl-ziră toată societatea. Masa nu se plătește. Cei cari vor dau ceva pentru capelă și pentru săraci.

Călugărul econom care făcea parte din ordinul Sf. Au-gustin ne povesti începuturile așezămîntului Sfîntului Bernard :

Înainte de era creștină, încă de pe timpul lui Cezar, s-a lucrat pe aci un drum ale cărui urme se cunosc și azi. Hoardele barbare ale lombarzilor treceau prin acest defileu numit Mont-Joux și devastau cîmpia italiană. O bandă de sarazini a pus stăpînire pe locurile aceste și multă vreme a răspîndit groază printre pelerinii care treceau pe aci spre Roma.

Cel care a gonit briganzii și a zdrobit idolii din defi-leul Alpilor, plantînd crucea, întemeind aci un cuib de sentinele creștine, a fost un tânăr călugăr dintr-o veche și nobilă familie : Bernard de Menthon. Călugărul-erou, cuceritorul și profetul Alpilor, cum i se spune, a fost trecut în rîndul sfinților. El a întemeiat, pentru a desă-vîrși opera, primul ospiciu pe punctul culminant, în mijlocul zăpezilor veșnice ale Alpilor.

Congregația fondată de Sfîntul Bernard a luat o mare dezvoltare, căpătînd privilegii, domenii și averi în diferite

țări. Cu răspîndirea Reformei, congregația a pierdut mult, căci i s-au secularizat averile. A fost nevoită pe vremuri să cheteze. Azi s-a restabilit și s-a modernizat. S-a in-trodus telefonul, lumina electrică. Accidentele s-au îm-putînat, căci s-au construit mai multe cabane de piatră, legate prin telefon cu ospiciul. Călătorii surprinși de furtuni sau avalanșe se adăpostesc și anunță ospiciul care trimite în grabă oameni, cîni și mijloace de salvare.

După-masă am vizitat capela : foarte bogată și în bună stare ; stranele lucrate în sculpturi migăloase. Într-un mic muzeu de antichități se țin cu sfințenie o serie de relicve prețioase. Încă din anul 1397 se păstrează în tezaurul minăstirii un spin din coroana Mîntuitorului.

Am văzut un grup de vreo douăzeci de cîni din rasa pură bernardină. Mari, viguroși, cu blana roșie, cu pete albe, capul colosal, botul scurt ; nu sunt firoși. În ochii lor expresivi citești inteligență și blîndeță. De cîteva secole ei sunt tovarășii fideli ai călugărilor, servind la salvarea nenorociților călători rătăciți sau surprinși de avalanșe.

Într-o sală am văzut un superb cîne împăiat. Ni s-a spus că-i un cîne celebru care în viață a salvat cincispre-zece oameni.

În vârful muntelui e un lac care numai două luni pe an e dezghețat. Pe mal, în locul unde era o statuie a lui Jupiter, azi e înălțată statuia de bronz a Sfîntului Bernard, apostolul zăpezilor veșnice, simbolul carității creștine în vasta și alba singurătate a munților.

în lumea școlară, pe vremea tinereții mele, deși se citea multă literatură franceză, Vogii era prea puțin cunoscut. Când mi-a căzut în mână, din întâmplare, volumul lui, *Le roman russe*, am rămas surprins și fermecat. De la prima frază citită m-a cucerit. Când am închis volumul, pe lângă o profundă admirație, am simțit și o caldă simpatie pentru acest scriitor.

C-o avidă plăcere am urmărit continuu toate studiile sale literare, istorice, politice, critice, nuvelele, romanele și notele de călătorie în Orient. Ce măreție, ce încântare sufletească se desprinde din arta lui subtilă și sănătoasă, din acel echilibru estetic care te farmecă și te convinge.

Rar se mai poate întâlni în modernismul de azi asemenea armonie între minte și inimă ca la acest nobil scriitor de rasă.

Omul, fondul persoanei morale, apare printre landurile prozei sale sincere, stăpînite de-o ținută sigură și elegantă, uneori c-un fel de solemnitate a cuvîntului și a gestului corect, măsurat.

Clar, armonic, produs al geniului latin, acest scriitor — jumătate poet, jumătate filozof — părăsind din tinereță solul patriei, s-a dezvoltat și s-a copt în Orientul mediteranean. Cu ochii deschiși a umblat mult prin lume — Siria, Egipt, Turcia, Rusia — nu ca turist în reverii pitorești, ci ca om de acțiune, cu răspunderea slujbei care-o îndeplinea conștiincios în misiunea de diplomat francez.

Pretutindenea pe unde a cutreierat și-a servit cu devotament și pricepere țara, fiind toată viața chinuit

de ideea înfrîngerii de la Sedan, la care luase parte ca simplu soldat. Avea darul de a observa cu ochi pătrunzător lumea prin care trecea. Știa să vadă și să înțeleagă împrejurările și oamenii din jurul lui. C-o privire justă mergea pînă la cauze, cîntărea faptele c-o logică strînsă și reda viața într-o viziune clară, fermă, c-o înaltă conștiință de scriitor și c-o remarcabilă intuiție istorică.

Vogii are marele merit de a fi adus în Franța co-moara literaturii rusești, seoțînd la lumina Occidentului profunzimele sufletului slav.

Dintre toți occidentalii, el a știut mai bine ca oricare să citească în sufletul orientalului. El a izbutit să dea în cîteva note de călătorie imaginea lumii orientale, într-o lumină mai vie decît ar putea s-o dea volume întregi de savantă arheologie. E surprinzător chiar cum acest scriitor, socotit ca un produs al vechiului regim, a putut avea o așa minunată intuiție pentru înțelegerea noilor mari probleme sociale aduse de pasul vremii.

în opera lui Vogii două elemente se împletesc neîncetat : un naționalism civilizat și o clară viziune a evoluției mondiale.

Bourget vorbind despre *Maître de la mer*, ultimul roman al lui Vogii, reproduce dialogul cornelian angajat între un mic ofițer francez și un mare speculator american. Se știe subiectul, luat probabil din celebrul incident colonial anglo-francez de la Fachoda : Un simplu locotenent francez, c-o mînă de oameni, explorînd centrul Africei, cucerește un imens teritoriu pe care este nevoit să-l părăsească din cauza presiunilor politice, regiunea făcînd parte din sfera intereselor engleze.

Un mare om de afaceri, un rege al capitalului, care nu cunoaște frontiere, propune ofițerului să-l angajeze, să-i asigure toate resursele pentru a pune în valoare acea regiune neexploatăată încă. Pentru că statul poate mai puțin să facă decît o mare societate comercială.

Soldatul și comerciantul stau față în față. Două concepții. Două lumi care nu se pot înțelege.

„Și sub ce drapel național va sta acest teritoriu ?” întreabă ofițerul.

„A !... indiferent ce drapel — răspunde speculatorul — ceea ce mă interesează e afacerea grandioasă, producția pe care o prevăd...”

De o parte, eroul-soldat — tradiția bătrânei Franțe.

De altă parte, eroul-[om] de afaceri — forța cuceritoare a lumii noi anglo-saxone.

O confruntare dramatică între două lumi care se ciocnesc.

Vogiie, de tânăr ajuns academician, n-a fost amețit de beția triumfului, căci avea o natură solidă, echilibrată, iermitate de caracter, seninătate de spirit și gravitate de cugetare — după cum arată Albert Reggio în ale sale *Priviri asupra Europei intelectuale*.

Mai mult cugetător decât creator, Vogii are amplexarea viziunii și măreția verbului. Ritm, măsură, proporție perfectă între stil și cugetare. Accentul nou pe care l-a dat a imprimat o direcție modernă spiritului specific tradițional academic — un clasic perfecționat.

El a reușit să condenseze în scrisul său erudiția, filozofia și arta, topindu-le într-un aliaj original, c-o armonie încântătoare. Pentru unii oameni deprinși să gândească și să simtă, pentru amatorii de adevăr și frumos, literatura lui Meichior de Vogii este o adevărată binefacere sufletească.

ȘCOALA DE ASISTENȚA SOCIALĂ

Ministerul Sănătății, în colaborare cu Asociația femeilor române, a înființat prima școală de asistență socială.

În jurul acestei școli s-au stîrnit de cîțva timp discuții în Parlament și în presă.

E un caz interesant. România e unica țară pe glob în care tocmai corpul medical (Asociația medicilor) se pronunță împotriva funcționării unei asemenea școli. În toate țările din lume răspândirea învățămîntului asistenței sociale a fost cerută de medici, întrucît asistentele sociale, ca și infirmierele, sunt niște auxiliare cari înlesnesc medicului îndeplinirea nobilei și umanitare sale misiuni.

Cum se poate explica acest unic și straniu caz ?

Mi s-a cerut părerea, în calitate de fost director general al Asistenței sociale. Voi spune-o neted, deși n-aș voi deloc să ating sensibilitatea unor medici de valoare, specialiști reputați, cari pînă acum n-au urmărit evoluția asistenței sociale nici în țară, nici în străinătate. Căci îndrăznesc să afirm că foarte adesea la noi se repetă aceeași confuzie între noțiunea de asistență socială și ideea de asistență medicală. Dealtfel trebuie să recunoaștem că problemele de *economie socială* sunt foarte puțin popularizate în lumea noastră intelectuală și politică.

Dar să ne ferim de a generaliza, căci am putea ajunge la concluzia absurdă că Asociația medicilor este o piedică pentru dezvoltarea normală a asistenței sociale în Româ-

nia, întrucât corpul medical s-a pronunțat prin memoriul care combate ultima reformă sanitară.

Să încercăm să lămurim pe scurt lucrurile.

Este nevoie de înființarea unei asemenea școli ?

Da, cred că este mare nevoie. Experiența a dovedit, la noi ca și aiurea, că fără un personal pregătit, profesionist, asistența nu poate ieși din faza empirică, primitiv filantropică. Avem medici specialiști cu reputație europeană ; pomană, slavă Domnului, se face destulă, dar nu avem nicăieri în țară nici un început de organizare metodică de asistență, în adevăratul înțeles modern al cuvântului.

Ideea înființării unei asemenea școli s-a agitat din primii ani ai organizării Direcției Asistenței sociale. Și chiar în colaborare cu aceeași societate, care adusese în țară, prin misionarele americane, unele metode noi de lucru pe terenul asistenței sociale.

a. Scopul școalei ? A pregăti personalul tehnic necesar și a crea un centru de studii și răspândire a cunoștințelor de asistență socială.

b. Se fac cursuri teoretice, seminarii, lucrări practice și stagii în instituții speciale.

c. Se primesc bacalaureate și absolvente ale școalelor normale.

d. Instrucția durează trei ani. Se cere examen special pentru diploma de licență în asistență socială.

e. Auditorii benevoli nu dau examene și nu pot obține licența. Li se poate elibera un certificat de frecvență a cursurilor.

Desigur toate aceste condiții sunt discutabile și numai experiența va hotărî care-i cea mai bună cale. Căci școalele aceste, numite „de serviciu social” nu au un tip uniform. Chiar în aceeași țară sunt școli cari diferă ; unele țin de stat, altele de biserică, și altele particulare.

Tipul școalei de asistență socială trebuie să rezulte din condițiile economice, sociale, caracterul național și sistemul școlar al fiecărei țări.

Abia s-a deschis și la noi o asemenea școală, așteptată de toți cei cari se ocupă de problemele asistenței, și Asociația medicilor cere : „desființarea și înlocuirea ei prin câteva luni de cursuri pentru materiale paramedicale ce s-ar organiza de facultățile de medicină. Căci asistentele sociale, avînd titlul de doctorițe în medicină, vor fi incomparabil superioare absolventelor școalelor speciale”.

I
În primul rînd trebuie să recunoaștem că meritul acestei propuneri așa de originală, economică și practică, se datorește d-lui prof. univ. Iacobovici, senator. La tribuna Senatului a declarat că : „prin crearea acestei școli se face o nouă facultate de medicină, fără știrea Minist. de Instrucție, într-o epocă cînd zeci de doctori și doctorese în medicină mor de foame. Misiunea acestei asistențe este de a face anchete sociale, după metode americane, la medicii cari mor de foame”. Să nu uităm că d. medic senator, specialist reputat, a fost și rector al Universității din Cluj.

Forma și fondul cuvîntării de la Senat ne scutesc de orice comentariu. Se vede limpede distincția pe care știe să o facă între medicină și asistență socială. Uimirea mi-a fost mai mare cînd am văzut că *România medicală*, revistă serioasă, la care colaborează atîția medici distinși, împărtășește același punct de vedere asupra școalei de asistență socială.

Și am rămas cu totul, nedumerit cînd am citit capitolul privitor la această școală în memoriul prin care Asociația medicilor combate noua reformă sanitară. Căci memoriul este glasul corpului medical român. Și mă întreb cîți medici — și sunt mulți cei cari au cunoștințe sociale — împărtășesc punctul de vedere din memoriu asupra școalei de asistență socială ? Căci numai felul în care este formulată originala soluție dovedește încă o dată confuzia pe care unii medici — chiar dintre cei mai reputați specialiști — o fac atunci cînd întîmplarea îi pune în fața problemelor de asistență socială.

Ideea de a înlocui asistentele sociale cu doctorițele în medicină este o invenție cu patentă românească. Pînă

acum, nimănui, în nici o țară, nu i-a trecut prin minte o asemenea idee. Și în lumea civilizată sunt vreo sută patruzeci de școli de asistență. Numai în Germania sunt treizeci și șase.

Am credința că nici n-ar fi putut încolți o asemenea idee în mintea acelor cari ar fi frunzărit, de curiozitate, cele trei mari volume (circa două mii pagini) cu dările de seamă ale Conferinței Internaționale de Serviciu Social, ce s-a ținut în 1928 la Paris, unde s-a dezbătut sub toate fețele chestiunea acestor școli de asistență socială.

Soluția propusă ca doctorițele să-și schimbe meseria abandonând specialitățile de medicină și să se devoteze asistenței sociale este așa de absurdă, încît e de prisos a mai fi discutată față de cei cari cunosc ce înseamnă asistența socială modernă. Față de marele public, pentru care e bine să se popularizeze asemenea chestiuni de economie socială, o vom face la timp dacă va fi nevoie. Deocamdată e destul să cîntărim argumentul de căpetenie care se invocă împotriva școalei : „avem pletoră de doctori... doctorițele mor de foame...”.

Bine. dar tot după acest argument s-ar putea cere ca doctorițele să înlocuiască pe moașe, infirmiere, farmacist, drogheriste, dactilografe etc.

Să nu mai rămînă nimeni la meseria pentru care s-a pregătit ?

Desigur că dacă o doctoriță s-ar hotărî să facă școala de asistență socială, avînd și vocație, poate să ajungă o perfectă asistentă socială. Dar cazul nu se poate generaliza. Fiecare caută să se perfecționeze în meseria învățată, specializîndu-se din ce în ce. Doctorița, fatal, s-ar devota asistenței sociale în dauna medicinei. Nu degeaba spune poporul că-i greu să umbli după doi iepuri și să ții doi pepeni într-o mînă.

Al doilea argument, faptul că la școală s-ar găsi mai mulți medici decît profesori, e prea puțin solid. Și împlinirea face ca tocmai dimpotrivă să se găsească la această școală, din 16 profesori, numai 5 medici.

Dacă discuțiile provocate de înființarea școalei de asistență socială nu se datoresc dușmăniilor medico-per-

sonale sau patimilor politice, care adesea întunecă și orizontul științei, aș face următoarea propunere : Cei cari cer desființarea acestei școli să formuleze o comunicare cu soluția propusă de memoriul Asociației medicilor și să o prezinte la viitorul Congres Internațional de Serviciu Social ce va avea loc în curînd în Olanda. Să vedem cum va fi primită originala soluție românească de către cei mai renumiți specialiști în problemele de asistență socială.

Pînă atunci, văd că autorii *Buletinului Școalei de asistență* de la noi au avut buna idee de a trece la posteritate părerile specialiștilor actuali, publicînd fără a comenta o serie de opinii contemporane românești asupra asistenței sociale.

i 1

AL VIII-LEA CONGRES AL P.E.N.-CLUBULUI

Anul acesta între 20—25 iunie, Congresul Internațional al Scriitorilor a avut loc la Varșovia.

Ce este P.E.N.-Clubul și ce rost are congresul anual al Federației P.E.N.-Cluburilor?

Prin felul muncii sale, scriitorul este juruit la izolare. Totuși există un sentiment de solidaritate frățească între toți acei care cunosc greutățile și mulțumirile acestui fel de muncă. Acest sentiment constituie deja un simbul de asociație care se poate dezvolta pentru ca să ajungă o puternică realitate spirituală.

Prima grupare a scriitorilor englezi a dat frumoasa pildă de respect datorită părerilor fiecărui scriitor. O disciplină civilizată, plină de tact, curtoazie și discreție ajunge să stabilească relații între membrii celor mai deosebite curente, școli și cenecluri literare, căci e firesc ca pe toți oamenii de litere, indiferent de credințele ce au, să-i lege aceleași preocupări artistice-profesionale.

Primul Club P.E.N. (*Poetry, Essay, Novei*) s-a format la Londra, după războiul mondial, din inițiativa scriitoarei Mistress Dawson Scott și a romancierului John Galsworthy (Balzacul Angliei).

Celelalte țări au început să-i imite pe englezi, înființând Cluburi P.E.N. tot pe aceleași baze de organizare. S-a mers mai departe, fixându-se congrese anuale, pentru ca scriitorii din diferite țări să se apropie și să se cunoască, tinzând la o reală solidaritate intelectuală, prin relații constante ce s-ar stabili cu timpul între scriitorii din lumea întreagă.

Ideea înființării unui P.E.N.-Club românesc, sub conducerea d-lui Brătescu-Voinești, a fost adusă de d. Beza, cunoscutul scriitor și harnicul consul român la Londra.

Legăturile pe care le păstrăm cu Federația P.E.N.-Cluburilor se datoresc, în cea mai mare parte, activității și tactului d-lui Bucuța, secretarul P.E.N.-Clubului român.

Congresul din acest an, organizat de scriitorii poloni la Varșovia, a fost în adevăr somptuos, datorită, în mare parte, ministrului de Externe, d. Zaleski, care a înțeles importanța acestui congres ca mijloc de propagandă pentru statul polonez.

Ședințele s-au ținut în sala Parlamentului.

Delegații străini au avut în Polonia drumul și întreținerea gratuită.

După bogate banchete și recepții la Primărie, Ministerul de Externe, la președintele Consiliului, în palatul ultimului rege — Poniowski, a urmat o excursie la Cracovia, vechea capitală — Acropole și Panteon — cu relicvele istorice ale trecutului civilizației poloneze.

Excursia s-a sfârșit la Zacone, o pitorească localitate de vilegiatură, în creierul munților Carpați, în masivul Tatra, la frontiera cehoslovacă, unde cele două state, cu ocazia unei noi delimitări de frontieră, s-au hotărât să cedeze câte o porțiune pentru a forma un parc comun, în felul parcurilor naționale americane, unde se conservă natura în stare primitivă.

Interesantă și impunătoare a fost declarația repetată de toți oratorii polonezi în solemnă ședință de deschidere a Congresului :

„Timp de o sută de ani Polonia a fost forțată să încredințeze marilor ei literați guvernarea morală a nației. Caracterul literaturii poloneze a fost mesianic. Ca anticii profeti ai Israelului oprimat, scriitorii polonezi au predicat lupta și învierea neamului. Măreția cuvântului trebuie să nască măreția faptului. Mickiewicz, Slovski, Krasinski reprezintă eternul spirit revoluționar. Polonia a depus azi în cripta Panteonului de la Cracovia cenușa

marilor scriitori alături de resturile vechilor ei regi. Ne înclinăm în fața soldaților acestei arme, căci ne dăm seama că literatura este una din cele mai puternice și mai nobile forțe umane."

Pentru a ajunge la înfrățirea popoarelor, pacea mondială — suprema perfecție a umanității — magia literaturii poate face mai mult decât notele diplomaților politici. Dar pentru o înțelegere mutuală, popoarele trebuie să se cunoască. Este nevoie de schimbul de cugetări între națiuni și limbi, de punerea în circulație a valorilor literare, pentru stabilirea unei solidarități între popoarele care se cunosc așa de puțin pînă acum între ele.

Cugetarea merge mai departe decât trenul, vaporul sau avionul.

Rolul P.E.N.-Cluburilor este să înlesnească circulația internațională a operelor prin informații sigure, prin bune traduceri, prin punerea în valoare imediată a cărților bune. Și pentru asta trebuie metodă, continuitate și un just sentiment al calității. Trebuie să tindem la idealul ca orice scriitor bun, din orice țară, să scrie nu numai pentru compatrioții săi, ci pentru oamenii de pretutindenea. Căci scriitorul are două patrii : țara sa și epoca în care trăiește.

Universalitatea în libertate și egalitate este una din dezele P.E.N.-Clubului, căci cugetarea și arta sunt deasupra frontierelor.

Marele poet și cugetător Valery propune să se creeze sub auspiciile Societății Națiunilor o academie internațională de traducători.

Cu drept cuvînt a susținut unul dintre oratori că P.E.N.-Clubul poate ajunge o realitate înainte de Pan-Europa.

Chestiunea traducerilor a preocupat cu deosebire Congresul. Toți scriitorii recunosc că această chestiune e lăsată numai în voia comerțului. Cărți proaste de senzații și aventuri se traduc și se răspîndesc cu reclamă în toate limbile, pe cînd opere de valoare rămîn necunoscute.

Federația P.E.N.-Cluburilor în legătură cu Institutul Internațional de Cooperatie Intelectuală își propune să rezolve această problemă în chip practic. S-a adunat deja un bogat material documentar din diferite țări.

Scriitoarea vieneză Greta Urbanitzki a propus ca să se premieze de către Federația P.E.N.-Cluburilor, la fiecare doi ani, cartea găsită cea mai bună, care să fie tradusă în toate limbile.

Ideea este admirabilă, dar nu tocmai ușor de pus în practică. În cursul acestui an se va studia în detaliu modalitatea de pus în aplicare.

Discuții au urmat în jurul chestiunilor : suprimarea taxelor vamale pentru cărți, piesele de teatru pentru radio.

Au fost și discuții încordate asupra unei gingașe chestiuni : un delegat german a cerut cu stăruință ca Federația să invite pe scriitorii Rusiei sovietice ca să intre în P.E.N.-Club.

Propunerea a căzut. Scriitorii ruși vor fi primiți ca și scriitorii oricărei nații „fără să fie nevoie a fi invitați”.

Delegații unguri, după obicei, au ridicat reclamații — de data asta nu împotriva României — că Cehoslovacia oprește intrarea cărților maghiare.

În vederea propagandei și cunoașterii literaturii poloneze ni s-au pus la dispoziție, la discreție, numeroase cărți cu traduceri în diferite limbi din literatura poloneză.

Cu mirare am cercetat această chestiune. Cum se explică apariția numeroaselor cărți poloneze traduse în editurile pariziene și berlineze ?

Ușor de explicat. Guvernul polonez își dă seama de importanța propagandei și pe acest teren și ajută publicarea cărții poloneze în limbi străine.

Noi n-am ajuns încă pînă la această treaptă.

Cu Polonia, de care ne leagă atîtea interese comune, putem ușor face un schimb și comerț intelectual. Am găsit cîțiva tineri care au învățat singuri românește și urmăresc cu interes mișcarea noastră culturală.

Pădurea spînzuraților a lui Rebreanu a fost tradusă și în curînd va apărea în limba polonă. În schimb va apărea în limba română o traducere a unui roman de

Ferd. Goetel, scriitor polonez care are deja câteva cărți traduse în limbile franceză și germană.

Scriitorul polonez Jelenta, care astă-iarnă a ținut cu succes o serie de conferințe interesante la București, a publicat câteva articole în ziarele poloneze asupra literaturii române.

Sistemul acesta de reciprocitate pentru traduceri, cred că s-ar putea încerca și din partea noastră cu folos, atunci când statul s-ar hotărî să facă oarecari sacrificii, ținînd seamă că nu-i destul ca România să se afirme numai, cu producția de petrol, grâu și brînză de Brăila.

LUI MIHAIL SADOVEANU

Criticii, oratorii, conferențiarilor, istoriografii, biografii au scris, au vorbit, vor seri și vor vorbi încă multă vreme despre opera și omul pe care noi îl sărbătorim astăzi.

Nu am nici una din calitățile care ar putea reda în relief portretul artistului Mihail Sadoveanu, marele poet al prozei românești.

Nici nu încerc a proiecta în timp și spațiu lumea creată de el. Grandoarea epică și lirică, îmbinată în formidabilul și multiplul său talent, opera lui este așa de vastă și de reprezentativă, încît marchează însăși evoluția progresivă a scrisului românesc. Vreau numai să fixez situația vieții lui de scriitor în societatea românească a epocii noastre. Căci viața lui trebuie să slujească drept pildă tinerilor din ziua de azi care se simt ispitiți de diavolul scrisului.

Mihail Sadoveanu nu s-a născut bogat ca Vasile Alecsandri, ci sărac, precum a fost și Mihail Eminescu. Pentru a-și agonisi pîinea zilnică el trebuia să muncească. Și totuși a avut marea virtute, așa de rară în țara noastră, să urmeze cu îndîrjire calea croită de menirea pe care o avea în viață. A rămas totdeauna același : scriitor de meserie, om de condei.

Și chiar cînd îl găsim, în anii tinereții, în slujba statului, este tot în ocupații în legătură cu arta și cultura : director de teatru, inspector la cercurile culturale, înființînd biblioteci pentru popor.

De tînăr, fuge de haosul capitalei zgomotoase, de atmosfera boemei artistice din acea epocă, și se retrage la moara lui din Fălticeni. Acolo, în lumea de provincie,

în apropierea frumuseților naturei moldovenești, ducă o viață patriarhală — lucru neobișnuit scriitorilor români care nu puteau crea decât în aerul îmbîcsit al cafenelei bucureștene.

Din ziua în care a publicat prima bucată în *Pagini Uterare*, sub pseudonimul „Cobuz”, el scrie, scrie neîncetat, căci asta-i vocația și partea lui pe lume ; asta trebuie să facă și nimic altceva — și o face cu sîrguință, c-un fel de pietate ; își îndeplinește o datorie sacră pentru sine și pentru posteritate.

Cei mai mulți dintre scriitorii cu reale predispoziții se divizează și se risipesc în felurite ocupații, înfundați în hîrtoagele slujbelor de birou sau, zbătîndu-se pe căile arivismului, ajung să-și spînzure lira în cui, iar operele lor rămîn socotite ca „păcate ale tinereței”. Sadoveanu a rămas întreg, același scriitor neobosit, în moara de la Fălticeni, ca și în via lui din Dealul Copoului de la Iași.

În țara noastră, în cîmpul literelor românești care cu greu poate hrăni, unde sunt mai mulți diletanți decât scriitori de meserie, Sadoveanu a urcat pe cea mai înaltă culme a scrisului românesc. „Voi credeți în scrisul nostru, noi nu credem în nimic”, a spus marele Eminescu în *Epigoniile* sale.

Și Sadoveanu a crezut în scrisul său. Produs al pămîntului mînos, negru și gras al Moldovei, cu rădăcini adînei, viguroase, el stă masiv și măreț fără să se încline la suflul vremelnicele vînturi.

El a crescut, a înflorit, a rodit fără încetare. Și belșugul roadelor sale a desfătat și a încălzit inimile, a luminat mințile, a strîns legăturile neamului cu pămîntul strămoșesc.

În solemnă și fericită zi a sărbătoririi lui Sadoveanu, îi urez ca viața lui de virtute și credință în scris să rămînă ca o pildă pentru noile generații, să fie veșnic un far luminos, călăuză pentru corăbierii tineri, rătăcitori pe valurile artei etern înșelătoare.

O STATUIE LUI KOGĂLNICEANU PE MALUL DUNĂRII

S-au împlinit 40 de ani de la moartea lui Kogălniceanu.

Istoric, orator, scriitor, om politic, el rămîne în istoria noastră figura cea mai proeminentă, omul de stat — nu de partid — la temelie unității naționale a țării noastre.

Toată suflarea românească ar trebui să proslăvească numele acestui om care s-a arătat providențial, la înălțimea timpului în care a trăit.

Cei cari nu-l vor uita însă niciodată și-i vor perpetua memoria sunt marinarii români, cărăușii apelor, și toți cari se hrănesc din viața porturilor dunărene și maritime.

Kogălniceanu a fost, într-adevăr, primul om politic român c-o viziune clară a viitorului și a intereselor noastre pe căile apelor.

Pe cînd cea mai mare parte din cîrmuitorii noștri repetau aceeași mioapă formulă politică : „Nu suntem stat maritim ; suntem țară eminentă agricolă, n-avem ce căuta pe apă...”, Kogălniceanu susținea cu tărie : „Cheia mîntuirii noastre este pe Dunăre, spre marea deschisă...”.

Și la 1855, cînd ne aflam înfeudați la politica Triplei Alianțe, și sub diferite forme se favorizau tarifele căilor ferate nemțești în detrimentul comerțului nostru pe apă, marele patriot, care vedea departe, s-a ridicat în Parlament protestînd cu energie :

„...nu trebuie să părăsim porturile noastre ; să consacram toată activitatea pentru ameliorarea lor. Să facem toate sacrificiile, căci ele ne vor fi odată înapoiate însutit.

Să înlocuim exportăția noastră de pe uscat și să adoptăm o politică de apă în locul politicei de uscat..." [...]

În broșura scoasă pe timpul conflictului cu Ion Brătianu pentru chestiunea Dunării, Kogălniceanu scria :

„Am pretenția — datorită numai vârstei mele — de a crede că sunt acel carele cunosc, dacă nu mai bine, dar cel puțin mai de demult chestia Dunării.

Cuvîntul magic al Dunării a legănat copilăria mea !
Încă azi, după 60 de ani, răsună la urechile mele versul din unul din acele cîntece cari au legănat pruncia mea :

Și te du la Dunăre
De bea apă tulbure !

Nu împlinisem încă 17 ani cînd, în 1834, fui trimis la Galați. Atunci pentru întîiași dată îmi văzui visul cu ochii : văzui Dunărea ; și tot atunci, pe frumoasele-i unde, văzui primele vase cu vapor pe cari patriotul ministru ungur Szeczeny le înființase pe marele fluviu.

Încă pe băncile Universității din Berlin studiam istoria sub profesorul Ranke ; și scriind și eu istoria României, putui cunoaște și aprecia rolul ce bătrînul Istru a jucat în istoria omenirii ; căci nu o dată la Dunăre s-a hotărît soarta lumii !

La 1840, ca profesor de istorie națională în Academia Mihăileană, la rîndul meu arătai școlarilor marele rol ce Dunărea juca în istoria noastră, și cum destinele națiunii române erau strîns legate de acest fluviu !

Ca adiotant al domnului Mihai Sturza, eu nu o dată am fost chemat de a-l întovărăși la Galați ; și acolo, și de la el, învățai a cunoaște importanța Dunării pentru România.

Domnul sta acolo o parte din vară, înconjurat de ingineri și mării negustori, plănuiind îmbunătățiri, cari din ruinatul și pustititul Galați au făcut Marsilia Dunării. [...]

Acest act al lui Mihai Sturza va șterge multe greșeli ale domniei sale ; și istoria va conserva cu recunoștință amintirea acestui voievod carele, deși în timpuri grele,

deși în luptă cu o parte a națiunii, deși sub genunchiul a două puteri, suzerană și protectoare, totuși a avut curajul de a zice un cuvînt, spre a păstra României libera navigație a mamei-Dunăre, și astfel a căzut victima acestui patriotic cuvînt.

Însuși titlul ziarului ce am publicat — *Steaua Dunării* — arată destinația sa : aceea de a populariza importanța marelui fluviu, de a deștepta conștiința națională asupra misiunii providențiale ce nația română are de împlinit la gurile Dunării."

Dar să vedem, de ce s-a certat Kogălniceanu cu Ion Brătianu pentru chestia Dunării ?

„Der *Drang nach Osten* este articolul cel dintîi al catehismului politic și economic al Austriei", zicea Kogălniceanu.

Acvila imperială rîvnește să-și înfigă cîngile în marile debușeuri ale comerțului și ale puterii în Orient, Salonic și Sulina.

Austria căuta să obțină pe Dunăre o situație privilegiată și excepțională ca să aibă supremația pe fluviu și monopolul navigației.

Deși chestia Dunării era puțin cunoscută înainte de Unire, totuși instinctul național de pe atunci făcea pe fiecare să presimtă că interesele vitale și tot viitorul României era în joc.

Cînd, după Congresul de la Berlin în 1878, se pune din nou pe tapet pretenția Austriei de a face poliția navigației pe Dunărea românească, Kogălniceanu, cel dintîi, dă strigătul de alarmă, ca să deștepte — după cum spune el — pre acei ce dormeau pe rîpa prăpastiei.

Chestia Dunării era puțin cunoscută la Ministerul de Externe. Kogălniceanu nu aduce imputări de rea-credință sau trădare, dar arată conducătorilor că lenevirea, neștiința, incapacitatea, și, mai ales, șiretlicul decorat cu numele de artă diplomatică au adus nu o dată pentru o națiune consecințe mai fatale decît chiar trădarea cea mai vădită.

Calități negative au preșezut la tratarea chestiei Dunării.

Guvernul lui Ion Brătianu făcuse o greșală inițială, primind alcătuirea acelei Comisii mixte, compusă din România, Bulgaria, Serbia, sub președenția cu vot preponderent a Austriei.

Dezbaterile furtunoase din Cameră, la 1881, au arătat în adevărata lumină marile noastre interese și pericolul ce amenința viitorul.

Austria, stăpînă pe Dunărea noastră, avea să înăbușe în fașe plătînda navigație românească și tot comerțul nostru pe apă.

Kogălniceanu — cel mai dîrz și mai tenace apărător al Dunării — vedea departe în viitor marina românească ce avea să vie.

Salvarea de la el ne vine.

Fermitatea și prevederea acestui mare om de stat a silit guvernul să iasă dintr-o politică echivocă și să ia o atitudine fermă de apărare a intereselor românești pe Dunăre.

Cînd i se spunea lui Kogălniceanu că trebuie să fim cumînți și prudenți, pentru că : „pisica nu prinde șoarecii cu clopotul”, el răspundea : „Cu clopotul se cheamă oamenii ca să scape casa de foc și de hoți !”.

Vederile lui Kogălniceanu au triumfat cu toată creștința cauzei susținute.

La Conferința de la Londra (1883), România nu s-a prezentat, a protestat declarînd că nu se va supune hotărîrilor Marilor Puteri. Hotărîrea de la Londra, în chestia Dunării, care a dat Austriei supremația, a rămas literă moartă.

Gălățenii au ridicat în port, pe cheiul Dunării, o statuie lui Ion Brătianu. Cu atît mai mult s-ar impune ca Liga Navală Română să ia inițiativa ridicării unei mărețe statui a lui Kogălniceanu, pe unul din punctele predominante de pe malul drept al fluviului, vizibil de la distanță de pe calea navigabilă.

Toți românii cari umblă pe ape și toți acei cari se hrănesc din viața porturilor noastre să-și dea obolul cu sfințenie pentru proslăvirea marelui apărător al Dunării

care trebuie immortalizat în bronz ca să rămînă pildă posterității.

În momentul cînd termin articolul acesta, citesc în ziarul *Dimineața* un apel către poporul român pentru ridicarea monumentului lui Kogălniceanu. Apelul este semnat de d-nii N. Iorga, G. G. Mironescu, dr. C. Angelescu, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Ion Simionescu etc.

Dacă Liga Navală și-ar uni eforturile în sensul apelului pe care-l avem în față, nu ne îndoim că vom asista curînd la inaugurarea statuii.

Chiar deosebirea de intenții în chestiunea locului s-ar putea aplană pînă la urmă.

II
m
H
m
H
H

ACVARIU ȘI MUZEU MARITIM LA CONSTANȚA

Sunt popoare care au dus lupte sîngeroase în cursul veacurilor ca să-și deschidă o fereastră la mare. Noi avem marea, dar întîrziem mereu să ne folosim de ea. O întreagă populație românească continuă să privească înapoi spre uscat și nu înainte spre căile largi, deschise de marea care ne scaldă țara.

Cu durere trebuie să constatăm că în România legătura cu apa este mai slabă decît chiar în țările vecine care nu au ieșire la mare, ca Ungaria și Cehoslovacia.

Suntem singura țară care nu face navigație de cabotaj în lungul coastei maritime.

Ca să ne afirmăm stăpînirea pe această mare trebuie să navigăm pe ea, să facem porturi și adăposturi, să o cunoaștem, să o studiem din toate punctele de vedere.

Am navigat prea puțin, căci nu avem destule nave românești ; n-am făcut decît un singur port : Costanța ; nu am făcut studii științifice, nu cunoaștem încă Marea Neagră.

Înainte de război, rușii făceau studii serioase asupra acestei mări, chiar în apele noastre teritoriale.

Îmi aduc aminte că, fiind la Sulina, am primit vizita a doi savanți ruși, veniți cu un vapor de salvare amenajat anume pentru studii.

I-am însoțit, din ordin, la Insula Șerpilor, unde li s-a permis să facă cercetări științifice.

Bulgarii au început și ei să facă asemenea studii înființînd chiar o stație maritimă și un acvariu la Varna — la inaugurare a fost invitat acolo și d. dr. Antipa.

I || Noi avem de cîțiva ani înființate două stații maritime
Li în apropierea Constanței — la Agigea și la Tăbăcărie.

Una cu un caracter universitar, și alta curat științifică.

H Nu poate decît să ne bucure aceste începuturi. Dar
» lucrările de laborator trebuiesc popularizate și răspîndite, pentru a instrui masele, pentru a deștepta interesul
S și a forma și educa marele public pentru cultul mării.
1/ „Cercetarea științifică se poate face în ascuns, dar
I rezultatele trebuie să vorbească tuturor ochilor și să fie
? în drumul tuturor pașilor, ca să cîștige pentru o atît de iubită și de uitată menire", a zis cu drept cuvînt un iubitor al mării, d. Bucuță, în conferința ținută la Balcic despre cunoașterea Mării Negre.

f ! "i: În viața mea am văzut cîteva acvarii în Europa și
i ~ în America.

Cu o plăcere aproape copilărească m-am desfătat zile întregi urmărind vietățile în apa de mare închisă în cutiile de sticlă.

i | I Cum, noi nu putem avea la Constanța asemenea instalații ? !
f ;

k Ji Mă chinuia continuu un vis nerealizabil.

Un acvariu este o întreprindere așa de grea, încît țara noastră nu și-o poate permite ?

Și iată am trăit să văd un acvariu la Varna.

- Adică noi să nu fim în stare nici să imităm măcar
| ce-au făcut vecinii noștri ?

Am vizitat, condus de secretarul Ligii Navale Bulgare, și muzeul maritim pe care l-au început deocamdată în localul liceului din Varna.

i Merită toată lauda și admirația cei cari pun atîta
; s. inimă pentru cunoașterea și propaganda mării.

* Cu o dureroasă strângere de inimă am plecat din Varna. Simțul de dreptate ne face să recunoaștem meritul fiecăruia și pilda bună să o luăm oriunde o întîlnim.

Un slab început de muzeu maritim avem în secția marinei din Muzeul militar de la Parcul Carol.

Adevăratul muzeu maritim științific, tehnic și istoric, trebuie neapărat să se întocmească la Constanța, în același local unde se va instala și acvariul pe care îl visez din copilărie.

Localul este gata, splendid, anume parcă făcut în acest scop : fostul hotel Carol. O destinație mai măreață nu i se poate da acestei clădiri făcută de englezi chiar pe malul mării.

Această casă a fost cumpărată cu banii marinei militare pentru comandament sau pentru Școala navală. Prin ce împrejurare, nu știm, i s-a schimbat destinația.

S-a prefăcut în hotel ofițeresc, destinînd cîteva încăperi Serviciului hidrografic și Ligei Navale.

Prin Constanța, primul port al țării, se perindează anual mii și mii de vizitatori, excursii și colonii școlare ; toată această lume, atrasă de orizontul mării, va învăța într-o oră petrecută la muzeul maritim lucruri ce nici în școală și nici în viață nu au putință să le învețe.

Să nu credeți că este nevoie de prea mari cheltuieli. Desigur, mai puține decît la Varna.

Sunt trei mari instituții cari trebuie să colaboreze ; și toate trei au mari posibilități de personal și material.

1. Marina militară.
2. Direcția Porturilor și căilor de apă.
3. Serviciul Pescăriei.

Mai mult decît bani se cere inimă, inițiativă și acordul părților.

Pricepere este, căci factorul științific îl avem în mijlocul nostru.

Savantul doctor Antipa, de reputație mondială în această materie, vicepreședinte la Societatea de studii a Mării Mediterane, d-sa, care a dovedit că poate să creeze din nimic muzee minunate ca cel de la București care face cinste țării, își va da — suntem siguri — prețiosul său tribut pentru a lăsa în urmă, generațiilor cari vin, o operă grandioasă pe țărmul românesc al Mării Negre'.

P R E F A Ț A L A

ISTORICUL MIȘCĂRIILOR MUNCITOREȘTI DIN PORTURI

Cartea aceasta cuprinde numai un capitol dintr-o mare lucrare — *Istoricul socialismului în România* — carte ce nu s-a făcut încă, dar care neapărat trebuie făcută.

Cunoașterea trecutului este o necesitate. Înlănțuirea evenimentelor, fazele evoluției, cursul fenomenelor sociale în timp și spațiu luminează calea ascunsă a viitorului.

În științele sociale și economice observațiile directe și personale ale faptelor sunt extrem de dificile din cauza caracterului lor pasager și complex. Ca să ne dăm seamă, trebuie să căutăm legătura dintre cauză și efect. Cauzele sunt în trecut, căci clipa prezentului nu-i decît o rezultată temporară, un rezumat actual al unei serii de fapte, o verigă din lanțul neîntrerupt al timpului. Oglinda trecutului istoric lărgeste cadrul problemelor sociale actuale.

Istoria, s-a spus, este o formă a cunoștințelor experimentate ; ea, în loc de teorii și formule abstracte, reconstituie evenimentele, reproduce tablouri, reînvie din trecut o viață de fapte concrete, din care se scot pilde, învățăminte și chiar legi istorice. Istoria, cu experiența ei, furnizează sociologiei și politicii utile indicații de prevedere pentru tendințele naturale ale evoluției sociale.

Socialismul francez a început să-și scrie istoria c-un studiu asupra ideilor socialiste ale scriitorilor din secolul al 18-lea, înainte de Mare[a] Revoluție Franceză.

„Socialismul trebuie privit ca un sistem social, economic și moral, care derivă din o concepție specială a vieții omenești. Este o religie ca și aceea a lui Moisi care a pus temelia unei societăți.”¹

Trebuie plecat — istoricește — de la precursorii direcți ai ideilor socialiste, cari au aruncat în spirite sămânța criticei sociale. Trebuie urmărită vasta producție literară, morală, filozofică și politică dinaintea Revoluției Franceze.

Atacurile aduse contra societății în cărțile *Discours sur l'origine de l'inégalité* și *L'Esprit des lois* conțin în germene un socialism moral, umanitar, metafizic. Și Rousseau, Diderot, d'Aiembert, Montesquieu, Saint Pierre și alți cugetători din acea epocă sunt precursori ai socialismului.

Noi nu putem avea pretenție de a ne întoarce așa de departe în urmă, căutând embrionul socialismului românesc, deși, desigur și la noi, sub influența culturai franceze, trebuie să fi fost și cărturari adepți ai enciclopediștilor și marilor umanitariști cari au pregătit, prin ale lor idei-forțe, Revoluția Franceză.

Că unii din generația bonjuriștilor noștri de la '48 erau socialiști e lucru dovedit. Destul este să ne amintim de numele lui Theodor Diamant, despre falansterul căruia vorbește Ion Ghica în *Scrisorile sale*.

În familia mea chiar, am găsit o întreagă bibliotecă de cărți socialiste, rămasă de la un unchi al mamei care învățase la Paris. Păstrez pînă azi un volum editat pe la 1840 : *Etudes sur les réformateurs contemporains et socialistes modernes : Saint-Simon, Fourier, Robert Owen par Louis Reyand*.

Socialismul nu ieșise încă din domeniul utopiei, căci nu existau condițiile economice cari să impună încă o tactică de realizări concrete. Baza socialismului se găsea în creieri, și nu în fapte. Nu exista la început decît o bază morală inspirată de sentimentul de echitate. Baza științifică și materială a fost *Capitalul* — biblia socialismului. Dar să nu uităm că Marx a venit după Adam Smith și Ricardo.

¹ Andre Lichteruberger (n.a.).

i : E drept că știința și tehnica a schimbat condițiile de viață. Lumea e în veșnică prefacere, și socialismul de azi, influențat de sindicalism, cooperatie, raționalizare nu mai încapă exact în cadrul marxismului de ieri. Noi orizonturi se deschid. Unele formule nu mai cadrează cu realitățile. Fatal, timpul aduce rectificări. Totuși, la bază rămîne geniul și metoda marxistă, care a dat omnirii o unealtă miraculoasă pentru săparea drumului spre progres.

Oricîte deosebiri ar exista de doctrină, programe și tactică, este un tainic fir roșu conducător, care trece și leagă, în lunga scurgere a vremii, pe enciclopediști cu utopiștii, blanquiștii, comunarzii, marxiștii, jaureziștii, socialiștii de astăzi.

Același conducător fir roșu leagă și la noi pe bonjuriștii cu nihiliștii ieșeni, sotiriștii bucureșteni, generoșii, poporaniiștii, socialiștii de astăzi. Că acele curente de idei n-au fost adevărat mișcări socialiste e drept.

Dar nu se poate nega că a existat un socialism utopic, romantic, sentimental și idealist, pe care istoria nu trebuie să-l ignoreze, căci instinctiv atîtea suflete au simțit că Socialismul este Progresul, este Viitorul.

Că mulți și-au schimbat cu timpul ideile și partidele de felurite culori este o chestiune aparte, care rămîne să fie cercetată fără părtinire de istoria critică a partidelor politice. Însuși socialismul de astăzi va fi judecat mîine, cînd și el va intra în istorie.

O istorie obiectivă și conștiincioasă, care să cuprindă într-un cadru larg întreaga mișcare socialistă din România, care să lege trecutul cu prezentul, nu s-a întocmit încă. O așteptăm. Pînă atunci, autorii cărței de față și-au luat nobila sarcină, destul de grea, de a ne da unul din capitolele lucrării așteptate. Au început cu viața și lumea, așa de puțin cunoscute, din porturile românești.

Felicit din toată inima, pe autorii acestor începuturi documentare de istorie a socialismului românesc — lucrare ce merită toată lauda și un Sprijin real.

• Dar... ar trebui să-mi opresc avîntul condeiului. Mă încearcă o bănuială. Ce caut eu aci ? se vor întreba citi-

torii cu mirare. Cu ce drept mă bag în asemenea chestiuni sociale, ca să dau indicații și să fac aprecieri?

Nu m-am băgat singur. Alții sunt de vină. Autorii acestei cărți au stăruit să le scriu o prefață.

De ce au venit la mine? De ce au ales un om care niciodată n-a fost înscris într-un partid politic?

Explicarea ce o datorez mă silește să fac un lucru ce de obicei nu șade bine omului cuviincios: a vorbi despre sine. Cer scuze cititorilor. Trebuie să răscolesc trecutul vieții mele pentru că faptele în sine sunt instructive și pot sluji ca pildă celor mai tineri — doar atîta privilegiu are și părul alb: să dea sfaturi și pilde tinereței.

În viața mea de marinar debarcat pe uscat, acum vreo 30 de ani în urmă, mi-am cîștigat pîinea, un timp, în slujba de căpitan de port, în Sulina, la gura Dunărei. Slujbă modestă, dar originală în felul ei: unică prin faptul că întrunește în aceeași mînă puterea judiciară și puterea executivă — adică judecător și polițai în cuprinsul portului. Procedură simplă, fără multe forme, dar și fără amînări — o judecată mai mult „la turca decît la franca”.

Acolo departe, la cap de țară, în acel mic port cosmopolit de comerț levantin, toate neamurile și semințiile din Orient parcă și-au dat întîlnire la poarta Dunărei, în acest mozaic de rase, toate limbile se vorbeau. Pe lîngă români erau: greci, ruși, armeni, turci, lazi și curzi din Anatolia. Formați în cete, în cap cu vătafii lor — numiți ceauși — se încăierau zilnic în munca portului la încărcarea vapoarelor de marfă.

Mic funcționar, o rotiță angrenată în marele organism social, trebuia să-mi împlinesc misiunea de păzitor al ordinii și împărțitor al dreptății în acest minuscul turn al lui Babei.

Împărțiți pe nații, muncitorii formau niște turme omenești, învrăbite unele împotriva altora, cari se lăsau totuși mulse și tunse de vătafii conducători de muncă. Toate cafenelele și cîrciumile erau ținute direct sau în tovărășie de vătafii portului. De acolo se luau oamenii la muncă și acolo se făcea plata. Vătaful c-o mînă da și cu alta lua. Am sprijinit, la început, pe vătafii români împotriva străinilor. Dar, vai! repede m-am convins că

nu erau mai buni decît veneticii. Dreptul pe care-l reclamau dirji, bătîndu-se cu pumnul în pieptul lor de aramă, ca români în țara lor, nu era decît dreptul de a specula munca celor mai slabi decît ei.

Sub ochii mei, zilnic, se comitea cea mai odioasă speculă: exploatarea omului prin om.

O idee chinuitoare mă apăsă veșnic, cu durerea unei aspre muștrări, și uneori un sentiment de revoltă mă încorda. Oare nu eram și eu părtaș la această mizerabilă jefuire a muncii omenești? Frînți de oboseală, îi vedeam intrînd în cîrciumă seara pe muncitorii murdari, nespălați, tușind și scuipînd, căci praful ridicat din cereale în plămîni se prefăcea în noroi cleios. Adormeau pe mese, abrutizați de băutură. Primeau cît li se da. Mai toți banii rămăneau în teigheaua cîrciumarului-vătaf.

Și nimeni nu crîcnea. La toți le era teamă că a doua zi nu vor mai fi luați la lucru în port.

Nici un spirit de asociație, nici o solidaritate.

Ce era de făcut?

Zadarnic am încercat în felurite chipuri. Oamenii se schimbau, dar moravurile aceleași rămăneau. Toți erau la fel. Aceleași cauze produc aceleași efecte. Ara ajuns la încheierea că nu oamenii trebuie schimbați, ci sistemul. Și atunci am imaginat o organizare de asociație profesională, c-un birou de împărțire a muncii pe baza rotației. Planul combinat în minte, așternut pe hîrtie, am început cu încăpăținare să-l realizez pe teren.

Și, luptînd cu furtuna pe care singur o stîrnisem, am reușit să pun în practică cu deplin succes un plan pe care amicii și dușmanii îl socoteau „utopic”. În locul anarhiei s-a pus ordine. Căci libertatea muncii în port, pe care și azi o mai reclamă vătafii și unii din patroni, nu este — crudă ironie — decît libertatea de a specula în voie munca omenească. Pe vremea aceea, cînd în țară nu aveam încă un Minister al Muncii — organism de echilibru social — Sulina — fără să știe — era în miniatură un câmp de experiențe sociale.¹

¹ În stare rudimentară existau: Asociație profesională, Contract colectiv, Cooperație, Ocrotirea muncii, Arbitraj; în fiecare duminică dimineață se făcea judecata conflictelor de muncă în port (n.a.).

Din prima lună s-a văzut efectul : binefacerile aduse de puterea organizației. În port s-a făcut liniște. Muncitorii nu se mai întorceau seara acasă beți și cu buzunarele goale. Depunerile la Banca populară creșteau. Unii începuse să-și construiască locuințe. Se dădeau ajutoare de boală familiilor nevoiașe. Soțiile muncitorilor veneau, cu lacrimile în ochi, să mulțumească pentru că s-a înființat Bursa muncii. După un an de funcționare, o bătrână, soacra unui muncitor, veni sfioasă să-mi ceară fotografia. Avusese de gând s-o pună în biserică. Și, pentru că preotul se opunea, se hotărîse s-o bată în perete la casa nouă făcută de ginerele ei.

Comerțul n-a avut nimic de suferit. Încă o dată se verifica faptul că în porturile noastre nu exista un conflict între „capital” și „muncă”. Răul se datora numai păturii parazitare de intermediari, cari ciupeau pe patron și storceau pe muncitori.

Războiul a întrerupt dezvoltarea acestei prime organizări de muncă în porturi. Experiența a folosit. Sistemul a rămas. Bursa muncii avea în esență întreaga legiuire pe care Ministerul Muncii a întocmit-o și pe care o aplică azi în toate porturile românești.

Acum, cînd am trecut culmea și încep să cobor drumul vieții, privind la anii duși, simt în melancolia vîrstei și un pic de orgoliu, clipe de intensă satisfacție — căci a crea rămîne suprema plăcere sufletească.

Mă caut în urmă. Mă regăsesc departe. Mă judec, fără părtinire, ca pe un alt om, un străin pe care-l văd agităndu-se cu avîntul tinereții, frămîntîndu-și mintea, modelînd planuri utopice pentru o lume mai dreaptă și mai bună, cu mistica credință că ideile se pot preface în fapte.

Cu ochii minții de acum privesc în urmă și mă întreb care era imboldul ce mă împingea pe-atunci în lupta frămîntărilor sociale ? De ce îmi luam singur sarcina unei munci de la care nici o răsplată nu așteptam ? Neîncredere, acuzări, ironii și dușmăanii culegeam de pretutindeni, chiar și de la cei cărora le făceam bine cu de-a sila. Era la bază sentimentul dreptății. Dar de unde

energia și îndîrjirea, persistența de a merge pînă la capăt ?

Explicarea ? Aveam în sînge, ca mulți din generația mea, inoculat din școală încă microbul epidemiei ce bîntuise în atmosfera idealistă și generoasă a lașului de acum jumătate de secol.

Socialismul romantic de pe acea vreme nu avea o bază materială, era un fel de religie nouă, bizară și neînțeleasă de generația de azi, al cărei crez este sportul, boxul și mărcile de automobile. Fiecare generație are alte preocupări și altă ideologie.

Epoca trecută, care a imprimat un puternic curent de idei umanitare și generoase, este un eîmp interesant de studii pentru sociologi și pedagogi, ca să analizeze structura sufletească și formarea caracterelor tinereții față de spiritul timpului. Socialismul, „plantă exotică”, transplantată pe-atunci la noi, nu s-a putut decît tîrziu aclimatiza în solul românesc. Totuși, sămînța ei n-a căzut numai pe piatră. Pe alocurea a prins în țelină mănoasă, a încolțit și a dat roade. Discipolii s-au răspîndit cu vremea, mulți s-au pierdut pe căile vieții, unii și-au renegat trecutul, mai toți însă au păstrat în suflet pioasa amintire a crezului din tinerețe.

Mișcarea aceea de idei și avînturi generoase a fost o școală de disciplină și de cultură sufletească ce a lăsat urme ca o pecete neștersă pînă la sfîrșitul vieții.

Cine ar fi bănuit că modestele încercări și experiențe sociale făcute izolat în tinerețe, într-un port la capăt de țară, vor fi după treizeci de ani dezgropate și reînviolate pentru a servi la noi legiuri de ocrotire a muncii ? Ca o răsplată neașteptată am primit invitarea Ministerului Muncii și a Uniunii muncitorilor din porturi ca să conlucrez la noua *Lege de organizare a muncii în porturi*. Am simțit profunda mulțumire sufletească și împăcarea de cuget a celui ce-și face datoria, putînd ca să aducă măcar o cărămidă la temelia zidirei ce se înalță în viitor. Am ferma convingere că noua lege pune cruce celui mai odios sistem de exploatare a muncii omenești, începe o nouă eră, în care muncitorul de port își va primi

în mînă întregul preț al muncii sale, făcîndu-și în același timp și o educație de solidaritate socială.

Sunt sigur că numai în cîțiva ani se vor înălța în porturi palate pentru muncitori, cu adăposturi, băi, hrană, biblioteci, pentru o viață omenească, civilizată trupește și sufletește. Palate de mult s-ar fi putut înălța cu banii muncitorilor jefuiți în curs de zeci de ani. Vremuri ca în povești au fost odinioară în porturile noastre. La nunți și zăiafeturi, vătăfii atirnau bumăști la ureche cailor. La sărbători, de Paști și Anul nou, se aprindeau în cafenele țigări cu bumăști de cîte o mie.

Cu greu vor înțelege generațiile viitoare timpurile pe care noi le-am trăit, cu mizeriile omenești de o așa revoltătoare imoralitate.

Istoria însă, martoră a trecutului îngropat, trebuie să transmită urmașilor oglinda timpului nostru. Ea ne arată înlănțuirea faptelor, lupta zilnică pentru a face un mic pas spre mai bine. Căci, în fond, suma acestor mici pași, contribuții succesiv acumulate, face aproape întregul progres al omenirii.

Istoria ne arată că utopiile de azi nu sunt decît banalitățile de mîine.

ÎN JURUL UNEI EXPOZIȚII

Abia intrasem în sala fundației Dalles, ca să admir marinele lui Știubei, cînd un prieten, critic de artă, mă întâmpină ironic :

— A trebuit să se deschidă o expoziție de marine ca să te văd vizitînd o sală de pictură.

— Ca profan — zic — mă duc acolo unde pot înțelege și eu ceva.

— Arta trebuie simțită, nu înțeleasă.

— N-am ce căuta acolo unde o pretinsă artă nu se adresează nici minții, nici sensibilității mele.

— Nu-i totdeauna de vină artistul că nu-l înțelege publicul refractar la orice inovație în artă.

— Ai dreptate, dar mie, profan, dă-mi voie să admir ce-mi place, căci nu-i frumos ce-i frumos, e frumos ce-mi place mie. Diformarea picturală adusă de unii moderniști, linii paradoxale, divagația, incoerența imaginației colorate mă fac să mă întorc mai cu drag spre tradiție.

— E natural să existe o luptă între tradiționala reproducere academică și interpretarea personală. Un critic francez susține că pictorul care transpune poate diforma, întrucît el sugerează, evocă. De ce nu s-ar admite și în pictură deformarea dacă o admitem în teatru ? Pictura nu trebuie analizată, trebuie simțită...

• — Păi, cum s-o simt, dacă n-o înțeleg ?

...Și discuția a urmat așa un ceas, învîrtindu-ne într-un cerc vîrtos, fără să ne putem înțelege.

Numai după ce a plecat prietenul, vădit enervat de ignoranța mea în artele plastice, am început să observ pe rînd marinele lui Știubei.

Care-i partea de tehnică și care-i de artă ? Nu știu. Asta-i treaba criticei să facă o cîntăreală dreaptă. Mie îmi plac aceste tablouri, le înțeleg și le simt.

Desemnul conștiincios, logic, fără nici o deformare, armonizarea de tonuri, culoarea apei, valurile, redarea naturei așa cum o am în fundul minții mele o regăsesc pe pînze, de aceea mă reține și îmi impune această expoziție.

Nu pot să nesocotesc desenul, nu pot să admit nici o deformare. îmi aduc aminte că am văzut o marină a unui pictor bun — nu-i spun numele — la care nu mă puteam uita din cauză că pusese coșul la prova vaporului și-l înclinase înainte, în loc să-l încline înapoi. Această greșală de desen apare ca o monstruozitate în ochii unui marinar, deși pentru un profan poate trece neobservată.

Colorismul poate fi mai mult sau mai puțin inventat, desenul însă nu poate să mintă, trebuie să dea viziunea corectă, exact așa cum ochiul este obișnuit să vadă realitatea lucrurilor în natură. Chiar artiștii cari reușesc să construiască în culoare trebuie să construiască logic.

Este desigur un secret de tehnică ca să poți reda pe pînză ridicarea și spargerea unui val de mare.

Este de asemenea un secret pentru a reda transparența apei, așa cum ne-a rămas pe pînzele lui Eugen Voinescu, singurul marinist dintre pictorii generației trecute.

Voinescu, deși nu era marinar, călătorise mult pe apă, trăise între marinari, își formase ochiul pentru cunoașterea felurilor tipuri de nave.

În toate marinele rămase de la el nu poți găsi o singură greșală de desen. Secretul transparenței apei/de mare îl furase de la celebrul marinist rus [^]azovskiln pe care-l cunoscuse la Odesa, unde Voinescu se afla în calitate de consul al României.

Urmăresc de cîțiva ani tehnica evolutivă a lui Știubei și constat posibilitățile cu cari este înzestrat.

Unele compoziții din porturi, nave în mers prinse de o mare demontată, au viață, măiestrie și o bogată evocare. Calități necontestate ne îndreptățesc să avem

încredere în talentul acestui pictor și să așteptăm pînze de mare valoare.

Ce-i strică ? Tocmai abilitatea lui. Graba, ușurința de fabricare a numeroaselor delicate și dulci acuarele de ieftin efect.

Fac un păcat cei cari îi cer mereu să facă „cromuri”. Știubei trebuie să facă eforturi, să refuze a satisface cererile unui gen de artă convențională care duce la diletantism sau la industrializare. În loc de marine abil acuate, care-l bagatelizează, el trebuie să lucreze din greu, cu rîvnă și pasiune, puternice uleiuri. Dar asta, bineînțeles, nu se poate face în vîrtejul capitalei, prin birourile ministerului, sau în serviciul Palatului.

În interesul lui, pentru cîntărea picturii și a marinei românești care ar putea să-și plătească luxul de a avea un pictor marinist, eu l-aș imbarca pe Știubei pe un vapor de marfă — nu de pasageri — să umble cîțiva ani, să nu facă nici o altă treabă decît să picteze ce vede cu ochii pe unde trece : natură, oameni și lucruri...

NOTE

I

I

f

SCHIȚE MARINE DIN LUMEA PORTURILOR

Autorul și-a intitulat volumul *Schițe marine din lumea porturilor*, spre deosebire de *Schițele marine și militare* cuprinse în cea de a doua secțiune a *Jurnalului de bord*, ediția I, apărută cu aproape trei decenii în urmă, în 1901.

Acest ultim volum de schițe, nuvele și povestiri apare în librării la sfârșitul anului 1928. În *Adevărul literar și artistic* găsim două note care anunță viitoarea apariție: în 9 decembrie 1928, când se menționează doar titlul, *Schițe marine*, și în numărul din 23 decembrie 1928, unde, odată cu tipărirea scrierii *Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită*, se dă următoarea notă redacțională: „Din volumul *Schițe marine* care va apare în Editura Cartea românească”. În *Universul* din 4 ianuarie 1929, la p. 10, într-o notă, la rubrica intitulată „Cărți noi”, se semnalează: „Sub eleganta prezentare cu care ne-a obicinuit Editura Cartea românească, noul volum de schițe marinărești constituie o lectură cu deosebire interesantă, plină de episoade antrenante, de personaje cu caractere fericit cizelate, dintr-o singură și viguroasă trăsătură de condei, și de aventuri hazlii, de un humor sănătos și antrenant”.

Volumul include, în cele 128 pagini, opt scrieri care fuseseră tipărite mai înainte în *Adevărul literar și artistic*, revistă de care scriitorul s-a simțit legat în aceeași măsură ca și de *Viața românească*, unde-și publicase, în deceniul precedent, majoritatea scrierilor.

Cele opt scrieri sînt elaborate între anii 1925—1928, cu excepția uneia singure, *Escadra intră în port*, tipărită pentru prima dată în revistă în 1922 și inclusă de autor în volumul *In Delta...* din 1925. Aducerea *Escadrei...* în volumul din 1928 s-a făcut pentru apropierea tematică, scrierea de mai sus încadrîndu-se mai

bine titlului acordat noului volum, iar pe de altă parte fiind mai apropiată, ca mijloace de realizare, de cele două scrieri umoristice *Fără permis de export și Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită*.

Dacă în urmă cu ani titulatura de *Schițe marine* nu întâmpinase nici o obiecție, o recenzie apărută sub semnătura „P” în *Familia*, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1929, p. 24, pe lângă unele elogii îndreptățite aduse noului volum („humor și acțiune”, „stilul neted, fraza cizelată și stăpinită, limba curată și mereu proaspătă”, „descrierea fără prelungiri și zorzoane”), face și următoarea remarcă: „E poate greșit titlul de «Schițe marine»... Când zici «schițe marine» te gîndești la penelul pictorului ori al poetului. Or, volumul d-lui Jean Bart cuprinde, în majoritate, întâmplări din viața de marinar, în cari lipsește descrierea naturii marine.” Obiecția nu pare a fi întru totul neîntemeiată. Dar, termenii „schițe marine” asociați pentru prima dată în literatura română de către Jean Bart s-au impus, evocând întotdeauna pe autorul *Jurnalului de bord*.

Intr-o succintă prezentare a volumului, Izabela Sadoveanu încerca să surprindă la autorul *Schițelor marine din lumea porturilor* notațiile unui „scrutător subtil”: „El împresoară personajile cu o rețea fină de trăsături mărunte, pînă în clipa cînd rețeaua tresare violent: într-un conflict, într-un scurt eveniment tragic sau într-un amuzant efect comic, s-a prins în rețeaua investigațiunilor un aspect viu luminat din viața profundă și adevărată” (Izabela Sadoveanu, *Jean Bart: „Schițe marine”, în Adevărul literar și artistic*, nr. 425 din 27 ianuarie 1929, p. 7). Iar Constantin Șăineanu, accentuînd că „*Schițele marine* ale d-lui Jean Bart sunt scene trăite de autor, și deci cu atît mai interesante și mai atrăgătoare”, considera noul volum al scriitorului drept o carte atractivă, cuprinzînd fapte de viață „povestite cu mult talent și într-o limbă frumoasă, simplă și naturală” (Constantin Șăineanu, „*Schițe marine*” de Jean Bart, în *Adevărul*, nr. 13837 din 31 ianuarie 1929, p. 2).

Caracterul de amintiri al *Schițelor marine* a fost evidențiat, între alții, și de către D. I. Suchianu: „Rareori am avut așa de puternic impresia de «lucru trăit» ca atunci cînd povestește Jean Bart. Faptele pe care le descrie par a nu fi aproape deloc «drese» în beneficiul literaturii. Și poate că nu-i numai o aparență. Jean Bart are, cum ar zice Gide, cultul «faptului divers»,

și talentul său este în primul rînd un talent de a alege, de a selecta, printre evenimentele văzute sau auzite, pe acelea care sunt prin ele înșile literare. Este probabil că autorul le mai compune, le mai combină cum crede el că e mai avantajos artistic, dar nu cred că denaturează des faptul în sine, așa cum s-a întîmplat el în realitate. Din cauza acestei tehnici foarte obiective, scrisul lui Jean Bart are două însușiri fundamentale: *simplitate și naturală*” (D. I. Suchianu, *Jean Bart: „Schițe marine”, în Adevărul*, nr. 13853 din 19 februarie 1929, p. 1).

Într-o recenzie mai amplă, publicată în *Viața românească*, Demostene Botez arăta cum călătoriile întreprinse de autor i-au deschis orizonturi largi de cunoaștere: „Cariera de marinar, ca și aceea de medic, a dat literaturilor mondiale un marc număr de scriitori de mîna întîi. Nu este desigur numai o îndeplinire. Aceste două cariere deschid orizonturi largi...” Totodată sublinia stilul curat, lipsit de „bombastic”, caracteristic prozei de la începutul secolului: „Volumul d-lui Jean Bart aduce o atmosferă de proză «de dinainte de război». Nuvela sa e scrisă ea-n timpurile bune... Parcă ai întîlni un prietin pe care-l regăsești, așa cum îl știai, cu chipul și cu sentimentele nete, nealterate de vremei” (Demostene Botez, *Jean Bart: „Schițe marine”, în Viața românească*, nr. 2—3, februarie-martie 1929, p. 323—326).

Scrieri ca *Fără permis de export și Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită* vin să confirme și umorul scriitorului, în ciuda celor afirmate de Mihail Dragomirescu, e drept, mai mult pe marginea scrierilor din volumul *Datorii uitate*: „Jean Bart nu are humor și de aceea lucrurile care ar provoca hazul fac în scrierea lui impresia de plat” (*Sămănătorism. Poporanism. Criticism*, Editura noului Institut de literatură, 1934, p. 113). Latura umoristică a prozei lui Jean Bart se făcuse simțită încă din *Documentele omenesci* incluse în volumul *Datorii uitate*, apoi în volumele *In Deltă* și *Prințesa Bibița*, nu însă sub forma revelatoare pe care o întîlnim în acest ultim volum de proză scurtă.

Recenzentul volumului în *Convorbiri literare*, C. C. Petrovici, scotea în evidență o latură esențială în umorul scriitorului: „Peste umanitatea generoasă, cu care își îmbracă subiectele, autorul așează un suflu de subtilă ironie, ușoare înțepături de ac — nu veninoasele reflecții ale sarcasmului” (C. C. Petrovici, *Jean Bart: „Schițe marine”, în Convorbiri literare*, 1929, p. 198).

Intr-o recenzie din ziarul *Dimineața*, E. Marghita făcea o remarcă ce ni se pare edificatoare pentru definirea umorului specific scriitorului : „Inșă în gama artistică a lui Jean Bart nu lipsește nici nota umoristică, dovadă cele trei schițe : *Fără permis de export*, *Escadra intră în port* și *Intrarea clinilor în Anglia este strict oprită*, la a căror lectură nu o dată am izbucnit într-un hohot de râs sincer, care în clipa următoare făcea loc unui zîmbet de înduioșare. Căci umorul lui Jean Bart e dublat de sentiment. De sentiment, și nu de sentimentalism ieftin” (E. Marghita, *Jean Bart : Schițe marine*, în *Dimineața*, nr. 7968 din 17 februarie 1929, p. 3).

FĂRA PERMIS DE EXPORT

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VIII (1927), nr. 351 (28 august), p. 1—2, cu mențiunea : „Din volumul *Schițe marine* care va apărea în curînd”.

Se tipărește în volum : *Schițe marine din lumea porturilor*, București, Editura Cartea românească, [1928], p. 3—18.

Inițial, schița s-a intitulat *Instinctul*. Sub acest titlu se păstrează la Muzeul literaturii române, ms. nr. 15135, numerotat în file 1—8 (16 pagini). Deosebirile sînt în primul rînd de ordin stilistic. Spre exemplificare reproducem prima pagină din manuscrisul acestei variante :

„INSTINCTUL

Vaporul nostru încarcă în bazinul docurilor. De-o săptămîină își îndopa burta cu grîu arnăut. Avea de înghițit trei mii de tone (de grîu) *. Plecam la Napoli. În curtea docurilor, împrejmuită cu zid înalt de beton, poposiseră o cireada de boi sub un nor negru de praf de cărbune. Trebuia să îmbarcăm pe punte 120 de capete de vite cornute pentru Malta. Nemulțumire generală pe bord. Secundul indignat că i se transformă vaporul în grajd. Lemnarul bordului necăjit că nu are scînduri pentru instalații.

¹ Intre paranteze ascuțite reproducem cuvintele șterse de autor.

— Am ajuns văcari, bombăneau marinarii pe înfundate.

— Cel mai păcătos carie de dus pe apă e marfa asta vie. Șeful de echipaj cătrănit, după ce-și trînti șapca unsuroasă în tabla punții de fier, izbucni :

— Lasă, că dacă om avea timp la larg [o] să ne scăpăm (de ele) noi. Le facem vînt la apă. Anul trecut, cînd ne-a prins furtuna ceea de la Capul Matapan, n-am aruncat în mare două sute de boi ?”

Schița avea și alt final, continuînd cu relatarea celor petrecute pe chei după plecarea vaporului :

„Ce-a mai urmat n-am (mai) putut afla, căci vaporul se depărta grăbit, luîndu-și drumul obișnuit spre mare.

Portul rămînea în urmă cu aceeași lume, agitat poate de noi conflicte de atribuții, discuții violente și subtile controverse vamale, provocate din nou prin salvarea și întoarcerea vacii în port.

Vaca salvată — dar barcagiii vor avea pretenții.

Cine va achita prețul salvării ?

În ce situație rămîne vaca în port dacă e trecută în permisul de export (al vasului) ?

Ajunsa la destinație, trebuie să se justifice absența vacii trecută în actele de bord.

Ce măsuri va lua șeful vămei [cînd se va] găsi din nou față în față cu vita asta încăpățînată care s-a opus cu atîta îndîrjire la executarea ordinelor sale.

Frământat de gînduri, în minte cu atîtea chestiuni la care nu găseam răspunsuri în minte, cu adîncă părere de rău, mă despărțeam (depărtăm) de țara în care o strictă aplicare a legilor poate provoca un biet, fraged, plăpînd vițel de lapte, venit pe lume în neregulă, fără permis de export” (ms. 15135, p. 8 și verso).

Schița este una din cele mai realizate scrieri ale lui Jean Bart, fiind inclusă în toate culegerile din proza scriitorului. G. Călinescu, în *Istoria literaturii române*, în capitolul dedicat lui Jean Bart, se oprește în primul rînd asupra acestei schițe.

Const. Șăineanu, în recenzia semnată în *Adevărul*, nr. 13837 din 31 ianuarie 1929, p. 2, remarcă : „Această bucată, în care ticăloșia omenească contrastează puternic cu instinctul animal matern împins pînă la ultimul sacrificiu, este vrednică de a fi-

gura în orice antologie". Recenzentul din *Familia* o califică drept „o întâmplare dozată cu element comic și care ia proporții de neobișnuit humor" (P., *Jean Bart. „Schife marine"*, în *Familia*, nr. 1—2 din ianuarie-februarie 1929, p. 24).

N-ar fi exclus ca, la baza scrierii *Fără permis de export* să fi stat un fapt real. Printre filele manuscrise rămase de la autor s-a păstrat un decupaj din ziarul *Universul* (nu se specifică anul) în care se relatează fapte oarecum asemănătoare, enunțate chiar din titlu : *Un transport de oi tunse pe vapor — Comandantul vasului pretinde plata transportului și pentru oile născute. Ce pățești când tunzi Una. La Curtea de Casație*. Decupajul din *Universul*, cu adnotările lui Jean Bart, relatează un proces judecat la Curtea de Casație din Ankara, în care a fost implicat vaporul românesc „Muntenia" ce transportase 1000 de oi de la Jaffa la Istanbul. La sosirea în port, căpitanul vaporului este dat în judecată pentru că, din ordinul lui, oile fuseseră tunse, spre a putea suporta clima caldă și a ajunge vii la destinație. Dar pînă la îndeplinirea formelor legale pentru expertiză, lîna a crescut la loc și oile s-au înmulțit cu 192 de bucăți. La rîndul său, căpitanul vaporului cerea plata de transport pentru numărul de oi în plus.

TREI DEZERTORI

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VI (1925), nr. 252 (4 octombrie), p. 1, subintitulată : *Documente omenești*.

Reprodusă, cu același subtitlu, în *Calendarul Asistenței sociale pe anul 1927*, Institutul de arte grafice Răsăritul, p. 29—35 („Din publicațiile Asistenței sociale", nr. 19).

Se tipărește în volum : *Schife marine din lumea porturilor*, București, Editura Cartea românească, [1928], p. 19—28.

PLECA UN VAPOR DIN PORT...

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VIII (1927), nr. 342, (26 iunie), p. 1.

Reprodusă, fără modificări, în : *Revista marinei*, anul III (1928), nr. 2 (aprilie, mai, iunie), p. 16—20 ; *Orizontul maritim*, anul I (1935), nr. 12 (mai), p. 15—16.

Se tipărește în volum : *Schife marine din lumea porturilor*, București, Editura Cartea românească, [1928], p. 29—37.

Se păstrează (în colecția noastră) manuscrisul scrierii în prima variantă : 6 file scrise pe ambele părți. Personajele sînt aceleași : căpitanul vaporului, sora lui, gazetarul Miron P... și povestitorul, în prima formă, sora căpitanului este numită o dată „Laura P..." iar a doua oară „D-na N.". La fila 4 (verso) găsim localizarea în timp a celor petrecute în partea a doua a scrierii : „Sunt 32 de ani de atunci" — ceea ce autorul a înlăturat în forma definitivă.

Cea dintîi versiune nu purta nici un titlu. Însă la prima filă, pe verso, întîlnim notat de scriitor un posibil titlu : *Mirajul voiajului*.

În general, deosebirile sînt de ordin stilistic. Reproducem prima filă de manuscris pentru exemplificare :

„Era după-masă. Luam cafeaua pe puntea albă, curată, bi-ciuită — strălucea alămurile ca aurite. Vaporul nostru, imobil, dezarmat, legat la cheu în fundul portului, să găsea în rezervă pentru o lună. Căpitanul meu, un burlac tomnatic, marinăr de rasă, avea pe bord, în timpul acesta de vacanță, o soră mai mare, o văduvă respectabilă,

D-na N. (Laura P...) trebuie să fi fost foarte frumoasă în tinereță. Cu greu îi puteai socoti vîrsta. Se păstrase bine. Un corp uscățiv, zvelt, obrazul încă fraged și părul alb ca zăpada, cizelat și tras pe tîmple. O ținută distinsă. Gravă, voalată, o vedeam plimbîndu-se singură pe punte, c-un șal otoman, veșnic c-o carte în mînă. De cîte ori intra sau pleca un vapor din port, ea să oprea razamată de balustradă, cu binoclu urmărea vaporul și rămînea așa mult în contemplare. De cîteva ori mi s-a părut că își șterge ochii cu batista, pe furiș. Femeia aceasta mă intriga. Parcă ascundea un mister, o enigmă. Nu ne întîl-neam decît la masă. Vorbea puțin, măsurat, cu distincție, cu melancolie. Sub o ceremonioasă distincție, închidea (ascundea) parcă o taină de nepătruns. O dată am întreat-o :

— Ați voiajat pe apă ? De ce nu profitați să faceți un drum în Orient ? Acum e sezonul calm.

Ea tresări :

— Nu iubesc marea. N-o pot suferi.

¹ Cuvintele scrise deasupra rîndurilor și rămase neșterse au fost marcate prin (>).

— Dar acum e calm, plat.

— Nu, nu o iubesc, am oroare. Trăiesc la munți. Vin aci numai din cînd în cînd, numai pentru frate-meu (singura rudă pe care o mai am pe lume). îmi place muntele verde. Marea e perfidă. Cît am suferit din cauza meseriei fratelui meu. (Un singur băiet care s-a făcut marinăr e în școala din Livorno.) Iesă la anu ofițer. Marea mă enervează."

— Sora d-voastră nu să simte bine. Mi-a spus că marea îi face rău.

— Da, ți-a spus... Și căpitanul își aprinse o țigară și începu să spună... Biata femeie! Marea i-a cauzat o cumplită durere în viață, i-a fost fatală..."

IN VINEREA PAȘTELUI

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1928), nr. 384 (15 aprilie), p. 7—8.

Reprodusă, fără modificări, în : *Cuvîntul țărănimii*, anul VIII (1929), nr. 26—27 (31 martie), p. 2—4 ; *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 6 (aprilie), p. 137—140. La sfîrșit, după numele autorului, se menționează volumul din care a fost reprodus textul : „*Schițe marine*, Editura Cartea românească".

Se tipărește în volum : *Schițe marine din lumea porturilor*, București, Editura Cartea românească, [1928], p. 57—68.

Printre manuscrisele scriitorului se păstrează (în colecția noastră) o primă variantă a acestei scrieri : filele 1—4 și 12—13 (în numerotarea autorului), respectiv începutul scrierii și sfîrșitul (fără ultima filă). Personajele sînt aceleași, doar „moș Iancu Pilotul" apare în prima variantă „moșul Iancu Pontonierul". Deosebirile sînt de ordin stilistic. Reproducem primul fragment din varianta manuscrisă :

„Șalupa era legată de ponton. Așteptam un ordin de plecare în susul Dunării. Se apropiau sărbătorile Pastelor. Intrasem în Săptămîină Patimilor și ordinul nu venise încă. Ca să-mi treacă de urît, mă duceam cu moșul Iancu Pontonierul la biserică în serile de denie.

Moșul Iancu, un bătrîn pilot de Dunăre, vechi marinăr de apă dulce, învățase meseria servind în tinereță pe vapoarele vechii societăți austriace (prima companie de navigație cu aburi

pe Dunăre). Era mîndru de mica pensie care o primea de la austriaci. Sfătos. Calculele nautice nu prețuiau. Marinarii rîdeau și îl poreclise F[rantz] Iosef — pentru barbeții albi și stufoși...

Așa mărunțel și uscat cum era, era în stare să stea zile și nopți neclintit.

Bun, blînd, milos ca pînea caldă. Ofițerii îl iubeau și-l tachinau cu «Prînz Iosif», dar să băteau să pună mîna pe el, cari să-l aibă la bord, căci cu moșu Iancu la cîrmă n-aveai nici o grijă. Nu știa să caute pe hartă... ca mîța în cîlindar ; noi, cu harta și cu sonda ne înnămoaleam. El avea ochi de vultur ; de la distanță mare cunoștea, distingea culorile. Știa istoricul fiecărui punct pe Dunăre, unde s-a înecat cutare vas și anul, luna, ziua. De la capul ostrovului la coada ostrovului unde bate apa. «Vezi că vaporul fuge singur de mal, iaca cere apă...»- Eu căutam să-i fur meseria asta care nu se învață din cărți. Avea ochi de pilot, îl alimentam cu țigări și coniac.

Era blînd și sfătos. Ne povestea din viața lui. A fost pilot pe «Orientul» și pe vaporul...

Istoria cu cei trei împărați, la Porțile-de-Fier, cînd nu știau cum să pună cele trei pavilioane. Avea un ceas de aur (dat de regina...) care îl purta de Crăciun și de Paști.

Povestea rușinea care a pățit-o (îl necăjea cei mai tineri).

— Ia spune, moșule, ce-ai pățit cu directorul gn[er]al [al]l Navigației ?

— D-nii ingineri or fi știind multă carte, dar să pricep la navigație ca eu la... Era o comisie la bord. Ei cred că vaporul merge ca trînul pe șine...

Directorul a început să rîdă cu haz și s-a dus.

— Dar ce făcuși, moșule, ce te-a apucat ? Știi cine era boierul cela ?... era d-l inginer... director gen[er]al[al].

Bătrînul a scăpat cîrma din mînă. A îngălbinit..."

Acțiunea scrierii este localizată „într-un mic port dunărean", în Cernavodă și împrejurimi — satul Topalu. Asupra timpului petrecut aici, însuși autorul ne relatează : „Eram pe Dunăre, însărcinat cu poliția navigației în regiunile podului de la Cernavodă, conduceam și căpitania portului" (*însemnări și amintiri*, Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 18).

Asupra furturilor și contrabandei de cereale pe Dunăre scriitorul se oprește și în capitolul al XV-lea din *Europolis*, iar pe cînd se afla la Comisariatul maritim al portului Sulina scrie

un articol, pe aceeași temă : *Furturile de cereale în porturi și pe Dunăre*, în primul număr al *Revistei porturilor și navigațiunii comerciale* din 15 ianuarie 1913, p. 11—12.

LA BETLEEM

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VIII (1927), nr. 368 (25 decembrie), p. 1—2.

Se tipărește în volum : *Schițe marine din lumea porturilor*, București, Editura Cartea românească, [1928], p. 71—80.

ESCADRA INTRA IN PORT

Apare, cu subtitlul *Amintiri*, în *Adevărul literar și artistic*, anul III (1922), nr. 82 (18 iunie), p. 1. Scrierea este publicată cu prilejul alegerii lui Jean Bart ca membru corespondent al Academiei Române (8 iunie 1922).

Reprodusă în *Marea noastră*, 1947, decembrie, p. 19—22.

Se tipărește în volum : *In Deltă*, București, [1925], Tipografia Răsăritul, p. 41—55, cu același subtitlu *Amintiri*. Inclusă apoi în volumul *Schițe marine din lumea porturilor*, București, Editura Cartea românească, [1928], p. 83—96.

Scrierea evocă unele întâmplări petrecute în perioada în care ofițerul de marină Eugeniu Botez își făcea serviciul la Divizia de Mare, imbarcat pe bricul-școală „Mircea”. Acțiunea se petrece în Sulina, așa cum se consemnează în textul tipărit pentru prima dată în *Adevărul literar și artistic* : „Treizeci de ofițeri și câteva sute de marinari, toți oameni tineri și zburdalnici, schimbaseră viața micii garnizoane din Sulina”. La includerea scrierii în volum, autorul a înlăturat precizarea : „din Sulina”.

INTRAREA «INILOR ÎN ANGLIA ESTE STRICT OPRITA

Apare, într-o formă prescurtată, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1928), nr. 420 (23 decembrie), p. 3—4, cu subtitlul : *Un Crăciun în Anglia*.

Reprodusă în *Orizontul maritim*, anul II (1935), nr. 17 (octombrie), p. 13—14 ; nr. 18—19 (noiembrie-decembrie), p. 5—6 ; anul III (1936), nr. 20 (ianuarie), p. 6—7 ; nr. 21 (februarie), p. 4—5.

Se tipărește în volum : *Schițe marine din lumea porturilor*, București, Editura Cartea românească, [1928], p. 99—127, fără subtitlul din revistă.

Într-un proiect inițial al acestei schițe, conflictul dintre echipajul vasului românesc și autoritățile din portul britanic era provocat nu numai de prezența unui cîine, ci și de faptul că vaporul nostru comercial venea din Egipt, unde bîntuia ciuma, și de aceea descărcarea oricăror mărfuri era strict interzisă pe teritoriul englez. În această primă formă a scrierii întîlnim și un tip pitoresc de pilot englez care conducea vapoarele străine în port, pilot care, atunci cînd nu era în exercițiul funcțiunii, își detașa mîna de lemn, spre marea surprindere a celor din jur.

Reproducem integral această primă variantă a scrierii păstrată printre manuscrisele scriitorului :

„Eram de vreo 20 de zile pe drum. Scapasem de zbuciumul furioasei Biscaia și intram în ceața deasă a Canalului Minecii. [Adăugat ulterior indicația :] A descrie vasele în ceață.

De zece zile mîncam numai provizie uscată (și pesmeți tari) ce ne ațîța setea și pesmeți pietroși în cari ne rupeam dinții și ne sîngeram gingiile.

Cu ce dor așteptam sfîrșitul călătoriei, ca să ne bucurăm de darurile și bunătățile pămîntului, mai cu seamă că — după socotelile noastre — trebuia, de data aceasta, sărbătorile Creciunului să nu le mai facem în largul mării, ci într-un port englez.

Țărmurile britanice mai mult se bănuiau prin pînzile negurilor nordice.

Dinspre Durgenes o barcă de piloți ne-aținea calea rotindu-se în volte răpezi ca o pasere c-o singură aripă întinsă, alunecînd, zburînd pe o coastă aplecată pe (la) suprafața apei cenușii.

Micșorăm viteza și așteptăm pregătind scara de frînghie.

În monotonia mării, sosirea pilotului e totdeauna un eveniment fericit. Toți îl primesc cu bucurie, căci el e primul vestitor și prima legătură cu pămîntul pe care îl cauți, [îl] aștepti.

Toți marinarii și-au părăsit lucrul și vin, se întind să vadă pilotul care din fugă se prinde de scară și ca o pisică se cațără pînă sus pe bord. Bucătarul cu boneta lui albă a ieșit cu cratița în mîna, un fochist negru ca tăciunele s-a oprit din aruncarea zgurei.

[Pilotul] ne întâmpină c-un *good-bye* răgușit și c-un (teanc) pachet de jurnale englezești ; știe el că asta ne face plăcere și cu lăcomie căutăm știrile, veștile din restul lumii...

Pilotul e un bătrîn, ras, uscat și încrețit, cu pielea tăbăcită de sărătura și umezeala mării. Încălțat cu cizme mari de cauciuc ; îmbrăcat într-o manta de ploaie, făcută din pînză gudronată, își ținea tot timpul mîna dreaptă în buzunar, servindu-se numai de stînga. Se suie răpede pe puntea de comandă, își scoate un binoclu turtit din buzunar și printre dinții în care ține luleaua stinsă începe a mormăi către omul de la cîrmă...

Înaintăm încet spre țărmul (care se zărește) ce-n zare să întinde ca o dîră de noroi prin pîcla deasă, imobilă. Umezeala mă pătrunsese până la oase. Întru în cabină (să mă îmbrac mai gros) să mă încălzesc...

Și cînd mă întorc la comandă găsesc în camera de hărți, pe masă, alături de compas și raport (o mîna, un braț de lemn) o mîna de lemn cu cele 5 degete (întinse) desfăcute și fixe, îmbrăcată într-o mănușă de piele neagră.

— Dar ce-i asta ? strig la marinarul de la cîrmă.

(— E mîna pilotului.)

Pilotul englez se arată în ușă surîzînd, pe cînd își arată mîneca dreaptă (a mantalei) goală, băgată în buzunarul mantalei.

— E mîna mea ; e mai comod fără (ea) dînsa. Pe cealaltă am pierdut-o acum patru ani (zdrobită de) prinsă de un lanț de ancoră.

Se întunecase cînd am intrat pe aliniamentele farurilor care străbăteau (c-o lumină) cu lumina lor difuză perdeaua de (ceață deasă) negură groasă.

Digurile se întind ca niște linii negre pe apa cenușie care leagănă în depărtare reflexul luminelor din port. (Un aer greu, înecăcios.) Cu cît (ne apropiem) înaintăm, simțim aerul greu (înecăcios) încărcat de fum, aburi și cărbuni ce vine dinspre malurile (înecate în) întunecate pe cari, fără să poți distinge ceva, simți mișcarea monstruoasă.

Un (murmur vag) vuiet nelămurit vine (dintr-acolo) de departe ca un bîzîit a unui monstruos stup de albine.

Din cînd în cînd negrul zarei e tăiat de cîte o dîră (luminosă) de lumină, un șarpe de foc care trece cu iuteală pe diguri — e cîte un tren luminat ce trece (în fugă) în goană pe diguri (din port spre oraș).

Pe lîngă noi, alunecînd pe apa moartă, trec bărci mari de pescari cari se întorc de la larg, mute, cu cîte o pînză întinsă ; par fantome trecătoare.

Petrecem noaptea pe loc, la ancoră, în avantport.

A doua zi des-dimineață, o șalupă de la Serviciu sanitar vine să ne dea libera practică. Și cînd (îi arătăm) doctorul englez, un bulldog (roșu) scurt, cu ochelari rotunzi, constată după patenta de sănătate că venim din (Alexandria) Egipt, scoate un «mot- :

— Nu e permisă descărcarea mărfii. În Egipt e pestă (ciumă), vasul rămîne în observație pentru carantină și dezinfectare cu aparatul Clayton.

Plouă mereu sau e ceață. Soare n-am văzut. A doua zi, diminecă..."

La revederea acestei variante, autorul adaugă marginal pe prima pagină :

„Sosirea pilotului, bucuria noastră, Mache se bucură și dă din coadă, avînd parcă presimțiri. Nu suferă pe englezi !...

Tipul pilotului !... Are mîna de lemn.

Marinarii noștri cari au învățat englezește...

Pilotul ne spune că o să avem dificultăți cu cinele în Anglia. Ajungem la un port mic în Anglia."

În afară de bruionul inițial reprodus mai sus, schița a mai cunoscut cel puțin două variante pînă a căpătat forma definitivă. Prima variantă o constituie cele 29 de file de manuscris — format de caiet —, majoritatea scrise pe ambele părți, care aduc textul scrierii aproape de final. Textul acestei variante, neintitulată de autor, prezintă deosebiri față de forma definitivă tipărită în revistă, însă acțiunea este aceeași. Manuscrisul conține numeroase ștersături și corecturi făcute de autor, toate de ordin stilistic. Reproducem începutul acestei variante :

„Ca un orb uriaș (condus de) (călăuzit), dus de mîna de un copil, așa intrase, (în port la Liverpool, pe o noapte) pipăind, vaporul nostru (tras de un) (dus la), remorcat pe o noapte (întunecoasă) neagră în port la Liverpool.

Dimineața (cînd am ieșit pe puntea udă) umezeala străbate până la oase. Soarele (răsărise de mult, dar nu se vedea) ieșit

din mare rămîne invizibil, ascuns de pînza deasă de neguri fumegînde. Numai spre răsărit o (roșie pată) pată de-un roșu-pal se întindea (la orizont) între cer și apă pe fundul orizontului de plumb.

(Departe pe cheuri, gigantice clădiri, docuri, depozite de bumbac, de mărfuri, silozuri, vapoare, grui și elevatoare se proiectau într-un amestec monstruos în forme bizare, fantome fantastice, în lumina difuză, înecată, vagă. Orașul enorm și monstruos ; în umezeala, în aerul suprasaturat de vapori de apă, de aburi, se ștergeau conturul, formele cenușii, coșuri înalte de fabrică. Se bănuia în ceață un oraș fantastic și monstruos.)

Nimic nu-i deslușit în jurul nostru. (O lumină difuză. Plu-tim întruna în nori. Intrăm în orașul, portul... Lumina difuză, înecată.)

Portul plutește într-un nor de ceață.

în lumina difuză, înecată, în aerul saturat de vapori de apă, conturul (obiectelor) formelor se șterge ca (un desen) într-o vagă pictură mînjită pe o pînză încă udă. Departe, pe cheuri, gigantice clădiri, coșuri înalte, silozuri, antrepozite, grui, elevatoare (îngrămădiri monstruoase), bizar îngrămădite, ca niște fantome monstruoase apar confuz prin ceață — să simte la distanță fantasticul oraș de fier și cărbune.

(Era) prima (zi) noapte de port. Vaporul ancorat la adă-post. Toți dormisem (bine) în liniște și siguranță. A doua zi, în zori, toți la vederea uscatului uitasem deodată, ca prin (mi-nune) farmec toate necazurile celor douăzeci de zile de drum chinuitor pe apă, furtuna din golful Biscaia și cețurile din Canalul Minerii. (Trecutul tot s-a șters.)

Pană la Crcciun mai erau trei zile. De data asta (erau să) se nimerise să facem și noi sărbătorile creștinește, pe" loc, în port.

Scăpăm de provizia uscată, de carnea sărată de butoi și de pesmeții pietroși, în cari ne rupeam dinții și ne sîngerau gin-giile.

Cu o bucurie copilărească așteptam să călcăm pe uscat, să ne înfruptăm de bunătățile și darurile pămîntului (dorit)."

Cea de a doua variantă se păstrează la Muzeul literaturii române — un fragment din ultima parte a scrierii (ms. 15203, cuprinzînd 21• file), în numerotarea autorului, paginile 27—47. La pagina .47, întîlnim — notat de autor — titlul scrierii puțin di-

• •* ferit : „Intrarea dinilor în Anglia e oprîă". Manuscrisul este aproape identic cu textul definitiv,

i O altă filă de manuscris, din colecția noastră, este dedi-cată lui Mache, „cîinele nimănuia" aflat pe bordul vaporului românesc, cel care provoacă întreaga „dramă",

— jf Pe această filă autorul face marginal trimiteri la *Colț alb*
• j. de Jack London. Probabil și sub influența scriitorului ame-rican, Jean Bart se gîndea la un „subiect", *Inteligența dinilor*, așa cum reiese dintr-un bruion din manuscrisele păstrate de la autor. Cităm un fragment :

, „O cătea fată. Servitoarea ia căteii și-i aruncă pe malul gîrlei.
l Lasă numai unul sau doi. Căteii aruncați sunt luați de apă. Unul rămîne mort pe mal. Căteaua îl caută, îl găsește, îl aduce în
' gură, mort. îl îngroapă, îl acopere. Din cînd în cînd rîciic țărîna,
l îl vede și îl acopere pe cel înmormîntat. E mișcător.*"

% Referirile la „furtuna din golful Biscaia", naturalețea dia-logului purtat de căpitan și secund cu autoritățile portuare en-gleze din Liverpool, referirile la „conflictul diplomatic izbucnit" și consemnarea lui în ziarul *Dimineața* din țară, ca urmare a unei scrisori expediate de un ofițer de la bordul vasului, inter-venția consulului român și a Legației române de la Londra nc
i% fac să bănuim o întîmplare reală care să fi stat la baza acestei
Ji scrieri.

m încă un amănunt : numele cîinelui de pe bordul vasului,
"* care prin însăși prezența lui declanșează un conflict de pro-
: — porții cu autoritățile engleze, este același Machi ca și în scrierea memorialistică evocatoare a copilăriei scriitorului, aleasă și în
război.

G. Călinescu menționează scrierea în *Istoria literaturii române*, insistînd asupra comicului situațiilor : „Vasul e ținut în carantină, inspectat de autorități, totul spre a evita corcirea rasei canine britanice și suferința ei prin turbare. Și pe cînd marinarii și cu bietul cîine se chinuie din cauza pedanteriei legale, o misionară a societății de protecție a animalelor împarte echipajului broșuri de propagandă în favoarea ocrotirii cîinilor («frații noștri minori»), iar un cimitir canin face o ofertă de înmormîntare pentru cel «mai fidel tovarăș al omului» (G. Căli-nescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, p. 597).

L

Scrierea este citită de autor, la 19 decembrie 1929, în cadrul unei șezători literare ținute la Ateneul popular, „stîrnind vii aplauze”.

După *Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită* s-a realizat un reușit scenariu prezentat la televiziune pe 16 noiembrie 1963. Rolul medicului veterinar a fost interpretat de Cosma Brașoveanu, în rolul vameșului — M. Hudac, iar consulul — Mircea Balaban (*Informația Bucureștiului*, nr. 3200 din 19 noiembrie 1963, p. 2).

EUROPOLIS

Dintre cele 17 capitole ale romanului au fost publicate mai întîi, în periodice, numai 8 capitole și Epilogul, dar nu în ordinea în care vor apărea în volum. Fiecare capitol sau fragment de capitol poartă un titlu; la includerea în volum autorul renunță la titluri, preferînd doar numerotarea capitolelor.

Scrisoarea miraculoasă (fragment din capitolul I) apare în *Viața românească*, anul XXI (1929), nr. 5—6 (mai-iunie), p. 143—147, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Arabela*” ;

Frizeria Heladei (fragment din capitolul III) apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 472 (22 decembrie), p. 1—2, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Dintr-un port, odaia...*” ;

O scrisoare uitată, (fragment din capitolul VIII) apare în *Viața românească*, anul XXII (1930), nr. 1—3 (ianuarie-martie), p. 16—24, cu mențiunea : „Fragment din romanul *într-un port, odată...*”

Pentru o pine (fragment din capitolul XIII) apare în *Viața românească*, anul XXII (1930), nr. 7—8 (iulie-august), p. 5—12, cu mențiunea : „Fragment din romanul *într-un port, odată...*” ;

Sirena Neagră (fragment din capitolul V) apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 525 (28 decembrie), p. 9, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Europolis*” ; reprodus în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 9—10 (iulie-august), p. 318—319, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Europolis*” ;

Orașul plutitor (fragment din capitolul XV) apare în *Vatra*, Craiova, anul II (1930), nr. 3 (decembrie), p. 4, fără vreo indicație că ar face parte din roman ; reprodus, sub titlul *Orașul plutitor. Salina, iarna*, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 7—8 (mai-iunie), p. 282—283.

La gura Dunărei (fragmente din capitolul VI) apare în *România maritimă și fluvială*, anul I (1931), nr. 1 (noiembrie), p. 15—17 ; nr. 2 (decembrie), p. 45—47, cu mențiunea în primul număr : „Fragment din romanul *Europolis*. Cartea, care va apare în curînd, coprinde scene din viața porturilor dunărene” ;

O scrisoare miraculoasă (fragment din capitolul I), apare în *Adevărul literar și artistic*, anul XI (1932), nr. 629 (25 decembrie), p. 5, cu mențiunea : „Fragment din romanul „*Europolis*” și cu un moto care va apărea și în volum : „...acolo unde bătrînul Danubiu își pierde și apa și numele în mare” ;

Hoții de cereale (fragment din capitolul XV) apare în *Viața românească*, anul XXV (1933), nr. 1—2 (ianuarie-februarie), p. 16—29, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Europolis*” ;

După cîțiva ani (fragment din Epilogul romanului) apare în *România maritimă, și fluvială*, anul II (1933), nr. 4 (aprilie), p. 62—63, cu mențiunea : „Epilogul romanului *Europolis* de Jean Bart, apărut de curînd la Editura Adevărul. Se găsește la toate librăriile din țară.”

Dintre cele opt capitole apărute în periodice, numai cel intitulat Orașul *plutitor*, apărut în *Vatra* din decembrie 1930 și reprodus în *România maritimă și fluvială* din mai-iunie 1932, nu poartă indicația : „Fragment din romanul...” Acest capitol pare a fi fost conceput ca un fragment „descriptiv” de sine stătător, deoarece pe marginea acestui text, inclus ulterior în capitolul IV (*Hoții de cereale*), păstrat în manuscris la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, donat de G. Călinescu, Jean Bart notează : „Poate îl scot”, dîndu-și seama probabil că tabloul descriptiv, deși bine realizat, frînează oarecum firul epic al romanului. Cu toate acestea, textul propus inițial de autor spre eliminare va apărea în forma definitivă a romanului.

Titlul real sub care se va tipări în sfîrșit romanul, acela de *Europolis*, apare consemnat spre sfîrșitul anului 1930 : la 9 noiembrie, în *Adevărul literar și artistic* („Domnul Jean Bart pregătește un vast roman din viața porturilor dunărene, în care se descrie amalgamul de popoare adunate într-o Europă în miniatură. Romanul va purta titlul sugestiv : *Europolis*”).

Se pare că spre sfîrșitul verii 1932 romanul se afla într-o formă aproape definitivă, întrucît, în acel timp, fratele scriitorului, criticul Octav Botez, citea — după propria-i mărturie — ultimele capitole ale romanului, pe cînd se afla la Balcic îm-

preună cu Jean Bart, pictorul Ștefan Dimitrescu, d-rul N. Lupa și Tudor Teodorescu-Braniște. Totuși, în anul 1932 nu apar în reviste capitole noi din roman.

Însă în ianuarie 1933, Jean Bart face o vizită la Iași, unde, întîlnindu-se cu Ibrăileanu, „îi prezintă” în „manuscris primul său roman, *Europolis*, ce va fi în curînd pus sub tipar”, așa cum declara autorul însuși lui C. Săteanu într-un interviu. Reproducem fragmentul cu privire la roman :

„— Ce este *Europolis* ?

— E viața unui port. E un roman a căruia acțiune se desfășoară la Sulina, unde am trăit multă vreme, fiind căpitan de port. Era să-i pun titlul *Cosmopolis* — pentru caracterul internațional, dar, titlul acesta aparținînd lui Paul Bourgel, i-am zis *Europolis*.

— Roman internațional ? întreb eu.

— Da ! Sulina este o mică citadelă europeană. Acolo se adună diferite națiuni. Acolo e sediul Comisiunii Europene Dunărene. Am descris tipuri diferite de oameni din lumea porturilor dunărene. Actualmente dau manuscrisului ultima retușare” (C. Săteanu, *Cu scriitorul Jean Bart despre istoricul socialismului din România*, în *Adevărul*, nr. 15035 din 6 ianuarie 1933, p. 3).

În februarie 1933, în *Viața literară*, găsim consemnată o notă referitoare la viitorul roman, denumit aici *Metropolis* : „D-1 Jean Bart lucrează la volumul *Metropolis*. Va fi descrisă viața și moravurile unui oraș de pe malurile Dunării românești” (Nota, nesemnată, apare la rubrica „La ce lucrează scriitorii”, în *Viața literară*, nr. 141 din 1—28 februarie 1933, p. 4).

Se pare că, după lectura și observațiile lui Ibrăileanu, manuscrisul a fost încredințat tiparului într-un timp foarte scurt, întrucît Emanoil Bucuța, în martie 1933, făcea următoarea afirmație cu privire la Jean Bart și la primul său roman : scriitorul „...după fragmentele de roman din *Datorii uitate* și din Prințesa *Bibița*, s-a hotărît să ne dea un adevărat roman al mării, cel dintîi în acest înțeles, din literatura românească, *Europolis*, care stă să iasă și din care am citit capitole răzlețe prin reviste” (Emanoil Bucuța, *Romanul românesc*, în *Boabe de grîu*, nr. 3, martie 1933, p. 179).

În sfîrșit, multelaboratul și așteptatul roman își face apariția în librării la începutul lui aprilie 1933. În *Adevărul* din 1 aprilie întîlnim următorul anunț : „Sîmbătă 1 aprilie se pune în vînzare *Europolis*, roman de Jean Bart, Editura Adevărul, lei 80”.

însă difuzarea n-a avut loc în ziua anunțată, întrucît, în același ziar, a doua zi (2 aprilie) apare un nou anunț, potrivit căruia *Europolis* se va pune în vânzare „marți 4 aprilie”. Iar *Adevărul literar și artistic* din 3 aprilie publică interviul *De vorbă cu Jean Bart asupra romanului „Europolis”* din care desprindem cîteva pasaje edificatoare : „*Europolis* se datorește în mare parte prietenilor de la *Viața românească*. Ei m-au hotărît să schimb croiala scrisului : «Nuvela nu mai este la modă, nu se mai poartă, e moda romanului»... D. Ibrăileanu, pe care îl prețuiesc așa de mult din tinereță, îmi spunea adesea că unele din nuvelele mele ca *Datorii uitate*, *Prințesa Bibița* și *După douăzeci de ani* sunt în fond niște romane condensate, ca și alte bucăți tratate cu mijloace de roman.”

Întrebat asupra titlului care, după părerea interlocutorului, nu pare a fi cel mai „potrivit”, autorul răspunde : „E adevărat. Sunt cam slab în titluri. Dar *Europolis* convine subiectului tratat. Am descoperit viața unui mic port cosmopolit, foarte original, necunoscut, deși unic aproape pe glob, viața Sulinei, la gura Dunărei. Ca scriitor realist, fără multă fantezie, am încercat să redau lucruri văzute și trăite”. În concluzie, Jean Bart declara că indiferent de ce va spune critica, „succesul moral” l-a înregistrat înainte de lansarea cărții (*Adevărul literar și artistic*, nr. 643 din 3 aprilie 1933, p. 7).

Romanului i se face o amplă reclamă în presa ieșeană. *Lumea* din 7 aprilie 1933 și în numerele imediat următoare inserază într-un anunț către cititorii ieșeni un fragment dintr-o scrisoare a lui Ibrăileanu trimisă lui Jean Bart după apariția romanului :

„Ultima noutate. *Europolis*. Roman de Jean Bart.

«...m-a interesat la extrem. Este o lume nouă foarte interesantă și tratată de un romancier, nu de un povestitor. *Europolis* are intrigă, mediu, personaje — mai ales cele două femei...»

G. Ibrăileanu

Se găsește la chioșcuri, debite și la depozitul general S. Peretz, Iași.”

În *Adevărul* din 13 aprilie, sub titlul *Istoria pasională a Sulinei*, „*Europolis*” — *noul roman al lui Jean Bart*, apare prima recenzie semnată „Doctorul Ygrec”.

În *Adevărul literar și artistic* din 16 aprilie, romanul e comentat de G. Călinescu.

În cronică sa, G. Călinescu, după ce relevă că „unul din primele merite ale cărții este dezvăluirea unui colț de lume așa de ciudat pe chiar solul nostru și pe care se întîlnesc oameni complet evoluți, moderni”, remarcă „autenticitatea personajelor” și construcția romanului : „Experiența, cultura, vîrsta poate au determinat pe autor să intre de-a dreptul în miezul faptelor, să perceapă de-a dreptul materia, s-o caute unde o poate găsi, să n-o inventeze într-un cuvînt pentru rațiuni de simetrie. Unitatea provine din construcție, din viziunea ultimă de sus, do unde acel sentiment de autentic desăvîrșit, așa de caracteristic cărții... Toată lumea trăiește în cartea d-lui Jean Bart, dar punctul de plecare nu e în individ, ci în fapte. Cartea tratează cu simplitate evenimentele și acestea prezintă pe rînd cu verosimilitate și coerență personagiile, întocmai ca într-un film do mare artă... Dacă însă căutăm să desprindem din fapte pe croi, rămînem impresionati de autenticitatea lor... Trăiesc nu numai oamenii, ci și portul, cafenelele, vapoarele, cabaretul, tot ce o viață și aceasta nu printr-o intenție evidentă do evocare, ci prin simpla putere de vitalitate și de ordine a percepției. Intrigile coloniei, viața contrabandiștilor, a hamalilor, atmosfera navală de cabaret marinăresc, chefurile nautice, nota interlopă, impresia de efemer și zadarnic, toate acestea sunt elemente do reconstrucție remarcabile la d. Jean Bart.”

După ce semnalează „fineța psihologică a dragostei, mai ales feminine, fiorul vieții moderne, rafinamentul existenței fictive” demonstrate în roman, G. Călinescu încheia : „D. Jean Bart a realizat în *Europolis* primul roman nautic românesc și a dat dovadă că poate să fie un strălucit romancier” (G. Călinescu, *Jean Bart : Europolis*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 645 din 16 aprilie 1933, p. 11).

Șerban Cioculescu vedea în primul rînd în *Europolis* „încoronarea unei vechi cariere literare”, „o sinteză de experiență, rotunjită în forma romanului”. Găsind fericită metafora de „*Europolis*” pentru denumirea Sulinei, criticul remarcă ineditul, ba chiar „exoticul” adus în roman : „Așadar, suntem în situația de a descoperi, mulțumită d-lui Jean Bart, exoticul în limitele hotarelor naționale”. Totodată autorul cronicii evidențiază elementul social și contribuția lui Jean Bart la îmbogățirea romanului nostru „provincial” : „Nu cunosc nici un roman, la noi, care să facă în așa grad concurență stării civile — după expresia lui Balzac — ca *Europolis*. O societate întreagă, pestriță, mișcătoare,

agitată de interese și pasiuni, e adunată în filele acestui roman dens. Aș fi tentat să numesc *Europolis* o monografie romanțată a Sulinei, un manual de etnografie vie, care îmbogățește deopotrivă literatura și disciplinele exacte. Romanul nostru regional își sporește patrimoniul cu o carte frunțasă, care ar trebui să stîrnească o întreagă literatură similară, pentru configurarea hărții morale a țării... Ca și d-nii Rebreanu și Stere, d. Jean Bart știe să facă roman și, ca și dînșii, se valorifică prin verismul moravurilor observate" (Șerban Cioculescu, *Jean Bart* (Eug. Botez) : „*Europolis*”, în *Adevărul*, nr. 15125 din 23 aprilie 1933, p. 1-2).

Puține romane s-au bucurat în epocă de un răsunset așa de amplu ca *Europolis*.

Gib Mihăescu găsea în *Europolis* un „roman viu, plin de mișcare... un roman intens și captivant, un peisagiu inedit și colorat al acestei țări” (Gib I. Mihăescu, „*Europolis*”, în *Calendarul*, nr. 367 din 13 mai 1933, p. 2).

Același aspect se semnală într-o altă recenzie : „Romanul încheagă un puternic tablou al colțului acestuia de întâlnire a mării cu *aqua dolce*” (Ion Clopoțel, *Jean Bart*. „*Europolis*”, în *Societatea de mîine*, n-rele 7, 8 și 9 din iulie-septembrie 1933, p. 167).

Lumea romanului *Europolis* este în esență lumea porturilor românești, adusă pentru prima dată într-o scriere de respirație mai largă, așa cum se consemna în *Adevărul literar și artistic* : „Pentru prima dată își face intrarea în epica noastră de mare întindere lumea porturilor românești. Și sub acest aspect Jean Bart rămîne un fericit realizator” (Ion Tomuța, *Romanul Sulinei*: „*Europolis*”, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 666 din 10 septembrie 1933, p. 2).

Într-o cronică literară din *Convorbiri literare* se afirma că prin ultima sa carte, *Europolis*, Jean Bart a întregit caracteristicile esențiale ale scrierilor sale : „...s-a manifestat ca un scriitor prob, a atacat o lăture aproape virgină a motivelor românești de inspirație — elementul marin — și a întrebuințat un stil simplu și de o impunătoare naturalitate care dă trăinicie scrisului său” (Scarlat Struțeanu, *Jean Bart*: „*Europolis*”, în *Convorbiri literare*, iunie 1933, p. 590).

Întîmpinat pretutindeni cu elogii, romanul i-ar fi adus lui Jean Bart premiul național pentru proză pe anul 1933, dacă nu

s-ar fi produs fulgerătorul sfîrșit al scriitorului, așa cum se menționa într-o notă nesemnată, apărută în *Cuvîntul*, nr. 2890 din 14 mai 1933, p. 3.

Romanul are un mare succes de librărie și se epuizează într-un timp record, drept pentru care Editura Adevărul scoate ediția a II-a, cu o prefață de G. Călinescu (un amplu articol, tipărit mai întîi în *Viața românească* din mai 1933). Aici *Europolis* era caracterizat ca „cea mai încheagată construcție” a scriitorului, „o narațiune pură, din care însă se poate desprinde *a posteriori* sensibilitatea față de indivizii fără noroc social” (G. Călinescu, *Jean Bart*, în *Viața românească*, nr. 5, din mai 1933, p. 186; *Prefață* la *Europolis*. Ediția a II-a, 1933, p. VI). Iar într-un articol de bilanț asupra romanelor apărute în 1933 îi găsea romanului lui Jean Bart un loc de frunte: „Un trainic roman din viața porturilor a fost acela al regretatului scriitor Jean Bart. *Europolis* e o narațiune curgătoare, clasică, cu un sentiment delicat al exoticii și cu o simpatie pentru ființele simple ce-i dă un nivel moral înalt” (G. Călinescu, *Anul literar*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 682 din 31 decembrie 1933, p. 1).

Este posibil ca a doua ediție să fi apărut imediat, în luna mai, după încetarea din viață a autorului. Astfel s-ar explica prețul de 90 lei, cum apare în reclamele din 21 mai, 11 iunie și 18 iunie din ziarul *Adevărul* (reclamele din aprilie anunțau prețul de 80 lei). Majorarea prețului volumului în luna mai ar fi fost îndreptățită numai de introducerea prefeței.

Prima recenzie la cea de a doua ediție aparține lui Perpessicius și apare în *Cuvîntul* din 30 iulie 1933.

Apreciind romanul ca o îmbinare de jurnal de bord și de nuvele — cele trei fire epice ale romanului ar fi de fapt nuvele de sine stătătoare — autorul recenziei consemna : „Nuvelist prin predestinare, Jean Bart s-a ferit tot timpul de roman, iar cînd s-a apropiat, ca-n *Europolis*, romanul i-a plătit toate resentimentele. Jean Bart nu era născut romancier. Nu pentru că atîția o credeau și i-o cereau și nici pentru că el însuși se scutura și-l bîrfea. Nu credem în imuabilitatea horoscoapelor și nici nu nesocotim valoarea surprizelor în ordinea literară. Iar cînd un scriitor a greșit un roman poate foarte bine să se răscumpere cu al doilea. Important este să fi fost predestinat romancier. Și Jean Bart a fost numai un nuvelist. Temeinic

ancorat în nuvelă, dar nuvelist" (Perpessicius, *Mențiuni critice, Jean Bart (Eugen Boiez)*: „Europolis”, în *Cuvîntul*, nr. 2967 din 30 iulie 1933, p. 2).

Opinia lui Perpessicius — chiar dacă parțial cuprinde o doză de adevăr — rămîne singulară, fiind calificată ca subiectivă de către alți critici literari.

Recenzii și note de lectură au continuat să apară și în anul următor. *Viața literară* din Sibiu, după ce menționa romanele care dezvăluie aspecte ale societății, moravuri și peisagii — societatea transilvăneană în romanele lui Rebreanu și Agârbiceanu, cea moldovenească la Sadoveanu și Ionel Teodoreanu, mediul muntenesc la Cezar Petrescu și Camil Petrescu — arată că *Europolis* „aduce în literatură un colț necunoscut al țării”, lumea Deltei, a Dobrogei (Petre Drăghiei, *Jean Bart (Eugen Doțez)*: „Europolis”, în *Viața ilustrată*, Sibiu, nr. 1 din martie 1934, p. 24).

Aspectele sociale, acele „documente omenești”, prezente încă din primul volum al scriitorului, au determinat pe unii critici să vadă în Jean Bart un virtual romancier. Astfel în prima recenzie la *Jurnal de bord*, aparținind lui H. Sanielevici (este inclusă și în volumul de *Încercări critice*, 1903, dedicat „Prietenului Eugeniu P. Botez”), autorul făcea scriitorului recomandarea „să abordeze cîndva marele roman social, romanul de anchetă socială și documente omenești” (*Noua revistă română*, nr. 34 din 15 mai 1901, p. 480).

Este lucru cert că Jean Bart a văzut în *Datorii, uitate* un virtual roman, fapt demonstrat și de mențiunea „Fragment” ce însoțește textul nuvelei în ambele numere din *Viața românească* (ianuarie și februarie 1908). Ibrăileanu considera nuvela „un roman în rezumat sau, mai degrabă, un fragment dintr-un roman social” (G. Ibrăileanu: *Jean Bart*. în „*oie și impresii*”, Iași, *Viața românească*. 1920, p. 192).

Proiectul de roman a fost abandonat, cel puțin temporar, odată cu includerea în volum (1916) a *Datoriilor uitate*, așa cum văzuseră lumina tiparului în revistă.

Cu toate acestea, criticii de la *Viața românească* și apoi de la *Adevărul literar și artistic* și alte reviste continuau să vadă în Jean Bart pe viitorul romancier. Tudor Teodorescu-Braniște menționa: „După *Datorii uitate*, acel prețios studiu social, avem *Prințesa Bibița*, un capitol de justă analiză psihologică. D. Jean

Bart este sortit să ne deie un roman. Are pentru aceasta toate însușirile: claritate în arta compunerii, cunoștință în studiul societății și în cercetarea sufletului, varietate în stil. De la cele două nuvele mari — romane condensate — pînă la roman nu este decît un pas. Nu ne îndoim că d. Bart îl va face” (T. Teodorescu-Braniște: *Jean Bart* — „*Prințesa Bibița*”, în *Auiuru*, nr. 382 din 1 februarie 1923, p. 1).

În același an, într-o recenzie, Mihai Ralea afirma: „Știm că i s-a spus de atîtea ori d-lui Jean Bart, ca cel mai indicat dintre scriitorii noștri, să scrie romanul care ne trebuie*. Va asculta d-sa acest îndemn?” (*Jean Bart* — „*Prințesa Bibița*”, în *Viața românească*, nr. 7 din iulie 1923, p. 125).

Ar fi fost posibil ca Jean Bart să dea un roman înaintea lui *Europolis*. Dar realizarea lui a fost amînată și pentru că scriitorul și-a dat seama, așa cum însuși mărturisea, de „dificultățile tehnice” prezentate de genul literar respectiv — mai ales pentru un scriitor care cultivase pînă atunci exclusiv proza scurtă.

Dar în 1926, odată cu apariția volumului de înșenăiri de călătorie în America de Nord, *Peste Ocean*, Jean liurt, într-un interviu, se arată decis a aborda romanul, propunîndu-și „un roman din viața porturilor” și „altul, de cel puțin trei volume” (G. Sem, *De vorbă cu Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 287 din 6 iunie 1926, p. 2).

Cu toate că în unele mărturii ale scriitorului sau în diverse semnalări din presă întîlnim referiri și la alte proiecte de roman: un roman dedicat anului 1877 care s-ar fi intitulat *Leasă și în război*, „romanul unui bob de grîu românesc în călătorie intercontinentală”, un alt roman din viața Deltei; și altul care să reflecte decada a doua a secolului XX, *Războiul de mîne*, singurul care se va materializa va fi cel dedicat Sulinei — *Europolis*.

La romanul a cărui acțiune se țese „...acolo unde bătrînul Danubiu își pierde și apa și numele în mare...”, la opera fundamentală care l-a consacrat, Jean Bart a lucrat mai bine de cinci ani. Patru ani se aștern numai de la apariția în presa literară a unui fragment din primul capitol, intitulat *Scrisoarea miraculoasă* (*Viața românească*, nr. 5—6, din mai-iunie 1929), pînă la difuzarea romanului în librării (aprilie 1933). Refaceri și rescrieri de capitole, restructurări ale schemei compoziționale, introducerea unor personaje noi, excluderea altora au însoțit în

permanență elaborarea și definitivarea unei opere solid construite.

Însăși definitivarea titlului cunoaște o întreagă odisee.

Pe una din filele de manuscris dintr-o primă formă a romanului — pagina de titlu — sînt consemnate toate titlurile care l-au tentat rînd pe rînd pe autor : *întoarcerea ; întoarcerea din America; Intr-un port, la Dunăre; In port, la gura Dunărei; La gura Dunărei; (Din) In viața unui port ; Din viața de port ; Odată într-un port; Intr-un port, odată... ; In lumea porturilor ; Intre uscat și apă; La porțile Orientului ; Levant; In escalele Levantului; Un cuib...; Romanul unei negrese; Cora (cum urma s-o cheme inițial pe Evantia), și, în sfîrșit, Sirena Neagră (titlul sub care romanul a fost tradus în limba italiană). Nu găsim consemnat aici titlul sub care s-a tipărit primul fragment din roman (*Arabela*) și nici cel definitiv (*Europolis*).*

Fila următoare păstrează o schiță de plan al romanului, care inițial urma să aibă patru părți :

„Partea I

O scrisoare miraculoasă,
în cafeneaua lui Stamate.

Evantia cea visătoare [în loc de Penelopa, cum apare în forma definitivă].

Frizeria Eladei.

Sosește Americanul.

Americanul tace.

Sirena Neagră.

Partea II

Acolo unde Dunărea se pierde în mare.

[Marginal, cu altă cerneală, se adaugă ulterior :] Un minuscul port cosmopolit.

Balul rrtarinei.

Început de dragoste.

O scrisoare uitată.

Abținere și cădere. (Cu altă cerneală «abținere» e înlocuit cu «chef».)

Partea III

Ca untdelemnul adevărul iese la lumină.

Ce face Nata [cum se numea într-una din variante Evantia].

Izbucnirea scandalului.

O ședință furtunoasă la Consulatul elen.

[Ultimele două titluri de capitole sau subcapitole, adăugate ulterior, cu altă cerneală, marginal :]

Pentru o pîne.

Hoții de cereale.

Partea IV

La varieteu.

Moartea.

Epilog.

[Marginai, cu altă cerneală, se adaugă ulterior :] Sinuciderea Evantiei în loc de Penelopa, cum apare în forma definitivă]. D-r[ul] se însoară cu infirmiera.

[Nu reiese clar dacă ultimele două titluri urmau să fie intercalate sau sînt explicații la Epilog]

O altă filă de manuscris, desigur o ciornă, indică pentru primele părți ale romanului următoarele idei centrale :

„în partea I-a : Invidia.

în partea a II-a : Răzbunarea și cruzimea împotriva Bătrînului din partea grecilor și în contra fetei din partea femeilor, după ce ea cade”.

Printre puținele pagini de manuscris din romanul *Europolis*, păstrate la Muzeul literaturii române, există una care reprezintă un plan mai concentrat al romanului, intitulat, în această variantă, *Romanul unei negrese* (Ms. 15132, fila 1), plan-bruion potrivit căruia romanul ar fi trebuit să aibă 12 capitole :

„*Romanul unei negrese*. [Adăugat ulterior :] *Sirena Neagră*.

1. Scrisoarea miraculoasă.

2. în cafeneaua lui Stamati.

[Ulterior, autorul a contopit aceste două capitole.]

3. Frizeria Eladei. [Adăugat ulterior în locul titlului : «Pregătiri, iluzii, certuri (planuri de viitor)» — care a fost șters.]

4. Sosirea Americanului. [Adăugat ulterior :] Sirena Neagră.

5. Domnișoara Ciocolat (o plantă exotică).

6. O serată la Cercul marinei. Americanul tace. [Adăugat ulterior :] O plimbare la insulă.

7. Adevărul s-a aflat. Americanul a vorbit (demascăt). O viață nenorocită. [Adăugat ulterior :] Ca untdelemnul iese adevărul la suprafață.

8. Furia mulțimei.

9. Clara — nemțoaică la copii. (Viața, contrabanda și moartea Americanului. Afară cu veneticul ; Pentru o pine ; Cu el la apă.) [Clara apare în loc de Evantia.]

10. Clara are un copil.

11. Varietelul cu șambruri.

12. O plantă exotică ofilită."

O altă pagină de manuscris, mai apropiată de forma definitivă a romanului, reprezintă „rezumatul” făcut de autor celor 17 capitole din *Europolis*. Pentru a cunoaște laboratorul de lucru al scriitorului, o reproducem în extenso :

„Rezumat

1. Scrisoarea miraculoasă (discuții în cafenea).

2. Evantia visătoare [în loc de Penelopa cum apare în forma definitivă]. (Ipohondrie romantică.)

3. Frizeria și sosirea Americanului (întoarcerea din America).

4. Americanul tace (Sirena Neagră), scena pe iaht. (Aici vine scena cu Evantia [în loc de Penelopa] care scociorăște prin bagaje, spionează scrisori.)

5. Vine escadra și primul amor.

6. Balul. O serată la Cercul marinei. (Gelozia lui Neagy și a Evantie [în loc de Penelopa]. Scena între 2 femei.

Plecarea din casa Americanului.

7. O scrisoare găsită.

8. Dorinți fugare — cheful. Căderea Natei [în loc de Evantia, cum apare în forma definitivă].

9. Suferințele lui Neagu.

în casa lui Stamate : gelozia, anonima Evantie [în loc de Penelopa], scenele ei ca să aște adevărul.

10. Mărturiile Americanului. Ca untdelemnul iese adevărul deasupra. (Completare cazul Mauriciu.)

31. Ce face Evantia [în loc de Penelopa], Americanu, fata și Neagu după ce se află adevărul ? La spital. Are un copil. Infiriera o pune într-o familie.

12. O ședință la Cercul elen ; cum comentează lumea adevărul despre American (pentru o pîine).

13. Hoții de cereale, sacrificiul făcut de Nata {în loc de Evantia}, moartea Americanului.

14. în casa Stamate (Evadare). Disperarea Evantie. Scrisoarea lui Deliu. Plecarea lui. Sinuciderea. Vizita la morga. Autopsia. Olimbia plînge. Nebunia lui Stamate [ultimele trei cuvinte trecute în creion].

15. [Inițial autorul trecuse la acest capitol următoarele:]

Durerea lui Stamati. (Prăbușire.) Perde casa, înnebunește. [Dar totul a fost șters cu creionul și tot în creion se adaugă la capitolul precedent. «Nebunia lui Stamate» ceea ce dovedești» că scriitorul se gîndea la o contopire a capitolelor 14 și 15, lucru la care a renunțat ulterior.]

16. La șantan. (La «Englitera», unicul local familial.) Revine dr. și căp. Dimiu (Mița Balot). Scandal Caraianis. Propunere de vânzare Natei.

17. Aducerea la spital tuberculoasă. (Planta exotică.) Dr. Barbă-Roșie intră în spital. Se încurcă cu infirmiera care ia fata negroaică. Se întoarce Neagu cu cargobotul.

Se readeșteaptă iubirea ?... mila ?...

Epilog."

De la primele proiecte și pînă la forma definitivă a romanului, onomastica personajelor a cunoscut numeroase variante.

Astfel, soția lui Stamati Marulis s-a numit inițial Atina (cum rezultă dintr-un bruion intitulat *Din viața Alinei Stamati*), apoi Evantia, pînă la ultimele forme ale manuscrisului, ca numai în cele din urmă scriitorul s-o numească Penelopa.

Fata americanului a avut, succesiv, numele de Kita, Clara, Cora și Arabela (cum a intenționat în două rînduri să-și intituleze și romanul), Nata, ca numai în final să fie numită Evantia.

Angelo Deliu se numea inițial Neagu, Tăutu, apoi căpitanul Răducanu.

Secundul de pe bricul „Mircea" s-a numit la început Dimiu, apoi Mincu.

Mai întîlnim și alte personaje cu nume schimbat în primele crochiuri ale romanului : astfel afaceristul Caraianis apare mai întîi cu numele de Kiriakide; familia inginerului italian Martoni, în loc de Marini ; Carauna, în loc de Calavrezzo, cum apare în forma definitivă.

Alte personaje au fost abandonate sau substituite : un curieritor Teodoru (dacă nu va fi fost un alt nume al lui Angelo

Deliu), o coloneleasă eu amantul ei, maiorul Boțan, un cartofofor Lazu, un personaj Panici, un francez Chanselier, un Kull și nevasta lui, Bujorescu, amiralul Papachi, un căpitan Georgescu care abate vaporul din drum ca să-și vadă iubita, un dansator Alfons, un Ciornei, cu metresa lui, un Zizi Cantacuzino, Breloc, Palicarachi, un comandor Vicol, o doamnă Otilia.

Europolis a fost ecranizat în 1962 în filmul *Porto franco*, scenariu de Mihnea Gheorghiu, regia Paul Călinescu, melodia evocatoare a portului compusă de Radu Șerban. Rolurile principale au fost interpretate de : Geo Barton (Nicola-Americanul), Elena Ioachim (Evantia), Nicolaie Praidă (Neagu), Ion Diehiseanu (Angelo Deliu), Ștefan Ciubotărașu (Stamate), Simona Bondoc (Penelopa), Forțu Etterle (Doctorul).

ÎNSEMĂNĂRI ȘI AMINTIRI

Însemnări și amintiri — singurul volum în care scriitorul include, pe lângă scrieri literare, și publicistică — apare în librării spre sfârșitul anului 1928, la Editura literară a Casei Școalelor. Această „nobilă înfrățire între literatură și gazetărie” este remarcată în prima recenzie aparținând lui Tudor Teodorescu-Braniște. Rețevînd faptul că Jean Bart ne numără printre puținii scriitori care „coboară mai des și sub forma cea mai aleasă din literatură în gazetărie”, cunoscutul publicist așeza articolele și însemnările pe cele mai diverse teme ale lui Jean Bart în „același raft cu volumele de nuvele” (Tudor Teodorescu-Braniște, *Pe marginea volumului „însemnări și amintiri” de Jean Bart*, în *Curentul*, nr. 291 din 3 noiembrie 1928, p. 1—2).

„Pline de interes” va găsi *însemnările și amintirile*, la șase ani după apariție, G. Călinescu, menționînd că ele ne relevă întotdeauna pe Jean Bart „ca un sociolog preocupat de soarta individului în societate și univers” (G. Călinescu, *Prefață* la romanul *Europolis*, ediția a II-a, Editura Adevărul, 1933, p. VII).

În anii în care au apărut *însemnările și amintirile* lui Jean Bart erau puține volumele de publicistică literară. În diverse articole, ca de altfel și în recenzia lui Tudor Teodorescu-Braniște, se semnală că presa noastră încă nu avea „caracterul literar”, fapt atît de frecvent în alte țări, îndeosebi în Franța.

Volumul lui Jean Bart a fost bine primit în epocă și s-a bucurat de numeroase recenzii.

Const. Șăineanu îl comentează odată cu *Șchițe marine din lumea porturilor*, volum apărut în același timp. Din cele afirmate de recenzent, desprindem: „întreaga carte e un izvor îmbelșugat de cunoștinți variate, de aprecieri solide și de amîn-

tiri mișcătoare, așternute într-un stil atrăgător și pe înțelesul tuturor" (Const. Șăineanu : „Însemnări și amintiri”. „Schite marine” de Jean Bart, în *Adevărul*, nr. 13837 din 31 ianuarie 1929, P- 1).

Cartea este recenzată și de Șerban Cioculescu, împreună cu volumul al II-lea din *Cărți reprezentative în istoria omenirii* de N. Iorga, apărut la aceeași editură. Criticul, parcimonios în aprecieri, califică drept „pitorești” *Scrisorile* din Elveția și din Orient și insistă asupra amintirilor despre Caragiale, ca în final să releve importanța unui amplu interviu acordat de Jean Bart *Adevărului literar și artistic* în 1926 și reluat de către autor în acest volum (Șerban Cioculescu.: „însemnări și amintiri” de Jean Bart, în *Adevărul*, nr. 13729 din 21 septembrie 1929, p. 1—2;

CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL SCRITORILOR P.E.N.-Clubs.-Paris. 1925

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VI (1925), nr. 238 (28 iunie), p. 1 ; cu subtitlul : „P.E.N.-Clubs”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București]. Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 5—9.

„Chestiunea cea mai importantă” pusă la Congresul P.E.N.-Clubs, ținut la Paris în 1925, a fost aceea „a traducerilor”. Majoritatea delegaților au susținut că tălmăcirile n-ar mai trebui lăsate în „voia comerțului”, la hazard, ci scriitorii înșiși ar trebui să fie preocupați în mod organizat asupra traducerii operei lor în alte limbi de circulație internațională.

În diverse articole sau interviuri, Jean Bart și-a exprimat opinia, făcând propuneri concrete în sensul celor discutate la Congres : „Străinii nu ne cunosc decât din literatura lui Panait Istrati, Elena Văcărescu și Martha Bibescu... Fără îndoială că am putea să organizăm un serviciu cu ajutorul Ministerului Artelor și Casei Școalelor, ca să traducem pe toți autorii reprezentativi. Nu e nevoie să facem volume luxoase și scumpe care nu s-ar putea vinde. E de ajuns să scoatem broșuri în genul «Lecturei» în mii de exemplare... ; o carte intră mai ușor în casa cetățeanului decât muzica sau pictura. Această colecție de traduceri ar trebui să fie periodică și foarte bine înprăștiată. Nu-ți

vorbesc cită propagandă s-ar face în modul acesta. Gîndește-te : o țară ca Norvegia s-a făcut cunoscută numai prin : Ibsen. Björnson, Johan Bojer” (I. Valorian, *De vorbă cu Jean Bart (Eugeniu Botez)*, în *Viața literară*, nr. 38 din 19 februarie 1927, p. 2).

LA MORMÎNTUL LUI JBAN-JACQUES ROUSSEAU

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VI (1925), nr. 239 (5 iulie), p. 6.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București]. Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 10—16.

Însemnările de față i-au fost prilejuite de vizita în locurile care păstrează amintirea marelui clasic al literaturii franceze, excursia fiind organizată în cadrul Congresului P.E.N.-Clubs, ținut la Paris în 1925.

MAJESTATEA-SA BACȘIȘUL

Apare în *Adevărul*, anul 38 (1925), nr. 12646 (12 martie), p. 1—2.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București]. Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 17—21.

Funcțiile pe care le-a avut — căpitan de port la Călărași, Cernavodă, Constanța și Sulina — aici îndeplinind și funcția de comisar maritim —, inspector la Navigația fluvială și apoi inspector sau director la Asistența socială, i-au prilejuit lui Jean Bart cunoașterea îndeaproape a instituțiilor din porturi și a moravurilor caracteristice odinioară acestui mediu.

Așa cum reiese din unele bruioane păstrate în manuscris și din mărturisiri ale contemporanilor săi, scriitorul a fost preocupat de proveniența în limba română a termenului *bacșiș* și a sinonimelor lui. Enumerînd termenii echivalenți din limba franceză („*pot-de-vin*, *pourboire*, *douceur*”) sau cei din argou și familiari („*drouilles*, *epingles*, *epices*, *petit gratification*, *draullee*, *projits*”), scriitorul conchide : „Totuși nu de la sora noastră latină am luat sinonimia bacșișului în ce are el mai savuros, ci di/i Balcani” (Barbu Lăzăreanu, *Chicuș*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 915, din 19 iunie 1938, p. 10).

În realitate, termenul „bacșiș” este împrumutat din limba turcă.

Continuînd investigația pe „plan intern”, menționează proveniența termenilor *mită* și *plocon* din slava veche, iar *șpagă* din limba albaneză, în care are sensul de „plată”, ca în final să atesteze și termenul de proveniență mai recentă, *chicuș*, cu circulație mai frecventă în Moldova.

RECITIND PE STENDHAL

Apare în *Adevărul*, anul 38 (1925), nr. 12634 (28 februarie), p. 1—2.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 26—29.

Că opera celebrului clasic al literaturii franceze îi era cunoscută o demonstrează și numeroasele însemnări pe marginea volumelor sale, însemnări și note, păstrate printre bruioanele și variantele în manuscris ale romanului *Europolis*.

DEZRĂDĂCINARE SAU TRANSPLANTARE?

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 289 (20 iunie), p. 1.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 30—34.

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI ION GHICA

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1928), nr. 393 (17 iunie), p. 4. Textul încadrează fotografia bricului „Mircea”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 58—61.

Scrisoarea, destul de redusă ca întindere, este doar un pretext pentru un articol care să evoce fapte din marina noastră și de a menționa totodată contribuția unor oameni de stat români (Kogălniceanu, Ion Ghica, Alexandru Lahovari, P. Carp) în apărarea drepturilor noastre la Dunăre și la mare.

Ion Ghica, ministrul României la Londra între anii 1881—1890, a supravegheat construcția navei și, când a fost lansată la apă, a botezat-o „Mircea”, după numele domnitorului Mircea

cel Bătrîn, „singur stăpînitor a toată țara... pînă la Marea cea mare”.

Scrisoarea este adresată colonelului Vasile Urseanu, primul căpitan-comandant al bricului „Mircea”. A fost publicată integral după manuscrisul autograf găsit de Jean Bart în arhiva rămasă de la amiralul V. Urseanu.

SCRISORI DIN ELVEȚIA

m
f
Însemnările memorialistice din ciclul „Scrisori din Elveția”, tipărite mai întîi în *Adevărul*, în august-octombrie 1926, editate în volum într-un ciclu distinct, au fost prilejuite de timpul petrecut la Geneva în același an, ca membru al delegației țării noastre la cea de a 9-a Conferință Internațională a Muncii, unde delegațiile, reprezentînd 55 de țări, au dezbătut soarta marinarilor și a muncii pe vapoare. (Scriitorul cunoaște însă Elveția cu mulți ani mai înainte. Vizitase pentru prima dată Confederația Elvetică în 1913, cînd poposisese la Davos și împrejurimi.)

Tipul de note de călătorie intitulate „Scrisori din...” erau cele mai adecvate pentru a îmbina descrierea naturii cu ancheta socială, caracteristică esențială a notelor de călătorie ale lui Jean Bart, cum declara autorul însuși : „Loti face numai descripție, iar Huret face anchetă economică, socială, politică. Eu am ales calea de mijloc, pentru că pe omul civilizat nu-l mulțumește numai descripția și cere și mențiuni asupra societății de acolo” (Jean Bart, *Mărturisiri literare*, în *Revista Fundațiilor regale*, martie, 1944, p. 568).

UN STAT DE CETĂȚENI CONȘTIENȚI

Apare în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13144 (22 octombrie), p. 1—2, cu mențiunea : „Scrisori din Elveția”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 65—68.

TRADIȚII GENEVEZE

Apare în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13078 (6 august), p. 1—2, cu mențiunea : „Scrisori din Elveția”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 69—72.

UTOPIILE DE AZI SUNT BANALITĂȚILE DE MÎINE

Apare în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13161 (11 noiembrie), p. 1—2

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 73—78.

SCRISORI DIN ORIENT

„Scrisorile din Orient” au apărut sub acest titlu global în exclusivitate în *Adevărul* din 1927, începînd cu data de 4 februarie. Moda „Scrisorilor din...” era frecventă în epocă. Mihai Ralea publica în *Viața românească* din februarie 1923 *Scrisori din Paris*. Aceste note memorialistice sînt rezultatul călătoriei întreprinse în Egipt în iarna 1926—1927, cînd comandorul Eugeniu Botez participă ca delegat al țării noastre la Congresul Internațional de Navigație de la Cairo.

Este ciclul cel mai unitar din volum, după *Scrisorile din Elveția*, deși întîlnim în final scrieri ca *Îndrumare pe căile mărilor și Troienele sau valurile lui Traian*. Dacă primul a putut fi atras aici de un material similar, *Legături comerciale între Valea Dunării și Valea Nilului*, apărut și în *Adevărul* cu mențiunea „Scrisori din Orient”, *Troienele sau valurile lui Traian* nu-și aveau loc în acest ciclu decît prin extensiunea termenului „Orient” și asupra sud-estului Europei.

Scrisorile din Orient sînt anunțate de autorul însuși în finalul articolului *Drumul nostru pe ape* (*Adevărul*, nr. 13220 din 22 ianuarie 1927), unde arată și ce l-a determinat să scrie despre această lume, pe atunci mai puțin cunoscută la noi : „Noi cari urmărim cu deosebită atenție politica și viața Occidentului

suntem cu totul străini de marile prefaceri cari frămîntă lumea Orientului deșteptat la o nouă viață. Prin poziția noastră geografică, interesul, viitorul nostru economic este fatal legat de Orientul apropiat pe care continuăm a-l ignora cu desăvîrșire. Într-o serie de articole viitoare mă voi încerca să arăt pe scurt ce-am văzut și ce-am auzit în cursul ultimei călătorii făcute prin țările din Orient.”

Nu s-a păstrat manuscrisul scrierilor din ciclul „Scrisori din Orient”. Am identificat însă în arhiva rămasă de la scriitor un „subiect” intitulat : *In Orient*. Reproducem un fragment :

„Copil, credeam în nașterea din Betleem (Vicleimul, Steaua, Irod).

Vine Renan și spulberă farmecul legendei. Isus s-a născut, la Nazaret. Am fost acolo. Cu naivă duioșie am privit casele, tîmplăria lui Iosif. Sinagoga... Vine Masse (sic 1) și spune că Nazaretul nici n-a existat pe vremea aceea.

Istoria științifică critică vine și roade, distruge tot ce credeam : Isus n-a fost decît un șef revoluționar evreu...”

Însemnările citate mai sus sînt prilejuite de vizita la Ierusalim și Nazaret.

Cu toate că înainte de primul război, îmbarcat pe vapor, trecuse de mai multe ori prin pitorescul Corn-de-Aur format între Bosfor și Dardanele, Jean Bart nu vizitase Constantinopolul decît în treacăt. De-abia acum, în drum spre Cairo, i se oferă prilejul de a poposi mai îndelung în celebra metropolă purtătoare a vestigiilor Bizanțului și însemnelor dominației otomane.

Desigur, primele impresii sînt închinatelor acelor înfîntătoare sate și orașele care-și răsfrîng culorile în oglinda Bosforului, așezări devenite cu timpul cartiere ale Constantinopolului.

Apoi călătorul român se oprește îndelung în fața monumentelor, printre care celebra Sfînta Sofia, caută cafeneaua lui Picrre Loti. Însă cel mai mult îl impresionează modernizarea Turciei de către Kemal Atatiirk, venit în fruntea statului în 1923, după izgonirea ultimului sultan.

Jean Bart mai poposise în Egipt cînd era îmbarcat pe bricul „Mircea”, cu prilejul unor scurte escale în portul Alexandria. În 1903 ofițerii de pe bricul „Mircea” — unii costumați în portul beduinilor — vizitează Piramidele și întregul complex

monumental de la Gizeh. Călătoria se făcuse pe cămile și catîri.

Participarea la Congresul Internațional de Navigație de la Cairo din 1926 îi oferă însă prilejul de a cunoaște mult mai pe larg vestigiile Egiptului antic. Vizitează pe-ndelete Piramidele ; rătăcește o zi întreagă pe străzile Alexandriei moderne, căutînd urmele celei mai vestite biblioteci a lumii antice; zăbovește îndelung pe țărmul mării, imaginîndu-și celebrul Far din Alexandria, socotit una din cele șapte minuni ale antichității. Paralel se entuziasmează de cuceririle civilizației moderne, elogiînd opera fără precedent a lui Ferdinand de Lesseps.

Îmbarcat pe un pachebot al „Lloyd”-ului, vizitează Canalul de Suez, avînd prilejul de a lua parte la inaugurarea unui nou oraș pe țărmul asiatic, Port-Fuad, ridicat în fața portului Said.

Totodată, publicistul preocupat de problemele sociale nu poate să nu remarce caracterul „cosmopolit”, supranațional, al Companiei Canalului de Suez, găsind aparatul administrativ al canalului în mare parte asemănător cu acela al Comisiei Europene a Dunării, cu o singură deosebire : „În Canalul de Suez comanda la vasele de serviciu se dă în limba franceză, iar pe Dunăre, la Comisia Europeană, se dă în limba engleză” (*Însemnări și amintiri, ed. cit., p. 133*).

Nu de puține ori autorul face incursiuni în istoria Egiptului, acordînd o atenție specială legăturilor comerciale „între Valea Dunării și Valea Nilului”.

Despre legăturile țării noastre cu Egiptul se arătase preocupat încă din primul articol care anunța „Scrisorile din Orient” (*Drumul nostru pe ape, în Adevărul, nr. 13220 din 22 ianuarie 1927, p. 1—2*).

Autorul arată că, prin înființarea de către Serviciul maritim român a liniei de navigație Constanța—Cospoli—Pireu—Alexandria s-a dovedit că legăturile comerciale urmează pavilionul : „Noi care nu aveam deloc relații comerciale cu Egiptul și Siria ajungem în cîțiva ani să ne introducem produsele noastre luptînd cu succes împotriva produselor similare provenite din alte țări” (*Drumul nostru pe ape, loc. cit., p. 1*). Își exprimă apoi regretul că nu se reorganizase încă reprezentanța noastră consulară în Egipt, întreruptă în timpul războiului.

După încheierea lucrărilor Congresului de la Cairo vizitează locurile menționate în legende biblice, vizită ce-i va inspira

bucata literară *La Betleem* și cîteva reflecții între „religie și știință” în articolul *Unde s-a născut Isus ?*

IMPRESII DIN STAMBULUL MODERNIZAT

Apare în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13230 (4 februarie), p. 1—2, cu mențiunea : „Scrisori din Orient”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 91—97.

BIBLIOTECA DIN ALEXANDRIA

Apare în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13419 (16 septembrie), p. 1—2, cu mențiunea : „Scrisori din Orient”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 114—119.

FARUL DIN ALEXANDRIA

Apare în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13426 (21 septembrie), p. 1—2, cu mențiunea : „Scrisori din Orient”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 120—123.

CANALUL DE SUEZ

Apare în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13432 (30 septembrie), p. 1—2, cu mențiunea : „Scrisori din Orient”.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 129—134.

TROIENELE SAU VALURILE LUI TRAIAN

Apare în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13622 (18 mai), p. 1—2.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 145—151.

Luat în ansamblu, articolul vădește preocupările pentru demonstrarea latinității poporului nostru prin punerea în evidență și interpretarea vestigiilor romane, așa cum atestă și articolele : *Podul lui Traian peste Dunăre* (Adevărul, nr. 13612 din 5 mai 1928, p. 1—2) și *Viitorul geniului latin* (Adevărul, nr. 13662 din 5 iulie 1928, p. 1—2).

În *Amintirile despre Spiru Haret* strecoară observații interesante despre monumentul de la Adamclisi, iar în notațiile intitulate *Tomi-Constanța* (Adevărul, nr. 14648 din 2 octombrie 1931, p. 1—2) consemnează recente descoperiri arheologice pe urmele Tomisului de altădată.

ESENȚA DE LITERATURA

Cînd a împlinit Brătescu-Voinești 60 de ani

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1928), nr. 373 (29 ianuarie), p. 1.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 155—157.

După 1900, numele lui Jean Bart fusese asociat adesea cu cel al lui I. Al. Brătescu-Voinești atunci cînd se vorbea de proza scurtă românească. Deși de structuri diferite, între cei doi scriitori au existat legături de prietenie și conlucrare în cadrul P.E.N.-Clubului român, I. Al. Brătescu-Voinești fiind primul președinte, iar Jean Bart delegat la câteva congrese internaționale ale P.E.N.-Clubului.

I. Al. Brătescu-Voinești prezentase și raportul la Academia Română pentru premierea volumului lui Jean Bart, *Datorii uitate*.

Articolul *Esență de literatură* a constituit cuvîntul omagial rostit de Jean Bart la sărbătorirea lui I. Al. Brătescu-Voinești de către Societatea scriitorilor români.

CARAGIALE ȘI NATURA

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VI (1925), nr. 249 (13 septembrie), p. 2.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 158—161.

Pe autorul *Scrisorii pierdute* l-am întâlnit pentru prima dată la Galați, la o conferință a lui Caragiale, ținută în sala „Alcazar”, (Ziarul local, *Tribuna liberală*, din 26 aprilie 1901, p. 4, nota printre participanți pe I. C. Atanasiu, prefectul județului, și pe subloc. Eugen Botez).

Amintirile intitulate *Caragiale și natura* evocă ultima înfîl-nire cu Caragiale în restaurantul gării din Ploiești, do față fiind Gherca și Vlahuță, cînd Jean Bart se pregătea să întreprindă prima călătorie în America de Nord, în primăvara anului 1912.

La despărțire, Caragiale i se adresează : „Mie să-mi Irinioii o carte poștală ilustrată de la Niagara și să-mi aduci o bucală de lemn petrificat de la Yellowstone”.

Peste ani, într-un interviu acordat revistei *Rampa*, Jean Bart evocă încă o dată această împrejurare : „Iată bucata de lemn petrificat pe care i-am adus-o din America. Dar cînd am ajuns la Berlin am aflat că marele meu prieten murisit de o lună. M-am mîngăiat că cel puțin primise cărțile mele poștale ilustrate”. Romulus Dianu, autorul interviului, nota : „Privesc bucata de lemn. Seamănă cu un drob de cuarț, dar fibrele lemnoase și-au păstrat o aparentă flexibilitate și ușurință. Suvenirul de la Yellowstone face parte din muzeul personal al d-lui Jean Bart” (Romulus Dianu, *Cu Jean Bart* (Eugen P. Botez) *despre el și despre alții*, în *Rampa*, nr. 3379 din 29 aprilie 1929, p. 3).

Bucata aceea de lemn petrificat, smulsă de Jean Bart din parcul natural de la Yellowstone, se păstrează astăzi la Muzeul literaturii române.

MOARTEA LUI MIHAI PASTIA

Apare în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13649 (20 iunie), p. 1—2.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 162—166.

Pe Mihai Pastia, „Moșu Mihai”, cum îl numeau cei apropiați, Jean Bart l-a cunoscut la Galați, în cadrul activității depuse de amîndoi în perioada de început a școlilor de adulți, cînd greutăților materiale li se adăugară și altele, create de autorități. Profesorul gălățean Grigore Mich. Cotlaru, evocînd figura lui Jean Bart, la cinci ani de la moarte, relatează : „De la

el am aflat entuziasmul, dai și greutatea începutului de activitate a Universității Populare, concepută ca o școală de adulți și transformată, până în anii care îi știu eu activitatea, ca universitate cu adevărat populară... A muncit în direcția aceasta, și manca lui n-a rămas fără rezultat. Așa se explică și prezența lui în fruntea Universității populare din Galați" (Grig. Mich. Cotlaru, *Jean Bart, în Orizonturi*, Galați nr. 8—9, septembrie-octombrie 1938, p. 409).

Institutorul Mihai Pastia avusese o bogată activitate socială la Iași : fusese membru al Clubului muncitorilor în anii 1887—1888 ; în martie 1888 participă la organizarea „breslei muncitorilor de pământ din comuna Iași", fiind ales secretar al Secțiunii a V-a (Tîrgușorul Nicolina). La Galați înființează o școală pentru adulți împreună cu Spiridon Popescu și Teodat Țăranu și colaborează la *Curentul nou*, revistă scoasă de H. Sanielevici, și la ziarul poporanist *Avîntul*.

Mihai Pastia, socotit de autorități „un institutor maniac, revoluționar" și pentru aceasta persecutat, va fi evocat și în *Amintiri despre Spiru Haret* (*Dimineața*, nr. 9252 din 19 decembrie 1932, p. 4).

UN CRITIC DE RĂZBOI

Note de drum prin munți

Sub titlul inițial *La Turnu Roșu. Note de drum prin munți*, apare în *România eroică*, anul VIII (1927), nr. 5—7 (mai-iulie), p. 4—6.

Se tipărește în volum : *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 178—181.

Este reprodusă cu titlul din volum în *A. Imonahul ziarelor „Adevărul" și „Dimineața" pe anul 1928*, p. 119—121, fără finalul consacrat cimitirului de eroi de la Turnu-Roșu.

La prima apariție, scrierea avea consemnat în final : „Dedicat cimitirului de eroi întocmit pe coasta cu înclinare dulce care coboară de la T.-Roșu pe șoseaua Călimănești—Sibiu", la care redacția revistei adăuga următoarea notă :

„Cimitirul acesta de eroi s-a întocmit din inițiativa și prin stăruința însuflețită a d-lui comandor Eugen Botez (Jean Bart) cu concursul Comitetului central al Societății «Cultul eroilor». Măreția acestei pioase opere însă se datorește d-sale".

Scriitorul a cunoscut aceste locuri prin numeroasele vizite făcute la coloniile de muncă de la Rîul-Vadului și de la Turnu-Roșu, aflate sub îndrumarea Asistenței sociale al cărei director general a fost mulți ani.

SCRISORILE TATEI

Apare în *Curentul nou*, anul I (1905), nr. 2 (15 decembrie), p. 76—79 ; cu mențiunea : „Fragmente din scrierea *Acasă și în război*".

Tradusă fragmentar (numai prima parte) în ziarul de limbă germană care apărea la București, Rumäni.scher *Lloyd*, nr. 5737 din 28 iulie 1906, p. 1, sub titlul *Des Vaters Briefe*, fără a se menționa traducătorul.

Se tipărește în volum : *Datorii uitate. Documente omenești. Nuvele*, București, Editura librăriei H. Steinberg, 1916, p. 187—194 ; apoi în ciclul de „Amintiri" din volumul *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 182—186. În ambele ediții fără mențiunea de la prima apariție în periodic.

La elaborarea unei scrieri mai ample, intitulate *Scrisorile tatei* — lucrare închinată Războiului pentru Înealînare — autorul medita încă din 1902. Ea era menită, inițial, să apară în *Semănătorul*, după propria mărturie a lui Jean Bart, din care deducem și modul în care își vedea realizată scrierea, precum și materialul faptic care urma să stea la baza ei : „Acolo [în *Semănătorul*] o să public lucrarea pe care o am în minte, *Scrisorile tatei*. I-am explicat lui Vlăduță subiectul și el m-a aprobat zicînd că în adevăr am prins o notă originală [—] Roagă-i pe tata să-mi trimită recomandat scrisorile, dacă nu toate, cîteva de la început completate cam în ordinea înlîmplărilor faptelor cu începutul războiului ; cu timpul o să-i scriu ce descriții îmi trebuie" (Scrisoare datată „7 octombrie 1902, Constanța", trimisă fratelui său, Octav Botez, pe atunci student la Iași. Scrisoarea a fost publicată de Gr. N. Stețcu în *Ateneu*, Bacău, nr. 9 din 20 septembrie 1967, p. 2).

Cu siguranță, sursa de inspirație pentru cele trei scrieri de „memorialistică" (*Scrisorile tatei*, *Acasă și în război* și *în ziua despărțirii*) au constituit-o cele auzite în familie în timpul

copilăriei, cele povestite de tatăl său și mai ales scrisorile trimise de pe câmpul de luptă de către Panait Botez — documente vii asupra luptelor purtate de Regimentul 13 Dorobanți din care făcea parte tatăl scriitorului. Ele au fost păstrate cu sfințenie de urmașii aceluia care din „voluntar” s-a ridicat pînă la rangul de general. Una din aceste scrisori, păstrate în original, ne-a fost comunicată de Sorin Petroniu, nepot al generalului Panait Botez, scrisoare pe care ani publicat-o în *Convorbiri literare*, Iași, nr. 3 (87) din martie 1977, p. 10. Din această scrisoare, trimisă de pe câmpul de luptă, ca și din cele transfigurate literar de către Jean Bart, se desprinde eroismul aceluia care „pentru fapte meritorii de curagiu și devotament” — așa cum stă consemnat în *Almanahul armatei române pe anul 1878* (p. 156) — fusese înaintat, pe câmpul de luptă, la gradul de maior și i se decernase cele mai înalte distincții ostășești : Virtutea Militară de aur (19 octombrie 1877) și Steaua României (11 martie 1878).

Inițial, prin *Scrisorile tatei*, autorul intenționa să continue amintirile tatălui său. Ultima pagină din *Memoriile generalului Panait Botez* se încheie cu următoarea notă :

„N.B. Urmarea se va găsi în *Scrisorile tatei*, cum le-a numit scumpul meu băiet al doilea, Eugen, care ș-a luat sarcina, ajutat de talentul ce posedă, a descri mai departe.”

ACASĂ ȘI ÎN RĂZBOI

Apare în *Viața românească*, anul IV (1999), nr. 2 (februarie), p. 218—227, cu mențiunea : „Fragment”.

Reprodusă în *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXII (1909), nr. 62 (19 martie/1 aprilie), p. 1—2 ; nr. 64 (21 martie/3 aprilie), p. 2—3 ; nr. 65 (22 martie/4 aprilie), p. 1—2.

S-a tipărit, cu mici modificări, în volumul *În cușca leului*, București, Alcalay & Co., 1916, colecția „Scriitori români”, nr. 14, p. 15—31, fără mențiunea din periodic. Este inclusă apoi în ediția *Datorii uitate. Documente omenesti. Nuvele*, București, Editura librăriei H. Steinberg, 1916, p. 195—218 și în ciclul „Amintiri” din volumul *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 187—201.

Are la bază o scrisoare trimisă de Panait Botez de pe câmpul de luptă și datată „Breșlinața, septembrie 1877”. O altă scrisoare

apartinând tatălui său fusese publicată de Jean Bart în *Dunărea-de-Jos* (Galați), nr. 8 din aprilie 1909, p. 1—3, datată : „is. 77, iulie 31, Nicopole”.

ÎN ZIUA DESPĂRȚIRII

Prima parte, *Anul 1877*, apare în *Curentul nou*, anul 1 (1905), nr. 1 (15 noiembrie), p. 50—52. Partea a doua, *Anul 1913*, se tipărește, împreună cu prima, în volumul *Datorii uitate. Documente omenesti. Nuvele*, București, Editura librăriei H. Steinberg, 1916, p. 219—228, datată „iunie 1913”. Inclusă apoi de către autor în ciclul de „Amintiri” din volumul *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 202—207.

Din prima parte, tipărită în *Curentul nou*, lipsea fraza introductivă : „Am auzit glasul de aramă al clopotelor de la biserică, bătăile repetate ale tobelor, sunetele metalice ale goarnelor chemînd pe străzi mulțimea să asculte citirea cu glas Lire a ordinului de mobilizare”.

O CORABIE ROMANEASCA. NAVA-ȘCOALA BRICUL „MIRCEA”

Apare integral în revista *Boabe de grâu*, anul II (1931), nr. 3 (martie), p. 129—137, sub titlul *Viața unei corăbii românești*, cu 11 ilustrații, o planșă, un desen de Voinescu și o gravură de Savin Popp. Scrierea i-a fost cerută de Emanoil Bucuța cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la lansarea la apă a primei nave-școală aparținând marinei românești.

Sub titlul : *Pe apă e calea mîntuirii noastre, Dumineca „Universului”*, anul I (XXVII), nr. 25 (21 iunie), 1931, p. 386, reproduce un fragment din ultimul capitol al scrierii, cu mențiunea „Din povestea bricului «Mircea»”.

Același text din *Boabe de grâu*, însă cu titlul modificat, *O corabie românească. Nava-școală bricul „Mircea”*, apare în luna mai 1931 în broșură, tipărită de Liga Navală Română, cu mențiunea: „Din conferințele Universității libere «Coasta-cle-Argint»” și avînd pe copertă silueta bricului „Mircea”, reprodusă după tabloul lui Verona, același tablou care servise și la ilustrarea copertei la toate cele trei ediții ale *Jurnalului de bord*.

Fragmente se tipăresc în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 9—10 (iulie-august), p. 295—297 și în *Marea noastră* (număr festiv), anul VI (1937), nr. 2—3 (februarie-martie), p. 62—63.

Fără primele două capitole, scrierea este reprodusă, la 6 ani de la moartea scriitorului, în ziarul *România*, nr. 346 din 18 mai 1939, p. 5, cu titlul *Jean Bart: De la veteranul bricul „Mircea” la vasul-școală de azi* și cu mențiunea: „Un articol mai vechi al regretatului marinar și scriitor Jean Bart despre viața eroică a marinarilor de pe bricul «Mircea»”. Reeditarea scrierii se face — așa cum reiese și din titlul acordat de revistă — cu

prilejul lansării la apă a noii nave-școală „Mircea”, construită la Hamburg. În pagina 1 a ziarului se reproduce o fotografie înfățișînd „preluarea noului «Mircea»” la Hamburg.

Prima semnalare în presă a apariției o întîlnim în *Buletinul cărții românești* pe luna mai 1931, p. 2, în profilul făcut scriitorului de către Perpessicius: „Zilele acestea va apare într-o frumoasă plachetă *O corabie românească*”, fără alte indicații asupra lucrării. Iar în *Adevărul literar și artistic* apare o recenzie : Jean Bart : „*O corabie românească. Nava-școală bricul «Mircea»*”, semnată Al. A. Ph. [Philippide]. Recenzia nu face însă referiri speciale asupra noii apariții, ci caracterizează scriitorul în general : „Jean Bart are în literatura noastră o fizionomie aparte. Este singurul nostru scriitor care s-a îndeletnicit aproape exclusiv cu viața pe mare. Marinar îndrăgostit de meseria lui, admirator pasionat al frumuseților marine și, mai presus de toate, scriitor de mare talent, d-sa a realizat pînă acum o opera plină de poezie și de pitoresc, străbătută de un larg suflu de umanitate, delaolaltă senină și zbuciumată, ca și marea” (*Adevărul literar și artistic*, nr. 548 din 7 iunie 1931, P. 7).

În ziarul *Adevărul*, scrierea este recenzată de către D. I. Suchianu. După ce face unele considerații generale asupra scriitorului, criticul subliniază ținuta literară a noii scrieri : „în prima jumătate a broșurii, autorul, cu sufletul plin de subiectul său, ne descrie, înaripat și mucalit totodată, progresele navigației de la pirogă la transatlantic. Civilizația este unul din lucrurile care pe Jean Bart totdeauna îl exaltează și-l face să devină aproape liric. Pe urmă ne descrie cu dragoste filială nava-școală pe care el însuși a învățat, un pînzar elegant și trainic, cu silueta lui chipeșă care a stîrnit de atîtea ori prin porturile străine admirația marinarilor... Și toate astea, Jean Bart le-a scris în stilul lui așa de sobru, așa de propriu, cu un ușor parfum de demodat care e un farmec în plus, într-un cuvînt : în stilul lui ce pornește direct de la inimă, și de la o inimă de cea mai excelentă calitate...” (D. T. Suchianu, *Bricul „Mircea”*. Jean Bart : „*O corabie românească*” în *Adevărul*, nr. 14550 din 7 iunie 1931, p. 2).

La 26 octombrie 1931, Jean Bart ține, la Clubul nautic dunărean din Galați, o conferință dedicată „vieții minunate a bricului «Mircea»” (*Universul*, nr. 285 din 22 octombrie 1931, p. 10).

Scrierea lui Jean Bart reprezintă prima biografie a celei dinții nave-școală a marinei noastre, fiind apreciată elogios în primul rînd de către marinari : „Este viața lui «Mircea», bătrîna noastră navă-școală cu pînze, fășia de suflet românesc care a cutreierat mările 40 de ani, purtînd faima pavilionului românesc pînă în cele mai depărtate porturi ale Mării Nordului. Nava-școală care a format pe bordul său pe primii navigatori români de mare" (Contraamiralul I. Bălănescu, *Comandorul Eugen Botez*, în *Dacia*, nr. 50 din 7 iunie 1933, p. 1).

Scriitorul cunoscuse îndeaproape viața pe acest elegant velier, construit, la comanda marinei noastre, de către renumitele șantiere navale „Thames Iron C-ie Works" din Liverpool, bastiment-școală care, după 24 de zile de cursă lungă, ancorează în Galați la 12 august 1882. La bordul lui își făcuse anii de ucenicie ca marinar, pe puntea lui „Mircea" întreprinsese înția ieșire în largul Mării Negre, prilej cu care își creionează primele impresii din *Jurnal de bord* și *Schițe, marine și militare*. În 1903, tot pe puntea acestui vas, i se aduce vestea premierii de către Academia Română a primului său volum, *Jurnal de bord*.

DIN PERIODICE

AMINTIRI

MISTERUL CASEI DIN SARĂRIE

Cu prilejul morții lui Ion Nădejde

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 424 (20 ianuarie), p. 1. După unele mărturii ale autorului, articolul acesta ar fi fost tipărit și în broșură separată (extras din revistă). Nu am reușit să descoperim această broșură în nici o bibliotecă și nici în alte referințe bibliografice.

Constituind una din piesele de referință asupra mișcării socialiste de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, scrierea a fost produsă aproape în întregime de I. C. Atanasiu în *Pagini din istoria contemporană a României. 1881—1900*, voi I, *Mișcarea socialistă. 1881—1900*, București, Editura Adevărul, [1933], p. 22—28 și în *Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870—1900)*, ediție, prefață și note de Tiberiu Avramescu, București, Editura Minerva, 1975, p. 215—223.

În lucrările de sinteză dedicate mișcării muncitorești din țara noastră este menționată și memorialistica lui Jean Bart, „entuziastă și plină de devoțiune față de mișcarea socialistă de la finele secolului al XIX-lea" (*Mișcarea muncitorească din România, 1893—1900*, București, Editura politică, 1965, p. 300). Cînd se vorbește de legăturile dintre intelectuali și mișcarea socialistă din ultimele două decenii ale veacului trecut este amintit și numele autorului *Jurnalului de bord* și al *Datoriilor uitate* : „...literatura și ideile socialiste au pătruns printre elevii Liceului militar din Iași, atrăgîndu-1 și pe viitorul scriitor Jean Bart (V. Liveanu, *Vechea mișcare socialistă și intelectualitatea, în Lupta de clasă*, nr. 9, septembrie 1969, p. 89).

Se păstrează la Muzeul literaturii române, sub nr. 15204, trei variante ale articolului *Misterul casei din Sărărie*. Sub titlul „*Contemporanul*" era *evanghelia acelei vremi...* Variante la un articol și cu un moto, „O viață, un caracter de stoic și un

ultim enciclopedist român", una din variante, intitulată în manuscris *Faust-Nădejde*, a fost publicată în *Manuscriptum*, anul II (1971), nr. 2 (3), p. 30—35.

Variantă publicată în *Manuscriptum* oferă câteva lucruri noi doar în ceea ce privește atmosfera din școlile lașului acelei vremi, felul în care era privit de către școlari „nihilistul” Ion Nădejde și face mai multe nuanțări în ceea ce privește ideile ateiste ale secolului care adesea împărțeau elevii unor clase de liceu în „credincioși”, de o parte, și „atei-revoluționari”, de alta.

Cele relatate de Jean Bart despre Ion Nădejde și despre mișcarea de la *Contemporanul* au avut un puternic ecou în presa timpului. În numărul imediat următor al *Adevărului literar și artistic*, sub semnătura „Z” (desigur Constantin Graur, așa cum reiese și din conținutul articolului și care semna adesea cu „Z”), apărând o *Completare... istorică* la articolul lui Jean Bart, referitoare la mișcarea ateistă întreprinsă de *Contemporanul* și la cazul elevului care a „detronat” puterea divină : „Din sursă perfect informată putem arăta în mod exact cum s-a petrecut faptul : C. Graur din Botoșani s-a adresat printr-o carte poștală lui H. Sanielevici cu dubla întrebare foarte precisă : «Te rog să-mi comunici ce este socialismul și dacă există Dumnezeu !». Fără nici o întârziere, H. Sanielevici a răspuns, tot prin carte poștală : «Socialismul e mișcarea muncitorilor împotriva trîntorilor ; cît despre Dumnezeu, te asigur că nu există»” (Z., *Completare... istorică*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 425 din 27 ianuarie 1929, p. 8). În numărul din 24 februarie 1929, *Adevărul literar și artistic*, sub titlul *Mișcarea socialistă*, lansa un apel către toți cei care au cunoscut vechea mișcare să trimită materiale pentru a fi tipărite în revistă, arătînd că pînă acum au trimis amintiri despre vechea mișcare socialistă Izabela Sadoveanu și Jean Bart (se referă la *Sufletul altor generații*, publicat de Izabela Sadoveanu în *Adevărul literar și artistic* din 22 iulie 1928 și la *Misterul casei din Sărărie* de Jean Bart).

Apelul este reinnoit la 3 martie 1929 cînd redacția ziarului *Adevărul* menționează că au promis colaborarea pe lîngă cei doi menționați mai sus și Th. V. Ficșinescu, C. Z. Buzdugan, Iosif Nădejde, I. Negreanu, dr. Ygrec, Z. C. Arbore și Const. Graur.

În cadrul acestor preocupări pentru elaborarea unei istorii a socialismului în România s-ar încadra și tipărirea articolului lui Jean Bart în broșură separată : „Eu am scris mai de mult,

după moartea lui Ion Nădejde, o broșurică intitulată *Misterul casei din Sărărie*, dar chestiunea e mult mai amplă și întrece competența unui singur om” (Romulus Dianu, *Cu Jean Bart (Eugen P. Botez) despre el și despre alții*, în *Rampa*, nr. 3379 din 29 aprilie 1929, p. 3).

Dealtfel, întotdeauna cînd a avut prilejul — în articole sau în interviuri — Jean Bart cerea elaborarea unei istorii a socialismului în România, făcînd apel în acest sens la cei înrolați în mișcare în tinerețe să-și scrie memoriile. Dintr-un interviu acordat ziarului *Adevărul* în 1933, desprindem : „Este necesar ca acei cari au fost în vechea mișcare social-democrată și cari se mai află în viață să-și scrie amintirile și faptele, chiar cu caracter personal sau polemic, pentru ca în istoria politică a țării să se cunoască și etica acelei mișcări”. După ce menționează lucrările apărute sîbu sub tipar : I. C. Atanasiu (*Mișcarea socialistă 1881—3900*) și C. Graur (*Cîțiva inși*), face un apel la G. Ibrăileanu și C. Stere să-și tipărească memoriile și să evoce mișcarea socialistă de la sfîrșitul secolului trecut : „Tot astfel d. Ibrăileanu ar putea scrie multe lucruri despre acea epocă și despre năzuințele tinerime! socialiste... I-am propus și d-lui C. Stere să-și scrie amintirile — și m-a refuzat. Cînd i-am amintit însă că va fi nevoit să scrie, ca unul care a fost amestecat în mișcarea tinerimei socialiste de pe vremuri, înlocuind prin doctrina poporanistă tot ce a clădit I. Nădejde și Gherea, a revenit și mi-a răspuns că propunerea mea e justă și că va scrie” (C. Săteanu, *Cu scriitorul Jean Bart despre istoricul socialismului din România*, în *Adevărul*, nr. 15035 din 6 ianuarie 1933, p. 3).

Articolul *Misterul casei din Sărărie* reprezintă un document prețios pentru definirea atmosferei culturale a Iașilor din deceniul al nouălea al secolului trecut și bineînțeles pentru biografia spirituală a aceluia care va rămîne în literatura română sub numele de Jean Bart. Mișcarea socialistă a Iașilor de atunci a avut o influență covîrșitoare asupra generațiilor tinere de intelectuali care, în cea mai mare parte — ca și Jean Bart — nu s-au dezis niciodată de crezul de tinerețe. Pe bună dreptate se afirma într-un articol din *Lumea nouă* : „Niciodată, nici ca militar, nici ca scriitor, Jean Bart n-a uitat pe cei mulți și necăjiți, pe muncitorii la o căror școală socialistă și-a făcut educația în tinerețe” (del. [N. Deleanu], *O comemorare. Jean Bart*, în *Lumea nouă*, nr. 21 din 21 mai 1939, p. 3).

Despre anii de tinerețe ai scriitorului, relatează și Octav Botez, într-un interviu acordat în iulie 1933 : „Fratele meu Jean Bart, elev acum patruzeci de ani în școala militară, era împreună cu cei mai buni din generația lui un fanatic adept al crezului nou care stăpînea tinerețea, în atmosfera de pe atunci, idealistă și romantică a Iașului. Mă revăd copil de nouă ani, însoțindu-l duminicile pe străzile orașului, unde aștepta cu înfrigurare sosirea *Muncei*, a *Lumei nouă* sau a *Adevărului literar*, îl aud discutînd pasionat și interminabil cu amicii tinereții lui despre polemicile *Evenimentului literar* cu *Vieța* lui Vlașu și pronunțînd numele lui Șărcăleanu, Vraja, Spiridon Popescu, Raicu Ionescu-Rion" (C. Săteanu : *De la socialism la poporanism. D. Octav Botez despre vechea mișcare socialistă*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 656 din 2 iulie 1933, p. 1).

ION CREANGA

Amintiri

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 489 (20 aprilie), p. 1—2

Manuscrisul acestor evocări se păstrează la Arhivele Statului, Iași, (Ms. 1679). Marginal se menționează : „Dat de Sevastos, 27 dec. 1957". La Muzeul literaturii române am identificat două pagini dintr-o variantă a /Iminttrttor despre Ion Creangă (Ms. 15136/1—2).

S-a confruntat textul și cu manuscrisul păstrat la Iași.

Amintirile despre Ion Creangă au fost citite și în cadrul unei emisiuni radiofonice ținute de Jean Bart pe 6 aprilie 1930.

Jean Bart a oferit date asupra biografiei lui Creangă și lui Jean Boutiere pentru lucrarea *La vie et l'oeuvre de Ion Creanga*, Paris, 1930. La Muzeul literaturii române se păstrează cîteva scrisori adresate de criticul francez lui Jean Bart.

„Figura blîndă și jovială" a lui Ion Creangă va fi evocată și în interviurile acordate de Jean Bart, iar *Mărturisirile literare* făcute în fața studenților de la Seminarul de istoria literaturii moderne în anul 1932 acordă un amplu spațiu aceluia care fusese în copilăria scriitorului cel mai iubit dascăl al Iașilor.

AMINTIRI DESPRE IOAN N. ROMAN

Cu prilejul inaugurării monumentului

A apărut în *Adevărul*, anul 46 (1932), nr. 14944 (23 septembrie), p. 1—2

Personalitate marcantă a vieții culturale dobrogene, prieten al revoluționarului Rakovski și al lui C. D. Anghel, colaborator al unor publicații progresiste, printre care *Literatură și știință*, *Evenimentul literar*, *Adevărul* (la care a fost prim-redactor pînă în 1893), Ioan N. Roman (1866—1931) a desfășurat o bogată activitate publicistică, fiind apropiat de mulți din gazetarii și scriitorii timpului, printre care și autorul amintirilor de față.

Ca vicepreședinte al Consiliului general județean, apoi ca primar al municipiului Constanța, decan al baroului Constanța și director al ziarelor constănțene *Drepturile Dobrogei* și *Farul*, Ioan N. Roman a răspuns la multe din inițiativele lui Jean Bart privind asistența socială sau propaganda maritimă și fluvială.

„Polemica" amintită în aceste amintiri a fost provocată de publicarea de către Ioan N. Roman a unei broșuri *In contra direcției literare de la „Contemporanul"* (Iași, 1887), în care susținea că idealurile sociale promovate de Gherea nu erau urmate și în opera scriitorilor de la *Contemporanul*. Articolul de răspuns al lui Gherea, *Direcția „Contemporanului"* (publicat în *Contemporanul*, nr. 5, 1887) a fost reluat în volum cu titlul *Tendenționism și tezăism în artă*.

AMINTIRI DESPRE SPIRU HARET

Apare în *Dimineața*, anul 28 (1932), nr. 9252 (19 decembrie), p. 4.

Inițiativele luate de Spiru Haret în domeniul „școalei", înțeleasă în sensul cel mai larg al cuvîntului, au fost sprijinite și de militari. Mulți dintre aceștia au fost profesori, în orașele-porturi, la școlile de adulți — încurajate de Spiru Haret. În 1903, cînd comandorul Cezar Boerescu, împreună cu locotenentii Eugeniu Botez, Neculai Ionescu-Johnson și sublocotenentul A. Negulescu sînt trimiși în ancheta Consiliului de război, fiind învi-

nuiți de activitate socialistă pentru că au ținut cursuri la Școala de adulți din Galați, Spiru Haret, ministrul Instrucțiunii Publice, intervine în favoarea lor susținând că „acești oameni trebuie decorați, nu pedepsiți pentru că își sacrifică timpul liber spre a lumina poporul”.

MĂRTURISIRI LITERARE

Se tipăresc postum de către D. Caracostea în *Revista Fundațiilor regale*, anul XI (1944), nr. 3 (1 martie), p. 557—568, cu o notă a redacției : „Din seria de *Mărturisiri literare*, făcute la Facultatea de litere, București, în Seminarul de istoria literaturii române moderne în anul 1932”.

Au fost reproduse în volumul *Mărturisiri literare*. Organizate de D. Caracostea în anii 1932—1933. Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, Editura Minerva, București, 1971, p. 101—113.

Profesorul universitar D. Caracostea a organizat la Facultatea de litere din București o serie de *mărturisiri literare*, rostite de unii din cei mai reprezentativi scriitori ai timpului. Erau prezentate în fața studenților și cadrelor universitare sub forma unor expuneri scrise, redactate însă pe baza unui chestionar alcătuit de D. Caracostea.

Mărturiile literare oferă date prețioase privind formația spirituală a scriitorului, legăturile cu mișcarea socialistă și muncitorească, preferințele și opțiunile literare, dar mai ales geneza principalelor sale scrieri : *Jurnal de bord*, *Datorii uitate*, *Peste Ocean*.

O atenție specială acordă Jean Bart atmosferei umanitariste și revoluționare a Iașilor tinereții lui. Multe din afirmațiile de aici fuseseră relatate pe larg în interviuri : „Eu totdeauna m-am socotit însă fiu al Iașului. Acolo m-am trezit în lume, mi-am hrănit mintea și m-am format în mediul romantic și revoluționar de altădată, în care s-au încheat marile curente de idei... în copilărie am apucat încă în viață pe câțiva dintre bătrânii generației de la '48. Mi-au rămas în minte unele figuri de bonjuriști și unioniști moldoveni, în legătură de rudenie sau prietenie cu părinții mei. Impresie îmi făcea de câte ori venea în casa noastră poetul Gheorghe Sion, fratele bunicii mele. Apoi mulți dintre membrii «Junimii» mi-au fost profesori la școalele unde am învățat. Unii dintre socialiștii Iașului mi-au fost pro-

fesori și în afară de școală. Iar o parte dintre poporaniști mi-au fost colegi și prieteni din copilărie” (G. Sem, *De vorbă cu ă. Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 287 din 6 iunie 1926, p. 1).

Un alt interviu întregeste mărturisirile privind debutul publicistic : „Am început a activa ca socialist la vârsta de 16 ani. Atuncea am urmărit cu pasiune polemica dintre *Evenimentul literar*, *Adevărul literar* și *Munca* de o parte, și *Vieța* de altă parte. Primul articol l-am publicat în *Munca*, sub semnătura «Ion Rotopană, croitor» — numele croitorului de la Liceul militar — prin care îmi exprimam uimirea că Al. Vlahuță, considerat a face parte din grupul lui Gherea, suflet generos și bun, nu simpatizează cu mișcarea muncitorimei. Vlahuță mi-a declarat mai târziu că a fost foarte impresionat de cele ce am scris și credea că autorul era într-adevăr un uvrier” (C. Săteanu, *Cu scriitorul Jean Bart despre istoricul socialismului din România*, în *Adevărul*, nr. 15035 din 6 ianuarie 1933, p. 3).

Articolul *Să ne dumerească* reprezintă de fapt debutul lui Jean Bart în publicistică. Pentru valoarea lui documentară îl reproducem în întregime, așa cum a fost publicat în *Munca*, nr. 15 din 12 iunie 1894, p. 4 :

„SA NE DUMEREASCĂ

Trudiți de muncă, amărâți de năcazuri și sărăcie, când ieșim seara de la lucru, rupînd din micul nostru salariu, ne cumpărăm gazetele, în care trebuie să găsim izvorul din care ne adăpăm, să ne încălzim sufletul și să ne luminăm mintea.

Și parcă începusem a înțelege și prinsesem a-i îndrăgi pe acei cu suflete mari, cari ne întindeau mîna so apucăm frățeste, să ne sprijinim noi iștia slabi și încă neluminați în destul pentru a putea pași noi singuri.

Și cît eram de mulțămîți și ne creștea inima de bucurie, cînd vedeam că de la o bucată de vreme numărul acestora creștea mereu, avînd printre ei scriitori de talent, cunoscuți și iubiți, de toți.

Însă ce ne-a fost dat ochii să vedem?... Unul dintre cei mai cu vază, cel care zicea odată că-l doare inima de durerea noastră, d. Vlahuță, cel care «visa o lume nouă...» ne părăsește, și ce e mai mult încă, ceea ce face să ni se strîngă inima de jale e faptul că blîndul și înțeleptul scriitor nici nu mai vrea să răspundă liniștit și cuminte, ci o apucă pe struna ridiculi-

zare, bătîndu-și joc de noi și de cei cari ne susțin. Vezi nu totdeauna ne arde de glume și de rîs, și-am vrea ceva mai de seamă, am vrea să ne spuie limpede, să ne lămurească, cum să înțelegem această trecere și ce să credem de această schimbare, cînd ne vedem batjocoriți noi ăștia despre cari pînă mai ieri tot d-sa zicea : «că pipăie rănile... cătînd la cei mulți și nedreptățiți».

Astăzi îndrăznim să-l întrebăm, să ne răspundă, tot d-nia-sa să ne dumerească.

Și avem dreptul acesta, noi cari acum ne luminăm, noi care acum ne trezim, noi care ne vedem batjocoriți în gazeta pe care, din toată sărăcia, cu gologanul nostru o cumpărăm, pentru a găsi în ea izvorul din care să ne adăpăm, să ne încălzim sufletul și să ne luminăm mintea,

Iași

Gh. Rot...
Lucrător croitoriu"

Prin reluarea titlului *Să ne dumerească*, Vlăhuță răspunde prompt în *Vieța* : „Îți mulțumesc, domnule Gh. Rot., pentru frumoasele și atingătoare cuvinte ce mi-ai adresat și te rog să nu mă crezi dușman al celor pe cari nu pot decît să-i iubesc și să-i stîmez din toată inima". Totodată, încercînd să motiveze unele articole publicate în *Vieța*, în cadrul polemicii „Artă cu tendință sau artă pentru artă", îi adresează rugămînta de a nu confunda pe „adevărații muncitori... cu gălăgioșii fățarnici" (A. Vlăhuță, „*Să ne dumerească*" în *Vieța*, nr. 30 din 19 iunie 1894, p. 4).

Răspunsul nu-l mulțumește pe tînărul elev. Revine prin alt articol, *Dragostea d-lui Vlăhuță pentru muncitori*, semnat „Un muncitor". După ce spicuiește cîteva citate din articolele publicate în *Vieța* probabil de V. A. Urechia — încheie polemic : „De așa dragoste, domnule Vlăhuță, să ferească D-zeu și pe vrăjmașii noștri" (Munca, nr. 17 din 26 iunie 1894, p. 3).

Tot în *Munca* (nr. 30 din 25 septembrie 1894) publică articolul *Internaționala*, semnat „Tr", prescurtare de la „Trotuș", pseudonim sub care va publica în 1896 primele scrieri literare, tot într-o publicație socialistă, *Lumea nouă literară și științifică*.

Așa cum ne dezvăluie autorul în *Mărturisiri literare*, tot în presa socialistă îi apar și primele schițe și povestiri. Mărturiile asupra debutului literar sînt întregite de diverse interviuri. Ci-

tăm din primul interviu acordat de Jean. Bart, în. 1926, *Adevărului literar și artistic* : „Am încercat apoi cîteva nuvele cari au fost publicate în *Adevărul literar și Munca*, semnate cu pseudonimul «Trotuș»". În continuare Jean Bart dezvăluie căutările și ezităările pînă a-și găsi un drum propriu în scris : „Nemulțumit însă de felul cum scriam, n-am mai publicat cîtiva ani nimic. Nu aveam încredere în scrisul meu. Lucram încet, greoi ; rar mă apucam de scris, găsindu-mă într-un mediu milităresc, prea puțin prielnic literaturii... Renunțasem la cariera de scriitor. Ocupația, greutățile vieții îmi închideau calea artei la care rîvnisem. Totuși, în orele libere, între calcule nautice, electricitate, balistică și torpile, în nopțile de serviciu în larg, demonul scrisului mă încerca adesea, chinuindu-mă. Și atunci îmi notam unele lucruri văzute și auzite în drumul meu prin lume. Din prima călătorie făcută pe coastele Anatoliei a ieșit *Jurnalul de bord*. Dar nu publicam nimic, căci îmi lipsea încrederea. În mediul în care mă găseam, trăiam sufletește singuratic, nu aveam nici o încurajare și nu așteptam nici o părere, doar numai ironii pentru o ocupație așa de puțin serioasă ca literatura. O întîmplare fericită mi-a scos în cale pe unul dintre conducătorii revistei *Pagini literare*. Într-o noapte, la un caj'e-ua-riete din Giurgiu, am întîlnit pe poetul Artur Stavri care mi-a cerut cu stăruință să-i trimit o bucată pentru revistă. Primirea neașteptată de bună a celei dintîi bucăți, trimisă sub pseudonimul de «Jean Bart» m-a încurajat să colaborez la *Pagini literare*, unde începuse să apară cele dintîi bucăți scrise de Sadoveanu, care semna pe atunci «Cobuz». Scrisul meu a plăcut mai mult decît mă așteptam. Cititorii, critica, Academia m-au încurajat" (G. Sem., *De vorbă cu d. Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 287 din 6 iunie 1926, p. 1).

ÎNSEMNĂRI DIVERSE

SALVAȚI COPIII !

Apare ca prefață la broșura *Ne mor copiii ! Ce-i de făcut ?*, București, Tipografia Sportul, 1922, p. 3—5 (Asistența socială. Serviciul de propagandă. „Din publicațiile Asistenței sociale", nr. 4), semnată : „Eugeniu P. Botez, director general al Asistenței sociale".
i

Sub același titlu, *Salvați copiii!*, textul prefeței a fost reprodus și în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14239 (29 mai), p. 1—2.

În calitatea sa de prim director general al Asistenței sociale din țara noastră, înființată în 1920, Eugeniu Botez a avut o serie de inițiative pentru ocrotirea copilului : a participat efectiv la organizarea unor dispensare-model pentru copii, antrenând în această acțiune Cercurile de gospodine și Casele naționale, instituind și trei premii a câte 10 000 lei pentru cele mai bune cărți : „1. O carte de puericultura pentru școalele de fete ; 2. îngrijirea copiilor de vîrsta școalei primare ; 3. Sfaturi pentru mame”.

Și aici, ca și în articolul *Drepturile copilului* (*Adevărul* nr. 12963 din 20 martie 1926, p. 1), scriitorul făcea un apel fierbinte pentru mobilizarea tuturor forțelor în lupta împotriva mortalității copiilor.

Jean Bart este și autorul unor pagini de literatură pentru cei mici, printre care cităm povestioarele cuprinse în *Zina izvorului sănătății*, volumaș scos în colaborare cu M. Celarianu și Dr. Ygrec.

SPRE SOLIDARITATEA SOCIALA A FEMEII

Apare în *Dimineața*, anul XX (1923), nr. 5890 (30 martie), p. 3.

Este un articol-program la inaugurarea „Paginii femeii” în ziarul *Dimineața*. În același număr este prezentă cu un articol Izabela Sadoveanu, una din conducătoarele mișcării feministe din țara noastră din acel timp.

LA SFÎNTUL BERNARD

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 308 (31 octombrie), p. 4.

Însemnările prilejuite de călătoria la Muntele Sf. Bernard fac parte din ciclul „Scriitori din Elveția”, publicate în anul 1926 în *Adevărul literar și artistic* și în *Adevărul*. Aceste note de călătorie rămase în revistă nu sînt cu nimic mai prejos decît cele cuprinse în volumul *Însemnări și amintiri* (1928).

EUGENE MELCHIOR DE VOGOŢI

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 437 (21 aprilie), p. 1.

Scriitorul și criticul literar francez Eugene Melchior, viconte de Vogüé (1848—1910), membru al Academiei Franceze, secretar al Ambasadei franceze la Petersburg între anii 1871—1882, a făcut cunoscută în Franța literatura rusă prin *Romanul rus* (1886) și *Maxim Gorki* (1905), lucrările lui fundamentale. Aceste cărți, ca și notele lui de călătorie în Orient și romanul *Mailre de la mer*, au fost cunoscute și în țara noastră.

ȘCOALA DE ASISTENȚA SOCIALA

Apare în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14279 (17 iulie), p. 1—2.

Înființarea Școalei de asistente sociale, de „serviciu social”, a fost în mare parte și rezultatul stăruințelor lui Jean Bart. Dealtfel, a fost printre primii profesori ai acestei școli, avînd repartizate cursurile *Organizarea Asistenței sociale în România* și *Asistența socială comparată*.

Școala și-a desfășurat activitatea sub îndrumarea directă a lui D. Guști — pe atunci președintele Institutului social român și decan al Facultății de litere — care făcea parte din Comitetul de patronaj.

Articolul lui Jean Bart, împreună cu alte studii și materiale ca *Privire generală asupra situației și activității Asistenței sociale* (1924) sau *Asistența socială 1920—1930*, reprezintă o contribuție de seamă la înțelegerea rolului Asistenței sociale ca instituție nouă în țara noastră.

Dealtfel, enunțarea tematicii cursurilor ținute de scriitor reflectă problemele multiple îmbrățișate :

Cursul *Organizarea Asistenței sociale în România* : „încadrarea problemelor de asistență socială în cadrul de organizare a societăților de asistență din România. Mecanismul de funcționare, gruparea problemelor, bugete, analiza activității instituțiilor de asistență pe baza rapoartelor oficiale. Metodele de asistență întrebuintate de societăți. Relațiunile societăților de asis-

tență socială cu comunele și societăți" ; cursul *Asistența comparată* : „Studiu comparativ al doctrinelor de asistență și solidaritate în trecut și prezent. Locul asistenței sociale în economia socială, față de sindicalism, mutualitate, asigurări și cooperații. Lămurirea definițiilor de : pauperism, mizerie, individ, adult, valid, nevolnic, sărac, bogat, fericit.

Ideea de justiție în repartizarea bunurilor și problemelor mizeriei.

Legile de protecție și Biroul Internațional al Muncii de la Geneva.

Studiul mecanismului de asistență din diferite țări față de sistemul românesc. Asistența în trecutul istoric al țărilor române.

Danii, eforii, breasla calicilor.

Structura socială a României. Diferența dintre viața urbană și rurală. Orașenii și sătenii din punct de vedere psihologic, cultural, economic și politic.

Tehnica aplicării principiilor de ajutor social și de metodă represivă în România comparativ cu alte țări." (*Programul cursurilor pe 1929—1930 al Școlii superioare de Asistență socială „Principesa Ileana”, în Sănătatea publică, nr. 10—11 din octombrie-noiembrie 1929, p. 1080*).

Unele probleme enunțate în articolul *Școala de asistență socială* și în cursurile ținute la această școală vor fi reluate în *Asistența socială 1920—1930*, un microstudiu asupra realizărilor Asistenței sociale în cei zece ani de existență, studiu inclus în lucrarea *Zece ani de politică socială în România*, editată în anul 1930 de către Ministerul Muncii : „Asistența socială ca organizație de stat în România este încă la primii pași. Opera de prevedere socială este foarte complexă, dar cu metodă și stăruință, pas cu pas, va aduce remediile, picătură cu picătură. Într-un timp foarte scurt, Asistența socială a desfășurat o largă activitate realizând o primă serie de creații de ocrotire, folositoare țării. Orice formă ar lua în viitor organizarea Asistenței sociale, experiența, munca și eforturile făcute nu sînt pierdute, ele se însușează, rămîne totdeauna ceva în urmă, care se adaugă la răspîndirea binelui social” (Jean Bart, *Asistența socială 1920—1930*, Extras din lucrarea *Zece ani de politică socială în România*, Ministerul Muncii, 1930, p. 30—31).

AL VIII-LEA CONGRES AL P.E.N.—CLUBULUI

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 501 (13 iulie), p. o.

În urmă cu cinci ani (în mai 1925), Jean Bart făcuse parte din delegația scriitorilor români participanți la al treilea Congres P.E.N.-Club ținut la Paris. Cu evocarea aceluia Congres scriitorul deschidea volumul său de *însemnări și amintiri*, editat în 1928.

La Congresul ținut la Varșovia, delegația P.E.N.-Clubului român era format din Emanoil Bucuța (în acel timp secretarul P.E.N.-Clubului român), Jean Bart și ziaristul Radu S. Dragnea. În 22 iunie 1930, E. Bucuța, trimițîndu-i o ilustrată lui G. D. Mugur — după salutările de rigoare — adăuga : „Jean Bart, Dragnea sunt în oraș, iar cel din urmă sus, în odaia de la hotel «Bristol» (colecția Val. Mugur, Constanța).

La Congresul de la Varșovia au participat 3000 de membri ai P.E.N.-Cluburilor naționale, din peste 30 de țări.

Despre întrunirea scriitorilor la Varșovia, în revista *Boabe de grîu*, al cărei conducător era, Emanoil Bucuța redată : „Ședințele adunării anuale a P.E.N.-Clubului la Varșovia... au fost instructive și strălucite. Cadrul lor s-a păstrat măreț, atît cînd a fost vorba de discuții, cît și cînd a fost vorba de festivități. Planul zilelor și împlinirea lui au fost uimitoare și fără greș. Țara, prin cele mai de seamă personalități, nu numai literare, dar și politice și sociale, a înțeles să urmărească de aproape dezbaterile trimișilor a treizeci de literaturi, iar prin frumusețile istorice sau naturale de la Cracovia și Zăcopane, să-i înconjure de neuitare viziuni” (*P.E.N.-Clubul la Varșovia*, în *Boabe de grîu*, nr. 6 din august 1930, p. 375).

LUI MIHAIL SADOVEANU

Apare în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 522 (7 decembrie), p. 1, cu prilejul aniversării a 50 de ani de la nașterea lui M. Sadoveanu.

De M. Sadoveanu îl lega o veche prietenie.

S-au cunoscut la început doar prin scrierile publicate în *Pagini literare*, Mihail Sadoveanu semnînd aici sub pseudonimul : „M. S. Cobuz”. Mai tîrziu, prin 1922, Mihail Sadoveanu va evoca momentul cînd, la Iași, ia cunoștință de pseudonimul cu

rezonanțe exotice sub care apăruseră primele pagini din *Jurnalul de bord* : „Subt teiul lui Eminescu, la Copou, prietinii adunați în jurul proaspetei foi săptămânale [*Pagini literare*] făceam felurite supoziții și pronosticuri asupra numelor nouă. Cine-i Jean Bart ? Fără îndoială, un fericit între fericiți care colindă lumea și vede minuni” (Mihail Sadoveanu, „*Jurnal de bord*”, în *Viața românească*, nr. 8, august 1922, p. 296).

Mihail Sadoveanu va prezenta, la 8 iunie 1922, în ședința Academiei Române, raportul asupra activității literare a lui Jean Bart, în urma căruia este primit în unanimitate ca membru corespondent al Academiei Române la secția literară „ca o răsplată pentru trecut și indemn pentru viitor”, scrierile lui fiind interesante „nu numai prin calitățile artistice”, dar și prin faptul că sînt printre primele lucrări în genul lor : „Impresii de călătorie pe mare” (*Analele Academiei Române*, tom. XLII, ședințele din 1921—1922, Partea administrativă și Dezbaterile, p. 121).

O STATUIE LUI KOGĂLNICEANU PE MALUL DUNĂRII

Apare în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14573 (5 iulie), p. 1, cu prilejul comemorării a 40 de ani de la moartea lui M. Kogălniceanu.

Ca deputat, ministru de Interne și prim-ministru, Mihail Kogălniceanu a apărut drepturile legitime ale poporului român la Dunăre și mare. Este și autorul unor lucrări de referință în acest domeniu : *Cestiunea Dunării. Discursuri rostite în Cameră*, 1882 ; *Cestiunea Dunării. Partea I, II*, București, 1882 ; *Raportul la proiectul de lege pentru reînființarea porturilor-france Galați și Brăila*, 1885.

Cele afirmate de Kogălniceanu la timpul său („Cheia mîntuirii noastre este drumul Dunărei spre marea deschisă” și „Poporul român fără Dunăre și mare nu poate exista”) au devenit adevărate lozinci sub care s-a desfășurat lupta pentru dezvoltarea marinei noastre maritime și fluviale.

ACVARIU ȘI MUZEU MARITIM LA CONSTANȚA

Apare în *Adevărul*, anul 46 (1932), nr. 14945 (24 septembrie), p. 1—2

Reprodus în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 11 (septembrie), p. 327—328.

Problema înființării unui acvariu la Constanța s-a pus în mod deosebit în decembrie 1930, cu prilejul deschiderii unor cursuri speciale dedicate Dunării și mării. Inițiate de Jean Bart și Emanoil Bucuța și intitulate „Școala apei”, cursurile s-au desfășurat la Constanța, fiind de față, la deschidere, D. Guști, pe atunci ministrul Instrucției, amiralul I. Bălănescu, Jean Bart și Apostol D. Culea. Cursanții erau în majoritate învățători de la sate și orașe.

în birourile Ligii Navale — secția Constanța, „se pune la cale acvariul în toate amănuntele”. Se hotărăște ca loc pentru acvariu clădirea din fața Cazinoului.

Acvariul ca și muzeul maritim al țării noastre s-au realizat mult mai târziu. Totuși, la sugestia lui Jean Bart s-au amenajat în localul Ligii Navale din Constanța cîteva săli cu exponate dedicate marinei. Ideea a fost pusă în practică de contraamiralul I. Bălănescu care mărturisea : „De la el folosesc sugestiunea de a înființa un mic muzeu al marinei în localul Ligei Navale din Constanța. Portretul lui Jean Bart își va avea locul de cinste în localul seețiunci noastre” (Contraamiral I. Bălănescu : *Comandorul Eugen Botez*, în *Dacia*, nr. 50 din 7 iunie 1933, p. 3).

P R E F A Ț A

LA

ISTORICUL MIȘCĂRILOR MUNCITOREȘTI DIN PORTURI

Lucrarea lui Lazăr Măglașu și N. Deleanu, *Istoricul mișcărilor muncitorești din porturi*, cu o prefață de Jean Bart și o Anexă (Harta Dunărei și Mării Negre cu porturile) apare în Editura Uniunii Muncitorilor din Porturile României, București, 1932. Un *Cuvînt înainte* al autorilor se încheie în sensul celor discutate în prefață : „Dacă nu pe altă cale, dar cel puțin din volumul acesta modest, urmat de istoriile mișcărilor muncitorești din alte bresle, va trebui să se înjghebe marea istorie a socialismului din România, despre care d. Jean Bart pomenește în frumoasa d-sale prefață, pentru care noi îi rămînem recunoscători” (p. 6).

în jurul anului 1930, când s-a hotărît elaborarea unui Regulament de aplicare a legii pentru organizarea muncii în porturi, Jean Bart a fost delegat din partea Ministerului Muncii, ca, împreună cu Lazăr Măglașu, reprezentantul muncitorilor din porturi, să întocmească acest Regulament.

Lazăr Măglașu, secretar al Uniunii Muncitorilor din Porturi din 1923 pînă în 1940, și Jean Bart au vizitat, timp de o lună, principalele porturi dunărene: Turnu-Severin, Giurgiu, Galați, Brăila, Tulcea, Sulina și Constanța, culegînd material și propuneri pentru definitivarea Regulamentului de muncă în porturi.

Elaborarea unui regulament cu privire la munca marinarilor se făcea și ca urmare a recomandărilor Biroului Internațional al Muncii de la Geneva, care, la prima Conferință Internațională a Muncii din 1926, înscrisesse pe ordinea de zi: „Codificarea internațională a regulilor relative la contractul de angajament al marinarilor”.

La Conferința Maritimă, ținută tot la Geneva, în 1929, participa chiar Jean Bart ca delegat guvernamental și conducător al delegației. Din delegație mai făceau parte Ion Mirescu și Lazăr Măglașu din partea muncitorilor din porturi și Mircea Botez, delegat al patronilor. La deschiderea Conferinței, când s-a pus la vot admiterea delegațiilor fiecărei țări în parte, delegatul guvernamental român a avut curajul să spună un *nu* răspicat participării delegației Italiei, țară în care, din ordinul lui Mussolini, sindicatele fuseseră desființate.

Poziția adoptată de șeful delegației României — singurul care se opunea participării delegației fasciste italiene — putea duce la ruperea relațiilor diplomatice cu Italia. Incidentul a fost aplanat numai la intervenția ambasadorului român în Elveția.

Desigur, măsurile întreprinse de Eugeniu Botez în calitate de comisar maritim al portului Sulina — enunțate pe larg în *Prefața la Istoricul mișcărilor muncitorești din porturi* — nu au dus la schimbări radicale în regimul de muncă în porturi. Ele avansau însă cîteva idei pentru o reglementare mai judicioasă, înlăturînd atotputernicia vătafilor: „Și, într-adevăr, tot ce înfăptuise în mic comandorul Botez la Sulina pentru muncitori a servit ca model, după război, pentru legiuirile Ministerului Muncii. Însuși Jean Bart a dat îndrumările generale, în calitatea ce a deținut-o după război, cîteva ani, ca director general al ministerului și organizator al Asistenței sociale” (del.

(N. Deieanu), *O comemorare. Jean Bart*, în *Lumea nouă*, nr. 2! din 21 mai 1939, p. 3).

Uniunea marinarilor din porturi a întreținut un adevărat, cult memoriei comandorului Eugeniu Botez. O lucrare apărută în 1934, de Lazăr Măglașu și Nicolae Deieanu, *Marinarii comerciali și problema organizării lor*, cu o prefață de prof. G. Vlădescu-Răcoasa, purta, pe coperta exterioară, portretul lui Jean Bart încadrat de mențiunea: „Memoriei lui Jean Bart (comandor Eugen Botez). Aceluia care a fost sfătuitoarea cel mai prețios al marinarilor și prietenul sincer al mișcării muncitorești — smuls dintre noi în 1933, la maturitatea talentului și credinței lui într-o lume nouă — închină autorii această modestă lucrare despre viața și aspirațiile marinarilor români”.

În lucrarea sa dedicată mișcării socialiste, I. C. Atanasiu arată că „...între ofițerii din marină, mișcarea socialistă avea foarte multe simpatii. Unii dintre ei au avut chiar neplăceri de la autoritățile militare superioare din această pricină” (I. C. Atanasiu, *Pagini din istoria contemporană a României 1881—1916*, voi. I, *Mișcarea socialistă. 1881—1916*, București, Editura Adevărul [1933], p. 80). Și autorul citează la loc de frunte pe Jean Bart (comandorul Eugeniu Botez).

ÎN JURUL UNEI EXPOZIȚII

Apare în *România maritimă și fluvială*, anul II (1933), nr. I (ianuarie), p. 15.

Articolul este prilejuit de deschiderea unei expoziții, în capitală, dedicată exclusiv picturilor marine semnate „Știubei”, autorul a numeroase pînze inspirate din viața marinarilor, printre ele numărîndu-se cunoscutul tablou ce reprezintă bricul „Mircea”.

Alături de Arthur Verona și de Eugen Voinescu, cel care ilustrase *Jurnalul de bord* al lui Jean Bart, D. Știubei trecea, drept unul dintre cei mai buni pictori de inspirație marină din țara noastră. Lui îi aparține și un tablou ce înfățișează pe Jean Bart în costum de marină, precum și ilustrațiile la ediția de *Schițe marine* din 1953.

BIBLIOGRAFIE

OPERA

A. ÎN VOLUME

I. SCRIERI LITERARE

Jurnal de bord. Schițe marine și militare. București, Editura Institutului de arte grafice Eminescu, 1901, CV + 102 p., cu ilustrații de Arthur Verona.

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart : I. Sulina, 1 august; II. Pe mare, 2 august; III. Pe mare, 4 august; IV. Pe mare, 5 august; V. Pe mare, 6 august; VI. Trebizonda, 7 august; VII. Trebizonda, 8 august; VIII. Platana, 8 august; IX. Vona, 11 august; X. Samsun, 16 august,* XI. Sinope, 26 august; XII. Pe mare, 29 august; Schițe marine și militare : Moartea pilotului, Din concentrare, Cimitirul maritim, Iapa căpitanului, Rătăcit, La poarta spitalului, Șoimul, O înmormîntare militară, Singură, Pe Dunăre, Mărgărint bețivul, După furtună, Amintiri din manevre.*

Datorii uitate. Documente omenești. Nuvele. București, Editura librăriei H. Steinberg (Stab. Grafic H. Steinberg), 1916, 311 p.

Cuprinsul: *Datorii uitate, In cușca leului, Bădița Gîlcă; Documente omenești: La conferință, Prima dată, O protestare postumă, Raiul-Lupilor, Scrisorile tatei, Acasă și în război. In ziua despărțirii, Din concentrare, O înmormîntare militară, Amintiri din manevre, După douăzeci de ani.*

In cușca leului, București, Alcalay & Co. (Tipografia Grossmann), 1916, 31 p. („Scriitori români”, no. 14).

Cuprinsul : *In cușca leului, Acasă și în război.*

Jurnal de bord. Carte premiată de Academia Română. Ediția a II-a adăogită. [București], Editura librăriei și tipografiei H. Steinberg (Atelierele grafice H. Steinberg), 1916, LXXVI

4- 88 p., cu ilustrații de Arthur Verona și Eugeniu Voinescu. Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart*; *Schițe marine* : *Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună, Cimitirul maritim* ; *Din al doilea „Jurnal de bord”*: *Întâlniri în Arhipelag, In Creta, De la Rodos la Kalimno, La Academia militară americană.*

Datorii uitate. Ediția II-a. Carte premiată de Academia Română. Iași, Editura Viața românească, 1921, 184 p.

Cuprinsul : *Datorii uitate, în cușca leului, Bădița Gîlcă, După douăzeci de ani.*

Jurnal de bord. Ediția a III-a. Carte premiată de Academia Română. Iași, Editura Viața românească, [1921], 168 [—171] p.

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart* ; *Schițe marine* : *Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură. După furtună, Cimitirul maritim, Întâlniri în Arhipelag, în Creta, De la Rodos la Kalimno.*

Prințesa Bibița. București, Editura Viața românească, Tipografia Răsăritul, 1923, 120 p.

Cuprinsul : *Prințesa Bibița, într-o simbioză, Hormuz Talek, Horașiu Baltă, Cazul de la farul Olinca; în Gibraltar. Dintr-un jurnal de bord : Privind scoarța pământului, în vegetația nebună, O mică republică sub protecția Mării Puteri Britanice, între Albion și Andaluzia.*

în *Deltă...* București, Tipografia Răsăritul, [1925], 102 p.

Cuprinsul : *Rătăcind prin Deltă, Cafeaua șefului. Schiță, Escadra intră în port. Amintiri, Raiul-Lupilor, La conferință. Documente omenești, O protestare postumă, Prima dată.*

Proză. București, Cartea românească, [1925], 48 p., cu o prezentare a scriitorului, nesemnată. („Pagini alese din scriitorii români”, nr. 119—120).

Cuprinsul : *Moartea pilotului, Raiul-Lupilor, Horașiu Baltă, La Academia militară americană (Dintr-un jurnal de bord), Întâlniri în Arhipelag.*

Peste Ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord. București. Editura I. Brănișteanu, 1926, 119 p., cu ilustrații + 4 planșe.

Cuprinsul : *în biuroul „Nord-Lloyd”-ului german din Bremen, îmbarcarea pe „Kaiser-Wilhelm” și plecarea din Kai-*

serhafen, în larg, Patru iulie, Sărbătoarea națională americană, Emigranții, La țărnul american, New York : zgîrtenori, La Bursă, De vorbă c-un prieten, Reporterul american, La Academia militară americană, In ghetto american, Pittsburg, țara oțelului, In cartierul școalelor din Carnegie, Privind din paradis în infern, La o fereastră de la etajul al optsprezecelea, O seară în lumea galbenă din Chicago, La Niagara, Minciunile lui Chateaubriand și literatura americană, Pe Mississippi, Pericolul negru, între Atlantic și Pacific, Aur, Intre români; Yellowstone : Țara minunilor, Izvoarele fierbinți de la Mamut, Lacul-Castorilor, In bazenul gheizerilor, Gigantul strănută, în fața urșilor negri, Pe lacul Yellowstone, Pieile-Roșii.

Datorii uitate. Ediția a III-a. Carte premiată de Academia Română, București, Editura literară a Casei Școalelor, [1928], 152 p. Același cuprins ca la ediția a II-a, din 1916.

Schițe marine din lumea porturilor. București, Editura Cartea românească, [1928], 128 p.

Cuprinsul : *Fără permis de export, Trei dezertori, Pleca un vapor din port, Epidemie de emigrare, în Vinerea Paștilor, La Betleem, Escadra intră în port, Intrarea clinilor în Anglia este strict oprită,*

însemnări și amintiri. [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, 221 [—224] p.

Cuprinsul : *însemnări: Congresul internațional al scriitorilor, La mormîntul lui Jean-Jacques Rousseau, Majestatea-sa bacșiușul, Privind portretul lui Tolstoi, Recitind pe Stendhal, Dezrădăcinare sau transplantare ?, La vitrina unei librării din Ardeal, Instituții de îndreptare, Hîrtie de stof, Evanghelia bogăției, între religie și știință, O scrisoare inedită a lui Ion Ghica; Scrisori din Elveția : Un stat de cetățeni conștienți, Tradiții geneveze, Utopiile de azi sunt banalitățile de mâine, Să burghizește clasa muncitoare ?; Scrisori din Orient : Albii au pierdut prestigiul în ochii negrilor și ai galbenilor, Impresii din Stambulul modernizat, încercările de europenizare a Turciei, Kemalismul, Criza de emancipare în Egipt, Conflictul anglo-egiptean pe timpul războiului mondial, Biblioteca din Alexandria, Farul din Alexandria, Legături comerciale între Valea Dunării și Valea Nilului, Canalul de Suez, Unde s-a născut Isus ? îndrumare pe căile mărilor, Troienele sau*

t
1

valurile lui Traian; Amintiri: Esență de literatură, Caragiale și natura, Moartea lui Mihai Pastia, Hoțul de cozonaci, Românii din Istria, Un critic de război, Scrisorile tatei, Acasă și în război, In ziua despărțirii, De vorbă cu un cunoscut scriitor de la „Adevărul literar”.

Peste ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord. Ediția a II-a. București, Editura Cartea românească, [1929], 251 [—254] p.

Cuprinsul este identic cu cel de la prima ediție, din 1926.

O corabie românească. Nava-școală bricul „Mircea”. București* Institutul de arte grafice E. Marvan, [1931], 36 p., cu ilustrații (Liga Navală Română. Din conferințele Universității libere „Coasta de argint”).

Cuprinsul : *De la arca lui Noe la transatlantic, Românii la mare, Nava-școală bricul „Mircea”, In coada unui ciclon, O sărbătoare originală, Școala între cele două infinite, Din amintirile bordului, Pe apă e calea mântuirii noastre.*

Pe drumuri de apă. București, Editura librăriei universale Alcalay & Co., [1931], 95 p. („Biblioteca pentru toți”, nr. 1266). Cuprinsul : *în Gibraltar : Privind scoarța pământului, In vegetația nebună, O mică republică sub protecția Marii Puterii Britanice, Intre Albion și Andaluzia, Intrarea Clinilor în Anglia este strict oprită; In America de Nord fragmente din Peste Ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord : La o fereastră de la etajul al optsprezecelea, O seară în lumea galbenă; La Betleem.*

Europolis. Roman. [București], Editura Adevărul, [1933], 399 p. *Europolis.* Roman. Ediția a II-a. Cu o prefață de G. Călinescu. [București], Editura Adevărul, [1933], VIII + 358 p.

Europolis. Roman. Ediția a III-a. Cu o prefață de G. Călinescu și portretul autorului — desen de Lilly Vereas-Schneider. București, Editura Cugetarea, Georgescu Delafras, [1939], 397 p.

Schițe marine. [Cu o prefață a editurii]. Ilustrații de D. Știubei, București, Editura tineretului a C.C. al U.T.M., 1953, 122 [—128] p. („Biblioteca școlarului”).

Cuprinsul : *Jurnal de bord : [Jurnalul de bord al lui Jean Bart] (Fragmente) ; Moartea pilotului, Șoimul, Singură, De la Rodos la Kalimno ; Peste Ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord : Emigranții (fragment), La țărnul*

american; Schițe marine din lumea porturilor : Fără permis de export, Trei dezertori, Intrarea elinilor în Anglia este strict oprită.

Datorii uitate. Cu o prefață de I. Cremer. [București], Editura de stat pentru literatură și artă, 1954, 254 [—256] p., cu un portret al scriitorului („Biblioteca pentru toți”).

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart (fragmente) : Capitolele II, XII ; Schițe marine : Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună ; Datorii uitate : Datorii uitate, Bădița Gilcă ; In Deltă... : Cafeaua șefului, La conferință, O protestare postumă, Prima dată; Schițe marine din lumea porturilor : Fără permis de export, Trei dezertori, Intrarea clinilor în Anglia este strict oprită ; însemnări și amintiri: Majestatea-sa bacșîșul, In ziua despărțirii ; Anexă: Iapa căpitanului, Din concentrare, O înmormântare militară, Amintiri din manevre.*

Europolis. Cu o prefață de George Ivașcu. Coperta și ilustrațiile : Sorin Ionescu. București, Editura de stat pentru literatură și artă, [1956], 302[—304] p.

Schițe marine. Scrieri alese. Ediție îngrijită, prefață și note de Sanda Radian. [București], Editura tineretului, 1960, 244 — [260] p. („Biblioteca școlarului”, nr. 29).

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart (fragmente) : capitolele I, II, IV, VI, XII ; Schițe marine : Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună, Cimitirul maritim, Iapa căpitanului, De la Rodos la Kalimno; Datorii uitate : Datorii uitate, Bădița Gilcă, Prima dată, O protestare postumă, Din concentrare, O înmormântare militară; Schițe marine din lumea porturilor : Fără permis de export, Trei dezertori, Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită; Europolis (fragmente) : capitolele I, V, VI, VII, VIII, XVI, XVII, Epilog ; Aprecieri critice ; Tablou bibliografic ; Teme.*

Europolis. Roman. Prefață de George Ivașcu. Ediție îngrijită în redacție de C. Mohanu. [București], Editura pentru literatură, 1962, XVI + 303 [—305] p. („Biblioteca pentru toți”, nr. 118).

Jurnal de bord. Prefață și note de Virgiliu Ene. [București], Editura tineretului [1965], 271 p. („Biblioteca școlarului”).

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart (fragmente): capitolele I, II, III, IV, V, VI, XII ; Schițe marine : Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună, Ci-*

mitirul maritim. *De la Rodos la Kalimno, Iapa căpitanului ; Datorii uitate : Datorii uitate, Bădița Gîlcă, Din concentrare, O înmormîntare militară, Amintiri din manevre ; In Deltă... : Cafeaua șefului, La conferință, O protestare postumă, Prima dată ; Schițe marine din lumea porturilor : Fără permis de export, Trei dezertori, Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită ; Însemnări și amintiri : In ziua despărțirii ; Aprecieri critice ; Tablou bibliografic ; Teme.*

Schițe marine. Ediție îngrijită, prefață, note și glosar de C. Mohanu, coperta și ilustrațiile de Tia Peltz. [București], [1968], Editura militară, XXXVI + 265 [—268] p. + 1 f. portret și ilustrațiile.

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart ; Schițe marine : Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună, Cimitirul maritim, Întîlniri în Arhipelag, în Creta, De la Rodos la Kalimno ; în Gibrăltar. Dintr-un jurnal de bord : Privind scoarța pămîntului, în vegetația neună, O mică republică sub protecția Mării Puteri Britanice, Intre Albion și Andaluzia ; In Deltă... : Cafeaua șefului. Schiță, O protestaie postumă ; Peste Ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord (Fragmente) : La țărmul american, La Niagara, între români ; Yellowstone : Țara minunilor, Izvoarele fierbinți de la Mamut, Lacul-Castorilor, în bazenul gheizerilor, Gigantul strănută, în fața urșilor negri, Pe lacul Yellowstone, Pieile-Roșii ; Schițe marine din lumea porturilor : Fără permis de export, Trei dezertori, Escadra intră în port, Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită ; O corabie românească. Nava-școală bricul „Mircea” ; Cartea Dunărei (fragment) : Introducere ; Glosar.*

După furtună. [București], Editura tineretului, [1969], 123[—127] p. („Prima mea bibliotecă”, nr. 18).

Cuprinsul : *Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună, Cimitirul maritim, Iapa căpitanului, Fără permis de export, Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită.*

Europolis. Roman. Cu o prefață de Octav Botez. Ediție îngrijită, note și tabel cronologic de C. Mohanu. Ilustrația copertei : Florica Țapu. București, Editura Minerva, 1971, 335 p. 4- LVI („Biblioteca pentru toți”, nr. 118, ediția a II-a).

Jurnal de bord. București, Editura Minerva, 1974. Coperta Ioan Grigorescu, 491 p.

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart ; Schițe marine : Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună, Cimitirul maritim ; Din al doilea „Jurnal de bord” : Întîlniri în Arhipelag, In Creta, De la Rodos la Kalimno ; Datorii uitate : Datorii uitate, Bădița Gîlcă, După douăzeci de ani ; în Gibrăltar. Dintr-un jurnal de bord ; în Deltă... : Rătăcind prin Deltă, Cafeaua șefului. Schiță, O protestare postumă, Prima dată ; Peste Ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord ; Schițe marine din lumea porturilor : Fără permis de export, Trei dezertori, Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită ; însemnări și amintiri : Majestatea-sa baceșul ; Cartea Dunărei (fragment) : Introducere ; Glosar.*

Scrieri. Voi. I : Jurnal de bord. Datorii uitate. în Deltă... Peste Ocean. Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie de C. Mohanu. București, Editura Minerva, 1974 („Restitutio”) LXIII + 608 p. + 17 f. pl.

Cuprinsul : *Jurnal de bord : Jurnalul de bord al lui Jean Bart ; Schițe marine : Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură, După furtună, Cimitirul maritim ; Din al doilea „Jurnal de bord” : Întîlniri în Arhipelag ; în Creta, De la Rodos la Kalimno ; Datorii uitate : Datorii uitate, în cușca leului, Bădița Gîlcă, După douăzeci de ani ; Prințesa Bibița : Prințesa Bibița, într-o sîmbătă, Horațiu Baltă. Documente omenești ; în Gibrăltar. Dintr-un jurnal de bord ; în Deltă... : Rătăcind prin Deltă, Cafeaua șefului. Schiță, Raiul-Lupilor, La conferință. Documente omenești, O protestare postumă, Prima dată ; Peste Ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord ; Addenda. Jurnal de bord. Schițe marine și militare, 1901 : Iapa căpitanului, La poarta spitalului, Pe Dunăre, Mărgărint bețiviul ; Datorii uitate. Documente omenești, 1916 : Din concentrare, O înmormîntare militară, Amintiri din manevre.*

Schițe marine din lumea porturilor. Ediție îngrijită, prefață și note de Virgiliu Ene. București, 1975, Editura Ion Creangă, 238 p. („Biblioteca școlarului”, nr. 84).

Cuprinsul : *Jurnalul de bord al lui Jean Bart [Fragmente] : capitoarele I, II, III, XII ; Schițe marine : Moartea pilotului, Rătăcit, Șoimul, Singură, De la Rodos la Kalimno ; Datorii uitate ; în Deltă... : Cafeaua șefului. Schiță. La con-*

ferință, *O protestare postumă, Prima dată; Peste Ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord : Intre români; Schițe marine din lumea porturilor: Fără permis de export, Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită; însemnări și amintiri: Majestatea-sa bacșișul, În ziua despărțirii ; O corabie românească. Nava-scoală bricul „Mircea” ; [Alte schițe] : Iapa căpitanului, Din concentrare, O înmormântare militară, Amintiri din manevre; Aprecieri critice ; Tablou bibliografic.*

II. SCRIERI DEDICATE DUNĂRII

Memoriu asupra Comisiunii Europene Dunărene din punct de vedere politic și militar. Material de studii pregătitoare în vederea viitoarelor aranjamente în chestia Dunărei, [în-tocmit de] comisar maritim al portului Sulina, căpitan Eugeniu Botez, Galați, Tipo-Litografia A. Friedmann, 1913, 1 f. + 52 p. (Inspectoratul General al Navigației și Porturilor), [litografiat].

Cum se dezleagă chestiunea Dunării ? Conferință. Chișinău, Editura Societății „Glasul țării”, 1919, 28 p.

La question du Danube et sa solution. Galați, Stabilimentul grafic Moldova, 1920, 49 p.

Dunărea și comisiile ei, în volumul *Politica externă a României*. 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român, București, Cultura națională, (1925), p. 195—204 („Conferințe ținute în 1923—1924”).

Cartea Dunărei. [București], Biblioteca Ligei Navale, 1933, 135 [—137] p. cu ilustrații + 2 hărți. Cu o notă din partea Ligii Navale Române și o *Prefață* semnată de prof. I. Simionescu.

Cuprinsul : *Introducere : I. O călătorie pe Dunăre, II. Lumea Dunărei, III. Bogățiile naturale ale Dunărei, IV. Negoțul pe Dunăre, V. Ce este chestia Dunărei ?, VI. Viitorul Dunărei.*

III. LUCRĂRI MILITARE, SOCIALE

Bulgarii și noi în apărarea națională. Scrisoare deschisă d-lui ministru al Războiului. Galați, Tipografia A. Friedmann, 1905, 18 p., semnată : „A.L.”.

Alcoolismul, problemă internațională. București, Atelierele grafice Răsăritul, 1929, 63 p. (Din public. Asoc. „Sănătatea socială”, afiliată Centralei Caselor Naționale).

Asistența socială. 1920—1930, în volumul Zece ani de politică socială în România a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. [București], Institutul de arte grafice Eminescu S.A., [1930], p. 225—255 (s-a tipărit și în extras, 31 p.).

Educația economică a omului din regiunea apelor, în volumul Programa de lucrări pentru acțiunea culturală. București, 1933, p. 44—48 (Ministerul Industriei, Cultelor și Artelor, Direcția Educației poporului).

IV. LUCRĂRI SCRISE ÎN COLABORARE

Botez, Eugeniu și Nicolae Kirițescu, locotenenții. *Războiul pe Dunăre. Volumul I. Operațiile fluviale și maritime ale războiului din 1877—1878.* București, 1904, 246 p. [Pe coperta interioară se menționează și volumul II : *Elemente de tactică fluvială*, dar acesta n-a mai apărut]; Ediția a II-a, întregită cu o secțiune inedită și *Prefață* de general Hîrjeu, București, Stabilimentul grafic Fabrica de cartonaje Albert Baer, 1905, 295 p. + X.

Bart, Jean, Const. Calmuschi și G. Orleanu. *Sărmanul Dionis. Poemă scenică în 5 tablouri. Scoasă și adaptată pentru scenă din nuvela „Sărmanul Dionis” și poeziile lui Mihail Eminescu, de... pentru festivalul dat în Galați la 14 iunie 1909, cu ocazia aniversării a XX-a de la moartea poetului.* București, 1909, Atelierele Socec & Co., 43 p. ; reprodusă în volumul *Omagiu lui Mihail Eminescu*, cu prilejul a 20 de ani de la moartea sa. 15 ianuarie 1850, 16 iunie 1889, 16 iunie 1909. Comitetul comemorării, Galați—București, 1909, Atelierele grafice Socec, p. 156—185.

Bart, Jean, Dr. Ygrec [I. Glicsmann], M. Celarianu. *Zina izvo-rului sănătății.* Povestiri pentru copii. București, Editura Adevărul, S. A., [f. a.], 57 p.

Cuprinsul : *Revolta copiilor, Fîntina lui Dumitru a Preotesei, Nunta piticilor, Rugăciunea unui copil, Țapul cel înțelept, Zina gîngăniilor.*

V. PREFEȚE

- Ne mor copiii! Ce-i de făcut?* Cu un cuvânt înainte intitulat *Salvați copiii!* semnat de Eugeniu P. Botez, director general al Asistenței sociale. [București], [Tipografia Sportul], 1922, 39 p. cu ilustr. + 3 f. pl. (Asistența socială. Serviciul de propagandă. „Din publicațiile Asistenței sociale”, nr. 4).
- Măglașu, Lazăr și Nicolae Deieanu : *Istoricul mișcărilor muncitorești din porturi*. Cu o prefață de Jean Bart. Anexă : Harta Dunărei și Mării Negre cu porturile. București, 1932, Editura Uniunii Muncitorilor din Porturile României, X + 221 p., cu ilustrații.
- Iiiescu-Brînceni, N. : *Vînt, valuri, stuf. Notițele unui pînzar*. Cu o prefață — din partea Ligei Navale de Jean Bart. București, Institutul de arte grafice Ed. Marvan, 1932, 56 p. cu ilustrații + 1 f (hartă) („Biblioteca Yacht-Club”, București).

VI. IN ANTOLOGII

- Marea*. Antologie de proză și versuri din scriitorii români de C. Tonegaru. [Cuvânt înainte C. Tonegaru]. București, Tip. și Stabilimentul de arte grafice George Ionescu, 1912.
Cuprinde : *Dintr-un jurnal de bord* (p. 5—11) și *Moartea pilotului* (p. 12—17), precedate de o scurtă prezentare a scriitorului.
- Poezia mării*. Antologie de C. Tonegaru. București, Minerva, institut de arte grafice și editură, 1912.
Cuprinde : *Moartea pilotului* (p. 19—23).
- România jună. MDCCCLXXI-MCMXXI. Cartea semicentenarului*. București, Imprimeria Fundației culturale „Principele Carol”, [1921].
Cuprinde : *Cafeaua șefului (Documente omenești)* (p. 46—50).
- Prozatorii noștri*. Crestomație de N. Dunăreanu și Liviu Marian. Volumul II. (Secolul XX), Chișinău, Tipografia Glasul țării, 1921.
Cuprinde : *Șoimul* (p. 154—157), precedată de o scurtă prezentare a operei și o fotografie a scriitorului.

- Steaua copiilor și a tinereții*. București. Editura Ig. Hertz, [1922], („Cele mai frumoase povești, legende, aventuri din toate literaturile”, nr. 7).
Cuprinde : *Șoimul* (p. 24—28).
- Antologia Dobrogei*. Prozatori și poeți cu prilejul cincintenalului. [Antologie de] Al. Lascarov Moldovanu și Apostol D. Culea. București. Casa școalelor, 1928.
Cuprinde : *Rătăcit* (p. 72—79).
- Unirea*. 2 [fascicula a II-a]. București, G. Filip editor, [1928].
Cuprinde : *Dunărea bănățeană. Canalul Porților-de-Fier* (p. 83—85) ; *In ghearele tigrilor. Amintiri* (p. 91—93).
- Cartea apelor* [Antologie de] Apostol D. Culea. București, Tip. Curierul judiciar, 1930, 150 p, Ministerul Agriculturii și Domeniilor. Direcția generală a îndrumărilor agricole, învățămîntului și statistice. Direcția învățămîntului agricol).
Cuprinde : *Pe mare* [prelucrare după primele capitole din *Jurnal de bord*] (26—28) ; *După furtună* (p. 29—31) ; *Nilul* (p. 137—139).
- Atanasie, I. C. : *Pagini din istoria contemporană a României 1881—1916*, Voi. I. Mișcarea socialistă. 1881—1900. București, Editura Adevărul, [1933].
Cuprinde : Fragmente din *Misterul casei din Sărărie. Cu prilejul morții lui Ion Nădejde* (p. 22—28).
- Antologie morală pentru cursul inferior al școalelor secundare* de Grigore Tudose, Buzău, [1935].
Cuprinde : *Șoimul* (p. 178—181).
- Cartea copilăriei*, [antologie și prefață de Ion Negoescu], București, Cartea românească, 1938.
Cuprinde : *Prima colindă* (p. 197—199), precedată de o scurtă prezentare a scriitorului (p. 96).
- Muncitorul în literatura română*. Antologie îngrijită de Ion Ștefan. [București], Editura Gorjan [1941] (Colecția „Muncă și lumină”).
Cuprinde : *Fără permis de export* (p. 39—54).
- Povestiri din trecut. Culegere din literatura noastră*. București, E.S.P.L.A., 1958.
Cuprinde : *Fără permis de export* (p. 121—134).
- Proza umoristică română*, voi. I. Text ales, prefață și prezentări de Silviu Iosifescu. București, Editura pentru literatură, 1965.
Cuprinde : *Fără permis de export* (p. 525—535).

Eroica 1877. București, Editura pentru literatură. 1967.

Cuprinde : *Acasă și în război* (p. 179—191).

Mărturisiri literare. Organizate de D. Caracostea în anii 1932—1933. Octavian Goga, I. Al. Brătescu-Voinești, Cincinat Pavelescu, Jean Bart, Gala Galaction, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Ion Minulescu, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu, N. Davidescu, Ion Pillat, Ion Barbu. Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu. București Editura Minerva, 1971. Cuprinde mărturisirile literare ale lui Jean Bart (p. 101—113).

Satira în literatura română. Voi. I, Antologie și prefață de Virgiliu Ene. București, Editura Albatros, 1972. .

Cuprinde : *Fără permis de export* (p. 134—141).

Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870—1900). Ediție, prefață și note de Tiberiu Avramescu. București, Editura Minerva, 1975.

Cuprinde : *Fragmente din Misterul casei din Sărărie. Cu prilejul morții lui Ion Nădejde* (p. 215—223).

Românit toți s-adună... Alba Iulia. 1 Decembrie 1918. Antologie și prefață de Gh. Bulgăr. București, Editura militară, 1977. Cuprinde : fragment din articolul *Dunărea bănățeană. Canalul Porțile-de-Fier* (p. 65).

Antologie de proză scurtă românească. De la Constantin Negruzzi la Pavel Dan. Voi. III. Ediție îngrijită, prefață și note de Nicolae Ciobanu. București, Editura Minerva, 1979.

Cuprinde : *Fără permis de export* (p. 109—121), precedată de o scurtă prezentare a autorului.

B. ÎN PERIODICE

I. SCRIERI LITERARE

Iapa căpitanului, în *Lumea nouă literară și științifică*, anul II (1896), nr. 23, p. 7, semnată : „Trotuș” ; la rubrica „Din viața de cazarmă”.

Mărgărint bețivul, în *Lumea nouă literară și științifică*, anul II (1896), nr. 40 (11 august), p. 5—6, semnată : „Trotuș” ; re-

produsă în : *Vatra*, Craiova, anul II (1930), nr. 1 (octombrie), p. 8 (cu subtitlul : *Amintiri din copilărie*) ; *Calendarul național țărănesc, pe anul comun 1930*, Gherla, 1929, p. 83—84.

Moartea pilotului, în *Adevărul de joi*, anul I (1898), nr. 9 (10 decembrie), p. 2—3 ; reprodusă în *Pagini literare*, anul II (1899), nr. 8 (33), 5 decembrie, p. 4.

Șoimul, în *Adevărul de joi*, anul I (1898), nr. 10 (17 decembrie), p. 2—3 ; reprodusă în : *Pagini literare*, II (1899), nr. 10 (35) (19 decembrie) p. 3 ; *Solidaritatea*, Arad, anul I (1922), nr. 31 (26 decembrie), p. 1—2.

Singură, în *Adevărul de joi*, anul I (1898), nr. 12 (31 decembrie), p. 3—4, cu subtitlul : *Poem în proză* ; reprodusă în *Pagini literare*, voi. II (1899), nr. 11 (35) (26 decembrie), p. 7, semnată : „J.B.”

Din concentrare, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 1 (21 ianuarie), p. 2—3 ; reprodusă în *Răsăritul*, anul XI (1928), nr. 1 (septembrie), p. 19—21, cu titlul : *Amintiri din concentrare* și cu o fotografie a scriitorului.

La poarta spitalului, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 2 (28 ianuarie), p. 6.

O mărturisire, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 3 (4 februarie), p. 3.

Cimitirul maritim, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 4 (11 februarie), p. 2—3.

Pe Dunăre, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 7 (4 martie), p. 2—3. reprodusă în *Deșteptarea*, Cernăuți, anul X (1902), nr. 42 (30 mai), p. 1—2.

O înmormântare, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 9 (18 martie), p. 5—6.

Dintr-un jurnal de bord. Sulina 1 august, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 22 (17 iunie), p. 3 ; reprodusă în *Revista maritimă*, Brăila, anul I (1900), nr. 3 (mai), p. 226—230.

Dintr-un jurnal de bord. Pe mare, 2 august, în *Pagini literare*, voi. I (1899), nr. 23 (24 iunie), p. 2—3 ; reprodusă în *Revista maritimă*, anul I (1900), nr. 4 (iunie), p. 311—315.

Dintr-un jurnal de bord. Trebizonda, 6 august, în *Pagini literare*, voi. II (1899), nr. 4 (29) (7 noiembrie), p. 2—3 ; reprodusă în : *Revista maritimă*, anul I (1900), nr. 7 (septembrie), p. 545—548, sub titlul : *Schițe marine*. Dintr-un jurnal de bord. Trebizonda 6 august (la includere în volum capitolul

va fi datat : „7 august”) ; *Adevărul*, anul XXIX (1916), nr. 10446 (9 aprilie), p. 1—2 (Fragment sub titlul : *Trebizonda — o descriere a domnului Jean Bart*, împreună cu alt fragment din capitolul VII al *Jurnalului de bord*) ; *Dimineața*, anul XIII (1916), nr. 4349 (10 aprilie), p. 3, sub titlul : *Impresii din Trebizonda*.

Dintr-un jurnal de bord. Trebizonda, 7 august, în *Pagini literare*, voi. II (1899), nr. 5 (30) (14 noiembrie), p. 4—5 ; reproducă în : *Revista maritimă*, anul I (1900), nr. 9 (noiembrie), p. 735—738, cu titlul : *Schițe marine. Dintr-un jurnal de bord. Trebizonda. 7 august* (la includerea în volum capitolul va fi datat „8 august”), *Deșteptarea*, Cernăuți, anul X (1902), nr. 24 (24 martie/6 aprilie), p. 1—2 ; în *Adevărul*, anul XXIX (1916), nr. 10446 (9 aprilie), p. 1—2 se reproduce un fragment (sub titlul *Trebizonda — O descriere a domnului Jean Bart* împreună cu alt fragment din capitolul VI al *Jurnalului de bord*).

Amintiri din manevre, în *Pagini literare*, vol. II (1899), nr. 6 (31), (21 noiembrie), p. 5—6.

Dintr-un jurnal de bord. Platana, 8 august, în *Pagini literare*, voi. II (1899), nr. 9 (34) (12 decembrie), p. 3 ; reproducă în : *Dimineața*, anul XIII (1916), nr. 4349 (10 aprilie), p. 3, cu o fotografie a autorului.

La bătrînețe (Schițe marine), în *Noua revistă română*, voi. I (1900), nr. 1 (1 ianuarie), Suplimentul II, p. 10—12 ; reproducă în : *Tribuna literară. Suplement la „Tribuna”* din Sibiu, anul XVII (1900), nr. 45 (5/18 martie) p. 11—12 și nr. 54 (12/25 martie), p. 14—15; la includere în volum, autorul modifică titlul în *Rătăcit*.

Schițe marine. Dintr-un jurnal de bord. De la Kavarna spre Trebizonda. 4 august, în *Revista maritimă*, anul I (1900), nr. 5 (iulie), p. 386—388.

Dintr-un jurnal de bord. Tipuri marine, în *Noua revistă română*, voi. 2 (1900), nr. 15 (1 august), p. 92—94 ; reproducă în : *România maritimă*, anul I (1900), nr. 6 (august), p. 463—468, sub titlul : *Schițe marine. Dintr-un jurnal de bord. Pe mare. 5 august*; se reproduce parțial, sub titlul *Mastela*, în *Anuarul marinei*, 1925, p. 162—163 ; în *România maritimă și fluvială*, anul II (1933), nr. 7—8 (iulie-august), p. 164—165.

Dintr-un jurnal de bord. Fragment. Pe mare, 6 august, în *Noua revistă română*, voi. 2 (1900), nr. 24 (15 decembrie), p. 469—472 ; reproducă în *Gazeta Transilvaniei*, anul LXIII (1900), n-rele 283 (22 decembrie) p. 1—2 și 284 (23 decembrie), p. 2—3 ; *Tribuna literară. Suplement la „Tribuna”* din Sibiu, anul XVIII (1901), nr. 4 (6/19 ianuarie), p. 5—8.

Dintr-un jurnal de bord (Note). Vona, 11 august, în *Noua revistă română*, voi. 3 (1901), nr. 31 (1 aprilie), p. 306—308.

Dintr-un jurnal de bord (Note). Samsun, 16 august, în *Noua revistă română*, voi. 3 (1901), nr. 32 (15 aprilie), p. 357—359.

Dintr-un jurnal de bord (Note). Sinope, 26 august, în *Noua revistă română*, voi. 3 (1901), nr. 33 (1 mai), p. 405—408.

Bădița Gîlcă, în Sămănătorul, anul I (1902), voi. II, nr. 29 (13 octombrie), p. 34—38 ; reproducă în *Calendarul românului pe anul comun... 1922*, Caransebeș, anul al XXXV (1921), p. 106—110.

În ziua despărțirii, în *Curentul nou*, Galați, anul I (1905), nr. 1 (15 noiembrie), p. 50—52.

Scrisorile tatei, în *Curentul nou*, Galați, anul I (1905), nr. 2 (15 decembrie), p. 76—79.

Prima dată, în *Curentul nou*, Galați, anul I (1906), nr. 3 (20 ianuarie), p. 165—170 ; reproducă în *Carmen*, București, anul III (1907), nr. 2 (1 ianuarie), p. 2—5, cu o notă despre autor.

Datorii uitate, în *Viața românească*, anul III (1908), nr. 1 (ianuarie), p. 78—90 ; nr. 2 (februarie), p. 212—238.

Acasă și în război, în *Viața românească*, anul IV (1909), nr. 2 (februarie), p. 218—227; reproducă în *Gazeta Transilvaniei* anul LXXII (1909), nr. 62 (19 martie/1 aprilie), p. 1—2 ; nr. 64 (21 martie/3 aprilie), p. 2—3 ; nr. 65 (22 martie/4 aprilie), p. 1—2.

Scrisori din război (1877, iulie 31, Nicopole), în *Dunărea-de-Jos*, anul I (1909), nr. 8 (aprilie), p. 1—3.

Înflniri în Arhipelag (Din al doilea „Jurnal de bord”), în Viața românească, anul IV (1909), nr. 7 (iulie), p. 54—62.

În Creta (Din al doilea „Jurnal de bord”), în Viața românească, anul IV (1909), nr. 8 (august), p. 237—248.

De la Rodos la Kalimno (Din al doilea „Jurnal de bord”), în Viața românească, anul IV (1909), nr. 12 (decembrie), p. 377—384.

La conferință (Documente omenești), în *Viața românească*, anul V (1910), nr. 9 (septembrie), p. 428—432 ; reprodusă în : *Calendarul Asistenței sociale pe anul 1923*, p. 58—64, cu ilustrații de Victor Ion Popa (Din publicațiile Asistenței sociale, nr. 11) ; *Satul și școala*, Cluj, anul I (1932), nr. 9—10 (mai-iunie), p. 212—215.

In cușca leului, în *Viața românească*, anul V (1910), nr. 11 (noiembrie), p. 191—198.

O protestare postumă, în *Viața românească*, anul V (1910), nr. 12 (decembrie), p. 471—474 ; reprodusă în : *Ilustrația*, anul IX (1922), nr. 1 (ianuarie), p. 20 ; *Calendarul Asistenței sociale pe 1925*, p. 32—35, cu o fotografie a scriitorului într-un grup de asistență socială.

Raiul-Lupilor (Documente omenești), în *Viața românească*, anul VI (1911), nr. 4 (aprilie), p. 102—106 ; reprodusă în *Cosinzeeana*, Orăștie, anul IV (1914), nr. 10 (15 martie), p. 159—160.

La Academia militară americană (Documente omenești), în *Viața românească*, anul VIII (1914), nr. 4—5 (aprilie-mai), p. 154—161 ; reprodusă în : *Revista marinei*, anul III (1928), nr. 1 (ianuarie, februarie, martie), p. 116—122 ; *Calendarul Asistenței sociale pe 1924*, p. 52—57 (Din publicațiile Asistenței sociale, nr. 15).

După douăzeci de ani, în *Viața românească*, anul XI (1916), nr. 1—3 (ianuarie-martie), p. 265—281.

Horațiu Baltă. Documente omenești, în *Însemnări literare*, anul I (1919), nr. 38 (2 noiembrie), p. 1—7 ; reprodusă în *Bucovina*, anul I (1919), nr. 187 (10 noiembrie), p. 1 ; nr. 188 (12 noiembrie), p. 1 ; nr. 189 (14 noiembrie), p. 1.

Dincolo, peste Ocean (Jurnal de bord). In birourile Nord-Lloyd-ului german din Brema, în *Curentul nou*, București, anul I (1920), nr. 1 (1 februarie), p. 6—9 ; reprodusă în *Adevărul literar și artistic*, anul VI (1925), nr. 241 (19 iulie), p. 3, cu o fotografie a scriitorului.

Hormuz Talek, în *Viața românească*, anul XII (1920), nr. 2 (aprilie), p. 173—179.

Cazul de la farul Olinca — Note de drum pe apă, în *Viața românească*, anul XIII (1921), nr. 6 (iunie), p. 321—330.

Cafeaua șefului (Documente omenești). Schiță, în *Adevărul literar și artistic*, anul II (1922), nr. 62 (29 ianuarie), p. 1 ; reprodusă în *America*, Cleveland-Ohio, anul XIX (1934), nr. 41 (21 aprilie), p. 3—4.

Intr-o simbătă, în *Cugetul românesc*, anul I (1922), nr. 2 (martie), p. 148—152.

In Gibraltar (Jurnal de bord), în *Viața românească*, anul XIV (1922), nr. 5 (mai), p. 161—170.

Escadra intră în port. Amintiri, în *Adevărul literar și artistic*, anul III (1922), nr. 82 (18 iunie), p. 1, cu un portret al scriitorului ; reprodusă în *Marea noastră*, 1947, decembrie, p. 19—22.

Prințesa Bibița, în *Viața Românească*, anul XIV (1922), nr. 9 (septembrie), p. 321—333.

Dincolo, peste Ocean — Note de călătorie. La o fereastră din etajul al optsprezecelea ; O sară în lumea galbenă, în *Viața românească*, anul XV (1923), nr. 2 (februarie), p. 229—236 ; reprodusă în *Arhiva C.F.R.*, Chișinău, anul I (1923), nr. 21—22 (16 aprilie), p. 332—339.

Dincolo, peste Ocean. Dintr-un jurnal de bord. Yellowstone-țara minunilor. Izvoarele fierbinți de la Mamut. Lacul-Castorilor, în *Viața românească*, anul XV (1923), nr. 3 (martie), p. 389—394 ; reprodusă în : *Arhiva C.F.R.*, Chișinău, anul I (1923), nr. 23—24 (16 mai), p. 359—362 ; *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 650 (21 mai), p. 1 (se reproduce numai *Lacul-Castorilor*) ; *Revista C.F.R.*, anul XVI (1929), nr. 10 (octombrie), p. 270 ; *Răsăritul*, anul XXV (1943), nr. 4—6 (aprilie-iunie), p. 19—21 (se reproduce numai *Țara minunilor*).

Dincolo, peste Ocean. Dintr-un jurnal de bord. Priveliști lunare în Munții Stîncoși ; Gigantul strănută ; O întâlnire neașteptată, în *Viața românească*, anul XV (1923), nr. 4 (aprilie), p. 93—97.

Rătăcind prin Deltă, în *Viața românească*, anul XVI (1924), nr. 1 (ianuarie), p. 20—31 ; reprodusă în : *Mișcarea literară*, anul II (1925), nr. 17 (7 martie), p. 2, cu titlul *In Deltă ; Drum nou*, Bocșa-Montană, anul IV (1926), nr. 39 (26 septembrie), p. 1—2, fragment sub titlul *In Deltă*.

Dincolo, peste Ocean (Dintr-un jurnal de bord). Pe lacul Yellowstone. Rasa roșie, în *Viața românească*, anul XVI (1924), nr. 3 (martie), p. 405—411.

Pittsburg. In țara oțelului, în *Viața românească*, anul XVI (1924), nr. 11 (noiembrie), p. 225—231.

Majestatea-sa bacșișul, în *Adevărul*, anul 38 (1925), nr. 12646 (12 martie), p. 1—2.

Peste Ocean — Jurnal de bord — imbarcarea pe „Kaiser-WH-helm” și plecarea din Kaiserhaven, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 242 (26 iulie), p. 3.

Peste Ocean — Jurnal de bord — Patru iulie. Sărbătoarea națională americană, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 243 (2 august), p. 3.

Peste Ocean — Jurnal de bord — In larg, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 244 (9 august), p. 3.

Peste Ocean — Jurnal de bord — Emigranții, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 246 (23 august), p. 1.

Peste Ocean — Jurnal de bord — La țărmul american, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 247 (30 august), p. 5.

Peste Ocean — Jurnal de bord — Zgîrie-norii. La bursă, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 248 (6 septembrie), p. 1.

7'rei dezertori. Documente omenești, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 252 (4 octombrie), p. 1, cu un portret al scriitorului; reprodusă în Calendarul Asistenței sociale pe 1927, p. 29—35 („Din publicațiile Asistenței sociale”, nr. 19).

Epidemie de emigrare. Note de drum, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 257 (8 noiembrie), p. 3 ; reprodusă în Calendarul Asistenței sociale pe anul 1926, p. 53—59 („Din publicațiile Asistenței sociale”, nr. 18).

Peste Ocean — Jurnal de bord — Intre Atlantic și Pacific, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 262 (13 decembrie), p. 1—2.

Aur, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 264 (27 decembrie), p. 2 ; reprodusă în : Calendarul Mureșului pe anul comun 1929, anul III, Reghin, p. 56—61 ; Răsăritul, anul XXV (1943), nr. 4—6 (aprilie-iunie), p. 19—21.

Peste Ocean. De vorbă c-un prieten, în Adevărul literar și artistic, anul VII (1926), nr. 268 (24 ianuarie), p. 5, cu o fotografie a scriitorului.

Peste Ocean. Reporterul american, în Adevărul literar și artistic, anul VII (1926), nr. 272 (21 februarie), p. 2,

Peste Ocean. Curse de viteză; Pericolul negru; Divorțul celor două rase ; Istoria se răzbună, în Adevărul literar și artistic, anul VII (1926), nr. 273 (28 februarie), p. 4—5, cu o fotografie a scriitorului.

Peste Ocean. La Niagara. Eroii Niagarei. Minciunile lui Chateaubriand și literatura americană, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1926), nr. 275 (14 martie), p. 3, cu un portret al scriitorului, semnat de Dragoș ; primele două capitole reproduse în Calendarul Mureșului pe anul comun 1929, anul III, Reghin, p. 51—55.

Peste Ocean. In gheto american. La o circiumă bucureșteană. Altă lume, alt fason, în Adevărul literar și artistic, anul VII (1926), nr. 278 (4 aprilie), p. 7.

Peste Ocean. In bazinul gheizerilor. In țara urșilor negri, în Adevărul, anul 39 (1926), nr. 13023 (3 iunie), p. 1—2, cu un portret al scriitorului.

Hoțul de cozonaci, în Adevărul literar și artistic, anul VIII (1927), nr. 333 (24 aprilie), p. 3.

Pleca un vapor din port..., în Adevărul literar și artistic, anul VIII (1927), nr. 342 (26 iunie), p. 1 ; reprodusă în : Revista marinei, anul III (1928), nr. 2 (aprilie, mai, iunie), p. 16—20 ; Orizontul maritim, anul I (1935), nr. 12 (mai), p. 15—16.

Un critic de război. Note de drum prin munți, în România eroică, anul VIII (1927), nr. 5—7 (mai-iulie), p. 4—6, cu titlul La Turnu-Roșu. Note de drum prin munți; reprodusă în Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineța”, pe anul 1928, p. 119—121.

Fără permis de export, în Adevărul literar și artistic, anul VIII (1927), nr. 351 (28 august), p. 1—2, cu o fotografie a scriitorului.

La Betleem, în Adevărul literar și artistic, anul VIII (1927), nr. 368 (25 decembrie), p. 1—2.

In Vinerea Paștelui, în Adevărul literar și artistic, anul IX (1928), nr. 384 (15 aprilie), p. 7—8 ; reprodusă în : Cuvîntul țărânimii, Cernăuți, anul VIII (1929), nr. 26—27 (31 martie), p. 2—4 ; România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 6 (aprilie), p. 137—140.

Intrarea dinilor în Anglia este strict oprită — Un Crăciun în Anglia —, în Adevărul literar și artistic, anul IX (1928), nr. 420 (23 decembrie), p. 3—4 ; reprodusă în Orizontul maritim, anul II (1935), nr. 17 (octombrie), p. 13—14 ; nr. 18—19 (noiembrie-decembrie), p. 5—6 ; anul III (1936), nr. 20 (ianuarie), p. 6—7 ; nr. 21 (februarie), p. 4—5.

Scrisoarea miraculoasă, în *Viața românească*, anul XXI (1929), nr. 5—6 (mai-iunie), p. 143—147, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Arabela*”.

Frizeria Heladei, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 472 (22 decembrie), p. 1—2, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Dintr-un port*, odată”.

O scrisoare uitată, în *Viața românească*, anul XXII (1930), nr. 1—3 (ianuarie-martie), p. 16—24, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Dintr-un port*, odată...”.

Pentru o pine, în *Viața românească*, anul XXII (1930), nr. 7—8 (iulie-august), p. 5—12, cu mențiunea : „Fragment din romanul *într-un port*, odată...”.

Sirena Neagră, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 525 (28 decembrie), p. 9, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Europolis*” și cu un portret al scriitorului — desen de A. Dragoș ; reprodus în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 9—10 (iulie-august), p. 318—319.

Orașul plutitor, în *Vatra*, Craiova, anul II (1930), nr. 3 (decembrie), p. 4; reprodus în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 7—8 (mai-iunie), p. 282—283, cu titlul *Orașul plutitor. Sulina iarna*. [Fragment din *Europolis*].

Mirel are gilci (Fragment), în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”, pe anul 1930*, p. 165—167, cu o fotografie a scriitorului.

La gura Dunărei, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1931), nr. 1 (noiembrie), p. 35—17 ; nr. 2 (decembrie), p. 45—47, cu mențiunea în primul număr : „Fragment din romanul *Europolis*”.

O scrisoare miraculoasă, în *Adevărul literar și artistic*, anul XI (1932), nr. 629 (25 decembrie), p. 5, cu mențiunea : „Fragment din romanul *Europolis*”.

Hoții de cereale, în *Viața românească*, anul XXV (1933), nr. 1—2 (ianuarie-februarie), p. 16—29 ; cu mențiunea : „Fragment din romanul *Europolis*”.

După câțiva ani, în *România maritimă și fluvială*, anul II (1933), nr. 4 (aprilie), p. 62—63, cu mențiunea : „Epilogul romanului *Europolis* de Jean Bart”.

Canibalism, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 650 (21 mai), p. 1, cu mențiunea : „*Europolis*”.

Dunărea [Introducere la „Cartea Dunărei”], în *România maritimă și fluvială*, anul II (1933), nr. 5 (mai), p. 80—81.

II. ARTICOLE, ÎNSEMNĂRI, AMINTIRI

Să ne dumerească, în *Munca*, anul V (1894), nr. 15 (12 iunie), p. 4, semnat : „Gh. Rot...”, lucrător croitoriu, Iași”.

Dragostea d-lui Vlahuță pentru muncitori, în *Munca*, anul V (1894), nr. 17 (26 iunie), p. 2—3, semnat : „Un muncitor”.

Internaționala, în *Munca*, anul V (1894), nr. 30 (25 septembrie), p. 1—2, semnat : „Tr.”.

Progresele navigațiunii submarine, în *Revista maritimă*, anul I (1900), nr. 3 (mai), p. 191—198 ; nr. 4 (iunie), p. 253—258, semnat : „B”.

Războiul pe Dunăre, în *Revista maritimă*, anul I (1900) : *Note istorice. Forțele militare pe uscat și pe apă*, nr. 4 (iunie), p. 269—287, nesemnat ; *Priviri asupra drumului de invazie. Trecerea Prutului și ocuparea podului Bărboși*, nr. 5 (iulie), p. 350—357, semnat „B” ; *Rolul flotei turcești față cu desfășurarea strategică a armatei ruse*, nr. 6 (august), p. 428—437, semnat : „B” ; *Duelul de artilerie pe Dunăre și distrugerea lui „Lufti-Gelil”*, nr. 7 (septembrie), p. 502—512, nesemnat ; *Distrugerea monitorului „Hivzi-Rahman”*, nr. 8 (octombrie), p. 620—625, nesemnat ; *Barajul de la Hîrșova. Intiul atac asupra Sulinei*, nr. 9 (noiembrie), p. 697—702 semnat : „B” ; *Prima trecere peste Dunăre și ocuparea Dobrogei de către trupele generalului Zimmermann*, nr. 10 (decembrie), p. 809—819, semnat : „B” ; anul I (1901) : *Pregătiri pentru trecerea principală a Dunării. Barajul de torpile de la Parapanu. Atacul motonavelor de la Nicopoli și barajul de la Corabia. Alegerea punctului anumit de trecere și falsele atacuri asupra Rusciukului și Nicopolei*, nr. 11 (ianuarie), p. 883—895, nesemnat ; *Trecerea pe la Zimnicea-Șiștov*, nr. 12 (februarie), p. 968—977, semnat : „s. locot. Eug. Botez” — așa cum figurează la sumarul final al revistei pe întregul an, pentru toate capitolele enunțate mai sus.

Electricitatea la bordul vaselor de război, în *Revista maritimă*, anul I (1900), nr. 4 (iunie), p. 288—291, semnat : „B.”.

Evenimentele din Extremul Orient, în *Revista maritimă*, anul I (1900), nr. 4 (iulie), p. 304—311 ; nr. 5 (iulie), p. 384—386 ;

nr. 6 (august), p. 461—463, autorul este menționat doar la pagina de sumar a revistei.

Răspunsul lui Jean Bart la „Chestionarul privind psihologia poporului român”, în Noua revistă română, voi. II (1900), suplimentul I, nr. 13 (1 iulie), p. 2—3 ; răspunsul este precedat de o prezentare a scriitorului din partea revistei.

Reguli de drum și modul de guvernare [versificate], în Revista maritimă, anul I (1900), nr. 5 (iulie), p. 343, semnat : „E.B.”.

Tirul asupra lui „Belleisle”, în Revista maritimă, anul I (1900), nr. 5 (iulie), p. 389, autorul este menționat doar la pagina de sumar a revistei.

Telemelrul colonelului Quinemant (Din Expoziția universală de la Paris 1900), în Revista maritimă, anul I (1900), nr. 8 (octombrie), p. 660—663.

Manevre combinate, în Revista maritimă, anul I (1900), nr. 10 (decembrie), p. 801—802, semnat : „E.B.”

Furturile de cereale în porturi și pe Dunăre, în Revista porturilor și a navigațiunei comerciale, anul I (1913), nr. 1 (15 ianuarie), p. 11—12,

Vînzarea vaselor și schimbarea pavilionului pe timp de război, în Revista porturilor și a navigațiunii comerciale, anul I (1913), nr. 4 (15 aprilie), p. 11—12.

În jurul chestiunei Dunărei, în Viața românească, anul X (1915), nr. 1, 2, 3 (ianuarie, februarie, martie), p. 175—206 ; se reproduce un fragment, partea finală — concluziile — în Seara, anul VI (1915), nr. 1886 (24 aprilie), p. 1—2.

Chestiunea Dunărei și strîmtorile, în Revista porturilor și a navigațiunei comerciale, anul II (1914), nr. 24 (decembrie), p. 2—4.

Drumuri de apă, în Sfatul țării, anul II (1919), nr. 480 (25 noiembrie), p. 1.

Chestiunea Dunărei. Activitatea comisiilor întrunite la Paris, Belgrad și Budapesta, în Revista maritimă, anul I (1920), nr. 3 (martie 1), p. 25—27.

Soveja. „Oameni de la munte”, în Analele Dobrogei, anul I (1920), nr. 2, p. 345—346.

[Cuvînt de mulțumire către Academia Română cu prilejul alegerii sale ca membru corespondent], în Analele Academiei Române, anul XLII (1921—1922), p. 136—137.

Spre solidaritatea socială a femeii, în Dimineața, anul XX (1923), nr. 5890 (30 martie), p. 3.

*

Privire generală asupra situației și activității Asistenței sociale, în Analele Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale, (Buletin oficial), anul I (XXXVII) (1924), nr. 1—2 (ianuarie-februarie), p. 15—18 ; reproducă sub titlul Privire generală asupra situației și activității Asistenței sociale 1922—1923, în Calendarul Asistenței sociale pe anul 1924 („Din publicațiile Asistenței sociale”, nr. 15), p. 95—102, nesemnat.

Exotismul american în opera lui Chateaubriand, în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12592 (15 ianuarie), p. 1—2.

La vitrina unei librării din Ardeal, în Adevărul, anul 38 (1925) nr. 12598 (21 ianuarie), p. 1—2.

Copiii găsiți, în Dimineața, anul XXI (1925), nr. 6534 (23 ianuarie), p. 1.

A opta mare, în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12610 (4 februarie), p. 1, semnat : „Trotuș”.

Organizarea națiunii înarmate (Soldatul de mîine), în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12616 (10 februarie), p. 1, semnat : „Trotuș”.

Privind portretul lui Tolstoi, în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12617 (11 februarie), p. 1—2.

Hirtie de stof, în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12630 (24 februarie), p. 1.

Recitînd pe Stendhal, în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12634 (28 februarie), p. 1—2.

Instituții de îndreptare, în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12638 (4 martie), p. 1—2.

Ada-Kaleh, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 232 (17 mai), p. 3.

Congresul internațional al scriitorilor. P.E.N.-Clubs, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 238 (28 iunie), p. 1.

La mormîntul lui Jean-Jacques Rousseau, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 239 (5 iulie), p. 6.

Caragiale și natura, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 249 (13 septembrie), p. 2.

Comisia Europeană a Dunării păstrată de Puterile Centrale ca și de aliați, în Adevărul, anul 38 (1925), nr. 12824 (3 octombrie), p. 1.

La teatru, în Adevărul literar și artistic, anul VI (1925), nr. 252 (4 octombrie), p. 3, semnată : „Trotuș”.

„Vatra Luminoasă”. Azilul de orbi, în Adevărul”, anul 38 (1925), nr. 12852 (6 noiembrie), p. 3.

Arhipelagul *Bahamelor*, în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 265 (3 ianuarie), p. 5, semnat : „Trotuș”.

Drepturile copilului, în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 12963 (20 martie), p. 1.

„*Ce e marea ?*” D. Comandor C. Buholter a publicat o interesantă carte de popularizare, în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 12980 (9 aprilie), p. 1—2.

Pericolul de la gurile Dunărei. O problemă vitală ce se impune României Mari, în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 19992 (23 aprilie), p. 3.

În problema gurilor Dunării. Comisia Europeană s-a conștientizat că Sulina trebuie abandonată. Poate România începe lucrări pe canalul Chilia ?, în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13018 (28 mai), p. 1—2.

Dezrădăcinare sau transplantare, în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 289 (20 iunie), p. 1.

Presa și industria călătorilor străini (Scrisori din Elveția), în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 295 (1 august), p. 3.

Tradiții geneveze (Scrisori din Elveția), în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13078 (6 august), p. 1—2.

Să burghezește clasa muncitoare (Scrisori din Elveția), în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13083 (12 august), p. 1—2.

Un stat de cetățeni conștienți (Scrisori din Elveția), în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13144 (22 octombrie), p. 1—2.

La Sfântul Bernard, în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 308 (31 octombrie), p. 4.

„*Raport asupra igienei și salubrității publice într-o circumscripție sanitară din capitală*” de dr. Ștefan Atanasiu, în *Analele Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale*, anul III (XXXIX) (1926), nr. 10 (octombrie), p. 217, semnat : „E.B.”.

Utopiile de azi sunt banalitățile de mâine (Scrisori din Elveția), în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13161 (11 noiembrie), p. 1—2.

Drumul nostru pe ape (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13220 (22 ianuarie), p. 1—2.

Impresii din Stambulul modernizat (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13230 (4 februarie), p. 1—2.

Albii au pierdut prestigiul în ochii negrilor și ai galbenilor (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13243 (19 februarie), p. 1—2.

Cum au venit turcii în Europa (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13267 (19 martie), p. 1—2.

Beția este cauza cerșătoriei și vagabondajului în România, în *Răsăritul*, anul X (1927), nr. 7 (martie), p. 12—13.

Încercările de europenizare a Turciei (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13289 (4 aprilie), p. 1—2.

Kemalismul (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13298 (24 aprilie), p. 7 ; nr. 13326 (29 mai), p. 1—2.

Criza de emancipare în Egipt (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13348 (25 iunie), p. 1.

Conflictul anglo-egiptean pe timpul războiului mondial (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13354 (2 iulie), p. 1—2.

Soluția problemelor egiptene (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13359 (8 iulie), p. 1—2.

Nilul (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13365 (15 iulie), p. 1.

Legături comerciale între Valea Dunării și Valea Nilului (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13374 (26 iulie), p. 1—2.

Biblioteca din Alexandria (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13419 (16 septembrie), p. 1—2.

Farul din Alexandria (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13426 (21 septembrie), p. 1—2.

Canalul de Suez (Scrisori din Orient), în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13432 (30 septembrie), p. 1—2.

Românii din Istria, în *Adevărul literar și artistic*, anul VIII (1927), nr. 359 (23 octombrie), p. 1.

Irozii, în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13505 (25 decembrie), p. 1.

Esență de literatură — Amintire —, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1928), nr. 373 (29 ianuarie), p. 1.

Numele Mării Negre, în *Dimineața*, anul XXIV (1928), nr. 7599 (2 februarie), p. 64 ; reprodus în : *Cultura poporului*, anul Vili (1928), nr. 242 (1 septembrie), p. 1 ; *Românul*, Cleveland, Ohio, anul XXVI (1928), nr. 44 (4 noiembrie), p. 3.

Carul ofensivei culturale. Note de drum, în *Bilete de papagal*, anul I (1928), nr. 28 (4 martie), p. 1—2.

Originile principalelor nume ale Dunării, în *Marca Neagră*, anul V (I) (1928), nr. 23—24 (18 martie), p. 1.

Între religie și știință, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13598 (15 aprilie), p. 1.

Podul lui Traian peste Dunăre, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13612 (5 mai), p. 1—2.

Troienele sau valurile lui Traian, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13622 (18 mai), p. 1—2.

Studii la gurile Dunării — Direcția curenților maritimi. Vânturile dominante. Creșterea Deltei, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13633 (1 iunie), p. 1—2.

O scrisoare inedită a lui Ion Ghica, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1928), nr. 393 (17 iunie), p. 4.

Moartea lui Mihai Pastia, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13649 (20 iunie), p. 1—2.

Vîitorul geniului latin, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13662 (5 iulie), p. 1—2.

Asistența socială și problema mizeriei. La evrei, egipteni, greci și romani, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13686 (2 august), p. 1—2.

Asistența socială la greci și la romani, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13697 (15 august), p. 1—2.

Insula Șerpilor, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13761 (28 octombrie), p. 2, 4.

Dunărea bănățeană. Canalul Porților-de-Fier, în *Dimineața*, anul XXIV (1928), nr. 7896 (2 decembrie), p. 4, cu o fotografie a scriitorului și semnătura autograf.

Misterul casei din Sărărie. Cu prilejul morții lui Ion Nădăjde, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 424 (20 ianuarie), p. 1.

„Omul de nădejde”, în *Dimineața*, anul XXV (1929), nr. 7958 (7 februarie), p. 3.

Lupta antialcoolică în țările civilizate, în *Adevărul*, anul 42 (1929), nr. 18857 (23 februarie), p. 3.

Convorbiri în tren, în *Revista C.F.R.*, anul XVI (1929), nr. 2 (februarie), p. 37—38.

Al XIX-lea Congres internațional contra alcoolismului, în *Răsăritul*, anul XI (1929), nr. 6—7 (februarie-martie), p. 22—23.

Eugene Melchior de Vogüé, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 437 (21 aprilie), p. 1.

Radio va civiliza satele românești, în *Radio și radiofonia*, anul II (1929), nr. 37 (2 iunie), număr închinat satului.

Doctrina Asistenței sociale de stat, în *Adevărul*, anul 42 (1929), nr. 13944 (9 iunie), p. 1—2.

Zece ani de experiență culturală, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 445 (16 iunie), p. 1—2.

Protecția muncii, în *Adevărul*, anul 42 (1929), nr. 14044 (3 octombrie), p. 1—2.

Conferința Internațională a Muncii — când se it'esc dificultățile (Scrisori din Elveția), în *Adevărul*, anul 42 (1929), nr. 14055 (18 octombrie), p. 1.

O ironie a istoriei (Problema Palestinei), în *Adevărul*, anul 42 (1929), nr. 14092 (29 noiembrie), p. 1.

Războiul naval, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14140 (29 ianuarie), p. 1—2.

Începutul Asistenței în Anglia, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14143 (1 februarie), p. 1—2.

Arivismul, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14147 (6 februarie), p. 1—2.

Patologia arivismului, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14154 (14 februarie), p. 1—2.

Ambiția și arivismul, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14159 (20 februarie), p. 1—2.

Arivismul și societatea, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14168 (2 martie), p. 1—2.

Arivismul colectiv, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14178 (14 martie), p. 1—2.

Arivismul feminin, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14183 (20 martie), p. 1—2.

Casele naționale — zece ani de experiență, în *Boabe de grâu*, anul I (1930), nr. 1 (martie), p. 30—34.

Chestiunea hîrtiei, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14196 (4 aprilie), p. 1, semnat : „B”.

Arivismul și civilizația, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14198 (6 aprilie), p. 1—2.

Ion Creangă. Amintiri, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 489 (20 aprilie), p. 1—2.

Din Trecerile lui Iuda Iscarioteanul, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14210 (20 aprilie), p. 1—2.

Arivismul în câmpul științei, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14221 (7 mai), p. 1—2.

Salvați copiii!, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14239 (29 mai), p. 1—2.

Arivismul în filozofie și artă, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14244 (5 iunie), p. 1—2.

Împotriva arivismului, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14253 (15 iunie), p. 1—2

Al VUI-lea Congres al P.E.N.-Clubului, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 501 (13 iulie), p. 5, cu o fotografie a scriitorului.

Școala de asistență socială, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14279 (17 iulie), p. 1—2

D. I. Suchianu : „Puncte de vedere”, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14288 (27 iulie), p. 1—2

Am.bulaŃe culturale în fiecare județ, în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14380 (11 noiembrie), p. 1—2

Lui Mihail Sadoveanu, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1930), nr. 522 (7 decembrie), p. 1.

Pe urmele lui Moisi (Note de călătorie — Palestina, Ierusalim), în *Adevărul*, anul 43 (1930), nr. 14417 (25 decembrie), p. 3—4.

Ion Botezătorul (Note de călătorie), în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14426 (8 ianuarie), p. 1—2

O nouă vîrsta a omenirii, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14457 (14 februarie), p. 1—2

Viafa unei corăbii românești, în *Boabe de grîu*, anul II (1931), nr. 3 (martie), p. 129—137 ; reproducă fragmentar în : *Dumineca „Universului”*, anul I (XXVII) (1931), nr. 25 (21 iunie), p. 386 ; *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 9—10 (iulie-august), p. 295—297 ; *Marea noastră* (număr festiv), anul VI (1937), nr. 2—3 (februarie-martie), p. 62—63 ; sub titlul *De la veteranul bricul „Mircea” la vasul-școală de azi. Un articol mai vechi al regretatului marinar și scriitor Jean Bart despre viața eroică a marinarilor de pe bricul „Mircea”*, se reproduce parțial în *România*, anul II (1939), nr. 346c (18 mai), p. 5.

Orașele viitorului, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14496 (2 aprilie), p. 1—2

Între pace și război, în *Adevărul literar și artistic*, anul X (1931), nr. 549 (12 aprilie), p. 1.

Parașuta în război, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14505 (12 aprilie), p. 3.

Motorizarea și războiul, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14531 (15 mai), p. 1—2

Românii la mare. cu prilejul serbărilor marinei, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14541 (28 mai), p. 1—2

O statuie lui Kogălniceanu pe malul Dunării, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14573 (5 iulie), p. 1.

Tomi-Constanța (Urme arheologice la Constanța), în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14648 (2 octombrie), p. 1—2

Carul ofensivei culturale, în *Izbinda*, Chișinău, anul I (1931), nr. 38 (5 octombrie), p. 2.

Primul cuvînt, în România maritimă și fluvială, anul I (1931), nr. 1 (noiembrie), p. 1—2, articolul-program al revistei, nesemnăt.

Evenimente din marina națională. Escadra de Dunăre a fost decorată, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1931), nr. 1 (noiembrie), p. 3—4.

Navigația de plăcere, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1931), nr. 1 (noiembrie), p. 10—11.

Păgînismul și creștinismul, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14721 (26 decembrie), p. 1—2

Paradoxul dezarmării, în *Adevărul*, anul 45 (1932), nr. 14747 (29 ianuarie), p. 1—2

Pe marginea cărților. Zone libere, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 3 (ianuarie), p. 74—75.

„Analele Brăilei”, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 3 (ianuarie), p. 75.

Politica navală și dezarmarea, în *România maritimă și fluvială*, anul 3 (1932), nr. 4 (februarie), p. 86—87.

Mihail Căplescule, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 4 (februarie), p. 98.

Instinctul războinic (însemnări), în *Adevărul*, anul 45 (1932), nr. 14780 (8 martie), p. 1.

În jurul dezarmării, în *Adevărul*, anul 45 (1932), nr. 14783 (11 martie), p. 1—2

Criza mondială în navigația maritimă, în *România maritimă și fluvială*, anul I (1932), nr. 5 (martie), p. 109—110.

Chibrit ori amnar, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15128 (27 aprilie), p. 1.

Cea mai plăcută amintire literară. Răspunsul d-lui Jean Bart: Un admirator. O admiratoare, în *Adevărul literar și artistic*, anul X (1932), nr. 595 (1 mai), p. 10 (răspunsul scriitorului la o anchetă instituită - de *Adevărul literar și artistic*).

Vaporul-fantomă (Cu privire la misiunea vaporului argentinian „Chaco”), în Adevărul, anul 45 (1932), nr. 14846 (27 mai), p. 1.

Cuvântare rostită la înmormântarea comandorului Pavel Popovăț, în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 7—8 (mai-iunie), p. 287—288.

Turismul pe apă, în Adevărul, anul 45 (1932), nr. 14868 (24 iunie), p. 1—2.

Cum descrie un reporter francez Balcanii și România, în Adevărul, anul 45 (1932), nr. 14878 (6 iulie), p. 1.

Înecații, în Adevărul, anul 46 (1932), nr. 14908 (11 august), p. 1.

„Vînt, valuri stuf.” Notițele unui pînzar de îng. Iliescu-Brînceni, în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 9—10 (iulie, august), p. 328.

„Glasul apelor.” Sonete de I. Gr. Periețeanu, în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 9—10 (iulie-august), p. 328.

Giganții mărilor, în Adevărul, anul 46 (1932), nr. 14926 (2 septembrie), p. 1.

Amintiri despre Ioan N. Roman. Cu prilejul inaugurării monumentului, în Adevărul, anul 46 (1932), nr. 14944 (23 septembrie), p. 1—2.

Acvariu și muzeu maritim la Constanța, în Adevărul, anul 46 (1932), nr. 14945 (24 septembrie), p. 1—2 ; reprodus în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 11 (septembrie), p. 327—328.

Dunărea și protoistoria Daciei, în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 11 (septembrie), p. 346.

O explicare și cîteva propuneri asupra turismului pe apă, în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 11 (septembrie), p. 347—348.

Morții noștri. [Amiralul Nicolai Bărbieri și căpitan comandor Nicolai Gonta], în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 11 (septembrie), p. 355—356.

Gurile Dunărei, în România maritimă și fluvială, anul I (1932), nr. 12 (octombrie), p. 361—362 ; reprodus în Adevărul, anul 46 (1932), nr. 14980 (2 noiembrie), p. 1—2, eu subtitlul : Lupta dintre om și natură.

Sărbătorirea ă-lor I. A. Bassarabescu și Cincinat Pavelescu. Cuvîntarea d-lui Jean Bart, în Adevărul literar și artistic, anul XI (1932), nr. 625 (27 noiembrie), p. 3.

„Priveliști românești”, în Adevărul literar și artistic, anul XI (1932), nr. 627 (11 decembrie), p. 5.

Amintiri despre Spiru Haret, în Dimineața, anul 28 (1932), nr. 9252 (19 decembrie), p. 4.

Prima colindă..., în Adevărul, anul 46 (1932), nr. 15026 (25 decembrie), p. 9—10.

Căile Levantului, în România maritimă și fluvială, anul II (1933), nr. 1 (ianuarie), p. 1—2; reprodus în Adevărul, anul 47 (1933), nr. 15062 (9 februarie), p. 1—2.

In jurul unei expoziții, în România maritimă și fluvială, anul II (1933), nr. 1 (ianuarie), p. 15.

Salvarea naufragaților, în România maritimă și fluvială, anul II (1933), nr. 2—3 (februarie-martie), p. 42 ; reprodus în Adevărul, anul 47 (1933), nr. 15099 (24 martie), p. 1—2.

[Cuvînt înainte la] Vocabular de termeni nautici [de „Nostromo”], în România maritimă și fluvială, anul II (1933), nr. 2—3 (februarie-martie), p. 51.

Hîrtia, în Adevărul, anul 47 (1933), nr. 15110 (6 aprilie), p. 1.

Creștinism și paginism, în Adevărul, anul 47 (1933), nr. 15120 (16 aprilie), p. 1.

Chibrit sau amnar (Însemnări), în Adevărul, anul 47 (1933), nr. 15128 (27 aprilie), p. 1.

Dunărea, în România maritimă și fluvială, anul II (1933), nr. 5 (mai), p. 80—81.

Mărturisiri literare, în Revista Fundațiilor regale, anul XI (1944), nr. 3 (1 martie), p. 557—568 (tipărite postum de D. Caracostea).

TRADUCERI

A. ÎN VOLUME

Contes roumains d'écrivains contemporains. Traduceri de Sarina Cassvan. Preface de la Comtesse de Noailles, Paris, Editions de la „Revue mondiale”, 1931. Cuprinde : *La morte du pilote* [Moartea pilotului], p. 48—53, precedată de o notă bibliografică.

Sirena nera [Europolis]. Traducere de Silvestri Georgi. Milano, Baldini et Castaldi, 1942 (colecția „I grandi successi stranieri”) ; ediția a doua în 1944.

Conlos romenos [Povestiri românești], Traduzidos do romeno por Victor Buescu. Prefácio : Prof. Victor Buescu, Leitor da lingua romena na Faculdade de Letras de Lisboa. *Introdução a literatura romena no quadro das literaturas europeias* : Prof. Basil Munteanu. Lisboa, Editorial Gleba, Lda, [1944], 356 p. (Coleção „Contos e novelas”). Sub titlul ușor modificat *No delta de Danubio* (Rătăcind prin Delta).

Europolis. Roman. Perevod s rumînskogo P. P. Kazanovica. Oblojka i illiustratii Sorina Ionescu. Buharest, Izdatelstvo Literaturi na inostrannih Iazikah, 1958, 343 p.

Europolis. Roman. Traduit du roumain par Constantin Botez, Bukarest, Editions en langues etrangeres, 1958, 340 p.

Rumînskie povesti i rasskazi [Nuvele și povestiri românești]. Tom. I—II, Moskva, Izdatelstvo inostrannoi literaturi, 1959, 664 p. cu ilustr. (tom. I), 664 p., cu ilustr. (tom. II). în traducerea lui R. Rubina i J. Sternberga se tipăresc : *Moartea pilotului, Șoimul, Trei dezertori, Intrarea crinilor în Anglia este strict opriță*.

Europolisz. Regeny. Forditotta : Beke Gyorgy. Az utoszot George Ivașcu irta. Bukarest, Állami irodalmi es Művészeti kiado, 1960, 344 p.

Nevîpolnennîi dolg [Datorii uitate]. Perevod N. Bogdani i D. Roșea. Predislovie Teodora Vârgolicia, Buharest, 1961, 49, [—52] p. („Biblioteca Narodnaia Rumîniia”).

Europolisz. Regeny. Második kiadás. Forditotta es az utoszot irta Beke Gyorgy, Bukarest, Irodalmi Konyvkiado, 1962, 432 p.

Europolisz. Regeny. Az utoszot Beke Gyorgy irta, Bukarest, Irodalmi Konyvkiado, 1962, 408 p. („Kincses könyvtár”).

Europolis, Romanzo. Traduzione di romena, Roma, Carucci — Editore A.I.B., 1963, 271 p. („Narratori stranieri”, 1).

A roman irodalom kis tiikre [Mică antologie a literaturii române], III, București, Editura pentru literatură, 1963. Cuprinde : *Jean Bart* (prezentare), p. 291—292 ; *Europolis* (fragmente), p. 292—320 ; *Șoimul*, p. 320—322 ; *Moartea pilotului*, p. 323—326 ; *O protestare postumă*, p. 326—329.

Bwropolis. Version espanola de Jaime Maestro. Barcelona, Editor Luis de Caralt, 1965, 264 p.

Europolisz. Regeny. Forditotta Beke Gyorgy, Harmadik kiadás. A borítolap Cseh Gusztáv munkája. Egy utoszoval. Bukarest, Irodalmi Konyvkiado, 1967, 295 p.

Europolis. Roman. Ins Deuetsche iibertragen von Alfred Kittner, Bukarest, Literaturverlag, 1967, 376 p.

Europolis. Roman. Z rumunătiny prelozil a doslov napsal Frantisek Holub. Vazhu navrhl Dominik Walenfels, Praha, Odeon, 1967, 248 p.

Europolis. Roman. Preveo G. Markușev. Naslovna strana Anka Vasilescu, Bukureșt, Izdavaciko preduzece za Knijevnost, 1969, 344 p. (limba sîrbocroată).

Evropolis. Roman. Perevod s rumînskogo i predislovie Iuria Kojevnikova, Moskva, Hudojestvennaia literatura, 1973, 272 p. („Zarubejnyi roman XX veka”).

Europolis. Roman. Au EL. Nachwort von Margot Bottcher. Aus dem Rumänischen iibertragen v. Alfred Kittner, Margot Botcher u. Erica Constantinescu, Berlin, Verlag der Nation, București, Kriterion, 1974, 359 p.

Europolis. Z rumunskiego przelozyła Danuta Bienkowska, Gdansk, Wydawnictwo Morskie, 1974, 316 p. Coperta Włodzimierz Herman.

Cernata sirena [Europolis]. Roman. Prevede ot rumunski Gergana Stratieva. Varna, Knigoizdatelstvo „Georgi Bakalov”, 1974, 256 p.

Europolisz. Regeny. 4-ik kiadás. Forditotta es az utoszot irta Beke Gyorgy. Kolozsvár-Napoca, Cluj-Napoca, Dacia, 1975, 284 p.

B. ÎN PERIODICE

Des Vaters Brieje [Scrisorile tatei], în *Rumänischer Lloyd*, anul (1906), nr. 5737 (28 iulie), p. 1 (fragment, fără a se menționa traducătorul).

Im Lowenkafig [În cușca leului]. Novelle von Jean Bart, în *Rumänien in Wort und Bild*, București, anul II (1918), nr. 5 (21 martie), p. 11—12.

Hormuz Talek, maseur, în *Europe*, 1926, nr. 35, traducere de Jeane Ernest-Charlier.

Moartea pilotului, tradusă în esperanto, în *Literatura mondo*, Budapesta [1926].

A pilota halála [Moartea pilotului]. Forditotta Schenk Gyula, în *Brassoi Lapok*, Brașov, anul XLIV (1938), nr. 104 (8 mai) p. 16.

REFERINȚE

I. STUDII, ARTICOLE, RECENZII

- Antemireanu, Al. *Catagrafie literară 1899*, în *Epoca*, anul V (1900), nr. 1297—348 (1 ianuarie), p. 1 ; *Jean Bart*, în *Epoca*, anul VI (1900), nr. 1318—34, (7 februarie), p. 1.
- Arghezi, T. *Medalion: Jean Bart*, în *Dimineața*, anul 29 (1933), nr. 9472 (14 mai), p. 3 ; reprodus, sub titlul *Jean Bart*, în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 6—7.
- Atanasiu, I. C. *Pagini din istoria contemporană a României 1881-1916. Voi. I. Mișcarea socialistă 1881—1900*. București, Editura Adevărul, [1933], p. 56, 80, 392.
- Bălășescu, Sevestia. *Jean Bart (Eugen P. Botez) (Contribuții la o bibliografie)*, în *Limbă și literatură*, 1970, nr. XXV, p. 169—186 (și extras) ; *Bart, Jean (Eugen P. Botez) — „Europolis”*, în *Revista bibliotecilor*, anul XXV (1972), nr. 3 (martie), p. 187—188.
- Bianu, I. *Jean Bart. „Jurnal de bord. Schițe marine și militare”*, în *Analele Academiei Române, Seria II*, București, tom. XXV (1902—1903), Partea administrativă și dezbaterile, p. 197, 310, 444-451 ; *Jean Bart, „Prințesa Bibița”*. Raport pentru premiul „Eliade Rădulescu” pe anul 1923, ședința din 8 iunie, în *Analele Academiei Române, Seria a II-a*, tom. XLII, ședințele din 1922—1923, Partea administrativă și dezbaterile, București, Cultura națională, 1923, p. 163—164.
- Bideanu, Mircea Nic. *Spre occidentalizare. Asistența socială*, în *Ilustrația*, anul X (1921), nr. 8 (noiembrie), p. 5.
- Bîrdeanu, Nicolae și Dan Nicolaescu. *Contribuții la istoria marinei române. Voi. I. Din cele mai vechi timpuri pînă în 1918*. București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, în *Introducere*, p. 13—14 și în capitolul *Mișcările marinarilor și muncitorilor portuari*, p. 257—258.
- Botez, Demostene. *Jean Bart. „Schițe marine”*, în *Vtăfa românească*, anul XXI (1929), nr. 2—3 (februarie-martie), p. 323—326 ; *Cei cinci Botezi*, în *Memorii*. București, Editura Minerva, 1970, p. 306—313.
- Botez, Octav. *Anul literar 1926*, în *Adevărul literar și artistic*, anul VIII (1927), nr. 318 (9 ianuarie), p. 5 ; *Anul literar 1927*, în *Almanahul ziarelor «Adevărul» și «Dimineața» pe anul 1928*, p. 215—219 ; *Jean Bart — romancier*, în *Figuri și note istorico-literare*. București, Casa Școalelor, 1944, p. 100—107 ; reprodus ca *Prefață la Europolis*, București, Editura Minerva, 1971, p. V—XII („Biblioteca pentru toți”, nr. 118, ediția a II-a).
- Bourceanu, I. *Valoarea literară a operei lui Jean Bart*, în *Dunărea*, supliment literar al ziarului *Viața nouă*, Galați, 1970, iulie, p. 9.
- Boz, Lucian. *Jean Bart*, în *Cuvîntul liber*, anul I (1934), nr. 28 (19 mai), p. 10.
- Brașiște, Andrei. *Jean Bart*, în *Rampa*, anul V (1921), nr. 1131 (6 august), p. 3.
- Bratu, Savin și Zoe Dumitrescu-Buşulenga. *„Contemporanul” și vremea lui*. București, Editura de stat pentru literatură și artă, [1959], p. 288—290.
- Brătescu-Voinești, I. Al. *Jean Bart — „Datorii uitate”*. Raport pentru premiul divizibil, „Constantinide” pe anul 1917, în *Analele Academiei Române, seria a II-a*, tom. XXXIX, 1916—1919, Partea administrativă și dezbaterile, București, Librăriile Cartea românească și Pavel Suru, 1921, p. 432 (Secțiunea literară).
- Bucuța, Emanoil. *Prințesa Bibița*, în *Cugetul românesc*, II (1923), nr. 3 (martie), p. 286, semnat : „Em. B.” ; *România maritimă și fluvială*, în *Boabe de grâu*, anul III (1932), nr. 7 (iulie), p. 315—316 ; *Cîntecul mării*, în *Rampa*, anul XV (1932), nr. 4402 (19 septembrie), p. 1 ; *Școala apei*, în *Boabe de grâu*, anul III (1932), nr. 12 (decembrie), p. 646—647 ; *Romanul românesc*, în *Boabe de grâu*, anul IV (1933), nr. 3 (martie), p. 179 ; *Delta Dunării*, în *Boabe de grâu*, anul IV (1933), nr. 5 (mai), p. 317—319 ; *Marea noastră*, în volumul *Pietre de vad. Voi. II*. București, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului [1941], p. 100—101 ; *Jean Bart*, în *Pietre de vad. Voi. III*. București, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului [1943], p. 281—288 ; *Intre, cei mulți*, subcapitolul *Asistența socială*, în *Pietre de vad. Voi. III*. București, Editura Casei Școalelor și a Culturii Poporului [1943], p. 450—452, 454.
- Buzdugan, C. Z. *La larg. Lui Jean Bart*, în *Dunărea-de-Jos*, I (1909), nr. 8 (aprilie), p. 4.
- Calmuschi, C. *Amintiri din Galați*, în *Marea noastră*, anul XII (1943), nr. 5—6 (mai-iunie), p. 84.

- Cantemir, Traian. *Caracterul prepoporanist al „Datoriilor uitate”*, în *Ateneu*, anul 12 (1975), nr. 4 (decembrie), p. 6.
- Cardaș, Gh. *Istoria literaturii române. De la origini pînă în zilele noastre*. București, Tiparul Oltenia, 1938, p. 436.
- Căliman-Branisce, Valeria. *Jean Bart (Eugen Botez)*, „Europolis”. Roman, în *Brașovul literar și artistic*, 1933, nr. 8—9. p. 121.
- Călin, L. *Jean Bart: „Datorii uitate”*, în *Informația Bucureștiului*, anul II (1954), nr. 262 (2 iunie), p. 2.
- Călinescu, G. *Jean Bart: „Europolis”*, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 645 (16 aprilie), p. 11 ; reprodus în voi. *Ulysse*. [București], 1967, Editura pentru literatură, p. 160—163 ; *Jean Bart (Eugen P. Botez)*, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 650 (21 mai), p. 1 ; reprodus în voi. *Ulysse*. [București], 1967, Editura pentru literatură, p. 55—56 ; *Jean Bart*, în *Viața românească*, anul XXV (1933), nr. 5 (mai), p. 181—187 ; reprodus ca prefață la *Europolis*. Ediția a II-a. București, Editura Adevărul, 1933, p. I—VIII și la Ediția a III-a, București, Editura Cugetarea Georgescu-Delafras, [1939], p. I—VIII ; *Anul literar* [1933], în *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 682 (31 decembrie), p. 1 ; *Jean Bart*, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 597—599 ; *Istoria literaturii române. Compendiu*. [București], Editura Naționala-Mecu S. A., [1945], p. 274—276 ; Ediția a II-a revăzută, București, 1946, p. 274—276 ; Ediție nouă, cu o postfață de Al. Piru, [București], Editura pentru literatură, 1968, p. 246—247 ; reprodus în *Opere*, 15. *Principii de estetică. Istoria literaturii române. Compendiu*, [București], Editura Minerva, 1979, p. 340—341 ; *Jean Bart. Material documentar*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, anul X (1961), nr. 4, p. 741.
- Cătană, G. *Dicționar de pseudonime. Jean Bart*, în *Convorbiri literare*, anul 1972, nr. 15 (15 august), p. 11.
- Cârțină, I., Seftiuc, I. *Dunărea în istoria poporului român*. București, Editura științifică, 1974, p. 7—8, 115, 129, 139—140, 145—146, 162, 175.
- Cbendi Ilarie. *Jean Bart. „Jurnal de bord. Schițe marine și militare”*, în *Tribuna poporului*, anul V (1901), nr. 115 (21 iunie/4 iulie), p. 2, semnat: „Ch.”.
- Cioculescu, Șerban. „însemnări și amintiri” de Jean Bart, în *Adevărul*, anul 41 (1928), nr. 13729 (21 septembrie), p. 1—2 (cu o fotografie a scriitorului) ; *Jean Bart (Eug. Botez): „Europolis”*. Roman în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15125 (23 aprilie), p. 1—2 (cu o fotografie a lui Jean Bart) ; *Romanul românesc 1933*, în *Revista Fundațiilor regale*, anul I (1934), nr. 2 (februarie), p. 455—466 ; reprodus în *Aspecte literare contemporane. 1932—1947*. București, Editura Minerva, 1972, p. 259—268.
- Ciopruga, Const. *Jean Bart*, în *Literatura română între 1900—1918*. [Tași], 1970, Editura Junimea, p. 524—531.
- Ciureanu, Petre. „Europolis” de Jean Bart în italiană (*Note din Italia*), în *Vremea*, anul XVI (1943), nr. 691 (21 martie), p. 8.
- Ciurezu, D. „Europolis”. *Roman [de] Jean Bart*, în *Țara noastră*, anul XII (1933), nr. 296 (21 aprilie), p. 2.
- Clopoțel, Ion. *Jean Bart — „Europolis”*, în *Societatea de mîne*, anul X (1933), n-rele 7, 8 și 9 (iulie, august, septembrie), p. 167.
- Constantinescu, Max. „Prințesa Bibița” de Jean Bart (Eugeniu Botez) (*Recenzie în imagini*), în *Clipa*, anul I (1923), nr. 2 (27 mai), p. 1.
- Constantinescu, Pompiliu. *Considerații asupra romanului românesc*, I, II, în *Kalende*, anul I (1928), nr. 1 (10 noiembrie), p. 27—29 ; nr. 2 (decembrie), p. 15—22 ; reproduse în *Romanul românesc interbelic*. Antologie, postfață și bibliografie de G. Gheorghită. București, Editura Minerva, 1974, p. 14—29 ; *Jean Bart: „Europolis”*, în *Vremea*, anul VI (1933), nr. 300 (13 august), p. 7 ; reprodus în *Scrieri alese*. Ediție îngrijită și prefațată de L. Voita [București], Editura de stat pentru literatură și artă, [1957], p. 72—77 ; *Scrieri I*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 188—192 ; *Romanul românesc interbelic*. Antologie, postfață și bibliografie de G. Gheorghită. București, Editura Minerva, 1977, p. 194—200 ; *Anul literar*, în *Vremea*, anul VII (1934), nr. 319 (1 ianuarie), p. ?.
- Constantinescu, Stelian. *Sinceritatea în opera literară a lui Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 658 (16 iulie), p. 6, semnat : „Basarab Const.”, cu o fotografie a lui Jean Bart ; reprodus de către aceeași revistă, anul XV (1936), nr. 828 (18 octombrie), p. 9 ; *Doi precursori*

- în drumeția marină : Jean Bart și Ion Adam, în *Adevărul*, anul 51 (1937), nr. 16396 (14 iulie), p. 1—2, cu o fotografie a lui Jean Bart.
- Coriolan, G. *Jean Bart: Cum se dezleagă chestiunea Dunării ?*, în *Analele Dobrogei*, anul I (1920), nr. 3, p. 503—506.
- Costache-Găinariu, Elena. *Personalități culturale proeminente, născute în comuna Burdujeni*, în *Monografia comunei Burdujeni, plasa Bosancea, județul Suceava*. Cu o hartă și 16 fotografii. București, 1936, p. 122—124.
- Cotlaru, Grig. Mich. *Jean Bart*, în *Orizonturi*, anul I (1938), nr. 8—9 (septembrie-octombrie), p. 409—410.
- Cremer, I. *Prefață* la Jean Bart (Eugeniu P. Botez). *Datorii uitate*, Editura de stat pentru literatură și artă, 1954, („Biblioteca pentru toți”), p. 3—24.
- Culea, Ap. D. *Jean Bart al tineretului. După doi ani de la moartea lui : 12 mai 1933 — 12 mai 1935*, în *Marea noastră*, anul IV (1935), nr. 5 (mai), p. 73—74.
- Dan, Ilie. *Jean Bart — „Scrieri I”*, în *Cronica*, anul X (1975), nr. 22 (30 mai), p. 2.
- Davidescu, A. *Jean Bart: „Europolis”*, în *Înzefo de vest*, anul V (1933), nr. 955 (7 mai), p. 5.
- Deieanu, N. *O comemorare. Jean Bart*, în *Lumea nouă*, anul XXXII (1939), nr. 21 (21 mai), p. 3, semnat: „del.”, cu o fotografie a scriitorului.
- Demetrescu, Romulus. *Recitind pe Jean Bart*, în *Pagini literare*, Turda, anul I (1934), nr. 3—4 (iulie-august), p. 169—175.
- Densușianu, Ovid. *Evoluția estetică a limbei române*. IV. Epoca contemporană — Continuare. Universitatea din București, Facultatea de filozofie și litere, 1937—1938, p. 214—216 (curs 1937-1938 multigrafat); reprodus în *Opere*. III. Ediție critică și comentarii de Valeriu Rusu, București, Editura Minerva, 1977, p. 715—716.
- Dragomirescu, Mihail. *Poporanismul. Ideologia poporanistă*, în *Falanga literară și artistică*, anul II (1928), nr. 35 (1 martie), p. 1—2 ; *Sufletul poporanismului*, în *Falanga literară și artistică*, anul II (1928), nr. 39 (15 mai), p. 1—2; *Sămănătorism, poporanism, criticism*, în *Istoria literaturii române în secolul XX (1900—1910) după o metodă nouă*. [București], Editura noului Institut de literatură, 1934, p. 109, 113—114.
- Dragu, Miron. *Scenariul și regia la „Intrarea clinilor interzisă”...*, în *Informația Bucureștiului*, anul XI (1963), nr. 3200 (19 noiembrie), p. 2.
- Drăganu, Gabriel. *Istoria literaturii române*. Ediția a IV-a, revăzută și mult adăugită, [București], Editura Cugetarea S.A., 1946, p. 518.
- Drăghici, Petre. *Jean Bart (Eugen Botez) : „Europolis”*, în *Viața ilustrată*, Sibiu, anul I (1934), nr. 1 (martie), p. 24.
- Drimba, Ovidiu. *Scriitori români în portugheză*, în *Revista Fundațiilor regale*, anul XI (1944), nr. 8 (august), p. 479.
- Drumur, George. *Jean Bart (Eugen Botez) : „Europolis”*, în *Junimea literară*, Suceava, anul XXII (1933), nr. 4—6 (aprilie-iunie), p. 136—137.
- Dunăreanu, N. *Amintiri. Jean Bart (Eugen Botez)*, în *Steaua*, anul VIII (1957), nr. 7 (iulie), p. 40—45.
- Ene, Virgiliu. *Prefață* la Jean Bart. *Jurnal de bord*, București, Editura tineretului, [1965], („Biblioteca școlarului”), p. 5—26 ; *Prefață* la Jean Bart. *Schițe marine din lumea porturilor*, București, 1975, Editura Ion Creangă („Biblioteca școlarului”, nr. 84), p. 5—21.
- Felea, Ion. *Jean Bart (1874—1933)*, în *Anale de istorie*, București, 1974, nr. 6, p. 130—132.
- Feraru, Leon. *Jean Bart*, în *The Romanian reioiem*. Published by Columbia University Press, New York, voi. XIX (1928), nr. 4 (october-december), p. 355—356.
- Frantz, Heinz. *Bart Jean (Eugeniu P. Botez)*, „Europolis”. Uebertragung von Alfred Kittner, Bukarest, Literaturverlag, 1967, în *Neuer Weg*, București, anul XIX (1967), nr. 5714 (17 septembrie), p. 2.
- Galaction, Gala. *Jean Bart*, în *Dimineața*, anul XXXIX (1933), nr. 9619 (8 octombrie), p. 5 ; reprodus în : *Oameni și gânduri din veacul meu*. București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, p. 126—129 ; *Opere alese*. II. București, Editura pentru literatură, 1961, p. 46—49 ; *Opinii literare*. București, Editura Minerva, 1979, p. 41—43.
- Gane, Ion. *„Prințesa Bibița” de Jean Bart*, în *Cele trei Crișuri*, anul IV (1923), nr. 11—12 (noiembrie-decembrie), p. 180.
- Gavrilescu, amiral. *20 ani de la moartea lui Jean Bart*, în *Viața*, anul III (1943), nr. 744 (14 mai), p. 2, cu o fotografie a scriitorului.

Gârleanu, Emil. „Jurnal de bord” de Jean Bart, în *Arhiva*, anul II (1901), nr. 7—3 (iulie-august), p. 363—366, semnată : „Emilgar” ; reproducă în : *Opere alese*. II. București, 1963, E.S.P.L.A., p. 253—256 ; *Nuvele, schițe, însemnări*. Volumul II. Prefață, text ales și stabilit, note și bibliografie de Teodor Vârgolici. București, Editura Minerva, 1974, p. 175—177 („Restitutio”).

Gencz Gyorgy. *Jean Bart*. „Europolis”, în *Korunk*, anul XX (1961), nr. 8—9, p. 1099—1100.

Gogeanu, Paul. *Dunărea în relațiile internaționale*. București, Editura politică, 1970, p. 228.

Graur, Const. *Un eveniment literar — „Datorii uitate” de Jean Bart*, în *Adevărul*, anul XX (1903), nr. 6690 (12 aprilie), p. 1—2 ; reproduc fragmentar în *Rampa*, anul I (1916), nr. 227 (28 aprilie), p. 1 ; *Completare istorică*, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 425 (27 ianuarie), p. 8, semnat : „Z” (completare la articolul lui Jean Bart : *Misterul casei din Sărărie*, tipărit în *Adevărul literar și artistic* din 20 ianuarie 1929, p. 1).

Grindeo, M. *Amintirea lui Jean Bart*, în *Dimineața*, anul 32 (1936), nr. 10556 (15 mai), p. 7.

Hagiu, Gh. *Comemorarea lui Eminescu la Galați, acum treizeci de ani*, în *Orizonturi*, anul II (1939), nr. 4—5 (iulie-august), p. 191—193.

Kepites, St. *Raportul general asupra Comisiei premiilor pe anul 1503*, în *Analele Academiei Române*. Seria a II-a, tom. XXV, 1902—1903, Partea administrativă și Dezbaterile, p. 310.

Herovanu, E. *Începuturile socialismului român*, în *Orașul amintirilor*, București, *Adevărul*, 1936, p. 162—163 ; ediția a II-a, București, Librăria Universală Alcalay, 1937, p. 162—163 ; ediție nouă, București, Editura Minerva, 1973, p. 104—105.

Hîrjeu, generalul. *Prefață la Războiul pe Dunăre*, de locotenentii Eugeniu Botez și Nicolae Kirițescu. Voi. I. Ediția a II-a, București, Stabilimentul grafic Fabrica de cartonaje Albert Baer, 1905, p. III—X.

Ibrăileanu, G. *Jean Bart*, în *Viofa românească*, anul XI (1916), nr. 4—5 (aprilie-mai), p. 199—200, semnat : „P. Nicanor & Co.”) ; *Jean Bart*, în *Însemnări literare*, anul I (1919), nr. 12 (21 aprilie st. v.), p. 11—12, semnat : „CV.” ; reproduc în : *Dimineața*, anul 29 (1933), nr. 9472 (14 mai), p. 3 ; *România*

maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933 (supliment intitulat *La moartea lui Jean Bart*), p. 7—8 ; reproduc în volum : *Note și impresii*. Iași, *Viața românească*, 1920, p. 190—192 ; *Pagini alese*. Voi. 2, București, 1957, E.S.P.L.A., p. 228—233 ; *Scriitori români și străini*. Voi. 2, Ediție îngrijită de Ion Crețu, prefață de Al. Piru. [Bucureștii, Editura pentru literatură, 1968, p. 38—40 („Biblioteca pentru toți”) ; Studii literare. București, Editura tineretului, 1957, p. 217 (Fragment) ; *Opere*. Voi. 2. Ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, prefață de Al. Piru. București, Editura Minerva, 1975, p. 255—257 ; *Jean Bart : „Datorii uitate”, în Viața românească*, Iași, anul XIII (1921), nr. 12 (decembrie), p. 419—426 ; reproduc în *Scriitori români și străini*, Iași, Editura *Viața românească*, 1926, p. 86—92 ; *Pagini alese*. Voi. 2. Ediție îngrijită, cu o prefață de Mihai Ralea, București, E.S.P.L.A., [1957], p. 228—233 ; *Scriitori români și străini*. Voi. 2. Ediție îngrijită de Ion Crețu, prefață de Al. Piru [București], Editura pentru literatură, 1968, p. 40—45 („Biblioteca pentru toți”) ; *Opere*. Voi. 3. Ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, prefață de Al. Piru. București, Editura Minerva, 1976, p. 54—57 ; *[Scrisoare către Jean Bart, datată 25 martie 1920]*, publicată în *Manuscriptum*, anul II (1971), nr. 1, p. 180 ; reproducă în *Opere*. Voi. 6. Ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru. Prefață de Al. Piru. București, Editura Minerva, 1978, p. 411.

Ionescu-Johnson, N. c[oman]dor. *Rînduri pentru prietenul Jean Bart*, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15141 (16 mai), p. 1—2 ; *Însemnările unui marinar*. București, Editura pentru literatură și artă, voi. I [1956], referiri la Jean Bart în capitolele *Prima imbarcare și primul naufragiu*, p. 55—68 și în *Timpul și sentimentul Gârleanu*, p. 106—122.

Iorga, N. *Cârfi din viață. Povestirile d-lui Eugeniu P. Botez (Jean Bart)*, în *Drum drept*, anul XI (1916), nr. 20 (mai), p. 297—299.

Ivașcu, G. *Prefață la Jean Bart. Europolis*. București, Editura de stat pentru literatură și artă, [1956], p. 5—11 ; *Prefață la Jean Bart (Eugen Botez). Europolis*. București, Editura pentru literatură, 1962, p. III—XII („Biblioteca pentru toți”, nr. 118).

Jebeleanu, Eugen, *Parastasul pentru Jean Bart*, în *Adevărul*, anul 50 (1936), nr. 16048 (19 mai), p. 4, cu un portret al

scriitorului ; *Şase ani de la moartea scriitorului Jean Bart*, în *România*, anul II (1939), nr. 340c (18 mai), p. 2.

Ilioscu, Adriana. *Realismul în literatura română în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Minerva, 1975, p. 233.

Lăzăreanu, Barbu. *Eugen Botez la Academie*, în *Adevărul literar şi artistic*, anul III (1922), nr. 82 (18 iunie), p. 6 ; *O amintire despre Jean Bart*, în *Dimineaţa*, anul 31 (1935), nr. 10191 (12 mai), p. 4 ; *Chicuş*, în *Adevărul literar şi artistic*, anul 19 (1938), nr. 915 (19 iunie), p. 10 (cu fotografia scriitorului).

Leon, Aurel. *Pe marginea romanului „Europolis” de Jean Bart*, în *Opinia*, anul XXIX (1933), nr. 7813 (4 mai), p. 1—2 ; *Jean Bart*, în *Umbre*. III. Iaşi, Junimea, 1975, p. 95—98.

Liveanu, V. : *Vechea mişcare socialistă şi intelectualitatea*, în *Lupta de clasă*, anul XLIX (1969), nr. 9 (septembrie), p. 89.

Lovinescu, Eugen. *Jean Bart*, în *Istoria literaturii române contemporane*. Voi. 4. Evoluţia prozei literare. Bucureşti, Ancora, S. Benvenisti, 1928, p. 125—130 ; *Texte critice*. Bucureşti, Editura tineretului, 1968, p. 277—278 ; *Istoria literaturii române contemporane*. Voi. II. Bucureşti, Editura Minerva, 1973, p. 94—96, *Istoria literaturii române contemporane. 1900—1937*. [Compendiu]. Bucureşti, Editura librăriei Soccec, [1937], p. 204—205 ; *Scrieri*, 6. [Bucureşti], Editura Minerva, 1975, p. 193—194.

Lupi, Gino. *Umorismo romeno*, extras din revista *I, a rassegna italo-romena*, Milano, 1939, p. 21—23 ; *Storia della letteratura romena*, con 123 illustrazioni nel testo e 32 tavole, Firenze, G. C. Sansoni, Editore, MCMLV (1955), p. 380—381.

Mareea, Pompiliu. *Singer of the sea*, în *România Today*, 1974, nr. 12 (decembrie), p. 50.

Marghita, E. *Jean Bart: „Schife marine”*, în *Dimineaţa*, anul XXV (1929), nr. 7968 (17 februarie), p. 3.

Maxim-Burdujanu, Gh. *Jean Bart (Eugen Botez)*. Contribuţiuni, în *Crainicul cetăţii*, I (1933), nr. 4 (septembrie), p. 73—77.

Măglaşu, Lazăr şi Deieanu, Niculaie. *Marinarii comerciali şi problema organizării lor*. Prefaţă de prof. G. Vlădescu-Răcoasa. Bucureşti, 1934, p. 16.

Miclescu, C. *Congresul Internaţional de Navigaţie. Convenţia dintre Statele Unite şi România. Un oaspe distins între noi [căpitan Eugen Botez]*, în *America*, Cleveland, anul

VII (1912), nr. 47 (13 iunie), p. 1, cu o fotografie a scriitorului.

Micu, Dumitru. *Literatura română la începutul secolului XX. 1000—1916. Publicaţii. Grupări. Curente*, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1964 (capitolele *Viaţa românească*, p. 130 şi *Poporanismul*, p. 152—153) ; *Jean Bart*, în *Istoria literaturii române*. Voi. II. Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1965, p. 94—95 ; reprodus în *Început de secol. 1900—1916*. Curente şi scriitori. [Bucureşti], Editura Minerva, 1970, p. 387—388.

Mihăescu, Gib I. „Europolis”, în *Calendarul*, Bucureşti, anul 11 (1933), nr. 367 (13 mai), p. 2.

Mioc, Simion. *Jean Bart*, în *Curs de Istoria literaturii române. 1900—1918*. Fascicula a II-a, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1972, p. 221—222 (litografiat) ; reprodus în *Istoria literaturii române 1900—1918*, ediţia a IV-a, 1974, p. 221—222 (litografiat).

Modiga, Titus, „Europolis” (*Sulina*). *Memoriei lui Jean Bart*, în *Marea noastră*, anul V (1936), nr. 3 (martie), p. 40.

Mohanu, Constantin. *Jean Bart şi mişcarea muncitorească*. în *Luceafărul*, anul VI (1963), nr. 9 (1920) (aprilie), p. 11 ; *Prefaţă la Jean Bart. Schife marine*, [Bucureşti], Editura militară, [1968], p. V—XXXIII ; *Tabel cronologic la Jean Bart. Europolis*. Roman. Bucureşti, Editura Minerva, 1971 („Biblioteca pentru toţi”, nr. 118, ediţia a II-a), p. XIII—LVI ; „Candida navă cu pînzele desfăcute”. *Din scrierile lui Jean Bart. Trei premii literare. Bibliografie*, în *România literară*, anul VII (1974), nr. 51 (19 decembrie), p. 12-13.

Moldovanu, Al. Lascarov, *Jean Bart. „Peste Ocean”*, în *Răsăritul*, anul XI. (1929), nr. 13—14 (septembrie-octombrie), p. 7, semnat : „a.l.m.”.

Moşescu, Octavian, *Am revăzut Europolis*, în *Vitralii*, Bucureşti, Editura Litera, 1971, p. 111—114.

Munteanu, Al. *Literatura mării*, în *Marea noastră*, anul IV (1935), nr. 4 (aprilie), p. 63—64.

Narly, C. *Jean Bart. „Peste Ocean”*, în *Convorbiri literare*, anul 58 (1926) (iulie-august), p. 626—627.

Nădejde, Iosif, „Datorii uitate” de Jean Bart. *O scriere cu caracter social*, în *Dimineaţa*, anul XVIII (1921), nr. 5412 (14 octombrie), p. 3.

Negulescu, A., comandor. „*Europolis*” de Jean Bart (Eugen Botez), în *România maritimă și fluvială*, anul II (1933), nr. 0 (mai), p. 104, semnat : „Moșul” ; *Mastela detectiv*, în *România maritimă și fluvială*, anul II (1933), nr. 7—8 (iulie-august), p. 165, semnat : „Delamare” ; *Un an de la moartea lui Jean Bart*, în *Marea noastră*, anul III (1934), nr. 5 (mai), p. 85, semnat : „Moș Delamare” ; *Figuri din marina noastră*, în *Marea noastră*, anul III (1934), nr. 5 (mai), p. 91—92, semnat : „Moș Delamare” ; *Zece ani de la moartea lui Jean Bart*, în *Marea noastră*, anul XII (1943), nr. 5—6 (mai-iunie), p. 81—83.

Olteanu, Rodica. „*Pe mulți am reușit eu să-i fac harnici*”, în *JVfanicriptwm*, anul II (1971), nr. 1, p. 180; *Expoziția „Jean Bart”*, în *Revista muzeelor*, anul X (1973), nr. 6, p. 520—522, cu o fotografie a lui Eugeniu Botez ; „*A plăcut foarte mult, cu deosebire lui Ibrăileanu...*” („*Prințesa Bibița*” de Jean Bart), în *Manuscriptum*, anul IV (1973), nr. 4 p. 182—183.

Ornea, Z. *Jean Bart și „Datorii uitate”*, în *Poporanismul*. București, Editura Minerva, 1972, p. 359—362 ; v. și p. 74—76 ; 201, 375, 502.

Oprea Nedelcu. *Societatea culturală „V. A. Urechia” din Galați*, în *100 de ani de la înființarea primei biblioteci publice din Galați*. Volum jubiliar. Galați, Biblioteca „V. A. Urechia”, 1974, p. 517—521.

Oprescu, Constantin. „*Europolis*”, în *Știrea*, Botoșani, anul III (1933), nr. 134 (10 iunie), p. 1, semnat : „C. Op.”.

Oscar, V., *Stanicul*, în *Dochia*, anul I (1896), nr. 3 (iulie), p. 43—45.

Panaiteșcu, C. *Jean Bart — scriitorul*, în *Facla*, anul XII (1933), nr. 686 (15 mai), p. 1.

Pantazescu, C. Dan, Mircea, Streinul. *Istoria literaturii române. îndrumător pentru tineret*. București, [Tiparul românesc], 1941, p. 116.

Papadima, Ovidiu. *Romanul orașului românesc*, în *Revista Fundațiilor regale*, anul XI (1944), nr. 3 (1 martie), p. 483—500 ; reprodus în *Scriitorii și înțelesurile vieții*. [București], Editura Minerva, 1971, p. 64—83.

Papadopolo, Paolo I. *La novella romena del dopoguerra*, în *Termini*, Fiume, anno IV (1939). numeri 34, 35, 36 e 37 (giugno-settembre) în limbile română și italiană, p. 752. (studiul avînd mențiunea : „Traduzione di Măria Adelaide Ridolfi”);

(din Jean Bart se menționează volumele : *La Principessa Bibița* [Prințesa Bibița], *Appunti e ricordi* [însemnări și amintiri]).

Pas, Ion : *Jean Bart*. „*Peste Ocean*”, în *Lupta*, anul V (1926), nr. 1361 (20 iunie), p. 2.

Peltz, I. *înfîlnirea cu Jean Bart*, în *Cum i-am cunoscut. Amintiri*, București, Editura pentru literatură, 1964, p. 164—167.

Perianu, Neagu. *Proza scurtă a lui Jean Bart*, în *Lucrările științifice*, Institutul pedagogic Galați, 4, 1970, p. 307—314.

Perpessicius. *Jean Bart* (Eug. P. Botez), în *Buletinul cărții românești*, anul III (1931), mai, p. 2, nesemnat, pe copertă portretul scriitorului ; *Mențiuni critice. Jean Bart* (Eugen Botez), „*Europolis*” în *Cuvîntul*, anul IX (1933), nr. 2967 (30 iulie), p. 1—2 ; reprodus în : *Mențiuni critice*, Voi. V, București. Fundația pentru literatură și artă, 1946, p. 298—305 ; Opere. 6. *Mențiuni critice*. București, Editura Minerva, 1973, p. 236—241.

Petra-Petrescu, Horia. *O carte bună: „Datorii uitate” de Jean Bart* (Eugen P. Botez), în *Telegraful român*, Sibiu, anul LXXI (1923), nr. 72 (5/18 septembrie), p. 2—3, semnat : „H.P.P.”.

Petrescu, Const. Titel. *Mișcarea socialistă în provincie. Galați în Istoria socialismului în România, 1835—G sept. 1940*, [1940], p. 91 și 118—120 („Biblioteca socialistă”).

Petrovici, C. *Jean Bart : „Schite marine”*, în *Convorbiri literare*, anul 62 (1929), p. 198.

Philippide Al. A. *Jean Bart — „O corabie românească, navașcoală bricul «Mircea»”*, în *Adevărul literar și artistic*, anul X (1931), nr. 548 (7 iunie), p. 7, semnat : „Al. A. Ph.” ; cu un portret al scriitorului.

Popa, Victor Ion. *Jean Bart*, în *Ordinea*, anul II (1933), nr. 147 (14 mai), p. 2 ; reprodus în secțiunea de publicistică în voi. *Un om îndurerat. Nuvele și povestiri*. București, Cartea românească, [1973], p. 348—350.

Preajbă, Scarlat. *Marinarul și scriitorul Jean Bart* (comandor Eugen Botez), în *Marea noastră*, anul VIII (1939), nr. 5 (mai), p. 99.

Radian, Sanda. *Prefață la Jean Bart. Schite marine. Scrieri alese* [București], Editura tineretului, 1960, p. 5—22 („Biblioteca școlară”, nr. 29).

- Raicu, Al. *Europolis*, în *Facla*, anul XII (1933), nr. 676 (1 mai), p. 1.
- Ralea, Mihai. *Jean Bart*. „Prințesa Bibița” în *Viața românească*, anul XV (1923), nr. 7 (iulie), p. 124—125 ; reprodus în *Perspective*. București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 214—217 ; *Jean Bart* — „In Deltă”, în *Viața românească*, anul XVII (1925), nr. 4 (aprilie), p. 126—127 ; *Jean Bart* — „Peste Ocean”, în *Viața românească*, anul XVIII (1926), nr. 7—8 (iulie-august), p. 219—220, semnat : „M.R.”.
- Riuleț, Const. *La aciividad literaria V teatral en Rumania*, în *Dacia*, Barcelona, anul I (1929), nr. 1 (21 februarie), p. 4.
- Roman, I-Ioria. „*Europolis*”, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15140 (14 mai), p. 1 ; *Tret ani de la moartea lui Jean Bart*, în *Adevărul* anul 50 (1936), nr. 16044 (14 mai), p. 1 ; reprodusă în : *Revista dobrogeană*, anul I (1936), nr. 2 (mai-iunie), p. 3, cu o fotografie a scriitorului.
- Roșu, N. *Anul literar*, în *Curentul*, anul VI (1934), nr. 2125 (1 ianuarie), p. 4.
- Rotaru, Ion. *Jean Bart*, în *O istorie a literaturii române*. Voi. II (De la 1900 pînă la cel de al doilea război mondial), București, Editura Minerva, 1972, p. 99—100.
- Ruxăndoiu, Pavel. *Jean Bart* — „*Europolis*”, în *Gazeta literară*, anul III (1956), nr. 49 (6 decembrie), p. 4.
- Sadoveanu, Ion Marin. *Jean Bart (Eugen Botez)*: „*In Deltă*”, în *Mișcarea literară*, anul II (1925), nr. 17 (7 martie), p. 3 ; reprodusă în *Scrieri*. V. Text ales, stabilit, note și comentarii de I. Oprișan, București, Editura Minerva, 1978, p. 53—55.
- Sadoveanu, Izabela. „*Prințesa Bibița*”, de *Jean Bart (Eugeniu Botez)*, în *Adevărul*, anul XXXVI (1923), nr. 12031 (4 mai), p. 1—2 ; „*in Deltă*” [de] *Jean Bart (Eugen Botez)*, în *Adevărul*, anul 38 (1925), nr. 12697 (5 mai), p. 1 ; *Jean Bart (Eugeniu Botez)*. „*Peste Ocean*” (*Impresii de călătorie*), în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 293 (18 iulie), p. 1, cu un portret al scriitorului executat de Dragoș ; *Jean Bart*. „*Schițe marine*”, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 425 (27 ianuarie), p. 7 ; *Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, anul XIII (1934), nr. 702 (20 mai), p. 1, cu un portret al scriitorului ; *Cinci ani . . . da la moartea lui Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, anul XIX (1938), nr. 911 (22 mai), p. 3.
- Sadoveanu, Mihail [*Raport pentru primirea lui Eugeniu P. Botez (Jean Bart) ca membru corespondent al Academiei Române*], ședința din 8 iunie 1922, în *Analele Academiei Române*, tom. XLII, ședințele din 1921—1922, Partea administrativă și Dezbaterile, p. 121 ; „*Jurnal de bord*”, în *Viața românească*, anul XIV (1922), nr. 8 (august), p. 296—297, semnat : „M.Sd.” ; reprodusă în : *Opere*, voi. 19 (*Publicistică 1904—1935*). [București], [1964], Editura pentru literatură, p. 223—225 ; *Amintiri literare* (voi. II). Antologie de Ion Bălu, [București], 1970, Editura Minerva, p. 198—200 („Biblioteca pentru toți”, 544).
- Sanielevici, Il. „*Jurnal de bord*”. *Schițe marine și militare de Jean Rari*, în *Noua revistă română*, anul II (1901), voi. iii, nr. 34 (15 mai), p. 478—480, nesemnată ; reprodusă în : *încercări critice*. București, Institutul de arte grafice Carol Gobl, 1903, p. 77—82 ; *Studii critice*. București, Editura literară a Casei Școalelor, 1927, p. 120—128 ; *Cercetări critice și filozofice*. Antologie și prefață de Z. Ornea. Text stabilit de Cornelia Botez. [București], 1958, Editura pentru literatură, p. 41—47.
- Sătoanu, C. *Jean Bart*, în *Mișcarea*, anul VIII (1916), nr. 145 (5 iulie), p. 1 ; semnat : „Arald” ; *Un roman românesc, european* — „*Europolis*” de *Jean Bart*, în *Opinia*, anul XXIX (1933), nr. 7792 (16 mai), p. 1—2 ; sub titlul *Despre „Europolis”*. *Comentarii în presa ieșeană*, se reproduce un fragment în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15150 (27 mai), p. 2 ; *De la socialism la poporanism*. D. Octav Botez despre vechea „*Mișcare socialistă*”, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 656 (2 iulie), p. 1 ; în *amintirea lui Jean Bart*. *Doi ani de la moartea sa : 12 mai 1933*, în *Adevărul*, anul 49 (1935), nr. 15742 (12 mai), p. 2.
- Sevastos, M. *Anul literar [1925]*, în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 265 (3 ianuarie), p. 2 ; *Un interview abracadabrant*, în *Lumea*, Iași, anul I (1925), nr. 23 (12 aprilie), p. 17 ; *Jear Bart*, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15140 (14 mai), p. 1 ; reprodus în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 5 ; *Jean Bart*, în *Adevărul*, anul 48 (1934), nr. 15349 (12 mai), p. 1 ; reprodus în *Amintiri de la „Viața românească”*. [București],

E.S.P.L.A., 1956, p. 294—296 ; Ediția a II-a refăcută. {București}, Editura pentru literatură, p. 219—224.

Silvestru, Val. „Europolis”, romanul unui port, în *Contemporanul*, 1947, nr. 56 (17 octombrie), p. 4.

Simionescu, I. Prefață la *Jean Bart*. „Cartea Dunărei”, București, p. 5—6 („Biblioteca Ligei Navale Române”), 1933.

Sion, Constandin, paharnicul. *Mihail și Mihăluță* în *Arhondologia Moldovei*. Amintiri și note contemporane. Boierii moldoveni. Text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru. Prefață de Mircea Anghelescu. Postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei. București, Editura Minerva, 1973, p. 182.

Smântânescu, Dan. *Jean Bart* : „Pe drumuri de apă”, în *Epoca*, 1933, nr. 1234 (4 martie), p. 2.

Solaru, Mina. *Jean Bart*, în *Marea*, Constanța, anul I (1933), nr. 3 (4 iunie), p. 2.

Solomon, D. *Europolis*, în *Revue roumaine*, anul XI (1957), nr. 2, p. 140—141 ; reproducă în *Rumanian Review*, 1957, nr. 2, p. 135—136 ; *Rumanische Rundschau*, 1957, nr. 2, p. 153—154 ; *Rumînskaia literatura*, 1957, nr. 2, p. 143—144.

Struțeanu, Scarlat. *Jean Bart* : „Europolis”, în *Convorbiri literare*, anul 66 (1933), iunie, p. 590—591.

Suchianu, D. I. *Jean Bart* : „Prințesa Bibița”, în *Adevărul*, anul XXXVI (1923), nr. 11926 (17 ianuarie), p. 2 ; *Un nou volum de Jean Bart*. [Prințesa Bibița], în *Adevărul literar și artistic*, anul IV (1923), nr. 127 (29 aprilie), p. 7, semnat : „D.I.S.” ; *Jean Bart* — *Cu prilejul apariției volumului „In Delta”*, în *Adevărul*, anul 38 (1925), nr. 12613 (7 februarie), p. 1 ; *Șezătoarea scriitorilor ieșeni*, în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 274 (7 martie), p. 5 ; *Jean Bart*, „Dincolo, peste Ocean”, în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 289 (20 iunie), p. 7, semnat : „D.I.S.” ; *Jean Bart* : „Schife marine”, în *Adevărul*, anul 42 (1929), nr. 13853 (19 februarie), p. 1—2 ; *Jean Bart*: „Pe drumuri de apă”, în *Adevărul literar și artistic*, anul X (1931), nr. 527 (11 ianuarie), p. 7, cu un portret al scriitorului, desen de Ross ; *Bricul „Mircea”*. *Jean Bart*. „O corabie românească”, în *Adevărul*, anul 44 (1931), nr. 14550 (7 iunie), p. 1—2 ; *Pentru comemorarea lui Jean Bart*, în *Viața românească*, anul XI (1958), nr. 6 (iunie), p. 156—157, semnat : „I.D.S.”.

Șăineanu, Const. „*Peste Ocean*” de *Jean Bart*, în *Adevărul*, anul 40 (1927), nr. 13375 (27 iulie), p. 1—2 ; „*Însemnări și amintiri*” de *Jean Bart*. „*Schife marine*” de *Jean Bart*, în *Adevărul*, anul 42 (1929), nr. 13837 (31 ianuarie), p. 1—2, cu o fotografie a scriitorului ; recenzia despre *Schife marine* este reproducă în Const. Șăineanu : *Noui recenzii* (1926—1929). București, Editura Adevărul, 1930, p. 254—256.

Șoitu, D. D. *Un document prețios*, în *lașul literar*, anul XII (1961), nr. 1 (ianuarie), p. 93 (autografe Jean Bart în Biblioteca „V. A. Urechia” din Galați) ; *Amintirea lui Jean Bart*, în *Viața nouă*, Galați, anul XIX (1963), nr. 5733 (14 mai), p. 2 cu o fotografie a scriitorului.

Șoitu, Ecaterina. *Din trecutul presei literare gălățene : revista „Dunărea de jos”*, în *Viața nouă*, Galați, anul XXV (1968), nr. 7227 (8 martie), p. 3 ; „*Curentul nou*”, o revistă gălățeană de opinii, în *100 de ani de la înființarea primei biblioteci publice din Galați*. Volum jubiliar. Galați, Biblioteca „V. A. Urechia”, 1974, p. 201—205.

Tănăsescu, Sever. *La moartea lui Barba Spiru*, în *Dimineața*, anul 32 (1936), nr. 10590 (18 iunie), p. 11.

Teodorescu-Braniște, T. „Prințesa Bibița” de *Jean Bart*, în *Aurora*, anul III (1923), nr. 382 (1 februarie), p. 1 ; *Pe marginea volumului „Însemnări și amintiri” de Jean Bart*, în *Curentul*, anul I (1928), nr. 291 (3 noiembrie), p. 1—2 ; „*Europolis*”, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15120 (16 aprilie), p. 3 ; *Jean Bart* — *Amintiri* —, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15140 (14 mai), p. 2 ; reproducă în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 2—3 ; *Jean Bart. Amintiri*, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15144 (19 mai), p. 1—2, cu fotografia scriitorului și cu indicația : „Conferință rostită la radio București, în ziua de 14 mai” ; reproducă, în : *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 4—5 ; *Oameni și paiațe*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 255—259.

Teodorescu, Dem. *Povestirile de călătorie ale lui Jean Bart*, în *Adevărul*, anul XXXV (1922), nr. 11606 (4 februarie), p. 1-2.

Teslui, Barbu, *Jean Bart. Comemorare*, în *Răsăritul*, anul XXV (1943), nr. 4—6 (aprilie-iunie), p. 18.

Theodoru, Radu. „*Europolis*”. *Note de lectură*, în *Scrisul bănețean*, anul VII (1956), nr. 11 (noiembrie), p. 80—81.

- Tiba, Ion. *Jean Bart despre problemele literaturii*, în *Anuarul științific al Universității Iași*, 1969, p. 115—124.
- Tomuș, Mircea. „Europolis”, în *Steaua*, anul VII (1956), nr. 9 (septembrie), p. 101—102.
- Tomuța, Ion. *Romanul Sulinei*: „Europolis”, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII (1933), nr. 666 (10 septembrie), p. 2 ; *Jean Bart*, în *Societatea de mâine*, anul XI (1934), nr. 6 (iunie), p. 117.
- Tonegaru, C. *Mastella*, în *Anuarul marinei*, 1925, p. 160—163.
- Trifu, Valeria. *Un moment de seamă din viața culturală gălățeană: editarea primului volum omagial dedicat lui Eminescu, din România, în 100 de ani de la înființarea primei biblioteci publice, din Galați*. Volum jubiliar. Galați, Biblioteca „V. A. Urechia”, 1974, p. 127—131.
- Țane, N. *Jean Bart* — „Europolis”, în *Cultura poporului*, Cetatea-Albă, anul IV (1933), nr. 5—6 (mai-iunie), p. 28.
- Vârgolici, T. *Jean Bart* — „Schite marine”, în *Contemporanul*, 1953, nr. 39 (25 septembrie), p. 4 ; *Jean Bart* — „Datorii uitate”. *Realismul operei lui Jean Bart*, în *Viața românească*, anul VII (1954), nr. 4 (aprilie), p. 216—227 ; *Universul intim evocat de Jean Bart*, în *Ecourile literare ale independenței naționale*, București, Editura Eminescu, 1976, p. 245—250.
- Vesa, D. *Cartea portului*, în *Tomis*, Constanța, anul 3 (1968), nr. 5 (mai), p. 7.
- Vianu, Tudor. *Jean Bart* — „Peste Ocean”, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 456 (1 septembrie), p. 7, cu un portret al scriitorului, desen de Ross.
- Vitner, Ion. *Evocările lui Jean Bart*, în *Literatura în publicațiile socialiste și muncitorești. 1880—1890. Reviste literare. Formarea conceptului de literatură socialistă*. București, Editura pentru literatură, 1966, p. 205—208 și p. 574—575.
- Vlad, Ion. *Povestirea. Destinul unei structuri epice (Dimensiunile eposului)*, București, Editura Minerva, 1972, p. 81—82.
- Ygrec, Doctorul. [Glicsmann, I.] *Jean Bart la Asistența socială*, în *Adevărul*, anul XXXVI (1923), nr. 12213 (20 noiembrie), p. 1—2 ; *Istoria pasională a Sulinei*. „Europolis” — *noul roman al lui Jean Bart*, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15116 (13 aprilie), p. 1—2, cu o fotografie a scriitorului ; *Jean Bart (Eugen Botez)* — *Omul. Un ofițer de marină creator al Asistenței sociale*, în *Dimineața*, anul 29 (1933), nr. 9472 (14 mai), p. 3 ; reprodus în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 2—4.
- Avacum. „Războiul pe Dunăre”, voi. I, de locotenentii Eugeniu Botez și Nicolae Kirițescu din marina militară, în *România ilustrată*, anul II (1905), nr. 10 (octombrie), p. 319.
- Cronicar. „Europolis”, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15133 (4 mai), p. 2, cu un portret al scriitorului, executat în peniță de Dragoș.
- D. G. *Jean Bart*. „Europolis”, în *Satul și școala*, Cluj, anul 111 (1933), nr. 3 (noiembrie), p. 94—95.
- Î. L. *Premiile Academiei*, în *Însemnări literare*, I (1919), nr. 20 (29 iunie), p. 16—17.
- J. F. *Barba Ianî, una din simpaticele figuri ale îndepărtatului „Europolis”*, în *Marea noastră*, anul III (1944), nr. 5—12 (ianuarie-decembrie), p. 104.
- N. B. „Schite marine” de *Jean Bart*, în *Universul*, anul XI.VI! (1929), nr. 2 (4 ianuarie), p. 10.
- P. *Jean Bart*. „Schite marine”, în *Familia*, anul IV (1929), nr. 1—2 (ianuarie-februarie), p. 24.
- R. C. „Prințesa Bibița”, de *Jean Bart (Eugeniu Botez)*, în *Viitorul*, anul XIV (1923), nr. 4521 (5 aprilie), p. 1.
- S. S. R. *A cincea șezătoare literară de la 27 februarie 1920, în „Universul literar”*, anul XLII (1926), nr. 10 (7 martie), p. 8—9.
- Un ofițer inferior. *Retragerea colonelului Botez [Panait]*, în *Ecoul armatei — Literar*, 1894, nr. 2 (octombrie), p. 5—7.
- V. *Un an de la moartea lui Jean Bart*, în *Dimineața*, anul 30 .. (1934), nr. 9834 (15 mai), p. 3, cu o fotografie a scriitorului.
- V. G. B. *Jean Bart. Cum se dezleagă chestiunea Dunării ?*, în *Viața românească*, anul XII (1920), nr. 2, p. 331—332.
- X. *Erezia lui Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, anul VIII (1927), nr. 328 (20 martie), p. 8.
- Școala de adulți. *Profesorii*, în *Învierea*, Galați, anul I (1903), nr. 7 (1 iunie), p. 15.
- [Colaborarea la „Viața românească”], în *Viața literară*, anul I (1906), nr. 12 (19 martie), p. 8.
- „Jurnal de bord”, în *Revista porturilor și navigațiunii comerciale*, anul IV (1916), nr. 40 (mai), p. 15.

(„Datorii uitate”, ediția a II-a], în *Ideea europeană*, anul III (1921), nr. 71 (17—24 iulie), p. 4.

(„Datorii uitate”, ediția a II-a], în *Gîndirea*, anul I (1921), nr. 14 (15 noiembrie), p. 265.

Jean Bart în Academia Română, în *Adevărul literar și artistic*, anul III (1922), nr. 82 (18 iunie), p. 6.

Jean Bart — „Prințesa Bibița”, în *Gîndirea*, anul III (1923), nr. 3—4 (mai-iunie), p. 73.

Jean Bart, în *Ideea europeană*, anul VI (1925), nr. 162 (11—12 ianuarie), p. 3.

Sărbătorirea d-lui Jean Bart, în *Dimineața*, anul XXI (1925), nr. 6592 (25 martie), p. 3.

Un succes al literaturii române, în *Adevărul literar și artistic*, anul VI (1925), nr. 263 (20 decembrie), p. 8.

Jean Bart : „Peste Ocean”, în *Cartea. Documentare intelectuală. Literatură bibliografică*, anul I (1926), nr. 3 (mai), p. 77.

Mișcarea socialistă, în *Adevărul literar și artistic*, anul IX (1929), nr. 429 (24 februarie), p. 8.

Programul cursurilor 1929—1930 al Școlii superioare de asistență socială, în *Sănătatea publică*, anul XLI (1929), nr. 10—11 (octombrie-noiembrie), p. 1053 (cursurile revenite lui Jean Bart).

Cum se numesc scriitorii, în *Capricorn*, [anul I] (1930), nr. 2 (decembrie), p. 31.

„*O corabie românească : Nava-școală bricul «Mircea»*”, în *Răsăritul*, anul XIII (1931), nr. 7—8 (iulie-august), p. 20.

La ce lucrează scriitorii, în *Viața literară*, anul VIII (1933), nr. 141 (1—28 februarie), p. 4.

„*Europolis*” și „*răutatea românească*”, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15118 (15 aprilie), p. 2.

Săptămîna cărții la Burdujeni, în *Crainicul cetății*, Suceava, anul I (1933), nr. 4 (septembrie), p. 78—79.

O bibliografie a operelor lui Jean Bart, în *Adevărul*, anul 50 (1936), nr. 16094 (14 iulie), p. 2, cu un portret al scriitorului.

Un vis al lui Jean Bart se împlinește, în *Marea noastră*, anul VII (1938), nr. 6 (iunie), p. 203.

„*Mircea*”! *O nevoie și un vis împlinit*, în *Marea noastră*, anul VIII (1939), nr. 5 (mai), p. 97.

Contribuția mișcării socialiste la dezvoltarea literaturii în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea (1893—1900), în voi. 650 *Mișcarea muncitorească din România (1893—1900)*, Editura

politică, București, 1965, p. 300 (Institutul de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.).

2906-1966 60 de ani în slujba culturii naționale. Număr festiv al revistei *Viața românească*, anul XIX (1966), nr. 3 (martie), 224 pagini.

II. INTERVIURI *

- Jean Bart despre concursul literar al „Dimineții”*, în *Adevărul literar și artistic*, anul V (1924), nr. 192 (10 august), p. 8.
- R. *Expoziția de artă românească la Paris — Convorbire cu d. Jean Bart*, în *Dimineața*, anul XXI (1925), nr. 6665 (11 iunie), p. 3.
- Rep. *Problema canalului Sulina. Ce trebuie să facă statul român pentru restabilirea navigației la gurile Dunării. Convorbire cu d. Jean Bart (Eugen Botez)*, în *Adevărul*, anul 39 (1926), nr. 13003 (8 mai), p. 4, cu fotografia scriitorului.
- Sem. G. *De vorbă cu d. Jean Bart. Influența socialiștilor. Debutul. Actuala mișcare literară. Rolul statului. Tradiționalism sau curente moderne. Romanul românesc*. în *Adevărul literar și artistic*, anul VII (1926), nr. 287 (6 iunie), p. 1—2, cu un portret al scriitorului ; sub titlul *De vorbă cu un cunoscut scriitor de la „Adevărul literar”*, este reprodus de către Jean Bart în volumul *Însemnări și amintiri*, [București], Editura literară a Casei Școalelor, 1928, p. 208—221.
- Valerian, I. *De vorbă cu Jean Bart (Eugeniu Botez). Moldovenii vechi corăbieri. Decăderea albilor. Cuvinte despre America. Impresii din Țările Nordice. În mahalaua diamantelor. Și ceva despre literatură. Proiecte, preferințe*, în *Viața literară*, anul I (1927), nr. 38 (19 februarie), p. 1 (cu o fotografie a scriitorului) ; reprodus în *Chipuri din viața literară*. București, Editura Minerva, 1970, p. 150—155.
- Dianu, Romulus. *Cu Jean Bart (Eugen Botez) despre el și despre alții. Viața pensionară a colonelului Botez, tatăl meu. Cum am coborît de la munte la mare. Misterul din strada Sărării. Eminescu, Creangă, Ion Nădejde, Gherea, Vlahuță, Caragiale. Din natură nu-s frumoase decît cărțile poștale*

* Interviuurile sînt date cronologic.

- ilustrate. Pașoptiștii moldoveni. Galbenii și negrii ne disprețuiesc. La mormîntul lui Rousseau. Societatea și educația. Un jurnalist hoț, în Rampa, anul XIV (1929), nr. 3379 (29 aprilie), p. 1, 3, cu trei fotografii ale scriitorului).*
- Săteanu, C. *Cu scriitorul Jean Bart despre istoricul socialismului din România, în Adevarul, anul 47 (1933), nr. 15035 (6 ianuarie), p. 3.*
- V. *De vorbă cu Jean Bart asupra romanului „Europolis”, în Adevarul literar și artistic, anul XII (1933), nr. 643 (3 aprilie), p. 7, cu o fotografie a scriitorului.*

III. NECROLOGURI

- Băiănescu, I., contraamiral. *Cuvinte rostite la adunarea Ligii Navale Române (secția Constanța), în ziua a, e 4 iunie 1933, în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 15—16 ; reprodus în Dacia, anul XX (1933), nr. 50 (7 iunie), p. 1, 3, cu titlul Comandorul Eugen Botez.*
- Briotă, George. *Jean Bart, în La noi în jud. Trei Scaune, Sfîntul Gheorghe, anul II (1933), nr. 22 (28 mai), p. 3.*
- Ciurezu, D. *Doliu literar. S-a stîns Jean Bart, în Țara noastră, anul XII (1933), nr. 314 (14 mai), p. 2.*
- Coanda, amiral : *Cuvîntarea d-lui..., vicepreședintele Ligii Navale Române, în Dimineața, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 9.*
- Crevedia, N. : *Jean Bart, în Calendarul, București, anul II (1933), nr. 269 (15 mai), p. 2.*
- Daniel, Paul. *Jean Bart, în Epoca, 1933, nr. 1291 (14 mai), p. 2.*
- Gavrilesco, M., amiral. *Discursul d-lui amiral..., în Dimineața, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodus în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 9-11.*
- Georgescu, Pompiliu, comandor. *Cuvîntarea d-lui..., în Dimineața, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în fiomonă maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 13—14.*
- Ionescu-Johnson, N., comandor. *Cuvîntarea d-lui..., în Dimineața, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 8—9.*

- Lăzăreanu, Barbu, *Moartea lui Jean Bart, în Adevarul, anul 47 (1933), nr. 15140 (14 mai), p. 1.*
- Măglașu, Lazăr. *Cuvîntare în numele Uniunii Muncitorilor din porturi, în Dimineața, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 11.*
- Minulescu, Ion. *Rînduri pioase, în Dimineața, anul 29 (1933), nr. 9472 (14.mai), p. 3 ; reprodus în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 7.*
- Negreanu, N., general. *La mormîntul lui Jean Bart, în Răsăritul, anul XV (1933), nr. 5 (mai), p. 6—7 ; sub titlul Cuvîntare din partea Centralei Caselor Naționale, este reprodusă în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 14—15.*
- Negulescu, A., comandor. *Moartea comandorului Eugen Botez (Jean Bart), în Universul, anul 50 (1933), nr. 128 (14 mai), p. 9, semnat : „Moș Delamare” ; cu un portret în peniță de Dragoș ; necrologul e reprodus nesemnat, în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 2.*
- Pillat, Ion. *Cuvîntare în numele Societății Scriitorilor Români și al P.E.N.-Clubului Românesc, în Dimineața, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 13.*
- Pușcariu, Măria. *Jean Bart (Eugeniu Botez) (1874—1933), în Dacoromania. Buletinul Muzeului limbii române, anul VII (1931—1933), p. 663—665.*
- Rebreanu, Liviu. *Cînd moare Jean Bart..., în Adevarul, anul 47 (1933), nr. 15140 (14 mai), p. 1 ; reprodus în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 6.*
- Roman, Liviu. *Jean Bart (Eugen Botez), în Răsunetul (Lugoj), anul XII (1933), nr. 21 (21 mai), p. 2.*
- Săteanu, C. *La moartea lui Jean Bart, în Lumea, anul XVI (1933), nr. 4490 (14 mai), p. 2.*
- Sebastian, L. *Jean Bart, în Adevarul, anul 47 (1933), nr. 15142 (17 mai), p. 2 ; reprodus în România maritimă și fluvială, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 5—6.*
- Solaru, Mina : *Jean Bart, în Marea, anul I (1933), nr. 3 (4 iunie), p. 3.*
- Stănescu, C, director general în Ministerul Muncii. *Cuvîntare în numele Ministerului Muncii, în Dimineața, anul 29 (1933),*

nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 12—13.

Șoimescu, Ștefan. *Rezumatul Cuvântării ținută de...*, în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 15.

Teodorescu-Braniște, Tudor. *Cuvîntare, în numele ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”, în Dimineața*, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 14.

Trancu-Iași, Gr. *Cuvîntarea d-lui Gr. Trancu-Iași, în Dimineața*, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3 ; reprodusă în *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 11.

Vlădulescu, N. *Jean Bart (Eugeniu P. Botez)*, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, anul XVI (1933), nr. 4063 (18 mai), p. 3—4, semnat : „N. Vlad” ; reprodus în *Marea noastră*, anul V <1937>, nr. 5 (mai), p. 61—62.

Cronicar. *Jean Bart*, în *Societatea de mîine*, anul X (1933), nr. 5 (mai), p. 111.

Rep. *Înmormîntarea lui Jean Bart. Trista ceremonie de la cimitirul Bellu*, în *Dimineața*, anul 29 (1933), nr. 9474 (16 mai), p. 3.

S. T. *Jean Bart*, în *Mîine. Revistă literară și științifică*, Călărași-Ialomița, anul I (1933), nr. 2 (28 mai), p. 1.

*

Jean Bart a murit, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15139 (13 mai), p. 3, cu o fotografie a scriitorului.

Moartea scriitorului Jean Bart, în *Epoca*, 1933, nr. 1290 (13 mai), p. 4, cu o fotografie a scriitorului ; reprodus în : *Dhineața*, anul 29 (1933), nr. 9472 (14 mai), p. 3 ; *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 2.

Moartea lui Jean Bart, în *Lupta*, anul XII (1933), nr. 3461 (13 mai), p. 4 ; reprodus în : *Dimineața*, anul 29 (1933), nr. 9472 (14 mai), p. 3 ; *România maritimă și fluvială*, supliment la nr. 6 (iunie), 1933, p. 2.

Jean Bart, în *Cuvîntul*, anul IX (1933), nr. 2890 (14 mai), p. 3.

Moartea lui Jean Bart, în *Curentul*, anul VI (1933), nr. 1895 (14 mai), p. 2.

• *Înmormîntarea lui Jean Bart*, în *Adevărul*, anul 47 (1933), nr. 15141 (16 mai), p. 3.

Moartea scriitorului Eugen Botez (Jean Bart), în *Telegraful român*, anul LXXXI (1933), nr. 41—42 (20 mai), p. 5.

A murit scriitorul Jean Bart, în *Cuvîntul poporului*, Sibiu, anul XV (1933), nr. 20 (20 mai), p. 3.

; *Jean Bart*, în *Satul și școala*, Cluj, anul II (1933), nr. 8, p. 246.

Jean Bart, în *Răsăritul*, anul XV (1933), nr. 5 (mai), p. 1, cu o fotografie a scriitorului.

La moartea lui Jean Bart, [București], Liga Navală Română, 1933, 16 p. (Supliment la nr. 6 — iunie 1933 — al revistei *România maritimă și fluvială*).

Jean Bart, în *Almanachul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, pe anul 1934, p. 295—296.

II. BIBLIOGRAFII

Adamescu, Gheorghe. *Contribuțiune la bibliografia românească*. Fascicula II, București, Tipografiile Române Unite, 1923, p. 346 ; Fascicula III, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 313—314.

Călinescu, Constanța. *Jean Bart (Eugeniu P. Botez) (1874—1933)*, în *Reprezentanți ai Dobrogei în știința și cultura românească*, sub red. Dumitru Constantin Zamfir. Cuvînt înainte de Dan Simonescu. Bibliografie de recomandare. Constanța, Biblioteca Municipiului Constanța, 1969, p. 201—212.

Faităr, Ion și Călinescu, Constanța. *Reviste dobrogene. „Analele Dobrogei”*. „*Arhiva Dobrogei*”. Bibliografie analitică selectivă, cu un studiu monografic. Constanța, 1971 [pe copertă 1972], LI + 195 pg. cu facs. (Biblioteca municipală Constanța. Contribuții la bibliografia Dobrogei), p. XXXV, 26, 92.

Greavu-Dunăre, S. *Bibliografia' Dobrogei*. București, Cultura Națională, 1928, extras din *Analele Academiei Române*, Memoriile Secțiunii istorice, Seria III, tomul IX, Mem. 4, p. 25, 122, 145.

Nedelcovic, Viorica, Popescu, Elvira, Protopopescu, Constanța — *Cartea românească în lume. 1945—1972*. Cu un cuvînt înainte de Mihnea Gheorghiid. București, 1975, p. 42, 125, 173, 175, 306.

Rally, Alexandre et Rally, Getta Helene. *Bibliographie franco-roumaine*. Première partie. Tome I. *Les oeuvres francaises des auteurs roumains*. Preface de M. Mario Roques. Paris, Librairie Ernest Leroux, 1930, p. 27 (se menționează *La question du Danube et sa solution*, Galați, 1920) ; Tome II, p. 225 (este menționată aceeași scriere).

Îndreptar biobibliografic. Scriitorii români. [București], Uniunea Fundațiilor culturale regale, 1938, p. 91.

Bibliografia literaturii române. 1948—3960. Sub redacția lui Tudor Vianu. București, Editura Academiei R.P.R., 1965, p. 127—128.

Index Bio-bibliographique des auteurs roumains, classiques et contemporains. Office central des maisons d'edition de la diffusion du livre, Bucarest, 1969, p. 51—52.

III. DICȚIONARE. ENCICLOPEDII

Predescu, Lucian. *Enciclopedia Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*. București, Cugetarea — Georgescu Delafras, [1940], p. 85.

Straje, Mihail. *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*. București, Editura Minerva, 1973, p. 52.

Tucă, Florian. Mircea Cociu, F. Chirea, *Bărbați ai datoriei. 1877—1878*. Mic dicționar. București, Editura militară, 1979, p. 32—33.

*

Dicționarul enciclopedic ilustrat Cartea românească. București, Editura Cartea românească S. A., 1931, p. 1515.

Dicționarul enciclopedic român. voi. 1. A-C. București, Editura politică, 1962, p. 306.

Dictionnaire des oeuvres de tous les temps et de tous les pays de Laffont-Bompiani. Paris, Ediția a III-a, 1962, voi. II, p. 222 (este menționată scrierea *Esquisses marines* — *Schițe marine*).

Mic dicționar enciclopedic. București. Editura enciclopedică română, 1972, p. 1069 ; ediția a II-a, revăzută și adăugită, 1978, p. 1104.

Cultura, știința și arta în județul Galați. Dicționar biobibliografic. Galați, Biblioteca „V. A. Urechia”, 1973, p. 28—29.

Literatura română. Dicționar cronologic. București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, p. 184, 238, 241, 251, 281, 290, 295, 318, 329, 358, 363, 556.

ℓ₁^{*}

TABLA ILUSTRAȚIILOR

- Coperți de volume : *Schițe marine*, 1928 : *Europolis*, ediția a II-a, 1933 ; *Însemnări și amintiri*, 1928 ; *O corabie românească. Nava-școală bricul „Mircea”, 1931* . p. 288—289
- Două din scrierile reprezentative ale lui Jean Bart : *Fără permis de export* (*Adevărul literar și artistic*, nr. 351 din 28 august 1927, p. 1) ; *Intrarea clinilor în Anglia este strict oprită* (*Adevărul literar și artistic*, nr. 420 din 23 decembrie 1928, p. 3). p. 288—289
- Fragmente din unele capitole ale romanului *Europolis* (intitulat inițial *Arabeia*), tipărite mai întâi în periodice : *Scrisoarea miraculoasă* (*Viața românească*, nr. 5—6 din mai-iunie 1929, p. 143) ; *Sirena Neagră* (*Adevărul literar și artistic*, nr. 525 din 28 decembrie 1930, p. 9) ; *Hoții de cereale* (*Viața românească*, nr. 1 și 2 din ianuarie-februarie 1933, p. 16). p. 288—289
- Pagini de manuscris referitoare la *Europolis* : titluri intermediare ; planul romanului într-o primă variantă, p. 288—289
- Facsimile după pagini de manuscris din romanul *Europolis*. p. 288—289
- Facsimile după pagini de manuscris, - variante ale romanului *Europolis* p. 288—289
- Traduceri, din romanul *Europolis* : în franceză (1958) ; în rusă (1958) ; în italiană (1963) ; în maghiară (1967) . p. 288—289
- Scriitorul în 1905, împreună cu tatăl său, generalul Panait Botez (în spate, în picioare), cu întîiul său copil, Călin, și părinții primei soții — familia ing. Demelrescu ; *Scrisorile tatei* (*Curentul nou*, nr. 2 din 15 decembrie 1905, p. 76) : *Acasă și în război* (*Viața românească*, nr. 2 din februarie 1909, p. 218). p. 283—289
- Jean Bart în jurul vârstei de 40 de ani ; cea de a doua soție a scriitorului, pianista Mania Botez p. 416—417

Reviste la care a colaborat Jean Bart . p. 416—417

Facsimile după manuscrisul scrierii *O corabie românească. Nava școală bricul „Mircea”, cu semnătura autografă a scriitorului ; începutul lucrării, publicată mai întâi în revista *Boabe de grâu* (nr. 3 din martie 1931, p. 129) . p. 416—417*

Pagini de manuscris din *Mărturisiri literare* p. 416—417

La Geneva, în 1929, la Conferința Maritimă inițiată de Biroul Internațional al Muncii, împreună cu dr. Stocker, Ion Mirescu și Lazăr Măglașu — reprezentanți ai muncitorilor din porturi; coperta lucrării *Istoricul mișcărilor muncitorești din porturi* de Lazăr Măglașu și Nicolae Deieanu (1932) cu o *Prefață* de Jean Bart : supracoperta lucrării *Marinarii comerciale și problema organizării lor* de Lazăr Măglașu și Nicolae Deieanu (1934), dedicată memoriei lui Jean Bart. p. 416—417

Scrieri dedicate Dunării : *Războiul pe Dunăre*, voi. I (1905), în colaborare cu Nicolae Kirițescu; *Cartea Dunărei* (1933) ; *Memoriu asupra Comisiei Europene Dunărene din punct de vedere politic și militar* (1913) ; *La question du Danube et sa solution* (1920). p. 416—417

Jean Bart cu fiul său Călin (dreapta) și Ștefan Predescu (soțul unei nepoate de soră) ; casa scriitorului, în care a locuit în ultima parte a vieții (strada Oltea Doamna, nr. 158 — azi strada Eugen Botez, nr. 22) ; împreună cu fratele său, criticul literar Octav Botez. p. 416—417

Scriitorul cu cei trei copii ai săi : Călin, Stroe și Ada p. 416—417

CUPRINS

SCHIȚE MARINE DIN LUMEA PORTURILOR

Fără permis de export.	7
Trei dezertori.	18
Pleca un vapor din port.	25
în Vinerea Paștelui.	31
La Betleem.	39
Escadra intră în port.	46
Intrarea câinilor în Anglia este strict oprită.	56

EUROPOLIS

ÎNSEMĂRI ȘI AMINTIRI

ÎNSEMNAM

Congresul internațional al scriitorilor. P.E.N.-Clubs — Paris, 1925 :	—
La mormântul lui Jean-Jacques Rousseau.	331
Majestatea-sa bacșișul.	335
Recitind pe Stendhal.	341
Dezrădăcinare sau transplantare ?.. " " !	345
O scrisoare inedită a lui Ion Gtăca-	349

SCRISORI DIN ELVEȚIA

Un stat de cetățeni conștienți.	357
Tradiții geneveze.	360
Utopiile de azi sunt banalitățile de mâine.	364

SCRISORI DIN ORIENT

Impresii din Stambulul modernizat.	369
Biblioteca din Alexandria.	370

Farul din Alexandria	380
Canalu! de Suez	383
Troienele sau Valurile lui Traian.	388

AMINTIRI

Esență de literatură. Când a împlinit Brătescu-Voinești 60 de ani.	392
Caragiale și natura.	395
Moartea lui Mihai Pastia.	398
Un critic de război. Note de drum prin munți	402
Scrisorile tatei.	405
Acasă și în război.	409
În ziua despărțirii.	421

O CORABIE ROMÂNEASCĂ

NAVA-ȘCOALĂ BRICUL „MIRCEA”

<i>De la Arca lui Noe la transatlantic</i>	429
<i>Românii la mare</i>	432
<i>Nava-școală bricul „Mircea”</i>	435
<i>In coada unui ciclon</i>	437
<i>O sărbătoare originală</i>	439
<i>Școala între cele două infinite</i>	440
<i>Din amintirile bordului</i>	442
<i>Pe apă e calea mântuirii noastre</i>	444

DIN PERIODICE

AMINTIRI

Misterul casei din Sărărie. Cu prilejul morții lui Ion Nădejde.	449
Ion Creangă. Amintiri.	457
Amintiri despre Ioan N. Roman. Cu prilejul inaugurării monumentului.	465
Amintiri despre Spiru Haret.	468
Mărturisiri literare.	472

ÎNSEMĂRI DIVERSE

Salvați copiii !.	485
Spre solidaritatea socială a femeii.	488
La Sfântul Bernard.	490
Eugene Melchior de Vogüe.	494

f

Școala de asistență socială.	497
Al VIII-lea Congres al P.E.N.-Clubului.	502
Lui Mihail Sadoveanu.	507
O statuie lui Kogălniceanu pe malul Dunării	509
Acvariu și muzeu maritim la Constanța.	514
Prefață la <i>Istoricul mișcărilor muncitorești din porturi</i> . .	517
În jurul unei expoziții.	520

Note.

Bibliografie.

Tablo ilustrațiilor.

m

%

%

ț

*

j

ți

j

,|

"i